

Alle de ontleed- genees- en heelkundige werken van Fredrik Ruysch

<https://hdl.handle.net/1874/41063>

ALLE DE
ONTLEED-GENEES-EN HEELKUNDIGE
WERKEN

VAN
FREDRIK RUYSCH.

DERDE DEEL.

Met veele Kopere Platen.

N 40298

AL L E D E
ONTLEED-GENEES-EN HEELKUNDIGE
W E R K E N
V A N
F R E D R I K R U Y S C H,

*In zyn Ed. Leven vermaard Geneesheer en Hoog-Leeraar in
d'Ontleed- en Kruidkunde tot Amsterdam; als mede Lid
der Keyserlyke, Londense en Parysse Genootschappen.*

D E R D E D E E L.

Behelzende, Het eerste, tweede en derde Tiental van Ontleed- Genees-
en Heelkundige Oeffeningen, d'Ontleedkundige Verhandeling van een
Spier in de Grond des Baarmoeders en de Briefwisseling daar over
van A. VATER en HECQUET, d'Ontleedkundige Verhandelingen
over het Maakzel der Klieren in 't Menschelyke Lichaam door
HERMANUS BOERHAVEN, BOHLIUS over het gebruik der
Spruyten van de Holader, en het Cabinet der Dieren,
- beneffens een *generaal* Register.

Meerendeels in 't Nederduyts Vertaalt,

D O O R

YSBRAND GYSBERT ARLEBOUT,

In Leven vermaard Geneesheer tot Weesp.

Met veele Kopere Platen.

AMSTERDAM,
By de JANSOONS VAN WAESBERGE.
M D C C X L I V.

alle natuur onderzoekeren voorgeschreven is: namentlyk, indien ik in eens anders werk eenige dwaling gewaar worde, zal ik 't openhertig vermanen; nochtans zal ik de zulke om die reden niet veragten; om dat ik 't onmogelyk meene te zyn, dat imant altydt zo wel op zyn schrift let, dat hy zelfs naderhandt oordele niets te moete verbeteren.

Ik zal my verheugen, indien imant myne dwalingen, in myne schriften begaan, verbetert, *Wy geven* dat verlof, en wy verzoeken 't aan onze kant ook.

I.

Van de Vruchtbare ontfanging, verblyfsplaats en weg van 't ontfange Zaat.

DAt 'er om de historie der nature zelfs, wel verstaan zynde, te beschryven 't eerste vereyscht worden zaken, door de zinnen, aangemerkt, is overvloedig bekend; en daar inne is niets moeylyker van begrip, en treffelyker van gebruyk, als een volkome verhaal der zaken, die in de dieren, en wel voornamentlyk in den mensch zelfs, beschouwt kunnen worden; welkers beschryving ondertusschen nergens minder zeker en duydelyk voorkomt, als waar men bezig is in de beschouwing van deszelfs geboorte: Waarom *Alexander*, op dat hy iets uytmuntents in dezen leren wilde, zulke oneyndige schatten heeft uytgestort, welke *Aristoteles* gebruykte, om dit gedeelte der natuurkunde te onderzoeken, dat de voortteeling der dieren tot onderwerp heeft. En waarlyk *W. Harvaus* de grootste onder de ware Philosophen te houden, het licht der geleerde waerelt, en onbevleete luyfter van Groot Brittanien, heeft deze historie alleen meer voortgezet, als de andere met al haar 't zamegepaarden arbeydt; Nadien hem de Doorluchtigste Koning van Groot Brittanien, *Karel de eerste*, door een Koninglyke edelmoedigheydt zoo veel verschaft heeft, als de wensich van *Harvaus*, zo een groot werk ondernemende, vereyschte.

Zyn gevoelen derhalven overwegende, heeft het my altydt wonder geschenen, 't gene hy wilt, dat 'er by de wyfjes, die aanstonts na de byeenkomst en vrugtbare ontfangenis geopent worden, niets van 't mannelyke zaadt in de baarmoeder, en in de Fallopiaansche buyzen te vinden is. Het gezag van dezen man heeft aan zeer vele de waarheydt van deze stelling doen bevestigen, maar my heeft het altydt in twyffel gehouden.

D d d d d d

Daarom

Daarom hebbe ik van vele Jaaren herwaarts op alles naauwkeurig acht gegeven, door welkers aanwyzing ik zoude kunne weten, wat de beschouwing van de zaak zelfs in dit stuk leerde. 't Is iets zeltzaams, dat den uytflag, terwyl ik na deze dingen zegt, my wel gelukte: Ja 't zeltzaamste van allen is, in een 's menschen lichaam zelfs te zien, wat 'er van deze zaak geschiet; waarom het my, die nu tweemale dit beschouwt hebbe, behaagt, *UL. Ed. Heeren* deze zaak, zo ik die gevonde hebbe, te verklaren.

Een Jongman, sterk van lichaam, in 't bloeyen van zyn jeugt, als zynde nog onder de dertig jaren, door de fraye gedaante van een zeer mooye hoer verlokt zynde, heeft de zaak eyndelyk zo verre gebragt, dat hy haar naar wensch tot zyn wil zou hebben. Maar zo gaauw als hy zyn lust geboet hadde, sneydt hy haar, o afgryzelyke daadt! zodanig den hals af, datze in een oogenblik stierf: aanstonts zyn wy byde Stadts Doctoren, te gelyk met de Chirurgyns, door ordre van de Overigheydt aldaar na toe gezonden, om de gesteltheydt van de wonde te weten, en daar van schriftelyk te verklaren.

De bloedvaten van den hals bevonden wy zodanig afgesneden te zyn, dat 'er aanstonts een onvermydelyke doot opgevolgt is: maar wanneer ik wist de dingen, die 'er geschiet waren, hebbe ik den buyk opengefneden, zeer nieuwsgierig zynde om te zien, 't geene mogelyk in de baarmoeder en de deelen tot de ontfangenis geschikt, te voore komen zoude.

Ik hebbe derhalven de baarmoeder, de buyzen der eyerneften, en haaren aanhang zeer voorzigtig uyt het lichaam genomen, en gezien, dat de mont der baarmoeder gesloten, en met de vinger zeer zagtyes gedrukt zynde zich ontsloot, en een droppel zaats uytstortte; aanstonts denkende wat 'er van de zaak wezen zou, hebbe ik in tegenwoordigheydt van de zeer geleerde en vermaarde geneesheeren, *Henricus van Bronckorst*, *Hermannus Schbyn*, en *Justus Fred. Ritmeyer*, de baarmoeder volgens de lengte met een luchtige hant, op dat 'er niets ontroert zoude worden, geopent, en wy bevonden de holligheydt van de baarmoeder vervult met wit natuurlyk, en goedt mannelyk zaat, als mede beyde de buyzen van *Fallopins* vol van het zelfde zaat: Waarom ik, dit wonderbare verschynzel, van alle wel bezichtigt zynde, aanstonts alles in myn balsmagtige vogt dede, waar door, gelyk ik die beroemde Heeren al voorzegt hadde, het zaat op die zelfde plaatzen, daar 't gezeten hadde, zodanige verhart wierde, dat 't nu nog zeer duydelyk gezien kan worden, zonder eenige verandering, als dat alles door de kragt van 't vogt

vogt verhart is. 't Zelfde heb ik voor dezen gezien in 't dode lichaam van een vrouw met een overspeelder in overspel bevonde, en aanstonts van haar man gedoodt zynde, gelyk ik geschreven hebbe in myn 5de Anatomisch Cabinet. Hierom vermoede ik, dat in een vruchtbare ontfanging het dikke zaat binnen in de baarmoeder en de Fallopiansche buyzen ontfangen wordt, en dat het niet alleen onder de gedaante van uytwazemende geesten aldaar komt, door wat weg de navolgers van *Harvæus* ook zoude meenen. *Fallopianus* getuygt in zyne *ontleetsk. waarn.*, dat hy dikmaals oprecht zaat in deze buyzen bevonden hebbende, zulks aan zyne aanschouwenen vertoont heeft, zie ook *de Graaf* in 't 14 Hooftstuk van de teeldelen der vrouwen.

I I.

*Van het nieuwe eyerstokje, gelyk 't daar voor gehouden wordt;
en meer zaken aangaande de Waterblaasjes.*

NAdien de teeldeelen in een vrouw zo zeer t'zamen gevoegt, en met wonderbare bekleetzelen belemmert zyn, en te gelyk de gelegentheydt, om het maakzal der zelve deelen ten tyde der bevruchting met het oog te beschouwen, zoo zeltzaam is, wie zal zich dan verwonderen, dat hier door verscheyde gevoelens over deze zaken by de onderzoekeren ontstaan zyn! Daarom zal ik, na de zo even beschrevene twee aanmerkingen, gemakkelyk kunnen antwoorden op den brief, waar mede de zeer beroemde Heer *Mich. Ernestus Etmullerus* my vereert heeft, zynde dezelve nu al over 't Jaar met den druk gemeen gemaakt; ik beken, dat het wel van myn pligt zou geweest zyn, spoediger daar op geantwoort te hebben; maar verscheyde bezigheden, die ik zo ligtelyk niet ontgaan kan, stuyten dikmaals myn begeerte; een mensch, die in bezigheydt is, en veel meer een Oudtman, is het uytstellen der te doen zaken, en een byzonder langzaamheydt al te gemeen.

Deze beroemde Heer hadde in dien brief geschreven, dat den zeer schranderen Ontleeder, *Martinus Naboth*, oordeelde, een nieuw, mogelyk een eenig, of ten minsten een derde [*ovarium*] eyerstokje gevonden te hebben, en daarom de twee alomme bekende verwierp, dewelke van alle tot nog toe na *Harvæus* voor de ware vrouwelyke eyerstokjes aangenomen zyn; en dat hy 'er geen erkende voor het ware eyernesje, als dit nieuwe.

Toen de wydtvermaarde en uytmuntende Hoogleeraar *Etmullerus* myn gedagten over deze nieuwe leer afeyfchte, heb ik nochtans myn antwoord niet verhaast, om dat ik bezig was met ontelbare onderzoekingen omtrent het maakzel van andere ingewanden, als ook, om dat ik genootzaakt was, eerst alles in vrouwelyke dode lichamen te onderzoeken, en eyndelyk om dat de Hr. *Etmuller* zo veele zwaarwigtige drangredenen bygebragt hadde, zo dat 'er naauwlyks eenige hoop voor my overig was, om daar veel by te zulle hebben te voegen. Ik beken dan opentlyk, dat ik zeer vele dode vrouwelyke lichamen, en wel van een zeer verschillenden ouderdom, geopent, en met een aandagtig oog en gemoedt beschouwt hebbe, dat ik nogtans nooyt in de holte van de baarmoeder iets gezien hebbe, 't gene op eenigerhande wyze een ware eyerstok verbeelde. Ik hebbe wel binnen in de baarmoeder omtrent deszels hals een zodanig maakzel waargenomen, als de zeer geleerde en naaukeurige Heer *Morgagni* beschreven heeft §. 14. hy heeft het zeer net in de 3. plaat boven de letter K. met rimpels, verzelt, en klapvliezen doorweven, afgebeeld: Daar ter plaatze ziet men menigmaal waterblaasjes, zo in getal en plaats, als in grootte verschillende. 't Schynt my derhalven, dat den zo even roemwaardigste. Auteurs op de zelfde plaats eenige der zelve heeft laten afbeelden.

Maar men zal nooyt moeten denken, dat deze zelfs of het eyernesje of eenig gedeelte van 't zelve uytmaken: en waarlyk de Scharpzinnige *R. de Graaf* in zyn gulde boek over de teeldeelen der vrouwen, op het 7. Hoofst., na dat hy deze klapvliezen beschreven, en op de 9. plaat onder de letteren D. C. E. en 10. plaat letter H. K. L. keurlyk afgebeeld hadde, heeft nooyt gedacht om alhier de zitplaats van 't eyernesje vast te stellen. Nogtans schynt de zeer beroemde *Naboth* door de bespiegeling van die dingen, dewelke ik zo even beschreven hebbe, waarlyk al te schielyk in dit gevoelen gevallen te zyn. De drangredenen, dewelke die brave Heer aanhaalt, om zyne stelling vast te maken, wederleyt de wakkere Hr. *Etmuller*. De gemelde Auteurs verzekert in der daat al te stoutmoedig, dat de ontfanging geschiede kan zonder bebulp van eenig blaasje, uyt de balletjes der vrouwen oorspronkelyk, en dat 'er vrouwen ontfangen, ja gebaart hebben, dewelke nogtans van alle de blaasjes der balletjes berooft waren. Ey lieve, waar is dit gebleken? door hoedanige bewyzen wordt dit aangetoont? hoe zal 't ooyt kunnen bewezen worden, dat 'er by deze vrouwen ten tyde van de ontfanging geen blaasjes geweest zyn? of daarom, om dat 'er na de bezwangering, na het baren, en de doodt geen gevonden zyn? Zekerlyk niemant

mant zal ligt dulden, dat dit gevoelen door zodanig een kragtelooze redenering over hoop gefmeten werdt, 't welke door 't onderzoek der naauwkeurigfte ontlederen zo veele Jaaren overvloedig goedtgekeurt, en aangenomen is. Hy werkt ook niet veel uyt met het voorbeeld, 't welk hy om zyn gevoelen te bevestigen uyt het gezach van den zeer vermaarden Hoogleeraar *Christianus Schambergius* bybrengt, als hy zegt, dat hy in 't ontleden van een doot lichaam van een kraamvrouw, na een moeyelyke baring aanstonts gestorven zynde, de grootte der ballen, viermaal grootter als gewoon, gevonden heeft, maar daar binnen noch blaasjes, noch kliertjes, maar een overvloed van vet, met haayren vermengt.

Want de ziekten veranderen schielyk het aangebore maakzel der delen, en 't is dikmaals gebleken dat in de tydt van negen maanden dragts de eyerneften zelfs 't allerminste haar blaasjes laten zien, maar in dien ghelelen loop, in haar bediening als ledig zynde, rusten; ja zelfs op dien tydt, en aanstonts na het baren verschynt ook dat inwendige maakzel van den hals der baarmoeder niet. Ik zelfs hebbe menigmaal diergelyke [*steatomata*] smeer gezwollen in de ballen gevonden, ja dat meer is, ik hebbe al over langen tydt onder de zeltzaame zaken van myn Cabinet eyerneften bewaart, waar in ik [*atheromata*] pap gezwollen, vol van een papagtige stoffe, aangemerkt hebbe, en niet alleen dit, maar ik hebbe oprechte, en wel geregelde tanden, trosgewys geschikt aldaar gevonde zynde, met een figuur over lang laten afbeelden in 't eerste Anatomische Cabinet; ik heb ook nog een andere mensche tandt in een papgezwel van een eyerstokje zittende gevonde, die nu aan een haayrtje hangende, vastgehoute wort van de voorste voet van een zeer net geraamte van een muys, zynde in 't zelfde Cabinet.

Hoe onbewysbaar, op dat ik 'er niet iets zwaarders byvoege, is de stelling van *Naboth*, dewelke vaststelt dat de pypen van *Fallopins* nog het mannelyke zaat uyt de baarmoeder na de ballen, nog uyt deze de ingeflote eyertjes na de baarmoeder brengen?

Hadt dog die brave man met wat meer voorzigtigheydt overwogen, 't gene de zeer beroemde Heeren *de Graaf*, *van Horne*, *Drelincourt*, *Swammerdam*, *Cyprianus*, *Nuckius*, *Malpighius*, de gehele Maatschappy der geleerden in *Engelant* en *Vrankryk* met zo vele ondervindingen van [*embryones*] scepzeltjes, [*abortus*] miskramen, [*partus*] baringen, en [*monstra*] wanschepzels in menschen en beesten hebben aangemerkt, en beschreven! of hadde hy naauwkeurig overwogen, 't gene men in de nieuwe gedenkschriften van de Koninglyke Hogeschoole te *Parys*, leeft aangaande de [*foetus*] vruchten in de eyerstok zelfs, en in

alle de delen der pypen van Fallopius even als in de holligheydt van de baarmoeder, gevonden! Ik zou niet geloven, dat hy om de eene of andere, dog losse reden, een stelling zoude verlaten hebben, om welke vast te stellen zo vele, en zulke brave mannen haar best gedaan hebben; verders twyffele ik geenzints, of de Autheur van dit gevoelen zal, beyde deze voorgaande aanmerkingen gelezen hebbende, door de kracht van waarheyd zulks opgeven.

Eyndelyk zie ik, dat den Hr. *Naboth* tegen de gemene leer der geneesheren zegt: dat de Fallopiaansche pypen dikmaals omtrent haar gescheurt [*fimbriae*] lofwerk t'zamengetrokken zyn, dat ze geheel en al toegegroeeyt waren. Deze dingen zelfs ondervonde hebbende, neeme ik wel voor waarheydt aan. Maar wat volgt hier uyt? in der daat dit eene, namentlyk dat zulks door ziekzens geschiet. Maar 't is evenwel nooyt door een voorbeeld gebleken, dat de vrouwen, na dat beyde de pypen ten eenemaal langen tydt toegegroeeyt waren geweest ontfangen hebben. By deze gelegentheydt moeten de Oeffenaars der ontleetkunde weten, dat het waaragtig is, 't gene ik al over lang in schrift hebbe gemeen gemaakt, namentlyk, dat ik menigmaal hebbe aangemerkt, dat het lofwerk der Fallopiaansche buyzen met de eyernesten zelfs aan een gegroeeyt zyn geweest: Want gelykerwys *R. de Graaf*, het puyk der ontlederen, en in zyn leven myne ongeveynsde vriend, dit meermalen heeft aangemerkt in 't 1. Hoofstuk van zyn boek, aangaande de vrouweyke teeldelen, en zulks ook na 't leven heeft afgebeeld in de 5. fig, en 1. fig. met de letteren C. F. van de 19. Plaat. en *Fallopius* dit zo dikmaals gezien hadde, dat hy in zyne ontleetkundige onderwyzingen dit byna altydt meende te geschieden, dog hy heeft die dwaling in zyne ontleetkundige aanmerkingen verbeterd, Alzo beware ik zelfs zodanige staaltjes in myn rariteytkamer. Om dat nochtans de Hr. *Morgagni*, uytmuntende onder de ontlederen, na dat hy dit in myne Ontleet- en Heelkundige Aanmerkingen gelezen hadde, heeft getwyffelt, of 't wel dikmaals geschiede, en 't my schynt, dat hy nooyt dit met zyn oogen gezien heeft, ben ik waarlyk bereydt, om dien deffigen en welverdienden Hoogleraar, indien ik geweten zal hebben, dat hem dit aangenaam wezen zal, een staaltje over te zenden, (dewyl ik 'er van meer voorzien ben) wel toebereydt zynde, op dat het bewaart kan werden, waar in hy de zaak zelfs beschouwen zal. Ondertusschen voeg ik voor de waarheit hier by, dat ik zulks veel meer ondervonden hebbe in oude vrouwen, stok oude, en onvruchtbare, als in Jeugdige lichamen.

Welke zaken alle, om eyndelyk wederom tot ons gesprek te komen, te weeg brengen, dat ik vast en zeker geloven, 't gene ik nogtans met welnemen van zoo een groot man wil gezegt hebbe, dat dit verdichte eyernesje van *Naboth* alleen geweest is een vergadering van waterblaasjes, tusschen de klapvliezige rimpels, die de inwendige mont van de baarmoeder bezetten, gegroeyt. Gelykerwys zodanige waterblaasjes in alle slepende ziekten allerly deelen bezetten, alzo merkt men ook aan, dat ze de binnenste ingewanden zeer dikmaals aantasten. Ik ben van gevoelen, dat de waterblaasjes zyn uyteyndens der bloetvaten, die hare eerste natuur verandert, en een quade gedaante hebben aangenomen. Ik hebbe dit voornamentlyk hier uyt geleert, om dat ik menigmaal moerkoeken, waar in men geen [*lymphæ ductus*] watervaten vint, hebbe gezien, ja ik bewaar ze nog in myn Cabinet, waar van het eene deel verandert was in waterblaasjes, maar het andere gezont, ja dat meer is ik hebbe zommige, die by na geheel en al in waterblaasjes verandert zyn, dewelke enige voor een valsche bevruchting hebben gehouden. Zomtyts hebbe ik levers gevonden, en die ik nog beware, welkers gehele klomp ten eenemaal tot waterblaasjes was overgegaan. Ik kan ook in myn Cabinet vertonen het [*peritonoeum*] buykvlies van een waterzugtige vrouw geheel en al in een vergadering van waterblaasjes verandert, 't heeft my voor dezen ook mogen gebeuren in de [*plexus choroides*] netswyze vlegting zeer vele waterblaasjes te zien. Evenwel zult ge dit gebrek nergens meer vinden, als in den onderbuyk, zo nogtans, dat het de vrouwen veel meer en wreeder als de mannen, aantast: in der vrouwen lichaam zelfs bezet het de eyerstokken meer, als andere delen. Hoe wonderbaarlyk is 't, schoon 't zo menigmaal gebeurt, te zien, dat gehele zakken, als flesschen, vol van water zoo van de baarmoeder zelfs, als van de aangevoegde delen, afhangen, dewelke waarlyk ajuynbollen verbeelden, hangende aan hare stelen, die in lengte zeer verschillen. Ey lieve, let eens aandagtig hier op! Zomtydts komen 'er uyt een kleyn waterblaasje waarlyk grote blazen of zakken voort, terwyl 't van een kleyn beginzel door een gestadigen toevoer van nieuw vogt tot een vreeslyke grootte aangroeyt, waar mede men de gehele holligheyd des buyks, zomtydts tot barstens toe, vervult heeft gezien. Een gebrek waarlyk veel menigvuldiger, als men geloof. Op die wyze komt die ziekte voort, dewelke het gemeen *het beslote water* noemt; deze waterzugt is zonder 't gevoele van een golfsgewyze beweging, maar openbaart zich door een eendaantig, en zeer hardt opgespanne gezwel, nog laat toe, dat de delen voor 's drukken wyken, nog eenig geluyt hoort men, als

't lic-

't lichaam gellingert wort. My geheugt nog zeer wel een geval, wanneer ik in een vrouwelyk doot lichaam, den onderbuyk geopent hebbende, een zak vol waters gevonden hebbe, zynde waarlyk zo groot, dat 'er zo veel wyagtig vogts in gesloten was, als nege gemene hollantfche waterremmers konde bevatten. Maar 't verwonderde my, dat ik buyten deze zak geen vogt meer in de buyk bevondt.

Deze ruyme zak zelfs was uyt een uytgerekt waterblaasje tot die naauwlyks begrypelyke grootte aangegroeyt, ondertuffchen naar mate, dat het aanwiefch, wierdt deffelfs vlies of huydt te gelyk dikker; 't welk ook by na in alle diergelyke gezwollen gewoon is te gefchieden, gelyk men zulks ziet in een [*ganglio*] zenuwknoop, een [*atheroma*] papgezwel, een [*meliceris*] honiggezwel, een [*talpa*] molgezwel, en andere gezwollen van dit flag, die in den beginne dunne velletjes waren, maar, als 't gezwel veel in grootte aangenomen heeft, worden ze zo dik, als dik en taay leer. Hoe menigmaal ziet men de waterblaas, door een groote fteen langdurig uytgerekt, zeer verdikt te zyn; wanneer de fteensnyders zulks niet weten, feylen ze om deze oorzaak dikmaals zeer ongelukkig.

Alle deze aanmerkingen leeren, dat het geenzints ongerymt is, zo ik gezegt zal hebben, 't gene ik alvorens gezegt hebbe, dat deze waterblaasjes omtrent den binnenfte mont in de holte des baarmoeders menigmaal ontstaande, zeer vele wonderlyke zaken uytwerken.

Ik zoude derhalven afbreken, ten ware ik nog eenen ander voorbeeldt aan dezen beroemden Heer verhare wilde: namentlyk dat ik voor zes en veertig Jaren in een openbare vertoning een doot vrouwelyk lichaam geopent, en in de holligheydt der baarmoeder een fchepzeltje ontdekt hebbe, 't welk het gewicht van een korreltje gepelde garft hadde, en te gelyk zeer duydelyk bevonden hebbe in de eyernest zelfs een zekere holligheydt te hangen, 't geene klaarblykelyk de grootte van een erwt hadde, welkers holle gedaante bloedig, en rimpelig zich vertoonde, geheel en al met dat zelfde verfchynzel, waar mede de holle oppervlakte der baarmoeder aanftonts na het baren altydt gezien wort. Mogelyk zal de befchouwing van nog een fraay voorbeelt, het alomme aangenomen gevoelen ook bevestigen: Ik hebbe een beryde baarmoeder van een vrouw, welkers eyernest vele eyeren in zich onthielt, welke openbarftende, of opengefnede zynde, een [*humor lymphaticus*] waterig vogt uytfortte, maar onder zeer vele derzelve ziet men 'er nog een aan 't eyerftokje vastzitten, zynde in de bevruchting bezwangert, gelyk gy in de hier bygevoegde figuur zien kont. Tot u keert zich myn
ge-

gefchrift, zeer beroemde Hr. Etmuller, die tot deze verhandeling gelegentheydt gegeven hebt, de welke ik wel rykelyk zou hebben kunnen uytbryden, ten ware ik wift, geen werk, dat alreeds door u gedaan is, te moeten aanvaarden.

I I I.

Van de Kliertjes, en Zenuwtepelijes in de Huyt van een Mensch.

WEl aan, laat ons eens zien, wat de gedagten hier van zyn? Die groote, en heldere lichten in de ontleetkunde *Steno*, *Swammerdam* en *Malpighius* hebben verzekert, dat ze beyde in de huyt tegenwoordig zyn. De volgende, gelyk 't gemeenlyk gefchiet, hebben deze Autheuren nog veel in de stoutheydt van dezelve staande te houden, overtroffen, schoonze met minder voorraat van proeven waren gewapent; maar in verdichtzels vruchtbaarder. Ik hebbe deze delen wel eer in figuren zodanig afgebeeld gezien, dat ik met regt verftelt was over zodanig een ongetoomde vryheydt van verdichten; aanzie de platen, dewelke de zeer beroemde Professor *Bidloo* in zyn groot ontleetkundig werk heeft uytgegeven, vergelyk daar na de naauwkeurige overweging van de zaak zelfs, op dat ge ziet, hoe verre dikmaals de Autheuren gaan, en wat omzichtigheydt men van noden heeft, eer een natuur onderzoeker zich op haar veylig vertrouwt. Ondertuffchen beken ik, dat ik na zo vele ondernemingen deze klieren nooyt zodanig heb kunnen ontdekken, dat ik ze zou kunnen beschryven, ja 't heeft my niet eens moge gebeuren, dezelve te zien; derhalven betuyge ik hem verpligt te wezen, die ze my op die plaats voor myn gezicht brengt. Ondertuffchen kan ik aan alle liefhebberen vertonen, en dat wel maar alleen, het zenuwagtige, werktuyg van de huydt, tot het oeffenen van [*tactus*] 't gevoel gefchikt: Want wanneer ik onlangs de bloetvaten in de [*crura*] fchenkels van een mensch tot een ander gebruyk met myne Waschagtige stoffe opgevult hadde, met een voornemen om iets anders daar door te onderzoeken, gebeurt het by geluk dat ze beyde zodanig vervult wierden, dat ze ten eenemaal over al root van couleur waren, wegens de ontelbare veelheydt der vaatjes. Als ik dit met blydtschap beschouwde, vernam ik aanstonts duydelyk langs de gehele huydt, dat 'er witagtige plaatzen waren, zynde nochtans eenigzints opgezwollen, en tot een stompe punt verheven,

E e e e e

waar

waar uyt ten laaste [*pili*] de haayren voortquamen; Na dat ik dezelve wel bezichtig hadde: heb ik gemakkelyk kunnen oordelen, dat ze voor de [*papilla nervosa*] zenuwagtige tepeltjes, buyten de opgevulde kleynste vaatjes uytpuylende, te houden waren. Voornamentlyk doet hier te gelyk toe deze wonderbare aanmerking, dewylze in den gehelen omtrek van de schenkel, en voet duydelyk overal gezien wierden, en nogtans wiert 'er geen een gevonde in 't bultige deel van de voet, 't welk men gemeenlyk den rug noemt. Wat zal men daar nu uyt oordelen? Mogelyk is dit gedeelte minder bequaam tot [*tactus*] het gevoel. Beproeft 't, en gy zult het bevinden. Zyn 'er derhalven aldaar geen tepeltjes? dat zal ik niet zeggen, ze komen weyniger te voorschyn, om dat ze misschien kleynder, en dieper gelegen zyn.

Nu ben ik gedwonge te bekennen, dat ik voor dezen niet alleen gelooft, maar ook met geschrift verzekert hebbe, dat 'er deze huydtkliertjes by waren. Dog dit heb ik te driftig, en door 't gezag en proeven van by na alle ontleders vervoert zynde, gedaan: Nogtans moet men weten, dat 'er geen onder alle de bewysredenen aannemelyker is, 't gene leert dat 'er deze klieren byzyn, als die wonderbare [*tubercula*] gezwelletjes of knobbeltjes in ziekten, dewelke zich zo menigmaal, uyt de huyt zelfs, onder de opperhuydt verheffen, en uytpuylen, gelyk ik zelfs vele zodanige puysjes in myne vergadering beware om te laten zien. Maar ik hebbe na dat ik ze met naauwkeurigheid onderzocht hebben, geoordeelt, dat het geen klieren, maar zekere verheventheden van de opperhuydt waren.

Ik bekenne, ook niet vreemt te zyn van 't gevoelen, dat myne goede Vrient, de zeer vermaarde Heere *Boerhaave*, openbaar Hooghleeraar der geneeskonst, kruidtkunde, en van 't oeffenende deel der geneeskonst in de Hollantsche Hooge School te Leyden, my mondeling en in geschrift verklaart heeft.

Hy heeft namentlyk ontdekt, dat 'er onder de opperhuydt in de huydt zelfs, of zomtydts onder dezelve, zekere kleyne ronde [*receptacula*] ontfang plaatsjes, uyt een omflach van een dun vliesje t'zamen gestelt, zitten. Deze merkt hy aan in haar opperste gedeelte, alwaar ze na de opperhuydt zien, zodanig geopent, datze nogtans met een naauwe mont oogluiken, op dat ze niet al te lichtelyk het ingeslotene vogt uytstorten zoude. Hy heeft ook duydelyk de opperhuydt zelfs aldaar doorboort gezien, alwaar de [*emissaria*] uytlozingen dezer [*folliculi*] blaasjes of zakjes zyn. Zo dat 'er een doortogt is, ja zomtydts een ruyme, uyt de [*specus cavi*] holletjes of blaasjes in der zelve montjes,

en

en daar uyt wederom door de opperhuydt, boven deze montjes gappende, openstaande. Het vlies, waar uyt ze bestaan, wort van alle kanten doorboort van de uysterste pypjes der vaatjes, aanbrengeende eene zachte, vettige vogtigheydt. Als dit vogt, gansch versch zynde, daar nederstort, is 't dun, helder, zonder reuk of smaak. Maar wanneer 't hier ter plaatze ontfangen, door eenige traagheydt langer blyft zitten, deszelfs vloeybaarste gedeelte vervliegende, wort het dikker, en verkrygt den aardt van een taye wasch, by na aan alle olien eygen, staat stiel, waassent naauwlyks uyt, wort vermeerderd, maakt [*tubercula*] knobbeltjes of puysjes, en verschaft een zeer veelvuldige, schoon van anderen over 't hoeft geziene, oorzaak van huydtqualen. Hy meent, dat dit [*humor Unctuosus*] smerige vogt in een volkome gezontheydt dient, om de buytenste delen te verzagten, los te maken, voor verharding en verdroging te verhoeden, en in een behoorlyke buygzaamheydt te bewaren, maar dat uyt gebrek van 't zelfde zware gebreken ontstaan. Hy verzekert, dat dit het olieagtige vogt is, 't welk *Leeuwenhoek* door zyne nieuwe vindingen voor 't gezicht vertoont, 't gene hy my zelfs door zyne groote beleeftheydt heeft laten zien. Dat dit dezelfde vogtigheydt is, waar mede het aangezicht van gezonde menschen bedekt is, ter zelve tydt als ze na een zagte en volkome slaap verquikt zynde, het aanschyn blinkende, gelyk als met olie bestreken, vertonen.

Dat dit zelfde vet de [*capilli*] haayren besmeert, langs dezelve heen vloeyt, en een smerige buygzaamheydt aan haar verschaft, op dat ze door verdroging niet zouden splyten, 't welk anderzints een onder de gebreken van de haayren is.

Dat deze werktuygen voornamentlyk gevonde worden op die plaatsen van 't lichaam, alwaar de delen meer voor de lucht bloot staan, en tegen malkanderen aangelegen zyn, vryven, of groteyks worden gescht en geroert. Hierom verschynenze voornamentlyk by de oogschelen, 't aangezicht, neus, oxels, liefschen, voorhuydt, billen, en onder de voet.

Als dit vogt verdikt wort, maakt het die kleyne witte tepeltjes, kleyne [*glandes*] ekeltes verbeeldende, zynde menigmaal in 't aangezicht, voornamentlyk op de neus: deze sterk gedrukt zynde, werpen een taaye, witte, en waschagtige stoffe uyt. Indien de blaasjes meer vervult worden, wordenze [*tubercula parva*] kleyne gezwelletjes, die met de daar bygelegene delen te ontfeken, een rodigheydt, jeukte, en puysjes, verscheyde van couleur, en onaangenaam voor 't gezicht, maken.

ken. Wanneer ze nog meer opzwellen, begint de [*crassamentum*] droeffem door den [*meatus*] uytweg van 't blaasje tot aan de oppervlakte van de opperhuydt door deszelfs opening uyt te lopen, en in dat gedeelte, 't welk voor de lucht bloot staat, blaauw, of zwart te worden; indien zulks tusschen twee tegen malkanderen overstaande vingeren met geweld gedrukt wort, dan wort de taye stoffe uyt den opgezwollen buyk van 't ontfangplaatsje door den engen hals heen geperst zynde, in dien doortogt zelfs tot een [*cylindrus contortus*] gedraayt langront gevormt, 't welk, wegens den zwarten top, en 't lange, witte, en gedraayde lichaam zo nauwkeurig een [*vermiculus*] wormpje verbeelt, dat de geneesheeren, zo wel als de onkundige door deze verbeelding bedroge zynde, oordelen, dat ze met haare ogen wormpjes in de huydt gezien hebben.

Maar zoo deze opgehoopte stoffe, meer en meer aangroeyende, opzwelt, dan geeft het de ware en eenigste oorspronk aan Pap en honinggezwollen, voor zo veel de stoffe meer gelykent na Pap, of Wasch-honing. Ja zelfs oordeelt hy ook, wanneer zodanige gezwollen boosaardig worden, dat ze een [*lepra*] quaadaardige schurft, en [*cancer*] kanker van de huydt, als mede [*Elephantiasis*] melaatsheydt verwekken.

Tot dus verre heeft hy my zyn gevoelen, over deze zaken verklaart hebbende, met weynige woorden medegedeelt, en myn verzoek toegestaan, om zulks by deze gelegentheydt gemeen te maken. Dog hy zoude dit stuk met meer redenen en zaken kunnen uytbreiden, en hier door leeren een oprechten manier om de gebreken van de huydt te genezen: Ik zelfs zal ook niet nalaten zulks verder te onderzoeken: ondertusschen zal niemant deze lichamen liever klieren, als ontfangplaatsjes van een vettig vogt moete noemen. Gy ziet nu, *waarde lezer*, dat ik zodwaas niet ben, dat ik ontkenne zou te bestaan, 't gene ik met myn eyge ogen niet beschouwe.

Zodanige ydelheydt zy verre van my? maar ik betuyge in oprechtheydt, dat ik nooyt huydtkliertjes gezien hebbe, en dat ik hem, die ze my klaar aanwyft, ten hoogste verpligt zal zyn. Niemant denke, dat het zweten door gemelde kliertjes volbragt wort, schoon de meeste zulks M. *Malpighius* hier in voorgaande, toestemmen; Verre van daar: want de uysterste donzige eyndens der slagadertjes, dewelke zeer veel in dunte het fynste katoen overtreffen, zyn de pypjes zelfs, door welke de zweetstoffe overgebracht wort. Deze zelfde zweetpypjes waassamen de uytgediende en overtollige vogten onder de gedaante van een onzichtbaren rook uyt het lichaam. Zie daar, hier is my nu een ruym velt
geopent,

geopent, om verfcheyde gevoelens van anderen over deze dingen, die ik zo even verklaart hebbe, te doorwandelen, maar 't zou my van myn voornemen aftrekken, namentlyk, om klaarblykelyke dwalingen, die ik zelfs ofte andere in de ontleetkunde begaan hebbe, zonder eenige haat, maar uyt een enkele liefde tot de waarheydt, te verbeteren.

I V.

Van de Klieren van andere Vliezige deelen.

En ider weet, dat de [*Ventriculi cerebri*] holligheden der herffenen, den binnenste omtrek van 't [*pleura*] borstvlies, het [*pericardium*] hartzakje, het [*peritonæum*] buykvlies, en den zogenaamden [*tunica testium vaginalis*] fcheerok der ballen, altyd bevogtigt, glibberig gemaakt, en besproeyt worden met een dampig vogt; 't wort ook voor niet minder bekend gehouden, dat deze vogtigheydt in die holligheden gestort zynde, vry van daar opwaarts wederom te rug wegvloeyt. Ik hebbe lang getwyffelt, of dit werk wel verrigt wierdt door de klieren van *Steno* en *Malpighius*, welke die brave mannen stellen de gemelde vliezen overal te bezetten tot zodanig gebruyk? Maar, na dat ik door een byzondere konst de nooyt genoeg te verwondere fynheydt der uysterste slagadertjes hebben ontdekt, heb ik gemakkelyk kunnen zien, dat tot dien eynde geen klieren van noden zyn, ja zelfs dat ze aldaar niet gevonden worden. In der daat dit bekend de Grote *Malpighius* met te verzekeren, dat deze klieren in een volkomen gezont lichaam niet gezien zyn, maar datze eyndelyk in ziekzens, alwaar ze uytgezet, en vergroot zyn, zichbaar worden. Ik beken dat 'er in deze manier van redenering eenige schyn van bewys is. Dog echter oordele ik, dat de lichaamtjes, welke in de gezegde vliezen verschynen, geen klieren zyn, nog zyn geweest. Maar in tegendeel blykt het my klaar, dat de verstopte uyteyndens der slagaderen overgaan in tegen natuurlyke gezwel- len, zynde dan de aangeboore gedaante ten eenemaal verandert. Geven de [*Aneurisma*] slagaderbreuk, [*varix*] aderbreuk, [*phlyctenæ*] blaartjes, en andere diergelyke ziekzens, geen duydelyke voorbeelden? Derhalven die stellen wil, dat 'er aldaar klieren zyn, dan behoort hyze in een gezonde staat te vertonen: want het is de plicht van een ontleder van onbeproeft zaken liever te zwygen, als veel daar van te verzinnen.

V.

Wederom van Klieren in andere delen; als mede zeer vele zaken aangaande de Tepeltjes van 't gevoel.

HOe nauwkeuriger en langer ik de lichaamtjes onderzoekte, dewelke in ons lichaam de ontleders gewoon zyn klieren te noemen, hoe meer ik verzekert worde, dat het geen klieren zyn, die men gemeenlyk over al daar voor houdt. Op geenerly wyze zie ik, dat die lichaamtjes, welke in 't achterste deel van de [*corona glandis penis*] kroon van het roeden hooftje gelegen zyn, kliertjes zyn, schoon de zeer vernuftige *Morgagni* in zyne aantekeningen met andere dezelve daar voor houdt. Ondertuffchen, behoudens het gezach van dien braven Heer, fchynen my die uytpuylingen gehouden te moeten worden, voor zenuwtepeltes, boven de oppervlakte in den rant van de kroone van 't roedenhooftje zich verheffende, dewelke, wanneer ze door 't Venusfpiel opgefpanne, en met een zachte vryving gedrukt zyn, in dat werk het grootfte vermaak bybrengen. Maar zo menigmaal alsze door een vuyle vermeniging van een onzuivere Hoer befmet worden, zwellen ze zeer affchuwlyk op, en verliezen door de knagende fcharpigheydt van 't onfange vergift haar dun velletje, daar ze mede bedekt wierden; zy dan ontbloomt, en gevilt zynde, worden van een onlydelyke pyn en fmert wreedelyk aangetaft: 't gene tot een zeer groot bewys verftrekt, dat ze meer met den aart der zenuwen, als van klieren overeenstemmen. Ik weet wel, dat de tepeltjes op deze plaatzen geen haayrtjes hebben, dog die ziet men ook niet in den voorften top der vingeren, als ook in de [*vola manus*] palm van de hant, of in 't [*planta pedis*] hol van de voet, op wellke plaatzen 't nogtans vol van tepeltjes is. Ik hebbe al over lang aangetekent, dat de uyteyndens der bloetvaten byna in alle gewesten van 't lichaam grotelyks verfchillen in maakzel, waar uyt ze beftaan. Maar ik hebbe ook daar na geleert, dat dit ook plaats heeft in de uysterfte eyndens der zenuwen; dewyl ik ze anders bevonden heb in de binnenfte oppervlakte der oogfchelen, wederom in de tepels der borften heb ik die wonderbaarlyk van malkanderen verfchillende aangemerkt, dewelke in 't uytftenste deel derzelve zich onthouden, maar in de tong verfchillenze verre van deze alle, als mede in de huyt hebbenze een andere gedaante, wederom van de voorgaande geheel en al verfchillende: want op zom-

mige

mige plaatzen van 't lichaam, heb ik ze vernomen, dat ze aldaar in zo groote menigte waren, zo digt by malkanderen gevoegt, en in zo fraye ordre geschikt wierden, dat 'er byna geen plaats tuffchen byde was, ja datze boven de oppervlakte van de huydt uytftaken, gelyk ik ze nu de geheele roede door bevonde heb, waarom dit deel tot zo veel wellust bequaam, en aan zo veel pyn onderhevig is. Maar zy, dewelke dieper onder de huydt verborgen leggen, fchyuen tot dien eynde te ftrekken, dat ze een grontflag verleenen aan de voortkomende haayren: deze vint men veel weyniger in getal, en komen ook niet voor ons gezicht, ten zy eerst alle de vaten van eenig haayrig deel met myne rode wafchagtige ftoffe ten eenemaal opgevult zyn, zo dat 'er geen een takje zonder deze ftoffe is. Dit hebbe ik al over lang ondervonde, en in de fchenkel van een mensch te weeg gebragt, 't welk ik in tegenwoordigheydt van den Hr. *Boerhave*, een man in 't ftuk der Geneeskonft en kruydtkunde zonder weerga, hebbe vertoont. Maar ik verwondere my hier over, dat alle de uyerfte vaatjes deze ftoffe ontfangen hebben, en roodt van Couleur zyn alleen zyn die tepeltjes, waar uyt de haayren geboren worden onaangeraakt gebleven, en onderscheyden zich zeer duydelyk door haar byzondere aangebore witte couleur van alle de naburige rootgecouleurde delen. Wat dog van deze tepeltjes in de roede, tong, Oogfchelen, en andere delen te oordelen ftaat, zal ik na dezen zeggen, wanneer ik al den tydt, die my van myne bezigheden overschiet, zal befteedt hebben in dezelve te onderzoeken.

V I.

Van 't Hart.

MEt recht oordelen by na alle, dat het hart het voornaamfte onder de ingewanden is; dit houdt men volkomen voor zeker, dat 'er nog vele dingen in deszelfs maakzel niet genoeg nagespeurt zyn, derhalven verdient dit uytnemende, dog te gelyk duyftere maakzel, en de eygenfchappen deszelfs, dat men zommige zaken daar van aanmerkt. De ontlederen hebben ons niet zeer wel de natuurlyke legging en plaats van 't hart befchreven. Want fchoon ze alle verzekeren, dat het hart in de borft geplaatft is, echter hebbenze oprecht niet afgebeeld, wat legging 't zelve hadde. *Govert Bidlo* heeft het in zyn groot ontleetkundig werk zodanig uytgedrukt, als of het hing met een kegelswyze punt na 't middel-

rift,

rift, maar met de gront na de [*jugulum*] keelziende. Dit is in de beesten, welke het hoofd voor over houden, gemeen, dog nooyt in een mensche lichaam; in 't welke het hart zodanig op het middelrift legt, dat deszelfs gedeelte, waar mede het het middelrift aanraakt, door zyn opleggende gewicht, gelyk als in een gedrongen is, 't welk nergens in viervoetige voor overbukkende beesten plaats heeft, maar in tegendeel in deze verbeelt de figuur van 't hart, de gedaante van een [*conus*] kegel, 't gene men nogtans aan 't hart van een mensch niet mag toeeygenen, dewyl deszelfs vorm veel daar van verschilt, zynde namentlyk korter en veel meer in een gedronge. *Andreas Vesalius*, de voornaamste onder de Autheuren, heeft dit alles in zyne platen in dier voegen laten afbeelden, als de zaak zelfs in een levendig mensch gestelt is.

Indien ge begeerte hebt om 't maakzel van 't hart te kennen, zie, wat *Steno*, dat heldere licht in de konst, daar over geschreven heeft, gy zult 'er geen berouw van hebben; dewyl hy door een naauwkeurige onderzoeking ontdekt heeft, dat het maakzel van 't hart, 't welk men voor dezen voor [*parenchyma*] een bloetstolzel gehouden heeft, in een oprechte spier bestaat; dit heeft hy zo klaarblykelyk aangetoont, dat hy, het gevoelen van *Hippocrates* bevestigende, 't zelve voor een zeer konstige spier verklaart heeft, hebbende zyn [*finis*] eynde, alwaar 't zyn [*initium*] begin heeft, beyde namentlyk in den gront van 't hart.

Vervolgens was van een ider aangenomen, dat al 't bloet, 't welk door de kroonslagaderen aan 't hart zelfs toegebracht was, geen een droppeltje uytgezondert, door de kroonader alleen in de holader te rug gevoert wierdt, ja ook dat dat bloet, 't welk volgens de wet van den omloop van 't bloet uyt beyde de harttoortjes wederom quam, insgelyks langs deze eenigste weg wederom keerde. Maar ik hebbe naderhant klaar ontdekt, en in 't openbaar vertoont, dat 'er zommige adertakken zich openen in de harttoortjes, zodanig, datze het aderlyk bloet regelrecht in 't rechter harttoortje nederstorten, zonder ooyt de holader, of deszelfs [*magnus venæ cavæ sinus*] grote groef aan te raken. Niet minder nieuws is de ontdekking geweest van den zeer vermaarden *Vieußens*, en daar na van den zeer geleerden *Thebesius*, wanneer ze gevonden hadden, dat 'er uyt de zelfstandigheydt zelfs van 't hart eenige adertjes voortquam, dewelke het bloet van 't hart door de takken van den kroonslagader toegebracht, met opene monden in de holligheydt van 't hart storte, zonder

der enige omweg in de groef van de holader, of holligheydt van 't hart-oortje. Dit zelfde hebbe ik ook menigmaal vertoont, gelyk de brave *Thebesius* klaarblykelyk genoeg betuygt, dewyl hy zegt, dat *ſchynt Ruysch volkome gemerkt te hebben*. Maar indien iemant begeerig is, het beloop der bloetvaten, en 't wonderbare gewrocht van 't Hart te zien, hy kome my bezoeken, ik zal hem gaarne niet alleen de slagaderen vertonen, dewelke zich door de buytenſte oppervlakte van 't hart verſprieden, en hoe veel ze in getal zyn, maar ook die, dewelke door de binnenſten oordt van 't hart verdeelt worden. Eenige Jaren geleden was ik boven mate verheugt, wanneer ik een kleyn slagadertje ontdekte, 't welk na de binnenſte oppervlakte van 't hart liep: dewyl het iets nieuws was, en zulks ontdekt hebbende, zyn wy gewoon ons daar over te verblyden. Dog nu, na dat ik deze konſt meer en meer geoeffent hebbe, vertoone ik aan alle liefhebberen de zichtbare inwendige holligheydt van 't hart met zo veel opgevulde vaatjes voorzien, dat deſſelfs geheele maakzel enkel uyt bloetvaatjes over al gewrocht ſchynt te zyn.

Maar 't is veel frayer, dat de vlezige [*lacerti carnei*] ſpierdraatjes, en hare pezen zelfs, wegens de veelheydt der bloetvaten geheel en al roodt zyn: Ja, 't welk iemant miſſchien niet zou willen geloven, zelfs de [*valvula*] klapvliezen, welke de verziende natuur geſchikt heeft tot het beſtieren van den doortogt van 't bloet door 't hart, en welkers bloetvaatjes met deze ſtoffe door die zelfde fraye konſt opgevult zynde, ſchitteren en glinſteren voor 't gezicht.

Merk aan; *Waarde lezer*, dat ik de hartvaten door inſpuyting van deze waſſige ſtoffe zodanig opgevult hebbe, dat die ſtoffe, alwaarze gekomen is aan de alleruyterſte uyteyndens, dunder zynde als dons en ſpinrag, uyt de vaatjes uytgaande gelyk als eendaauw uytgeſtort wort, en zich verſpriedt over de zachte vezelen van de vlezige zelfſtandigheydt van 't hart, en dezelve met een zeer roode bloedtcouleur beverft. Ik zou voor zeker geloven, dat dit werk ten enemaal op dezelfde wys zodanig in een levendig menſch volbragt wierdt, als ik 't in een doodt menſch door myn konſt te weegbrenge. Want byaldien 't bloet, over al in zyne vaten wederhouden zynde, regelregt uyt de slagaderen in de aderen overgeſtort wierde, zonder enige uytſtoring van 't zelfde, dan zou 't voetzal aan de deelen van ons lichaam niet kunnen gebragt worden. Eyndelyk in deze menſchen harten, dewelke ik aldus toebereydt hebbe, kan ik klaar voor oogen ſtellen de andere bloetvaten welke door de bloetvaten zelfs lopen, zo datze daar door gevoed kunnen worden: ja ook de verſcheyde [*directiones*] lydingen,

en uytftrekking van deze onderschyde vaten, terwylze door de binnenfte en buytenfte oppervlakte van 't hart heen lopen.

VII.

Van een ongeboorde Braking.

Dat er zeer veele dieren geboren worden, leven, groeyen, en wederom voorttelen, binnen zommige andere levendige dieren, is al van de eerfte eeuwen af aangemerkt geweest; ondertuffchen hebben de Wyfte Philofophen tot dezen huydigen dage van de wyze van voortkomen niets zekers durven voorftellen. Niemant moet ook meenen, dat er alleen [*lumbrici S. vermes*] wormen in een menfch groeyen. Naauwlyks zoudt gy geloven, hoe vele zoorten van dieren 'er by geval, of door een naauwkeurige onderzoeking gevonden zyn; Zyt ge begerig, zulks te weten, leeft 't geene, (en gy zult 'er geen berouw van hebben,) dat de *dagverhalen der geleerden van Vrankryk, de philofophifche verhandelingen van Engelant, de gedenkſchriften van Leypzig, de dagboeken van de Keyzerlyke Academie, en de naarftigfte aantekenaar Schenkus*, daar van opleveren.

Hoe vele wonderen, en ongelooflyke zaken zult ge daar zien en bevin- den! ondertuffchen is dit gedeelte der natuurlyke historie waardig, be- tracht en volmaakt te worden. Om 'er een proef van te geven, breng ik hier wederom te berde dat waarlyk zeltzame diertje, 't gene ik in myn negende ana- tomifche cabinet na het leven heb laten af beelden: 't behoort tot het geflacht van viervoetige dieren, om dat het vier voeten, en een ſtaart heeft, Ja het hooft, de mōnt, en voornamentlyk de navel ſtreng daar nog aanhangende vermeerderen de zeltzaamheydt der zaak boven alles; ik heb 't in zyn ge- heel zodanig toebereydt, dat het nog lange jaren duren en van die genen gezien kan worden, welke luſt en begeerte hebben om zodanig een zaak te beſchouwen. Nu bezit ik ondertuffchen een ander, dat my naderhant is aangebragt, 't weike een flek zeer fraay verbeelt: Toonen dit de twee oogen, gedaante en grootte van 'tzelfde dit niet aan? op dat ge zelfs kunt oordelen, zie daar, hier breng ik 't zodanig in een figuur te voorfchyn, als 't de na- tuur zelfs voortgebragt heeft.

Een meysje van veertien jaaren oudt, heeft onlangs tegelyk met veel bloet deze flek uytgebraakt. De vader van dit meysje heeft my 't diertje vereert, terwyl 't nog fris was en my verzekert, dat het nog een tydt lang na 't bra- ken geleeft, en zich zelfs in een ware beweging gehouden heeft.

Gy zult gemakkelyk kunnen geloven, dat 'er in een menfche lichaam worden

worden voortgebracht wormen, van gedaante onder malkanderen, zeer verschillende, ja zodanig met alle andere ooyt in de waerelt gevonde wormen strydende, dat men diergelyke buiten s'menschen lichaam nergens ontmoet; ondertusschen zyn 'er zommige van deze, dewelke tot een lengte van zeer vele ellen uytgestrekt worden. Dat zy derhalven in 't zelfde lichaam geboren zyn, is zeer waarschynlyk. Maar 't gevoelen der gener, die meenen dat de wormen uyt doorgesfokte eyertjes van zodanige gediertens voortgebracht worden, zou mogelyk niet zeer aannemelyk schynen.

Ondertusschen dit diertje, 't welke dit meysje uytgespogen hadde, is eerst uyt haar gekomen, na datze een langen tydt ongezont was geweest, te vore altydt over een zwaarte van de maag geklaagt, en nooyt een volkome gezondheid genoten hebbende.

En of schoon waaragtig is, dat 'er door lichtgeloovigheyd van veele, allerley ongehoorde zaken voor waarheden gehouden en verdicht worden, blykt het nogtans zekerlyk, dat 'er dagelyks dingen aangemerkt worden, na wonderen zeer gelykenende; onder welke ik oordele dit diertie gerekent te moete worden, dat zich door een veelverwige, witte en zwarte couleur, en een levendige beweging kennen liet.

Nog meer verwondering verwekt de beschouwing van dat diertie in een mensch geboren, 't welk in myn negende anatomisch cabinet afgetekent, en in myn rariteyt kamer te zien is; om dat het voorzien was met een streng, na de navelstreng gelykenende, ja ook om dat het in een zeker lichaam verborgen was, zeer wel met de natuur van een papgezwel overeenkomende, 't welk in plaats van een moerkoekie scheen te verfstrekken; de waarheydt van de zaak blykt door 't zien en wordt bevestigt door de daarbygevoegde verklaringen.

Ondertusschen moet men niet denken, dat dit diertie, waar van ik eerst gesproken hebbe, van 't meysje ingesfokt zynde, binnen 't lichaam gekomen is, gelyk mogelyk iemant zou vermoeden: want 't was fris en gezont; nogte het beweegde zich niet met te kruypen als een flek, maar dan lichte het zich opwaarts, dan nederwaarts: zy hadde ook te voore en te gelyk bloet gebrakt, daar en boven was ze lang ziek geweest. 't zoude ook niet in de maag in 't leven hebbe kunne blyven, maar lang doot geweest zyn, gelyk men in de meeste dierties of visjes ziet, dewelke wanneer ze levendig ingesfokt worden, kort daarna sterven in een woonplaats, onbequaam om 't leven te behouden.

Ik zie wel, dat hier de leere, hedendaags van alle voor onwrikbaar gehouden, aangaande de geboorte van alle dieren uyt een ey, kan worde tegengeworpen, maar dat raak ik op dezen tydt niet aan: want dat zoude my al te verre van myn voornemen afleyden. Hy, die daar

liefhebbery voor heeft, leze het zeer nuttige werk van den Hr *Nicol: Andry* in 't fransch gefchreeven, over de wormen: gy zult aldaar op de 19 bladtz. bevinden, dat het gevoelen van dien Heer is, dat de wormen een aangebore ziekte in ons lichaam is, en dat de eyeren zelfs, waar uyt de wormen eyndelyk voortkomen, in ons te gelyk met de andere delen van ons lichaam voortgebragt worden, dewelke op den bepaalden tydt gebroeyt zynde, eyndelyk hare [*fetus*] vruchten baren, even als de andere delen van ons lichaam zommige, te vore nog niet verschynende vogten of ook zommige vaste delen voortbrengen. Ik zou in der daadt gemakkelyk dit gevoelen goetkeuren, om dat ik 'er geen vinde, 't welk meer met de waarheydt van de zaak over een komt. Indien iemand een waarschynelyker weet, verzoeke ik, dat hy 't mededele.

V I I I.

Van de Wanschepzelen.

Gelyk de vruchtbaarheydt der nature in 't voortbrengen van zulke verscheydene dierties wonderbaarlyk is, alzo wort ze ook menigmaal veranderlyk bevonden in 't veranderen van 't maakzel der deelen, dewyl ze schynt van haar eynde af te gaan, 't welk ze zich schein voorgeschreven te hebben.

I. Onder deze meene ik, dat in de eerste plaats moeten gestelt worden drie verscheyde onvoldrage kindertjes, dewelke gebooren zyn zonder herffenen, nog hebben enige holte in 't hoofd, 't welk geheel en al benig is: twee van deze hebbe ik tot geraamtens gemaakt (maar 't derde bewaar ik in zyn geheel in myne balsmagtige vogt) in dier voege als de edelmoedige *Kerkringius* in *Osteogeniâ* fuâ pag. 59. met een figuur 't zelve na 't leven heeft afgebeeld.

II. Ten anderen is 't hier bystaande geraamte wonderbaarlyk, welkers handen en voeten met meer vingeren in getal voorzien zyn, als na de gewoone wyze der natuur; de regter hant heeft zeven vingeren, de regter voet agt tonen; de linker hant heeft 'er zes met twee aanwasjes, en de linker voet pronkt met negen volkome tonen. Zie *Kerkring.* pag. 55. alwaar hy het afbeeldzel daar van oprechtelyk gegeven heeft; derhalven is 'er een zekere maat in alle dingen, en menigmaal is de overvloed van de natuur niet alleen onnut, maar ook nadeelig

III. Onder myne rarityten bewaar ik een onvoldrage kindtie, met twee

twee hoofden geboren ! ik heb't gekogt, dog 't jammerde my, dat zy, dien 't eerst in eygendom toebehoorde, te min ervaren waren in dat gene, 't welk tot het bewaren van diergelyke zeltzaamheden vereyscht wort, 't zelfde qualyk bewaart hebben, waar door het nu hart en geheel zwart voorkomt.

IV. Vertone ik twee toebereyde milten, in een schaap gevonden, en op een verscheyde plaats gelegen.

V. Voor dezen is 'er in een schaap een lever gevonden, waar in vyf galblaasjes te zien waren. Ik onderzocht het, als 't my aangebragt wierde, maar ik wygerde het aan te nemen om dat ik door den eysch van een onredelyke prys afgeschrikt wierde.

VI. De zeer vermaarde *Johannes Jacobus Rau*, Hoogleeraar in de Hoogeschole te Leyden, in de kennisse der beenderen, spieren en steensnyden byzonder ervaren, heeft ons eens vertoont een slagader, komende uyt den boogsgewyze bogt van de grote slagader, de welke ik naderhand ook gevonde hebbe, en nog een jeder kan laten zien.

VII. 't Wonderbare maakzel van 't mannelyke lidt met de grootste naarstigheydt menigmaal onderzoekende, is 't my eens gebeurt twee verscheyde volkome sterke bekleetzelen, het gehele lichaam der mannelyke roede omringende en bevattende, te vinden. Dit hebbe ik in een Anatomisch Cabinet, gelyk als een gewoonte der nature beschreven, maar nadien ik naderhandt in zeer vele voorwerpen, aandagtelyk beschouwt zynde, dit zo niet bevonden hebbe, eyscht de oprechte liefde tot de waarheydt, dat ik nu waarschouwe, dat 'er gemeenlyk maar een zodanig bekleetzel, en zeer zelde een dubbelt gevonden wort.

VIII. Van vele jare herwärts bewaare ik twee gebalfemde onvoldrage kindertjes, die met den buyk aan malkanderen gegroeyt zyn.

IX. Ook bezit ik twee onvoldrage varkentjes, in de baarmoeder aan een gegroeyt.

X. Ik hebbe nog daar en boven een onvoldrage kindtje van byna twee maanden, welkers bovenste en onderste [*artus*] ledematen, wonderlyk bogtig gezien worden.

XI. Insgelyks moet gy u verwonderen over een gekloofde bovenste lip, in een onvoldrage kindtje van twee maanden gevonden.

XII. Gy zult u byna verschrikken, wanneer gy een ander onvoldrage kindt ziet, boven wiens neus een aanwasje gegroeyt is, hebbende de gelykenis van een mannelyke roede.

XIII. Ik vertoon een gebalfemt schaapshoof, aan 't welke de mont ontbreekt, en deszelfs oogen verkeert geplaatst zyn.

XIV. En een kalf in 't geheel zonder hoofd, terwyl 'er maar een oor boven [*truncus*] den romp in plaats van 't hoofd uytpuylde.

XV. Met veel omzigtigheydt hebbe ik dikmaals zeer vele schapen onderzocht, dewelke de natuur meer voeten boven 't gewone getal, hangende van de nek, verleent hadde. Dog niets heeft my in deze wonderlyker verscheenen, als dat deze voeten altydt van spieren berooft, maar in der zelve plaats met zeer veel vet voorzien waren.

XVI. In een anderen hoek van myn Cabinet vertoon ik een gedeelte van een Moerkoek met haar navelfstreng, maar o wonder! daar van hangt een schenkel van een onvoldrage kindtje, met de voet, en drie tonen.

XVII. Ik zie aldaar ook zeer veele onvoldragen kindertjes, welkers teeldeelen wonderlyk mismiaakt zyn; en waar aan ook het eene of 't andere lidt te veel of te weynig is.

XVIII. Ik hebbe zo veele en verscheyde lichamen onderzocht, maar nooyt heb ik een oprecht [*hermaphroditus*] manwyf gevonden; evenwel bevinde ik, dat 'er zeer veele allerley beuzelingen overal van verhalen. Alle, die ik van dat soort heb mogen onderzoeken, begryp ik, datze [*pseudo-hermaphroditi*] bastaart manwyven genaamt moete worden: Want in deze het hooftje van de [*clitoris*] kittelaar altydt buyten de scharmehydt uytpuylende, waande te zyn het hooftje van de mannelyke roede, en hoe menigmaal hebbe ik dit in de beesten ook waargenomen? al overlang heb ik zodanig voorbeeldt uyt de teeldeelen van een schaap in myn anatomisch cabinet bygebragt.

I X.

Van een zeltzaam Gebrek der Nieren.

DE geene, welke de lichamen van verscheyde dieren met een aandagtig oog beschouwt hebben, bevinden, dat de nieren wonderbaarlyk in figuur verschillen; zeer veele hebben deze zaak oprechtelyk beschreven, onder welken uytblinken de zeer ervarene Heeren *Severinus*, en *du Vernay*; de eerste in zyne [*zootomia*] ontleding der beesten, en de andere in zyne [*descriptio anatomica brutorum*] ontleedkundige beschryving der beesten. De Osfen, Beeren, Relmuyzen, Egels, Schilt-padden, en Vogels hebben nieren, wiens oppervlakte ongelyk is, gelykerwys *Malpighius* met een byzondere naauwkeurigheyd zeer wel overlang in zyne verhandeling van de nieren geleert, en in zyne laaste werken

ken duydelyker bewezen heeft. De oude hebben geweten, dat zulks ook in de nieren van onvoldrage kindertjes gevonden wierdt, in welke zy de nieren altydt zodanig gestelt zynde, aangemerkt hebben. Maar in een volwassche mensch hebben de nieren altydt een gladde, effen en gelyke oppervlakte. Evenwel in deze, schoonze nu al een hogen ouderdom bereykt hebben, vertoont zich zomtydts de gedaante der nieren ongelyk, en gelyk als uyt verscheyde deelen t'zame gegroeyt. Zie *Malpighius* in zyne nawerken op de 35. bladzzyde in den 1. brief aan *Sponius*. Dog dit is aanmerkens waardig, 't geene my tweemalen gebeurt is aan te zien: namentlyk dat de nieren der bejaarden, wanneerze even als die der onvoldrage kindertjes gestelt zyn, niet alleen eene dwaling gelyk als van een spelende natuur betekenen, maar ook de allerwreedste, en eyndelyk na 't veroorzaken van zware pyn en smerte, dodelyke krankheden verwekken.

Het eerste voorbeeld van deze ongehoorde zaak heb ik gezien, in een huuwbare dogter, alhier in 't weeshuis wonende, deze ellendige wierdt zedert lange tydt met zo gevoelige en onlydelyke pynen omtrent de plaats der nieren aangetast, dat het onuytsprekelyk is. By de wreedste aanvallen voegde zich 'er nog een bloet wateren by, 't welk dikwils wederom kwam. Alle raadt en hulpmiddel, dat door de konst gevonde kon worden, wierdt er tot verligting wel by gebragt, maar 't was van geen nut! Derhalve van alle hulp berooft, en door smerten uytgeput zynde, heeft ze in de doodt alleen verzagting gevonde, en my, begerig zynde, de oorzaak van de ziekte te zien, gelegentheydt gegeven om het dodelyk te beschouwen. Wel lezer wat zoudt gy hier verwagten? ik geloof dit, dat wy alle dagten. Namentlyk een ruwe en stekelige steen in de nieren. Maar 't lichaam geopent zynde, hebben wy 'er geen gevonde, ja zelfs geen zandties; maar de oppervlakte van de byde nieren was geheel en al ongelyk, en verbeelde een gedaante gelyk als uyt vele harde deelties 't zamengevoegt.

Naderhant, wanneer ik by my zelve altydt aan dit geval gedagtig was, en my daar over overwonderde, heb ik nog een ander bejaart man gekent, dewelke zeer ellendig jammerde over een overdraaglyke pyn in de lendenen, die dikmaals weder keerde, en altydt heviger aanviel, te gelyk met zeer veel bloetwateren. Veele Geneesheeren wierden over dit zwaarwigtig geval om raadt verzogt, alle hebbenze de ziekte behandelt als voortkomende van een ruwe steen zittende in de nieren, alle warenze van dat gevoele, waar onder ik met myne zoon *Henricus* ook geweest ben. Ondertusschen hebben alle hulpmiddelen, welke de ley-

den na 't voorschrift der geneesheeren vaardig ingenomen heeft, niets geholpen, maar is op gelyke wyze gestorven. Wy hebben te zamen het dode lichaam beschouwt, en net het zelfde maakzel der nieren gevonden, gelyk als in dat meysje, zonder enige steen of zant. Door deze twee voorbeelden van deze ziekte hebbe ik geleert, dat den staat van 't menschelyk geslacht elendig, de oorzaken der gebreken dikmaals ondoorgrondelyk en schoonze gekent wierden, ongeneeslyk zyn. Wat dog de [*causa physica*] natuurlyke oorzaak der [*symptomata*] toevallen in deze zaak zy, laat ik u, geneesmeester, onderzoeken! mogelyk zult gy die, schoonze verborgen legt, vinden, en misschien zal u de manier van te genezen ook niet onbekent zyn, zoo maar de reden van dit wonderbare geval u niet bedrogen zal hebben. Gelukkig zult ge zyn, zo gy 't gevonden hebt! en pryzenswaardig, zo gy 't onderzocht hebt.

X.

Van een Fraaye genezing eenes maagpyps Ziekte, altydt voor ongeneeslyk gehouden.

Onder alle delen van s'menschen lichaam, die met gebreken van een zeer moeyelyke genezing worden aangetaft, zyn de voornaamste, door welke het voetzels in 't lichaam komt en het overtollige wederom ontlast wort. Onder deze zal ik voorstelle een gebrek van den [*oesophagus*] slokdarm of maagpyp, waar door het [*deglutitio*] zwelgen geschonde en menigmaal ten laaste vernietigt wort, zo dat de lyder in zodanig een staat sterven moet. Zeer dikmaals wordt het zwelgen belet wegens ontstoke en gezwolle [*tonsillæ*] keelamandelen, dog hier spreke ik niet van deze ziekte, dewelke gemakkelyk genezen wort! nog ook van een [*angina*] keelontsteking, veel wyniger van door geflokte dingen, te weten spelden, enz. voeg daar by een [*atonia*] machteloosheydt of [*paralyfis*] lammigheydt van de spierdraden des slokdarms, maar van eene [*angustia oesophagi profundius sita*] dieper gelegene vernaauwing of engte, mogelyk van eenig gezwel, of [*contractio*] inkrimping ontstaan; welke licht te onderschyden is van de bovengemelde ziekten: want deze zal het inbrengen van een spons aan een baleyn gehegt, en in den olie gedompelt, tot in de maag ten eenemaal stuyten: by aldien de ziekte bestaat in eene lammigheydt der spierdraden van de maag, wort de spons gemakkelyk doorgelaten; voortkomende van een gezwel in

ok

of bezyden de maagpyp, kan dezelve ligtelyk met de vingeren uytwendig gekent, en ontdekt worden. Een keelontsteking is een ziekte, die schielyk opkomt, en binnen korten tydt zyn loop eyndigt, daarby is een groote moeyelykheydt in 't ademen, koorts, en een drooge tong; Indien deze ziekte in korte uren niet wort genezen, en de overhant neemt, sterven de menschen zeer schielyk.

Om dat ik aangaande dit deel van 't lichaam deze weynige in myne aantekeningen heb willen tusschenvoegen, heeft de Heer *Johannes Menes*, Stadts Doctor, en Borgermeester te Hulst, een zeer ervaren man in de Genees- en Heelkonst, my hier toe gelegentheydt verschaft, die my over deze zaak geraatpleegt heeft, wat 'er in dit geval te doen stont, of 'er een [*Ptyalismus S. Salivatio*] quyling in 't werk gestelt moest worden, of niet? wanneer ik dit goetkeurde, en niet vreemt was van dit hulpmiddel te bezoeken, is hy ook gegaan tot den wakkeren, en in de geneeskonst zeer bedrevene Hooghleeraar, den Hr. *Boerhaave*, en andere, welke geraatpleegt zynde, heeft hy de genezing met een zeer gelukkigen uytflag te weeg gebragt; Derhalven hebbe ik hem verzogt, dat hy my wilde bekend maken, wat hy yder dag ingegeven, en van dag tot dag aangemerkt hadde: 't geene hy gedaan heeft, en 't welk ik u, *beschydenen Lezer*, ten besten van 't gemeen heb willen mededelen; zie daar het gehele en oprechte verhaal, even als hy 't toegezonden heeft, zonder een woortje verandert te hebben.

Zeer Vermaarde Heer, Hollandts uytmuntentste Luyster, in de Ontleetskunde.

Door Gods goetgunstigheydt zyn 'er vele verborgen, zo zeltzame, als ongehoorde zaken uyt den afgront der verborgentheydt in 't licht gebragt, in welke te ontdekken uwe onvermoeide 't zestigjarige gezegende arbeydt volgens myn oordeel, *Zeere beroemde Heer*, alle, die zich in deze leeroeffening bevlytigen, den loef afsteekt; hier door is door alle gewesten van *Duytschlant*, en *Italien*, de Lauwerkrans van uwen onvermoeiden en uytgestanen arbeydt, en van uwe eeuwig duren den eernaam opgehangen! Hier door worden alle nieuwsgierige uyt *Vrankryk* en *Engelant*, met de uysterste verwondering aangeport, om met hopen van dag tot dag, gelyk als tot den altaar van uwe wetenschap, over te komen

Hier door hebbe ik lang de nieuwsgierigheydt gehad en zeer verlangd

Gggggg

om

om die nieuwe ontdekkingen te zien; de gelegentheydt heeft den weg tot myn oogmerk gebaant, wanneer ik door verscheyde brieven met een groote genegentheydt verzogt wierde van zeker Groninger Heer, een Thesaurier, dat ik in zynen beklaglyken zieken staat myn vermogen en hulp zou aanwenden. Maar als my het voorgestelde geval zeer zeltzaam schein, hebbe ik my na Amsterdam begeven, en aldaar met de Voornaamste Doctoren en Chirurgyens geraadtpleegt; u, *Zeer beroemt Heer*, heb ik ook het geval bekend gemaakt, en de ondernome genezingswys ontdekt, vragende, of gy geen andere weg wist om hem te verlossen, en te behouden, dat gy zulks tot behoudenis van uwen naasten, en tot lof van de konst zelfs, my gunstig en openhertig bekend wilde maken; Gy hebt met uwe handttekening het geval voor zeer zeltzaam erkent, en 't gene ik van 't [*pars affecta*] beledigde deel, en van de [*causa procatartica*] eerstbeginnende oorzaak, en 't volbrengen van de [*curatio S. cura*] genezing zelfs voorgestelt hadde, goetgekeurt; door welke geneeswyze onze lyder niet alleen van de ziekte, maar zelfs van de toevallen, met hulp van den drie eenige Godt, is bevreyt geworden. Van myn reys wedergekomen zynde, heb ik op uw begeerte bekend gemaakt, hoedanig een uytflag de genezing gehadt heeft; vaders ben ik een schuldenaar geworden van myne gegeven beloften, dat ik de gehele ingestelde en volbrachte genezing als met de pen aftekenen, en verhalen zou de dagelyksche waarnemingen, en den gelukkigen uytflag der ingegeve geneesmiddelen; daar en boven dat ik de toevallen, ten tyde van de geneezing voorvallende, zoude verklaren: Ik bekenne, dat ik tot dezen dag toe aan myne beloften schuldig gebleven ben; maar zekere gewichtige redenen zyn 'er tot myne verschoning; ik ben namentlyk zo door 't waarnemen van vele zieken, als het Burgermeesters ampt van deze Stadt, tot op dezen dag toe belet geweest: maar nu maant my de vermindering van bezigheden aan, myn schult te voldoen; het voorgestelde geval is het volgende geweest

Het Voorval.

Zeker Heer, dertig jaren oudt, zynde van een doorluchtig geslacht en afkomst, wierdt over drie jaren aangetaft zo van een [*obstructio tonsillarum*] verstopping der amandelen, als van een [*uvula relaxatio*] uytzetting van den huyg of lel, en pynelyke [*haemorrhoidescacæ*] inwendige, en geweldig [*fluentes*] vloeyende ambeyen, welke toevallen door
de

de zorg der geneesheeren, en toegeeygende geneesmiddelen verdreven wierden; de menigvuldige gestadig wederomkomende toevallen, een [*tussis ferina*] sterke hoest, ambeyen, en [*catharri suffocativi*] stikkende zinkens, wierden niet alleen zwaarder, maar bragten met zich mede een grote engte in den flokdarm omtrent het vyfde en 't zesde wervelbeen van den hals, het welk van dag tot dag toenemende het slikken zo verre belemmerde, dat hy niet als met de uysterste moeyelykheydt, en poging van slikken, alleenlyk maar vloeybaar voedsel, echter met benaauwheydt, door konde krygen, en gestadig erger wierdt: Derhalven vrebende voor [*suffocatio*] stikken, heeft hy met tranen in de oogen, hebbende een hongerige en holle maag, my om een spoedige hulp en genezing verzogt.

Het beledigde Deel.

Ik oordeelde en stelde vast, dat het beledigde deel verschuylden in den klieragtigen rok des maagpyps en andere klieren van 't [*fauces*] keelgat, en de [*guttur*] strot, voornamentlyk omtrent het vyfde en zesde wervelbeen van den hals, alwaar die drie aanmerkelyke klieren, door den Hr *Verbyen* met my aangemerkt, gevonden worden, zynde geschikt om den flokdarm in 't doorzwelgen te bevogtigen; daar by was mogelyk de spierige rok [*Symptomata*] toevallig ook aangedaan.

De Kentekenen.

De kentekenen te verklaren, oordeelde ik onnodig, nadien de tekenen, het beledigde deel aantonnende, bekend waren.

De Voorzeggens tekenen.

't **I**s in de practyk bekend, dat dit geval niet alleen zeer bezwaarlyk te genezen, maar ten eenemaal buyten hoop is, wegens den beletten doortogt tot een behoorlyk voetsel, en geneesmiddelen te gebruyken; Daar en boven is hier de [*chirurgica operatio*] handkonst alte kragteloos, ydel, en ten enemaal gebrekkelyk.

De oorzaak.

De [*causa procatarctica*] eerst beginnende oorzaak, heb ik, gelet hebbende op alles, waar op te letten was, geoordeelt te zyn een [*scorbatica dispositio*] scheurbuykige gesteltenis, 't welk voor eene kundigen genoeg gezegt is, namentlyk een scharpe wey, hoedanige wey wy weten dat van het bloet afgescheyden wort door de klieren van 't gehele menschelyke lichaam, alzo ook in deze bovengemelde klieren en in de maagpyp, zynde door haar [*fungositas*] voosheydt tot een grootte en verenging uytgewassen.

De genezing.

De genezing hebbe ik, insgelyks gelet hebbende, waar op te letten was, gevaarlyk en volkome onzeker verklaart; maar nadien 't beter is een twyffelagtig middel aan te wenden, als den ongelukkigen lyder, onvermydelyk en zeer ellendig aan 't graft en de doot op te offeren, en dewyl het uysterste hulpmiddel het vyligste is; stelde ik een geneeswys voor, dien ik door een veelvuldige oeffening ondervonde hadde de enigste te zyn om hem te verlossen en te behouden, bestaande namentlyk in een behoorlyke en nauwkeurige quyling in den aanvang, en een zagte slepende in 't vervolg; Deze volbragt zynde, dan zweetmiddelen uyt [*mineralia*] mynstoffen voorgeschreven en [*balnea*] badstovingen daar bygevoegt; en na deze, bequame werktuygen op 't beledigde deel gebragt, waar toe [*aperientia*] openende, [*consumentia*] verterende, en [*consolidantia*] 't zamenhelende geneesmiddelen dienstig zyn.

De Goetkeuring.

Wy ondergeschreve in 't voorgestelde geval geraatpleegt zynde, hebben na een rype onderzoeking, het geval overwogen; wy erkennen verklaren hier mede, dat de geneeswys van den zeer ervaren en vermaarden Hr. Dr. Johannes Mennes voorgesteld, het enigste en heilzaamste middel is om den lyder te genezen.

Dit is onder anderen zeer uytmuntende Heer, van u goetgekeurt geweest. De voorgenome reys volbragt zynde, hebbe ik onzen lyder den 2. April te
Gro-

Groningen bezogt, die na myn komst met smerte verlangende, met uytgestrekte armen al schreyende my als zyn behouder ontfong; aanstonts hebbe ik een onderzoek in de maagpyp gedaan met een baleyn, aan wiens eynde een spons gebonden was, met olie besmeert, door welke onderzoeking ik omtrent het vyfde of zesde wervelbeen van den hals een zo ondoorgankelyke stuyting voelde, dat ik de baleyn niet verder neder krygen konde; in dit onderzoek bevonde ik de vernauwing zodanig in 't rondt, dat ik 'er met de punt van de spons niet konde doordringen; twee uren daar na heb ik hem klaar nat of zop te drinken gegeven, 't welk hy, schoon met een lepel, niet konde gebruyken, ten ware met de uysterste poging van doorzwelging, Ja dat hy genootzaakt was wel zes of zevenmaal nieuwe pogingen te doen om door te slikken, met een grote opzwellling en roodigheydt van 't aangezicht. Alle de vaste delen omtrent de strot, en 't keelgat, heb ik in een natuurlyken staat bevonden, alleenlyk was de huyg of lel, dewelke neergezakt zynde, zekere baartschraper met een schar afgekort hadde, nu knoestig, de amandelen waren nog ontfoken, nog merkelyk gezwollen, maar verhart; Ik hebbe den lyder zwaarmoedig en uytgemagert bevonden, hebbende een bleke en een volkome geelagtige couleur, waar mede niet alleen het aangezicht bevekt was, maar de rimpelen van 't zelve vermeerde de lelykheydt; ik hebbe nauwkeurig zyn manier van leven onderzocht, en gevraagd, of hy ooyt, zich aan wyntie of tryntie hadde overgegeven? hy verklaarde my heyliglyk; nooyt zich zelfs daar in te buyten gegaan te hebben, of met eenige venusquaal besmet geweest te zyn, ja zelfs nooyt tot het venusspel zich begeben te hebben, ten ware met zyn vrouw, dewelke gezont zynde, hy nu een jaar te voren getrouwt hadde. Deze nodige dingen onderzocht zynde, hebbe ik een verdere onderzoeking gedaan, welke, en hoe vele geneesmiddelen na 't verschyde inzicht der Doctoren aangewent zyn geweest? Ik hebbe verstaan, dat onzen zieke, als een schaap, dat ter slagtinge gaat, zich gewillig aan alle de ondernemingen der Doctoren en Chirurgyns heeft overgegeven; onder alle de geneeswyzen heb ik 'er een van een jong Doctor gevonden, zo vreemt en ongehoort, dat ik vertrouwe, dat het verhaal daar van u niet onaangenaam zal zyn. Wanneer onze lyder, gelyk als een wanhopige van Doctoren en Chirurgyns verlaten zynde, alles, wat van de Quakzalvers en oudewyven te koop gebragt, en met schone woorden aangedient wierdt, gebruykt hadde, zondere eenige herstellinge, is 't gebeurt, dat zekere Nieuweling in de geneeskunst, staande om in 't kort tot de waardigheydt van Doctor ver-

heven te worden , en nog van academische leeroeffeningen opgeblazen zynde , een gerucht door de Stadt verspreyde , dat hy zonder missen onzen zieke genezen zou , zo maar de lyder zich aan hem overgaf ; op welke beloften en gegeve verzekering hy by onzen zieke toegelaten is. Hy maakte eene groote [*turunda*] wiek , de breedte hebbende van de opening des flokdarms , en de lengte van een span , die hy met zeker zelf bestreken hebbende in de maagpyp duuwde ; deze wiek was met een touwtie aan de ooren vast gebonden , om niet in de maag te vallen ; in welken droevigen standt onze lyder , gelyk de lydtzaamste van allen , veertien dagen lang nacht en dag , kermende , als een zware gevangene vastgehouden zynde , zonder enige rust of verligting van straffe , als dat hy met de uysterste benaauwtheydt klaar zop gebruykte ; alleen was de weg voor den ademhaling open door de neusgaten ; ondertusschen waren de ondernemingen van dezen academischen Candidaat ydel , zeer belachlyk , en bespottelyk. Daar by hebbe ik alle de raadtplegingen der Doctoren en ervaren mannen , door onzen lyder verzogt , gelezen , eene heb ik 'er gevonden , en doorgelezen , van den Hr. *Boerhave* , Hoogleraar te Leyden overgezonde , komende met ons oogmerk over een ; op deze raadpleging , met de uwe daar by gevoegt , heb ik met Godts hulp de bestemde en voorgestelde genezing begonnen , namentlyk eerst , verbeterert hebbende , dat verbeterert moest werden , door een ligte , en daar na door een volkome [*salivatio*] quylmaking : welke volbragt zynde , is de vernauwing van de maagpyp niet alleen , maar zelfs de gehele stuyting weggenomen , zo dat ik met het voornoemde werktuyg niet alleen zeer vry , maar zonder het minste ongemak ofte stuyting tot de mondt zelfs van de maag komen konde. Schoon alles volgens de ware regels van de Geneeskunst in 't werk gestelt , en naar wensch gelukt was , zo dat 'er geen verhindering in 't zwelgen meer gevonden wierdt , echter was onze zieke door de gewoonte van de quaal met vooroordeelen zodanig bezet , dat hy niet wilde geloven , dat de genezing volbragt , ende vernauwing en hinderpaal volkomen weggenomen was ; waarom ik van dag tot dag een baleyn , waar aan een spons gedaan was , tot aan de mont van de maag bragt , zo om de vooroordeelen van 't overblyfzel van de quaal weg te nemen , als dat hy zyne verzonnen en vreesagtige gedagten zou afleggen , en door deze proef overtuygt worden ; hier door is hy wel verzekert geworden , maar vaste spys durfde hy in den beginne niet gebruyken , wegens vrees van een ingebeelde stikking , waarom ik hem een gemene pap , in de plaats van die spyze hebbe voorgeschreven , 't welk bereydt wort uyt roggemeel en fonteyn water , lang gekookt zynde , 't welk

welk men aldaar *Roggen dolies* noemt, zynde van een zeer goet voetzel, en ligt om te verteren; van welke pap hy twee of driemaal daags met melk gebruykte niet alleen een schotel van een pint, maar een goede spoelkomme vol, en nog een spoelkomme van melk; 't welke doorgeslikt zynde, is hy niet alleen, maar ik zelfs ben ook grotelyks verheugt geweest; in 't vervolg gebruykte hy allerhande vaste spyze, tot dat hy, zyne vooroordelen afgelegd hebbende, eyndelyk bevestigde, dat hy genezen was. Welke genezing ik niet alleen waardig geoordeelt hebbe u over te stuuren, om door uw vernuft onderzocht te worden, maar ook om myne beloften te voldoen; tot een teken van onze nieuw gemaakte vriendschap, voeg ik 'er by een dagverhaal van de gehoude genezing, met een verzoek, dat het, by aldien diergelyke zeltzaamheden u voorkomen, u ook behagen mag, die op gelyke wyze my gunstelyk toe te zenden, zo tot een steunzel van onze algemene wetenschap, als tot de dierbare behoudenis van onze evennaasten. In welk vertrouwe en hoop ik blyven zal,

Zeer beroemde Heer

UEd. Onderdanigste Dienaar,

JOHANNES MENNES,

stadts Doctoor en Borgermeester.

Hulst den 19. van Wynmaant,
in 't Jaar 1716.

Het Dagverhaal van de gehoude Genezing.

Voor myn aankomst heb ik een voorschrift van een zeker [*decoctum*] afziedtzel overgezonden, doorwelkers gebruyk een verbetering der vogten, volgens myn oogmerk te weeg gebragt is; De nodige toestel zo omtrent den lyder, als de plaats, verzorgt zynde, hebbe ik door de hulp van Godt, de genezing aldus aangevaart.

Den 6. van *Grasmaant*, in 't Jaar 1716. heb ik hem een [*purgans mercuriale*] buykzuyvering met quik vermengt ingegeven, waar door hy volgens myn inzicht zes zachte stoelgangen kreeg, met een gewenschte verligting.

Den 7. hebbe ik vyf gryntjes van zekere bereyding, t'zamengestelt uyt quiksilver en spiesglas, ingegeven, waar door hy veel lymige stoffe uytgebraakt, en twee stoelgangen gehadt heeft, zonder enige roering,
Om-

Omtrent den avond hebbe ik hem dezelfde gift van de gemelde beryding gegeven, welke drie afgangen verwekt heeft.

Den 8. heb ik wederom vyf gryntjes ingegeven, waar op vier stoelgangen gevolgt zyn, met enige pyn en brant in den endeldarm, en in de krop van de blaas.

Omtrent den avond de zelfde gifte herhaalt zynde, is 'er een [*tenesmus*] persing, tot afgang gevolgt, maar met een ontlasting van een lymige zeer scherpe stoffe.

Den 9. heb ik niets in 't werk gestelt, alleen ben ik een toezieder van de zaak geweest, om dat ik een grote stank van de mont gewaar wierde; maar omtrent den avond hebbe ik hem vyf gryntjes ingegeven, dog zonder enige ontlasting van stoffe, door den afgang, of braken, maar de lyder loosde een gehele pot vol [*urina*] water, waar in zoute scherpe glinsterende deeltjes, een vuyle sterke stank, en een roode couleur vernome wierden; na welke ontlasting omtrent de nagt een ligte quyling volgde.

Den 10. heb ik hem vyf gryntjes gegeven, waar op een braking van veel lymige stof, zonder afgang, maar met stank, en een groote ontlasting van water, gelyk te voren, gevolgt is.

Den 11. heb ik hem tien gryntjes ingegeven, om dat het quylen als in een evenwigt stondt, met een grote benaauwing omtrent het beledigde deel, en vrees van stikking, wegens de lymige stoffe aldaar stilstaande, en bezwaarlyk te bewegen; en om dat 'er maar een heldere stoffe uytgelost wierde.

Den 12. als nu alle vrees verdwenen was, begon 'er een volkome quyling te komen, derhalven hebbe ik de inwendige geneesmiddelen nagelaten: uytwendig gebruykte ik, dat dienstig was om te verdunnen, het lymige te doorsnyden, los te maken, en te openen; ondertusschen wierdt de lyder in een zeer warme plaats gehouden, om doorgaans behoorlyk te zweten; op dezen dag heeft hy een onbegrypelyke ontlasting van een lymige en zeer taye stoffe door 't quylen gehad, zynde een witte slym, gemeenlyk also genaamt, met een grote stank, dog zonder enige toevallen, ofte afgang.

Den 13. heb ik maar toegezien, om dat alles naar wensch gelukte.

Den 14. wanneer de lymige stoffe wat achter bleef, was ik gedwongen wederom de quyling aan te sporen, met het ingeven van vyf gryntjes; deze werking was zonder afgang, braken, of wateren, maar met zweten, en een behoorlyke ontlasting van een lymige stoffe door 't quylen.

Den 15. heb ik wederom zes gryntjes ingegeven, waar op een behooryke quyling volgde, dog zonder afgang of braken, maar met zweten, en een lossing van drabbig water.

Den 16. heb ik maar toegezien; daar was geen braking, of afgang, maar een zweting, en drabbig water.

Den 17. heb ik maar toegezien; geen braking, geen afgang, of water is 'er geweest, maar een behooryk zweten, en een gewenschte quyling.

Den 18. ben ik een toeziender geweest; de quyling was naar wensch, het zweten behooryk, maar geen water, afgang of braken.

Den 19. heb ik 't maar aangekeken, nademaal alles, gelyk te voren, naar wensch gelukte; de lelyke stank veranderde nu, en de gehele stoffe, die uytgequylt wierde, was zuyperder en helderder.

Den 20. heb ik wederom maar toegezien; den lyder bevonde ik zonder braken, afgang of enige toeval; de quyling was niet alleen naar wensch, maar ook het water, dat te vore drabbig was, wierdt klaarder, krygende een Violette couleur, 't welk een goet voorteken was.

Den 21. heb ik tot groter gerustheyd nog vier gryntjes ingegeven, om, gelyk een jachthont, op te zoeken, of 'er iets quaats in deze of gene schuyelhoeken nog verborgen was, en dat met een wonderbaarlyke uytwerking: want daar is klaar water, van een behooryke en natuurlyke reuk en couleur, opgevolgt, en door de quyling is 'er een zeer heldere stoffe zonder reuk of stank geloft; hy, die den gehele loop der quylinge door niet slapen konde, heeft nu gerustelyk gellapen den gehelen nacht door, als of hy in den slaap begraven lag: 's morgens met een vrolyke en frisse moedt, en een hongerige maag wakker geworde zynde, heeft hy, die hem quam bezoeken, gegroet.

Den 22. ben ik een toeziender geweest, dewyl alles beter schein.

Den 23. heb ik wederom tot een opzoeker drie greyntjes gegeven; waar door ik bevestigt wierde, dat al het quaat ten enemaal weggenomen was; de quyl was helder, het water behooryk, zonder enige merkelyke reuk, waarom ik

Den 24. hem een zagte [*clyster*] darmspuyting liet zetten, om dat hy in den gehelen loop der quylinge geen afgang gehadt hadde; dog zonder enige vrugt, waarom ik

Den 25. hem een [*laxans*] losmakende buykzuyvering heb voorgeschreven, door welke hy een genoegzame ontlasting, zonder enige pyn of ongemak gekregen heeft.

Den 26. heb ik tot groter gerustheydt wederom vier greyntjes ingeven, zonder enige andere uytwerking, als dat 'er een behooryke zweting

ting door verwekt wiert, waarom ik my verheugde, dat de gehele quade stoffe uytgedreven was.

Den 27. heeft hy den gehelen nagt door wel geflapen, en met een nugtere maag [*jufculum*] zop genomen; om den hals te smeren, hebbe ik de volgende [*linimentum*] smering voorgeschreven:

℞. ung. pomat: ʒiʒ.
 ol. succini alb. ʒij.
 lavendul. ʒʒ.
 nuc. Mosch. expr. ʒj.
 spicæ nard. indic ʒj.
 f. linimentum.

Om uytwendig voor het vuur den hals te smeren.

Den 28. heb ik een buykzuyvering met een goeden uytflag voorgeschreven.

Den 29. heb ik hem een losmakende buykzuyvering ingegeven om allengskens de [*motus peristalticus*] 't zametreckende beweging te herstellen, met een goede uytwerking.

Den 30. heb ik de voorengemelde pap voorgeschreven.

Den 1. May. Nademaal hy hardtlyvig was, hebbe ik hem wederom ene buykzuyvering, als de voorgaande ingegeve, zonder enige werking, derhalven is 'er den darmspuyting gezet, met een goet gevolg.

Den 2. heb ik hem agt dagen lang melk laten gebruyken, dan voorts afzietzels, en droge baden, tot volbrenging van ons voorgenome oogmerk der genezinge.

Den 12. met een baleyn, waar aan een spons met zekere olie bestreken gedaan was, heb ik een onderzoeking in de maag-pyp gedaan, dog geen stuyting gevonde, dewyl de baleyn zonder enige vertoeving tot aan de mont zelfs van de maag nederdaalde; dit heb ik dagelyks herhaalt; waar door ik verzekert was, dat de gehele genezinge door Godts genade volbragt was; Derhalven heb ik van den lyder myn affcheydt genomen, zynde nu tot dezen dag noch gezont, die te voren in een beklaglyken staat was; waar van ik door een brief, die ik gisteren ontfange hebbe, ten volle verzekert ben geworden.

Fig. I.

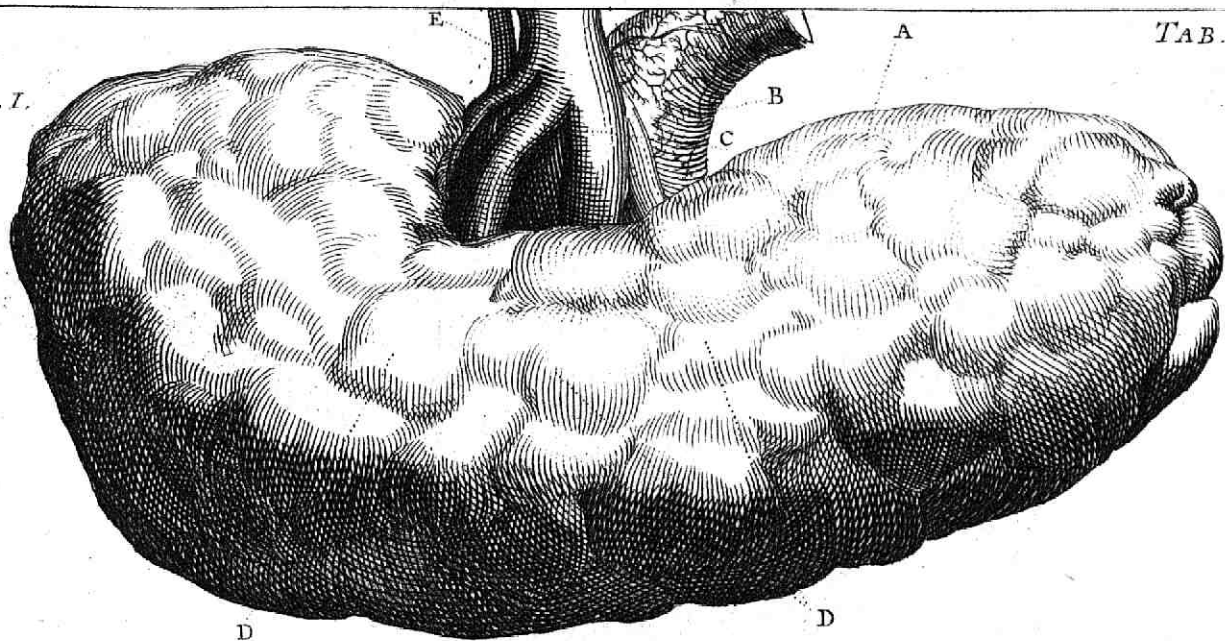
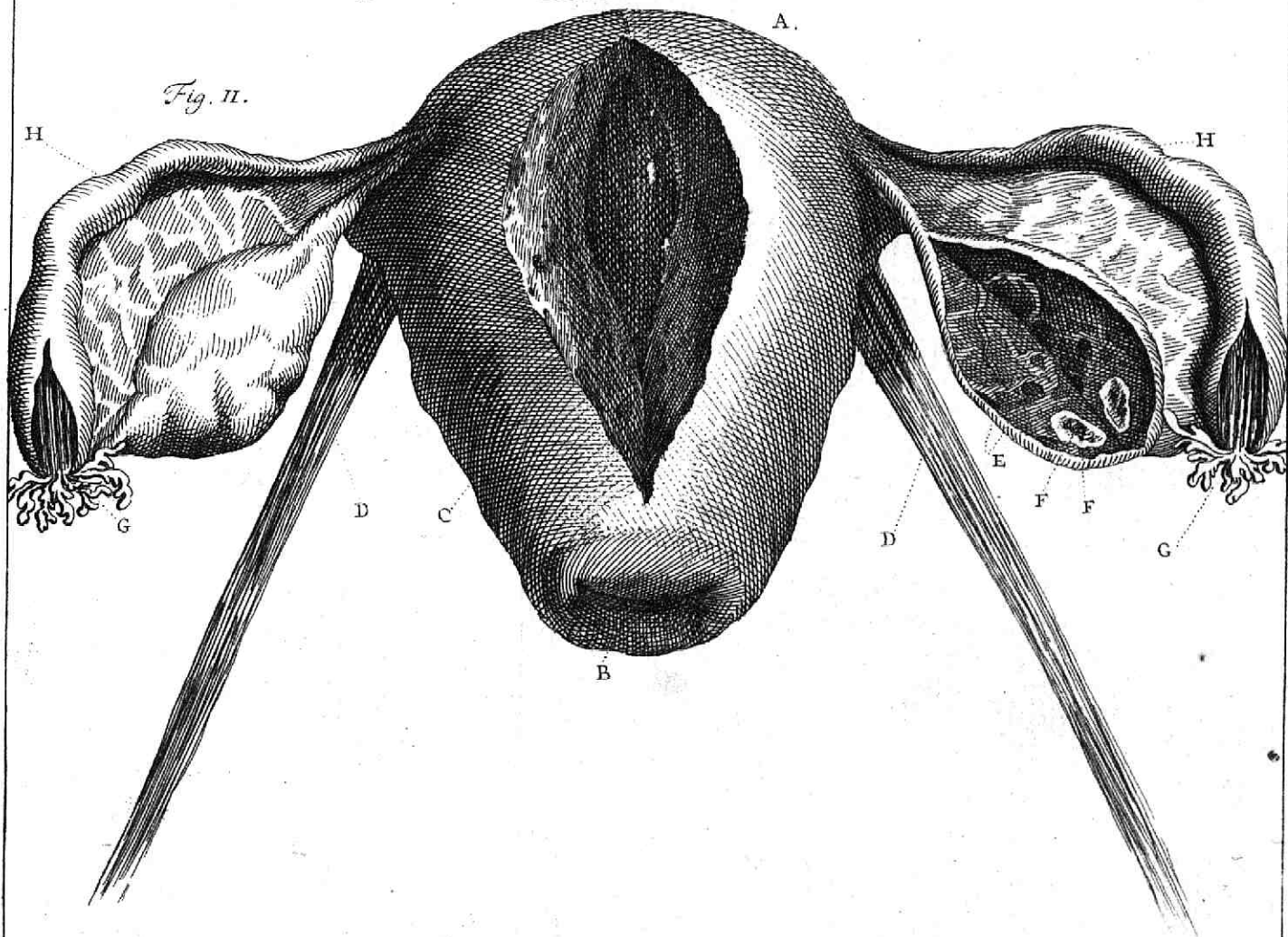

Fig. II.

V E R K L A R I N G

D E R

F I G U R E N .

De I. FIGUUR van de eerste PLAAT, wyft aan

- A. **E**en s' menschelie nier.
- B. Het Bekke.
- C. De Nier-ader.
- D. D. De ongelyke oppervlakte der nier.
- E. Een tak van de Nierslagader.

De II. FIGUUR.

- A. De Baarmoeder van een zwangere vrouw.
- B. De mont des baarmoeders.
- C. Een opening door 't mes gemaakt.
- D. D. De ronde banden van de baarmoeder.
- E. De onbevruigte eyeren.
- F. F. Het eyerstokje door 't mes geopent, op dat het bevrugte ey in 't gezicht zou komen: deszelfs buytenste witagtige gedaante wort van de Graaf [calix] de schaal gebeten, maar het binnenste, of 't gene daar in begrepen is, heeft een asgraauwe couleur, 't welk de plaatsnyder met opzet zwart heeft gemaakt, op dat het in couleur van de schaal te onderscheyden zou wezen.
- G. G. Het lofwerk van des eyerstoks pypen.
- H. H. Des eyerstoks pypen, of trompetten van Fallopius.

De Eerste FIGUUR van de tweede PLAAT.

- A. A. De binnenste gedaante van de regter holligheydt van 't hart, in 't vlak uytgespanne, en genomen uyt een Jongman.

H h h h h 2

B. De

- B. *De zeer fyne bloetvaten met een rode waschagtige stoffe opgevult, dewelke zo veel in getal zyn, dat de gemelde gedaante geheel en al uyt enkel bloetvaten schynt te bestaan.*

De Tweede FIGUUR.

- A. *De binnenste gedaante van de linker holligheyd van 't hart, in 't vlak uytgespanne.*
 B. *De bloetvaten, dewelke niet alleen door de vlezige zelfstandigheydt, maar ook door de snaren, klapvliezen, en pezen der vlezige pylaartjes of spiertjes, in een zeer groot getal verspreyt zyn, zo dat het hart over al met een zeer rode couleur pronkt.*

De Derde FIGUUR.

Vertoont de Baarmoeder van een Vrouw, met mannelyk zaadt gevult, gelyk daar van in de geschiedenis, hier voren gemelt, te zien is.

- A. *Een gedeelte van de scheede.*
 B. *Deszelfs holligheydt.*
 C. *De bodem van de baarmoeder.*
 D. *De Eyerwegen insgelyks met mannelyk zaadt vervult, en dat in beyde de zyden.*
 E. *Een opening der baarmoeder door 't mes gemaakt, op dat deszelfs holligheydt, als ook 't zaadt, nu door myne vogtigheyat verhardt, te voorschyn kome.*
 F. *Het Lofwerk van den eyerweg.*

DE Vierde FIGUUR.

- A. *Een flekgelykendt diertje, door 't braken quyt geworden.*
 B. *Een knobbeltje aan de zyde geplaatst.*
 C. *Iets dat na een hoofdje gelykent.*

Fig. I.

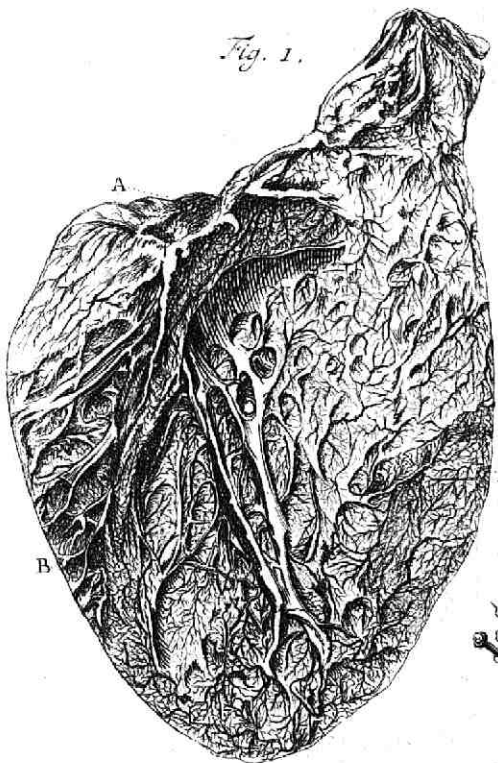

Fig. II.

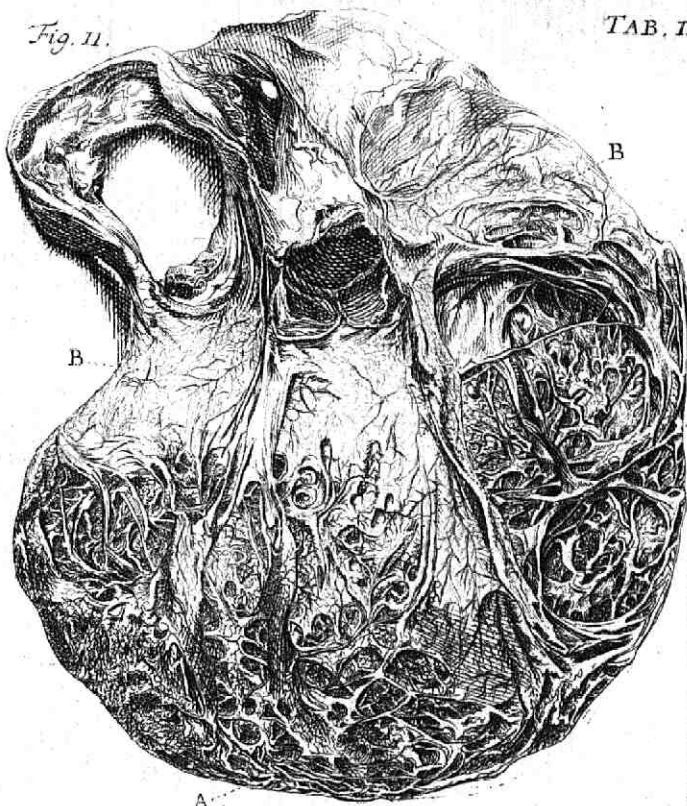

Fig. III.

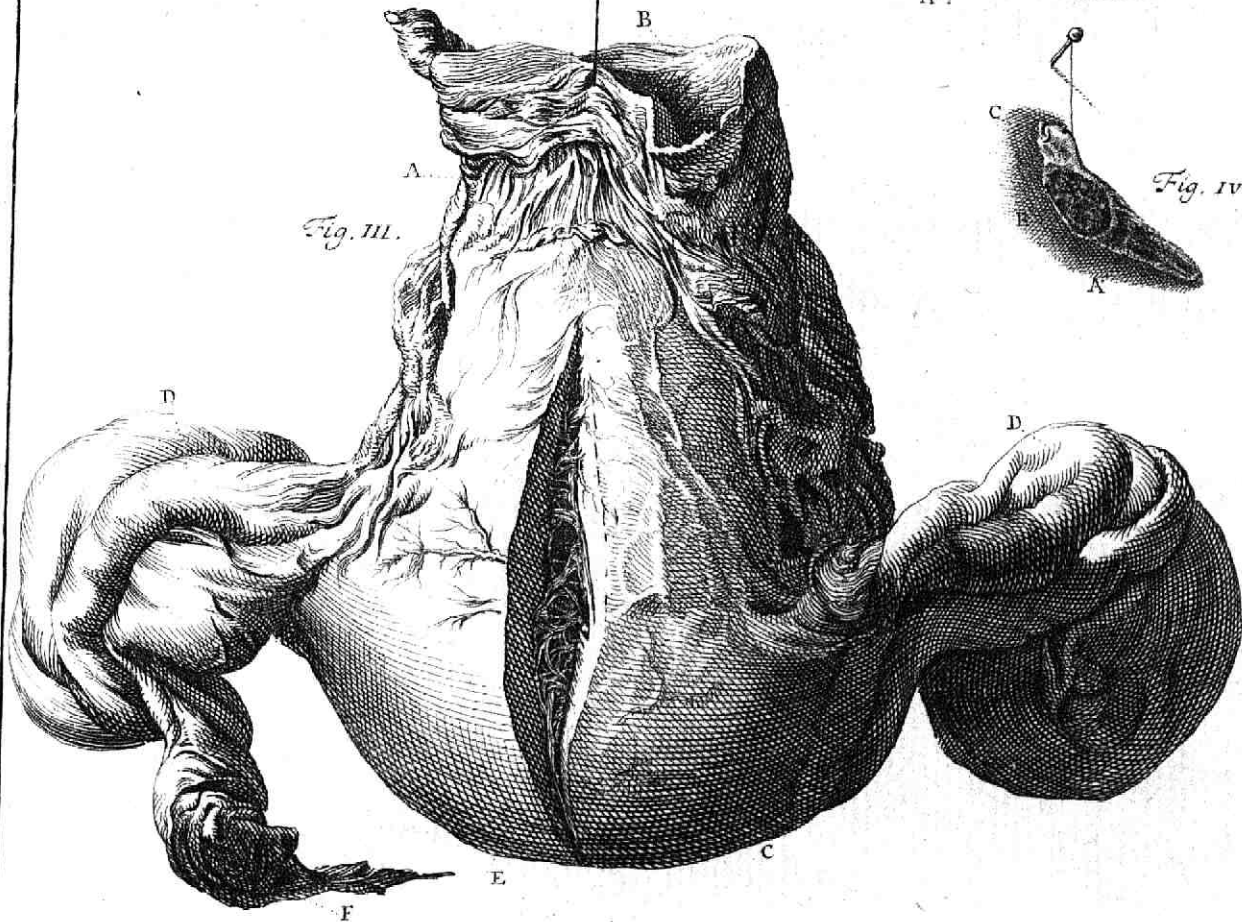
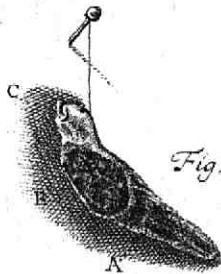

Fig. IV.

Een Voorstellige

B R I E F

Van den Heere

MICHAEL ERNESTUS ETTMULLERUS,

Phil. en Med. Doctör, openbaar Professor in de ontleedt- en Heelkunde in de Hogeschole van Leypzig, Byzitter van de Medicynsche faculteyt, en medelit der natuur Ontdekkereu,

Aan den zeer vermaarden Heer

F R E D R I K R U Y S C H,

Med. Doctör, en Professor in de ontleedt- en Kruydtkunde.

Aangaande

HET NIEUWE EYERNESTJE.

Vermaarde, en zeer Ervare Heer,

IK kloppe wederom aan uwe deur, wiens vaardigheydt om alle, die begerig zyn te leren, in te laten, zo wel als gunstig te ontfangen, genoeg bekend en openbaar is. Gy hebt my over 14 Jaren vriendelyk vergunt, met u van den bast der herffenen te mogen handelen; nu be-geve ik my van den hemel tot het aardtryk van de kleyne waereldt, van 't bovenste tot het onderste deel van 't lichaam, Namentlyk tot de beschouwing van de baarmoeder; waar toe ik verzoeke, *zeer beroemde Heer*, uwe gewone aandacht te verlenen.

Gy weet, dat 'er in 't stuk van de voortteling, een zaak als nog van de uysterste verborgentheydt, van by na alle de nieuwe tot nu toe geloofst is, dat 'er in een vruchtbare byeenkomst of het mannelyke zaadt zelfs, of alleen de voorttelende damp of geest, door de schede in de baarmoe-

H h h h h 3

der

der gestort, daar uyt of door middel van den omloop van 't bloet, of onmiddelyk door de trompetten van *Fallopious* tot de eyernesten of der vrouwen ballen doordringt, en aldaar een of twee eyertjes toestelt, of bevrugt. Maar voor zeven Jaren heeft alhier de Heer *Martinus Naboth*, een man zeer ervaren in de ontleetkonst een [*dissertatio*] redenering geschreven, waar in hy zegt, dat niet alleen die algemene stelling vervalt, maar zelfs dat hy een nieuw, en 't ware eyerstokje gevonden heeft. Om de zaak duydelyk voor te stellen, zal ik eerst verhalen, hoedanig de geneesheeren tot nog toe het eyernesje gevonden hebben; en daar na zal ik verklaren, hoe de Heer Doctör *Naboth* heeft getragt, het zelve over hoop te werpen, en een nieuw in de plaats te stellen; dan zal ik ook verhalen, waar voor de oude zo wel als de hendaagsche dit eytje van *Naboth* gehouden hebben; en eyndelyk zal ik uytleggen, met wat toejuyching dit nieuwe eyernesje is aangenomen.

De oude maakten een algemeen onderscheydt tusschen de dieren, die [*ovipara*] uyt eyeren gebroeyt en [*vivipara*] levendig geteelt worden. Nademaal onder deze laatste het menschelyk geslacht gerekent wierdt, bekommerden zy zich niet veel om eyeren in een mensch te zoeken. Maar wanneer *Harvæus* door de aanleiding van *Fabricius ab Aquapendente* getoont hadde, dat deze onderscheyding alleen op de uytfluyting of baring, maar niet op de eerste vorming van de [*fætus*] vruchten zyn betrekking moet hebben; en daar by gevoegt hadde, dat alle dieren, geen uytgezondert, uyt een ey geboren wierden, en een [*analogia*] gelijkvormigheydt tusschen de eyeren van 't [*pennata animalia*] pluymgedierte en van andere dieren aangetoont hadden, spande een ygelyk alle zyn kragten van 't verstant in om eyeren in een mensch te zoeken. Nogtans was *Johannes van Horne*, de eerste van alle, dewelke in zyn brief van de teeldelen in 't Jaar 1668. opentlyk verklaarde, dat, 't gene in de dieren, die uyt eyeren gebroeyt worden, het eynestje is, in de vrouwen de ballen zyn, dewyl ze volkome eyeren in zich bevatten, volzynde van vogt, en met een eyge vliesje omringt. Hem volgde *Nicolaus Steno*, in *elementorum Myologiae specimen*, *Johannes Swammerdammius*, in *mirac: nat: en Regnerus de Graaf*, de *mulier. organ. genereratiōni inserv.*, en in 't vervolg van tyd nog meer. Schoon *Carolus Drelincurtius*, in *lucubrationibus historicis & Physicis de fœminarum ovis*, zich liever den eersten roem van deze vinding heeft willen toeeygenen. In welk gevoelen zy des te beter versterkt wierden, als *Theodorus Kerkringius*, in 't jaar 1671., in *Anthropogeniæ Ichnographia*, ver-

vertoonde, dat de eerste beginzelen van de vrucht van een mensch in die eyertjes gevonden wierdt, en vruchtjes van drie of vier dagen, van vyftien dagen, drie weken, een maant, en zes weken uyt de zelve zien liet. Eyndelyk wanneer de Heer de *S. Maurice*, in zynen brief aan den Hr. de la *Closure* in 't Jaar 1682, verklaarde dat hy te *Parys* een volkome vrucht in 't regter eyerstokje na de doot van de moeder gezien hadde, waren ze alle verzekert, dat van niemant der geneesheren ontkent zou worden, dat der vrouwen ballen oprechte eyertjes in zich begrepen.

Echter heeft de Hr. *Naboth* 't zelve ontkent; en op dat gy deszelve gevoelen des te beter begrypen zou, vertrouwe ik dat gy 't niet kwalik nemen zult, indien ik zyn eygene woorde uyt de XI. XII. en XIV. § van de boven gemelde redenering aanhale: Dezelve zyn dan van dezen inhoud, in de XI. afdeling. „ Nademaal verscheyde redenen „ my tegenhouden, waarom ik niet gelove, dat in de blaasjes der ballen, als de ware eyertjes, de ontfanging geschiedt, en my in tegendeel geschenen heeft een ander oprechter eyernesje in de baarmoeder zelfs gezien te hebben, zal 't my ten beste gehoude moeten worden, zo ik de ziekten der eyerbuisen, en ballen, maar niet die van 't nieuwe eyerstokje, zal nagelaten hebben onder de oorzaken der onvruchtbaarheid te stellen: Want dat de ontfanging zonder enige hulp van een blaasje in de vrouwelyke balletjes, geschieden kan, tonen die vrouwen, dewelke ontfangen en gebaart hebben, en echter van alle blaasjes in de ballen beroott waren. Ik beroep my eerst op de kraamvrouw, van den Hr. *Johannes Christianus Schambergius*, zeer beroemt Hoogleraar in deze Hogeschool, in wintermaant van 't Jaar 1703. geopent, even na dat zy wegens een moeylyke baring gestorven was. De buyk opengesneden zynde, vertoonden zich aanstonts de ballen zeer groot, de gewone grootte wel viermaal overtreffende, ende geen blaasjes, en kliertjes, maar veel vet met haayren daar in vermengt, in zich vervattende: zommige dezer haayren waren lang, hebbende de lengte van een vinger, andere korter, in 't ene eynde met een wortel, in 't andere met een punt, als volkome haayren, voorzien, echter niet in een bekleetzel, maar alleen in 't vet zittende. Ten anderen beroep ik my op vrouwen, die gebaart hebben, schoonze [*schirrofi testes*] verharde en van alle blaasjes of kliertjes ontblote ballen gehadt hebben. Aldus heb ik in 't jaar 1701. in tegenwoordigheydt van vele studenten in de Medicyne, een vrouw van 34 jaren geopent, welkers beyde ballen, by na zo groot als een vuyft, in 't „ geheel

„ geheel verhart, en geen een vliesje of kliertje hebbende, vertoont
 „ wierden, maar zynde by na als een kraakbeen. Alzo heb ik een vrouw,
 „ gaande in haar zes- en dertigste jaar, den 29ste van hooymaant in 't
 „ jaar 1704. geopent, welkers beyde ballen een oppervlakte hadden,
 „ zo groot als een grote appel, oneffen; en gelyk als uyt twintig ha-
 „ zelnoten t'zamegestelt; derzelve inwendige zelfstandigheydt was ook
 „ niet anders, als uyt zeer harde, en by na kraakbenige lichaamtjes ge-
 „ maakt. *In de XII. afdeling*, Maar dat de eyerbuyzen van Fallopius
 „ dienen nog om 't mannelyke zaat na de ballen, nog ook om het eytie
 „ daar van daan over te brengen, kan gemakkelyk bewezen worden uyt
 „ alle vrouwen, zo door my als andere na het baren en de doot geo-
 „ pent, welkers buyzen ik menigmaal zeer vast aan de ballen gegroeyt,
 „ gevonden hebbe. Het zelfde zullen ook niet minder bewyzen de teef-
 „ jes, welke gelukkig vruchten ontfangen, en die ontfangen zynde,
 „ geworpen hebben, na dat de Fallopiaansche buyzen by het lofwerk
 „ aan weerskanten voor 't spelen zodanig t'zamegetrokken waren, dat
 „ aldus de kanten der zelve in 't vervolg konde aan een groeyen. Om
 „ van dit nieuwe eyerstokje te denken, heeft de openbare ontleding
 „ aanlyding gegeven, dewelke door een byzonder Keurvorstelyk bevel
 „ de zeer ervaren *Johannes Fredericus Ortlob*, buyten gewoon Hoogh-
 „ leraar van de ontleedt en Heelkunde (nu in den Here gerust) in
 „ louwmaant van 't Jaar 1694. in 't werk stelde. Vermidts my de toe-
 „ beryding der ingewanden in handen gestelt wierdt, is 't my gebeurt,
 „ onder de andere delen van 't lichaam den hals van de baarmoeder
 „ rondt, dik, en uysterlyk in 't aantasten hart, en opgevult, maar in-
 „ wendig, wanneer ik een opening maakte, zo vol van blaasjes of eyert-
 „ jes aan te merken, dat de eyertjes zelfs insgelyks zeer opgevult wa-
 „ ren, en de uytwendige hardigheyd van den hals uytmaakte, in zich
 „ een vogt bevattende, 't welk door eene zagte koking stolde: Hoeda-
 „ nige blaasjes, van my voor ware eyertjes gehouden, ik daar na ook
 „ in zeer vele dode lichamen van vrouwen zo in 't openbaar, als afzon-
 „ derlyk, hier en te Hal in Maagdenburg geopent, aangemerkt hebbe,
 „ maar ook aan den Hr. *Fredericus Hofmannus*, Raadtsheer, en Op-
 „ perarts van den Koning van Pruysen, en zeer vermaart open-
 „ baar eerste Hoogleraar der geneeskunst in de Hogeschool van
 „ Hall, den Hr. *Johannes Wilhelmus Pauli*, zeer beroemt openbaar
 „ Hoogleraar der ontleedt en Heelkunde in de Hogeschool van Leip-
 „ zig, en vele leerlingen in de geneeskunst vertoont hebben; zo dat
 „ ik door de naam van 't nieuwe eyernesje der vrouwen niet anders
 „ versta,

„ versta, als een verzameling van blaasjes, gelyk als ware eyertjes, aller-
 „ meest in den hals der baarmoeder, tot de ontfanging voornamentlyk
 „ geschikt.

In de XIV. afdeeling. „ Derhalven is het nieuwe eyerestje in een
 „ gemakkelyke plaats begrepen, namentlyk, gelyk aangewezen is, in de
 „ inwendige oppervlakte zelfs van de baarmoeder, welke het zelve byna
 „ over al, tot aan het benedenste gedeelte van des baarmoeders bodem toe,
 „ beslaat, heel fraay in huuwbare Dogters met blaasjes opzwellende. Zom-
 „ tydts loopen nogtans eenige blaasjes buyten den randt of de kring van
 „ den inwendigen mont, ziende na de schede; zomwyle, schoon zeldt-
 „ zamer, ontmoet men 'er ook wel een of twee in de holte van den bo-
 „ dem der baarmoeder. En schoon dit eyerestje maar enkel is, echter
 „ ziet men het zomtydts in den inwendigen omtrek van den hals, byna
 „ gelyk twee uytgestrekte boomtjes, met hare takjes en vruchten. Om-
 „ trent een derdedeel van yder blaasje, een ronde of eyronde gedaante
 „ eenigzints verbeeldende, puyt buyten de inwendige oppervlakte van
 „ den hals der baarmoeder, maar twee deelen daar van worden in de zelf-
 „ standigheydt van den hals gedompelt, met de zelve gelyk als t'zamen-
 „ hangende. De gemelde blaasjes verschillen niet minder in grootheydt,
 „ als in getal, dewyl eenige der zelve zo groot zyn als een groote, an-
 „ dere als een kleyne erwt, zommige als een hennipzaat, veele als gierst
 „ korentjes: in jonger voorwerpen hebbe ik deze blaasjes meerder en
 „ kleynder, in ouder grooter en een vaardiger uytspuyting, maar in
 „ hoogbejaarden weyniger in getal bespeurt. Wegens de uytpuyling en
 „ de vezelagtige of celluluse figuur van den hals, kan 't niet anders
 „ zyn, of het geheele eyerstokje moet zich ongelyk vertonen.

Ondertusschen zyn deze Nabothiaansche Lichaamtjes het gezicht van
 de Ontlederen in 't geheel nog niet ontvloden, haddenze maar zo geluk-
 kig mogen wezen, dat ze die voor eyertjes gehouden hadden. Aldus stel-
 le ik in de eerste plaats voor *Regnerus de Graaf*, dewelke op de aange-
 haalde plaats in 't 8. Hoofst. zegt; „ staat aan te merken, dat hier in
 „ den hals der baarmoeder tusschen de rimpelen, of liever vezelen, me-
 „ nigmaal [*hydatides*] waterblaasjes van verscheyde grootte gevonden
 „ worden. Na hem volgt de Heer *des Noues*, dewelke in het derde
 Jaar van zyn *Zodiac. Medico-Gall.* op de 20. en volgende bladz. deze
 woorden heeft: „ Ik hebbe aangemerkt, dat dat gedeelte van de baar-
 „ moeder, 't welk in de schede eyndigt, en de inwendige mont genaamt
 „ wort, niet alleen een maakzel verkrygt, op die wyze gevormt, dat het
 „ ten tyde van de ontfanging een gemakkelyken toegang aan 't manne-
 „ lyke

„ lyke zaadt, en in de tydt van 't baren aan de ontfange vrucht, en daar
 „ en boven, zo ge wilt, aan de maandstonden een doorgang verleent;
 „ 't welk alle Ontlederen hebben vastgesteld; maar dat het ook zodanig
 „ gestelt is, dat het dient tot een [*conceptaculum*] vergaderplaats van
 „ een byzonder soort van zaadtstoffe, welke het, wanneer 't nodig is,
 „ in die zelfde plaats nederstort, waar in het mannelyke zaat ten tyde
 „ van de byeenkomst uytgestort wort.

„ Deze aanmerking hebbe ik bekomen door drie ontledingen van drie
 „ vrouwelyke Lyken, die de waarheydt van de zaak bevestigden; en
 „ waarom ik 'er deze omstandigheden byvoege.

Ten eerste. „ Een middelmatige drukking van die gemelde mont ge-
 „ maakt zynde, zwol het uytwendige vlies in verscheyde plaatzen on-
 „ gelyk op, zekere rondtagtige gezwellen verbeeldende.

2. „ Een kragtiger drukking aangewent zynde, quam de voorgemelde
 „ stoffe by droppelen voor den dag, door zommige gaatjes uyt de ge-
 „ zegde gezwellen of uyt puylingen; welke gaatjes byna de zelfde grootte
 „ en gedaante schenen te hebben, als die gezien worden in de voorstan-
 „ ders van de mannelyke roede.

3. „ Dat gedeelte door de punt van een krom mesje een weynigje ge-
 „ vliemt, en een zeer sterke drukking gemaakt zynde, zyn 'er aanstonts
 „ groote vlokken van de zelfde stoffe boven yder [*scarificatio*] vlieming
 „ of insnyding uytgeschoten.

4. „ Om kort te gaan; deze stoffe verscheelde geenzints in couleur en
 „ dikte van die, dewelke zich in de ballen der mannen opdoet; derhal-
 „ ven was dezelve geheel en al anders, als het olieagtige vogt, 't gene
 „ de vrouwen in hitzigheydt en geilheydt uytstorten, welkers oorspronk
 „ men gemeenlyk afleidt van zekere klieren onder de [*glandula vagina-
 „ lis*] schedeklier gelegen.

Ten laatste, breng ik *Johannes Baptista Morgagnus* ook by, dewelke
 in de eerste ontleetkundige Aantekeningen, in 't Jaar 1706 gedrukt, op
 de 32. afdeling aldus schryft: „ Of schoon ik de baarmoeders van Vrou-
 „ wen, of Koeyen opene, my komt dog ook, gelyk ontelbare andere
 „ Ontlederen, in 't bovenste van de schede, en insgelyks in den hals,
 „ te voren de zelfde menigte van een lymige en heldere snot, behalven
 „ dat het eenigzints na den geelen helt. Maar 't zap, 't welk in 't bo-
 „ venste gedeelte van den hals, en wyders in de baarmoeder, en trom-
 „ petten is, schynt my gewoonelyk genoegzaam te verschillen, zo dat
 „ ik om die reden gelove, dat de bron en oorspronk van de bovenge-
 „ melde snot in den hals zelfs, en de mont van de baarmoeder te zoe-

„ ken

ken is. Zo menigmaal als ik daar na zoeke, ziet dan bespeur ik zekere blaasjes, van een verscheyde grootte, maar alle rondtagtig, byna de geheele inwendige gedaante van den hals met een groote menigte bezettende. Deze zyn van my niet eerst aangemerkt: want dat ze aldaar menigmaal gevonden worden, heeft *de Graaf* voor dezen ontdekt, op 't 8. Hoofst. van de Verhandel. aangaande de vrouwelyke teeldeelen; welke naderhant *Barlius*, zie *les nouvelles decouvertes Sc. tom. 3. lib. 2. cap. 2.* en *Ortlob*, *Hist. part. Oecon. Sc. dissert. 34.* bekrachtigt hebben, en de *Brave Littre*, *Memoires de l'Acad. Royal. des Scienc. 1701. pag. 294.* aangemerkt heeft. Echter hebbe ik zomtydts gedacht, of ze niet de zelfde blaasjes, die ik, gezien hebbe, nadien de meeste dezer Autheuren oordeelen, datze [*hydatides*] wa- terblaasjes zyn; en *Ortlob* 'er byvoegt, dat het vogt, 't welk 'er in was, door een snee in de blaasjes toegebracht, niet zonder een sprong is uytgeborsten. Het mag wezen zo 't wil, zekerlyk heb ik altydt deze lymige vogtigheydt, of liever snot, aldaar gevonden, dewelke ik met menigte uyt die blaasjes uytdrukke; en gelykerwys ik dezelve, met het vogt der waterblaasjes, die men omtrent de ballen, en trompetten ontmoet, zomtydts vergeleken hebbende, grotelyks verschil- lende bevonden hebbe, also hebbe ik altydt het vogt, 't welk in den hals en boven in de schede is, zeer wel na malkanderen gelykenende, aangemerkt. Verders deze blaasjes, dan eens meer, dan eens weyni- ger, zyn in den binnenste rok van den hals geschakelt, zodanig datze voor een gedeelte in de holte van den hals uytpuylen, en voor een ge- deelte zich in deszelfs zelfstandigheydt verbergen. Zodanig zyn deze blaasjes wel in de meeste. Maar ik heb ze dikwyls in 't bovenste van den hals, en rontom de mont van de baarmoeder minder gevonden, schoon ik ze zomtydts ook in die mont in een groote menigte gezien hebbe. Dog iemant zal met regt mogen twyffelen, of die blaasjes in deze deelen, en ook in den geheelen hals, namentlyk zo ze in dat deel ook niet worden gevonden, wel veel minder zyn, dan of ze niet lie- ver diep inwendig verborgen leggen. Ik hebbe wel zomtydts, zon- der dat 'er een blaasje uytwendig verscheen, uyt den mont van de baar- moeder veele bolletjes van de gemelde slym uytgedrukt, en daar en bo- ven hebbe ik eenige blaasjes binnen de zelfstandigheydt van den hals zelfs, diep verborgen leggende, gezien, welke ik ook wel weete dat den zeer vermaarden *Merjus*, *Histoire de l'Academie Royale des Scien- ces 1701. pag. 40.* binnen de zelfstandigheydt van den hals der baar- moeder gevonden heeft. Ligtelyk zyn deze dezelfde ontfangplaatsjes

„ van 't zaat, waar van ik een weynig te voren in de Aanmerking van
 „ Mr. *Des Nones* gewag maakte. Nademaal 't 'er aldus mede gelegen
 „ is, laat ik 't aan Ul. ervarentheydt over, Academisten, om te oordee-
 „ len, of deze blaasjes oprechte waterblaasjes zyn. Ik voor my, ben 'er
 „ niet heel vreemt van, dat ik ze als klieren begryp, waar uyt deze ly-
 „ mige en klevige snot zypert, die behalven andere nuttigheden, welke
 „ wy te voren aangeroert hebben, deze ook heeft, dat het in bezwan-
 „ gerde, ('t zy dat zulks het vermogen van 't ontfange zaat is, of dat
 „ de eerst toegeflote mont van de baarmoeder zelfs, gelyk veele willen,
 „ die snot nootzaakt aldaar stil te staan en te verdikken) zekerlyk veel
 „ dikker en lymiger geworden zynde, de ongemakken van de inkomende
 „ lucht zeer bequaamelyk afweert, wanneer naderhant in de laaste maan-
 „ den van de dragt die mont verwydert wort. Voorts of tot de afschey-
 „ ding van de zelfde snot deze klierige vlegting dient, welke eenige be-
 „ neden de mont van de baarmoeder stellen, maar die ik bekenne nooyt
 „ vernomen te hebben; en wel voornamentlyk, of deze waterblaasjes,
 „ dan of ze geen klieren zyn, geef ik, gelyk ik gezegt hebbe, aan Ul.
 „ oordeel over; ik stelle in deze zaak niets zekers voor.

En zo 't geoorloft is, myne ondervinding by te brengen; deze lichaam-
 jes heb ik menigmalen omtrent den hals der baarmoeder, ja zomtydts een
 of twee in den trompet zelfs, zo dikmaals my tot nog toe in ons Zie-
 kenhuys de vryheydt vergunt wierdt om een vrouwen Lyk te ontleden,
 gezien, en aan myne toehoorders vertoont.

Eyndelyk leidt my de order tot de goetkeuring, waar mede de Na-
 bothiaansche eyertjes tot nu toe zyn aangenomen geweest. Derhalven
 breng ik 't eerste by den Hr. Dr. *Benjaminus Benedictus Petermannus*,
 dewelke in de 9. Aanmerking van 't 2. tiental aldus spreekt: „ 't Is een
 „ algemeen gevoelen der Ontlederen, dat 'er in de Vrouwen twee eyer-
 „ nesten gevonden worden. Dog 't behaagt zommigen het derde daar
 „ by te voegen, waar over de Redeneering, aangaande de onvruchtbaar-
 „ heydt, onder de bescherming van den Hr. Dr. *Naboth*, anderzints een
 „ zeer goeffent Ontleder, gehouden, na te zien is. Maar of dit met
 „ de ondervinding en reden bevestigd kan worden, zal ik voor 't tegen-
 „ woordige niet betwisten. Evenwel vertrouw ik aangetoont te kunnen
 „ worden uyt [*principia anatomico-pathologica*] ontleet-ziekte kundige
 „ beginzelen, dat de klieren der binnenste ingewanden in [*affectus ca-
 „ chectici*] wanstallige, [*hydropici*] waterzugtige gebreken, en [*tumo-
 „ res oedematosi*] flymgezwollen, een zekere tegennatuurlyke gestelte-
 „ nis verkrygen: Dewyl ik dezelve in niet weynig geopende lichamen

„ ten uyerfte verhart, en in waterblaasjes verandert, aangemerkt hebbe.
 „ Het behaagt my een gedenkwaardig voorbeeld in het doode lichaam van
 „ een Hoer, door de waterzugt gestorven, in 't Gasthuys aangemerkt,
 „ te verhalen: want hier in hebben wy van buyten bevonden klieren
 „ omtrent den hals der baarmoeder, zeer wel na de eyerneften gelyken-
 „ de. Maar dezelve opengefneede zynde, quam 'er niets anders uyt, als
 „ een lymig water, gelyk in de klieren der waterzugtigen; de rimpelen
 „ van des baarmoeders fchede zag men te gelyk ten deele bezet met vlee-
 „ zige uytwassen, ten deele met verharde klieren, als kleyne bolletjes.
 „ De inwendige mont van de baarmoeder was zo ruym, dat ze de punt
 „ van een dikke vinger kon inlaten. De regter eyerneft zag men met
 „ eenige steentjes als gierste korrels opgepropt. Welke omftandigheden
 „ volgens de [*Principia Anatomico-Physiologia*] ontleet-natuurkundige
 „ beginzelen wel overwogen hebbende, besluyten wy, dat de gezegde
 „ verharde klieren geenzints voor dit nieuwe en derde eyerneftje kan wor-
 „ den gehouden. Ondertuffchen maak ik geen zwarigheydt niet te ont-
 „ kennen, dat 'er zomtydts een eytje, 't zy bevrucht, of onbevrucht,
 „ van zyn natuurlyke plaats gevallen, ten deele door den trompet in vrou-
 „ wen, met de witte vloed gequelt, ten deele wegens de glibberigheydt
 „ der beweegvezelen tot den hals der baarmoeder toegebracht wort, ten
 „ deele aan deszelfs omtrek wegens de lymigheydt gehegt wort, ja dat
 „ de vrucht zelfs in de trompet kan ontfangen worden: gelykerwys zo-
 „ danige ontfanging in de trompet niet alleen gemeenlyk gefchiet in de
 „ beesten, namentlyk in der zelve [*cornua uterina*] hoorns van de baar-
 „ moeder, maar ook op een buytengemene wys zomtydts in de menfchen
 „ zelfs; behalven de ondervinding van *Elsbolzius* in 't fraije werk aan-
 „ gaande de ontfanging in de trompetten, van *Riolanus*, *Isbrandus*
 „ *Diemerbroekius*, *Matthias Tilingius*, en van andere meer, heeft het
 „ my zelfs, onder het bestier van myn Vader Zaliger, in eenige ontlede
 „ doode lichamen, ook mogen gebeuren zulks aan te merken, zonder
 „ eenige bevruchting van 't nieuwe eyerneftje.

By den welke ik voege den Heer *Christianus Fridericus Buttiger*,
Med. Doct. Die in zyne [*Disputatio*] Redeneering in 1708. alhier in 't
 openbaar verdedigt, leert; „ dat de vrucht niet voor de ontfanging
 „ in 't eytje geweest is, maar na de ontfanging gevormt wort, met
 „ deze woorden:

Op de VII. Afdeeling. „ Nademaal deze zaken alzo zyn, laat het my
 „ geoorloft wezen, die geene, dog met bedaartheydt, tegen te spreken,
 „ welke ontkennen, dat de ballen de ware eyerneften zyn. Want de

„ waarneming, die men tegenwerpt, genomen uyt het geopende doode
 „ lichaam van zeker Kraamvrouw, welkers ballen bevonden zyn van alle
 „ blaasjes berooft, maar in tegendeel van vet met haayren vermengt ver-
 „ vult, bewyft niet, dat de vrouwen zonder hulp van ballen ontfangen
 „ kunnen; om dat de ballen van deze vrouw binnen dien tydt, waarin
 „ ze zwanger gegaan heeft, van blaasjes berooft, of wel te voren voor
 „ een gedeelte qualyk gefelt zynde, echter een of twee nog ongefchon-
 „ de blaasjes hebben kunnen bevatten; hierom is 't geen wonder, dat die
 „ vrouw, fchoonze een Kraamvrouw is geweest, nogtans geen blaasjes
 „ in de ballen na de doot gehadt heeft. Ook moet men hier uyt niet
 „ aanftonts befluyten, datze daarom zonder hulp van ballen ontfangen
 „ heeft. Maar nog veel minder wordt deze ftelling hier door bevestigd,
 „ om dat 'er veele vrouwen gevonden zyn na de doot verharde ballen
 „ te hebben, hoewel 't echter gebleken is, dat ze te voren veele kinde-
 „ ren gebaart hebben; Want dit kan gemakkelyk gebeuren; nogtans
 „ dringt ons geen nootzakelykheydt, om te befluyten, dat deze vrouw
 „ daarom zonder blaasjes ontfangen heeft. Want, indien 't mo-
 „ gelyk is, dat iemant met een [*schirrus*] verharding van de lever,
 „ milt, of eenig ander ingewant gequelt is, die nogtans een of twee
 „ jaren te vooren een volmaakte gezontheydt genoten heeft; waarom
 „ zoude ook niet de vrouwen, die te voren kinderen gebaart hadden,
 „ binnen dien tydt, namentlyk een of twee jaren voor de doot, een
 „ verharding kunnen krygen? Waarom ik geenzints twyffele, of alle
 „ deze vrouwen hebben ontfangen, terwylze nog blaasjes in de ballen
 „ gehadt hebben; maar na dat de geheele zelfitandigheydt der ballen
 „ met een verharding bezet is, zyn zy 'er ook met kramen uytgefchey-
 „ den. Dit befluyt ik des te liever, om dat het zeker blykt, dat de
 „ meeste vrouwen altydt onvruchtbaar zyn geweest, welke men, door
 „ giffing in levendige, en door de ontleding in dooden, bevonden heeft,
 „ verharde ofte op een andere wyze gefchonde ballen te hebben; en om
 „ die oorzaak worden de gebreken der ballen van alle hedendaagfche en
 „ oude Geneesheeren niet ten onregt onder de ware oorzaken der on-
 „ vruchtbaarheydt gerekent.

„ Op de VIII. Afdeeling. „ Waarom 't ons gantsch niet waarschynlyk
 „ voorkomt, dat die vergadering van blaasjes, welke zomtydts in den
 „ hals der baarmoeder gezien wort, het ware en oprechte eyernestje is,
 „ nademaal de redenen, waar op 't zelve gegrontveft wort, van een
 „ naauwkeuriger oordeel overwogen zynde, bevonden worden geen be-
 „ hoorlyk gewicht of kracht te hebben. Want aldus is de inwendige
 „ „ opper-

„ oppervlakte van de baarmoeders hals , gelyk gezegt wort , geen ge-
 „ makkelyke plaats , maar zeer ongemakkelyk , en tegen de behouding
 „ der eyertjes geheel en al ftrydig. Nademaal 't aan yder bewuft is , dat
 „ 'er byna geen deel van de baarmoeder meer ongemak aangedaan wort
 „ ten tyde van 't baren , als deszelfs hals ; dewyl de vrucht uyttocht
 „ zoekende , geweldig met het hoofd daar tegen aandringt , en dezelve
 „ wonderbaarlyk uytzet , zo dat het lichtelyk te denken is , dat het by-
 „ na niet anders gefchieden kan , of de aldaar zittende eyertjes worden
 „ op deze wys zeer gequetft , en bederven ten eenemaal. 't Welk men
 „ ook van die eyertjes zou moeten zeggen , dewelke den rant van de bo-
 „ venfte mont der baarmoeder , na de fchede ziende , bezetten : Waarlyk
 „ deze eyertjes , nadienze nu buyten de holligheydt van de baarmoeder
 „ gelegen zyn , van 't mannelyke zaat bevrucht zynde , zouden niet op-
 „ waarts na de baarmoeder klimmen , wegens de zeer naauwe toefluyting
 „ der baarmoeder , maar zouden liever , door haar eyge zwaarte nederge-
 „ vallen , onnuttelyk uytgeworpen worden. Ja dat meer is , zo men ge-
 „ loofwaardige menfchen geloven mag , zou zodanig een plaats van 't
 „ nieuwe eyerneftje ook zeer fchadelyk zyn voor de moeder. Want men
 „ zegt , dat den zeer vermaarden Heer *Fafchius* op zekeren tydt aange-
 „ merkt heeft , dat 'er een zekere eerbare en edele Vrouw , wegens het
 „ eytje , 't welk al te diep na den hals van de baarmoeder gezakt was ,
 „ en aldaar zyn aangroeying had , van haar leven berooft was , en dat wel
 „ om deze reden , nademaal dit deel ongewoon zynde zo veel uytgerekt
 „ te worden , door 't groeyen van de vrucht , eyndelyk gebarften , en de
 „ vrucht in den onderbuyk uytgeftort is , welke ze na 't openen van 't
 „ doode lichaam , gelyk als op de darmen gefpreydt gevonden hebben.
 „ Zie de redenkaveling van *Bertuchius* over de onvruchtbaarheydt , onder
 „ de voorzitting van den Heer *Fafchius* gehouden. Hierom , indien de
 „ natuur buyten de gewone wet , die ze in alle andere dieren altydt on-
 „ derhout , in een menfch alleen het eyerneftje in de holte van de baarmoe-
 „ der hadt willen influyten , zou ik oordeelen , datze liever den bodem
 „ van de baarmoeder , alwaar de eyertjes natuurlyker wys gewoon zyn
 „ aan vast te groeyen , als een bequamer zitplaats verkoren , en de eyert-
 „ jes in zodanig een plaats niet zou ftellen , waar van daan ze na de be-
 „ vruchtiging wederom afgerukt , en van boven afgenomen zynde , eyn-
 „ delyk aan des baarmoeders bodem nootzakelyk vastgehegt moeten wor-
 „ den. By aldien derhalven onder de voornaamfte vereyftens van 't ware
 „ eyerftokje de bequaamheydt van plaats het voornaamfte is , kunnen we
 „ met veel meer regt befluyten , dat de ballen der vrouwen , de ware
 „ „ eyer-

” eyerneften zyn , als hebbende een zodanige plaats verkregen , die ,
 ” fchoon ge dezelve ten opzichte van 't beveyligen der eyertjes , of van
 ” eenige andere redenen beschouwt , altydt de bequaamfte is , en niet
 ” duyfter de wonderbare voorzienigheydt Godts te kennen geeft. 't Geene
 ” men verhaalt van de ontfanging van een Hont , welkers trompetten in
 ” de [*fimbriatæ extremitates*] gefronzelde uyteyndens gebonden zyn
 ” geweest , is fchier ongelooflyk , en nadien 'er andere voorbeelden in te-
 ” gendeel kunnen werden bygebragt , winnen zy 'er niets mede.

Op de IX. Afdeeling. „ Gelykerwys dan de plaats van 't nieuwe eyer-
 ” neftje niet zeer bequaam is , alzo hebben ook de [*vesiculæ*] blaasjes ,
 ” waar uyt het bestaat , niet , gelyk 'er voorgegeven wordt , de eerfte
 ” beginzelen van de Moerkoek , het vlies Chorion , en Amnion , als me-
 ” de der Navelvaten : want zomen uyt de tegenwoordigheydt der bloedt-
 ” vaten het eerfte beginzel van de Moerkoek zou mogen vast ftellen ,
 ” zouden we met het zelfde regt kunnen zeggen , dat de [*hydatides*]
 ” waterblaasjes en [*vesiculæ*] blaasjes in de ballen begrepen , (die wy hier
 ” boven met den zeer beroemden Heer *Malpighius* het beginzel van een
 ” klieragtig lichaam genaamt hebben) de eerfte beginzelen van de Moer-
 ” koek hebben , nademaal 'er door dezelve overvloedige vaten heen loo-
 ” pen , en ingaan , gelyk die pryzenswaardige Heer en andere leeren.
 ” Dat meer is , nadien de Moerkoek nooyt in volwaffene twee derde dee-
 ” len , maar naauwlyks een derden deel beflaat , zou dit beginzel ook zeer
 ” twyffelagtig en onzeker zyn ; maar nademaal het zeer waarfchynelyk
 ” is , dat , indien dit gedeelte van 't blaasje het ware beginzel van de
 ” Moerkoek was , het ook in verfchere zo wel als in volwaffene eyeren
 ” de zelfde grootte houden zou , nog in de laaste alleen een derden deel ,
 ” maar in de eerfte volkome drie deelen beflaan. Op gelyke wyze kon
 ” het derde gedeelte dezer blaasjes , 't welk van de t'zamenhegting vry
 ” zynde uytpuyt , en vliezig is , daarom geenzints voor beginzelen van
 ” de vliezen Chorion en Amnion gehouden worden , nademaal 't in eye-
 ” ren , voornamentlyk in de grootfte , gemakkelyk in twee vliezen ver-
 ” deelt kan worden : want zelfs de rokken der blaasjes , in de ballen be-
 ” floten zynde , worden door een naauwkeurige hant in twee vliezen
 ” verdeelt , dewelke nogtans daarom niet onder 't getal van ware eyert-
 ” jes te rekenen zyn , gelyk de Autheuren van 't tegenftrydige gevoelen
 ” zelfs bekennen ; en de waterblaasjes , volgens de leer van den Heer *de*
 ” *Graaf* , van der vrouwen eyerneften , gemeenlyk uyt een dubbelt vlies
 ” bestaan , welkers binnenfte , fchoon 't zeer dun is , van 't buytenfte zon-
 ” der moeyte gefcheyden wort , daar nogtans niemant lichtelyk zou
 ” dur-

„ durven staande houden, datze onder de ware eyertjes gerekent moe-
 „ sten worden. Ja, indien men ervarene geloven mag, om deze reden
 „ zelfs, dewyl ligtelyk in schellen of vliezen de rokken dezer blaasjes
 „ verdeelt worden, zynze geen ware eyertjes, en bygevolg hebben ze
 „ geen beginzel van de vliezen Chorion en Amnion, nademaal de zeer
 „ beroemde *de Graaf* aldaar bevestigt, dit onderscheyt alleen te zyn tus-
 „ schen de eyeren en waterblaasjes, dat de vliesjes van de waterblaasjes
 „ gemakkelyk, maar die der eyertjes bezwaarlyk in schelletjes verdeelt
 „ worden.

§. X. „ 't Is byna op dezelfde wys met het eerste beginzel van den
 „ navelstreng gelegen, 't welk men zegt in 't vogt van zyne eyertjes te
 „ dryven, en een gedaante van een vezeltje te vertoonen. Want ik be-
 „ vinde geen ander bewys van deze zaak, als deze; het vezeltje dryft
 „ in 't blaasje, derhalven is dit vezeltje het eerste beginzel van den na-
 „ velstreng. Maar in der daadt, zomtydts dryft 'er ook iets vezelagtigs
 „ of wat vreemts in de waterblaasjes, 't geene nochtans even weynig voor
 „ 't eerste beginzel van den navelstreng ofte de vrugt gehouden kan wor-
 „ den, als de vezeltjes, die in 't bloet dryven. Daar by komt, dat dat
 „ vezeltje, in 't vogt van 't eytje aangemerkt, zodanig fyn is geweest,
 „ dat het naauwlyks met de oogen gezien konde worden, en by gevolg
 „ is ons ten eenemaal onbekent, of deszelfs maakzel met den navelstreng
 „ overeenkomt, of niet. Derhalven het tegendeel doet ons liever gelo-
 „ ven, eensdeels, deze tegenwoordige verhandeling, waar mede wy aan-
 „ toonen zullen; dat 'er geen [*delineatio foetus*] afschetsing van de vrugt
 „ voor de ontfanging gaat; ten anderen, raden ons zulks ook aan de waar-
 „ nemingen, bewyzende, dat het beginzel van de vrucht eerder in 't ge-
 „ zicht komt, als het beginzel van den navelstreng: Want geen twyffel
 „ is 'er aan, indien 't vezeltje, 't welk ze voorgeven aangemerkt te heb-
 „ ben, het ware beginzel van den navelstreng is geweest, of het zou
 „ niet eerder, als 't beginzel van 't lichaam zelfs in 't oog gekomen
 „ zyn; 't welk zy nochtans verhalen te geschieden, zeggende, dat ze 't
 „ eerste alleenlyk met het gezicht ontdekt hebben, maar datze het laatste
 „ gemakkelyk met haar verstant hebben kunnen begrypen. Geen reden
 „ is 'er ook, waarom zich iemand zou laten wys maken, dat het van een
 „ grooter belang is, dat die blaasjes, gelyk als 't wit van een ey, gezegt
 „ worden te verdikken: Want schoon my geen gelegentheydt is voorge-
 „ komen, om deze zaak te onderzoeken, echter zal ik 't gaarne gewon-
 „ nen geven, wel wetende, dat de geheele [*formalitas*] vormelykheydt
 „ der ware eyertjes niet bestaat in een verdikking, maar behalven dit
 „ wor

worden 'er nog andere zaken vereyscht, 't welk de verdedigers van 't
 strydige gevoelen gelyk als tegen wil en dank gedwongen zyn toe te
 staan, nademaal ze ontkennen, dat de ballen der vrouwen de ware
 eyerneften zyn, ofte oprechte eyertjes bevatten, schoon 't nogtans ze-
 ker is, en by de dagelykze ondervinding blykt, dat dezelve door 't
 koken dik worden. Maar nadien de blaasjes der ballen, dewelke nog-
 tans door 't vuur dik worden, de ware eyertjes niet zyn, blykt het by
 gevolg zeer klaar, dat de blaasjes van 't nieuwe eyerstokje daarom ook
 geenzints de ware eyertjes kunnen genaamt worden, nademaal der zel-
 ver vogt, als 't wit van een ey, door 't vuur dik wort, en gevolge-
 lyk bewyzen ze met deze reden ook niets. Dit gevoelen aangaande
 het nieuwe eyerestje in den hals des baarmoeders geplaatst, wort ten
 eenemaal overhoop geworpen door die fraye proef van den Heer *Nuck*,
 welke volgens het verhaal van den zeer uytmuntenden Heer *Bergerus*
libr. de Natura humana p. 457. in een Teefje den derden dag na 't
 spelen door een wondt, in de buyk toegebracht, den hoorn van de lin-
 ker zyde uytgehaalt heeft, welkers eyerestje hy, nu door twee groo-
 ter eyertjes merkelyk zichtbaar zynde, gezien heeft, en den zelfden
 hoorn daar na tusschen de eyerest en schede met een bant vast toege-
 bonden hebbende, wederom op zyn plaats gebracht, en de wondt ver-
 bonden zynde, binnen agt dagen toegeheelt. Den een-en-twintigsten
 dag na de toebinding den Hont geopent hebbende, heeft hy het ge-
 deelte van den linker hoorn, tusschen den bant en de schede, ledig
 en ydel gevonden. Waarlyk niets klaarder kan 'er als deze proef zyn,
 nademaal yder een daar door begrypt, dat, indien het eyerstokje in
 den hals geplaatst was, dan ook de vrugtjes nootzakelyk binnen den
 bant en den hals moesten gevonden worden, blyvende de plaats, de-
 welke na de ballen toe ziet, open en ledig.

Dezen onderschept de Heer *Andreas Ottomarus Goelicke, Med. Doct.*,
 en voor dezen buytengewoon openbaar Hoogleeraar in de Hoog-
 geschool van Hall, maar nu gewoone Hoogleeraar der Geneeskunde in
 de Koninglyke Hogeschool te Duisburg, dewelke in 't Jaar 1708. te
 Hal in Maagdenburg, een genees- en regtkundige Twistreden gehou-
 den heeft, waar in aangetoont wort, dat een baring van een agtmaan-
 dige vrucht leven kan en wettig is, en onder andere heeft hy deze
 woorden gebruykt.

§. IX. Drie dingen zyn 'er inzonderheydt, dewelke de Heer *Naboth*
 tot bevestiging van zyn gevoelen schynt aan te dringen. Het
 eerste is, dat dit nieuwe eyerestje in alle vrouwtjes altydt en zonder
 onder-

„ onderscheydt van tydt gevonden wort. Waarlyk de Schryver zou veel
 „ werks hebben, indien hy deze zeer algemeene voorstelling in alle voor-
 „ werpen altydt en zonder onderscheydt van tydt voor 't oog zelfs zou
 „ moeten aantoonen. Veele zeer doorluchtige Ontlederen zyn 'er zo
 „ veele eeuwen lang geweest, en ze zyn 'er nog, en als ik zo spreek
 „ mag, scharpzienender dan Argus zelfs, dewelke in zo veele baarmoe-
 „ ders door 't mes geopent, zonder twyffel die blaasjes; waar van zom-
 „ mige de grootte van een groote erwt, andere van een kleyne, eenige
 „ van een hennipzaat, en de meeste de grootte van gierste koorntjes,
 „ volgens zyn eyge waarneming, verbeelden, zoude hebben aangemerkt.
 „ Maar der zelve zeer diep stilzwygen maakt de algemeenheydt van deze
 „ stelling zeer twyffelagtig en verdagt, voornamentlyk nademaal 'er om
 „ lichaamtjes van zodanig een grootte te beschouwen, geen vergrootglas
 „ van *Leeuwenboek* of *Musschenbroek* vereyscht wort, maar laten zich,
 „ schoon men half blind was, en daar niet op dagt, of zulks zocht, duy-
 „ delyk tasten en voelen. En om niets te verbergen, 't is my ook ge-
 „ beurt in de Voorstadt van Hal, voor twee Jaren, zeker Meysje van
 „ tien Jaren te ontleden, en dewyl toen ter tydt de Studenten in de Ge-
 „ neeskonst mompelde van een nieuw eyernestje te Leipzig ontdekt, heeft
 „ de nieuwsgierigheydt my aangemoedigt, de zaak wat naauwkeuriger
 „ te doorzoeken; derhalven hebbe ik gemakkelyk van de moeder van 't
 „ Meysje verkregen, dat ik de baarmoeder met de aangehegte buyzen
 „ met my na huys nam; maar ik betuyge ongeveynst, dat ik de geheele
 „ inwendige oppervlakte der baarmoeder gladt, door geen verheventhe-
 „ heden of blaasjes hobbelig of ongelyk gevonden heb, schoon ik met de
 „ keurlykste vergrootglazen, waar van ik ook verzien ben, de baarmoe-
 „ der van alle kanten beschouwde: of nu de zwakheydt van 't gezicht,
 „ de kleynheydt der eyertjes, dan of derzelve afwezentheydt, 't geen
 „ waarschynelyker is, de oorzaak geweest is, is zeer lichtelyk daar uyt
 „ te oordeelen.

§. X. „ Het tweede, 't welke hem, om deze stelling vast te maken,
 „ schynt bewogen te hebben, is de enkelheydt van dit eyernestje, of,
 „ om dat het alleenig of ongepaart is; schoon hy een weynig daar na niet
 „ duyfter zich schynt tegen te spreken, dewyl hy verklaart, dat het,
 „ hoewel 't enkel is, des niet tegenstaande zomtydts in den inwendigen
 „ omtrek van den hals byna als twee boomtjes met hare takjes uytge-
 „ spreyt, en met vruchten zich vertoont. Waar op ik nogtans voor dit-
 „ maal niet zeer zal aandringen; zullende alleen dit vermanen, dat den
 „ wyzen en voorzienigen Schepper altydt zorgvuldig en vlytig overal
 „ „ deze

„ deze enkelheydt van lichamelijke werktuygen vermeydt heeft , maar
 „ den mensch mildelyk toegelaten twee oogen , twee ooren , twee neus-
 „ gaten , twee nieren , en even zo veel zaatvaten , twee ballen , twee
 „ eyerneften , twee quabben longs en levers , zo veel paren zenuwen , zo
 „ uyt de herffenen als 't ruggemerg voorkomende , en dat hy dit niet als
 „ met de grootfte voorzienigheydt gedaan heeft , op dat 'er een van bey-
 „ de dezer werktuygen beledigt of bedorven zynde , nogtans het andere
 „ behouden en overblyven zou. Derhalven is 't 'er zo verre van daan ,
 „ dat deze ingebeelde enkelheydt van 't zogenaamde eyerneftje , in plaats
 „ van eenig voorregt aan de vrouwtjes toe te zullen brengen , liever aan
 „ dezelfde in de voortteling ten hoogften nadeelig zou zyn. Want zo-
 „ danig een enkel eyerneftje eens uytgeroeyt zynde , is 'er geen genees-
 „ middel tot herstelling van de voortteeling meer overig : maar in tegen-
 „ deel , als 'er een van de twee oude eyerneftjes beledigt is , blyft het an-
 „ dere nog in zyn geheel , en zodanig een vrouw zoude nog een geluk-
 „ kige moeder van veele kinderen kunnen wezen , gelyk die vrouw by
 „ *Cyprianus* klaar bewyft.

§. XI. „ Maar het derde , en dat wel 't voornaamfte bewys , verſchaft
 „ de bequame gelegentheydt of plaats , waar in het eyerneftje begrepen
 „ is , als beſtaande namentlyk de geheele inwendige oppervlakte van den
 „ hals der baarmoeder , tot het onderſte gedeelte van de holte des bo-
 „ dems toe , ſchoon ook zommige dezer blaasjes buyten den randt van
 „ den inwendigen mont uytlopen , en zomtydts in den inwendigen omtrek
 „ van den hals als twee boomtjes met hare uytgeſpreyde takjes en vruch-
 „ ten zeer fraay gezien worden. Zie daar , wat een mooy eyerneftje ,
 „ waar in de kindertjes groeyen , niet anders als Peeren en Appelen aan
 „ boomtjes ! Echter ſta ik gaarne toe , dat deze gemakkelyke plaats zeer
 „ dienſtig is om de onmiddelyke aanraking van 't mannelijke zaadt leven-
 „ digter te ontfangen. Maar wie ziet niet , dat 'er uyt zodanig een vrucht-
 „ bare byeenkomt niet een of twee kindertjes , maar een geheelen hoop
 „ voor den dag zou komen , gelyk ik met een groot vermaak menigmaal
 „ in Zywormen heb aangemerkt , dat 'er veele hoopen van eyertjes by
 „ honderden met vruchtbaar zaadt beſproeyt , en bevrucht geworden wa-
 „ ren. Maar nogtans zyn de vrouwen gemeenlyk gewoon niet meer als
 „ een kindt te baren.

§. XII. „ Dog nog zwaarder rampen hangen de elendige kindertjes in
 „ den hals der baarmoeder boven 't hoofd , om dat haar geboorteplaats ,
 „ dat is , de blaasjes verder beſchreven worden , gelyk als met twee dee-
 „ len gedompelt in de zelfſtandigheydt van den hals , en met dezelfde

„ gelyk

„ gelyk als aan een gehegt, omtrent het derde deel buyten de inwendige oppervlakte van den hals der baarmoeder uytstekende. Met regt beklag ik haar nootlot: want wie zal haar uyt die zeer diepe kuylen, waar in ze gedompelt worden, verlossen? Wie zal geloven, dat 'er op deze wys eenige natuurlyke baring zal geschieden, die niet met een houweel uytgegraven, of met snymessen uyt den hals des baarmoeders, met welke de eyertjes niet alleen vastgehegt, maar ook wel twee derden deelen daar in ingedompelt zyn, gesneden moeten worden? en waar uyt blykt het, dat 'er zo veel voor een Moerkoek dient, als 'er boven de twee derden deelen in de zelfstandigheydt van de baarmoeder ingedompelt is? Zou hier niet uyt volgen, dat de Moerkoek gemeenlyk aan den hals van de baarmoeder vastgelymt moest zyn, en bygevolg geen klyne hinderpaal geven aan den uytgang van de vrucht, 't geen nogtans tegens de bezichtiging met het oog zelfsstrydig is? Nademaal de Moerkoek stantvastelyk aan den bodem des baarmoeders aanhangt, alhoewel hier een verscheyde speling van de natuur wort aangemerkt, dewyl ze zomtydts in het flinker, zomtydts in 't agterste gedeelte van den baarmoeders bodem bevonden is te zitten, gelykerwys wy in onze laatste ontleding, die wy in tegenwoordigheydt van zommige myner toehoorderen gehouden hebben, duydelyk gezien hebben, dat de koek aan het regter deel van de baarmoeder gezeten heeft. Maar hoe zal de Heer *Naboth* verder bewyzen, dat 'er in de [*vesiculæ uterinæ*] moerblaasjes de [*germen*] spruyt opgesloten is, dat is, het geheele lichaamtje van de vrucht, nadien hy zelfs bekent, dat niemant met zyne oogen, schoon met een vergrootglas versterkt, yder deel van de vrucht onderscheyden kan? 't Heeft de zelfde zwarigheydt in zich, 't geene hy van de vliezen Chorion en Amnion, de vrucht bedekkende, en van den Navelstreng bybrengt. Derhalven, indien alle deze dingen twyfelagtig, onzeker, en uyt de bevattingen van een enkele bespiegelen- de redenering afkomstig zyn, gelyk hy zelfs niet ontkent, zal 't ons niemant qualyk afnemen, zo wy de zwarigheden, welke volgens de wetten van deze [*Hypothesis*] onderstelling omtrent het beginnen, en 't volmaken van de ontfanging, nog overig zyn te verklaren, tot een anderen tydt uytstellen.

De zeer Beroemde Heer *Goelicke* herhaalt zyn gevoelen, aangaande het eyernejtje van *Naboth*, in de Geschiedenis der Ontleedtkunde, in het voorledene Jaar in 't licht gegeven, en besluyt eyndelyk op de 183. bladz. De geheele zaak komt daar voornamentlyk op aan, dat de zekerheydt, en algemene wezentlykheydt dezer blaasjes, welke zommige behaagt,

„ dog verkeerdelyk , zaatblaasjes te noemen , in allerley vrouwelyke voor-
 „ werpen door de ontleding vertoont wert , welke vertoning als nog ont-
 „ brekende , is 't waarlyk vergeeffsch , al wat 'er van de gebruyken , en
 „ gevolgen daar uyt tot de [*physiologia*] natuur- en [*pathologia*] ziekte-
 „ kunde overgebracht zyn de , wert geredeneert. Zekerlyk deze twee in 't te-
 „ gendeel bygebragte redenen zullen onwrikbaar blyven , zo lang men
 „ voor eerst door dikmaals herhaalde aanmerkingen , en een algemeender
 „ ondervinding niet aantoot , dat die blaasjes altydt , en zonder onder-
 „ fcheydt in alle wyfjes , zo beesten als menschen gevonden worden , en
 „ dat wel voornamentlyk in een gezonde , maar geen zieken toefant.

„ Zo lange als deze twee zaken niet volkomen blyken , kunnen die
 „ geene , welke zodanig een gevoelen tegenspreken , niet worden be-
 „ schuldigt , vergeeffchen arbeydt te doen , dat ze de waarheydt in de
 „ ontleedtkunde najagen , zo met de algemeene wezentlykheydt dezer
 „ blaasjes ten eenemaal te ontkennen , als derzelve natuurlykheydt (op
 „ dat ik zo onduytsch met anderen spreek) te ontnemen.

Hier hebt gy , zeer vermaart Heer , de geschiedenis van 't eytje van *Naboth* : nu is 'er maar overig , dat gy na dat vermogen , 't geen gy hebt , U zelfs als rechter betoont , en de Geneeskonst niet langer in twyffel laat. Voor 't overige bidde ik van herten , dat den Allerhoogsten U overvloedig zo lichamelyke als ziels krachten verleene , op dat gy tot een eeuwig cieraadt en nut van deze heylzame konst , al wat 'er nog naauwkeurigs in uwe dierbare Cabinetten opgesloten is , aan de geleerde Waerelt kondt mededeelen , 't welke van gantscher herten wenscht

Uwes zeer Beroemde Naams
 onvermoeiden Vierder

D. MICHAEL ERNESTUS ET TMULLERUS.

Geschreven te Le'pzig ,
 den 6. May 1714.

Het

Het Tweede Tiental

Van

ONTLEEDT-GENEES-EN
HEELKUNDIGE

AANTEKENINGEN

Van

FREDRIK RUYSCH,

Medicyne Doctör en Professor , enz.

Waar in verscheyde Aanmerkenswaardige Zaken
vermeldt worden.

Met Kopere Platen.

REPORT OF THE

COMMISSIONERS OF THE

LAND OFFICE

FOR THE YEAR 1881

ALBANY, N. Y., 1882

PRINTED BY THE STATE PRINTING OFFICE

ALBANY, N. Y., 1882

AAN DE
ZEER BEROEMDE, EDELE, GELEERDE
HEEREN,

BLOEYENDE LEDEN

VAN DE

KONINGLYKE ENGELSCH

MAATSCHAPPY,

ONDER 'T GEZAGH

VAN DEN

DOORLUCHTIGSTEN KONING

GEORGE,

WORDT DIT WERKJE

TEN TEKEN VAN ONDERDANIGHEYDT, EN EERBIEDT,

OPGEDRAGEN

DOOR

FREDRIK RUYSCH.

LIIIII

Het

Het Tweede Tiental

Van

ONTLEEDT-GENEES-EN
HEELKUNDIGE

AANTEKENINGEN.

Zie daar, Vriendelyke Lezer, ziet gy my wederom op de baan komen! Zou het niet beter zyn, dat een man van drie en tachtig Jaren stil zweeg, en zich tot die groote, in 't kort aan te vaardene reyze, gereet maakte? Ja zeker! Want men behoort tusschen de levensbedryven en den laaften dag eenige ledigen tydt te verkiezen, waar in de ware Philosophie, die een bespiegeling van den Doodt is, van herte betragt wort. Zoo doe ik waarlyk; en dit gunt my de Goedertierne Godt, boven zo veele weldaden, waar mede hy my in dezen hogen ouderdom zeer mildelyk gezegent heeft, dat ik den meesten tydt van myne hooge Jaren daar in bestede. Evenwel, zo lang ik leeve, ben ik ook nog yverig bezig by dagen en nagten, in 't bespiegelen en 't ontdekken der verborgentheden van 's menschen lichaam; en ik meene, dat ik dagelyks met iets nieuws te leeren, gelukkig oudt worde. Dog het vernuft, dat my de Heere Godt verleent heeft, vertrouwe ik, niet by my te moeten houden, maar ik oordeele, dat den aanbiddelyken Schep- per, door my zynen knegt, tot roem van zyne Heerlykheydt, zulks aan de stervelingen geopenbaart wil hebben, op dat de Geneeskonst al- lengskens tot volmaaktheydt gerake. Indien Gy dit ten besten duydt, zal ik my verblyden; en gezont blyvende, zal ik niet nalaten, zo ik iets goets ontdekt zal hebben, zulks aan myne Vrienden openhartig en ge- trouwelyk bekend te maken. Godt geve, dat onze pogingen strekken tot zyne Heerlykheydt, en 's menschen Welvaart!

Van

I.

Van het Vlies, en Bloetvaten in de Pan van de Heup.

Alle Ontleders hadden eerst geschreven, dat de beenderen met een vlies bekleet wierden, uytgenomen de tanden alleen. Maar die geene, dewelke de wonderbare beentjes in de [*concha auris*] schulp van 't Oor naderhand ontdekt hadden, leerden, dat dezelve, even als de tanden, geheel en al van een eyge bekleetzel ontbloot waren, en dit deden zy zo strengelyk, dat ik, als een zeer voornaam Ontleder schein te raaskallen, wanneer ik schreef, dat deze beentjes ook heel naauw met een oprecht beenvlies bekleet wierden; en 'er bygevoegt hadde, dat 'er te gelyk bloetvaten in ontfangen, en in ordre verspreyt wierden, dat ze door dit vlies in de [*meatus*] openingen dezer beentjes indrongen, de vogten aldaar toebagten, ja zelfs daar van daan wederom vaatjes ontfongen, die de vogten, welke haar bediening waargenomen hebben, uyt het [*meditullia*] binnenste van deze beentjes wederom te rug voerden.

Niet minder ongelooflyk wierdt ik geoordeelt voor te brengen, wanneer ik in 't openbaar schreef, dat den bast der herffenen van my gevonden was, uyt een enkel geweezel van bloetvaten t'zamengefelt. Wat zullen ze nu dan oordeelen, zo ze my zien schryven, dat de holligheydt van de [*acetabulum coxae*] pan van de heup vooreen gedeelte met een zeer fyn vliesje bekleet is, 't welk met zodanig een wonderbaarlyken toefstel van bloetvaatjes is doorweeft, dat het, wanneer deze bloetvaten door myne konst opgevult zyn, geheel en al roodt zich verftoont.

Niemant heeft reden om te denken, dat deze vliezige deelen met zeer tedere vaatjes zynde doorweven, in een ogenblik zoude moeten vernietigt worden, nademaal ze de zwaarte van 't bovenste lichaam ophouden, en door een gestadige vryving gedrukt zynde, zouden ze lichtelyk deze tedere vaatjes verbryzelen, waar op ontstekingen, pynen, verzweringen, en andere ongemakken gestadig moesten volgen. Want om deze ongemakken voor te komen, heeft de Schepper deze holte zodanig gewrogt, dat het voor het hoofd van 't dyebeen onmogelyk is, dit vlies of deszelfs vaten aan te raken; dewyl de plaats, waar in 't zelve verschuyft, buyten de halfronde holle oppervlakte van de pan is, waar door het klootswyze of ronde hooftje van 't dyebeen binnen de beschreye holte beweegbaar zynde, en daar inne byna passende, in geen en deele van zyn oppervlakte het vliesje en deszelfs vaten ooyt kan aanraken, gelyk aan een

yder klaar zal blyken , die de 1. en 3. Figuur van de 3. Plaat zullen inzien.

Niemant zal zich verwonderen , dat dit vliesje zo lang verborgen is geweest , en het vernuft van alle de schranderste Ontleders ontvloden is : Want wie is 'er onder de Konstenaars , die tot nog toe de wassige stoffe zodanig heeft kunnen inspuyten , zodanig richten , dat dezelve in 't binnenste met dat geweld indringe , waar door deze verborgenste en van de grootere slagaderen afgelegenste vaatjes zo volmaaktelyk opgevult worden ? Nogtans zal hy , die dit zeer fyne vliesje begeert te zien , zonder deze konst vergeeffschen arbeydt doen , veel minder zal 't iemant mogelyk zyn de bloetvaatjes in dit dunne vliesje anders te ontdekken.

Dikmaals toont de droevige ervarentheydt , dat de [*dolor coxarius*] heuppyn een kruys is voor de lyders , en voor de Geneesheeren een schandtvlek ; ze is menigmaal ongeneeslyk , ze wordt door geen geneesmiddelen verligt , ze luyftert na geen [*vesicantia*] blyntrekkende middelen , ze wederstaat het yzer zelfs en 't vuur. Hier over heeft die Hemelsche *Hippocrates* al geklaagt , en geen wonder ; ze schynt immers haar zitplaats vast gehegt te hebben in de zeer diep gelegene bloetvaatjes van 't gemelde vlies , binnen de pan van de heup gelegen. Is 't derhalven niet zeer moeyelyk , de geneesmiddelen ongeschonden , en met haar volle kragt aldaar toe te brengen ?

In de afbeelding ziet ge het beloop , en 't getal der bloetvaten door dit vlies. Nogtans moet gy gewaarschouwt zyn , dat den Schilder , schoon in zyn konst zeer ervaren , het wonderbaarlyke cieraadt der natuur niet gelukkig genoeg getroffen heeft ; om dat dezelve zo talryk , en zo door malkanderen verwart zyn , dat het byna onmogelyk is haar na te botzen. Daarom beware ik dit deel aldus bereydt , en gebalsemt , in myne nieuwe Anatomische Schatkamer , (dien ik nu wederom gereet make) op dat het een ieder waardig aanschouwer , die zulks begeert te zien , zou kunnen worden vertoont.

II.

Van de Vaten , welke door den Knieschryf zelfs , en het beweegbare Kraakbeen in de knie , worden verspreyt.

Kom hier , ik zal U lief hebben , die begerig zyt de konst te leeren , hoedanig Godt Uw lichaam gewrocht heeft ! eerst zult ge nieuwe en nooyt te voren beschrevene zaken beschouwen. Niet lang is 't geleden ,

den, wanneer my in 't opvullen van vaten, in een doodt lichaam, een wonderbaarlyke vinding voor quam. Heeft dog iemand wel ooyt aangemerkt, dat de bloetvaten zich door het lichaam van den knieschyf heen dringen, en in een onnoemelyk getal zich in deszelfs [*meditullium*] binnenste verschuylen? Nadien my niet geheugt, zulks geschiet te zyn, zal ik nu een afbeelding van deze zaak hier by voegen, maar daar na zal ik ook de vaten van 't kraakbeen vertonen. Die deze vaten in den knieschyf van een bejaart mensch tracht te vinden, en te tonen, hy zal vergeefschen arbeydt doen; maar indien hy kan nabootzen, 't geene ik gedaan hebbe in een jeugdig voorwerp, alwaar de knieschyf nog kraakbezig en helder doorschynende is, zal hy ze onderscheydentlyk kunnen zien, en derzelve wonderbaarlyke verdelingen bespeuren. Dog op dat de zeltzame uytkomst van een gelukkigen arbeydt niet verloren gaat, is 't nootzakelyk, het deel aldus door konst toebereydt, zodanig te bewaren, dat het niet bederve, of de doorschynentheydt benomen wordt. Dit beyde hebbe ik door een byzondere konst uytgewerkt; en aldus beware ik deze fraye vertoning onbedurven, by myne andere zaken.

Wie dit leeze, denke misschien; is 'er U dan, die zo dikmaals de knieschyven gebroken hebt, om derzelve aart te beschouwen, nooyt een van zodanige vaatjes, of een stronk, of een tak voorgekomen? Ik zal hem openhartig zeggen, dat ik, schoon ik 'er na zegt, nooyt deze vaten gezien hebbe: Want als de knieschyf gebroken is, om de bloetvaten te bezien, storten de vaten aanstonts haar vogt uyt, krimpen zich in, en ontvlieden aldus het gezicht van den anschouwer. Maar wanneer deze bloetvaten, eer de knieschyf gebroken wort, door ingespote wasch opgespannen zyn, en, de waschagtige stoffe verhardende, daar na opgevult blyven, dan kunnen ze alle gezien worden. Ik bidde U, aanziet de eerste Figuur van de eerste Plaat, waar mede ik getragt hebbe een knieschyf, genomen uyt een jeugdig lichaam, uyt te drukken; ziet gy niet, dat die knieschyf zo vol met bloetvaatjes is, dat dezelve byna geheel en al roodt is? Maar de beenderen van oude lieden allengskens naauwer tot malkanderen gedrongen zynde, vernietigen zeer veele vaten, en maken een vaster en dikker t'zamenbinding, waar van daan ze door den ouderdom wel vaster, maar te gelyk droger worden; 't welk nergens klaarder blykt, als in de tanden, waar in men, wanneer de kinderen nog in haartedere jeugt zyn, bloetvaten bespeurt; maar in bejaarde, of stoude lieden, zyn zy van zichtbare vaten berooft.

Indien my iemand tegenwerpt, dat ik kleynigheden onderzoek, en my uytlicht, om dat ik in zaken van geen groot belang na te vorschen bezig

bezig ben; ja, dat het genoeg bekend is, dat 'er bloetvaten door alle de deelen van 't lichaam verspreydt worden, en bygevolg ook door de beenderen zelfs. Dezen zal ik antwoorden, dat ik my verwondere over deze vryheydt, waar mede iemant durft staande houden, dat hy weet, dat 'er vaten zyn, die hy zelfs nog een ander ooyt gezien heeft. Waar uyt kent ge die dan? wat is haar loop? waar zittenze? hoedanig een onderscheydt is 'er in den ouderdom, in de mannelyke jaren, jongelingschap, en kindtsheydt? alle deze dingen wel te kennen, en voor 't oog te kunnen doen zien, agt ik meer, als alle gissingen en verdichtzelen: een Ontleder mag niets aannemen, 't geene hy niet ziet, niets van 't geene hy ziet, verzuymen, of kleyn agten: Want in 's menschen lichaam is 'er niets te vergeefs geschapen, en in het zelve wordt 'er niets te vergeefs gekent.

Indien 't de Lezer niet qualyk zal nemen, moet ik hem vermanen, dat ik nu tweemaal, en niet zonder verwondering, naauwlyks gelooflyke gevallen, ten ware ik 'er zelfs by was geweest, gezien hebbe. Ik wierde om hulp verzogt by menschen, die haar kouffebanden boven de knie zo vast hadden toegebonden, dat daar door de vaardige en gemakkelyke beweging dezer deelen belet wierdt; wanneer het nu gebeurde, dat ze daar na over de straat gaande struykelden, waar door ze met het buygen van de knie ter aarden vielen, dog zonder stoting van de knieschyf, of pezen, waren door deze schielyke buyging de zeer sterke pezen der spieren, die het been uytsteken, gebroken. Wie zou geloof hebben, dit te kunnen geschieden, die weet, en overweegt de zware dikte der zelve? Nogtans heb ik de zaak zo duydelyk ondervonden, dat de opening of gaping tusschen de afgebroke deelen der pezen zo groot was, dat men een vinger van een volwassche mensch over dwersch daar konde inleggen. Deze Lyders konden nog opstaan, nog zich oprechten, ja zelfs niet op de beenen staan zonder hulp van andere menschen, die haar ondersteunden; maar waren gedwongen veele maanden te bedde te leggen, en eyndelyk wierden zy genootzaakt haar geheele overige leeftydt het lichaam onder 't wandelen met een stok te ondersteunen, en op te heffen.

Veele dingen geven my aanleyding, om te geloven, dat 'er zomtydts in de vliezen, pezen, ja zelfs in de beenderen zodanig een gesteltnis is, dat ze lichter, als natuurlyker wyze, uyt hare plaatzen schieten, elders anders na toe wyken, ja ook breken kunnen. Welke ongemakken zo lichtelyk niet gebeurt zouden zyn, indien 'er deze [*agra diathesis*] zieke gesteltnis niet tegenwoordig was geweest. Waarlyk diergelyks zien

wy in de [hernie] breuken; wy moeten ons verwonderen, dat ze zomtydts uyt zeer lichte oorzaken ontstaan, dewyl die zelfde menschen wel op andere tyden zonder eenig letzel de grootste bewegingen en pogingen hebben uytgestaan. Wie weet niet, dat 'er dikmaals uyt een schrik, onsteltenis, en een ligte beweging van 't lichaam, in sterke en arbeydzame menschen breuken voortgekomen zyn? 't Is lang geleden, dat ik in myne aanmerkingen een voorval aangaande deze zaak geschreven hebbe. Zeker man over straat gaande, glyden zyne voeten uyt in 't afgaan van de brug, door de gladdigheydt van de weg, zo dat hy scheen te zullen vallen, echter door de vaardigheydt van zyn lichaam vermeydt hy den val, maar in die poging breekt zyn knieschyf over dwerssch, zonder eenige stoting tegen de straat. De genezing wierdt den Chirurgyn van Jisp, die toen ter tydt aldaar met grooten roem zyn konst oeffende, aanbevolen, dog hy bragt hem geen verligting by, 't welk nogtans de schult niet was van zo een goetd meester: want de [fragmenta] stukken van een gebroke knieschyf vereenigen zich dikmaals niet met malkanderen, om dat ze vereenigt zynde, by malkanderen niet kunnen gehouden worden, zo lang tot dat ze aan een gegroeyt zyn. Deze aan een groeying wordt dikmaals hier door belet, om dat de vaten van de stukken zomtydts geen stoffe genoeg, dienende om de beenderen vast te hegten, verschaffen. Ik hebbe menschen gezien, in welke de stukken van 't gebroke been, schoon ze met alle konst wel behandelt wierden, evenwel nooyt aan malkanderen groeyden; maar een pyp van een yzere plaat gemaakt, rontom de schou- ders of armen gedaan, en vast gemaakt, gaf haar veel gemaks, dewyl de deelen zo gemakkelyk in haar plaats gehouden wierden, dat ze de ver- eyschte bewegingen op allerley wyzen konde verrigten.

III.

Van de glibberige Stoffe, welke in 't gewricht van de knie, agter den knieschyf gevonden wordt.

Het wort byna by alle hedendaagsche Schryvers voor zeker gehouden, dat het wonderbare lichaam, 't welk hier ter plaatze van de Ontle- ders aangemerkt is, uyt een t'zamenstel van klieren bestaat: voorna- mentlyk, na dat de zeer schrandere Engelsche Ontleder *Clopton Havers*, over het zelve zyn gevoelen, op aanmerkingen steunende, in 't licht ge- geven

geven heeft. Dewyl deze brave Man een afbeelding daar by voegt, dewelke het maakzel van een klier ten eenemaal vertoont. Ik ben nogtans gedwongen te bekennen, dat ik niets klieragtigs vinde, schoon ik deze deelen, door myn konst bereydt zynde, met naauwkeurigheydt hebbe onderzocht: want na dat ik met een zeer gelukkigen uytflag de vaten van dit deel met een waschagtige stoffe opgevult, en vervolgens met een byzondere behendigheydt van hare wonderlyke ineenschakeling ontwart hebbe, schynt my deze klieragtige gedaante uyt loutere, maar zeer fyne, bloetvaatjes te bestaan. Deze vaatjes hebben een geheel anderen loop, als alle andere vaten. Zekerlyk is 'er iets byzonders in, 't geen gy vergeeffsch in andere deelen zoeken zoudt. Maar het aanmerkelykste schynt my in dit werk voornamentlyk te zyn, dat den bondel dezer vaatjes over al bezet is met een zekere zeer glibberige stoffe, dewelke byzonder wel na vet gelykent.

De stoffe zelfs van dit glibberige smeerzel, 't welk alhier gevonden wordt, wort zekerlyk van 't bloedt niet afgekleinst door hulp van klieren, gelyk de voornaamste Autheuren wel willen, maar wordt in der daadt afgescheiden van de uysterste eyndens der [*arteriola serosa*] weyflagadertjes, dewelke zo fyn, menigvuldig, en met zulk een byzonderen toestel voorzien zyn, dat ze tot het uytvoeren van dit werk zeer bequaam zyn: want deze vaatjes worden zodanig in haar loop geschikt, dat men nergens diergelyks ziet. Waarom zoude dog deze fynheydt, figuur, loop, en schikking niet genoeg zyn, om een byzondere eygenschap aan dit vogt toe te brengen? Waarom zou 't nodig wezen, dat 'er boven dit nog den natuur van een klier by quam, om 't zelfde te doen? Hebbe ik niet over lang elders aangetoont, dat de uyteyndens der slagaderlyke vaatjes in de lever, milt, ballen, enz. alleen genoeg zyn, om de vogten, ieder op zyn plaats, te bewerken, zonder medehulp van eenige bykomende klier. Indien iemant wilde tegenwerpen, dat alle de vogten onder malkanderen verwacht zynde, in 't slagaderlyk bloet onthouden worden, en dat 'er daarom alleenlyk nodig is, dat van dit algemeen, en alle soorten van vogten in zich bevattende vogt, alle die byzondere vogten gescheyden worden, en wel zodanig, dat de gal, melk, olie, zaadt, quyl, nu in der daadt in het bloedt zelfs zittende, alleenlyk wederom daar van daan afgescheyden worden: Ik heb niet anders te zeggen, als dat ik gelove, dat 'er waarlyk de stoffe van alle deze vogten in 't bloet tegenwoordig is, maar dat nogtans deze byzondere vogten, eer ze zodanig worden, nootzakelyk nog byzonderlyk bewerkt, en om hare byzondere natuur te verkrygen, verders moeten worden voltooyt. Dit alles schynt

ſchynt volbragt te worden door den wonderlyken toefſtel van de uyerſte vaatjes, dewelke daarom in zo een groote verſcheydentheydt van maakzel in yder deel gevonde worden, op dat ze bequaam zyn om zo veele verſcheydene vogten te maken.

De oorzaak eyndelyk, waar door het gevoelen, aangaande het klieragtige maakzel hier ter plaatze, is ontſtaan, is voornamentlyk deze; in dezen toefſtel van vaten worden over al geplaatſt, kleyne vliezige zakjes of [*receptacula*] ontfang plaatsjes, gelykenende na die, dewelke men in den endeldarm voornamentlyk, als mede in de dunne darmen verneemt, die de zeer geoeffende ontleedtkundige *Liſter* den naam geeft van zamengehoopte klieren, waar van wy naderhant zullen ſpreken. Omtrent deze ontfang plaatsjes zienwe ontelbare bloetvaten, fynder als ſpinnewebben, en ten enemaal in een byzondere loop geſchikt. Deze vaten konnen niet te voorchyn komen, ten ware dezelve eerſt met roodt waſch wel opgevult zyn, en daar na in de zon by helder weder door hulp van een goedt vergroot glas worden beſchouwt: want indienge alle deze behulpen niet aangewent zult hebben, zult gy 'er te vergeefs na zoeken. Zekerlyk zal 't hier van daan komen, dat 'er weynige zyn zullen, die dezelve zullen konnen zien, ſchoon in wel bereyde voorwerpen zelfs. Maar ik, die deze vaten allengskens met alles te bezoeken, en dikwyls door een goedt geluk geholpen zynde, door proeven van zo veel Jaren heb ontdekt, ben gewoon by na dagelyks dezelve aan verſcheyde menſchen aan te tonen, en hier van daan durf ik verzekeren, dat de uyteyndens dezer ſlagadertjes bequaam zyn gemaakt, om dit glibberige vogt uyt de weyagtige ſtoffe van 't bloed te ſcheyden, en in de holligheden van der zelve ontfangplaatsjes langzaam, maar gedurig neder te ſtorten.

Deze ontfangplaatsjes zal ik na dezen de *Boerhaaviaanſche Holtens*, *groeven* of *kuylen* noemen, om dat de Hr. *Boerhaave*, Hooghleeraar van de Geneeskonſt, Kruydt en Scheykunde te Leyden, myne byzondere vriendt, 't eerſte my daar over geſproken heeft. Schoon deze vaatjes zo fyn zyn, echter kan 't vogt daar uyt geſcheyden zynde, alhier de vereyſchte glibberigheydt van een dik ſlymagtig vogt verkrygen, dewyl het in de ſchuyelhoeken van deze holtens vertoevende, gemakkelyk kan verdikt worden. Maar waar 't vogt blyft, wanneer 't ruſſchen de gewrichten uytgeſtort, en door 't wryven en bewegen fynder is geworden, zal ik naderhant onderzoeken: 't zal genoeg zyn voor 't tegenwoordige aangetoont te hebben, dat de ſlagadertjes alleen het enigſte werktuyg zyn om deze ſtoffe af te ſcheyden.

I V.

Van 't Darmscheyl.

D At het [*mesenterium*] darmscheyl uyt een fyn vliezig maakzel be-
 staat, waar door de dunne darmen in de gedaante van een [*hemis-
 phærium*] halfrondt worden vastgehouden, is aan alle ontleders genoeg
 bekend, Maar 't is niet lang geleden, dat ik met een groote oplettent-
 heyd het maakzel van dit vlies beschouwde, en dat my toen zommige
 nieuwe zaken te vore quamen. Ik hebbe derhalven de schryvers gele-
 zen, die hier van geschreven, en figuren in 't licht gegeven hebben.
 Maar 't is gebleken, datze nog zommige dingen overgellagen hebben.
 't Schoot my te binnen, voor dezen dikmaals aangemerkt te hebben,
 dat de *wonden van den buyk*, zodanig in deffels holligheydt doorgaan-
 de, dat het darmscheyl doorboort was, binnen twee of drie dagen de
 doot veroorzaakten. Ondertusschen de zaak, gelyk 't behoort in te-
 genwoordigheydt van den regter, om daar van bericht te geeven, zeer
 naauwkeurig en zorgvuldig onderzocht zynde, bleek 't klaar, dat het
 quetzende werktuyg niet verder doorgedaan, nog enig ander deel van
 belang behalven dit, beledigt was. Maar deze menschen waren met zeer
 zware, onverdraaglyke en gedurige pynen in de buyk gequelt. Wie
 zou evenwel deze wonden *dodelyk* durven verklaren? Waarlyk dit heeft
 de Autheuren nog niet behaagt, die hier van geschreven hebben. Daar
 na heb ik van de hoenderkopers verstaan, dat ze, wanneer ze de hanen
 lubben, dezelve aanstonts doden, indien ze vernemen, dat in dit werk
 het darmscheyl, schoon zeer weynig, gequelt is: want ze zyn by een
 onfeylbare ervarentheyd geleert, dat ze in 't kort moeten sterven van
 deze wonde, en dat ze door geen konst geholpen konne worden. Al 't
 welke leert, dat het darmscheyl, schoon over 't hooft gezien, echter
 in de buykwonden van een zeer groot belang is. Zo 't my maar eens of
 mogelyk tweemaal, gebeurt was, dit te hebben ondervonden, waarlyk
 ik zou 't zo aanmerkens of gedenkenswaardig niet houden. Maar 't is
 nu agt en veertig Jaren geleden, dat ik door 't gezagh van de groot
 Achtbare Overigheydt dezer stede tot Doctor van 't gerecht ben aange-
 stelt, omme de dode lichamen van omgebrachte menschen in deze volk-
 ryke stadt, alwaar Godt betert! vele doodtslagen door den schult van
 quaadtdoenders voorvallen, te onderzoeken, daar na over de gestaltenis
 der

der wonden verflagh by den regter te doen : Zo dat ik door deze gelegentheit betuygen kan, dat ik nu menigmaal bevonde hebbe, 't gene ik zo even gezegt heb.

Als ik het maakzel van 't Darmscheyl met een oplettend oog beschouwe, bevinde ik klaarblykelyk, dat 'er zeer vele fyne *zenuwen* door verstrooyt worden. Ja daar en boven zie ik duydelyk, dat de uyteyndens der *bloetvaten* zodanig niet eyndigen, gelyk de afbeeldingen der ontlederen leeren, maar ze zyn dusdanig, als ik ze hier in de 2. figuur van de 3. plaat heb afgebeeld: op dat dog niemant met regt over de waarheydt van deze aftekening zou konne twyffelen, hebbe ik de delen bewaart, na welke deze afbeeldingen gemaakt zyn: deze uysterste vaatjes zyn zodun, als 't fynste dons, en zo talryk, dat het darmscheyl geheel roodt geworden is, na dat desselfs vaten met een rode waschagtige stoffe opgevult zyn; zonder welke beryding zy ten enemaal het gezicht ontvliden. Hoe wel ik gaarne bekenne, dat ik voor dezen het Darmscheyl zodanig niet heb konne beryden: want niets moeyelyker houdt men in deze konst, als de waschagtige stoffe zo verre in te dringen, dat dezelve tot in deze vaatjes doorgaat; en evenwel te gelyk zorg te dragen, dat die stoffe niet verder voortgedreven wordt. Want indien ze verder aangedronge wordt, na dat ze tot hier toe gekomen is, dan wordt het celluleuse vlies geheel en al met dezelfde stoffe vervult; maar wanneer ze dan nog verder gedrukt wordt, komt 'er een uytstorting van de waschagtige stoffe buyten de vaten, in de gedaante van rode bolletjes. Nogtans Oordeele ik, dat 'er zo lang, als de waschagtige stoffe maar alleen overgegaan is in het celluleuse vlies, nog geen tegen natuurlyke uytstorting buyten de vaten geschiedt: want ze vervult alleenlyk de celluldeden in 't leven voor de [*nutritio*] voeding. Dog men behoeft die stoffe zo verre niet voort te zetten, om dat dan de uysterste eyndens der opgevulde slagaderen verduyftert en belemmert worden.

Daar en boven zien wy ook in 't Darmscheyl zeer vele, zo groter als kleynder *klieren*. Maar in 't Darmscheyl van een mensch komt het [*Pancreas Asellii*] klierbedde van Asellius nooyt te voorschyn, gelykerys in de schapen, zo dat 'er hier omtrent vele grovelyk mistaften. Indien de vaten van 't Darmscheyl eerst opgevult zyn, dan bevindt men, dat deze hier en daar verspryde klieren in 't scheyl van een mensch gemaakt worden uyt zeer fyne bloetvaatjes, waar aan nogtans te gelyk een [*pulposa substantia*] moesagtige zelfstandigheit toegevoegt is. Deze vaatjes zyn zeer wonderlyk, zo ten aanzien van haar maakzel, als be-

loop; ik kan ze op generley wyze uytdrukken, veel minder in een figuur afbeelden; maar in myn nieuwe Anatomifche vergadering kan ik dezelve aantonen, en ik wilze ook aan alle waardige toezinders wel laten zien.

Ik oordele het ook zeer aanmerkens waardig omtrent de [*vasa lactea*] de *Melkvaten*, dat de melkvaten van de eerste soort, door deze klieren overgaande, zich verenigen met de melkvaten van de tweede soort: want zulks is my gebleken, wanneer ik een zeer fyne pyp in een melkvat van de eerste soort gebragt, en daar door een opblasing gedaan hadde, wierden ook de melkvaten van de tweede soort door wint uytgezet, en de wint ging over tot in den [*ductus thoracicus*] borstbuys toe. Dit verrigte ik met zulke fyne pypjes, dat 'er naauwlyks een fyne borstel in konde komen, dewelke de weergaloze Leydsche konstenaar *Musschenbroek* voor zes en vyftig Jaren tot dit gebruyk voor my gemaakt hadde. Ja met blydtschap herdenk ik aan myne oude werken, wanneer ik de melkvaten aldus opgeblazen, uyt het Darmscheyl zelfs uythaalde, en in de lucht opdroogde, op dat ik ze, gedroogt zynde, zou konne vertonen. Maar wat doet de ouderdom niet al verminderen! niets diergelyks kan ik nu doen: want myn gezigt is verzwakt, nog de brillen konnen dit gebrek goet maaken. De melkvaten van de eerste soort nemen haren oorspronk uyt de darmen met een zo zeer fyn beginzel, dat het onuytsprekelyk en ongelooflyk is; zo dat deze donzige fynigheydt der zelve in 't geheel met geen prenten afgebeeld kan worden: Daarom was ik gewoon, om 't zo even gemelde oogmerk, myne pypjes in het melkvat te brengen, alwaar 't een duymbreet van zyn beginzel uyt de darmen afstondt.

Nadien nu het beginzel der melkvaten zo fyn is, wie zou geloven, dat de Gyl in derzelve [*oscula vasorum lacteorum*] Mondtjes door de drukking van de lucht, of enig ander lichaam ingedreven wort? Ik zoude liever geloven, dat zulks volbragt wordt door een [*facultas innata*] ingebore en van Godt ingeschapen vermoge, of kracht, 't welk gy mogelyk niet gansch ongereymt een [*attractio S. facultas attractrix*] aantrekkend vermogen zoud konne noemen. 't Schynt my ook niet onbewysbaar, maar vertoonbaar, dat yder deel van 't menschelyke lichaam, ja zelfs van 't geheel al, van Godt begaaft is met een zekere byzondere ingestorte kracht, die aan andere delen niet gemeen is, waar door de delen gemakkelyk en onfeilbaar dat gene konne doen, en bewerken, waar toe ze geschapen zyn, en wat de geyl aanbelangt; ik denke, dat de geyl tot de verspreyde klieren van 't Darmscheyl gebragt, aldaar

daar enigzints volmaakt, en helderder en zuiverder gemaakt wordt, door middel van de moesagtige uyteyndens der slagadertjes, misschien zeer fyne zappe in de geyl stortende; en dat aldus deze geyl volmaakter zynde verder gevoert wordt in den borstbuys: Want een [*receptaculum chyli*] ontfangplaats van geyl vindt men natuurlyker wyze niet in een mensch.

Maar ik bevinde ook het *Vet* door het Darmscheyl verspreydt, met zo vele zeer fyne bloetvaatjes te pronken, dat het geheel roodt daar door wordt, na dat ik dezelve met een waschagtige stoffe opgevult hebbe: ten andere kan ik door een ongemene konst dezelfde vaatjes onderschydentlyk zichtbaar maken, 't welke waarlyk iets uytnemendts is; 't is niet lang geleden, dat ik geleert hebbe zulks te doen, maar nu doe ik dit zo zeker, gelyk ik 't alhier met een prent heb laten afbeelden, waar van ik het voorbeeld in myne Cabinetten beware.

Ja dit verhaal ik ook als iets aanmerkelyks, dat de [*venæ Mesaraicæ*] Darmscheyladeren in de paarden met oprechte [*valvula*] klapvliezen hier en daar voorzien zynde, van my aangemerkt worden, 't welk my nooyt in een mensch is voorgekomen, nog ik weet, dat zulks van anderen is aangemerkt.

Eens van myn gehele leven, terwyl ik de geneeskunst geoeffent hebbe, heb ik gezien, dat het Darmscheyl van een mensch door een [*apostema purulentum*] ettergezwel verrot was geworden, en dat daar door de darmen ook, zynde van hare Darmscheyl-banden ontbonden, vry en verwardt in den onderbuik dreven, terwyl nogtans de lyder onder tusschen, schoon voor een korten tydt, in 't leven bleef: Ik hebbe dit dode lichaam met myne eygen handen geopent, en ondervonde, dat de zaak aldus in der daadt was: My geheugt niet dat zulks ooyt in andere lichamen gezien, of beschreven is, hoewel diergelyks dikmaals genoeg in 't net aangemerkt wort.

Op zekeren tydt, wanneer ik het darmscheyl onderzocht, quam my iets wonders daar in te vore, waar door ik twyffelde, of 'er mogelyk behalven de bloetvaten, geyl vaten, watervaten, vet vaten, en zenuwen, nog geen andere vaten in het darmscheyl waren, als die tot nog toe bekend en beschreven zyn. Ik zegge U dit met waarheydt en opregtigheydt, dat my voor dezen gebeurt is, terwyl ik wegens gebrek van menschelyke lichamen de lichamen van beesten opende, dat ik in het darmscheyl van een schaap een stuk van een *grasstrooytje* vondt, 't welk tusschen het gedarmte en de klieren van 't darmscheyl geplaatst was; het zat nog in de aderen, nog in enig ander soort van vaten, dog evenwel in

't darmscheyl. Schuylen 'er derhalven aldaar in levendige dieren, nog *onbekende en na de doot verdwynende Vaten?* gelykerwys die van *Ase-lius* en *Pecquetius* niemant bekent waren. Waarlyk 't is my gebeurt in 't dode lichaam van een vrouwsperfoon, die te Amsterdam gewoont hadde, te zien, dat 'er een grote steen in een van de pisleiders zat, belet-tende alzo den doorgang van de etteragtige stoffe uyt de nier van die kant tot de blaas, waar door de pisleyder zo verre opgezwollen was, dat de-zelve een waterblaas verbeelde; wanneer ik dit met aandacht beschouwde, vernam ik iets wonders: want ik zag, dat 'er uyt die opgezwolle plaats van den pisleyder zeer vele kleyne pypjes voortgekomen waren, dewel-ke verder voortgaande na het linker gedeelte van den buyk, vol van die etteragtige stoffe waren. De nieuwsgierigheydt porde my wel aan dit verder te onderzoeken, dog de eerbiedigheydt der vrienden liet niet toe het dode lichaam meer te snyden.

Maar wie is 'er tot nog toe geweest, die het verschil geeyndigt heeft, of 'er geen *andere wegen*, door welke het *water* gebragt wordt in de blaas, buyten die zyn, welke wy tegenwoordig kennen?

By deze gelegentheydt moet ik ook verhalen, dat ik onder myne zeldtzaamheden twee *kopere spelden* beware, dewelke in 't verledene Jaar *Samuel Lion de Bonavente*, een zeer evaren Chirurgyn onder de Joden, in myne tegenwoordigheydt uyt den top van den vinger van een agtjarig Meysje hadt gehaalt, na dat ze aldaar over 't jaar gezeten had-den, terwyl niemant wift, wanneer, en door wat weg, zy aldaar door-gedrongen waren. Ik weet wel genoeg, dat 'er scherpe spelden binnen het lichaam verborgen geweest zyn; maar wie heeft ooyt horen zeggen, dat 'er twee kopere spelden met hoofden, by malkandere leggende, imant uyt het voorste gedeelte van den vinger gehaalt zyn? 't schynt voorwaar onmogelyk te zyn dezelve daar in te brengen. Voor dezen hebben wy menigmaal de bedriegeryen van listige menschen gezien, waar mede ze de onkundige in schyn van een wondere konst bedrogen, maar ze konde zeer lichtelyk ontdekt worden. Wie zou dog voor enig gelt lyden, dat hem zulke twee lichamen in den top van den vinger gestoken wierden? Dit Meysje hadt lange Jaren zeer ellendig geklaagt over een grote, en onverdraaglyke pyn en smert: zy hadde van ver-scheyde Chirurgyns hulpe verzogt, en zeer vele hulpmiddelen te ver-geefs gebruykt. Niemant vondt men, die zelfs konde raden, wat haar quaal was, en geen wonder: want indien zulks in een zeer vet of vlezig deel van 't lichaam gebeurt was, schoon 't dan ook een wonder was geweest, zou 't evenwel mogelyk gezien zyn geweest. Maar wie

zou deze spelden, binnen een tenger deel verborgen, zoeken, welk deel misschien met een dun en weynig vet bedekt zynde, voor 't overige geheel en al uyt pezen, of banden, en beenderen bestaat.

Schynt het u nogtans minder wonder te zyn, dat een mensch uyt zyn mont een volkome *viervoetig diertje*, gelykenende na een hont, *uytbraakt*? dit heb ik over lang in myne Cabinetten met den druk gemeen gemaakt, maar 't wordt nu in dat weergaloze Cabinet bewaart, waar van de *Doorluchtigste Keyzer van Groot Ruslandt* tegenwoordig bezitter is, die gewilt heeft, dat deze myne zaken in den tydt van zo vele Jaren, met zo veel zorg, en naarstigheydt, van my vergadert, de zyne wierden. Maar ik verheuge my, dat ze een verblyfplaats hebben gekregen in 't hof van den Vorst, by wien naauwlyks een onder de Princken van Europa kan vergeleken worden, zo ge let op de onvermoeyde naarstigheydt, waar mede hy de natuurkunde onderzoekt. 't Is naauwlyks te geloven, dat 'er zo groot een Monarch ooyt geweest is, die met zo grote zachtzinnigheydt, goedtheydt, leydzaamheydt, en beleeftheydt, alle goede konstenaars in haar konst wilde ondervragen, en horen na hun verhaal, antwoord, en onderwys! hoe leerzaam, ja ook hoe ootmoedig toonde hy zich als toehoorder niet alleen, maar ook als leerling, en dat aan ider beroemt meester in allerley soort van konsten? Hy wilde voor twingtig Jaren insgelyks van my onderwezen worden, in de kennis van 't maakzel van 's menschen lichaam, en toen heeft hy my met een groote oplettentheydt gehoord; hy ondervroeg my over alles naauwkeurig, en hieldt altydt in zyn geheugenis, dat hy maar eens gezien hadt. Wanneer hy voor drie Jaren geleden weder overgekomen was, heeft hy my 't eerst aan myn huys bezogt, my groetende, stak hy zyn regter handt uyt, en riep, ô! myn goede oude Meester, en bewees my zo veel eer, dat niemant van zo groten Monarch ooyt zulks zou verwagt hebben.

V.

Van de Quyl of Spog.

Dat de quyl niet alleen nuttig om de gezontheydt te bewaren, maar ook ten hoogste nootzakelyk is, toont genoeg deze volgende zeltzame geschiedenis. Zeker Meysje van twaalf jaren, te Amsterdam geboren, hadt een [*ulcus serpens nomodes*] voortetende quaadtaardige verzwering

zwering gekregen, welke de onderste lip zodanig aangedaan hadt, dat 'er een groot gedeelte daar van uytgegeten zynde, aldaar een grote quetzuur vertoonde; 't was afschuwelyk het aangezicht met zo een lelyke wonde aangedaan te zien, maar nog veel erger nogtans was de gestadige druyping van spog, 't welk met een grote menigte gedurig door de openstaande en gapende wonde voortvloeyde: hier door was de elendige gedwonge altydt een neusdoek tegen de lip te houden, waar mede zy het nedervloeyende vogt stuyttede, en 't zelve te gelyk met het bygebragte linne opnam. By een groot geluk is haar by geval tegengekomen *Adriaan Verduyn*, die zeer beroemde, edelmoedige, en in 't oefenen van zyn konst zeer gelukkige Chirurgyn, dewelke de elende van dit Meysje ziende, heeft haar zeer beleefdelyk gevraagd, van waar zy was, en wie hare ouders? na dat hy uyt het antwoord verstaan hadde, dat byde hare ouders gestorven waren, en zy nu in 't Amsterdamsche Mennoniten Weeshuys opgebracht wierdt, heeft hy aanstonts medelyden met haar gehadt, en is uyt zich zelfs na de regenten van dat huys gegaan, zich aanbiedende, om 't meysje van dat zware pak van elende te verlossen, begerende geen andere loon, als de verligting van de leydster. Ze wordt aanstonts aan de zorg van dezen man aanbevolen; die de verhardten randen aan weerszyde zodanig afgesneden heeft, dat ze raauw en bloedig wierden, gelykerwys in de genezing van een [*labium leporinum*] hazemont, vervolgens twee naalden door de lip gestoken hebbende, bragt hy de splyting der wonde tot malkanderen, en maakte dezelve vast met draden, volgens de regels van de konst; waar door de wondt binnen zes dagen toegeheelt, en de leydster zelfs volkome genezen is, zo dat ze nu al het spog gemakkellyk in de mont konde houden, en is ten buydigen dagen toe gezont gebleven.

't Alleraanmerkelykste in dit geval is, dat de leydster, terwyl zy zo veel quyl verloor voor de genezing, een tenger en na haren ouderdom een zeer kleyn lichaam hadt, zo dat haar lengte geenzints met de Jaren over een quam; maar zo gaauw als zy door deze konst genezen was, begon ze aanstonts op te schieten, zo dat ze binnen korten tydt een behoorlyke lengte kreeg, en wegens deze grote en schielyke verandering waren alle menschen over haar verwondert. Hoe dwalenze derhalven, die, het spog of speegzel voor een schadelyk uytwerpzel houdende, het zelve wegwerpen, en menen, dat een mensch zo veel te beter vaart, hoe dikwilser hy het lichaam daar van ontlast, gebruykende tot dien eynde quyl verwekkende middelen en taye deegkoekjes om te kaauwen. Ik hebbe in tegendeel menigmaal gezien, dat 'er uyt gebrek van

van dit vogt een [*cibi fastidium*] spyswalging voortquam, dewelke van [*morbi acuti*] scherpe ziekzens opkomen, en die haar mont dikmaals vol spog hebben, dat ze de quyl moeten doorslikken; ja zelfs in [*morbi chronici*] langdurige ziekzens komt 'er menigmaal een groote toevloedt van spog; wanneer ze dat uytspouwen, worden de zieken erger, maar indien ze het spog den tydt van drie dagen geduldig doorzwelgen, worden ze zeer gelukkig genezen.

't Is gebeurt, dat ik alhier te Amsterdam gehaalt wierdt by een Mevrouw, klagende over een magerheydt, en vertering byna van 't geheele lichaam. Ik hebbe deze Vrouw zodanig verzwakt gevonden, dat ze naauwlyks adem konde halen. De Geneesheeren over haar gezontheydt ten eenemaal wanhopende, hadden haar verlaten. Terwyl ik op alles acht gaf, om de oorzaken van de quaal te onderzoeken, zie ik by geval, dat ze alle oogenblikken in een potje quylde, en aldus waarlyk haar nu byna verdroogt lichaam uytmergelde. Aanstonts heb ik haar gezegt, dat ze zich matigen, het spog doorslikken, en zo een goedt vogt niet zou uytspouwen. Deze raadt schein haar wonderlyk, en daarom wygerde zy 't in 't eerst, verzekerende, dat dit haar ten eenemaal schadelyk en onmogelyk was. Dog als ik 'er wederom op aandrang, dat zy 't doen zou, gehoorzaamde zy. Wat een verandering van zaken! Zy is in 't kort zonder hulp van eenig ander middel herstelt. Dit is de eerstemaal niet, dat ik zulks gezien hebbe, maar menigmaale, immers in 't eynde van de ziekzens is 't een gemeen gebrek. Indien 't verzuymt wort, dan wordt het dikmaals doodelyk.

VI.

Van de Krombeenen, wiens voeten van onderen wydt van malkanderen staan, en de knien malkanderen aanraken.

Dat soort van menschen zwiert met het lyf heen en weer, die zodanig met kromme [*cura*] beenen gaan, dat beyde de knien malkanderen aanraken, terwyl de voeten van onderen wydt van malkanderen staan. Voor dezen twyffelde ik, waar voor dit gebrek gehouden moest worden; of 't mogelyk ontstont uyt een weekheydt der beenderen, gelyk in kinderen met de [*rachitis*] engelsche ziekte gequelt, dan of 't liever aan de slappigheydt der banden, waar mede de aangroeyzels van 't dye en 't scheinbeen vastgemaakt worden, toe te schryven was? Aldus over deze zaak in twyffel staande, komt my een doot lichaam van een be-

jaarde [*valgus*] krombeen te voren. Aanftonts onderzocht ik zulks, en ten eerfte begreep ik de reden van 't gebrek. Namentlyk in beyde de beenen was de inwendige holligheydt van 't bovenfte van 't fcheenbeen veel dieper, als de uytwendige holte van 't zelfde been, waar door nootzakelyk het inwendige gedeelte van dit lidt moest hellen na dat van 't andere, en beyde aldus malkanderen aanraken. Zie hier van de 2. Figuur van de 1. Plaat. Derhalven die deze menfchen, na dat ze volwaffchen zyn, aannemen om te genezen, en de genezing aanvaardden met werktuygen en banden, doen qualyk; want het is onmogelyk in volwaffche menfchen te maken, dat de holte ondieper, of het aangroeizel van 't dybeen verlengt wordt, tot dat het met die holte overeenkomt: maar in de tedere jeugt vermogen deze werktuygen veel, en konnen dit gebrek voorkomen, als mede die geneesmiddelen, welke de zurigheydt der vogten na de beenderen gebragt, verzagten, en de daar uyt ontftane weekheydt der beenderen vastmaken: Want fchoon weynige met proeven deze zaak onderzocht hebben, echter ben ik verzekert, dat de beenderen van een menfch met een zekere zuure vogtigheydt doortrokken zynde, zo week worden, dat ze de taayheydt en buygzaamheydt van een teentje verkregen hebbende, konnen worden gebogen, gelyk men ziet te gefchieden in die geen, welke met de engelfche ziekte en fcheurbot gequelt zyn. Aldus hebbe ik bevonden, dat de beenderen der kinderen, in een zuure vogtigheydt lang geweekt, zodanig week worden.

Blykt hier nu niet uyt de reden van die merkwaardige ziekte, waar mede een Vryfter in Vrankryk aangedaan was, namentlyk wiens beenderen alle zo week als koek waren? Ook oordeele ik niets erger voor kinderen te konnen zyn, welkers beenderen aldus aangedaan zyn, als dat ze gedwongen worden op hare beenderen te ftaan, en dat nog grooter quaadt is, te gaan. Want de weeke [*juncturae*] gewrigten door de zwaarte van den opleggenden laft worden verwydert, derhalven veroorzakenze alle de qualen, dewelke men dagelyks in kinderen, met de Engelfche ziekte geplaagt, ziet te gefchieden. Beschouw maar eens de 2. Figuur van de eerfte Plaat, alwaar een kromte van 't dyebeen vertoont wordt. Op de zelfde Plaat in de 3. Figuur, ziet ge vier Toonen van een volwaffche menfch, waar in buyten de oppervlakte van de huyt de *buydtepeltes* van de huyt, en 't netwyze lichaam ontbloot, te voorfchyn komen: zy puylen waarlyk zodanig uyt, dat men ze duydelyk zien kan, indien het voorwerp in de zonnefchyn gefelt, door een goet vergrootglas bezigtigt wordt: om dat deze tepeltjes voortkomen uyt de uyteyndens der zenuwen, ontftaan 'er menigmaals [*clavi*] *Exteroogen* of *Lekdoens*,
dewyl

dewyl de voeten door naauwe schoenen al te veel gedrukt zynde, meer tepeltjes by malkanderen verzamelt worden, en worden zo hardt als eeldt, zomtydts als kraakbeen, hoorn, of een nagel. 't Is ook geen wonder, dat deze Lekdorens menigmaal zo gevaarlyk, ja zelfs doodelyk geworden zyn, wanneer een onvoorzigtig Meester dezelve qualyk behandelt heeft.

VII.

Van den Borstklier of Zwezerik.

Naaulyks heeft 'er geen gedeelte van 't menschelyke lichaam overvloediger stoffe tot twisten en oneenigheden gegeven, als het maakzel van een klier; dewyl men ondertusschen nog in twyffel is, hoedanig het byzondere maakzel daar van is, uyt welke deelen 't zelve bestaat, hoe de klieren volgens de wet van de natuur in ware onderscheydingen te verdeelen zyn, en wat eyndelyk haar oprecht gebruyk is? Indien 't hier myn voornemen was, naauwkeurig de Autheuren op te tellen, die over dezelve geschreven hebben, en uyt te leggen wat de klieren zyn, zou deze stoffe een volkome groot boek uytmaken kunnen, en mogelyk zou 'er aldus veel tydts onnut verloren gaan. Derhalven zal ik kortelyks voor ditmaal alleenlyk bekend maken, wat ik oordeele van de [*glandula thy-*mus] Borstklier of Zwezerik; ondertusschen vriendelyk verzoekende, dat, wanneer iemandt wat beters gevonden heeft, hy niet wil nalaten my zulks mede te deelen. Voor deze in myn jeugdt heb ik gestadig myn tydt besteedt in 't oeffenen van de [*anatomie comparativa*] ontleding der beesten; ik ontleedde toen dikmaals Paarden, veeltydts ook lichamen van Offen, alleenlyk om wat te onderzoeken; eens is 't gebeurt, wanneer ik de borstklier van een Os onderzocht hadde, dat ik my verbeelde een byzondere [*ductus*] buys in dezelve ontdekt te hebben, waar door het vogt, in het maakzel van de klier gescheyden, afgeleydt wierdt. Ik beelde my in gelukkiger dan den Koning van Persien te zyn! De ader die door de borstklier verspreydt wort, vertoonde zich klaarlyk van zo een doorschynendt maakzel en dunte, als of het een Watervat zonder klapvliezen was geweest, en ze ontlaste zich in een van de mamaderen. Aanstonts heb ik dit aan den Schilder overgegeven, om daar een afbeelding van te maken (nadien ik toen ter tydt zelfs niet bequaamlyk genoeg schilderen konde) die de zaak zeer wel in een figuur uytgedrukt heeft: Naderhant, als ik deze zaak wat naauwkeuriger overwogen hadde, hebbe ik zulks aan de geleerde Waerelt niet willen mededelen. Maar wat quaadts zou ik

ik daar mede gedaan hebbe? Deze tak uyt de borstklier spruytende, en van daar uytgaande, ontlaste zich klaarblykelyk in de mamader; ondertusschen was deze [*canalis*] pyp geheel en al van anderen verschillende, als zynde doorschynende en dun, volkome na een watervat gelykende. Indien zyn gebruik was; het bloedt van deze klier wederkerende in de aderen te brengen, waarom zou dan deze eene ader zo veel van alle andere bloetvoerende aderen verschillen? Voorwaar de melkaderen van de eerste soort bestaan uyt dikker en sterker rokken, als die van de tweede soort. De geyl wort door de melkaderen van de eerste soort gebragt boven in de verspreyde klieren van 't darmscheyl, en gaat wederom van onderen uyt de zelve klieren; maar daar na zyn de melkaderen van de tweede soort breeder, en van maakzel even dun en fyn, als de watervaten, en hebben ook weyniger klapvliezen. Is 'er geen reden in de natuur, waarom deze dingen alzo gestelt zyn? Zo ge oordeelt, ja: dan zal 'er ook een zekere oorzaak van dit byzondere maakzel in dezen tak van de borstklier wezen.

Ondertusschen, wat 'er van deze zaak in een mensch is, welkers grootheydt ten aanzien van een Os zo kleyn is, heb ik evenwel nog niet ontdekt: want voor dezen heb ik my vergenoegt deze vaten met wint op te blazen, gelyk ik ook hier gedaan hadde. Wat het ook zyn mag, zekerlyk quam 'er in den borstklier te voorschyn die doorschynende dunne tak, die ik vooreen [*ductus excretorius*] uytwerpende buys gehouden hebbe; indien dezelve altydt en overal op die zelfde plaats zodanig gevonden wierdt, zou 't nog twyffelagtig zyn, of 't met regt voor een uytwerpende buys moest werden erkent? Dit, meene ik, zal my worden toegestaan, dat deze dunte zodanig niet te vergeeffsch geschapen is. Ik kan ook niet geloven, dat de aderen alleenlyk het bloet wederom voeren. Want waarom zouden de [*venæ mesaraicæ*] scheidaderen het bloet alleen in de [*sinus venæ portarum*] groef van de poort-ader brengen? Waarom zoudenze den drank en 't fynste van de geyl niet zo wel opflorpen, datze 't alhier met het bloet vermengen? Maar zo ge deze buys van den borstklier ontkent, geloof ondertusschen met my, dat de vogtigheydt in den borstklier toebereydt door de aderen in 't hart gebragt wort. 't Moet U niet vreemt te voren komen, dat ik zeg, *de vogtigheydt of zap in den borstklier toebereydt*: want het is niet te geloven, dat zulks alleenlyk geschiedt door een [*percolatio*] doorzyging, gelyk in een Zeeft; maar het byzondere maakzel der uysterste slagadertjes is alleen bequaam, om de ontfange deelen van de daar bygebragte vogten in een nieuwe gedaante te veranderen, bewerken, en te vryven. De borstklier derhalven een klier zynde,

zynde, zal ook uyt loutere vaatjes bestaan, maar uyt geen kleyne kliertjes: want indien 't zo was, dan zouden alle deze klieren, en ieder in 't byzonder, door byzondere vliesjes onderscheyden moeten wezen, 't welke tot nog toe niemant aangetoont heeft; daarom is 't niet geoorloft volgens de wetten der ontleetkunde dezelve te verzinnen.

Myn gevoelen schynt eenvoudiger, en daarom nader aan de waarheydt; blykt het niet overvloedig uyt myne vertoningen, dat de uysterste vaten geheel anders gevormt zyn, alwaar een ander vogt toebereydt en afgescheyden wordt? Indien hier over iemant twyffele, hy kan dit in alle de door my bereyde ingewanden duydelyk zien: De onverwinnelykste Keyzer van geheel Ruslant heeft van alles de voorbeelden in zyn Cabinet. Ja ook ten mynen huyze heb ik alles wederom op nieuws door een onvermoeyden arbeydt zodanig toebereydt, dat men 't daar ook zien kan. Want andere vaten zyn 'er in de maag, tot de vryving en koking van de spys; andere in de lever, waar in de gal gemaakt wort, zonder eenigen toestel van klieren; in de nieren vershillenze wederom ten eenemaal van de voorgaande, om de stinkende olien en zouten van 't bloet af te scheyden. Maar U, die oordeelt dat deze dingen anders gestelt zyn, verzoek ik, zulks te vertoonē, ik voor my zal alles getrouwelyk voor 't gezigt brengen.

VIII.

Van 't Borstbeen.

Onder die dingen, dewelke men in 't ware maakzel der deelen van 't menschelyke lichaam naauwkeuriger bepalen moest, zult ge met regt de *holligheydt* stellen, dewelke zeer veele zich verbeelden te zyn onder 't [*sternum*] borstbeen, tusschen de vliezen van 't middelschot van de borst, en die zy gewoon zyn aan te merken, als een derde of vierde holligheydt van de borst. Ik zeg U, dat deze nooyt in een mensch gevonden wordt, schoon de beroemde Ontleders dezelve beschreven, en ook met figuren afgebeeld hebben. Ik weet, dat de vermaartste Chirurgyns deze holte vastgestelt hebben, en verzekert, dat dezelve dikmaals met etter vervult wordt door een voorgaande ontsteking, 't welk ze daar na door een gat in 't borstbeen te boren tragten uyt te halen. Ik hebbe deze zaak met die voorzigtigheydt, als de liefde tot de waarheydt vereyscht, onderzocht, en altoos bevonden, dat hier nooyt eenige of diergelyke holligheydt tegenwoordig is: Want indien ge in 't doode lichaam van een

menſch naauwkeurig de tuſſchenplaatzen van de beenagtige uyteyndens der ribbens en kraakbeenderen, dewelke zich met het borſtbeen vereenigen, opengeſneden zult hebben; en wanneer gy dan vervolgens voorzigtig en langzaam het borſtbeen van 't voorſte gedeelte aſſcheydt, zult gy zekerlyk zien, dat aldaar geen holte gevonden wort. Maar, als gy het borſtbeen, op deze wyze van 't middelfchot en 't hartzakje loſgemaakt, opligt, dan verthoont het middelfchot aan weerskanten van 't borſtvlies afwykende, een zoort van holligheydt tuſſchen het dubbelt vlies van 't middelfchot; welke holte nogtans te voren van de natuur niet gemaakt was. Ja dat meer is, zo menigmaal, als ik het borſtvlies van het onderleggende celluleuſe vlies aſſcheyde, wort 'er ook een holligheydt gevormt, die inſgelyks altydt gemaakt is, gelyk ik van de vorige gezegt hebbe. Ook is 'er geen ſchyn van eenig gebruik of nootzakelykheydt van deze gemaakte holligheydt.

Nogtans, op dat ik deze zaak op 't allerzekerſte voor 't gezicht zou konnen verthoont, heb ik aldus het werk aangevaart. Ik heb het doode lichaam van een kindt geopent, en de nederdalende ſtam met een waſchagtige ſtoffe zodanig vervult, dat het hart en de long geheel en al van de toevloeyende ſtoffe vervult wierden; na dat zulks gedaan was, hebbe ik de geheele borſt over dwerſch doorgeſneden, zo onder als boven 't Hart, gelyk men gewoon is de groote Viſſchen in mooten te ſnyden. Wat dan? Waarlyk de minſte holligheydt onder 't borſtbeen quam 'er niet te voorchyn, die men 'er zekerlyk moeſt hebben gevonden, indien dezelve nyt de natuur aldaar gemaakt wierdt. Maar niets minder, als dat. Over al zit de long dicht tegen het borſtvlies aan, het hart legt in 't midden, gelyk in een levendig menſch, zynde zodanig geplaatſt, dat het met zyn punt na de linker handt helt. Derhalven, na dat ik dit alles zo duydelyk gezien hadde, hebbe ik deze moot van de borſt daar na gebalfemt, en aldus toebereydt zynde onder myne drooge nieuwe bereydingen geplaatſt: ik hebbe daar ook het borſtbeen van een kleyn kindtje bygedaan, te gelyk met de kraakbeenderen der ribbens aan 't borſtbeen vaſtzittende, gelyk in de 3. en 4. Figuur van de 2. Plaat te zien is: dit alles is met zo een gelukkigen uytſlag toebereydt, dat niet alleen de Mam- en tuſſchenribbige bloetvaten, maar ook die, dewelke door de tuſſchenribbige ſpiereen heen loopen, ten eenemaal en onderſcheydentlyk vervult zyn, zo dat deze geheele bereyding zeer duydelyk en net te voorchyn komt, zonder eenige of de minſte tegennatuurlyke uytſtoring van de waſchagtige ſtoffe buyten de vaten; maar men ziet deze ſtoffe zeer fraay, en zoo fyn als een dauw zich verſpreyden, gelykerwys onze

[umor

[*humor chylo-ferofus*] geylagtige Huy of voedende Wey in onze levendige lichamen tot voedtzal aldus verfpreydt wordt. Voornamentlyk zyn de kraakbeenderen der ribbens alhier doorfchynende gebleven; ik mene; dat 'er waarlyk niets moeylyker in deze konft is, als dit te doen, 't welk die geene 't beft vernemen zullen, die het hart hebben, om my na te volgen. Derhalven heb ik geoordeelt, dat dit ftuk met zorgvuldigheydt bewaart, en onder myne zeltzaamfte zaken gefteft moet worden, op dat de dieven my zulks niet aftelen, die als vrienden in myne Binnekamer toegelaten zynde, met een onuytsprekelyke ftoutheydt uyt myn huys mede nemen, 't geen ik haar tot voldoening van haar wensch vertoon; en met deze roveryen nog niet te vreden zynde, brengenze daar na deze myne afgestole bereydingen in andere Landen en Koninkryken, zy vertoonzen ze aldaar voor de hare, en geven voor dat ze zodanige dingen door hare konft en handen kunnen toebereyden. Eenige maanden zyn 'er verlopen, wanneer ik de roede van een mensch met een ongelooflyken arbeydt, groote zorgvuldigheydt, en een zeer gelukkigen uytflag zodanig hadden bereydt, dat ik nooyt zo mooy, zo klaar en zo duydelyk zulks gezien hebbe; beyde de twee zenuwagtige spongieuze lichamen quamen duydelyk en in haar geheel te voorfchyn, als mede het derde kleyne, geheel alhier uytgespannen, tot boven het hooftje van de roede; insgelyks een [*Paraphimosis*] Spaanfche kraag in den cellulouzen rok, zynde een t'zametrekking of tegennatuurlyke te rugtrekking van de voorhuydt, waar door het hooftje van de roede niet bedekt kan worden; ook zag men het ware maakzel van den pisweg, te gelyk met het van alle kanten omringende spongieuze lichaam. Waarlyk het fraayfte van al 't geen, dat ik ooyt heb kunnen bereyden, hadde ik beleefdelyk aan een zeer onwaardig mensch vertoont, en hem alles uytgeleyt, 't geene ik dagt betamelyk te wezen. Maar wat loon heb ik van hem getrokken? hy heeft het van zyn voetje afgerukt, waar op het rustede, en diefagtig met zich genomen. Insgelyks andere in Vrankryk en Engelant vertoonden diergelyke roveryen voor het haare, dewyl ze de ribbens van my op deze wyze met groote moeyte toebereydt, te gelyk met de daar aanzittende fpiere, overal heen gebragt hebben, om ze te laten zien: maar daar door omzigtiger geworden zynde, ben ik genootzaakt na dezen, weyniger vryheydt te verleenen aan die geene, dewelke verzoeken om myne dingen te zien. Indien iemand de roede van een mensch, aldus bereydt, gelyk ik hebbe beschreven, gezien heeft, hy kan verzekert zyn, dat dezelve van my diefagtig ontnomen is: want tot nog toe heeft niemant een diergelyke gezien, nog ik heb 'er zelfs ooyt zodanig een kunnen berey-

bereyden. De Edele en Wakkere *Dassel*, die te Lunenburg woont, heeft 'er ook een van my toebereydt, en door my op zyn verzoek aan hem toegezonden, maar verscheelt veel van die, waar van ik verhaalt hebbe.

I X.

*Van de Klootaders Breuk, verscheyde Breuken,
en de Waterblaas.*

't **W**as te wenschen, dat die geene, dewelke aan de ontdekte ziekten nieuwe namen geven, altydt zorg droegen, dat 'er in de zelve te vormen naauwkeurig wierdt waargenomen een oprechte overeenkomst van den naam met de natuur van de zaak zelfs, daar ze aan gegeven wort. Welke oorzaak, bidt ik U, raadt ons, de verwyderde aderen van de ballen te noemen met den naam van [*hernia varicosa s. cirsocele*] *Klootaders Breuk*? Hadt men niet behoort haar den naam van [*varices venarum spermaticarum*] aderspatten der zaadtaderen gegeven te hebben? In der daadt, de aardt van dit gebrek is niet anders als een verzameling der aderen, die boven haar aangebore grootte verwydert, en dikker geworden zyn. Maar een [*Hernia*] breuk van een geheel andere natuur zynde, moet geenzints met dit gebrek vermengt worden. Een breuk namentlyk is een [*dilatatio*] verwydering, nooyt een [*ruptura*] breuk of scheurzel, van 't [*peritonæum*] buykvlies, waar in buyten haar natuurlijke plaats inschieten het net, de darmen, milt, waterblaas, baarmoeder, ja zomtydts de geheele vrugt, en wel zodanig, dat dit alles uytwendig getaft kan worden. Hebben de aderspatten wel eenige overeenkomst met een van deze dingen? Zekerlyk nooyt vindt men omtrent dezelve een verwyderde zak van 't buykvlies.

Ondertusschen moet gy U niet verwonderen, dat ik onder de lichamen, die een breuk maken, telle de waterblaas, milt, baarmoeder, en geheele vrugten: want zulks heb ik in myn practyk waargenomen, maar nu kan ik 't niet beschryven, om dat het my van myn voornemen zou afleyden. De aderspatten worden lichtelyk ontdekt door de vingers, wanneer iemand met dezelve deze deelen aantastende, zich verbeelt worden te voelen.

Maar die met deze quaal gequelt zyn, dewyl ze niets quaats daar uyt gevoelen, achten 't weynig. Gemeenlyk komt dit gebrek van een geweldige drukking of kneussing der deelen. Nogtans heb ik veeltydts bevon-

bevonden dat in oude lieden het [*hydrops scroti*] water in 't zakje daar uyt ontstaan is, 't welk ze wederom verkeerdelijk een [*hernia aquosa* *S. hydrocele*] waterbreuk noemen. Deze ziekte kan wel genezen worden door middel van het werktuig *Trocart* genaamt, als ook van een lancet, daar men de aders mede opent, op dat het water door de wont weg loopt; gemeenlyk groeyt dog deze quaal schielyk wederom aan. Maar zo ge de genezing aangevaart zult hebben met het klootzakje van boven aan de zyden te openen, en dan de wont met een lange wiek, bestreken met een zalf, gemaakt uyt *ung. rosat. met mercur. præcip. rubr.* vermengt, opgevult, tot dat 'er een ligte ontsteking, en een daar op volgende klyne verzwering, de uytzakkende vliesjes verrot, en gy dezelve met een tangetje uytgehaalt zult hebben, heb ik aangemerkt, dat ze daar na dikwyls volkome genezen zyn. Maar zomtydts kunnen de aderen in 't zogenaamde [*membrana dartos*] vlezige vlies, 't welk men om zyn eygenschap den celluleusen rok behoort te noemen, ook met zodanige aderspatten aangedaan worden: want deze zyn zo menigvuldig, dat dit vlies, wanneer de aderen met een waschagtige stoffe opgevult zyn, geheel en al, gelyk 't roodste bloet, zeer roodt van couleur zich vertoont.

Eyndelyk laat my nu toe hier ook by te voegen, en in ordre te plaatsen, 't gene ik zo even gezegt hebbe, dat onder de breuken moet getelt worden, namentlyk de breuken van de blaas, milt, baarmoeder, en van de gehele vrugt. Dat de *waaterblaasbreuk* voor een opregte breuk moet gehouden worden, blykt hier uyt, om dat dezelve ook een verwydering van 't buykvlies is, waar in de waterblaas gevallen en uyt zyn natuurlyke plaats gestoten zynde, het zakje bezet. Dit schynt wel wonder, en verre van de waarheydt, ja by na onmogelyk, echter is 't my gebeurt, zulks tweemaal gezien te hebben; en dat deze zaak klaarblykelyk aldus gelegen is, wordt hier uyt bewezen, om dat de menschen, met deze quaal bezet, haar water niet konne maken, ten zy ze het zakje, met beyde de handen aangegrepen hebbende, persen, en aldus het water uytdrukken. Op dat ik ten volle van deze zaak verzekert zoude zyn, heb ik het dode lichaam van den eene geopent, in tegenwoordigheydt van den zeer vermaarden geneesheer *Petrus Guenellon*, en den Chirurghyn *Pieter Adriaanze*, die te gelyk met my gezien hebben, dat de zaak zodanig gestelt was.

Eens heb ik een *Miltbreuk* gezien, alwaar de milt in der daadt nedergezakt was, in 't verwyderde buykvlies; het voorval heb ik in 't Amsterdamsche Gasthuys aangemerkt. Een bejaarde vrouw hadde in de linker

O o o o o o

liesch

liefch een groot gezwel, 't welk wierdt gehouden voor een moerkoek in de baarmoeder na 't kramen overgebleven, en aldaar aangewasschen; andere meenden, dat het een kout ettergezwel was. Maar in 't dode lichaam hebbe ik met waarheydt gezien, dat de milt aldaar nedergezakt was, en deze breuk voortgebracht hadt.

Wie zou dog ooyt geloven, dat de *baarmoeder* te gelyk met de vrugt daar in zittende, een ware breuk kan veroorzaken? echter heb ik zeer wel en duydelyk gezien, dat dit eens gebeurt is; gy moet my hier niet zo begrypen, dat ik 'er een [*prolapsus uteri extra vaginam*] nederzinking van de baarmoeder buyten de scheede door versta.

Jageheel wat anders. Ik heb een Edele Juffrouw gezien, wien overlang een groot gezwel omtrent de benedenste delen van den buyk; naast aan de liefch, gezeten hadt, 't welk eygentlyk uyt de holligheydt van den buyk voortquam; maar het gezwel tot etter verteert zynde, is zeer wel genezen geworden, en niet lang daar na is ze bevrugt; wat geschiet 'er? Gy weet, lezer, dat menigmaal na een ettergezwel van 't buykvlies en den buyk, als mede na de genezene wonden tot in de holligheydt van den buyk doorgaande, het maakzel van 't wederom toegeheelde buykvlies op de plaats van 't [*cicatrix*] lidtken verzwakt blyft, waar door de aldaar te voren beledigde plaats na zware pogingen, en hevige aanvallen verwydert wordt, wegens de verkrege zwakheydt niet magtig zynde deze drukking te verdragen, waar door een zware en gevaarlyke breuk ontstaat. Zulks is hier ook volkome gebeurt: want de baarmoeder door 't groeyen van de vrugt opzwellende, verwyderde deze plaats van 't buykvlies, en vervoegde zich in deze verwyderde zak zo verre, dat eyndelyk de vrugt met de baarmoeder tot aan de knien toe van voren afhong. Naderhant, wanneer de arbeydt naderde, wierdt de baarmoeder met de vrugt door de vroedvrouw opgeligt, op dat ze zo lang op haar behoorlyke plaats blyven zou, en aldus is zy, na dat 'er een welgemaakt kindt door de natuurlyke wegen ter waerelt gekomen is, een gelukkige kraamvrouw geworden. Is dit niet waarlyk een oprechte breuk in 't verwyderde buykvlies.

Om eyndelyk wederom op den weg te komen; daar ik van afgegaan was; ik ben van dat gevoelen, dat de *aderspatten van 't balzakje*, die in de jeugt gekomen zyn, in den ouderdom veranderen in een *waterzugt van 't zakje*, om dat de geesten beginnen te ontbreken, en de kragten daar van afhange; wanneer nu de opslorpemde adertjes zo gretig niet meer, als voor dezen, de uytgewazemde vogten, uyt de eyndens der flagadertjes uytgestort inzwelgen, waar door de zelve alhier vergadert zynde

zynde, de delen meer en meer verzwakken, en alzo eyndelyk een oprechte waterzugt van 't balsakje voortbrengen. Ik weet, dat 'er zeer vele al dit werk aan de watervaten toeschryven, maar waarom worden de aderen uytgesloten? waarlyk zy schynen my in dezen van 't voornaamste belang te wezen, en ik geloof by na, dat de oorzaak van allerhande waterzugt, namentlyk het [*ascites*] buykwater, het [*anasarca*] water van 't gehele uytwendige lichaam, &c. inzonderheydt zit in een zwakheydt en qualyk gesteltheydt van de uyteyndens der aderen; 't geheugt my nu nog wel, 't geene ik voor dezen beschreven hebbe, dat de gehele moerkoek, waar in natuurlyker wys geen Watervaten zyn, zo ze lang in 't lichaam van de vrouw blyft, verandert kan worden in [*hydatides*] waterblaasjes; 't zelfde heb ik ook gezien in de gehele lever, als blykt in 't Cabinet van den Keyzer van Groot Ruslant. Waarom zou nu het zelfde in andere delen niet kunnen geschieden? 't behaagt de schryvers, deze ziekten aan de gebrokene watervaten toe te schryven, 't welk ik geloof zomtydts wel te geschieden, ondertusschen oordeele ik, dat deze gevallen meermaals van de gemelde oorzaken voortkomen.

Ik voeg nu hier nog enige weynige aangaande het *binnenste vlies* der blaze by, 't welk 't digtste aan de holte *van de waterblaas* gelegen is. Waar van voornamentlyk aan te merken is, dat deszelfs gedeelte van 't overige afgescheyden zynde, door de pis of waterwegen zonder gevaar van 't leven kan uytgeloft worden. Wie zoude dit ooyt gedagt hebben? Zekerlyk ik nooyt. Maar een getrouwe ondervinding heeft het my geleert. Zeker kraamvrouw, na dat ze door zeer scherpe pynen in de buyk afgemat en by na gesneuvelt was, geboodt eyndelyk my te laten halen. By haar komende, vroeg ik haar of ze wel gezuuyvert was door de [*lochiorum fluxus*] kraamvloet, of ze van de [*secundina*] nageboorte verloft was, en of ze wel gemakkelyk haar water loosde? waar op ze antwoorde, dat dit alles zeer wel gestelt was; ondertusschen hoorde ik haar nogtans van een onlydelyke pyn in de buyk klagen, waarom ik haar een verzagende en pynstillende [*clyster*] darmspuyting, voorschreef, te gelyk ingevende een verdovend geneesmiddel om de hevigheydt der pynen te stillen; ik belastede daar en boven, dat men de gehele buyk met *ung. alth.* zoude sryken, en aldus ben ik gescheyden. Wedergekomen zynde, bevondt ik dat deze middelen niets geholpen hadde, maar dat de pyn onverzettelyk bleef volharden: Wederom op nieuws vragende, of ze wel gemakkelyk genoeg konde wateren, kreeg ik tot antwoord, zeer wel, en dat zeer veel linne doeken dit dagelyks getuygden, dewelke onder haar lichaam gestoken zynde, altydt wel bevog-

bevogtigt daar weder van daan gehaalt wierden. Derhalven heb ik my by de bovengemelde middelen gehouden.

Wat dan? voor de derde maal kome ik weder, en bevinde haar, als voren. Ik stondt verbaast, dat ik niets te weeg bragt, schoon ik de beste verzagtende, wintbrekende, en pynstillende middelen gebruykte: wanneer ik my schaamde, dat myn kermende zieke geen verligting van my kreeg, ondertaste ik haar eyndelyk, en bevoelde met myn vingeren den gehelen buyk, dien ik ongelooflyk opgezwollen en verhardt bevondt. Verwondert zynde, hebbe ik de [*catheter*] blaaspeylder of onderzoeker in de blaas gebragt; aanstonts is 'er een onnoemelyke kragt van water uytgeborsten, en te gelyk de pyn verzagt. Naderhandt is 't zelfde hulpmiddel vele volgende dagen dagelyks herhaalt, en dat met een grote verligting van pyn. Ondertuschen wierdt men gewaar, dat de oppervlakte van den blaaspeylder zwart wierdt, waar uyt niet duyfter bleek, dat 'er ook iets quaadts in de blaas verschuyde: en zeker dit vermoeden was niet zonder reden: Want, ziet, na het verloop van weynige dagen bezet een vlies den pisweg, het welke aangegrepen zynde, en niet vastzittende, gemakkelyk door de hant uytgetrokken wiert, en afgehaalt zynde was 't al vry groot; ik heb een gedeelte, daar van afgesneden, laten aftekenen, gelyk in de 1 Fig. van de 2 plaat te zien is: want ik meene, dat dit zeer zeldzaam is; Ik heb 't nooyt meer, als deze reys gezien. Daar na is deze vrouw volkomen gezont geworden, bevrugt, en heeft gelukkig gekraamt. Ik ben van gedagten, dat de waterblaas alhier met een ontsteking is aangedaan geweest, die vervolgens in het vuur is verandert, gelykerwys uyt zeer vele voorbeelden blykt, dat den [*tunica intestinorum villosa*] fluweelen rok der darmen, welke vol van zenuwtepeltes is, afgescheyden zynde van de darmen, door den afgang is ontlast, na dat de darmen eerst met een scherpe ontsteking, en het daar op volgende vuur aangedaan waren geweest.

Ik geve dezen fluwelen rok ook den naam van den [*tunica villo-papillosa*] tepelagtigen rok, om dat ik aangemerkt hebbe, dat die fluwele oppervlakte te gelyk ten enemaal tepelagtig is; op de zelfde wyze zyn de binnenste delen van onze wangen in haar bekleetzel gestelt, als mede de lippen van de mont, de maagpyp, maag, en alle de darmen, nadien alle deze delen een t'zamen verbonde verlenging van een en dezelfde toefstel zyn. Dog 't is waar, dat dit in yder niet even duydelyk voorkomt, nadien deze tepeltjes in de lippen, de inwendige wangen, en darmen van vele menschen zomtydts niet zeer klaarblykelyk zyn, in andere kan menze wederom gemakkelyk genoeg zien. Binnen in de mont

en tong van offen, en in de maagpyp van schiltpadden, vertoont dit tepelagtig lichaam zich zeer groot, en wel zodanig, dat dit gehele tepelagtige dekzel door een koking volkomen afgescheyden kan worden, waar onder dan de tepels uytpuylende te voorschyn komen. Hoe menigmaal gebeurt het ook in een mensch, dat het bekleetzel dezer tepeltjes na al te geweldige buykzuyveringen van de onderleggende tepeltjes affchiet? dan wordt het lichaam met de grootste pyn aangetast.

Hoe groot een *pyn* ontstaat 'er in de tepeltjes van de lippen en tong, wanneer ze van haar bekleetzel ontbloot zyn? Indien ik my nu wilde inlaten in het gene, dat andere van dezen rok geschreven hebben, den welke ik den Fluwele tepelagtige rok genaamt hebbe, wat zou zich myn geschrift uytbreyden? Maar ik heb vastelyk besloten, spaarzaam te zyn in zaken van anderen op te halen, en my alleen bezig te houden in die dingen, dewelke ik zelfs dagelyks aanmerke. Ondertusschen moet den goetgunstigen lezer gewaarschouwt zyn, dat ik misschien zomtydts onder deze zommige dingen stelle, die van anderen voor my al beschreven zyn. Neem 't niet qualyk: want ik bevestige door myn beproeving de aanmerkingen van myne voorgangeren; en indien ik aan 't herhaalde iets nieuws toebrengen, verdien ik loon van myn arbeydt, dewyl ik daar in eenigen dienst gedaan hebbe. Ik weet wel, dat door 't aanhalen der Autheuren de boeken dik worden, de geleertheydt verheven, en aan yder zyn verdiende lof toegerekent wort; Ik benyde aan andere den roem van zodanige werken niet, maar de tydt ontbreekt my, om dit alles na behoren uyt te voeren: Want nooyt komt my de morgenstondt te schielyk aan, en altydt wordt het vroeger nagt, als ik wel wenschte; aldus worde ik door myne dagelykze bezigheden in de praetyk en ontleedtkunde overrompelt.

X.

Van de kleyne Schepzeltjes, Moerkoek, toegesloten aars, &c.

Voor dezen hebbe ik, by een andere gelegentheydt, al gezegt, dat het niet light om te bepalen is, *hoe lang een doot kinat in 's moeders lichaam gedragen kan worden.* Ik hebbe daar en boven verhaalt, dat een doot kindt in de baarmoeder niet verrot tot [*pus*] etter, nog versmelt tot een [*ichor*] waterigbloedt, maar alleen slap en slenterig wordt, zo lang de mondt van de baarmoeder wel geslote blyft, maar

die openstaande, en de uytwendige lugt in de holte der baarmoeder toegelaten zynde, dat dan 't zelve aanstonts verrot. Maar laten wy nu eens overwegen, hoe bezwaarlyk 't is met een bewys van waarheydt te verzekeren, indien een vrouw een doodt kint gebaart heeft, hoe lang 't de moeder gedragen heeft, en gevolglyk, op wat tydt het zelve in de baarmoeder voor de baring gestorven is, naauwkeurig aan te tonen: want 't gebeurt my dikmaals, dat ze my [*abortus s. fetus abortivi*] miskramen toebrengen, die ze zeggen, twee, drie, of vier maanden na de bevrugting gedragen te zyn, schoon nogtans de scepzeltjes, die ze my dan vertonen, niet groter als een gerste korentje zyn, daar ze op dien tydt wel een vinger of anderhalve vinger lang moesten zyn. Maar men moet niet ligt een vrouw geloven, die den netten tydt van haar bevrugting bepaalt: om dat de missing der maandstonden, daar ze op staat maken, niet zo zeker dat te kennen geeft, 't welk vereyscht wordt. Zyn 'er immers niet zeer vele vrouwen, dien de maandstonden ontbreken, schoonze onbevrukt zyn? zommige braken 's morgens, echter zyn ze daarom niet zwanger: want 't is voor vele een dagelyks werk 's morgens te braken, zonder bevrukt te wesen. Zo dat deze tekenen liever voor onzekere, en waarlyk geen [*pathognomonica signa*] onaffschydelyke tekenen gehouden moete worden. Derhalven, wanneer ik de vrugt bevinde, kleyn en ingevallen te zyn, verzien met een asgrauwe couleur, daar de couleur andersints blank is, ben ik altydt verzekert, dat de vrugt in de baarmoeder nu enigen tydt gestorven is, en zonder twyffel dikmaals al een genoegzame ruyme tydt geleden: want zulks gebeurt wel van een tot twee maanden, indien men den dag narekent, als de moeder met een schrik, een geweldige beweging, verdraying van 't lichaam, storting van bloedt wyt de baarmoeder, of met iets diergelyks was aangedaan, en zo men den dag vergelykt, op welke de vrouw een miskraam gekregen heeft: want in dien gehelen tydt groeyt de vrugt niet in 't minste. Maar indien 't een miskraam zal zyn van drie of vier maanden, welke een tydt lang in de baarmoeder na de doodt gebleven is, zal dezelve, daar na gebore zynde, een ingevalle hooft en romp hebben wegens de slappigheydt der delen, en 't zal een vreeslyk wanschepzel schynen te zyn. 't Geheugt my nog zeer wel, dat ik dikmaals geroepen ben by zulke voorvallen, en dat ik de ouders over deze miskramen zeer bedroeft bevondt, nadien ze meenden, dat ze wanschepzels voortgebracht hadden. Dan ben ik gewoon haar te troosten, en te verzekeren, dat deze welgeschapene vrugten na den doodt zodanig verandert,

en

en in s'moeders lichaam lang opgehouden zyn. Zy twyffelden hier niet meer over, wanneer ze zagen, dat ik deze lichamen, met een weynigie door een pyp op te blazen, zodanig wederom uyttrekte, dat ze aanstonts haar vorige gedaante wederom kregen, zo als zy voor haar doot eerst gehadt hadden: want het hoeft wederom een klootsgewyze figuur verkregen hebbende, verloor volkomen die lelyke beeltenis van een mismaakt wanschepzel, en de ingevalle buyk zwol op, als of ze wel in 't vleesch waren geweest. De Ouders over deze gedaante verheugt zynde, toonde my grote dankbaarheydt; 't was niet zonder reden: want wat kan 'er vreeslyker voor de Ouders uytkomen, als datze in plaats van een menschelyke vrugt schrikkelyke wanschepzels voortbrengen? Ja ook door de valsche verbeelding bedrogen zynde, en zomtydts in de byeenkomst zelfs aan een verschrikkelyk en mismaakt wanschepzel gedenkende, zouden zy op 't ogenblik van de voortteling misschien de vrugt schenden.

Gylieden hebt de afbeeldingen van [*embryones*] kleyne schepzeltjes wel gezien in myne Anatomische Cabinetten; en 't is aldaar gemakkelyk te bemerken, op wat manier in 't vervolg van tydt zy dagelyks haar figuur veranderen. In haar eersten staat ziet men in 't geheel geen [*artus*] ledematen, maar naderhant op die plaatzen, daar de schouders en deyen in 't vervolg zullen te voorschyn komen, puylen alleenlyk kleyne knobeltjes uyt; waar uyt langen tydt daar na de schouders, armen, handen, deyen, beenen, en voeten uytgebreydt worden en voor den dag komen. Ik bid u, ziet de gemelde Cabinetten eens na: want dat alles, 't welke ik aldaar heb laten afbeelden, in der daadt zodanig gestelt is, is klaarblykelyk te zien in 't Cabinet van den Keyzer van groot ruslandt, alwaar de voorbeelden zelfs bewaart worden. Hoe ongemeen verschillen deze myne zaken van die, welke andere met hare gedrukte figuren aan de geleerde waerelt vertoont hebben? Ik ben waarlyk verstompt geweest, wanneer ik een afbeelding van een menschelyk schepzeltje naauwlyks de grootte hebbende van een gerste korentje gewaar wierdt, waar in handen en voeten vertoont wierden, daar ze op dien tydt gelyk als [*chrysalides*] kleyne wormpjes zonder enige verschyning van ledematen, ons voorkomen.

Derhalven indien deze kleyne schepzeltjes, wanneer ze zo tener zyn, in s'moeders lichaam sterven, en daar in na de doot nog enigen tydt blyven, dan bevinde ik die altydt asgrauw van couleur en geheel ingevallen; maar in tegendeel, zo ze terstont na de doot uit de baarmoeder komen, hebbenze een witte blanke couleur, en zyn overal dik en rondt. Zie hier een diergelyk schepzeltje in de 5 fig. van de 3. plaat, 't welk
naauw-

naauwlyks groter is, als een gerste korentje; dit heb ik onlangs gekregen van de moeder, die verhaalde, dat ze drie maanden zwanger was geweest, (gelyk 't my dikmaals gebeurt is zulks te horen) maar 't zelve onderzoekende, bevondt ik 't kleyn, dog niet rondt, waar uyt ik befloat, dat het nu al een tydt lang doot geweest was, en wel mogelyk twee maanden, eer de moeder deze miskraam gehad hadde: want op die tydt was zy zeer verschrikt geweest. Maar merkt ge wel, dat de navelfstreng veel dikker is als 't schezeltje zelfs? dit hebbe ik menigmaal zodanig vernomen, maar in een andere voorval heb ik 't zo dun als een draadt bevonden: mogelyk is de oorzaak van zo groot een diktezeltje, 't welk daar in niet konnende indringen, de vaten in den navel aldus uytspant. 't Is nodig myn eyge dwaling te verbeteren, dien ik beken, begaan te hebben in 't 6. Anatomisch Cabinet, in de 2. plaat, alwaar ik kleyne schezeltjes heb laten af beelden, waar onder een is zo groot, als een tarw greyntje, van de nageboorte af hangende, welkers moerkoek zeer groot schynt: maar toen heb ik vergeten te zeggen, dat die grote klomp, dewelke aldaar de moerkoek verbeelt, niet alleen bestont uyt het lichaam van de moerkoek, maar voor 't grootste gedeelte uyt geronne bloet, 't welk daar aan gegroeyt was. Voor al moet men aanmerken, dat de moerkoekjes op dien tydt by na altoos zodanig geboren worden, maar 't gebeurt zeer zelden, dat ze heel zuiver uyt de baarmoeder geloft worden. Wanneer ze alleen en afgezonderd voor den dag komen, dan zyn ze dikmaals zo dun als een papier, en by geval hebben ze de dikte van den rug van een mes. In 't Cabinet van den Keyzer van Ruslant is een voorbeelt, van deze zaak, maar hoe fraay en hoe zeltzaam! Waarlyk het is my maar eens gebeurt in zo een grote menigte van waarnemingen zulks te zien. De natuur heeft zelfs aldaar zeer naauwkeurig haar eyge gedaante uytgedrukt, waar aan de konst alleen de manier van bewaaren verschaft heeft; de moerkoek is aldaar bloot, enkelt, en zuiver, zonder enig aanhangendt bloet, van 't schezeltje in een vogt af hangende, welk schezeltje zo myn geheugen my niet bedriegt, een lidt van een vinger groot is.

Laat het my geoorloft zyn by deze gelegentheydt enige weynige aangaande deze zaken te verhandelen, dewelke van de tegenwoordige niet zeer vreemt konnen geoordeelt worden. 't Is een oudt spreekwoort, dat den *al te groten overvloedt dikmaals een gebrek maakt, en de schaarsheit in tegendeel schadelyk is*; laat ik 'er byvoegen, dat de *al te zorgvuldige naarstigheydt menigmaal schade doet*. De waarheydt van deze

les is my nergens zekerder gebleken, als wanneer ik aght gegeven hebbe op die dingen, welke gewoonelyk geschieden en geoeffent worden in barende vrouwen te helpen, en de moerkoek na 't baren uyt te dryven. Dat *de Moerkoek* voor een deel van 't kindt te houden is, en geenzints tot het lichaam van de moeder behoort, en dat zedaarom uyt s'moeders lichaam, na dat het kint ter waerelt gekomen is, moet afgehaalt worden, is een iegelyk al te bekend. Ondertusschen gebeurt het, dat dezelve met zyn bultagtig gedeelte aan de holte des baarmoeders zodanig vast zit, dat het byna schynt op een wonderlyke wyze tot een lichaam gegroeyt te wezen: in welk geval men zou konne twisten, wat heylzamer voor de kraamvrouw te houden is, deze enigen tydt te laten zitten, of liever met alle magt en kragt te ondernemen dezelve af te rukken, en afgerukt zynde uyt de baarmoeder te halen? Zekerlyk is 'er een zwaarwigtige reden, dewelke ons raadt hier in wat zagtzinnig te wezen, en de vrouwen door geen roekeloze voorbarigheydt te bederven, die wy mogelyk door een voorzigtige vertoeving zoude behouden hebben. Ik weet wel, dat de vermaarste schryvers van gevoelen zyn, dat de moerkoek in de baarmoeder nablyvende, een kraamvrouw in doodts gevaar brengt, waarom de vroedvrouwen alle pogingen in 't werk stellen, om dezelve door konst of geweld af te halen, en aan de tegenwoordig zynde vrienden te vertonen. Maar met smert heb ik 't nootlot van die ellendige vrouwen beklagt, wiens baarmoeder dikmaals van een al te grote haastmakende en onvoorzigtig te werk gaande vroedvrouw, zeer gequetst wort, aanstonts wordt dan de buyk hardt, zwelt op, waar by een gestadige koorts komt, die dikmaals van een haastige doodt gevolgt wordt. *Paeraeus, Portal, Mauriceau* en andere hebben wel overvloedig geleert, door wat konst men de moerkoek veylig uyt het lichaam behoort te halen, maar wat 'er gedaan moet worden, wanneer dezelve buyten de gewoonte al te vast aan de baarmoeder zit, hebbenze al te spaarzaam verklaart.

Daar zyn my gevallen voorgekomen, waar in 't onmogelyk was, de baarmoeder zonder een over 't hoofd hangendt gevaar des doots van de moerkoek te verlossen. Laat 'er een van deze gerekent worden, wanneer, het kindt nu geboren zynde, de baarmoeder met een [*contractio spasmodica*] stuyp-trekkende en geweldige t'zametrekking aangedaan wort op die plaats, dewelke is tusschen de moerkoek en dat gedeelte van de baarmoeder, waar in de inwendige mont deszelfs zich daar na wederom moest vormen. Want men moet weten, dat 'er na de geboorte van 't kint geen zodanigen mont in de baarmoeder gevonden wort, als 'er voor dezen was: Maar 't is 'er volkomen even eens mede gelegen, als een geltzakje,

P p p p p

't welk

't welk vol gelt en met een bandtje toegebonden zynde, een gerimpelde mont uytmaakt, dog als 't bandtje is losgemaakt, is 't zelve over al even wydt en uytgespreydt. Deze gemelde t'zametrekking of toefluyting der baarmoeder zit menigmaal zo hoog, dat men ze met de vingeren, handt, de voorhant, en den arm, diep in 't lichaam gestoken zynde, eyndelyk ge-
 waar wordt: Ja ik hebbe deze fluyting aldaar zo vast zomtydts gevonden, dat 'er een vinger naauwlyks ofte niet ingelaten kon worden, ter-
 wyl nogtans agter dezelve de moerkoek wederhouden bleef. Ey lieve, hoe zal 't een konstenaar mogelyk zyn op enigerhande wyze dit grote
 lichaam van de moerkoek daar van daan af te halen, zonder een dode-
 lyk geweld aan de baarmoeder toe te brengen? gewiffelyk zal 'er de kraam-
 vrouw fchielyk van fterven. Ik hebbe immers gezien, dat dit de oorzaak
 voornamentlyk is, waarom de vrouwen buyten verwagting zo haastig het
 leven na het kramen verliezen, terwyl ondertuffchen de vroedtvrouw
 met haar werk voortgaande, als ofze een zeer fraaye daadt uytvoerde,
 de moerkoek vertoont, en pocht, dat ze die geheel en ongeschonde met
 haar handt uytgehaalt heeft. Ja 't gebeurt zomtydts, dat, fchoon de
 baarmoeder nog volkomen genoeg openftaat, *de moerkoek nogtans zo vast
 aan de baarmoeder zit*, als ofze daar aan gegroeyt was, ik zeg 't by on-
 dervinding: en daarom, indien door een gemaakten hoeft of arbeydt van
 de kraamvrouw, de moerkoek niet ligt volgt, en zo 't dan nog niet wel
 gelukt, wanneer men met een vinger langs den navelstreng ingebragt
 hebbende, de moerkoek, om ze los te maken en af te fchyden, voor-
 zigtig doorgeboort heeft; fchynt het my beter te wezen, alle verdere,
 dog altydt gevaarlyke pogingen agter te laten, en de moerkoek te la-
 ten zitten, tot dat de natuur zelfs dezelve, gelyk dikmaals gelukkig
 gefchiedt, zal uytgedreven hebben. Nogtans, zal iemant zeggen, de
 moeder is na het baren van 't kindt, niet volkome verlost, zo lang de
 moerkoek nog niet voor den dag komt! Ik beken 't: Maar is 't niet
 beter, uyt twee quaden een minder te verkiezen? derhalven is 't voor-
 zigtiger de moerkoek te laten zitten, tot dat de natuur dezelve affcheydt
 of tot dat 'er gelegentheydt is, om dezelve, wat loffer geworden en
 vryer zynde, met de handt af te halen, als door een dodelyke verhaastig-
 ging de lyderffe om te brengen. Of zou iemant meenen, iets goedts aan
 de vrouw te hebben gedaan, om dat ze zonder de moerkoek gestorven
 is? Ik zegge, dat zy daar mede konde geleefd hebben, fchoonze dezel-
 ve twintig, ja vyf en twintig dagen na 't baren by haar gehouden had-
 de: de koek is immers voor een deel van 't kindt en niet van de moeder te
 houden, en de natuur zelfs met een ongelooflyke poging en werkzaam-
 heydt,

heydt, altydt bezig zynde om zich te bevryden en van alle moeyelyke last te ontdoen, zal zelden toelaten, dat de moerkoek in de baarmoeder blyft zitten, schoonze aldaar twintig of vyf en twintig dagen na 't kra- men gezeten heeft. Geloofst my in oprechtigheydt, dat ik 'er van zestien, wien de moerkoek bygebleven was, vyftien ontmoet heb, die van de na- tuur zelfs verlost waren. Maar schoon de moerkoek bygebleven is, 't welk zeer zelden gebeurt, echter is 'er zo veel quaats niet van te vrezē, als men voor dezen gedagt heeft; 't was 'er mede gedaan, als de nage- boorte nableef! Ik bekenne, dat het te wenschen is, dat ze veylig voor den dag komt, maar nogtans met behoudenis van 't leven. Zo nu eyn- delyk de moerkoek geheel blyft zitten, wat zal haar dan overkomen? de baarmoeder gedurig nauwer wordende, en door een gestadige inkrim- ping haar vorige kleynheydt en figuur zoekende, drukt het lichaam van de moerkoek zodanig, dat ze het tot een rondt en naauw in een gedron- ge klomp vormt, dewelke niets van de gedaante des moerkoeks behou- dende, by na geheel in een harde vlezige klomp verandert; Ik hebbe ge- zien, dat deze vrouwen evenwel wederom bevrugt wierden, op den vereyschten tydt een welgebore kindt baarden, en, na datze gelukkig van dat pak, namentlyk het kindt en nageboorte verlost waren, eyndelyk de stukken van de voor deze overgebleven nageboorte dan nog quydt raak- ten, welke het gemene volk [*molae*] *zuygers*, valsche bevrugtingen, of wanschepzels, het voetzel van de vrucht opzuygende, gewoon is ver- keerdelyk te noemen. Behalven deze verandering, welke de nagebleve moerkoek ondergaat, is 'er nog een geheel andere, namentlyk: wan- neer deze gehele klomp van de overgebleve nageboorte zyn gantsche ey- genschap, dewelke is een enkel weefzel van bloetvaten, verliezende, met zyn geheel lichaam verandert in een verzameling van waterblaasjes; wel- ke laatste verandering veel menigvuldiger is, als de eerste. Deze hoop- van waterblaasjes ongelooflyk aangroeyende, en in getal vermeerderen- de, wordt eyndelyk zo groot, dat die naauwlyks in een gemene pispot kan bevat worden; ja na de ontlasting van zo een groote menigte, wor- den 'er naderhand dikmaals nog meer diergelyke nieuwe klonten gelost.

Deze wonderbare ontlastingen heb ik onlangs tweemaal binnen twaalf dagen gezien: want deze zeer volkryke stad Amsterdam geeft een overvloedige stoffe aan waarnemingen, die op een andere plaats, onder een kleyne menigte van menschen, zeldtzamer gevonden worden. Hoe veele verdichtzelen en vertellingen hebben deze ontlaste lichamen eer- tydts veroorzaakt? alle boeken zyn 'er vol van. Waarlyk ze zyn niet anders, als enkele uytspuytzels van een ontaarde Moerkoek.

Derhalve herhale ik wederom myne vermaning tot behoudenis der vrouwen, en verbetering van de dwaling der kraamkunde; te weten: Indien de moerkoek uyt het lichaam van de kraamvrouw niet veylig en geruſt kan worden afgehaalt, zal 't heylzaam zyn dezelve aldaar te laten zitten. Ik zelfs hebbe met myne eyge handen, als Vroedmeester de barende vrouwen verloſt, en waarlyk bevonden, dat de moerkoek menigmaal zodanig aan de baarmoeder vaſt zit, dat ik 't ten ware ik 't zelfs ondervonden hadt, nooyt zou geloofst hebben, dewelke nochtans door hulp van de natuur, aangefpoort door een darmſpuyting, den volgenden dag met een krimpige trekking van den buyk gelukkig uytſchoot.

Andere hebben de Geneesheeren willen wys maken, dat de moerkoek in de baarmoeder blyvende *verrot*; dat daar door de baarmoeder ook zelfs ten eerſten bedorven, en ontſtoken wordt, het vuur by komt, en dat eyndelyk de doodt nootzakelyk daar op volgt. Maar geheel anders is de zaak gelegen, als deze wel voorgeven; om dat de moerkoek geen deel van 's moeders lichaam, maar een oprecht deel van 't kint is, gelyk hier boven klaar gebleken is. De dagelykze voorbeelden, en wel zeer menigvuldige hebben my verzekert, en geleert, dat de nagebleve moerkoek, indien ze niet ſchielyk van haar vaſtſtegting met de oppervlakte van de baarmoeder los raakt, nooyt in [*pus*] etter, of [*ichor*] waterig bloedt verandert, en aldus tot een rottig zap gebragt wordt. 't Is ook een vergeeffſche vrees van zommige, die ſchryven, dat 'er van de nagebleve moerkoek een ſtank uytwazemt, welke het zuivere bloedt zodanig beſmetten kan, dat 'er een [*febris hectica*] uytterende koorts, ontſteking, en diergelyke qualen meer onvermydelyk uyt ontſtaan. Wat zou dan de elendige vrouwtjes overkomen, welke gequelt worden met die zeer beklaglyke ziekte, lange jaren haar afgeſloofde lichaam pynigende? Ik mene de *kanker van de baarmoeder*. Deze leven zo een langen tydt, echter lyden ze ondertuſſchen een gantſch onverdraaglyken ſtank, dewyl deze kringachtige lucht, uyt de baarmoeder opkomende een yegelyk van haar doet vlieden; ja byaldien een Geneesheer zyn vinger in de baarmoeder ſteekt, om de geſteltenis van dien vyand te onderzoeken, zal dezelve met zo groot een ſtank beſmet daar uyt halen, dat hy met de ſcherpſte zeep of loog die vuyle lucht niet zal kunnen afwaſſchen. Derhalven is dit alles maar een ydele vrees van 't onkundige volk, echter zit het hier als rechter:

Want wat zal een wyze Vroedvrouw doen, die de kraamvrouw alle bedenckelyke hulp, welke men op eenigerley wyze van een goede konſt kan verwagten, bewyzende, nochtans de verloſſing van de moerkoek

onmogelyk vint, ten ware met dat geweld, 't welk zo veel quetzing aan de baarmoeder toebrengh, dat 'er een gewiffe doot op volgt? Zullen de bystaande vrouwen haar daar toe niet aanmanen, dwingen, haar bekyven, en dreygen? zullen ze deze niet verwyzen als een onwetende in de konst, zoekende aanstonts de hulp van een ervarender? 't is waarlyk bekent, dat zulks alzo geschiet: waar door dan de Vroedtvrouw aangestoken zynde, dikmaals stoutelyk haar ruwen arbeydt op nieuws aanvaardt, gewisselyk de baarmoeder gevaarlyke kneuzingen toebrengende. Ik verdiene hier in geloof te worden, dewyl ik zelfs in de meestersampt altydt, en zeer menigvuldig heb geoeffent: daar na ben ik in den gantschen tyd van veertig jaren, door de Ed: groot Achtbare Overigheydt van deze stadt, gestelt geweest om de Vroedtvrouwen te onderregten, en alle, die zich in deze stadt tot die bediening willen begeven, te onderwyzen en te beproeven, haar de ontleding der vrouwelyke deelen, dienende tot de baring, te vertonen, haar te antwoorden, als zy my over een moeyelyken arbeydt raadtpleegden, en eyndelyk om de doode lichamen der kraamvrouwen te onderzoeken, tot ontdekking van de oorzaken der quade baring, en de daar op gevolgde doot.

Gelykerwys het kint door een sterke beweging van de spieren, en by gevolg door den [*labores partus*] arbeydt, uyt de baarmoeder gestoten zynde in de wareldt komt, alzo worden ook de moerkoek, vliezen, navelstreng, door een diergelyk geweld uyt het lichaam gedreven. Maar wie onder alle de ontlederen heeft aangemerkt, dat de baarmoeder van een mensch een byzondere *Spier* heeft, wiens spierdraden zodanig zyn gelegen en gevormt, datze door haare werking de bultige oppervlakte des moerkoeks van de holle oppervlakte van den bodem der baarmoeder zelfs los maken en ontbinden. In 't kort is 't my gebeurt, deze spier zo klaar te ontdekken, dat 'er my niets frayer konde voorkomen. Weet derhalven, dat de moerkoek in dat gedeelte van de baarmoeder, 't welk de bodem of grondt genaamt wordt, byna altydt zit; wat ook zommige daar over uyt bespiegeling anders geredeneert hebben. Maar net op die plaats zyn de spierdraden, kringsgewys zodanig geplaatst, zodanig sterk, datze, terwyl ze zich sterk genoeg t'zamentrekken, het lichaam van de baarmoeder aldaar ingetrokken, en rimpelig geworden zynde, zodanig schikken, dat de moerkoek, buyten deze vezels geplaatst zynde, en daarom deze inkrimping niet volgende, nootzakelyk van de vasthegting met de baarmoeder los gemaakt, ontbonden, en afgeschut

geschut wordt : wanneer ik zulks in 't voorgaande jaar klaarblykelyk gezien, en nooyt te vooren aangemerkt hadde, heb ik aanstonts deze baarmoeder zodanig bewaart, datze onverandert bleef, op dat ik aan een iegelyk dit maakzel zou kunnen vertonen. ô Wonderbaarlyk maakzel, waar mede de alwyze Schepper dit eene gedeelte des baarmoeders voorzien heeft! zierge niet, dat de overige spierdraden des baarmoeders verwardelyk doorweven zynde, door malkanderen heen lopen, op datze door hare beweegkrachten zich t'zamentrekkende, de vrugt uyt dryven? Maar, alwaar de moerkoek zit, om die af te scheidyden, daar hebbenze alleen een kringsgewyze loop. By aldien de *vliezen* na't baren van de vrugt nablyven, zyn de meeste ook zeer bekommert, ik weet niet voor welke qualen : daar nochtans dezelve aan geen deel vast zittende, te gelyk met de kraamzuyvering gemakkelyk gescheyden worden, om datze maar als natte linnen doeken of papier tegen malkanderen aan leggen, bygevolg, als de baarmoeder geprikkelt wort, scheidydt ze dezelve veel gemakkeliker door haar eygen beweging of werking af. Maar daar en boven is nog aan te merken, dat de moerkoek aan de baarmoeder by na altydt des te vaster zit, hoe meer de navelstreng in 't midden van de moerkoek geplant wort : want als de navelstreng getrokken wort, dan wort ook gelykelyk het geheele lichaam van de baarmoeder getrokken, en daarom wordt de moerkoek door de vermeerdering van aangeraakte oppervlaktens niet losgelaten. In dit geval moet het lichaam van de moerkoek met een vinger doorboort worden, en dan met dezelve voorzigtig rondtom te leyden, de moerkoek van de baarmoeder als afpellen ofte stropen. Dog hoe de navelstreng nader aan den omtrek van de moerkoek geplaatst is, hoe ligter dezelve, indien alles wel is, van des baarmoeders bodem kan afgescheyden worden. 't Is nochtans gebeurt, dat ik den navelstreng naby genoeg aan den omtrek ingeplant vondt, maar dat de moerkoek, schoon zulks zelden gebeurt, zo onbeweeglyk aan de lyfmoeder vast zat, dat, indien ik dezelve met geweld had willen afhalen, de baarmoeder geheel omgekeert buyten de schede eer zou gevolgt hebben, als dat de moerkoek de baarmoeder zou hebben verlaten : echter vernam ik, dat de moerkoek, die waarlyk zo vast aan de baarmoeder gegroeyt was, binnen weynig uren, alleen door de werking en perssing van de natuur uytgedreven wierdt. Maar in tegendeel heb ik gezien, dat de kraamvrouwen, wien in zodanig geval, de moerkoek met groot geweld uytgehaalt zynde, de baarmoeder zelfs omgekeert uyt den lyve was getrokken, gestorven zyn, zo gaauw als ze in haar bedt gelegd waren. Voor welken schrikkeliken uytflag geen vrees zou zyn

geweest, zo men meer met gedult een zagter scheidung aan de natuur hadt overgegeven. Ik herhaal 't nog eens, in de baarmoeder kan een doode vrugt zonder groote schade van de moeder lang opgehouden worden. Bleek dit niet zeer klaarblykelyk in 't lichaam van een koe, welker geschiedenis ik hebbe beschreven? de behoorlyke tydt van 't kalven, volgen 't voorschrift der natuur, was in de Maandt van Maart, in 't jaar 1717. in plaats van dat, wierdt ze ziek, dog weder gezont; in November daar aan volgende wierdt ze geslagt, en de eygenaars van dezelve verheugden zich over de welgesteltheydt en vettigheydt van 't lichaam; ondertusschen vondt men in deze geslagte koe een welgestelt kalf, 't welk ik geopent, en tot een gedagtenis, deszelfs milt en hersenen toebereydt hebbe, zynde de bloedtvaten van deze deelen door my opgevult, dewelke, schoon zeer teer, nog niet verrot waren. Mogelyk vraagt gy, hoe ik weete, dat dit kalf een half jaar lang by de moeder doodt gebleven is? zeekerlyk weten dit de koehouders naauwkeurig. Maar wat hoeft men voorbeelden uyt het lichaam der beesten by te brengen? gebreken ons waarnemingen van vrouwen, welke de doode lichamen van vrugten zeer veele Maanden gedragen hebben?

Waarlyk ik schryve deze dingen met dien toeleg niet, als of ik de Vroedvrouwen wilde vermanen, deze zaak zorgelooslyk te handelen. 't Zy 'er verre van daan! Men moet altydt de nageboorte afhalen, zo 't maar met behoudenis van 't leven van de kraamvrouw kan geschieden. Nogtans schreeuwt de geheele meenigte van vrouwen, die by de baring tegenwoordig zyn, dat de kraamvrouw, wanneer de nageboorte byblyft, om 't leven gebragt wort. Dit groot en zwaarwigtig vooroordeel zit zo vast in haar gemoederen geprent, dat ze niet eens toelaten, dat de zaak geschiede, gelyk de leer van de konst, en behoudenis van de moeder vereyschen. Wat zal men hier in doen? hoe kan een zo lang ingewortelde inbeelding uytgeroeyt worden? De zeer beroemde *Inspectores Collegii Medici Pifo*, de *Vicq* en *Crommestyn* oordeelden al voor veele jaren met ernst deze zaak, en veele diergelyke andere zaken meer van zo veel belang, datze verplicht meenden te zyn, dezelve aan de Ed: Groot Achtbare Heeren Burgermeesteren van Amsterdam te verhalen, op dat door haar Ed: gezag een middel gevonden wierdt, om deze quade vooroordeelen weg te nemen: ook hebben die zeer wyze Heeren Burgermeesteren, en de aangepreze Geneesheeren hier in niet stil gezeten, tot dat 'er iemandt gestelt wierdt, die in deze zaken ervaren zynde, volgens de ware reden van de konst voorzigtig zou kunnen oordeelen van 't gene, 't welk daar in voorvalt; en om dat men veel schade door

door de vastgestelde vooroordelen leydde, daarom was 'er een verbetering uyt een openbaar gezagh van noden. Derhalven hebbenze my belast, dat ik deze bediening zoude aannemen, menende, dat zulks een Hoogheleeraar in de ontleetkunde, welkers bediening ik toen waarnam, 't beste paste: Waarom ze bevolen hebben, dat alle de stads vroedtvrouwen alle maanden eens gedwonge waren te komen, alwaar zy my hoorden lezen van alle die dingen, welke mogelyk onder 't baren konde voorvallen, welke zaken dan waargenome moete worden, en welke men door een byzondere konst moet te hulp komen: dat ik ook menigmaal in 't dode lichaam van een vrouw in haar tegenwoordigheydt alle die vrouwelyke delen zou vertonen, waar van een vroedtvrouw kennis hebben moet, met te gelyk uyt te leggen, welke beledigingen mogelyk in ider deel voorvallen kunnen, en haar aldus vermanende, en wapenende tegen vooroordeelen. Dit aangevaart hebbende, heb ik zelfs my ook tot het oeffenen van 't vroedmeesters-Ampt begeven, om de vrouwen in een zwaaren arbeydt zittende te verlossen, 't welk ik daar na met vlyt vier volkome Jaren lang heb aangehouden: Ik oordeelde in der daadt, dat het my onmogelyk zyn zou, met een gelukkigen uytflag te onderwyzen de heylzaamste der konsten, indien ik maar alleen door bespiegeling kennende, de handt nooyt aan 't werk geslagen hebbende, ondernomen hadde voor te schryven en te onderwyzen, wat 'er gedaan moest worden: Ik mene, dat deeze myne reden niet ongegrondt is; om dat niemant, die ervaren is in de ontleding der vrouwelyke delen buyten de bezwangering, en gesteltheydt van 't baren, ooyt geloven zal, hoe groot een verandering van alle omstandigheden, en wat een verschillende gedaante in deze is: nogt ymandt zal of door redenkaveling of door de fynste gissing, ooyt konne nagaan, veel min andere onderwyzen, die dingen, welke hy op dien tydt in 't vrouwelyke lichaam zal vinden. Maar toen de Heren Burgermeesteren, en de Inspectores Collegii Medici begrepen, hoe veel gevaar in deze dingen was, hebbenze teffens belast, dat alle die vrouwen, dewelke in deze stadt de kraamkunde oeffende zich in 't collegie tegenwoordig zoude laten vinden, en een nieuw examen ondergaan; dat die gene, dewelke in 't antwoorden bequaam gevonden wierden, zoude toegelaten worden, maar dat alle die de vereyichte gaven niet hadden, uyt deze edele konst zoude verwezen worden. 't Is niet te geloven, hoe groote onwetenheydt, welke beuzelingen, en hoe vele dwalingen 'er toen te voorschyn gekomen zyn, in die genen, dewelke de konst lang geoeffent hebben! wat wonders, zy hadden 't van die geleert, welke even onbedreven, en onwetende waren! Wilt gy, dat ik uyt ontallyke enige weynige

weynige dwalingen optelle, welke door een diepe onkunde ingeslopen, en die nu door deze hulpmiddelen zodanig verbeterd zyn, dat 'er in onze stad niets meer van overig is? Gyliden zult niet alleen belachlyke, maar schadelyke, en gevaarlyke misgrepen zien. Wie zou denken, dat het hadt konne geschieden, eer ik deze onderwyzingen aangevaart hadde, dat ik op enen dag gehaalt ben geweest by twee vrouwen, waar van zy verzekeren, dat haar een wanschepzel uyt het lichaam hing, na dat het kindt en de nageboorte afgehaalt waren? maar wat bevondt ik? ô gruuel daad! de baarmoeder zelfs door de schede uytgetrokken, hong omgekeert buyten 't lichaam. Aanstonts heb ik ze binnegebragt, en de deyen digt by malkanderen gevoegt hebbende, heb ik de vrouw te bedde gelegd, en is gelukkig genezen. Maar de andere is door schult van deze schandelyke dwaling gestorven: want de baarmoeder, op dezelfde manier aangedaan zynde, hadt zo lang buyten 't lichaam gehangen, dat ze nu verhardt was, en daarom konde ik haar door enige konst niet binne brengen. Deze verharding komt zeer schielyk, wanneer de aldus omgekeerde baarmoeders met geweld uytgehaalt zyn. Laat het verhaalde ver-geleken worde met dat gene, 't welk ik al over lang over deze zaken in myne gedrukte aanmerkingen gezegt hebbe. Indien my op eenen dag twee zodanige gevallen zyn voorgekomen, laat ik ider een oordelen, hoe menigmaal dit gebeurt zal zyn op andere tyden, wanneerze die schandelyke dwaling hebben verborgen gehouden, terwyl ondertusschen, den aardt van de quaal onbekent zynde, de ellendige vrouwen hebben moeten sterven. Maar nu grotelyks verheugt, betuyg ik opentlyk, dat dit gebrek naauwlyks daar na eens meer overgekomen is, na dat ik de vroedtvrouwen naauwkeuriglyk deze dwaling onderwezen, en haar daar over gewaarschouwt hadde. Dog weet Lezer, dat dit gebrek ook zomtydts geschiedt, zonder enige schuld van de Vroedvrouw; Indien ik 't niet ondervonde hadt, ik beken, ik zou 't zelfs niet geloven. Ik verlosste op zekeren tydt een barende vrouw van 't kindt; als 't zelve nu uyt s'moeders lichaam gehaalt was, volgde de moerkoek met de vliezen zeer gemakkelyk, zonder enig of 't minste geweld in 't werk gestelt te hebben, ondertusschen komt met geweld in minder, als een ogenblik, van zelfs de omgekeerde baarmoeder uytstieten; aanstonts voelde ik, wat 'er was, ik bragt het op zyn plaats, en heb de kraamvrouw met de knien by malkanderen gevoegt te bedde laten leggen. Hier door heb ik geleert, dat men de vroedtvrouwen zo ligtvaardig niet moet te laste leggen, 't gene door een gebrek der delen en de schult van de natuur gebeuren kan, alleenlyk wil ik dit voor alles vermanen, dat de baarmoeder ten tyde van 't uytzinken,

Q. q q q q q

zinken, of zulks gebeurt door een gebrek van de natuur, of van de hant, ten eersten in haar behoorlyke plaats herstelt wordt, en dat op een zeer zachte wyze, te gelyk raadt gegeven hebbende van haar zelfs stil te houden en te rusten. De voornaamste oorzaak van deze quaal bestaat in die geweldigen arbeydt na de baring, van de kraamvrouw zelfs aangewent, om de baarmoeder na 't baren te ontlasten. Dit gebrek overkomt ook menigmaal de koeyen, om 't welke te genezen de koemeefters een belachlyk, en zo 't my dunkt, een vreemdt hulpmiddel aanwenden, namentlyk, zy doorboren de huydt met een tweetandige vork.

Wat een menigvuldige geroep is 'er voor dezen geweest van de ingebeeelde *wanshepzels*, die zy met een verdichte naam ook *zuygers* noemden, zeggende, dat deze levendig uyt het lichaam der barende vrouwen komende, door de kamer heen zwerven, na de schamelheydt der byzittende vrouwen toe lopen, daar door in 't lichaam dringen, en zich aldaar verschuylen? van welk plomp verdichtzel gy de oorzaak niet vinden zult, ten ware in de herffenen van oude raaskallende wyven!

Dikmaals heeft het my gesmert, als ik hoorde, dat de ontschuldige vroedtvrouwen geoordeelt wierden aan een schandelyker misdaadt schuldig te zyn, als menschenmoordt, wanneer by geval door een zwaren arbeydt de huydt van de [*perinaeum*] bilnaadt is gescheurt: Overweegeens, hoe dun de huydt hier ter plaatze is, hoe dik en grof menigmaal de kinderen zyn, en hoe naauw dikwils de opening van den weg! zo zult geuw niet verwonderen, dat dit gebrek meermalen voorvalt, als men wel weet. Maar de moeders, wien dit in de eerste kraam overkomt, bedekken deze quaal wel.

Op zekeren tydt wierdt 'er heyliglyk die belachlyke gewoonte gehouden, dat de kraamvrouw aanstonts na de baring *met een zeer geweldige perffing dronk*, met te gelyk den naam van de *Heylige drie-eenigheydt aan te roepen*. Wie heeft zulks ooyt gedroomt? ten zy ze mogelyk aldus arbeydt willen maken, om de baarmoeder uyt te zuiveren.

Hoe light gebeurt het, en hoe menigmaal, dat 'er, het kindt nu geboren zynde, *vliezen van de schamelheydt afhangen*? echter gaf men daar de schult van aan de ontschuldige vroedtvrouw.

Hoe schadelyk is die dwaling, op dat ik niet meer zegge, wanneer een kraamvrouw belast wordt, *op de eene zyde altydt te leggen*, en voor den negenden dag zich daar geen vinger breedt van daan te begeven?

Maar dikmaals *verbiedt* de vroedtvrouw, wreeder als de beul, geheel en al den *drank* aan de barende vrouw, die ondertusschen hygende, brandende, en smert lydende, droger als een puymsteen wort, waar

van

van daan oneyndige qualen voortkomen: om welke wreedtheydt te oefnen, zy tot reden geven, maar zeer ongerymt en onwetend, dat anderzints de waterblaas te veel opzwellende aan den uyttogt van de vrugt een beletzel geeft. Wat kan 'er dwazer bedagt worden, als deze ongegronde oorzaaksreden?

Wat quaats hebt gy niet te vrezen, terwyl de buyk van de kraamvrouw aanstonts na 't baren met *banden* zodanig wordt toegebonden, dat 'er nog ademhaling, nog by na enige omloop van 't bloet geschieden kan? Ik oordeel, dat 'er enige sluyting van noden is, om de neergeslage, en al te losse vaten enigermaten te versterken, ondersteunen, en vast te maken, op dat ze niet byna al 't bloet van 't lichaam ontfangen, en met 't zelve op deze wyze van de hersenen te ontrekken zeer quade toevallen veroorzaken: maar men moet de *sluytbant* zodanig vast niet toehalen, dat de levensbedieningen daar door verstikt worden.

Maar wat oordeeltge ook van die verkeerde manier van doen; wanneer ze het kint nu te waerelt gekomen zynde, dog zwak, en flauw, door een zilvere pyp *wint in den aars inblazen?* en te gelyk den *navelstreng drukken*, om, met het bloedt daar in zittende uyt te melken, 't zelve in 't lichaam van 't kint voort te stoten? Toen was 't ook overal in gebruyk, *de moerkoek op gloeyende kolen te leggen*, om het bloedt aldus warm gemaakt uyt de moerkoek daar na in 't lichaam over te brengen, en 't leven aan 't half dode kint wederom op te wekken. Weg beuzelingen! een van de verschte en grootste *uyens* snyddenze midden door, en bragtenze onder den neus van het zeer tedere wigt, om zyn geeften daar door te verquikken! Welke scharpe reuk zelfs geen bejaart mensch verdragen kan; Ik sta toe, dat men een kleyn stukje gebruykt, maar ik verbiede zodanige dingen, die niets helpen, maar 't ellendige kint pynigen.

Wat is 'er vreesfelyker, wat heeft 'er meer quaats gedaan, als die quade gewoonte over al onder de vroedtvrouwen gebruykelyk, wanneer *de vinger in den aars van de barenden vrouwen op 't allerdiepste steken*, om in een zwaare baring de vrugt uyt te lokken? Welke kneuzingen, ontstekingen, stikkingen, aambeyen, en verstervingen heb ik daar door wel in die delen gezien! ô Vroedtvrouwen! ik vermane Ul, op dat de vrouwen aan Ul. zorg bevolen *door te veel te verbaasten* geen dode vrugten baren, leydt dog, dat de natuur haar eyge en veylige wetten volgt. *'t Is gaauw genoeg, zo 't maar wel genoeg is;* zo ras gyl. bevindt, dat Ul. in enig geval raadt, en hulp ontbreekt, draagt zelfs zorg, dat 'er dan een welgoeffent meester bygehaalt wordt, daar door

zult gylieden eer behalen, en geen de minste schade lyden: dewyl de barende vrouwen met groter vertrouwentheydt Ul. om hulp zullen roepen, hoe minder zy zien, datze door Ul. *gierigheydt*, *verzuym*, en *trotsheydt* verloren gaan.

Maar 't was ook een vuyle, schandelyke, en schadelyke gewoonte, datze in versch gebore kinderen *het gehele hoofd met een rottige, walchelyke, stinkende, afschuwelyke, schobbagtige korst dekten*, die dikmaals dikker als een stroohalm het gehele hoofd besloeg. Als men vroeg, waarom ze zulks deden, gavenze my tot antwoord, om 't hoofd te verwarmen. Wanneer ik haar weder te gemoet voerde, dat de doorwazeming daar door belet, het hoofd bedorven wierdt, en verrottede, dat het beter was een zuyvere warmte te verschaffen, en te bewaren met wolle doeken, derfden zy in 't eerst dezen raadt naauwlyks volgen.

Opentlyk heb ik uytgeroepen, dat men de zeer verderffelyke dwaling verbeteren moest, wanneer de *jong gebore kinderen met de armen en voeten by malkanderen gedrukt, zoo naauw gezwagtelt wierden*, dat ze geen van hare ledematen in 't minste bewegen konden; maar laaten ze regt uytgespreyt als een staak leggen, zonder enige buyging der gewrigten. Hadt niet de voorzigtigen natuur haar in warm water gedompelt, op dat 'er niets hardts haar drukken, en hare lichaamtjes naauwlyks iets zou kunnen aanraken? Was 't in de baarmoeder niet alles zodanig geschikt, dat het kint zeer vry en onbelemmert dobberende in een laauw beweeglyk en zagt vogt, na zyn behagen alle zyne ledematen en gewrigten zou kunnen bewegen? Was alles daar niet wel, en met een behoorlyke evenredigheydt geschapen, vergroot, en uytgespannen? zyn daar wel ooyt een bultige rug, een opgeheven borst, verdraayde en kromme beenderen? Derhalven waarom bindt gy, onwetende vrouw, zonder enige konst, zonder enige kennis, ja zonder enig inzicht, het vry en onbelemmert gebore kindt, met banden, en windtzels? moest u geheel Asia, Africa en America niet anders geleert hebben, alwaar de jong geborene in losse doeken gewonden aan de wysheydt van de natuur alleen overgegeven worden, die alleen alles wel schikt? Voorwaar de lichamen dier menschen groeyen daar zeer wel. Ik hebbe nooyt gewilt, dat myne kinderen zodanig gehandelt wierden, waar van 'er nogtans geen een eenige wanschaphenheydt der vaste delen gekregen heeft. Men behoorde ook die grouwelyke, en gantschelyk tegen alle redenstrydige manier tegen te gaan, op welke zy de tedere hoofden van jong gebore kinderen zodanig met vast toegehaalde banden drukten, dat de beenderen, op dien tydt door de zagte naden nog beweeglyk,

ge-

gedrukt zynde, de herffenen, en al wat binnen het bekkeneel begrepen is, ontroeren, waar van daan flaapzugt, ftuypen, quade gellaltens van 't hooft, zotheydt, en zelts de Doodt! Men moeft de verdere volmaking van 't in de baarmoeder wel gevormde hooft na de geboorte daar na aan de natuur bevelen, die alleen alles gelykelyk uytbreit. Maar hoe ongerymt is de reden, waar mede zy haar grove dwalingen bedekken! Als ofze op die wyze maakten, dat het hooft, wel vaftgemaakt, door wel hardt te worden toegeloten wierdt! Zie de Jongens eens aan onder een heete lugftreek geboren, die blootshooft gaan, nergens zult ge beter gefchapene bekkeneelen vinden. Tonen die ellendige kindertjes niet zelts, wat de natuur haar door een [*inftinctus*] ingeving beveelt? waarlyk, wanneerze zo qualyk zyn gehandelt, bewegen en vryvenze de tedere hoofden zo lang, tot datze op een andere wyze gefchikt worden.

Laat by deze gelegentheydt ook onder de ydele Leringen gerekent worden die onnodige vrees, als of *de Moerkoek altydt met de grootfte haaft aanftonts afgebaalt moeft worden*, om dat, zo men maar enige ogenblikken vertoeft, *de baarmoeder ten eerfte haar binnenfte mont zodanig toetrekt*, dat 'er zelts geen vinger kan ingebracht worden: zekerlyk alle, die dit werk bygewoont hebben zodanig, dat ze met aandagt alles wel hebben overwogen, weten, dat deze dingen onwaar zyn. De baarmoeder van een menfch, van 't kindt verloft zynde, heeft geen mondt, maar flaat wydt open, als een klok, en beftet altydt vele dagen, eerze wederom begint tot haar vorige gedaante over te gaan, welke in 't onderfte gedeelte een toegelote mont verbeelt. Daarom vermane ik wederom, dat die ydele vrees Ul. niet bevange, op dat gy door een blinde haaft niet in dwalingen vervalt, die zo menigmaal voor de kraamvrouwen verderfelyk geweest zyn.

Gemeenlyk zeggenze, dat 'er *altydt maar een moerkoek in de baarmoeder gevonden wordt*, fchoon 'er tweelingen, ofte meer kinderen geboren worden; dat dit niet altydt waarachtig is, heb ik zelts bevonde: want het gebeurt menigmaal, dat het eerft komende kint te gelyk met zich medebrengh zyn vliezen en moerkoek; 't welk niet zou konne gefchieden, indien ze beyde maar een moerkoek gehad hadden. In 't voorgaande jaar belafte ik, dat men my verfcheyde moerkoeken van tweelingen brengen zou, op dat ik verzekert konde zyn, wat 'er van deze zaak was. Derhalven alles met de grootfte zorgvuldigheydt onderzocht hebende, heb ik in der daadt bevonde, dat yder vrugt zomtydts een moerkoek hadde, en dat zomtydts een moerkoek alleen tot beyde de vrugten

gedient hadde: en op dat ik dit zeer klaar aan yder zou konne vertonen, heb ik deze verfchydenheden in een vogt bevogt: Ook heb ik 'er een toebereydt, waar in twee moerkoeken aan malkanderen fchynen gegroeyt te zyn; de bloedvaten lopen verwart door malkanderen heen, dog voor een kleyne tuffchenwydte, niet groter, als de dikte van een duym: hier uyt oordele ik te konne gefchieden, dat, ten tyde van de baring, het eerfte kindt zyn moerkoek met zich neemt, blyvende de andere moerkoek nog zo lang aan de baarmoeder vast zitten, tot dat het andere kint ook geboren is.

Maar wat oordeelt gy van 't *maakzel van de moerkoeks flagader*? 't zelve is aan weynige regt bekend. Gewiffelyk is het vliezige maakzel van deze flagader in de moerkoek zodanig dun, dat het fchynt te zyn een watervat ten enemaal zonder klapvliezen. Hoedanig de t'zamenftelling van deze byzondere flagader hier ter plaatze is, zal ik niet ligt zeggen, maar de gene, die fcharper zien als ik, ftel ik 't voor, om te onderzoeken.

Het dunne vlies, 't welk de moerkoek omringt, daar 't na de baarmoeder ziet, is een verlenging van 't vlies chorion, gelyk ik voor heen in myn vyfde ontleedtkundig cabinet gefchreven hebbe; dit hebbe ik gezien op vele plaatzen *in een fteenagtige natuur* verandert; alwaar dit voorvalt, blykt het van 't zelfs klaar, dat deze kinderen den overvloedt van 't voetzels, moettende van de moeder verfchaft worden, onttrokken wort.

Maar 't gaat 's menfchen verftant te boven, indien 'er uyt het lichaam van de moerkoek een geheel [*crus*] heen afhangt; dit is in de verzameling van den Keyzer der Ruffen zodanig te zien, als ik 't met een figuur in myne cabinetten afgetekent hebbe.

Wie zal dog ooyt uytleggen volgens het tot nu toe aangenome gevoelen aangaande de voortbrenging van een menfch, hoe *twee kinderen met het benige gedeelte volkomen aan malkanderen gegroeyt zyn*, hoe zy, die aldus aan malkanderen gegroeyt waren, door de engtens van 't bekken konde doortrekken in de geboorte? echter hebben wy niet alleen, twee meysjes dusdanig aan malkanderen gewaffen, en nu al agt Jaren oudt zynde, gezien, terwylze deze republiek door verthoont wierden: Maar ik zelfs hebbe twee volkome aan malkanderen gegroeyde kinderen, zynde een baring van agt maanden, dewelke ik gebalfemt hebbe, en ten mynen huyze beware, op die voorwaarde, dat het de Ouders vryftaat, zo dikwyls als 't haar behaagt, dezelve met hare vrienden te kome zien. De Vader, wiens naam was *Tanking*, is nu al overleden: de Moeder,

Woene-

Woeneman genaamt, is nog in leven, en zo ze voor my sterft, dan zullen ze my in eygendom toebehoren. Hoe menigmaal ik deze zaken bespiegele, sta ik waarlyk verftelt, en kan niet begrypen, hoe 't wezen kan, dat 'er door zo een nauwe weg zo een grote klomp, en van zo een ongelyke oppervlakte, kan doortrekken. Zekerlyk schynen my de [*ossa ischia*] heupe of zitbeenderen nootzakelyk enigzints van malkanderen te moeten wyken, om de ruymte groter te maken: Gelyk die gene, die te regt hebben aangemerkt een wonderbaarlyke en gantsch byzondere uytspuyling van 't schaam en zitbeen in die barende vrouwen, dewelke met de grootste moeyelykheydt en zwaarste ween de kinderen baren, begrypen, dat 'er een geheel andere gedaante van 't bekken is in een moeyelyken arbeydt, als in een natuurlyken staat: daar en boven wykt het [*os coccygis*] staartbeen zelfs zo verre na buyten, dat het ten eenemaal ongelooflyk is, zo men zulks niet ondervonde hadt: daarom klagenze dikmaals gehele Jaren over de pyn, die in deze delen overblyft.

Eyndelyk zal 't niet ongevoeglyk wezen wegens de overeenkomst van stoffe, alhier enige weynige by te voegen van den [*anus imperforatus*] *toegesloten aars*. 't Is lang genoeg bekend geweest, dat 'er dikmaals kinderen geboren worden, aan deeze quaal onderhevig. Nogtans weet ik niet, dat 'er ymandt dit aangemerkt heeft, 't welk ik alhier verhalen zal. 't Was in de maant van Augustus van 't Jaar 1718. wanneer een Jongetje aan myn huys gebragt wierdt, in welkers lichaam geen gedaante van een aars verscheen, maar een kleyn, rondt, hol, dun, vliezig zakje, hebbende de dikte omtrent van een schryfspen, aan 't klootzakje vastzittende; deszelfs uyteinde was gesloten, en verder vol met drek of [*meconium*] eerste kindervuyligheydt: Op den vierden of vyfden dag brak dit bastaart darmpje van zelfs door, en ontlafte zich van den gemelden drek, en een kleynen tydt daar na stierf het kint: Ik twyffele niet, of dit zakje is een *bastaart endel darmpje* geweest: het was vol met oprechte kinderdrek, 't welk altydt in het dikke gedarmte der kinderen gevonde wordt: echter noeme ik 't een bastaart endeldarmpje, om dat het de ware eygenschappen van den endeldarm niet hadde: want het was zo dun, dat 'er de gemelde drek door heen schein, daar en boven zeer ongelyk, dewyl 't op de eene plaats breder, op de andere plaats nauwer was: By deze ziekte zal ik een geval aanhalen, dat ik tweemaal aangemerkt hebbe: namentlyk, ik hebbe kinderen gezien, met een gesloten aars geboren, in de welke de gehele endeldarm ontbrak. De Chirurgyn *Pieter Adriaanze* doorboorde in het eene kindt de plaats, daar natuurlyker wyze de aars wezen moet, met een instrument *trocant*
ge-

genaamt, maar 't was nu al byna de lengte van de kleynfte vinger ingestoken, eer 't tot de gemelde plaats quam, daar de voornoemde vuyligheydt gevonde wierdt, dog dit werk was vrugteloos. Want wat voordeel zou de verwydering van de wont gedaan hebbe? gewisselyk kon 'er daar door geen darm groeyen; die 'er ten enemaal ontbrak.

Nog een verwydering kan ook enige nuttigheydt in menschen doen, welkers Endeldarm in zyne zelfstandigheydt zodanig verdikt, en in zyn weg zodanig vernauwt is, dat 'er door deszelfs engtens naauwlyks een stylet of proefzyzer zou konne doorgaan. Zo menigmaal alze afgaan moesten, gebruykten zy de grootste moeyte, en poging, om de vuyligheden langzaam en zagt door deze naauwe weg uyt te drukken, daar na quam 'er dan een dun stukje dreks, hebbende de dikte van een stroohalm, uyt. Deze elendige quaal heb ik in het dode lichaam van een man volkome zodanig ook aangemerkt, als ik zo even beschreven hebbe. Maar indien 't kint ter waerelt komt met een toebesloten aars, zodanig, dat het eynde van den endeldarm uytwendig met een vliesje is toegesloten, wort het zeer light genezen, indien met een lancet wort doorgesneden, ende daar na de opening door een ingestoke lode pyp, of ook een wickje, wordt opengehouden.

Tot een besluyt zal 't niet ongeoorloft wezen, zommige zaken voor de ontleders hier nog by te voegen. Hoe is 't te beklagen, *dat de menschen niet willen toestaan, dat de dode lyken van hare verstorvene vrienden door ervaren ontlederen en geneesheren worden geopent.* Inder daadt hier van hebben ze een afkeer, niet anders, als ofze meenden, dat 'er na de doot nog gevoelen van smert in de lyken overig was. Andere denken, dat het schandelyk is, dat de dode lichamen door 't mes in stukken gesneden worden. Zo dit geen zottigheydt is, wat is 't dan? Naauwlyks sterven de Vorsten, of Koningen in Europa, of men opent ze, en haalt 'er de ingewanden uyt, op dat der zelve lichamen en ingewanden des te lighter gebalsemt konne worden. Maar te gelyk hoe schadelyk is deze mening? Want wat zekers of waaragtigs hebben de ervarenste geneesheren van de ontaarding der binnenste ingewanden in yder ziekte? ey lieve, wat wetenze van de naaste oorzaak des doots in de ziekten? Wat wetenze dog duydelyk van de inwendige aangedane en beledigde delen? Wat van de zitplaats van by na yder inwendig gebrek? Hoe zal ymant regt oordelen van de [*indicata*] aangewysde hulpmiddelen in yder ziekte, en de vereyschtens tot de genezing? zo niet eerst naauwkeurig beschreven is geweest het verhaal van die dingen, dewelke aan de zinnen gebleken zyn in 't dode lichaam van een mensch,

wiens

wiens ziekte toen hy nog in leven was, vlytig en naauwkeurig de geneesheer beschreven hadt, die den lyder voorzigtiglyk behandelt, en alles aangemerkt hadt. Waarlyk zo 'er ergens een veylige en zekere weg is, is 't deze, waar door men eyndelyk gelegentheydt heeft om tot de ware kennis van yder ziekte en genezing te komen; en wat zekerheydt en vastigheydt wy hedendaags in de geneeskunst hebben, daar van komt in der daadt alleen de lof toe aan de Ontlederen. Met welke duyfterheden bezet, zouden wy over al in de kunst wankelen, ten waren 'er geweest waren mannen door verstant, kunst, schranderheydt, en naarstigheydt uytmuntende, die de zwaarsten arbeydt niet gevreesd hebbende, zich zelfs tot gebruik van de waarheydt uyt de duyfternis geredt, en andere met een zeer mildadige bekentmaking van hare vindingen hebben verpligt.

Ondertusschen heeft de schaarsheydt van dode lichamen te weeg gebragt, dat men genootzaakt is geweest, tot de beesten zyn toevlugt te nemen, en die te openen, om daar uyt te leren, 't gene men in de menschen niet konde onderzoeken; hier door konde 't niet anders geschieden, ofze moesten op deze wyze in zeer vele onvermydelyke dwalingen vervallen, dewyl 't maakzel der delen van een mensch op vele plaatzen verschilt van dat der beesten: daarom is 't geschiedt; dat de lang gekoesterde en ingewortelde dwalingen naderhant zeer bezwaarlyk uytgeroeyt wierden. Zoude ook nog niet hedendaags die ongerymde inbeelding bygebleven zyn, dat de baarmoeder altydt in de linker zyde geplaatst is in de vrouwen? en dat het daarom ten hoogsten nodig is, dat de kraamvrouw de eerste negen dagen na 't kramen onverzettelyk op de ene zyde leyde, op dat de baarmoeder des te bequamer wederom haar natuurlyke plaats na 't baren zoude krygen.

Waar van daan komt het, dat de openbare Hoogleeraars in de geneeskunst nog hedendaagsch zeggen, dat het [*pancreas Asellii*] klierbedde van *Asellius* onder de delen van 't menschelyke lichaam te rekenen is? 't zelve komt in de schapen groot te voren, nooyt heb ik in een mensch iets diergelyks gevonden, schoon ik 't zelve zo menigmaal doorsnuffelt hebben.

Nooyt zoudenze den eersten der dunne darmen in een mensch den [*intestinum duodenum*] twaalfvingerigen darm genaamt hebben, indien ze lichamen der menschen genoeg hadde mogen snyden: Maar ze zouden mogelyk beter, zekerlyk gevoeglyker, gezegt hebben, den [*intestinum digitale*] vingerigen darm, of den kortsten [*intestinum rectum*] endeldarm.

Vele delen meer zyn om deze oorzaak alleen qualyk genaamt, om dat

R r r r r

de

de benaming van de beesten is gehaalt. Het verdichtzel van 't [*rete mirabile*] *wonder net* in 't hooft van een mensch zou nooyt zo verspreyt geweest zyn, indien 't niet in een kalfs en fchaapshooft zo in een gefchakelt, zo verwart, zo zichtbaar en in allen delen wonderlyk was verfchenen geweest. Zo menigmaal, als ik de vaten der herffenen door myn kouft opgevult beschouwe, bevinde ik in der daadt over al wonder netten, altydt om een en 't zelfde werk te doen gefchikt. Waarom dog het maakzel van dit deeltje in een kalf zo verfchillende is, is zeer bezwaarlyk te zeggen.

Ondertuffchen fteekt 'er een grote nuttigheydt in 't openen van beesten, indien 't maar alleen aangewent wordt tot een vergelyking, en een lichter onderzoeking der overeenkomende en verfchillige delen in 't lichaam van een mensch. Maar nooyt is 't geoorloft uyt de gevonde zaken in 't lichaam van een beest te bewyzen, dat 'er diergelyke in een mensch ook plaats hebben, ten zy de gelykheydt door ware proeven aan een onderzoeker gebleeken is. Aldus is het naauwkeurig onderzoeken van grote beesten, namentlyk paarden, offen, en walviffen, van veel nuttigheydt: Ik zoude nooyt geweten hebben, dat de tepels der vrouwen met zo vele zeer gevoelige zenuwtepeltes voorzien waren, ten ware dezelve in den tepel van de mam van een walvifch, met hare uytnemende grootte zich vertonende, my gelegenheydt gegeven hadden, om ze met een grote zorgvuldigheydt in 't lichaam van een vrouw te onderzoeken en te vinden.

Maar wie zou geloven, dat het onderzoeken van lyken, die twintig, dertig, veertig en langer Jaaren in 't graft gelegen hebben, de geneesheren tot dienft kan ftrekken? Jongeling zynde, en zelfs een bemorft kleedt hebbende aangedaan, vergezelschapte ik de doodtgravers te midnacht, op datze de graven voor my openen, en aldus gelegentheydt tot myne onderzoeking geven zoude. Toen ter tydt hebbe ik gezien, *dat nog de haayren, nog nagelen na de doodt aangroeyden*, wanneer ik gewaar wierdt in 't dode lichaam van een vrouw, dat de gekrulde haayrlokken nog zo vast aan de pan van 't hooft zaten, als in haar leven. De nagelen fchynen wel langer als natuurlyk te wezen, maar ik zag wel, dat dit aan de uytgedroogde en daarom meer ingekrompen top der vingeren toe te fchryven was, voornamentlyk als de zieken in dien gehelen tydt, terwylze ziek zyn, hare nagelen van handen of voeten nooyt afnyden. Nadien die goede *Malpighius* ook wel aangemerkt heeft, dat de haayren en nagelen uyteyndens der zenuwen zyn, wie zal dan geloven, dat deze, als 't leven verloren is, nog aangroeyen?

By

By die gelegentheydt hebbe ik ook aangemerkt, dat [*pinguedo*] het vet van een mensch wel verandert wort, maar niet zodanig vergaat, gelykerwys de andere delen van 't lichaam: want het wort zo hardt als [*sebum f. adeps*] smeer of ongel, en zodanig blyft het: maar in de levendige heeft het altydt een weekheydt en vloeybaarheydt by na als olie, zelfs omtrent de nieren, en andere plaatzen, alwaar men gemeenlyk 't zelve hardt houdt. In een mensch is 'er geen smeer of ongel, afzonderlyk, en buyten 't Vet, maar het vette vogt is over al het zelfde; hier van daan ziet men des zomers in menschen, die zich geweldig oeffenen, een vettig zweet voor den dag komen, de doeken met een gele vettigheydt bevlekkende, hier door smelt des zomers het vet van een mensch, in flessen gedaan, gelyk olie, derhalven is 'er geen smeer in 't lichaam van een mensch, ten zy lang na de doot in 't lichaam voortgebragt; de zaak in zommige beesten anders gestelt zynde, heeft gelegentheydt tot deze dwaling verschaft.

Ik hebbe toen ook gezien, dat zommige dode lichamen, met haar gedaante een zwarte slyk verbeelden, dat andere hardt, droog, en ingekrompen waren, en zommige, dog zeer zeltzaam, in een gryscouleurde stof veranderden; Ja andere heb ik aangemerkt van de wormen doorknaagt, dog die alleen, dewelke zomers gestorven, en van de vliegen, hare eyeren daar op nederleggende, beschadigt waren: want deze ondervondt ik vol van [*aureliae*] jonge vliegjes, (die nog niet konnen vliegen by zommige *tonnetjes* genaamt) voortkomende uyt verstorvene wormen. Ik hebbe gezien, dat de begrave lyken van de wormen niet verteert worden, ten ware in de zo even verhaalde gevallen, schoon ik van kintsbeen af tot nu toe verstaan hebbe, dat by na alle menschen het tegendeel gevoelen.

E Y N D E.

Rrrrrr 2

U Y T.

U Y T L E G G I N G

D E R

F I G U R E N .

De Eerste P L A A T .

DE 1. Fig. lett. *A.* verthoont voor een gedeelte een vlezig, en ten dele pezig stuk van 't onderste gedeelte van de dye *T* afgesneden, en na boven omgebogen, op dat het maakzel der vaten kan gezien worden.

B. Zeer kleyne slagadertjes met een wonderbare en in malkander gevlogte loop, door dit gehele deel verspreydt, met een waschagtige stoffe vervult, en daarom zeer roodt schynende.

C. De binnenste oppervlakte van den knieschyf, die verciert wordt met bloedvaten daar door verspreyt, welke hier zeer net aangewezen worden.

D. De banden, die het scheenbeen met het onderste gedeelte van 't dyebeen vastmaken, door welke ontelbare bloedvaten verspreyt worden.

E. De voorste knobbels van 't dyebeen, van den knieschyf bevrydt.

De 2. Fig. betekent de dye en scheenbeenderen, gelyke in 't geval van dien krombeen gestelt waren.

A. Het onderste gedeelte van 't dyebeen, hebbende alhier een krommigheydt, veel van een gezonde toestand verschillende.

B. De knieschyf.

C. De uytwendige holligheydt van 't bovenste gedeelte van 't scheenbeen, die hier veel lager voorkomt, als de inwendige holligheydt *E.*

D. Het bovenste gedeelte van 't scheenbeen.

De 3. Fig. verthoont vier tonen van de voet van een mensch, waar van de Opperhuydt en 't netwyze lichaam van Malpighius zeer naauwkeurig en voorzigtig afgenomen zyn, dewelke ik daar na in myne vogtigheydt ongeschonden en onverandert bewaart hebbe: maar wanneer de huydt aldus is ontbloot, komen 'er ontelbare huydt tepeltjes te voorschyn, indien men 't voorwerp op een helderen dag door een vergrootglas beschouwt; deze tepeltjes zyn zo overvloedig, dat de gehele oppervlakte

Fig. I.

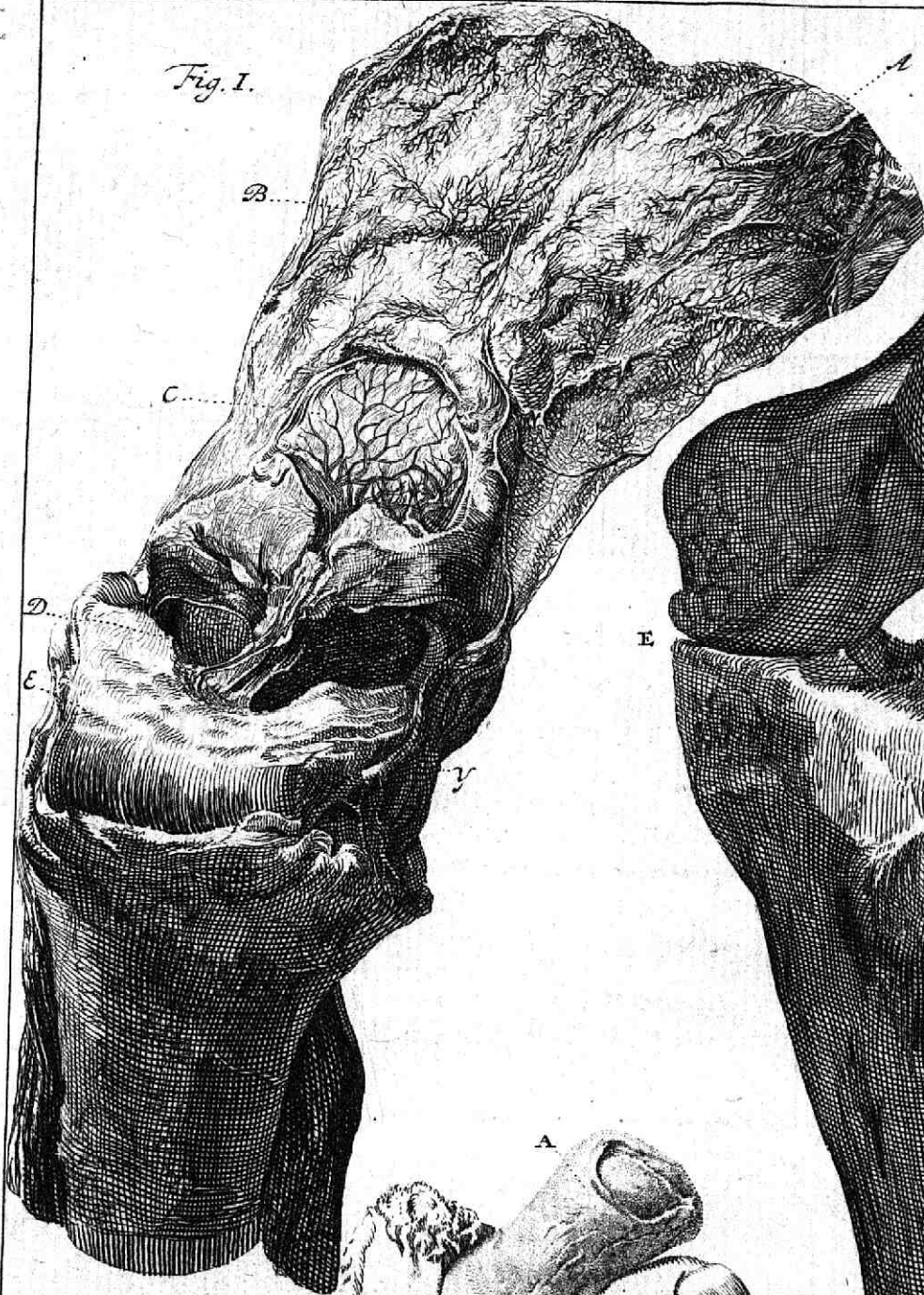

Fig. II.

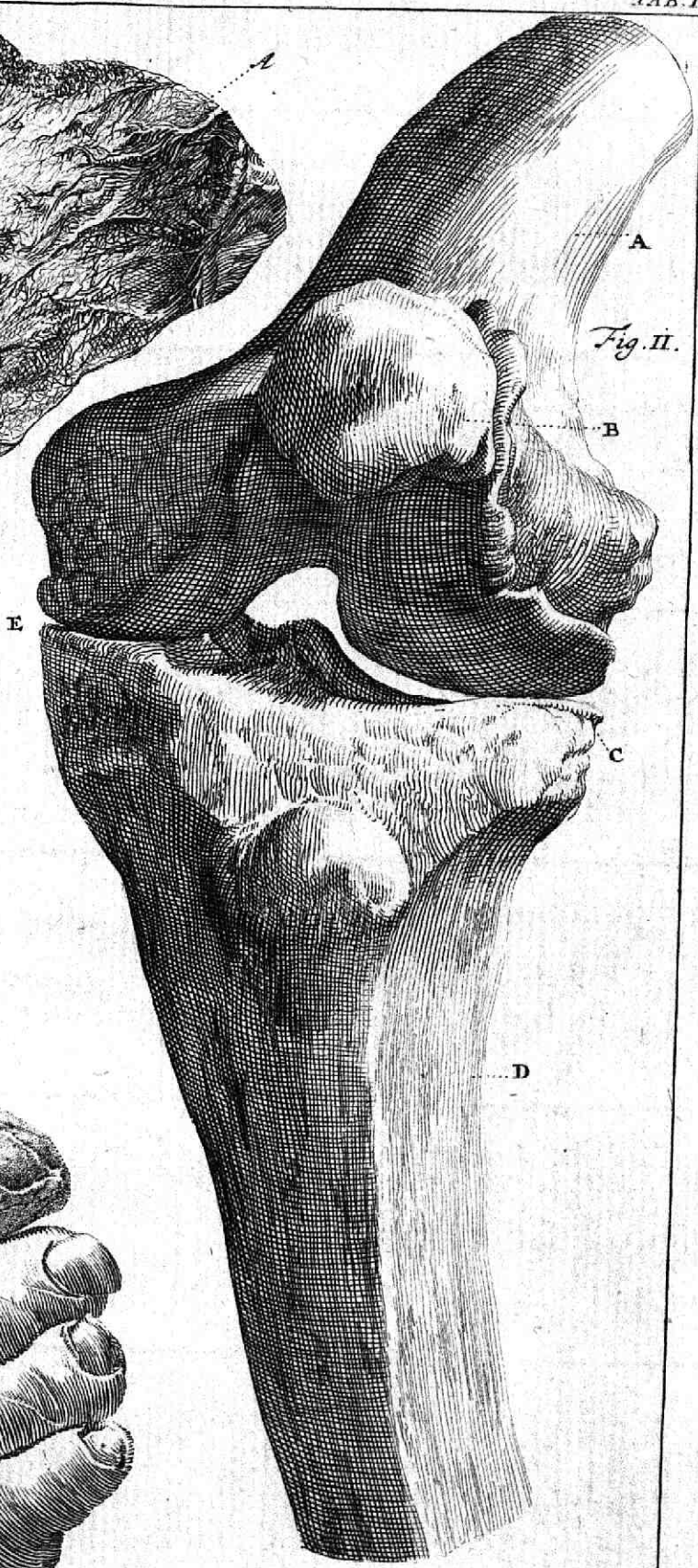
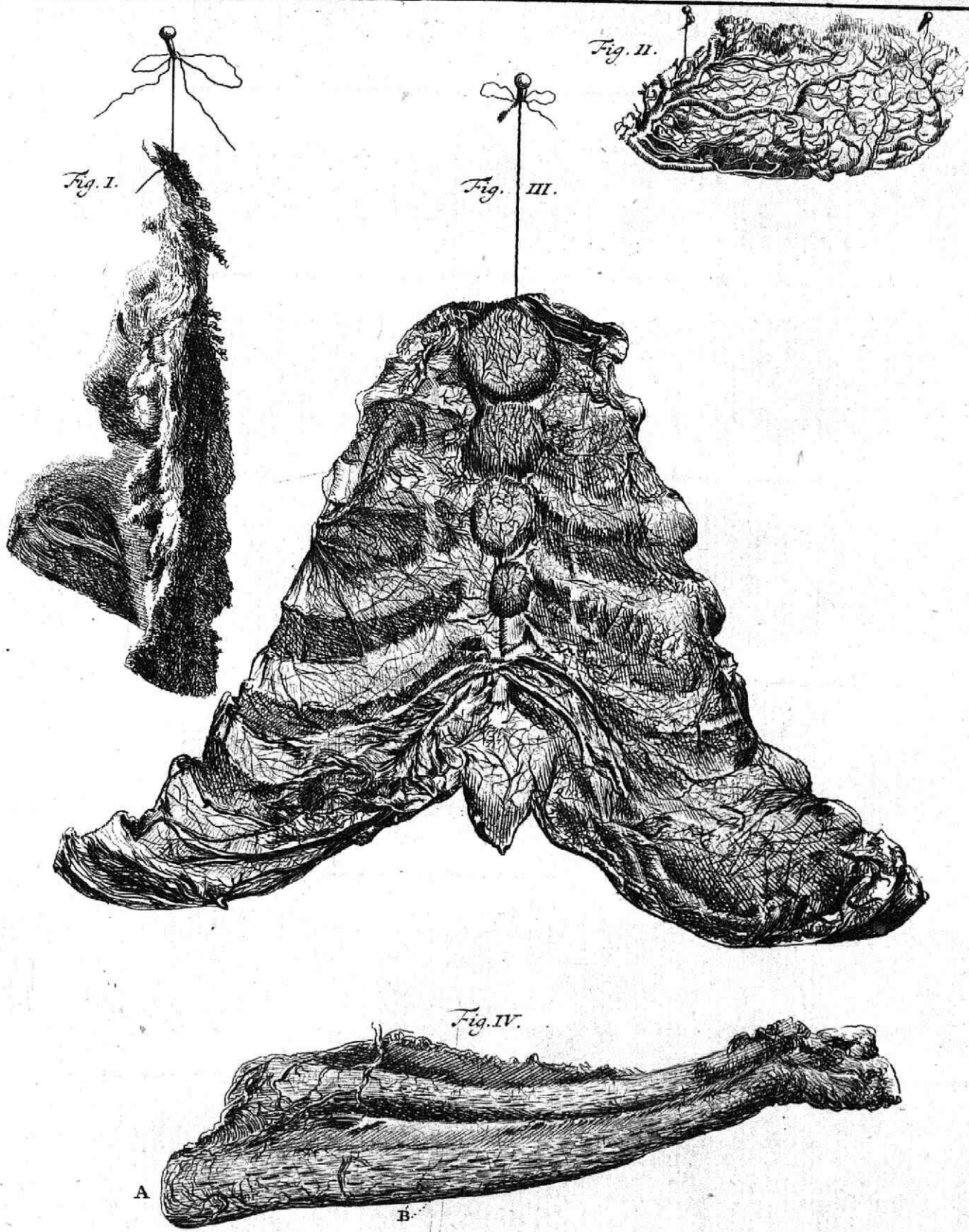

Fig. III.

J. Wandelaar ad vitam fecit

Nœrd. Taf. 122.

Neerd. Taf. 123.

J. Wandelaar ad vivum fecit

A A N T E K E N I N G E N. 1045
pervlakte van de huydt daar van vol is; ik heb ze in den groten toon
laten afbeelden, hoewelze over al by duyzenden gevonden worden.

De Tweede P L A A T.

De 1. Fig. wyft aan een groot gedeelte van 't binnenfte vlies van de waterblaas uyt een kraamvrouw, het welke uyt het lang ophouden van 't water ontfoken, en met het vuur aangedaan was; daar na afgefchyden zynde, is 't blyven hangen in den pisweg, waar uyt het na 13 of 14 dagen met een tangetje is afgehaalt, en in 't vervolg de Lydereffe herftelt.

De 2. Fig. een gedeelte van de herffenen van een kalf, een half Jaar in de baarmoeder van de koe, doodt zynde nagebleven.

De 3. Fig. Het borftbeen te gelyk met de kraakbeenderen der Ribbens, en tuffchenribbige fpieren, uyt de vrugt van een mensch; in deze is zo een grote menigte van bloedtvaten, dat alles zeer roodt voorkomt: nooyt hebbe ik een gelukkiger uytflag in myn konft gehad. Ik nodige alle tot getuygen, die deze delen met een vergrootglas gelieven te zien.

De 4. Fig. verbeelt twee ribbens uyt een vrugt genomen, te gelyk met de tuffchenribbige fpieren, insgelyks met een wonderbaarlyk geluk toebereydt.

A. *Beide de ribbens.*

B. *De langdradige beenvezels in de ribbens van dien ouderdom, dewelke in een volwassender zodanig by malkanderen gaan zitten, dat ze onzichtbaar worden.*

De Derde P L A A T.

De 1. Fig. verftoont een groot gedeelte van 't ongenaamde been, en het heyligbeen van ter zyde; welke beenderen nog met haar beenvlies bedekt worden.

A. *Het heylig been met het beenvlies, en bloedtvaten voorzien.*

B. *Het Darmbeen.*

C. *Een grote zenuw, lopende boven het hoofd van 't dyebeen na de dye.*

De 2. Fig. een ftukje van 't darmscheyl, met ontelbare bloedtvaten zo fyn, als spinrag, die echter met een rode waschagtige stoffe vervult zyn.

R r r r r 3

De

De 3. Fig. A. *De pan van de heup uyt een Jongetje.*

B. *De slagadertjes in 't onderste van de pan gevonden.*

C. *De zenuwagtige kraakbenige bandt, dewelke het hoofd van 't dyebeen met de holligheydt van de pan t'zamenbindt, over al met bloedtvaten omringt.*

D. *Het hoofd van 't dyebeen.*

De 4. Fig. een doosje gemaakt uyt den nugteren darm van een jonge, waar in een stuk van den kartel en omgewonden darm begrepen is, vol van zo genaamde kliertjes, en bloetvaten.

A. *Het doosje.*

B. *Een stuk van den blinden darm.*

C. *Een stuk van den omgewonden darm.*

D. *Het wormwyze uytsteekzel, met zyn also genaamde kliertjes.*

De 5. Fig een kleyn scheapzeltje van een mensch, met het eerste beginzel van den navelstreng, hangende in een vogt; het vertoont klaar blykelyk, dat het gemelde eerste beginzel dikker is, als het scheapzeltje zelfs; in 't zelfde ziet men nog neus, nog mont, nog ogen, maar een ruwe en verwarde klomp.

A. *Het eerste beginzel van den navelstreng.*

B. *Het lichaamtje van 't scheapzeltje.*

C. *Deszelfs hoofdje.*

Fig. I.

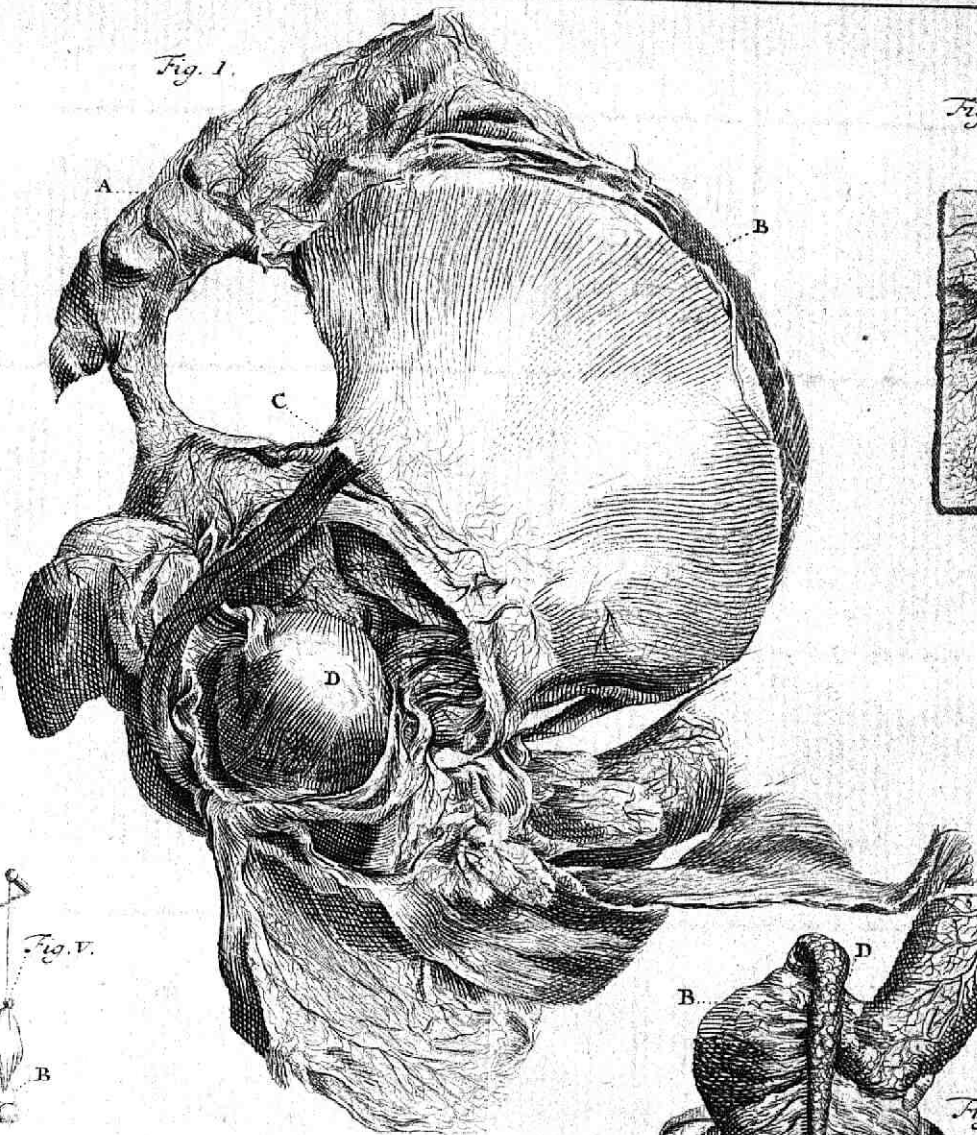

Fig. II.

Fig. V.

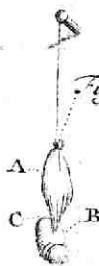

Fig. IV.

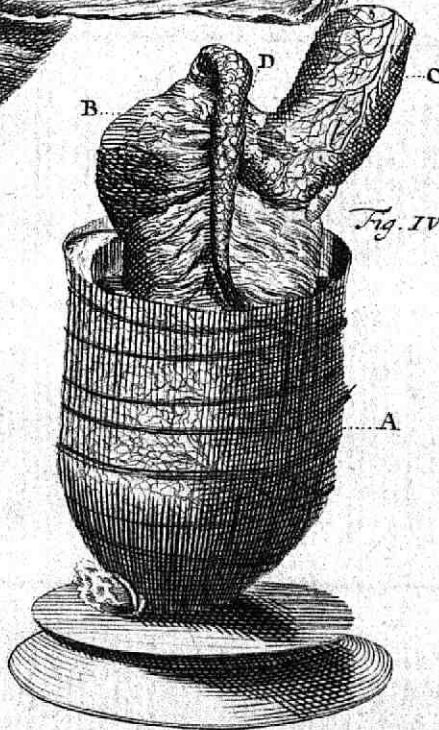
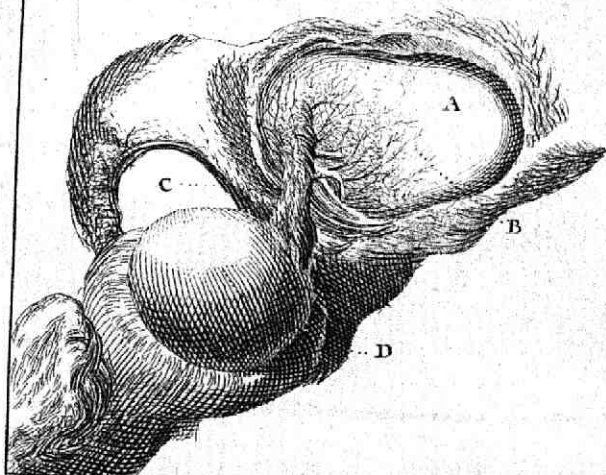

Fig. III.

Neerd. Taf. 124.

J. Wandelaar. ad vivum fecit

H E T
D E R D E T I E N T A L

Van Ontleet-Genees- en Heelkundige

A A N T E K E N I N G E N ,

V A N

F R E D R I K R U Y S C H ,

Med: Doctor en Professor, enz.

Waar in verscheyde aanmerkens waardige zaken ver-
melt worden.

Met Kopere Platen.

U T T

O N D E T I E N T A L

Van Onzer-Gentien en Heerkantige

A A R T E K E N I N G E N

V A N

F R E D R I K R U Y S C H

hiet: Dier en Profetor, enz.

Waar in verſteyde kanten en wande ſiden en
andere warden.

De Koper Plaat.

D E N
G O E T G U N S T I G E N
L E E Z E R
W E L V A A R T!

AL wie zich aan 't openbaar bloot stelt, moet nootzakelyk alderley oordeelen van menschen beproeven, dewyl een yder na zyn bevatting de zaak voor 't oog van alle blootgestelt, of zal goetkeuren, of verwyzen. Want het gemeene spreekwoord is waaragtig, dat alle zaken twee hantvatten hebben. Wat my aangaat, zullende dat gene, 't welk ik tot nut van 't menschelyk geslacht na een langen arbeydt en menigvuldige waarnemingen op 't papier gestelt hebbe, in 't licht brengen, heb ik geen reden, om wat beters te hopen, nog zeer wel gedenkende aan 't gene, 't welk al voor vele Jaren eenige menschen door nydigheydt vervoert, of door eygenliefde, of vooroordeelen verblint, tegen my ondernomen hebben, tot dat ze eyndelyk door kracht van waarheydt overtuygt zynde, my de overwinning hebben gegeven. Zekerlyk is alles, wat met waarschynelyke redeneringen, ja zelfs van zeer verstandige menschen ter nedergestelt, en aan onervarene is wysgemaakt, terstent vervallen, zo haast de ondervinding geleert heeft, dat men lang te vergeeffsch getwist heeft over zaken, die de natuur niet erkende. Die zelfde getrouwe leermeestereffe, de ondervinding, heeft myn zaak, die by vele schein slecht te staan, zo veel Jaren dapperlyk bepleyt; die zelfde ondervinding, zeg ik, strydt nu ook nog voor my, en roept tot die gene, die niet willen horen, komt en ziet.

Want

Want dit is de kracht van de waarheydt, dat ze zelfs de onwillige tot toestemming overhaalt, alwaar geen plaats van twyffelen overgelaten, maar een stoffe verschaft wort, om over al Godts wonderwerken te pryzen, tot zyn eeuwige heerlykheydt.

Ik zal U met veel woorden niet ophouden, *goetgunstige Leezer*: want het lust my niet te voren verhaalde zaken te herhalen, of dié by te brengen, welke van anderen hier over geschreven en verhandelt zyn; Ik vergenoege my alleen met te maken, dat gy verstaat, 't gene ik nu te zeggen hebbe.

Onder anderen, dat wy U opofferen, breng ik een ontleding van een peer te voorschyn. Zo ik zulks in een lever of mensche milt gedaan hadde, zou 't de naam van [*excarnatio*] een ontvleziging verdienen. Maar laat ik 't nu het geraamte van een peer noemen, als ik gewoon ben uyt bladeren en heesters te maken; welk gezicht vele niet onaangenaam is geweest. Gy zult verder zien, wat ik in der zelve beschryving hebbe aangemerkt. Hier by heb ik figuren gevoegt, waar mede aange-toont wort, dat de vaten der vruchten, welkers [*nucleus*] pitje met een steen bedekt is, gelyk pruymen, persfiken, en andere voor 't grootste gedeelte voort komen uyt de stenen, alhoewel niet alle op een en dezelfde wyze.

In 't Cabinet van Wormius hebbe ik een onvolmaakte afbeelding van een gedeelte van 't geraamte van *de Opuntia* gezien, over 't welk toen ter tydt de Geleerden zich ook zeer verwondert, en daar van in hare Schriften gewach gemaakt hebben. Maar ik zal, zo 't God behaagt, den gehelen heester, die ik tot een geraamte gebragt hebbe, laten afbeelden, waar in vele aanmerkenswaardige zaken zullen voorkomen, en te gelyk byvoegen het geraamte van de bladeren van den Eykenboom, die, als 't moes weggenomen is, de gedaante van uyt garen gebreyde netjes vertonen zullen. Vaar wel, en gebruyk dit met my.

A A N T E K E N I N G E N .

NAdien ik op nieuws eenige zaken, volgens myn oordeel, nuttig voor de Oeffenaren der Genees- en voornamentlyk Ontleetkunde, aangemerkt hebbe, brenge ik dezelve wederom in 't licht; doch, ik bidde U, Lezer, verschoon my, indien ik hier en daar dingen verhaale, die ik mogelyk te voren al beschreven hebbe; echter zult gy in deze herhaling altydt iets nieuws of meer verbeterd vinden; en neem 't my ten besten, zo ik eenes ouden mans taal gebruyke; ik trachte alleenlyk dienst en voordeel te doen.

I.

Van een Papegzwel.

Onder de verscheyde gezwellen, daar de mensch dikmaals aan onderworpen is, vint men menigmaal een [*atheroma*] papegzwel, welkers wonderbare aart naauwlyks van de Geneesheeren kan worden verstaan: want zo gy de stoffe, die in haar eyge plaatzen besloten is, en dit^ogezwel uytmaakt, onderzoekt, gy zult in twyffel staan, wat naam gy 'er gevoeglyk aan geven zult: Om dat 'er dikwils een dikke pap in begrepen is, hebben 't de Grieken, en niet ten onrecht, een papegzwel genaamt. Maar andere, ziende, dat deze vergaderde stoffe in hagelswyze lichaamtyes veranderde, hebben daarom, de eerste benaming verwerpende, zulks genoemt een gezwel met een stoffe, na de kuyt van visch gelykende, opgevult. Dog wat naam zult gy uytdenken, zo 'er beentjes, of geheele beenderen van een verscheyde figuur, ja zelfshaayren als menschen haayr, ook tanden, oprechte kiezen, en een schenkel van een kindt met drie toonen, hoedanig een de Ruffische Keyzer in zyn Cabinet waarlyk bezit, in gevonden worden? Alle deze verhaalde

din-

dingen heb ik menigmaal aldus bevonden , en 't geheugt my , eens te hebben aangemerkt , dat 'er in dat gezwel een geheele rey met tanden was , en , 't welk ongelooflyk schynt , ('t is echter de waarheit) zulks was gevonden in 't eyernestje van een Vrouw : te *Petersburg* kan 't gezien worden , en een fraye afbeelding van deze wonderlyke zaak vint men in myn *eerste Ontleetskundige Cabinet*.

Maar geheel anders , ongehoorder , en waarlyk ongelooflyker zal 't zyn , 't geene ik in myn huys beware , en hier verhalen zal . In de maag van een dootd mensch wort 'er een papgezwel gevonden , binnen in 't welke hangt een geheele hantvol haayren , gelyk de haayren van een mensch ; daar by is een wanstallig stuk beens , hebbende de grootte van een okkernoot : vier oprchte kiezen zitten 'er in , gelyk in 't kaakbeen van een mensch ; waar van 'er twee aan een gegroeit , en twee van malkanderen afgezondert zyn ; maar , 't welke den aanschouwer byzonderlyk verstomt maakt , men ziet in de zelfde zak de voorste schinkel van een kleyn Africaansch Hartebeesje , zo dat 'er naauwlyks een ey meer na malkandere gelykent , uytgenomen , dat het klaauwtje hier in 't voetje niet geklooft is , gelyk men nogtans in dat Guineesche diertje ontmoet , maar 't einde wort bedekt met een nagel , als de pink van een mensche hant ; ja dat meer is , de oppervlakte van de huyl van deze schenkel is voorzien met fyne hier en daar staande haayrtjes , gelykerwys zy gewoon zyn de hant van een mensch te bezetten .

Ik weete , dat zommige twyffelaars hier over , als een verdichtzel , zullen lachen ; maar zy zullen ook moeten ophouden iets lichtvaardiglyk te bepalen aangaande de niet genoeg uytgevoerschte uytwerkingen der nature , ten ware zy door 't zien zelfs wilde overtuygt worden . Deze zaak is in Oost-Indien geschiet , waar van daan dit papgezwel overgezonden is aan den zeer Vermaarden en Beroemden Heer *Casparus Commelin* , Hoogleeraar in de Kruidtkunde , Lidt van de Keyzerlyke Academie in Duytschlant , en mynen zeer ge-eerden Medebroeder , die my dat volgens zyne aangebore beleeftheit medegedeelt heeft , te gelyk met het hantschrift van den zeer bequamen Heelmeester *Cornelis Smit* , van wien zulks de Heer *Commelin* tot een gift ontfangen hadde . Ik hebbe dan dit voorwerp met dankbaarheid aangenomen , wel gezuyvert , en voor alle gevaar van bederf beschermt zynde , een plaats in myn Cabinet gegeven , 't welk zo wel met ontleetskundige als natuurkundige zaken rykelyk tegenwoordig voorzien is , en waar aan ik dag en nacht , van dien tyd af , wanneer de vruchten myner werken in Ruslant overgebragt zyn , gestadig gearbeit hebbe .

Op dat de waarheit van deze gefchiedenis ten volle blyke, zyn de gefchreve verklaringen van alle, die by de opening van 't doode lichaam, en de uytwerking van dat gezwel geweest zyn, uyt de plaats van 't voorval zelfs overgezonden, waar van 't afschrift van woort tot woort hier bygevoegt, aldus luydt.

Den 15. Augusti van 't Jaar 1716. is 'er in 't Gasthuys, dat in Samarang is, gekomen eene Jacob Ruben; deze hadde een [apostema] ettergezwel twee dwersche vingeren breedt boven den navel, 't welk door den opperbeelmeeftter geopent, en daar na dagelyks twee malen gezuyvert zynde. yder reys twee oncen etters opleverde, tot den 20. December toe, wanneer hy eyndelyk ftierf. Ik hebbe met eygen handen het lyk geopent, en een verrotting in de lever gevonden: Daar na de maag opengesneden zynde was vol van een witte stoffe, in welke een bondelke haayren gevonden wierdt, hebbende na 't drogen het gewicht van een loot; behalven dat nog een stuk vleesch met been en kraakbeen, gelykende het vierde deel van een duyt: 't zelve doorgesneden hebbende, bevonde ik daar in geronne bloet met een wateragtige stoffe; zo dat het t'zamengesteld was uyt been, kraakbeen, of vleesch, maar uytwendig uyt een huut, die hier en daar met haayrtjes bezet was. Daar en boven heb ik omtrent den bovenfte mont van de maag gevonden, een stuk vleesch, aldaar vast gegroeyt, omringt met nog rontom aan een gegroeyt vleesch, hebbende in 't puntige gedeelte drie bollen; aan beyde de zyden van deze bollen was een oprechte kies, volkomen als een mensche kies gegroeit, met drie andere tanden in 't midden. In de holligheden was geen vleesch of been, maar een vliesch, geronne bloet, met een gele waterige bloedigheid: een van de drie bollen was vervult met een asgraauwe stoffe, hebbende de gelykenis van tot een poeder gestoten oesterschelpen.

Deze kiezen bestonden uyt fraay, witagtig, vast been, zo dat ze niet beter konde overeenkomen als met die van een mensch; zy waren ook zeer wel gehegt in 't vleesch, en niet in 't been, dog enigzints beweegbaar. De maag was bezet met een stoffe als gestote schelpen.

Wy ondergeschreven daar toe afgezonden, zyn ooggetuygen van deze ontdekte en gebeurde zaak geweest.

Thomas Blom, Tolk, en Boekhouder.

N. van Gangel, Vaandrig.

De drie Heelmeeftters.

Hendrik Oesterfen.

Jacob Hullincq.

Schoon

Schoon dit verhaal geen gewag maakt van een papgezwel, echter blykt het zeer klaar, dat het zulks is geweest, nademaal men menigmaal haayren, kiezen, en andere tanden in de witte stoffe van een papgezwel gevonden heeft, en nooit, ofte iets diergelyks, in eenige andere soort van gezwollen; zekerlyk, my geheugt geenzints zulks ooyt in eenige geneeskundige aanmerkingen gelezen te hebben.

Ik zal my niet verwonderen, zo my iemand vraagt, hoe 't geschieden kan, dat alle deze dingen in een alomme besfote gezwel geboren, en gevonden zyn geweest? en wel voornamentlyk, waar van daan een vierendeel van een viervoetig diertje, met een mensche nagel voorzien, voortkomt. Waarlyk, ik heb naauwlyks iets om te antwoorden, als alleen, dat de manier van de werkende, vormende, en veranderende natuur ons zo klaar niet blykt, dat men zou kunnen bepalen, wat haar mogelyk of onmogelyk om te doen is. Ik moet bekennen, dat de zaak, alleen om de zeltzaamheit aanmerkens waardig, ons doet verwonderen, ja ons ge- moet zelfs ontroeren: dog zo doen dagelyks die geene, welke zich aan de beschouwing der natuurlyke zaken geheel overgeven.

Is 't niet wonderlyk, ja ongelooflyk geweest, het zo veele eeuwen verborge, dog nu ontdekte geheim, 't welk echter *Godt den Heer* be- haagt heeft door my zynen onwaardigen Dientknegt aan den mensch te openbaren? Wanneer ik 't eerst gevonden, geschreven, en aan de Ge- neesheeren bekend gemaakt hadde, dat den bast der herffenen zeer fraay t'zamengeftelt was uyt zeer fyne moes of moesvoerende vaatjes, naauw- keurig door malkanderen doorweven, loopende uyt de eyndens der slag- aderen van de herffenen; maar wat een opschudding heeft zulks ver- wekt!

De zeer Beroemde Heer *Schelhamer*, in 't stuk van de ontleetkunde wel ervaren, en door zyne ontleetkundige schriften met recht zeer ver- maart, deze zaak eerst gehoord hebbende, was 't 'er zo ver van daan zyn Zegel hier aan te hangen, dat hy in een zeker Boekje, na dat hy van my en myne ontdekkingen met groote eer gesproken hadde, uytrieb: *Ik zou liever lyden, dat myne oogen uyt myn hooft gebaalt worden, als geloven, dat den bast der herffenen niet uyt kliertjes ofte een klier- agtige stoffe, maar uyt buysjes of pypjes, met de slagaderen vastzittende, bestaat.* Maar wat gebeurt 'er? by geval komen 'er twee Jonge Hee- ren, zynde Leerlingen van den gemelden Heer, en van hem ook onder- wezen in de ontleetkunde, my bezoeken, die in 't vervolg myne ont- leetkundige lessen waarnamen; aan deze hebbe ik de zo even aangehaalde woorden uyt het voornoemde geschrift voorgelezen, by die gelegentheit, dat 'er

dat 'er vereifcht wierde, over deze ftoffe te handelen: Beyde bekenden zy, dat de zaak zodanig, als ik befchreven hadde, gefteft was, en dat ze over de waarheit van de zaak na dezen niet meer konden twyffelen. Ik hebbe haar, zullende wederom in 't kort naar huys vertrekken, verzocht, datze de waarheit van de zaak zodanig, als zy gezien hadde, aan haren Hoogleeraar zoude openbaren. Deze brave Jongelingen hier door een weynig aangeftoken zynde, oordelende daar niet mede te moeten vertoeven, hebben ten eerften al 't geene, 't welke zy gezien en ondervonden hadden, met een Brief door de Bode aan hem overgefchreven, dog ten eenemaal buyten myn weten; waarom ik my verwonderde, dat ik omtrent een maant na dat zulks verricht was, met een Brief van dien edelmoedigen Heer vereert wierde, waar in hy zyn vorige fchryven verwerpt, aan myn zeggen volkome geloof geeft, en bekent, dat hy nu niet verder daar tegen ftreven kan, na dat twee zulke bedreve leerlingen de ondervonde zaken hem hadde bekent gemaakt. De zedigheit laat niet toe hier by te fchryven, met welke loftuytingen hy my over de zelfde vinding vereert. Ik hebbe dezen Braven Heer aanftonts wederom gefchreven, dat ik my geenzints verwondere, en kwalyk neme, dat hy zo een ongehoorde zaak met zulke harde uytdrukkingen verwierp: nademaal ik dezelve mogelyk niet zachter gehandelt, maar met verachting zou hebben verworpen, indien 't my een ander eerft gezegt hadde. Iets diergelyks is my overgekomen, toen ik voor de eerftemaal een nieuwe door my 't eerft ontdekte oogrok in een menfch op de openbare Anatomifche Vertoonplaats te Amfterdam, vertoonde: want als de Heer *Rau*, door zyn kennis in de ontleetkunde zo zeer beroemt, met zyne tegenwoordigheit deze myne vertoning vereerde, heeft hy myn zeggen zo onwaardig opgenomen, dat hy my in 't byzyn van alle toehoorderen luytkeels uytlichte. Ik was 'er niet over verwondert, maar hebbe dezen grooten Ontleder geantwoort, gy kunt my vry uytlichten, ik hebbe ondertuffchen den Plaatsnyder een afbeelding daar van laten maken, om deze nieuwe ontdekking waereltkundig te maken; 't welk ook kort daar na gefchiet is. Hoe veranderlyk het nootlot der zaken is, blykt hier uyt, dat den onvermoeiden en fchranderen Heer *Albinus*, opvolger van den Heer *Rau*, namentlyk Hoogleeraar van de Ontleetkunde te Leiden, dit zelfde vlies zo fraay toebereyt heeft, dat hy 't een iege-lyk onder de benaming van 't Ruiffchiaanfche oogvlies klaarblykelyk vertoont.

Maar op dat ik wederom kere op den weg, daar ik van afgeweken was; ik verwondere my niet zeer, dat 'er menschen zullen zyn, die,

na datze het zo even beschreven papegzwel toebereit by my gezien hebben, zeggen zullen, dat zy oordeelen ten enemaal onmogelyk te zyn, dat 'er zodanig een ding in een mensche maag voortgekomen is! Maar, *waarde lezer*, wie zou zich konne verbeelden, dat 'er enig bedrog onder schuyelde; nadien van dit bedrog geen eer, lof, of voordeel gehoopt of verwacht kan worden? Wie zou dit alles, en zo verschydentlyk vergaderen, en by malkanderen voegen, alleenlyk om te konne zeggen, dat het zo gezamentlyk uyt de maag van een mensch gehaalt is? Waarom zoude de gene, welke zulks aan een zo beroemdt Heer, als de Heer *Commelin* is, overgezonden heeft, dien Heer wille bedriegen, wien hem niets zodanigs schuldig is? maar laat het zo wezen, dat hy zulks gewilt heeft; van waar zou hem gelegenheit verschaft zyn, zulke wonderbare en nooyt ergens anders voorkomende zaken te krygen, als ik boven beschreven hebbe? Eyndelyk door wat konst zou iemand deze, zo ze verdicht waren, aldus konne by malkanderen voegen? dog om 'er een eynde van te maken, is 't niet even wonderlyk geschenen, toen ik op de openbare vertoonplaats aan de toezindersen vertoonde een vrouwe eyernestie in zig bevattende een gehele ry tanden die van een mensch zeer wel gelykenende, gelykerwys ik in myne ontleetskundige cabinetten heb laten afbeelden; het voorwerp zelfs bezit de onverwinnelyke *Keizer van Ruschlant*, de welke volgens zyne byzonder kennis van ontleetskundige zaken, waar in hy niet alleen princen, maar ook zeer vele artzen overtreft, zich niet verontwaardigt deze zaak dikmaals te bespiegelen.

Wat een gerucht ontstont 'er, toen ik dat viervoetige diertje, 't welk my voor niets toegezonden wierdt, vertoonde, hebbende een hoof, tong, staart, en een aanwasch van den buyk afhangende als een navelstreng, zynde dit alles in een zakie besloten, gelykerwys ik in myne ontleetskundige cabinetten heb laten afbeelden, met een byvoeging van alle de daar by aan temerkene omstandigheden; het voorwerp zelfs kan gezien worden te Petersburg in de Cabinetten van den Russischen Keizer; dit diertje was van een tachtig Jarige vrouw met braken uytgeworpen.

Wie zou voor vele Jaren geloofd hebben, dat 'er uyt ruwe gewassen, door een eenvoudige chemische destillatie, zonder enige voorberydung, een Vlug, alkalisch, droog, blank zout gelyk dik gefigureert ys, aan alle kanten van den ontfanger aangegroeit, en een vaste gedaante lang behoudende, wort gehaalt, 't welk met zyne scharpe, alkalische, door-dringende beweegbaarheid alle uyt dieren beryde zouten uyt daagt, Ja geenzints wykt voor zouten, die uyt te vore verrotte kruyden gemaakt

T t t t t

wor-

worden? zodanige zouten heb ik in een zeer ruym glas met een grote verwondering beschouwdt by mynen oprechten & welmenenden Vrient, den Heer *Hermannus Boerhaave*, Hoogleeraar van de genees, schy, en kruydkunde in de Hoge schole te Leyden, welke my verhaalt heeft, dat deze zouten zeer gemakkelyk worden getrokken uyt zaden, voornamentlyk rypen droge, veriche, onbereide, dog van scherpe gewassen, als *mostert*, *raket*, *mierik of peperwortelen*, *lepelbladeren*, *wilde kors*, *ayuin*, *boek*, *pry*, en andere meer; alle de zouten hier uytgehaalt, hebben de zelfde hoedanigheden, als het *Vlugge zout* ende de *geest van hartsboorn*. Ik, die in myn eerste Jaren my zelfs genoeg op de scheikunde toegelegd hebbe, zulks nu gezien hebbende, zeide, dat nu alles geschiede, 't gene ik te vore zoude ontkent hebben te konne geschieden; waarom ik voortaan my wachten zal iets lichtvaardelyk te bepalen, wat 'er geschieden kan, ten zy ik de zaak te vore in allen dele wel zal onderzocht hebben.

Maar 't is voor even ongewoon, en daarom wonderbaarlyk te houden, dat den *schepper* gewilt heeft, door my te laten ontdekken en bekent maken het grote onderscheit, 't welk gevonde wort tusschen de bloetvaten volgens de verscheidenheit van bedieningen, die zy moeten ondergaan: Want zo zulks wel was aangemerkt geweest, zoude de geneeskundige zich gewacht hebben te zeggen, dat de te scheidene vochten uyt een vermengde stoffe door hulp van [*pori*] tochtgaten, ofte [*glandulae*] klieren doorgekleinst of gezeygt wierden. Wat zekers steekt 'er in zodanig gevoelen? 't schiet my te binnen, dat den braven *Arskine*, oppergeneesheer van den *Russischen Keizer* met een grote verwondering my over deze zaak gevraagd heeft, zeggende, of ik dan ontkende, dat het zaat in de bloetvaten diep met andere vochten vermengt huysveste, en alleenlyk door hulp van de ballen daar uyt afgescheiden wierdt; Ik gaf hem ten antwoord, dat my onbekent was, wat 'er in 't bloet verborgen schuyelde, maar dat ik wel wist, dat het bloet het zaat niet maakte: want zo 't zaat in de bloetvaten hong, zouden 'er andere werktuygen vereischt worden, die het zaat eerst op een afgezonderde plaats zouden bewerkt hebben, en dat ik om die reden erkenne, dat de vaten van ons lichaam verscheide zyn, en dat ik zulks ook in de gewassen aangemerkt hebbe, waar van ik naderhant zal spreken.

Waarlyk ik oordeele, dat ik met recht zeggen mag! dat de ouden, zo zy de fyne uyteindens der uysterste vaaties naauwkeurig gekent hadden, in zo vele dwalingen omtrent de wetenschap van 't maakzel van 't menschelyke lichaam niet vervallen zoude zyn. Dog over deze zaak zal

zal ik. verder handelen, wanneer 't *Godt* zal behaagen; wiens oneindige wysheit zy gedankt, dat hy ons menschies uyt zulke wonderbare uytwerkzels zyne oneindigheid heeft willen ontdekken.

I I.

Van de Ontleding van een Persick, Peer, en Bladeren.

Een naarstig onderzoeker van s'menschen lichaam ontdekt wel dagelijks zommige nieuwigheden, en daar onder dikmaals vele wonderbaarlyke; maar dat de onderzoekers van 't maakzel der gewassen, kruyden, en vruchten zulks ook doen, leren ons de volgende zaken, welke een ontleder ook niet ten onpas komen, en veel toebrengen tot Godes eer en heerlykheit, 't welk de lieflyke *Thomas à Kempis* zeer zoet bevestigt.

*I*der struykje verkondigt, *I*der kruytje wyft *Godts* mogentheit, en biedt zich lieflyk aan, om ons te leren. Het zegt, leert uyt my, hoe wys, hoe goet, hoe wonderbaarlyk, hoe zoet, en weldoende is onze Heere: want het gene in my is, dat is van *Godt*. Daarom zegt men met recht,

Wat hoef men 't oog om hoog te slaan.

*I*der Kruydtjen wyft een *Godtheit* aan.

Wel aan dan, beschouw het maakzel van een persick, ik weet wel, dat gy met my zult verbaast staan, voornamentlyk, wanneer gy tegelyk zult beschouwen, en dit met het maakzel van een grote rietpeer vergeleken hebben.

De steeltjes van peren bestaan uyt vele vaatjes, die in 't lichaam van de vrucht meer en meer uytgebreit zynde, tegelyk by trappen zachter worden, en eindelyk in een vogtig moes uytgaan en veranderen, waar in het zoete en aangename zap gevonden wort. Derhalven vergelykt men niet ongevoeglyk deze pap of moes der peren by de Zelfstandigheid der ingewanden, voornamentlyk de milt en lever; deze wierdt voorheen genaamt [*Parenchyna*] een bloetstolzel, en van *Malpighius* en zyne opvolgers gehouden uyt kliertjes te bestaan. Maar ik wil ze liever pypjes, en bloetvoerende vaatjes noemen, van welkers byde de uyteindens geen bloetstolzel maar een moes genaamt moet worden: om dat men geen byzonder lichaamtje een klier kan noemen, ten zy 't in een eige en byzonder vlies besloten is. Aldus bevinde ik 't zelfde ook in deze vruchten. Dog zo iemant de gehele peer, als zynde besloten in een vlies, een klier of klieragtig lichaam wil noemen, ik zoude dat zo ongerymt niet houden: Maar die zeggen, dat het maakzel van een peer ook uyt kliertjes bestaat, schynen my wederom te dwalen.

Aldus können de gehele lever, milt, enz. Altydt met haar bekleet-

zel omringt, ende uyt bloetvaatjes 't zamengeftelt zynde, voor klieren geftelt worden; maar te zeggen, dat derzelve deeltjes altydt uyt klynder en klynder kliertjes beftaan, fchynt Valfch te zyn, en in dit gevoelen zal ik uyt liefde voor de waarheit gedwongen wezen te blyven zo lang, als de navolgers van 't tegenftrydige leerftuk die byzondere klyne delen, welke zy voor klieren houden, niet zullen aangetoont hebben: maar waarlyk 't blykt my, dat deze klyne deeltjes eindelyk moefagtige uyteindens worden, en in andere delen wederom anders geftelt zyn, gelyk ik, als 't Gode behaagt, daar na zal verklaren.

Zodanig verfchynt wel het maakzel in de meeste *appelen* en *Peren*; maar zekerlyk is de wonderlyke 't zamenftelling in een *Persick* geheel anders: want deze vrucht heeft een zeer korte steel, en valt lichtelyk van den boom af alleen door zachtjes aan te raken. Deze korte steel beftaat uyt een rey van menigvuldige 't zamegebonde vaten, die zich fchynen uyt te ftrekken alleenlyk tot aan de ftene fchelp van de Vrucht, waar aan ze naderhant de gehele bediening overgeven, om alles te volbrengen, dat tot voltoying van deze vrucht vereifcht wort: want uyt de gehele uytwendige oppervlakte van deze fteenagtige baf spruyten wederom van alle kanten vaatjes uyt, aan welkers uysterfte eindens verders het moes zelfs vaftgroeit. Hoe byzonder is deze toefel! de moesvoerende pypjes komen voort uyt de steel, welke aan dien harde fteen overgegeven zyn- de wederom daar uyt voortspruyten.

In 't eerfte zal iemant zeggen, het is onmogelyk! maar zo hy de zaak onderzoekt, hy zal 't zo bevinden. De konft om dit geheim te ontdekken wil ik niet verborgen houden. Ik zette deze vruchten in fchoon water, tot dat ze beginnen te rotten, maar daar na leg ik ze in een plat gebodemde aarde pot, en aldus haal ik 'er zagtjes de fchil af, gefchilt zynde flinger ik ze heen en weer door 't water, op dat de vaten door deze fchudding van hare 't zamenbinding los raken; maar te gelyk druk ik haar zacht en langzaam tuffchen myne vingeren, tot dat ze beginnen ontbonden te worden. Dan openbaart zich klaarlyk de zeer grote overeenkomfte van deze moes met die van de lever en milt zo in een menfch als een kalf: Maar nademaal alle menfche milten niet altydt even bequaam zyn, om zodanig gehandelt te worden, daarom verkieft men liever zachte milten: want voor dezen, toen 't zeer moeyelyk was dode menfchelyke lichamen te krygen, namen de ontlederen haar toevlucht tot die van viervoetige dieren, vogelen, en Viffchen, 't welk ook hedendaagfch nog in gebruyk is: en waarlyk men moet dit nuttige hulpmiddel nooyt verwerpen, maar voorzichtig een vergelyking maken, en de weg onder-
zoeken,

zoeken, waar door wy naderhant vyliger zullen navorschen, of dit alles zodanig in 't menschelyke lichaam gestelt is. Dog wie heeft 'er ooyt gedroomt, dat de gewassen ook dienen om de delen van een mensch te ontdekken, gelykerwys ik nu gelukkiglyk ondervinde? dit leere ik niet alleen in vruchten, maar ook in de bladeren zelfs.

Ik hebbe lang bezig geweest in 't doorzoeken der vaten, dewelke door de bladeren lopende de *zenuwen der bladeren* van de ontlederen genaamt zyn: maar met veel meer recht noem ik ze *Zapvaten*, na dat ik hebbe gezien, dat ze ontbonden en tot geraamtens gebracht konde worden.

Wanneer ik de bladeren van de *aloë americana muricata* onderzoek, en ontbinde, bevinde ik, dat alle de vaten volgens de lengte van 't blad uytlopen, en naauwlyks enige zydelyke takken van zich afgeven; maar ik bespeure ook te gelyk, dat het moes gelegen tusschen deze vaten zeer wel over eenkomt met dat van Peren, Persicken, en de milt van een mensch, en dat daar en boven dit moes niet gestelt wort aan de uysterstns van de langwerpig lopende vaten, maar geplaatst tusschen de zyden van de bystaande vaten: de ontbinding van dat moes is my zo wel gelukt, dat ik klaar zag, dat zulks uyt zeer klyne vaatjes bestont, die ook klaarblykelyk konde worden geschyden, en wel zodanig, dat het gemaklyk het maakzel van den bast der herffenen verbeelde. Deze dingen aldus toebereit beware ik nu ten mynen huyze, om den aanschouder te konne vertonen. Maar deze toestel wordt te vergeeffsch gezocht in de *aloë socotrina*, of *africana*: ik vinde hier wel recht uyt na de langte van 't blad lopende vaatjes, zonder zydelyke takken, dog echter alle voortgaande, volgens de lengte van 't vlies het blad bedekkendewaar aan zy zich zeer vasthegten. Voorts heeft dit moes in de bladeren wynig vaste zelfstandigheid, maar daar in is een zeer grote overvloed van een helder lymig vogt, als het wit van een ey; dit vocht heb ik bewaart, en den volgende dag heb ik aangemerkt, dat het zo mooy Purper geworden was, dat het op Papier of doek gestreken zynde een stantvastige fraye verf scheen te wezen.

Maar hoe groot een verschil is 'er in 't blad van de *Opuntia Spinosa Americana*? waarlyk de Zapvaten lopende door de bladeren, en overal zydelyke takken uytgeworpen hebbende, schakelenze zich door malkanderen heen, en worden daar en boven wonderbaarlyk verenigt, wanneer ze te gelyk by malkanderen lopen op die plaats, alwaar ze een nieuw blad maken, zo 't een blad mag genaamt worden, en niet liever een geheel nieuw gewas; in der daat alle die onderschydene vaten zeer naauw

verenigt zynde lopen aldaar by malkanderen , en wederom uyt dezelfde plaats uytgaande worden van malkandere verspreit door dat nieuwe bladt heen ; dit zelfde geschiet over al door 't gehele gewas. Nog iets anders heb ik in deze opuntia aangemerkt , 't welk ik in geen andere bladeren gezien hebbe : want de bladeren zeer veroudert , tot een geraamte gebragt en gedroogt zynde kunnen in drie of vier blaaijcs of schelfers , ook wel in vyf van malkanderen afgeschyden worden , dewelke volgens de lengte op malkanderen leggen , 't gene ten mynen huyze bewaart wort , om te laten zien.

Derhalven wie zal na waarde den lof van den almogenden en wyzen Godt verkondigen , die zyne zo wonderbaarlyke , verschyde , nuttige werken beschouwt , ende zo vele zo zeer verschillende gewassen , tot s'menschen gebruyk dienende bespiegelt ? waar *uyt huizen , schepen , huysraad , kost , drank , klederen , Vuur , licht , en eindelyk geneesmiddelen bereit worden*. Ja ik gelove , dat de eigenschappen der gewassen ons ook opleiden tot de *Zedenleer* ; om dit te bevestigen , zal ik verhalen , 't gene ik dikmaals gezien hebbe. 't is meer als veertig Jaren geleden , dat 'er in den Amsterdamsche kruydt-tuyn gequeekt wierdt een gewas uyt Egypten overgebragt , 't welk voor de ware *Colocasia* gehouden wierdt ; maar om dat het aldaar nooit bloem of vrucht gemaakt heeft , mag men twyffelen , of 't niet een oprechte soort van *Arum* is geweest. 't was verciert met brede bladeren , door welkers midden een dikke verzameling van Zapvaten , voor dezen de zenuw gezegt , heen liep. Uyt het uysterste einde van deze verzameling , alwaar 't aan den toppunt van 't bladt gekomen was , sproot een enkel uytsteekzel , hier en daar gekrult , by na op de zelfde wyze , als wy zien in [*pirapus vegetabilis*] den veltroede van *Rumph* beschreven onder 't opschrift van 't kruykdragende kruydt. Als de aarde in de pot , waar in dit gewas gezet was , droog geworden zynde met water besproeit wierde , merkte men aan , zo gaauw als 'er meer water op gegoten wierdt , als 't nodig hadde , dat aanstonts het overtollige vocht uyt den top van 't gekrulde uytsteekzel by droppelen lekte , en wel zeer snel , tot dat 'er zo veel by bleef , als 'er tot zyn bestaan vereischt wierdt , en niets meer. Maar de wonderbaarlykheit van deze vertoning heeft het gewas schade toegebragt : want door de menigte van 't opgegoten water is 't zo lang bevoigt , tot dat het wens alte grote overvloed , gelykerwys de dronkaarts , stierf.

Uyt het vertoonde blykt derhalven , dat 'er een grote overeenkomst tusschen het moes van vele gewassen is , en een vergelyking tusschen onze bloetvaten en de Zapvaten der gewassen gemaakt kan worden : want gelykerwys

lykerwys ieder deeltje van ons lichaam, 't welk geschikt is om een byzonder vocht te beryden, altydt vaatjes heeft geheel en al van alle andere verschillende, zo ziet men dit ook in de gewassen, welkers uytterste eindens bequaam gemaakt zyn, om dat werk te verrichten, 't welk haar volgens de wet der scheppinge opgelegd is: want dat vermogen heeft de schepper ieder gewas in 't zaat ingestort; derhalven komt daar van daan zo een grote verschydentheit in de zappen der gewassen, en hare krachten, zo dat de ene den buyk zuyvert, de andere stopt, enz. Ja dit blykt uyt een lichte en dagelyksche proeve: want zo gy in een en de zelfde aarde en vat de *aloë* en 't *zuyker dragende riet* plant, en in de zelfde lucht, regen, dauw, en zonnescbyn zet, zal 't ene een bitter buykzuyverendt, en 't andere een zoet en aangenaam zap verschaffen: Maar zo gy 't maakzel der vaten van deze twee planten beschouwt, hoe groot zal 't onderscheit wezen? zo gy verder zoekt te weten, hoe de gemelde vaten werken, terwyl ze uyt een en de zelfde stoffe zulke verschillende Zappen maken, Ik zegge u, dat gy zulkste vergeeffsch zoekt, en dat het *Godt* alleen door een verborge hoedanigheid uytwerkt, wiens wysheit men liever moet aanbidden, en zyne voorzienigheid late berusten! laat het genoeg zyn, dat *Godts* goetheit ons geleert heeft, dat zulks geschiet, schoon hy de manier, hoe 't geschiet, tot nog toe voor ons verborgen heeft. De uytterste eindens van de bloetvaten met de ogen te zien, is waarlyk geen zaak van een klyn belang; *Malpighius* bekent, dat hem zulks onmogelyk geweest is; och of deze schryver, die in zyn tyd zyns gelyk niet vondt, in die beschouwing zich konde verlustigt hebben! hy zoude geheel anders van zommige dingen geschreven hebben: Wanneer 't *Godt* behaagde door my dit geheim tot zyn eer en heerlykheit aan de menschen te openbaren, wierde ik in 't eerst als in verwondering opgenomen.

III.

*Van een wytbersting van bloet door de buyt van 't
hoofst, enz.*

De dagelyksche ondervinding leert, dat een grote schrik in een vrouw veel gevaarlyker is, en veel quader uytwerkingen doet als in een man.

Over twintig Jaren is 't gebeurt, dat een zeker meysje zeer verschrikt zynde, aanstonts over al door 't geheele lichaam met grote puysjes bevangen

vangen wierdt, dewelke veranderde in grote blazen, niet ongelyk aan die genen, welke de spaanfche vliegen voortbrengen: deze verdwenen voor een korten tydt, dog quamen daer na weder by beurten te voorschyn. De geneesheren, over dit zeltzame toeval geraadtpleegt, bevestigden, dat zy voorzagen, dat 'er een lammigheid, een beroerte, of een vallende ziekte gemakkelyk uyt zoude ontstaan, gelykerwys ook niet lang daar na eerstelyk een byzondere lammigheid van den linker arm gevolgt is. De wel geoeffende Heelmeester *Petrus Plaatman* geroepen zynde; om deze quaal te genezen heeft haar voorgeschreven het gebruyk van een badt toegemaakmet welriekende kruyden; terwylze hier in zat, wierde het beschadigde deel krachtig gevreven; 't welk ook van dat gevolg is geweest dat de beweging van den arm zo verre herstelt is, dat ze een dunne spelde van den gront kan halen, en hare klederen wederom aantrekken. Terwylze deze verlichting kreeg, is zy wederom op nieuws in een nieuwe, dog hevige, lammigheid vervallen, die by na het gehele lichaam aantastede; Voorts is haar overgekomen een uytstorting van bloet door de huyl van 't opperhoofl, en wel zo schielyk en met zoo veel snelheit, dat alle de linne doeken van 't hoofl met dit uytgebarste bloet bevochtigt wierden. Deze vloed hielt geen geregeltheit van verheffing, welkers onzekerheit, en de armoede de moeder dwong, datze een plaats in 't openbare gasthuys om haar gebrekkige dogter te voeden en te genezen verzogt; alwaarze veertien weken lang is geweest, hebbende naauwlyks zo veel natte kost gebruykt, als een lepel bevatten kan. 't Huys na haar moeder wederom gekeert hebbende, wort zy met zware stuypen bevangen, en viel vervolgens in een dolligheit, zo dat ze zeven gehele weeken met touwe gebonden en vastgehouden moest worden: in dien gehelen tydt heeft ze niet eens afgang gehad, maar niet lang daar na zeer veel bloet gebraakt: Derhalven is haar het gebruyk van 't badt, 't welk haar wederom aanbevolen was, verboden. Na 't bloet braken is haar een opstopping van 't water by gekomen, waarom de voornoemde heelmeester negen gehele maanden lang alle dagen door een catheter het water heeft moeten aftappen. Naderhandt heeft zy driftig bloet gelost door de oren, mont, ogen, navel, en borsten; uyt welke laatste zo veel bloets vloeyde, dat het nodig was het uytvloeyende bloet met glaasjes op de tepels gezet te onderscheppen. Maar nu is deze zeer ellendige dogter zo vermagerl, en van krachten beroofl, dat zy zeer quynende leeft; daar by is gekomen een zeer uytpuylendt gezwel aan 't linker oog, Ja nu legt haar de tong verdraayt in den mont, waar door zy nog gemakkelyk spreken,

nog

nog eten kon. Aldus heb ik haar onlangs gelaten. Schoon zy nu van zeer vele rampen, als ik beschreven hebbe, bevryt is, echter houdt de uytstorting van 't bloet door de huyl van 't hooft nog menigmaal aan. Wanneer ik voor enige dagen dit geval aan den Geneesheer *Boretius*, een naauwkeurig onderzoeker van Ontleet en Kruidkundige zaken, verhaalde, wierd hy zo begerig om de Zieke met zyn eige ogen te zien, dat hy niet afliet my te verzoeken, om hem by haar te brengen; ik hebbe hem zyn verzoek ingewilligt. Wanneer wy derhalven te zame de Zieke bezochten, begonze ter rechter tydt aanstonts zoo veel bloet te lossen, dat het in wynig tydts door alle de bekleetzels van 't hooft heen vloede: nu quelt haar een gestadige schudding en beving van de rechter voet, de tong is als voren verdraayt, en zit tegen het ene gedeelte van de mont vast. Zie daar een menigte van verschrikkelyke toevallen, welkers ge-lyk ik niet geheuge ooyt gezien te hebben! my is echter niet onbekent, dat de maanston den door verschyden wegen dikmaals haren uyttogt gezocht hebben, en ook door de mont, of de bekleetzelen van 't hooft uytgekomen zyn: want zulks is overlang van naauwkeurige waarnemers beschreven; maar ik heb nooit gezien, dat 'er zo vele, byzondere, en zware toevallen in een vrouwenfch voorgekomen zyn.

De Ontlederen zullen hier uyt kunnen leren, dat het bloet uyt de uytterfte monties der slagaderen, en derzelve uytstekende [*pori*] togtgaten gegaan is; derhalven is 'er een rechte slagaderlyke weg van 't hart af tot aan de opperhuyl toe: want ik heb met aandagtige ogen gezien, dat het levendige, rode, oprechte slagaderlyke bloet met geweld zodanig uytgedreven wierdt, dat ik nooyt levendiger bloet ontmoet hebbe; Indien ik dan vaststelle, dat het gemelde bloet door de togtgaten of pypen uyt het lichaam gegaan is, meeten deze pypen buyzen zyn, die met de slagaderen 'tzamenhangen, gevolglyk moeten zy aangemerkt worden als openstaande of gapende monties van de uytterfte slagaderen: Ik stelle ook vast, dat door deze in een gezonden staat van 't lichaam ons zweet, en natuurlyke uytwazemingen ontlast worden. Ik zie geenzints dat 'er tot dit werk enige zogenaamde huylklierties of andere bronnen van 't Zweet nodig zyn; de gemelde buyzen of pypen zyn 'er in der daat, maar de andere zyn nog niet aangetoont; ik hebbe aangetoont, dat die, die men in 't gemeen dog valschelyk, voor huylklierties hout, eygentlyk Zenuwtepelties zyn.

IV.

Van het spoor in 't eyernest na de bevruchting, overgebleven van 't daar van daan afgerukte eytie.

DE zeer Vermaarde *R. de Graaf*, myn tydtgenoot en lantsman, die met zo veel lof zich gequeten heeft in de beschryving der teeldelen van mannen en vrouwen, heeft ons nagelaten een afgebeelde eyernest van een bevruchte koe, en duydelyk aangewezen de plaats, waar uyt het bevruchte eytie in de Fallopiansche pypen overgegaan was: Deze plaats noemt hy [*cicatrix*] 't *lidteken*: Dog, om dat die plaets zich klaarblykelyk vertoont gelyk een kleyne, uytgeholve, ronde holte, die langzaam en mettertydt wederom toeloopt, gelykerwys de mont van de baarmoeder na 't kramen, zonder tusschenkomst van enigen stoffe, oordeel ik, dat het met meer recht en eygenschap de naam van een spoor verdient, als van een lidteken, dewyl een lidteken altydt zyn betrekking heeft op een voorgaande schyding der vaste delen, welke in de huyt plaats heeft; hier geschiet geen schyding van 't vastzittende, nog wont, nog bersting, of breking van 't Vlies, dat het eyernest omringt; maar is een enkele verwyderde opening van een mont, die te voren wel nauwer, dog evenwel in der daat daar vooraf geweest is; gelykerwys de mont van de baarmoeder ten tyden van 't baren aldus verwydert wort: naderhand ziet men eerst een spoor in 't eyernest ingedrukt, die wederom langzamerhand verdwynt.

Men moet niet geloven, 't welk veele zeggen, dat 'er in dezen uytgang van 't ey uyt het eyernest alles afgeschyden wordt, 't welk tot den naam van een ey behoort: want dan zoude deze klomp al te groot voor de opening van den Fallopianschen pyp wezen, maar het [*Calix*] schaaltie van 't ey blyft in 't eyernest, en 't ey daar van afgescheyden gaat alleen met het beginzel van 't vlies *Amnion* en *Chorion* uyt het eyernest in den voornoemde pyp.

Derhalven wort de tegenwerping weggenomen, die van vele tegen deze leer gemaakt wort, vragende, hoe zo een groot ey, en zo vast aan 't eyernest zittende, bevrucht zynde in de engtens van deze moerpyp kan ontfangen worden? Dog geenzints geschiet 'er, dat zy menen; de schaal blyft in 't eyernest, gelykerwys in de hoenderen, alwaar in der daat het zelfde gezien wort; de [*vitellus Ovi*] dooyr van 't ey namentlyk gaat uyt het eyerstokie, de schaal nalatende, en dat wel aldaar door een montie gelyk

lyk als een langwerpige spleet, anders als in een mensch, of viervoetig dier, alwaar 't zelve ront en hol is. Imant zal mogelyk vragen, of ik deze zaken wel gezien hebben, dan of ik uyt een verzonnen onderstelling oordele dezelve aldus te zyn? Waarlyk indien ik maar eens zulks gezien hadde, ik zou 'er voorzigtiger en spaarzamer van spreken, maar ik heb 't menigmaal zodanig in kraamvrouwen na de doot ondervonden: 't heeft my niet ontbroken aan een menigvuldige gelegenheit, die ik altydt naarstig hebbe waargenomen, en nooyt voorby laten gaan: Overweeg eens, dat ik my nu volkomen drie en zestig jaren lang op dit werk toegelegt hebbe; Overdenk, wat een bequame gelegenheit in deze zo volkryke stadt ik hier toe hebbe! Indien gy verder vraagt, of aan ieder eytie in de oppervlakte van 't eyernest zelfs een zodanige eyge opening geschikt is, en of door deze opening het vruchtbare mannelyke Zaat in 't binnenste van 't ey doordringt, dat het aldaar het eytie bevrucht, en vervolgens tot den uytgang bequaam maakt? gewiffelyk, ik bekenne, dat ik zulks gevoele: want ik oordeel, dat de uytwazemende en vlugge geesten van 't mannelyke zaat alleen daar niet toe doen; ik weet wel, dat 'er in een bevruchtende byeenkomst het Zaat voor een groot gedeelte weder wegvloeit, maar ik ben verzekert, dat het dikke zaat in de baarmoeder overblyvende genoeg is om de bevruchting te weeg te brengen. Ja niemant zal zich verwonderen, dat het zaat wederom wegvloeit, die gedenkt, hoe groot de overvloed van 't zaat in een gezont man is, en aan de andere kant hoe kleyn de holligheit van de baarmoeder, die dikmaals nauwlyks een klyne amandel bevat. Ik zie niet, dat het gevoelen aangaande de bevruchtende geesten van 't mannelyke Zaat daar door bevestigd wort, om dat het zaat gezegt wordt na de byeenkomst niet gevonden te worden in de baarmoeder, of trompetten: want ik hebbe in tegendeel de holte van de baarmoeder en de twee trompetten of moerpypen, vervult, met zeer veel mannelyk Zaat, bevonden, 't welk ik nu wederom ten mynen huizen aan de nieuwsgierige vertonen kan; zulks kan ook in de Cabinetten van den *Russischen Keizer* in twee toeberydingen klaarlyk gezien worden; gelyk ik ook al over lang in myne gedrukte schriften beschreven heb. Derhalven zo het zaat zelfs niet van noden was geweest om te bevruchten, zouden de Falloopiaansche trompetten met dik zaat niet vervult zyn geweest.

Een andere zeer wonderbare zaak gebeurt 'er in bevruchte Vrouwties; namentlyk in 't eyernest geschiet 'er dan een baring met vermaak, die naderhant, als 't kint gebaart wort, met pyn en smert komt; dat 'er als een baring in het eyernest geschiet, toont de bodem van 't schaaltie in 't eyernest overgebleven, aan, welke aanstonts na de bevruchting beschouwdt zyn-

zynde geheel hoog root zich vertoont, en in zyne inwendige oppervlakte noppig als fluweel, en ruuw, volkomen als men ziet in de baarmoeder, zo menigmaal als deszelfs inwendige oppervlakte ten eerste na't baren onderzocht wort.

Iemant zal mogelyk daar op aandringen, en vragen, of ik deze openingen, als ik hier stelle, wel ooyt zodanig met myne ogen in een eyer-
neft gezien hebbe? ik bekenne, dat ik ze niet altydt even wyt openstaande gezien hebbe; maar gelykerwys de togt of Zweetgaten van de huyt niet altydt, maar alleen op zekere tyden gezien konnen werden, aldus geschiet het hier ook; Indien gy myne drangredenen, die my zulks doen gevoelen, en hier boven van my bygebracht zyn, onderzoekt, gy zult, geloof ik, met my door de uytwerking en uytkomst zelfs gerust gestelt zynde, voor zeker houden, dat de gehele zaak zodanig gelegen is.

V.

Van een Inschiëting des Darms in een menschevrugt.

Dat dit gebrek menigmaal in bejaarden voorvalt, heb ik voor deze overvloedig aangetoont, ja ik heb 't zelfs gezien in den kronkel-darm, en dat viermalen achter malkanderen in dode lichamen, van my in 't gasthuys geopent; maar nu heb ik voor 't eerst van myn leven, die zo vele Ontledingen heb bygewoont, in een kint van vier dagen oudt zulks met een grote verwondering ondervonden; wie zoude zulke dodelyke ziekten in tedere wichten verwacht hebben? Ik gelove, dat het mogelyk meermalen geschiet, voornamentlyk van kinderstuypen; waarom zy dan zo ysselyk en gestadig huylen; aldus openbaart dan zich deze ziekte. Verzagtende en pynstillende geneesmiddelen, of bequame darmspuytin-gen helpen in dit geval niet veel: want binnen wynig uren verhuizen zy na de eeuwigheit.

Geweldige buykzuyverende middelen in tegendeel brengen wel dikmaals in de bejaarde veel verlichting by, en veel meer, als de verzachtende, of pynstillende middelen; zo menigmaal, als 'er een ware [*susceptio*] inschiëting is, bevinde ik niets beter, als de vochten aanstonts by [*per epicrasin*] beurten door den afgang te ontlasten, zo lang tot 'er verlichting of een genezing op volgt; derhalven moest zulks ook in deze tedere lichaamties ondernomen, en zo lang herhaalt worden, tot dat 'er ontlasting komt, en daar na verlichting van de quaal; om deze ontlasting te weeg te brengen rade ik uyt te kiezen hulpmiddelen, die na mate van de

de krachten in zulke tedere kindertjes sterk genoeg zyn : want ik weet voorzeker, dat men bejaarde menschen in dit geval ook altydt zeer sterke buykzuyveringen moet ingeven.

VI.

Van wytgeschudde Vellen van Wormpies, gevonden in 't binnenste der beenderen.

Ik weet niet, of de geneesheren, of die de natuurlyke geschiedenis beveren, ooyt iets gevonden hebben, dat wonderlyker schynt, als dit, 't welk ik nu beschryven zal; gewisselyk het verdient de eerste plaats onder alles, 't welk in deze derde tiental gevonden wort. Wanneer ik dit ongelooflyke zeltzame verschynzel eerst bespeurde, was ik als verftomt, naauwlyks myn eyge oogen gelovende.

De zeer Vermaarde Hr. *Boerhaave* hadt my dikmaals geraden, ja aangepert, dat ik naauwkeurig het maakzel van 't binnenste deel der beenderen, namentlyk de vliezen, vaten, en merg onderzoeken zou; hy hadde my altydt gezegt, dat aldaar vele zaken waren, die de gaauwigheit van den zeer naarstigen *Malpighius*, en scherpzinnigheit van *Havers* tot dezen tydt toe ontvloeden waren. Ik, die den meesten tydt bezig was in 't onderzoeken van 't maakzel der zagtere delen, zo menigmaal van myn vrient aangezet zynde, heb hem eindelyk gehoorzaamt, en my nu een langen tydt aan het onderzoeken van de diepste schuythoeken der beenderen geheel overgegeven, daar toe dagen en nagten bestedende; ik hebbe verschyde beenderen, op verschyde wyzen aan stukken gebroken, geklooft, met een zeer fyne zaag op 't konstigste doorgezaagt, en naauwkeurig onderzocht; ik zal 't u verhale, wat ik door deze groten arbeit gevonden heb. 't Geheugt u mogelyk, *Lezer*, dat ik voor dezen een boekie in 't licht gegeven hebbe, onder het opschrift van het eerste Cabinet der dieren. Enige hebben dit werk beschuldigt als onnut, nog met myn ampt overeenkomende. Zy dwalen, die aldus oordelen: want zo ik my in dat stuk niet geoeffent hadde, zou mogelyk deze zaak, welke ik nu beschryven zal, voor altoos verborgen zyn gebleven, maar door 't onderzoeken van de natuur, huyshouding, en herscheppingen der bloedeloze diertjes ben ik bequaam geworden, om aan te merken, en wel te kunnen begrypen, 't gene ik in de beenderen ondervonden heb: want ik heb in 't binnenste der beenderen gezien oprechte [*exuviae, pelles, S. testula*] velleties of dopies van vervelde [*chrysalides, vel nymphae*]
 Worm

Wormpies of jonge vliegjes nagebleven, welke voor dezen bekleetzelen van levendige beesties geweest waren. Deze vellen (die my een wakkere kunstenaar aldaar vertoonde, wiens behendigheid ik gebruykte om deze beenderen volgens de lengte door te zagen) waren in 't eerst zo klyn en verholten, datze gemakkelyk myn gezicht ontvloten zoude hebben, ten ware ik volkome in de geschiedenis der bloedeloze dieren ervaren was geweest. Door dit eerste geval wierde ik aangemoedigt om de beenderen verder inwendig te doorsnuffelen; op staande voet vonde ik in 't dy en 't arm of schouderbeen de beesties zelfs; voortvarende heb ik ze niet alleen in de beenderen van volwassche menschen, maar ook in die van klyne kindertjes gezien, en wel zodanig, dat ik ze nu in acht onderschydene beenderen vertonen kan. Maar dit verdient ook aangemerkt te worden, dat deze wormpies niet alleen van een, maar van drierly en verschyde soorten zyn, gelykerwys ik in een figuur hebbe late aftekenen, en aan myn huys kan vertonen.

Deze beenderen waren niet wel versch, echter van alle kanten onbeschadigt, zo dat 'er in 't geheel niets in was, 't welk enige bederving ofte verrotting te kennen gaf, gelyk 't huys in myne nieuwe verzameling te zien is. Indien iemand vraagt, hoe kunnen zulke beesties in deze holtens indringen, ik zal hem weder vragen, door welke weg een geheel bondelke van langwerpige in malkanderen gevlogte wormen in de grote slagader onder 't Hart gekomen is? ik heb 't evenwel gezien, en beschreven. Van waar de rey tanden in 't eyerest van een vrouw? van waar de brede wormen van dertig ellen lang in 's menschen lichaam? van waar een schenkel van een kint in een papgezwel van de moerkoek? van van daan zes dikke vette rupzen in de hersenen van een schaap? van waar het viervoetig in een beursie besflote diertic, door 't braken uytgeworpen. Alle deze dingen heb ik nochtans gezien, voor een gedeelte wordende bewaart in deze myne nieuwe vergadering, en ten dele in die van den Russifchen Keizer; zy schynen waarlyk byna ongelooflyk, maar nog iets anders, dat wonderlyk is, hebt gy mogelyk gelezen, 't welke ik voor dezen beschreven hebbe. Een braaf man by my om raadt komende vertoonde vele klyne wormpies, die hy door 't water dagelyks geloft hadde, waar van hy 'er my enige in een houte doosie vereerde, om de zaak te onderzoeken; terwyl ik den volgenden dag het doosie opende, vlogen 'er klyne beesties door heen in dier voege, als ik ze in 't eerste *Anatom. Cabinet* heb laten afbeelden. Wie dit alles overweegt, hy zal na myn oordeel met my bekenne, dat de gehele wetenschap, die wy tot nog toe van de natuurlyke zaken hebben, geenzints geraken kan tot de wyze, hoe zulke wonderen uytgewerkt worden,
die

die wy evenwel zien te geschieden. Ik hebbe een in de franfche taal be-
fchreve Verhandeling over de wormen gelezen, waar in de maker van
dezelve verhandeling zegt, dat 'er geen dier geboren wort als uyt voor-
gaande eyeren van diergelyke dieren, en dat in 't mannelyke zaat van een
menfch klyne eyertjes van zeer vele andere diertjes verfchuylen, dewelke
daar in uytgroeit eyndelyk ter bequamer tydt waffen, en na vele jaren
deze levendige beesjes dikmaals voor den dag brengen; zeer vele volgen
hedendaags dit gevoelen, ook hebben zommige Ouden niet anders geoor-
deelt: wat hier van is, ik ontkenne nog ik fteile 't vast, ik ben immers
niet genootzaakt deze zaak uyt te wyzen, om dat het myn plicht niet is
van waarfchynelyke giflingen, maar zaken zelfs te handelen.

Menigmaals heb ik geloofbare menfchen hore klagen van onverdraagly-
ke pynen in 't dy, fcheen, arm, en fchouderbeenderen, en dat derzelver
hevigheden nochtans niet vermeerderd wierden, fchoon zy de beledigde
delen drukken, ftoten, en betaften; ondertuffchen is de fmert inwendig
zeer geweldig, zo dat de pyn tot diep in 't merg toe dikmaals verfchuylt,
't welke de lyders zelfs met woorden te kennen geven, zeggende, dat ze
de pyn in 't gebeente voelen zitten. Om dat 'er nu zodanige overblyfze-
len van diertjes in de diepste fchuyelhoeken van 't binnenfte gebeente ge-
vonden zyn, zou 't geoorloft wezen te geloven, dat deze fmerten voort-
gebragt worden van klyne aldaar zittende bloedeloze beesjes, die door by-
ten, knagen, en boren het zeer fyne vles, 't welk het merg omringt,
dooreten. 't Is wel waar, dat men in deze gestorve menfchen geen gele-
gentheit heeft, om de binnenfte delen der beenderen te doorzoeken, ech-
ter blykt het zekerlyk, dat deze pynen door 't gebruyk van quikzilver,
het ware tegengift tegen allerley flach van wormen, volkomen genezen
worden. Ik verzeker u ter goeder trouwe, dat ik 'er vele genezen heb-
be, die verfchyde jaren lang deze overgrote pynen geleden hadden, en
dat alleen door *levendige quik*; nogtans was 'er geen teken, ofte enige
argwaan van de minfte befmetting van fpaanfche pokken by; zo dat deze
diertjes mogelyk hier door gedoot zyn. Dog egter, fchoon dit bewys op
grote waarfchynelykheit fteunt, is 't buyten dat zeker, dat deze beesjes
in de holletjes der beenderen zich verfchuylen, gelyk de bovengemelde
ondervinding bevestigt; men hoeft niet te denken, dat zy na de doodt
daar in gekropen zyn: want de beenderen waren overal geheel en gaaf,
niet gefchaaft, geboort, vermolmt, of gebroken, geen de minfte opening
of tegennatuurlyke spleet kon 'er in gezien worden, ja dat meer is, ik
hebbe dezelfde beesjes gevonden in den arm van een kint van een
jaar oudt.

Zo iemand over de waarheit van deze zaak, en de verdere omstandigheden twyffelt, ik verzoeke hem aan myn huys, zo dat ik kan zeggen, *komt en ziet*: hy zal duydelyk zien, dat 'er geen bedrog of valscheit in is: want men verneemt 'er zo vele verschyde en op verschyde plaatsen gelegene, dat het ten enemaal onmogelyk is, door enige menschelyke konst dezelve binnen het dradige cellulouze maakzel dezer beenderen, dat zo vast gesloten en zo in malkanderen bewerkt is, zodanig te kunnen plaatzen. Daar en boven de zelfde ervaren konstenaar, daar ik te vore van gesproken hebbe, heeft ze ook, zo gaauw 't been doorgezaagt was, met my gezien. En om wat reden zou ik, die Godts werken, en geen valsche verdichtzelen, zo vele jaren lang onderzocht en bekend gemaakt hebbe, en een oudt man ben van tagtig jaren, deze dingen verzinnen, en aldus andere bedriegen? Ik bekenne, dat ik, terwyl ik boven de zestig Jaren bezig ben geweest in vele nieuwe ontdekte zaken in de lichamen der dieren te beschryven, menigmaal ook vele tegensprekers gekregen hebbe; maar zoo dikmaals, als zy zich niet verontwaardigde my te komen bezoeken, en myne dingen in myn huys te zien, hebbe ik haar byna altydt horen zeggen, ja zomtydts tegen wil en dank, *Ik zou 't nooyt gelooft hebben, zo ik 't nu niet gezien hadde*; dikmaals zeiden zy, *ik sta verstompt*; Ja de leerlingen in de geneeskunde heb ik menigmaal van toorn horen uytroepen, *hebben dan onze Hoogleraren ons zo misleit!* 't is ook nu en dan gebeurt, dat de menschen, na dat ik iets beschreven of door figuren afgebeeld hadden, meenden, dat zulks maaar als valsch en verzonnen te houden was, om deze reden wierde ik genootzaakt op een konst te denken, waar mede ik alle ontleetkundige zaken zou konne bewaren, om ze daar na onverandert; en zo net, als ik ze in figuren afgebeeld hadde, te vertonen. Deze poging is my zo wel gelukt, dat ik alles, of in een balsenvogt hangende, of door een byzondere behandeling als steen verhart, echter volkomen zyne vorige eige gedaante behoudende, beware, zo dat ik hier door alle twyffelaars, ontkeners, en tegensprekers overtuyge, altydt haar toeroepende, *Komt, en ziet, daar zal een einde zyn van te twyffelen, een einde van twisten.*

VII.

Van 't Darmscheil.

In het andere tiental van aanmerkingen hebbe ik veele, en wel byzonderere zaken aangaande 't darmscheil bygebragt, nu past het wel dat geene daar by te doen, 't welk ik dienaangaande bevonden hebbe. Het doode lichaam van een stoude en tandeloze Vrouw geopent hebbende, schein 't my overal zeer vet, en door alle deelen met overvloedig vet besproeyt, dog de spieren bevonde ik zeer vermagert en wonderlyk verklynt, hoedanig ik ze menigmaal voor dezen ook gezien hebbe; zomtydts heb ik in andere doode lichamen ontdekt, dat al 't vet volkomen verteert was, wanneer ondertusschen in deze de spieren vlezig, groot, en wel gestelt waren. Ik hebbe eerstelyk het gedarmte van deze Vrouw onderzocht, daar na het darmscheil, en deszelfs klieren; Ik verwonderde my aanstonts, dat ik zo weynig, en te gelyk kleyne klieren ondervondt: want op een plaats van 't darmscheil, de grootte van een palm van de hant hebbende, bespeurde ik 'er maar twee, of drie naauwlyks grooter als een hennipzaat. Deze verschyning is my meermalen in zeer oude Besjes aldus voorgekomen; 't welk myn gevoelen bevestigt, daar ik nogtans niets van melden zal, ten zy na een menigte van ondervonde proeven, die dit gevoelen versterken. Misschien beginnen deze klieren van 't darmscheil op een zekere bepaalde tydt van ouderdom te verdwynen, gelykerwys de borsten of mammen zodanig vernietigt worden, dat alleen de tepels overblyven, en behalven die van 't geheele lichaam der mammen, dat voor deze zo groot was, niets? maar wat zal dan de Gyl overkomen, welke gewoon is door de melkvaten na deze klieren tot zekere en nodige gebruyken gevoert te worden? mogelyk zal ze door de kleyne darmscheiladertjes, uyt de holligheit der darmen opgeslorpt, tot de Lever zelfs overgaan. Na deze opening heb ik wederom gelegentheit gekregen, om een ander doot lichaam van zodanig een oude Vrouw te openen, in dewelke ik alleenlyk hier en daar een klein zodanig kliertje, naauwlyks grooter als een mostertzaat, gevonden hebbe. In tegendeel, heb ik in Lyken van de geene, welke in de bloem van hare Jaren gestorven waren, gezien, dat het darmscheil met zo een groote menigte klieren bezet was, dat 'er in de plaats van een hantbreet groot zestig of zeventig klieren gevonden wierden, gelyk ik aan een ygelyk ten mynen huize vertonen kan; onder deze zyn 'er, die de grootte van een

X x x x x

een hennipzaatje , andere van een koolzaatje , andere van een Noote Moscaat , ja van een kleyne Olyf gelyk zyn ; maar de kleynste ontvlieden altydt het gezicht , ten zy eerst de vaten van 't darmscheil zeer konstig en wel opgevult zyn , waar door derzelve bloetvaatjes te voorschyn komen.

Voorts heb ik dit aanmerkelyke ontdekt , namentlyk , dat de uysterste eyndens der gevulde bloetvaten in de grootste klieren eyndigen in een moesagtige zelfstandigheit , gelykerwys in de Lever ; de loop dezer slagadertjes is zo byzonder , dat 'er geen gelyk in ons geheele lichaam van gevonden wort. Maar wat deze vaatjes met dit byzondere maakzel op deze plaatzen toebereyden , of wat zy uytwerken , blykt tot nog toe zo klaar niet , dat 'er met zekerheit iets aangaande deze zaak zou kunnen vastgesteld worden ; ik heb dit alleenlyk menigmaal in deze klieren ondervonden , dat de Gyl , van de darmen tot deze klieren toe aangedreven zynde , de couleur en dikte van melk hadde , maar daar weder uytgaande , meer gespoelt , dunder , en doorschynender schein.

Ik zoude voor dezen nooyt geloofd hebben , dat deze opvulling zo diep konde doordringen , dog nu is my zulks gelukt ; waarom ik van blyfschap gedwongen ben uyt te roepen , *Hoe veel is ons voor de konst van 't opvullen onbekent geweest ! Hoe veel hebben wy daar door geleert ! O hoe wonderlyk verschynt nu de toestel der voor dezen onzichtbare vaatjes ! O aangename opvulling , voortaan nooyt te verachten , nooyt genoeg te pryzen , waar door zo veele verborgentbeden geopenbaart worden !*

VIII.

Van de Opperhuyt.

Hoe veele byzonderheden ook in de uytwendige bekleetzelen van 's menschen lichaam schuylen , weten die alleen , dewelke met een onvermoeiden yver in dezelve te onderzoeken bezig zyn geweest. Zekerlyk ik hebbe menigmaal verwondert geweest , dat de eerste Ontleederen veel gesproken hebben van 't derde algemeene bekleetzel , namentlyk de huyt , maar gezwegen van de twee eerste , te weten de opperhuyt en 't netwyze vlies. Indien die geestige zeer geleerde *Zwalvius* , dewelke zo fraay *de klachte van de maag* beschreven heeft , nu nog leefde , hy zou met meer fraayheit tot lof van deze dekzelen kunnen geschreven hebben , in welke voor dezen ten onrechten verzuymt , heden-daags men zo veele en zo fraye zaken aan hem zou kunnen vertonen.

Die

Die te vooren van 't maakzel van 's menschen lichaam geschreven hebben, waren van gevoelen, dat de Opperhuyt was een t'zamenrunning van overtollige uyt het lichaam vloeyende vochten, die van de omringende koude lucht in de oppervlakte van 't lichaam verdikt worden; en oordeelden derhalven, dat men 't daarom voor geen deel van 't lichaam moest houden. Dog nu de zaak naauwkeuriger onderzocht hebbende, zien wy, dat deze niet alleen ware deelen van 't lichaam zyn, maar ook nootzakelyke, en bygevolg voor 's menschen leven zo nuttig, dat zonder dezelve het leven zeer elendig zou zyn. Ik kenne een braaf Man, die niet wel volkomen van de opperhuyt en 't netwyze vlies berooft is, maar wien deze bekleetzelen zo dun en teder zyn, dat hy geen matige warmte of koude kan verdragen, maar leydt door beyde alle dagen zeer veele ongemakken, ja smerten. Zo deze twee van de huydt afgestroopt worden, loopt het bloet uyt het lichaam; ja wanneer de zelve door de lucht en 't water verdikt, droog, hart, en gespleten zyn, welke ongemakkelyke, en om te genezen moeylyke ziekten ontstaan 'er dan uyt! de Heelmeesters weten ook hoe moeylyk 't altydt is, door [epulotica] velmakende geneesmiddelen, die verkoelende en verdrogende moeten zyn, de opperhuyt wederom op de huyt te brengen; maar zo door deze middelen de opperhuyt evenwel niet voortkomt, worden wy zomtydts gedwongen tot die verzagende middelen onzen toevlucht te nemen, dewelke te gelyk bevochtigende zyn, als het *digestivum aureum*, en diergelyke. Ik spare nog, by deze gelegenheit een verhaal te doen van die geene, welkers huyt door de werking van 't aangestoke buskruyt ontvelt is; uyt deze oorzaak wort 'er dagelyks zo een groote overvloed van etter geboren, dat zy van krachten uytgeput, en 't behoorlyk voetzels berooft, gestorven zyn. Welke gevallen ons menigmaal voorgekomen zyn. Derhalven schynt het niet fraay te wezen, van deze bekleetzelen of verachtelyk te spreken, of onachtzame lyk daar van te handelen; ik heb 't zeker nog niet vergeten, 't geene my, zulks niet verdienende, voor veele Jaren gebeurt is; in een openbare ontleding vertoonde ik, in tegenwoordigheit van zeer veele aanzienlyke aanschouwers, na myne oude gewoonte deze drie algemene bekleetzelen van 't uytwendige lichaam, in welkers vertoning ik volkome anderhalf uur besteedde; daar by was tegenwoordig een zeer beroemt Amsterdamsch Geneesheer, te gelyk met den Heer *Burcherus de Volder*, uytmuntend Hoogleeraar van de Wysbegeerte, en Wiskonst in de beroemde Hogeschool te Leyden; een yder was even oplettende op deze vertoning, uytgenomen deze arts, dewelke na 't eyndigen aldus uytviel; *Verdiennen dan deze*
 ge-

geringe zaken, dat men om die te kennen anderhalf uur verspilt? is 't wel beoorlyk, dat onzen Ontleder met het verhandelen van zodanige ons zo langen tydt ophoudt? De brave de Volder over 't zeggen van den Man zich verwonderende, voerde hem te gemoet, Oordeelt gy dan zodanig van deze zaak? Ik hebbe nooyt zulke fyne, echter ware zaken in de deelen van een mensch geweten of gezien. Aldus toonde deze Heer, dat hy een recht aanschouwer van deze zaken geweest is.

Op wat wyze en door welke konst deze bekleetzelen moeten worden gescheyden, op datze wel voor 't gezicht kunnen blyken, hebbe ik tot nog toe niet beschreven, nog by andere oprecht beschreven gevonden; derhalven zal 't niet ondienstig zyn deze konst eenvoudig te openbaren. Te voren zochten de Ontlederen zulks te doen met een gloeyendt yzer of blaartrekkende middelen, gelegd op 't doode lichaam: maar dan verschynen deze bekleetzelen zodanig besmet, datze naauwlyks aangezien worden, en waarlyk niets onderscheydentlyks is 'er in te zien. Derhalven in dit werk verdriet hebbende, hebbe ik na een zindelyker manier, en zekerder in zyn uytkomst, omgezien, dewelke ik gaarne aan den Lezer mededeele. Ik neme een gedeelte van 't vel van een mensch, uyt het doode lichaam genomen, waar van ik voorzigtiglyk het vet afscheyde, daar na strek ik het op een houte plankje geweldig uyt, zo dat het aan alle kanten vast gespannen is, echter met die voorzichtigheit, dat de uytwendige oppervlakte na buyten toe ziet. Dit gedaan zynde, leg ik de geheele toefsel in zuuyver kokent water, waar door de opperhuyt en 't netwyze lichaam van de onderleggende huyt beginnen los te geraken, en laten zich met een stomp mesje gemakkelyk daar van afscheyden; dan schie ik ze zo ver, als ik wil; de drie bekleetzelen aldus van malkanderen afgescheyden, dog voor een gedeelte nog aan een zittende, hang ik in myne vogt, of in de open lucht gedroogt zynde, bewaar ik ze. Wanneer dezelve aldus toebereit zyn, komen ze duydelyk te verschyn, gelyk ik ze uyt Europeanen, Zwarten en halve Zwarten dagelyks aan de Liefhebbers der Ontleedkunde ten mynen huize vertoone; in een Zwart vinde ik het netwyze lichaam altydt geheel zwart; in een halve Zwart wat bleker zwart; in een Europiaan, door de zon op 't lant verbrant, geelagtig; maar in blanke, nog door de hette van de zon gebrande Europeanen zo blank, dat het naauwlyks kan onderscheyden worden. Maar de Opperhuyt kan men zeer gemakkelyk van de huyt in alle altydt onderscheyden, en afscheyden. De huyt van een mensch is taay, en zeer rekkelyk, en wort zo gemakkelyk niet gescheurt, als de opperhuyt, die zeer licht door 't minste geweld verbroken wort. Maar als de
opper-

opperhuyt gedroogt is, zal ze bezwaarlyk vlak kunnen gehouden worden: want zo ras als zy los raakt, krult ze om, en rolt zich in malkanderen.

De opperhuyt heeft geen bloetvaten, maar de huyt is 'er zo vol van, dat ze, als de vaten met een rode waschagtige stoffe gelukkig opgevult zyn, geheel roodt zich vertoont; aldus toebereit, bevogtigt met Terpentyn olie, en door 't vergrootglas in de zon beschouwt zynde, schynt de huyt geheel en al uyt bloetvaten alleen te bestaan. Ondertusschen heb ik in de opperhuyt, op dien tydt nog aan de huyt vastzittende, als de huyt opgevult wierdt, nooyt het minste vaatje of eenige schyn daar van in zo veel duyzent bereydingen gezien, of door 't vergrootglas kunnen bespeuren; ik hebbe dit altydt, waarde Lezer, zo gevonden, en nooyt in eenig geval anders vernomen. Geloof my, dat ik 't U ter goeder trouwe verhale; ik betrachte alleen de naakte waarheit te zoeken, ondervinden, en te verklaren.

Met hoe groote verwondering, denkt gy, dat ik aangedaan was, toen ik hoorde, dat 'er onder andere zeer veele ontleetkundige te London een zeer beroemden Ontleder was, *St. Andre* genaamt, die niet alleen met woorden verzekert, maar ook voorgeeft, klaarblykelyk te kunnen aantonen, dat hy de gehele opperhuyt zodanig kan toebereyden, dat hy deszelfs oneindige vaten met een rode wasachtige ingespote stoffe opvult, en zeer duydelyk voor ogen stelt. Zekerlyk deze brave Konstenaar dwaalt zelfs, of zoekt andere valschelyk te misleyden: want in plaats van de opperhuyt vertoont hy bedrieglyk een zeer dun gedeelte van de huyt, of eenige andere dunne vliezen, met zichtbare vaatjes voorzien. Indien deze ervaren Ontleder, niet tegenstaande de openbare vermaning door dit myn geschrift gedaan, echter in zyn pochen volhart, Wel aan, ik ben bereit met hem om gelt te wedden, dat hy in de opperhuyt die vaatjes niet kan aantonen; deze myne weddenschap met hem zal wel zo billyk en recht zyn, dat alle de Oeffenaars der Ontleetkunde de manier daar van zullen goetkeuren. Ik zal dan twee Engelsche Guinies ten behoeve der Armen van London verbeuren, zo de Heer *St. Andre* aan bequame kenners toont, dat hy de waarheit zegt; maar indien hy zulks niet kan doen, zal hy alleenlyk een Engelsche Schelling verliezen. Zo 't hem behaagt, my een stukje, de grootte van een Schelling hebbende, van deze opperhuyt, daar hy zo van snorkt, over te sturen, ik zal aanstonts zorg dragen, dat hy wederom van my krygt een stukje van een bereyde huyt van een mensch, waar aan de opperhuyt voor een gedeelte nog vastzit, en voor een gedeelte daar van afgescheyden is, aldaar zal hy de huytvaten, als met een hoogrode verf van binnen opgevult, beschouwen, hy zal de

daar by nederhangende opperhuyt zien , en daar in geen de minste blyk van eenig vaatje. Wel aan dan , dat hy zich van deze weddenschap niet onttrekke , 't komt hier op 's menschen huyt , op de waarheit aan ; zo 't waar is , 't geene hy voorgeeft , dat hy 't nu doe ! laat hy my overtuygen , of lyden , dat ik hem van zyne dwaling verlosse , hy moet nalaten de goede luyden te misleyden. Laat hy geen zwaarigheid maken over 't schieten van 't gelt , hy moet weten , dat den Heer *Bradley* , een Lidt van de Koninglyke Engelsche Maatschappy , in de Bouwkonst en Kruidkunde te London zeer vermaart , my schuldig is twee Engelsche Guinies , die ik hem , toen hy zich alhier ophielt , op zyn verzoek geleent hebbe , na dat ik hem voor eenige Jaren , hier vreemdt zynde , veel dienst en beleeftheit gedaan hadde , dog hy heeft naderhant vergeten my 't gelt wederom te geven , 't gene echter wel van zyn plicht was geweest. Ik stelde derhalven dit gelt tot deze weddenschap : want deze zaak gaat my ter herten , en ik hebbe ook bespeurt , dat het alle oprechte oeffenaren van onze konst gesmert heeft , dat 'er zulke grove dwalingen in zo een nuttige en nootzakelyke konst begaan worden , nademaal 'er een zeer groot onderscheit is tusschen de huyt en de opperhuyt. Maar laat hy deze valschelyk gezegde vaten bestaande opperhuyt te berden brengen , om ze scherpelyk te onderzoeken , 't zal dan gaauw genoeg blyken , dat 'er geen zodanige vaten in te zien zyn , gelykerwys nog in 't spinne-websvlies der herffenen , of 't vlies amnios in de vrucht ooyt zulke vaten kunnen gevonden worden. In der waarheit , schoon ik de hant , voet , of eenig ander deel van ons lichaam door myne konstige opvulling der vaten root make , en alle de kleinste vaten zo zeer vervulle , dat deze deelen bloetroot schynen , gelykerwys ik aan alle nieuwsgierigen in myne nieuwe bereydingen altydt genegen ben te tonen , echter blyft de opperhuyt altydt ongecouleurt. Hoe zal ik dan zyn zeggen kunnen geloof geven ? Voornamelyk als hy aan bedreve Konstenaars zegt , dat de opvulling van de opperhuyt voor hem zo gemakkelyk , en zeker is , dat hy zulks niet waardig acht te vergelyken by andere zwaarwigtiger zaken , die hy in deze konst kan te weeg brengen. Hoewel deze woorden voor de geleerde Waerelt genoeg zyn , om aan 't bedrieglyk pochen geen geloof te slaan , schiet my daar en boven een ander bewys te binnen , 't welk my zyn zeggen nog minder doet geloven. Wie namentlyk de opperhuyt konstig van de huyt heeft afgescheyden , gedroogt , en tusschen de papiere bladeren van een boekje gelegd , op dat ze aldus gedrukt , uytgespreit en vlak gehouden wordt , gelyk ik altydt gewoon ben te doen ; hy zal zien , dat de opperhuyt , zo gaauw hy 't boekje geopent , en de

druk-

drukking los gemaakt zal hebben, op dat zelfde oogenblik omkrult, en in ronde holle rollen zich draayt, gelykerwys de fchriften der ouden tot malkanderen vast gerolt zyn; maar dit zal nooyt in de huyt gefchieden. Ik hebbe van onze Hollanders, die hem bezogt hebben en ooggetuygen geweest zyn, gehoord, dat die zogenaamde opperhuyt, welke hy haar vertoonde, vlak, recht uytgespannen gebleven is; laat hy derhalven na-laten de Hollanders zodanige dingen voor te ftellen: want zy hebben hier toe een doordringend oordeel, getrouwe ogen, en zyn fcherpzinnig. Wat ik oordele, dat deze Man (dien ik evenwel niet geloven kan, dat met voorbedachtzaamheit zou willen bedriegen) in dit ftuk heeft bedrogen, zal ik U zeggen; namentlyk de huyt is in verfch gebore kinderen op zommige plaatzen, zo ze met voorzigtigheit van al 't vet afgefcheyden is, zo dun en fyn, datze daar door de opperhuyt van volwaffchene verbeelt, en nogtans is zy zeer vol bloetvaten, die ook gemakkelyk op te vullen zyn; om zulks te kunnen vertonen, beware ik in myn huys vaandel en loofwerkjes uyt de huyt gemaakt; ja ik heb banden van boekjes laten maken, dewelke in plaats van ander leer met het aldus bereyde vel van kinderen overtrokken zyn, terwyl ik tuffchen de bladeren van deze boekjes verfcheyde ftukjes van vliezen van 's menfchen lichaam legge, op dat in de zelve, door myne konft opgevult zynde, de wonderbare verfcheydentheit blyke, welke te zien is in de loop der vaatjes, en die naauwlyks op twee afzonderlyke plaatzen een en dezelfde fchynt, maar in yder anders en verfchillende is, voor zo veel 'er iets anders op deze of geene plaatze, volgens de Wet, door den *Almogenden Schepper* in de eerfte Schepping opgelegd, moet worden verricht.

IX.

Van de Beenderen.

Toen ik nog Jongeling was, doorsnuffelde ik de beenderen met zo veel yver, dat ik my verbeelde een volmaakte kennis van de zelve gekregen te hebben; maar hoe verre heb ik van de waarheit af aldus geoordeelt! Na dat ik de beenderen zeer zorgvuldiglyk open gezaagt, en onderzocht de vaten der zelve met wasch opgespoten, de beenderen der kinderen ingezien, ja geraamtens daar uyt gemaakt hadde, die naauwlyks groter als de kleynfte vinger waren, heb ik bevonden, dat de zaak geheel anders, als ik eerst gemeent hadde, gelegen was; een groot deel van 't geene, dat ik hier in aangemerkt hebbe, heb ik al bekend gemaakt

zo in myne Aanmerkingen, Cabinetten, als ontleetkundige Aantekeningen; maar dat ik nu versch ontdekt hebbe, zie daar, zulks maak ik nu bekend. Ik bevinde, dat de [*epiphyses*] aanwasschen ofte aangroeyzels, zo wel die zich boven als onder aan 't lichaam van 't voornaamste been zich vervoegen, haar grootste vastste bant of hegting met het been krygen, voornamentlyk door 't beenvlies, en daarom van dat vlies ontbloot zynde, lichtelyk van 't been afvallen. Men stelt wel gemeenlyk, dat de aangroeyzels aan 't lichaam van 't been door middel en tusschenkomst van een kraakbeen vereenigt worden, maar dat moet men zo niet verstaan, als of zy door een kraakbeen, in 't midden tusschen deze beenderen gelegen, gelyk als een derde lichaam vereenigt worden; dewyl de voornaamste beenderen zelfs even als die aangroeyzels in de kinderen nog kraakbeenig zyn, zo dat het kraakbeen van 't eene op 't kraakbeen van 't ander gelegd wort, en worden beyde door middel van 't beenvlies aan malkanderen vastgehegt. Hier door geschiet het ook, dat de eerstgebore kinderen in een moeylyke baring een gebroken arm, schouder, of ander been dragen. Men vrage, of de tydt van 's menschen ouderdom kan worden bepaalt, wanneer een kraakbeen, zyne eygenschap verloren hebbende, in een beenagtige overgaat? Ik ontken, dat men zulks weten kan, dewyl 't in den eene vroeger, in den ander later geschiet: want ik hebbe lichamen gezien, waar in twintig Jaren na de geboorte nog iets kraakbenigs gevonden wiert. Ik zegge dan, dat de beenige aangroeyzels door 't beenvlies aan 't lichaam der beenderen vastgemaakt worden; maar eer 't kraakbeen volkomen been wort, komen 'er op de plaats van de onderlinge t'zamenvoeging, alwaar ze malkanderen aanraken, veele uytstekende uytspuylingen, en ook uytgeholde groefjes te voorschyn, waar in ze wederom ontfangen worden, zo dat de aangroeyzels op deze wyze vast vereenigt worden: want als twee lichamen zo naauwkeurig tegen malkanderen zitten, dat 'er geen lucht tusschen komen kan, worden zy zeer bezwaarlyk van malkanderen gescheyden, maar houden vast aan een; 't zelfde geschiet hier ook, nademaal alle lucht in 't zamegroeyen afgeveert wort.

Maar hoe wonderbaarlyk is 't, zo iemant de wyze bespiegelt, hoe [*osteogenesis*] de beenwording in de beenderen zelfs voltooyt wort; dezelfde begint namentlyk in 't middelste deel of 't lichaam van 't been zelfs, maar in 't voorhoofst been eerst omtrent den Ooghol! In een afbeelding hier achter aan gevoegt is klaar te zien, dat de beenwording van 't dyebeen in een kint van zes of zeven Jaren begint in dat gedeelte van 't been, alwaar 't been het dikste is; daarna worden de beenige vezelen of

stra-

stralen boven en onder dit gedeelte, met langzamerhand van plaats tot plaats op te klimmen en neder te dalen ranker, tot dat derzelver 't zamengevoegde dikte eyndelyk verdwynt; ondertuffchen hoe deze dikte van 't been ranker wort, hoe 't meer en meer breder uitgroeit; waarom diergelyke beenderen veel zeltzamer en bezwaarlyker in 't midden breken, als enigzints hoger ofte lager.

In 't [*os styloideum*] priem wyze been merk ik iets byzonders aan, namentlyk, dat het byna nooyt gevonde kan worden in dootshoofden uyt de openbare graven gehaalt: want by na altydt zyn ze van 't priemwyze been berooft; zulks geschiet daarom, om dat dit beentie in de Jeugt aan 't slaapbeen vastgehegt wort door [*articulatio*] een geleding, maar niet door een [*symphysis*] 't zamengroeying, of [*synchondrosis*] kraakbenige vereniging, schoon 't zomtydts in zeer oude lichamen tegen de natuurlyke gewoonte zodanig geschiet, en dan groeit dit been gemeenlyk als door [*anchylosis*] een 't zamen groeying met het steen been vast, daarom blyft het in zodanige dootshoofden in zyn wezen, schoon ze uyt de grafsteden gehaalt worden, zo 't maar gebeuren mag de zelve van zeer stoude menschen te vinden; maar om dat de menschen zelden tot zulke hogen ouderdom komen, daarom ziet men ook zelden dit been in zyn geheel. Zal dan dit beentie te houden zyn voor een [*apophysis*] uytsteekzel van 't steenbeen, gelyk 't gemeenlyk geschiet? Geenfints: want in 't eerst is 't kraakbenig, en daarna, als 't been wort, wort het door een geleding 't zamengevoegt, die men [*arthrodia diarthrosos*] een ondiepe losse geleding noemt. Zulks is zeer duydelyk te zien in 't dootshoof, 't welk ik aan den zeer vermaarden Heer *Boerdeum* vereert hebbe. 't Gebeurt zomtydts, dat dit beentie met [*os hyoideum*] het tonge beentie door banden natuurlyk 't zamengevoegt zynde, met dat been zodanig vastgroeit, dat het een been wort.

De groter en klynder [*trochanteres*] drayers groeyen van boven en achteren aan 't dybeen. Ik sta toe, dat menze uytsteekzels noeme met dit beding nogtans, dat 'er bygedaan wort, dat zy bastaart uytsteekzels zyn: want zy komen niet voort uyt de uytgereckte zelfstandigheit van 't been zelfs, welke wyze van voortkomen echter tot de natuur van een ware uytsteekzel vereifcht wort. Maar zy houden aan malkanderen vast door aanraking van kraakbenige oppervlaktens, en niet door een derde tuffchenkomendt kraakbeen; 't welk klaar blykt, om datze door 't lang koken in Jonge menschen daar van afvallen. In oude lieden, als dit verenigde kraakbeen volkome been wordt, groeyen ze door de eenige zelfstandigheit zelfs wel zodanig aan malkanderen, dat het een

Yyyyyy

vast

vast been fchynt, en opdien voet konnenze uytsteekzels genaamt worden, eensdeels om dat zy aldus fchynen, ten anderen om dat zy het zelfde gebuylk hebben, dog evenwel zullenze voor bafartaat uytsteekzels gehoude moete worden. Deze onechte uytsteekzels, voor deze volkome kraakbenig, krygen gemeenlyk haar beenagtigheit 't eerst in haar midden, alwaar eerst een benig ftipie zich openbaart, 't welk gedurig meer en meer aanwaffchende eyndelyk de gehele benige zelfftandigheit van deze zogenaamde uytsteekzels maakt.

Ik hebbe ook gezien, dat 'er een groot onderscheit is in de holligheden der beenderen van een Mensch, want aan beyde de kanten omtrent de uyteindens der doorgezaagde beenderen bevinde ik de fpongieuze beenige zelfftandigheit in zommigen groter, in anderen kleiner; deze fpongieuze beenagtigheit is in verfchyde menfchen ook zeer verfchyde zo ten opzichte van zyn dikte, dunte, als maakzel zelfs; ik vinde zomtyts in velen behalven de fpongieuze beenagtigheit een dradig beenig t' zamenftel als een weefzel wonderlyk door malkanderen doorweven, waar in ik de overblyfzelen van wormpies gezien hebbe. Het Dybeen, of fcheenbeen is in alle menfchen van binnen niet even hol, Ja ik hebbe aangemerkt, dat deze beenderen volkomen gefloten waren, en geen de minfte holligheit hadden, zo dat ik 'er heften van meffen uyt heb late maken, gelyk in myne Cabinetten te zien is. Als de beenderen zonder inwendige holligheit gevonden worden, moet men verdacht wезen, dat deze toeheeling na een zekere voorgaande ziekte gekomen is. Maar men moet uyt het maakzel der beenderen van beesten geen gevolg maken tot die van menfchen: want in de beesten zyn by na altydt de holligheden groter, en 't merg der beenderen veel overvloediger, en dikker, als men ooyt in een menfch heeft gevonden.

Ik twyffele ook, of de ontlederen niet te ruym fpreken van 't vlies, 't welk zy menen het merg zelfs te omringen: want na dat ik dezer dagen ben bezig geweest in 't opvullen der flagaderen, welke konft ons 't beste de natuur der vliezen leert, hebbe ik na de opening van zodanige beenderen ontdekt, datze over al niet even eens waren gefteit: want der zelyver inwendige holligheden zyn gemeenlyk geheel fpongieus beenagtig, zommige dradig beenagtig, zommige naauwlyks hol, anders als in de beesten gezien wort: waarom dan in die beenderen, alwaar de gehele holligheit vervult is met een fpongieuze beenagtige zelfftandigheit, of een dradige beenagtige ftoffe, daar ter plaatze geen gemeen bekledent vlies van 't merg gevonden wort, maar 't merg wort dan in de benige huysies ontfangen, en even vylig befchermt, als het zappige merg in 't fpongieuze benige maakzel der aangroeyzels.

Op dat het klaar blyke kan, hoe groot de over eenkomst is tuffchen deze

deze mergagtige olie der aangroeyzels, 't merg der beenderen zelfs, en 't andere vet van ons lichaam, hebbe ik bevonden, dat deze drie onderscheide soorten van vet in dode lichamen, die twintig of dertig Jaren in 't graft gelegen hadden, veranderen in de zelfde natuur van een zeker, volmaakte witte, harde, [*sebum vel adeps*] smeer, ongel, of roet, 't welk ik met ondervinding bevestige, en nu al te vore beschreven hebbe.

Men stelt overal, dat de kraakbeenderen der beenderen volkome bloedeloze delen zyn; maar 't tegendeel heb ik over lang bewezen, nu kan ik voor 't gezicht tonen, dat 'er oprechte bloetvaten in gevonden worden, die door myn konst ontdekt zyn omtrent de blinkende kraakbenige oppervlakte van die grote korst, daar 't hoeft van 't dybeen mede overdekt wort, ook ter zyden de randen der beweegbare kraakbeenderen, die tusschen de uyteindens der beenderen, dooreen geleding t' zamengevoegt, geplaatst worden. Na myn weten is 'er niemand geweest, die aangemerkt heeft, dat deze kraak beenderen zomtydts in 't geheel ontbreken, ik heb 't echter door proeven geleert. Maar 't fraayste, dat in dezen toestel is aan te merken, is dat die slagaderties, welke tot deze kraakbenige korsten lopen, geenzints verder konne komen, of tot in de bovenste oppervlakte van 't kraakbeen doordringen, als alleen tot de hoogte van twee lienien, alwaarze dan opgehouden worden en niet verder gaan, daar zy op andere plaatzen altydt tot de uysterste eindens toe opklimmen; 't is zeer vermaakelyk om te beschouwen, als gy ziet, dat haar zo groot een tegenstant geboden wort, dat zy met alle macht geen wegen voor zich verder konnen openen.

X.

Van de Zenuwtepelties van de Maag.

Indien Imant de veelvuldige pynen, waar mede vele menschen langdurig gequelt worden, en welkers oorzaak of in de maag of darmen zit, overweegt, zal hy daar uyt lichtelyk besluyten konnen, dat aldaar zeer veele Zenuwen, en scherp-gevoelige Zenuw-tepelties schuylen. Dat zulks zodanig inderdaat gelegen is, bevestige ik nu met het gezicht zelfs: want als ik de slagaderen met een rode wasch opvulle, en deze delen aldus toebereit naderhant eerst in een bequaam vogt weeke, dan bevinde ik, dat de inwendige oppervlakte van de maag en den nugteren darm gelyk als met een zekere tepelagtigen rok bekleet is. Ik moet evenwel bekennen, dat deze tepelties zo duydelyk in een mensche maag niet te voorschyn komen, als wel in een schaap, gelyk ik

in deze figuur hebbe afgebeeld. Derhalven zal men hier uyt zo veel te lichter kunnen geloven, dat zy in een mensch ook aldus gevonde worden, dewyl een daar na bykomende gelykenis, hoe-wel wat duysterder, in een mensch aangemerkt wordt. Maar op dat dit tepelagtige maakzel in de maag van een schaap wel gezien worde, moet men dat gedeelte van de maag nemen, 't welke aan de bygele-gene milt vastgehegt wort; laat het zo lang in warm water blyven, tot dat de rok, die ik den tepelagtigen fluwelen noeme, van den tepelagtigen afscheit, als dan puylen deze tepelties, hebbende de grootte van spelde knopies, uyt, in de oppervlakte van den tweden rok, zittende onder den eersten losgemaakten rok. 't Zelfde kan men ook doen, als de maag van een schaap in regenwater zolang geweekt wort, tot de eerste rok van de maag van den onderleggende tepelagtigen rok afscheit.

Mogelyk zal 't Imant aanstotelyk voorkomen, dat ik deze ronde knob-beltjes in een schaaps maag tepelties noeme, nademaal de ontleders deze zenuwtepelaties met een pyramidaalswyze figuur afbeelden. Maar ik kan zeer klaarblykelyk aantonen, dat vele dezer tepelties rontagtig zyn, voor zo veel zy namentlyk buyten de oppervlakte van dit vlies uyt-puylen, zulks ziet men duydelyk in de huyttepelaties, voornamentlyk in de te-pels der vrouwenborsten, die ook met zeer vele tepelties verciert worden. Het tegendeel heb ik ondervonden in de huyttepelaties van walvisschen, voornamentlyk in de huyttepelaties van hare mammen, welke in scherpe kegelties uytgaan, gelyk ik voor dezen in myne Anatom. Cabinetten heb aan-getoont. Ja de tepelties, welke in onze voorlippen gezien worden, en meer an-deren zyn langwerpig; zo dat de tepelties na haar verschyde gebruik veel on-der malkanderen verschillen. Terwyl ik deze zaak in een schaapsmaag wat naauwkeurig onderzoek bevinde ik iets, dat veel zeltzamer is; namentlyk als ik een gedeelte van de maag, van de milt wat meer afgelegen, affny-de, en het zodanig, als ik zo even beschreven hebbe, behandle, dan vinde ik daar ter plaatze een geheel andere figuur van tepelties: want dan zynze niet meer rontagtig, maar klyn langwerpig, gelyk zeer kleyne [*ascarides*] aarsmayen naauw onder malkanderen verwacht; op de zelfde wyze byna heb ik ze in den nugteren darm van een mensch gevonde. Derhalven nadien wy nu door de zaak zelfs verzekert zyn, dat de ze-nuwtepelaties in een en 't zelfde voorwerp verschydentlyk van figuur zyn, gelyk ik in de maag van een schaap geleert hebbe, is 'er niet aan te twyf-felen, of een en de zelfde zenuw in verschyde takken zich verspyden-de maakt daar na ook verschyde tepelties, zo dat ze door deze verschy-dentheit bequaam worden om onderschyde uytwerkingen voort te bren-gen, gelyk ik eerst in de bloetvaten gevonden hebbe. Dit ontleetskun-dig.

dig leerftuk* wort bewezen door den gehoorzenuw, dewelke in een zagten en harden tak verdeelt zynde, daar na overgaat tot vele afzonderlyke gebruyken, na vele afzonderlyke plaatzen, een tak namentlyk na de halfmaanwyze pypen, 't flekkenhuys, doolhof, en een ander na de spieren van 't aangezicht. Ik zal nu niet fpreken van de zenuwtepelties van de tong, haar groote verandering, verfchydenheit, en vele nog meer te onderzoekene zaken, als 'er tot nog toe klaar ontdekt zyn.

Tot een TOEGIFT heb ik deze volgende alhier geplaatst.

'T is bekend, dat de waterblaas 't zamengenfteft is uyt onnoemlyke fpijdraden, dienende om 't water na buyten uyt te zetten; niemand zal ook ontkennen, dat de baarmoeder van een zwangere vrouw twee voorwerpen van een verfchillende natuur bevat, namentlyk de vrucht en de moerkoek, dewelke in een gezonden ftaat van arbeit, fnellyk, de ene voor en de andere na, geboren worden. Het maakzel van de baarmoeder heeft geen minder fpijdradige en beweegbare dikke zelfftandigheit, als de blaas; deze fpijdraden of vezelen zyn van een verfchide maakzel, loop, en gebruyk. Omtrent de baarmoeder van een bevruchte vrouw oordeel ik aanmerkens waardig te zyn, dat de moerkoek tot hare verloffing gebruykt niet alleen de gemelde beweegdraden van de baarmoeder, een verfchydentlyke loop hebbende, maar ook daar en boven een byzondere fpijre voorzien met kringfswys lopendefpijdraden, en wel op die plaats; waar de moerkoek in een natuurlyken ftaat zich aan de baarmoeder hegt, namentlyk den bodem van de baarmoeder; gelyk ik nu in myne nieuwe verzameling laat zien, en vertone.

O Hoe wonderbaarlyk heeft de goedertierenfte fchepper dit alles zo voorzien, op dat niets aan de in arbeit zittende zwakke vrouwen zoude ontbreken! Dewyl deze aanmerking gelukkig en klaarblykelyk my in 't gezicht gekomen is, hebbe ik 't niet ongerade geoordeelt, dezelve door een afbeelding te verklaren, om ze te vaffer in de geheugenis der genen te prenten, die zich in de vroetkunde oefnen. Hier uyt is 't niet bezwaarlyk te begrypen, dat de moerkoek, zo zy tegensde wetten der natuur op een verkeerde plaats van de baarmoeder, namentlyk de rechter of flinker zyde, alwaar zodanige kringfwyze beweegdraden niet zyn, zich vervoegt heeft, veel moeyelyker van de baarmoeder affcheit, als wanneer zy op haar natuurlyke plaats, dat is, gelyk ik gezegt hebbe, de bodem van de baarmoeder, zit: wat in zodanig een verkeerde plaatsing gedaan moet worden, kan de lezer zien in het tweede tental van aantekeningen, alwaar ik hem na toe wyze.

Nadien op de derde plaat van dit derde tental een plaats overig was,

Y y y y y 3

heba

hebbe ik die met een figuur van eengedeelte van een schaaps galblaas vervult, waar in te zien, dat de takken van de poortader spaarzamer volgens de lengte lopen, ('t welk aan de tweelingsaderen van de galblaas eygen is) maar overvloediger van weerskanten voortkomen, en na boven klimmen; ik bekenne, dat ik nooyt te voren zulks gezien hebbe. dog hier over zal ik hier na, zo 't Godt behaagt, wytlopijger handelen.

V E R K L A R I N G

D E R

F I G U R E N.

Van 't derde Tiental der aantekeningen.

De eerste Figuur van de eerste Plaat verthoont het dybeen van een mensch, door de zaag in twee delen verdeelt, in welkers holligheit zeer vele zo wormpies, als der zelve overblyfzelen gevonde worden, enz.

A. Het dybeen van een mensch.

B. Het hoof van 't dybeen.

C. De klyne drayer.

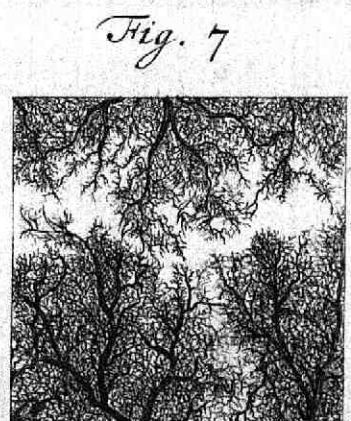
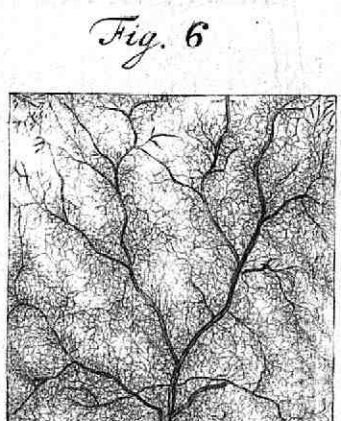
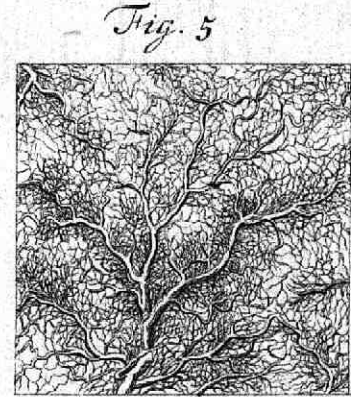
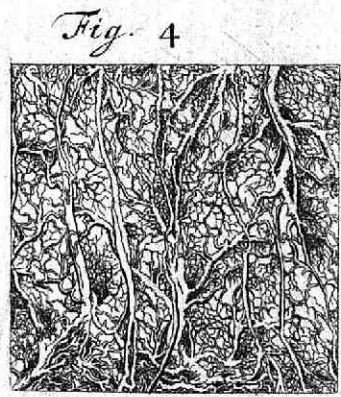
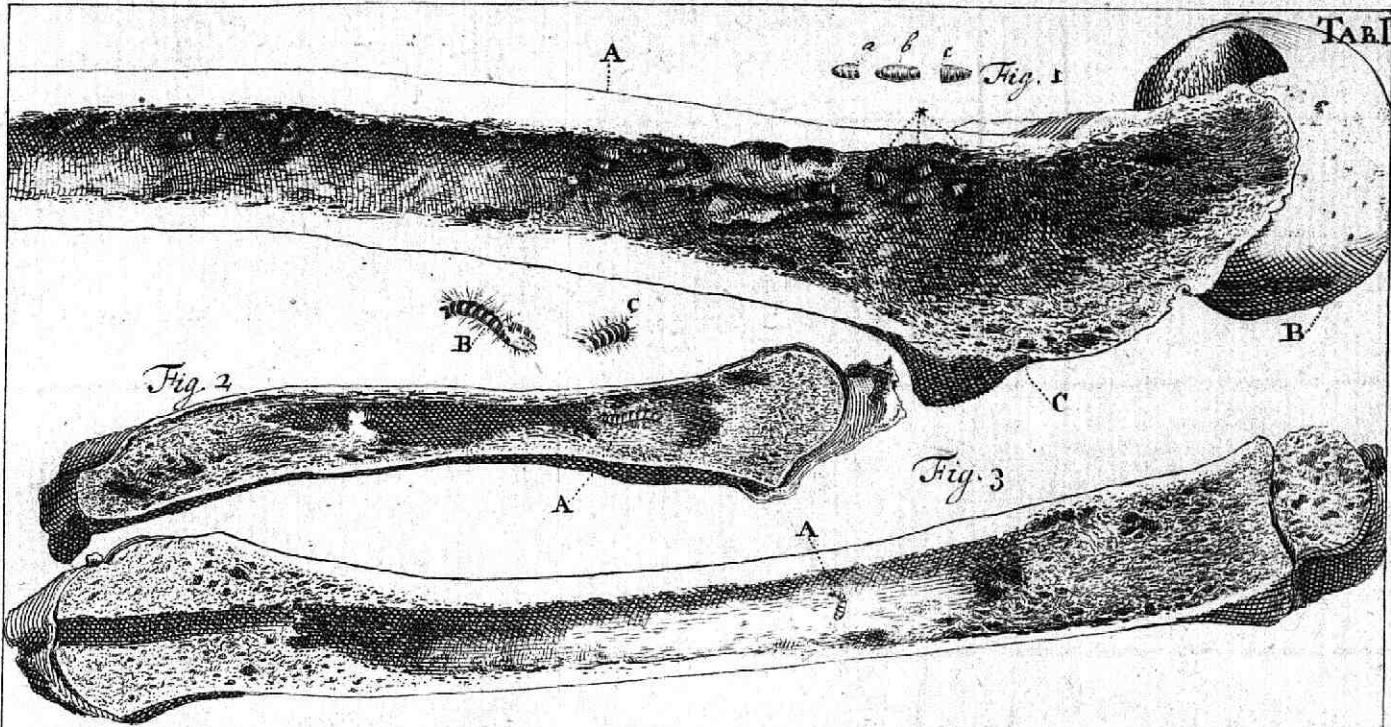
* Betekent de wormpies in de holte van 't been zittende.

a. b. c. Wormpies uyt de holligheit van 't been genomen, op dat zy des te duydelyker kunnen gezien worden.

Let wel; deze wormpies hebben een grote overeenkomst met die geene, welke in 't eerste Anatom. Cabinet voorkomen, schoon zy niet op een en dezelve plaats gelegen zyn geweest: want deze hebben in de holligheit van 't been gezeten, de andere zyn dagelyks in een groot getal door de waterwegen uyt een Adelyk Heer ontlast.

De 2. Fig. Het schouder been uyt een kint, in welkers holligheit na de opening gevonden wierden overblyfzelen van vervelde wormpies, hebbende een andere gedaante en maakzel.

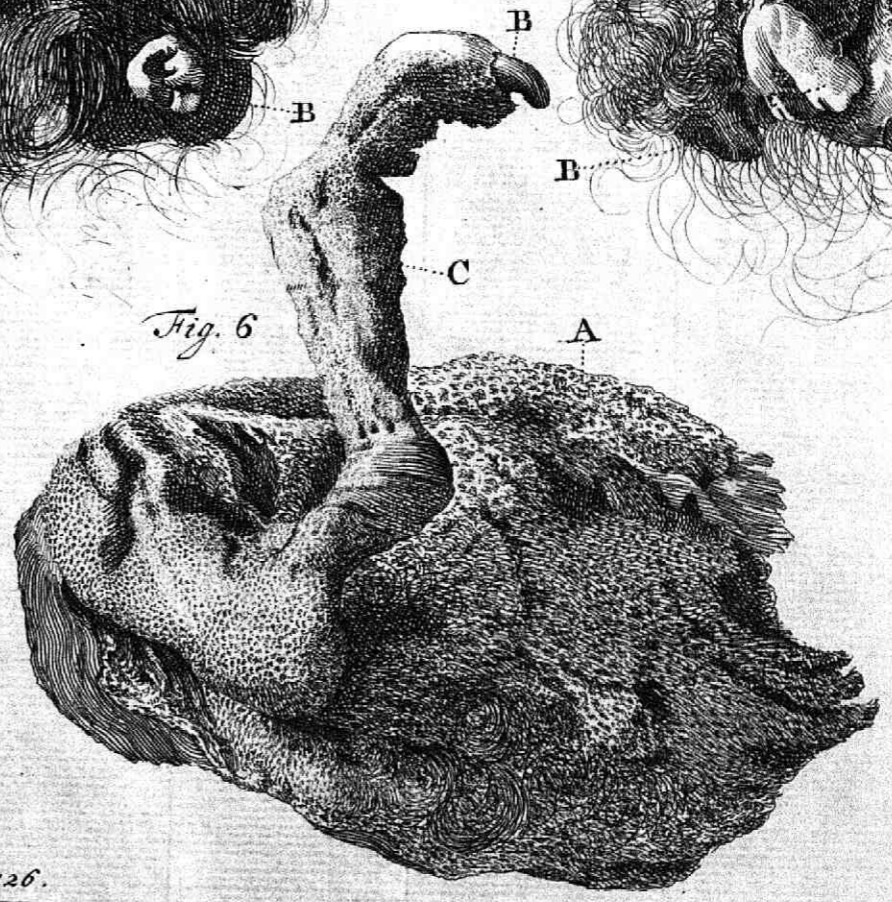
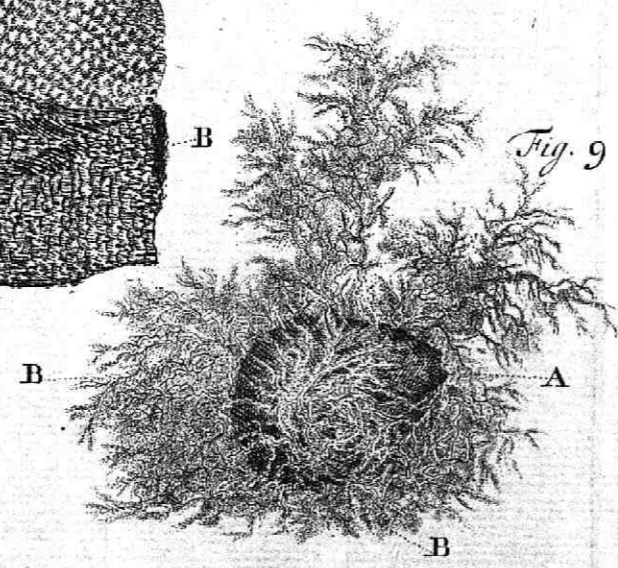
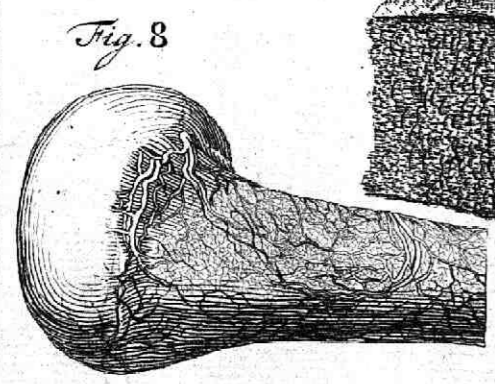
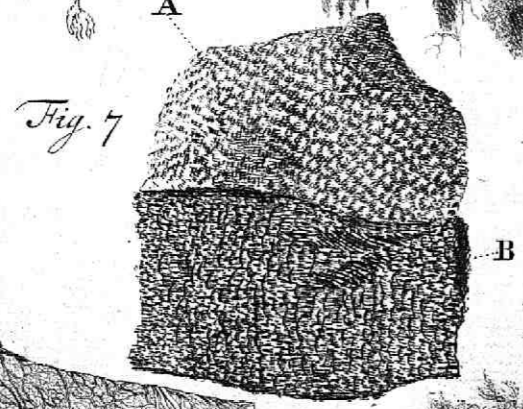
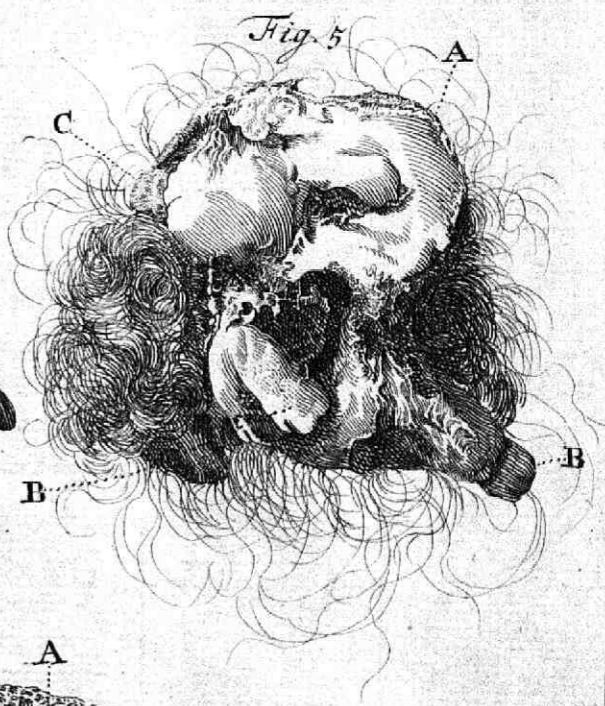
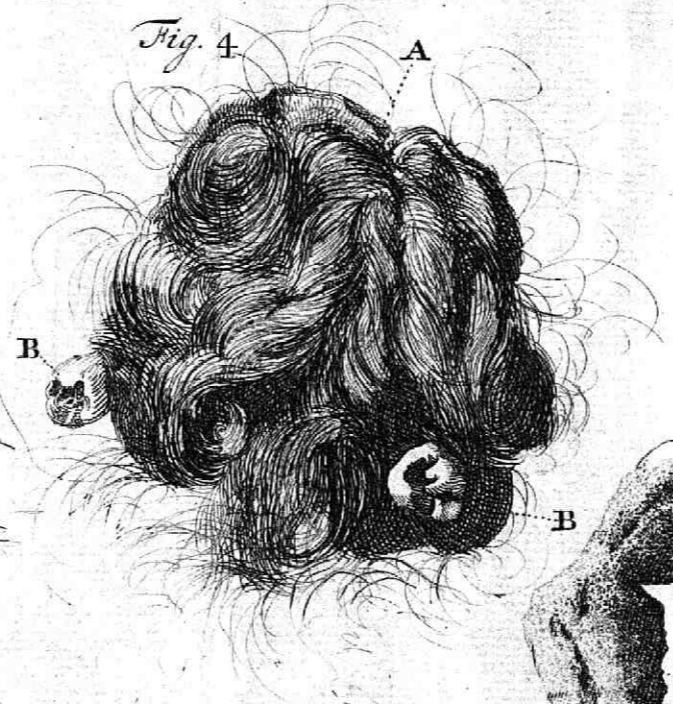
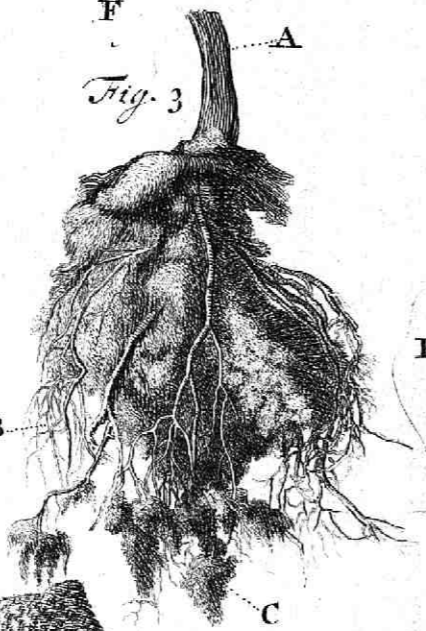
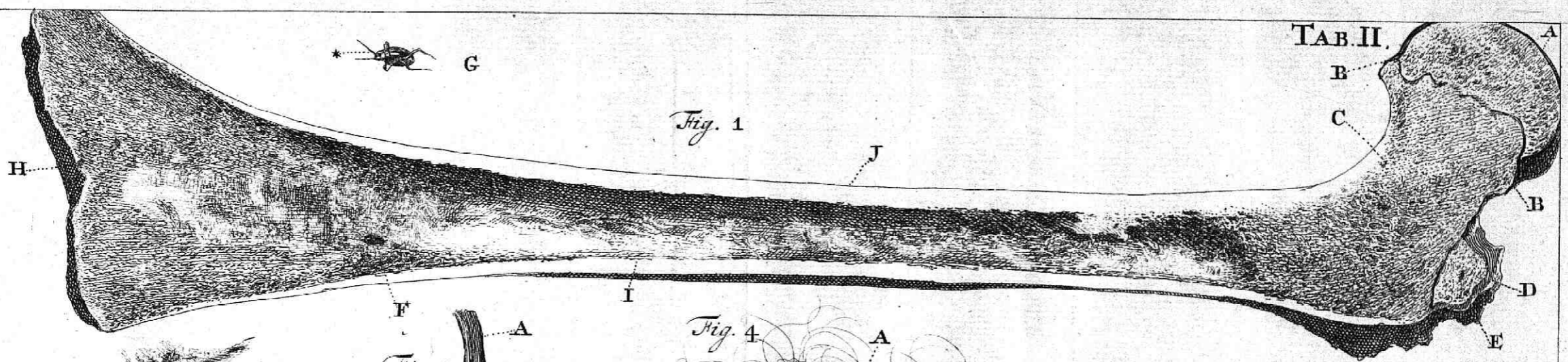
A. De overblyfzelen, op den rug leggende, en enigzints vergroot, zyn-
de namentlyk door een vergrootglas beschouwt; ik beware ook in een an-
der

Ncerd. Taf. 125.

J. Wandelaar ad objectum fecit

TAB. II.

J. Wandelaar. ad objectum fecit

Nerd. Taf. 126.

der been een stukje, op de zyde gelegen, welk aanmerkens waardig is.

B. Onbeschadigde overblyfzelen of velleties van 't zelfde wormpie, in een ander been gevonden, * dog alhier bygevoegt, op dat zy des te klaarden zouden te voorschyn komen.

C. Een stukje van de gemelde overgebleve velleties, in een ander been gevonden.

De 3. Fig. Een gedeelte van 't schouderbeen, in welkers holligheid het overblyfzel van een wormpie gezeten heeft, gelyk alhier met letter A. verbeeldt wort, maar is door den plaatsnyder na de gemaakte afbeelding ter aarde gevallen, zo dat ik 't voorwerp zelfs nu niet kan vertonen.

De 4. Fig. Een stuk van de inwendige gedaante van den nugteren darm, door de slagader opgevult.

Merk aan; de latten zyn hier afgenomen, op dat de loop der slagaderen duydelyker te voorschyn komen zou.

De 5. Fig. De uytwendige gedaante van 't zelfde voorwerp.

De 6. Fig. Een stuk van den omgewonden darm, zo als die uytwendig te zien is, de opvulling hier van is door de ader gedaan.

De 7. Fig. Het zelfde voorwerp, van binnen beschouwt.

De 1. Fig. van de 2. Plaat vertoont de helft van 't dybeen uyt een kint van omtrent 8 Jaren; door de zaag verdeelt, op dat het binneste te voorschyn kome.

A. Het hoof van 't dybeen.

B. B. Het gegolfde kraakbeen van de kraakbenige vereniging, door welkers hulp de hals met het hoof van 't dybeen in die Jaren 't zamengevoegt wort.

C. De hals.

D. De groter drayer, voor een gedeelte kraakbenig.

E. De beenmaking in 't midden van 't been.

F. Een beesie verbeeldende een [Scarabaeus] schallebyter, tusschen het dradige der beenderen zittende, zo dat de aanschouwers gemakkelyk konnen zien, dat 'er dit niet door bedrog kan ingebracht zyn. Daar en boven heeft de plaatsnyder het voorwerp in 't geheel niet konne uyt drukken, zonder wegneming van eenig gedeelte van de benige dradigheid. Indien imant de tederheit van 't beesie overweegt, zal hy lichtelyk konne geloven, dat het aldaar voortgekomen is, en nergens anders van daan. Maar op dat niemant twyffelen, of het gezegde ontkennen zou, wie lust heeft, hy kome tot my, en ziet de zaak zelfs.

*. Het zelfde door 't vergrootglas beschouwt.

De reden, waarom de plaatsnyder de benige dradige zelfstandigheid, waar in het beesie gezeten heeft, in dit voorwerp niet uytgedrkt heeft, is niet anders, als om dat hy zulks wegens de tederheit niet heeft konnen uytdrukken.

H. Het onderste einde van 't dybeen, alwaar het onderste aangroeyzel afgenomen is.

I. De buytenste, hartste, en vastste zelfstandigheid van 't dybeen, gemeenlyk Yvoor genaamt, welke nergens dikker is, als in 't midden, alwaar de eerste beenwording geschiet; dog verder wort het al dunder en dunder, tot dat het eindelyk verdwynt.

De 2. Fig, een persik met zyn zapvaten uyt de steen, midden in de vrucht geplaatst, voortkomende, met het moes van de uysterste vaten ahangende.

De 3. Fig. Een rietpeer tot een geraamte door konst gebragt; alle de zapvaten zyn zodanig getakt, als de slagaderlyke in de moerkoek van een mensch: van deze zapvaten hangt ook een moesvaatagtige zelfstandigheid af, 't welk alhier klaar blykt.

A. De steel.

B. De zapvaten.

C. Het moes.

De 4. Fig. Betekent het inwendige van een paggezweel, hebbende een wonderbaarlyke gedaante.

A. Een hantvol haayren, aan een beenagtige zelfstandigheid vastzittende.

B. B. Twee kiezen.

De 5. Fig. Vertoont het zelfde voorwerp, van de andere kant beschouwt.

A. Een wanschikkelyk gebeente.

B. B. Twee kiezen.

C. De haayren.

De 6. Fig. Een stuk Vleeschs, voorzien met een voetie en nageltie.

A. De Vlezige zelfstandigheid, bezet hier en daar met haayrties.

B. Het nageltie.

C. Het voetie.

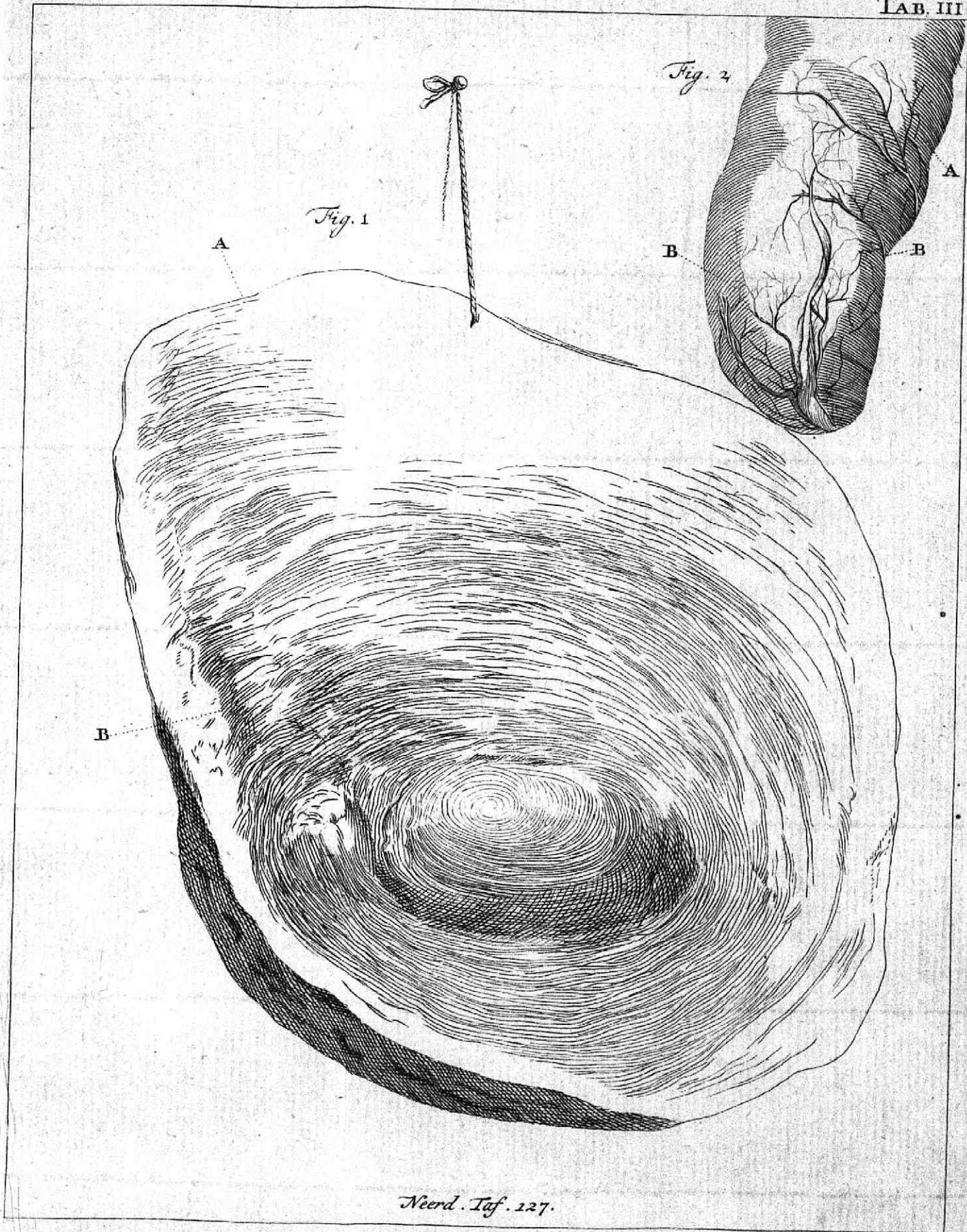
De 7. Fig. Een stukie van een schaapsmaag met het aanhorige bekleetzel der tepelties, het nytwyze lichaam genaamt.

A. De tepelties, uyt de oppervlakte uytpuylende.

B. Het nytwyze lichaam.

De 8. Fig. Een stuk beens van een Jonge, met het beenvlies bekleet.

Merk

Merkt aan; het beenvlies is zo vol van bloetvaaties, dat het overal zeer root voorkomt; echter zyn 'er zeer wynige bloetvaten in de holigheid der beenderen gevonden.

Den 9. Fig. Een uytgerafelde Abricoos, met zyne zap en moesvaten.

A. De steen.

B. B. De zap en moesvaten, zynde van een andere gesteltenis, als die gevonden worden in een persik, en peer.

De eerste FIGUUR van de derde PLAAT.

A. De bodem van een omgekeerde baarmoeder uyt een kraamvrouw.

B. B. De kringswyze vlezige vezelen, geschikt tot het verlossen van de nageboorte.

De tweede FIGUUR.

A. Het grootste gedeelte van de galblaas, genomen uyt de lever van een schaap.

Let wel; De aderlyke takken voor 't grootste gedeelte van de zyde voortkomende, lopen voor een gedeelte opwaarts; deze quamen te voorschyn na de opvulling van de poortader, 't welk men wel moet aanmerken.

Zzzzzz

ONT-

Handwritten text, possibly a title or header, located at the top of the page. The text is faint and difficult to decipher.

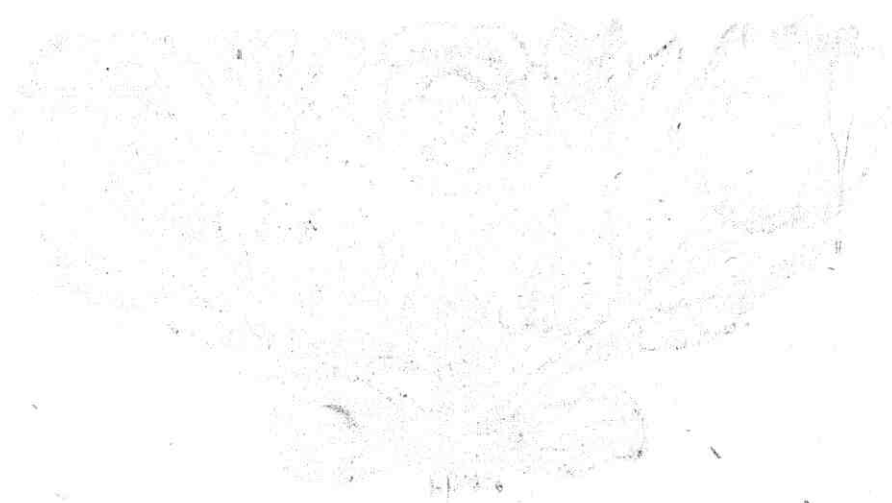
Handwritten text, possibly a date or a short note, located in the upper middle section of the page.

Handwritten text, possibly a name or a subject, located in the middle section of the page.

Handwritten text, possibly a description or a list item, located in the lower middle section of the page.

Handwritten text, possibly a name or a subject, located in the lower middle section of the page.

Handwritten text, possibly a name or a subject, located in the lower middle section of the page.

Handwritten text, possibly a name or a subject, located at the bottom left of the page.

Handwritten text, possibly a name or a subject, located at the bottom center of the page.

ONTLEEDTKUNDIGE VERHANDELINGEN

Over de vinding van een SPIER in de grond des
BAAR-MOEDERS,

Te voren nooit ontdekt.

MITSGADERS

Een nader Onderwys wegens de verlossing van de NAGEBOORTE

Der

BARENDE VROUWEN.

DOOR

FREDERICUS RUYSCH,

*Hoog-Leeraar in de Ontleedt en Kruidkunde: Medelit in de Kei-
zerlyke Academie in Duitshland, en van de Koninklyke
Maatschappye der Geleerden in Engelandt.*

10:10 AM

10:15 AM

10:20 AM

10:25 AM

10:30 AM

10:35 AM

10:40 AM

10:45 AM

10:50 AM

10:55 AM

11:00 AM

11:05 AM

11:10 AM

11:15 AM

11:20 AM

11:25 AM

ONTLEETKUNDIGE VERHANDELINGEN.

Zeer Lieve en Waarde Vrinden.

Tot U is 't dat ik spreek, door wie ik meermaals verzogt ben om iets in de Nederlandtsche Taale uit te geven, naar dien myne Schriften meest in de Latynsche Taale zyn uytgekoomen, waar van gy belyt onkundig te zyn, en by gevolg van myn doen niet kunt profiteeren.

Om dan deze Uwe beleefde en regtmatige verzoeken niet langer van de hand te wyzen, zoo wil ik in deze Wintersche avonden, onder des *Heeren* zegen, UL. wel van 't eene en van 't andere verslag doen; maar van alles is te lastig.

Als ik my te binnen brenge alle de onuytspreekelyke weldaaden, die de *Almagtige* my onwaardigen van de wieg af bewezen heeft; en hoe onwaardig en slegt ik zulks beantwoord heb, zoo moet ik als in verwondering smelten: want in alles, wat ik ondernam, heb ik de genadige handt des *Heeren* vernomen.

Daar zyn nu al meer dan 60 Jaaren verlopen, dat ik my begaf tot het onderzoeken van dat ondoorgrondelyke gestel van de kleine Wereld, dat is 's Menschen Lighaam, en dat met zoo groot een yver, het welk ook zoo wel beviel, dat ik my binnen drie Jaaren al liet gebruiken tot het onderwyzen van anderen.

De Instrumenten, die doenmaals in gebruik waren, om zulks te doen, bestonden in verscheide soorten van Mesjes, Schaaren, Tent-Yzers, Haakjes, Actueele Cauterikens, om het bloed te stelpen, ook Pypjes van Koper, die my doenmaals veel dienst deden, en nog dagelyks doen.

Veele Jaaren heb ik met deze Instrumenten te gebruiken doorgebracht, tot dat die beroemde, en myn Lieve Vriend, Doctor *Regnerus de Graaf* te voorschyn quam, welke een heel nutte Spuit practizeerde, die in zyn Tractaat *de Organ. Generat. inservientibus* ook afgebeeld staat, door welk instrument hy spiritueele gecouleurde vogten in de bloed-vaten bragt, om der zelve loop waar te neemen, het welk in 't eerst wel wat genoeg gaf, maar echter naderhand verworpen wierd, om dat die stoffe geduurig daar weder quam uitloopen.

Zzzzzz 3

Doen

Doen deed zich op de Godtlievende, en nu in hoope zalige, Doctor *Johannes Swammerdam*, dewelke zig ook van een Spuyt bediende; maar in plaats van gecouleurd water, of spiritueele vogten, nam hy een stoffe, dewelke warm in de bloed-vaten geperst zynde, daar in quam te stollen, verhoedende daar door het weder-uytloopen van de zelve.

Hier door quam hy zoo verre, dat men de capillare aderen en slag-aderen wel in 't gezicht kreeg; maar dit voldeed ook nog niet: wy moesten het geheim nog dieper inzien, want de capillare vaatjens waren lang te vooren al gezien, waar van ze ook al den naam gekregen hadden van *vasa capillaria*, dat is, hayr-fyne vaatjens. Dit zyn doen was in die tyd, als hy die voortreffelyke, en nooit genoeg gepreeze Tractaten van de *Respiratie*, van de *Byen*, en van 't *Haff* Wereldkundig gemaakt hadde.

Hier nu staakte hy het anatomizeren, verliet de Wereld, en begon zeer ingetogen en Godsdienstig te leven, gelyk zulks te zien is uyt zyne Schriften: en hoewel hy veel aanzoek kreeg om met 't anatomizeeren te willen voortgaan, bleef hy echter standvastig in dat zyn voorneemen, tot dat hem *God almachtig* overnam in zyn eeuwige vreugde.

Wat voor stoffe nu deze zalige Man gebruikt heeft tot 't opvullen der Vaten, heeft hy my nooit gezegt, ook heb ik hem zulks nooit gevraagd: maar my quam door des *Heeren* goetheit in den zin een stoffe, die my zoo groot een dienst deed, dat ik niet alleen een vervulling maakte, als boven gezegt is, tot het capillare, maar tot een donzige en spinne-webs wyze fynte.

Hier zag men nu den misflag, dien de groote *Malpighius* geboekt heeft, van dat men de uyteinden der Vaten in 's Menschen Lighaam niet zien kan: waar naa zeer groot verlangen was. Nu kan men ze zien, en tasten, wat van haar uysterste is; nu ziet men ook den misflag, dat het anatomizeeren van doode Menschen in zoo veel verloope Eeuwen ons niet heeft kunnen brengen tot genoegzaame kennisse van 's Menschen Lighaam.

Dit is geen beroeming, maar eene volstreckte waarheid, ja een zeer groote weldaadt van den alles vermogenden *Schepper* aan ons bewezen!

Hier door is het, nu dat een doot Mensch van my als weder verleevendigt word, dat is, zoo natuurlyk ons voorkomt, als of hy weder leefde; en dit is al meede geen ydel voorgeven!

Immers hebben honderden van Menschen zulks gezien, en ook gezegt, *Obstupeo!* Ik staa verstelt! Men ziet, dat 'er byna niets aan ontbreekt als de Ziel; de Leeden zyn buygzaam; Vel, Vlees, Vet, en ook Ingewanden zoo natuurlyk, en zommige roodt, als in een levendig Mensch.

Wat

Wat is dit nu een groote weldaadt van den *Heere onzen Godt*, om, na zoo lang in de duysternisse gezeten te hebben, nu tegenwoordig zoo zeer verlicht te zyn! Hier, *fursum corda!* het hert naa booven! in volle dankbaarheid.

Aanleiding tot het ontdekken van deze Konst.

HEt is lange Jaaren geleden, dat ik quam by een zieltogent Mensch. Ik zag, dat de (*nitor faciei*) bloos van 't aangezicht van uur tot uur afnam: des quam my in den zin, of ook deffels ingewanden, en andere partyen, niet wel der zelve natuurlyke gestalte op dezelfde wyze zouden verliezen? en dat vond ik, naa dit myn doen, waarlyk zoo te zyn: want duizende van byster kleine deeltjens maken zich t'zoek naa de doot, en men kan ze dan niet zien; maar door dit myn doen komen ze ons als levendig en vrolyk voor, als of ze met ons als in gesprek quamen, en tot ons zeiden, al lang genoeg van ons, met onwaarheid gedisputeert en gesproken, nu hebje gelegenheit om ons van agteren, van vooren, van onderen, en van boven te zien; zeg nu, wie en wat wy zyn, en hoe wy nacht en dag bezig zyn tot uwe behoudenisse.

Terwyl nu deze myne Lighaamen zoo, als verlevendigt, by my bewaart worden, en dat de Menschen, de aangezichten ziende zonder eenige rimpels, en als met een natuurlyke bloos, dan wel eens vraagen, is hier niet wat blanketzel op gesmeert? Dan tot antwoordt: Gy ziet immers niet alleen het aangezicht, maar ook alle de delen, zoo uysterlyke, als innerlyke, gelyk als in een levendige gestalte: kan men die alle blanketten? Een stap verder; nu is 't wel te bevroeden, dat dit myn doen zoo gemakkelyk niet is aangenomen, maar vele vyanden gaande gemaakt heeft om stenen op te raapen, en my tegen te spreken, te beknibbelen, en vele onwaarheden voort te brengen.

Ik heb brieven van een zekeren Professor, die my verzoekt om dog geen meer nieuwigheden wereldt kundig te maken, maar dat ik my wil voegen naa 't geene zoo veel Eeuwen onwrikbaar en voor waarheit is aangenomen; ja ziende, dat hy zulks niet konde verkrygen, schreef hy my, dat het *contra dignitatem Professoris* was, dat is, tegens de waardigheit van een Professor. Ik schreef tot antwoordt, *Veni & vide*. dog hy is niet gekomen, maar naa de eeuwigheid overgegaan.

Als ik overweeg alle die byzonderheden, die de *Heere onze Godt* door my heeft believen wereldt-kundig te maken, zoo is het geen wonder, dat 'er zoo vele my van tydt tot tydt aangerant hebben, en op my gramsteu-
rig

rig zyn geweest, als ze van myn doen lazen, en wel eens in hare boeken lieten invloeyen: Ik wil liever myn Oogen uyt myn hoofd doen halen, eer ik dit of dat zal gelooven, het geen ons *Ruysch* hier voorhoudt, en naa 4 of 5 weeken my een brief toegeschikt wiert, met groot excuus over het zelve, als daar van door anderen onderrigt en overtuigt zynde, dat het waarlyk zoo was.

Het was ook al wat te zeggen, te schryven, dat de schorffe der Hersenen geen klieren, maar een t'zamenstel van zagte vaatjens is: men hadt nooit gehoord, of gelezen, dat zoo een zagte stoffe, witte gekookte styzel gelyk zynde, getoont konde worden alleen uyt Cannaaltes te bestaan.

Dit was maar een misflag, voortkomende uyt ongeloovigheidt; maar andere, door haat en nydt aangedaan zynde, en dan daar door onwaarheid practizeerende, beschuldigten my met te zeggen, en te schryven, *Ruysch* zeydt, dat 'er geen klieren in 's Menschen lighaam gevonden worden. Dit is quaadaardig, jaa onwaaragtig! als mede, *Ruysch destruit arte sua glandulas*; dat is, *Ruysch* destrueert de klieren door zyn konste. Deze beschuldiging by de voorgaande gestelt, als elkander wel gelykende. Voeg daar by het zeggen, dat de partyen door dit myn doen een ander gestel, en wel een onnatuurlyke gestalte krygen; het welk ook onwaar is.

Deze en diergelyke voorwendzels worden al mede beantwoort met *komt, en ziet!* Maar dat my ter verwondering strekt, is, dat alle die Vyanden, niemand uytgezondert, niet lang naa malkander naar de Eeuwigheid gegaan zyn tot grote ruste voor my!

Ik las onlangs in een Tractaat, en vondt daar in een groten misflag. De Autheur maakte gewag van myn doen, en sustineerde, dat niet *Ruysch*, maar *Swammerdam* de uytvinder dezer Konst was geweest. Dit is een onwaarheid, aangezien men nooit by hem een doot Lighaam, als verlevendigt, gezien heeft.

Dit is een ontdekking, die God door my heeft believen waereldt-kundig te maken, waar van ik *Hem* ook de eere geeve, en dankzegginge toewyze.

Het zal my niet ligt vergeten, wat moeyte van my daar toe is aangewendt; en nu het gevonden is, komen my dagelyks meer en meer wonderen te voren in 's Menschen Lighaam, waar van myn lieve en waarde Vriendt *Swammerdam* nooit mentie heeft gemaakt: immers wy waren dagelyks by elkanderen, maar hy heeftaan my of ymandt anders zulks nooit yertoont.

Doen ik dit eerst liet zien, men sprak 'er van als van Toverye: ook wilde

wilde men in eenige Landen geen geloof daar aan geven, het welk nu evenwel wat begint te bedaren.

Zonder deze myne ondervinding hoe weinig wist men van de bloedvaten. Men zeide, de slag-aderen brachten het bloed na alle de delen van ons Lighaam ter voeding en verwarming, en dat de aderen het dan weder opramen, en na het Herte brachten, door het geduurig circuleren: daar nevens zeide men, de aders hadden maar een enkele rok of vlies, maar de slag-aderen twee, het geen ook maar half waar is; ten derde, dat de aderen klap-vliezen hadden, maar de slag-aderen geen; en dit is al meede onwaar bevonden: want omtrent het herte worden ze immers in de slag-aderen ook gezien.

Hier mede zonden ze ons weg: maar met welk een groot licht zyn we nu bestraalt door des *Scheppers* ontzaglyke weldaadt! gelyk ik UL. verder hope enigzints te verklaren.

Hoe naarstig ook onze voorgangeren geweest zyn in 't onderzoeken van het gestel der bloed-vaten, (waar voor ze ook te danken zyn) hebben ze echter nooit kunnen ontdekken deze haare uyteinden, daar nogtans zoo byster veel aangelegen is. Dit ontdekte ik door het vervullen van de zelve, en nu zien we, dat de meeste haarer uyteindens zoo fyn als Dons of als Spinne-webbe eindigen; andere eindigen als in een *Pulpam* of Moes, en dat Moes tone ik op vele plaatzen ook zelfs *Vasculous* te zyn. Men zeidt gemeenlyk, *praesentemque refert qualibet herba Deum!* dat is, yder kruidtje vertoont en wyft ons *Gods* tegenwoordigheit! mag ik dit ook niet wel zeggen van deze uyteinden der bloed-vaten? Hoe, zoo fyn als Spinne-webbe? en moeten die geduurig nacht en dag bezig zyn om uyt te voeren 't geen *Gedt* in haar geschapen heeft? immers ja! want zy zyn die Werklieden, geschikt tot voortbrenginge van deze en geene vochten, of zappen, (*ex chyloferositate sanguinis.*) uyt de voedende wey van 't bloet.

Hier vraagt mogelyk iemandt, hoe het te weten is, dat zoo zeer fyne uyteinden nacht en dag werkzaam zyn? Het antwoord is: Als we ons gaan nederleggen om te slaapen, eischt men een Waterpot tot ontlastinge van ons water. 's Morgens wederom opstaande, neemt men de Pot, en men ontlast zich wederom: immers moet dit door die zoo fyne Kanaaltjens der Nieren volbragt worden: daar nevens slaapende of waakende, moet het bloed nooit stil staan, of 's Menschens einde is daar, en hy gaat zoo dan naar de Eeuwigheid: en zoo is 't ook gelegen met de Spieren, en *fibrae motrices*, of bewegende Spierdraaden, dewelke in de Maag, Darmen, en elders in een geduurige werkzaamheit zyn van beweegen, en wringen of kneeden, 't welk de groote en vermaarde *Hecquet*, der Medicy-

dicynen Doctor, en waardig Lidt van de loffelyke Societeit te Parys, ons medegedeeld heeft in dat kostelyk Tractaat *de trituratione cibi in stomacho*; en zulks heeft ook plaats in het Gedarmte.

Voeg daar by, dat de Ademhaaling, 't zy wy slaapen of waaken, mede niet mag stil staan, waar toe al mede de Spieren, de Longe en het Hart in een geduurige beweging zyn: en byaldien dezelve in de gezegde geduurige beweging zyn, kunnen nog mogen die byster fyne bloeten watervaten (*vasa lymphatica*) stil staan, of ons leven is ook ten einde.

Door deze gezeide nieuwe ontdekking tone ik ook, waar van men zedert zoo veel verlopende Eeuwen niet heeft geweten, namentlyk, dat, de takken van de grote bloetvaten, (als *Arteria magna, Venacava, Vena Portae* of *Portarum*, &c.) alzijs met den andere niet overeenkomstig zyn, zoo in weezen, als in gebruyk. Dit is een zaak van zeer grootte nuttigheit, en waar door zeer vele misflagen ontdekt worden.

Ik heb 'er reets voorheen eenige van doen afbeelden in myne Boeken; en dit heeft niet alleen plaats in onze bloet vaten, maar ook zelfs in de zapvaten der Peren, en andere Vruchten meer, welkers zapvaten, waar uyt ze byna alleen bestaan, ook zeer veel van andere verschillen, waar van hier nader, zoo 't God behaagt, in *Decade Advers. IV.*

Geeft my ten dien einde een stuk van de Lever in de handt, wiens bloet-vaten met een roodtwassige stoffe vervult zyn; ik zal u weten te zeggen, dat dit door de *Vena Portae*, dat door de *Vena cava*, en een derde door de *Arterien* gedaan is. Is het dan niet te duchten, ja voor zeker te houden, dat haar in haare uitvoeringe ieder ook iets byzonders van God den Heere opgelegd is om te verrichten? en zulks alleen door desselfs wyze bestiering van boven.

De voorgemelde Hr. Dr. de Graaf heeft ons nagelaten in zyn Boek *de Partibus genital:* een afbeelding van 't *Pancreas*, zoo natuurlyk, dat het niet te verbeteren is; maar niets byzonders is 'er van de bloet-vaten in te zien.

Het was doenmaals, gelyk nog by de meesten al, *Secretio, Secretio!* Maar wat is *Secretio?* zonder voorgaande *Confectio*, door de vaten, als uytvoerders, en werkers, *mediante chylo-serositate sanguinis*, waar mede ik versta de Sereuze huy des bloeds, in de Slag-aderen onthoudende; en het geen in de aderen gevonden word noem ik *sanguis serosus*, gelyk het voorheen die benaming al gehadt heeft, of *Serositas sanguinis*, om dat het zig van het voornaamste voetzal of gyl ontlast heeft.

Men vraagt me, op wat wyze de gezeide uytvoerders haar werk vol-

volbrengen? Ik geef tot antwoordt: dat is te hoog voor 's Menschen begrip; dit is *Godt* alleen bekendt; en niet wyzer te willen zyn dan het *Hem* behaagt, is een *eruditum nescire*, dat is, een geleerde onwetendheid.

Wat was nu al verder te onderzoeken? hier stil te staan, en te denken, het is nu al genoeg. Neen! Deze Lighamen nu als verlevendtzynde, moet men ook zoeken te conserveren en te behouden, en zulks niet alleen voor enige Dagen, Weken, Maanden, maar voor zeer veel Jaren, zonder verandering van haare *nitor faciei*, of bloos van 't aangezicht, als in een fris, gezondt, ja gelyk in een levendig Mensch.

Schynt U dit, waarde Verzoekers van dit geschrift, niet wat groots gezegt? Wel ik heb gezegt, en zegge het noch: *Venite & Videte*, (komt en ziet het.)

De grote Monarch van Groot-Rusland, onlangs in de andere Waereld overgegaan, heeft 'er gehad, en ze zyn 'er noch, die 20, 30, ja meerder Jaren al doodt zyn geweest; en nu kan ik 'er UL. wederom tonen, die 5 of 6 Jaaren by my zoo bewaart zyn geworden, in myne nieuwe verzameling, waar mede ik nu al weder op nieuw 8 Jaren lang bezig ben geweest; edog riet zonder hulpe van mynen Zoon.

Ik verzekere my, dat voor die Lighaamen, dewelke zyn Keizerlyke Majesteit van Groot-Ruslandt van my heeft gekregen, wel goede zorge zal gedragen worden, om ze zeer wel te doen bewaren: te meer, alzo gemelde Majesteit my die groote eere heeft bewezen, van zig zelfs van my te laten onderrechten aangaande de partyen van 's Menschen Lighaam, waar door Hy in staat is gesteldt om over dezelve zodanig te redeneren, dat het tot verwondering van een ieder is geweest.

Het was, gelyk gezegt is, gants nodig om een ieder genoeg te geven, de partyen te conserveeren, op dat men altoos konde zeggen: *Venite & videte*, (komt en ziet het); en zulks was eertyts ongehoort: immers was Professor *van Horne* een deftig ontleder! Maar al dat hy van dat soort had toebereit, bestont in een Arm van een Mensch, wiens Spieren hy nauwkeurig hadt van een gescheiden, en in Zout bewaart. Voorts zag men by hem niets. Het zelve was by droog weer droog, en by nat weer droop het van de pekkel.

Het is nu al meer dan 62 Jaren geleden, dat ik sterk doende was met het prepareren en conserveren, en na my quam Doctr. *Swammerdam* mede ontrent enige byzondere delen van 't Lichaam, en nu is 't zoo gemeen als voorheen ongezien: edog met wat een onderscheidt! Hoe

zwaar dat prepareren en conferveren is, weten best, die zulks dagelijks doen; het is ieder wel even na, maar niet even nut.

Regn. de Graaf, een byzonder vernuftig Ontleder, verzocht me eens door een Brief om iets voor hem te willen prepareren. (*Ad illud enim*, schreef hy, *felici sydere natus es*, dat is, *Daar toe zyt gy dog onder een gelukkig gesternte geboren!*)

Die zulks nu by my komen zien, en 't gene ik heb toebereidt zookonstig en mooi vinden opgeschikt, en als verlevendigt, zeggen wel eens, *quorsum illud?* dat is, *waar toe zoodanig een kostelyk opschik?* Ik geef tot antwoordt: Waar toe zo kostbare Begravenissen der Doden, daar de Wormen met zoo grote stank al in zitten te smullen? Waar toe al dat kostelyk bekleden der zelve? Ik doe het om den Mensch alle afkeer te benemen, die dog van natuure anders gewoon is een schrik te hebben voor dode Menschen, en hare delen. Ten tweeden, ik doe het ter eere en waardigheid van de Ziele, die 'er in gehuisvest is geweest; en alzoo heb ik het vertrouwen, van my niet te bezondigen wegens haar cierlyke opschik.

Nu al weder een stap verder. Ik hadde in myn derde *Decas Adversar.* iets byzonders ter neder gestelt, waar over ik, enige tydt geleden, een lesse deede, ten dienste van de Vroedt-Vrouwen, in 't bywezen van de Opzieners van het *Collegium Medicum*: want zonder haar bywezen worden 'er zoodanige onderwyzinge niet gedaan.

In die gezeide lessen zoude ik, zoo men voorgeeft, ook gezegt hebbe, dat het Kindt geboren zynde, men de Koek niet moet zien te krygen, maar te laten zitten, tot dat ze de natuur komt uit te dryven. Of dit myn zeggen qualyk is verstaan, of qualyk uitgeduidt geworden, late ik daar; ik geloof niet, dat die gezeide Heeren zulke lessen zouden toestemmen, maar veel eerder verfoeien. Ik hebbe alleen gezegt, dat wanneer de Moerkoek zoo vast zit, dat ze na geen gewoone zagte middelen komt te luisteren, het beter is haar tydt te geven, dan gevaarlyker middelen in 't werk te stellen, gelyk nu verder aangewezen zal werden. Het geen ik dan verder ook in de gezeide Lessen, als vry wat byzonders, voorhiel, bestondt in de ontdekking van een nooit voorheen gehoorde, getoonde of bekende Spier, die ik onlangs ontdekt heb, door des Heeren goedheid, in de grondt van de Lyf-Moeder van een ontzielde Kraam-Vrouw, waar van een afbeeldzel gevonden wordt in myne derde *Decas Advers.* Edog niet volkomen na myn genoegen, zoo dat ik geraden vondt, het zelve te doen verbeteren in deze Verhandeling.

Het is een *Musculus orbicularis*, dat is, een Spier, gemaakt van rondtom

rondtom lopende Spierdraden, dewelke meest van wezen vry dik zyn, geschikt tot uitvoering van 't werk, waar toe ze onze *Heer* geschapen heeft, namentlyk tot uitpersing des Koeks van de nageboorte van 't Kindt.

Deze Spier word nooit gevonden, als na dat het Kindt geboren zynde, de Kraam-Vrouw het Leven met de Doodt komt te verwisselen: en dit is wel zekerlyk een oorzake, dat ze in zoo veel Eeuwen onbekent en ongezien is gebleven; te meer, om dat het zoo byzonder zwaar voor ons is, in zoo een ongelegenheid de Lichaamen te mogen openen, en daar nevens, zoo een voorwerp te mogen mede neemen, 't zelve te zuiveren, en naderhand te kunnen zeggen, komt en ziet het: anders naauwlyks gelooflyk!

Deze nieuwe ontdekking is van nu af aan van Buitenlanders zo vermaart, dat ze ook den naam heeft gekregen van *Musculus Ruyschianus*, gelyk de *Musculi Pyramidales* geheten zyn naar derzelve vindere naam *Musculi Fallopiani*.

Indien dan deze Koek in de formatie zig gezet heeft tegen deze Spier aan, gelyk ze meest doet naar de loop van de natuure, zoo zal de Koek (zynde het voornaamste van de nageboorte) meest vaardig en zeer gemakelyk uitgeperst worden, door die Spier: edog zoo ze zig gezet heeft bezijden dezelve, zoo dat ze dat hulpmiddel van die Spier ontberen moet, als zynde dan *extra Sphaeram activitatis*: dan zit zoo een Koek zomtydts zoo vast, dat ze niet als met geweld te krygen is: *Et hinc illae lacrymae!* dat is, hier door alle deze ellenden; namentlyk het zwellen des Buiks, en gedurige pynen daar in, gedurige Koorzen, Spruw, Loop, ophouden van de alzo genoemde zuivering, &c. en, 't zy schieelyk, of na enige dagen, menigmaal de doodt.

Als dan wort 'er wel gezogt naar de oorzaak van zoo haastig een doodt! Men antwoordt, geen kruid is 'er voor de doodt! het geen wel waar is, maar zyn 'er dan niet wel zomtydts middelen verzuimt, of kwalyk aangewent tot behouding? Was het niet beter geweest, terwyl die Koek dan zoo vast zat, en dat ze door zagtigheit niet te krygen was, dat men ze dan nog wat hadt laten zitten voor eenige tydt? ik oordeele ja! Hier van nu breeder.

Imandt konde hier vragen, zyn 'er niet wel meer oorzaken van het vast zitten van de Koek, dan 'er vermeldt zyn? Tot antwoordt: Ja. Wy hebben in onze schriften voor vele Jaren al Waereldt-kundig gemaakt, dat de Moer-koek een dubbelt bekleetzel heeft, waar van ze door beide haar superficien, of oppervlaktens, bekleet word. Het bekleetzel nu, waar

door ze aan de Lyf-moeder vast gehegt is, 't welk is een continuatie van de *Chorion*, dewelke zomtyds de natuur van een Tartarus, of witte steenagtige natuur aanneemt, waar door dan de gezeyde oppervlakte van de Lyf-moeder, dezelve natuur aannemende, elkander vast houdt.

Edog, hoe het zoude mogen wezen, men myde alle geweldt; aangezien de binnenste oppervlakte der Lyf-moeder als dan byster tender is, gelyk ook te zien is in een gequetste Lyf-moeder, die my is gegeven uyt een arme Kraam-Vrouw, door het afhaalen van een Nageboorte, waar uyt een stukje als uytgenepen ons voorkomt: en waar door de gezeyde rampen, en eindelyk de dootd veroorzaakt worden.

Ten laatsten kan ook tot een oorzaak gesteldt worden, wanneer de streng in de formatie zig komt te zetten in het midden van de Moer-Koek, en niet wat aan de eene of de andere zyde na de omtrek; gelyk of men by voorbeeld aan een rondt stukje leer, van grootte en rondte als een Ryxdaalder, een touwetje recht in het midden vast maakte, en nat gemaakt zynde tegen een straatsteen vast aandrukte: dan kan men zeer licht een vastzittende steen uyt de grondt trekken; maar zoo men dat touwetje aan de zyde van 't leertje vast maakt, zal het van geen uitwerking wezen, maar los gaan.

Hier volgen nu enige oplossingen van zwarigheden, tot wering van zommige valsche betichtingen.

MYne Heren, Ik moet UL. nog eens voorhouden enige zwarigheden omtrent het afhalen van een Nageboorte; niet alleen in deze, maar zelfs in alle Landen houdt men *tanquam in concussum*, dat is als onwrikbaar, dat, het Kindt geboren zynde, de Nageboorte aanstonts ook met een moet volgen; 't welk van zo hoge nootzakelykheit wort gehouden, dat men niet mag opstaan, zonder die ook mede aanstonts gekregen te hebben. Indien ik hier tegen spreke, wel wat al handen op dat oude hoofd! Zal ik niet met *Paulus* moeten horen: *Wat wil deze klapper zeggen?* Zullen de Vyanden, die 'er opkomen, niet zeggen, dat ik raze? Edog daar kome op wat wil, bestendig en stantvastig in zyn beroep en bediening te wezen is altoos pryswaardig: want hier lafhartig te zyn, daar het leven afhangt, zoude my zo een beroep waar in ik gestelt ben onwaardig maken.

Ja

Ja 't zoude zeer verfoeielyk zyn! Heeft dit de goede *Godt* door my nu gelieven Waereldtkundig te maken, het geene tot behoudenisse der elendigen strekt, zyn wil zal en moet volbragt worden, daar kome van, zegge ik nog, al wat wil! *Godt* onthoudt niemandt het goede, die in opregtigheid wandele, en tot het einde toe het welzyn van zyn evennaasten zoekt en betragt.

O! wat hebbe ik niet al droevige voorbeelden zedert meer dan 50 Jaren bygewoont, daar frisse, gezonde, vrolyke, en over geen ongemak klagende Vrouwen, de arbeit overkomende, en van haare vruchten wel verloft zynde, schielyk kwamen te sterven, door het mishandelen in 't krygen van de Moer-Koek, die men wilde hebben, schoon dat ze niet te krygen was, als met levens gevaar! en of ik zeyde, laat ze liever nog wat zitten; geeft wat tydt; legt ze wat ter ruste: waar op ik dan wel eens ten antwoordt kreeg: Wel, moet ik dan de Nageboorte ook niet hebben? Dit was in de dagen van onkunde, toen men niet beter wist, waar door ook vele het leven verloren hebben; en schoon zy nog al op kwamen, wat hoorde men dagelyks niet al klachten van die mishandelingen! Maar nu van den alles vermogenden *Godt* beter onderricht zynde, kan men deze onheilen voorkomen, zo dat men zulks wel met dankbaarheid mag beantwoorden.

Naardien dit myn voorstel voor als noch ongehoort, ongezien, en onbeschreven is, en men zoo en zoo gewent is te doen, en dat zedert zo vele Jaren, zelfs in alle Landen, hoe bezwaarlyk zal 't dan zyn, 't zelve in gebruyk te brengen? Een Vroetvrouw zal zeggen, zit ik voor een Vrouw, heb ik het Kindt, kan ik de Moer-Koek niet haastig genoeg krygen, aanstonts moet ik horen, myn Vroetvrouw weet dit wel beter te verrichten: hier wort men bedeeft, en daar door wat vrypostiger om wat harder toe te tasten: dan, als men de Moer-koek gekregen heeft, 't zy met kwetzing, 't geen men niet weten kan, denkt men, niemandt is te beschuldigen; en zo 'er daar na de gezeyde toevallen, ja de doot op volgen, dan wort 'er wel eens iemant beschuldigt van mishandeling. Maar men geeft tot antwoordt: Wel heb ik de Nageboorte niet in 't geheel en wel gekregen? is 'er wel kruydt voor de doot? en aldus heeft men zich zelfs dan verontschuldigt. 't Is te verwonderen, dat deze verdediging zoo veel vermogen heeft gehad, van zedert zoo veel voorgaande Eeuwen dit wangebruyk te kunnen dragende houden.

Maar nu ons deze Spier bekend is geworden, dewelke ter uitperssing van de gezeyde Koek gedefineert is, zoo moet ons zulks tot onderwyzinge

zinge

zinge dienen; dat is, zit de Koek vast, luistert ze na geen zagte middelen, dan moet men de Lydersse te bedt leggen, wat verkwikken, en nieuwe krachten laten krygen. Dit is genaamt *curatio per expectationem*, een genezing, in dewelke men niet al te voorbaarig is, en wat ruste geeft. Hier na is dienstig een verzagtende en een weinig prikkelende, (zoo 't noodig is) een andere, dog verzagtende en verwarmende Klifteer, en iets Cordiaals in te geeven. Maar neen! zegt de Vroetvrouw zoude ik opstaan voor dat ik de Koek gekregen heb, zoo zal het Lichaam toefluyten; en hoe dan?

Belangende dit voorgewende toefluyten van die partyen; zulks geschiedt gewoonlyk zoo schielyk niet, als men wel voorgeeft: want daar toe worden al enige dagen vereyft: en genoomen die partyen kwamen al te fluiten, de Moer-koek de Patient noch byblyvende! Die zwaarigheid wordt van vele ook al te zwaar opgenomen, ja men meent dat zulks dodelyk voor haar is; men ontziet zich menigmaal niet haar die zwaarigheid te zeggen, of door de Hoofden by een te steeken, merkt ze, dat 'er zwaarigheid gemaakt wordt; ze wordt met zeer groote angst bevangen, 't welk haar de moedt doet nedervallen, en dat tot haar groot nadeel. Derhalven al weder best de Lydersse ter ruste, en wat te bedde te leggen, en de nageblevene Koek wat te laten meuken en ryp worden, de Lydersse wat te verkwikken; hier op komen wel weder nieuwe navlagen, en dan wordt de Koek wel uitgeperst. Het zal de Heer Doctor *van Bronckborst* nog niet ontgaan zyn, dat 'er by eene zekere Mevrouw 't zelve geval voorviel; de Koek zat daar ook zoo vast, dat door een bekwame Vroetvrouw alle behoorlyke zagte middelen in 't werk gesteldt zynde, zy echter onmagtig was de Koek te krygen. Dit gaf ze te kennen; en deden alle Vroetvrouwen zoo als deze, ó wat groot geluk, ja heil na deze! Tot assistentie wierdt ik 'er ook mede bygeroepen, en wy beide maakten geen zwaarigheid om haar ter ruste te doen leggen; en hoe zagt en gemakke-lyk, zonder eenig geweldt, dreef de natuur met een vlaag de Koek ten lyve uit, en dat na weinig uren!

Merk wel. Deze Koek zat nu zoo byzonder vast, en wierdt echter na weinige uren zoo zagt, en met een vlaag, zegge ik, ten lyve uitgestoten. Ik verhaal dit niet, om te tonen, als of ik verlegen was exempelen by te brengen; dan zou ik 'er zeer veel kunnen bybrengen, 't welk ik onnoodig oordele.

Om kort te gaan moet ik UL. zeggen, dat my zedert meer dan 50 Jaren, dat my de lessen ter onderrigting der Vroed-vrouwen zyn toevertrouwt, en die ook nooit voor my in gebruyk zyn geweest, geen een
enige

enige barende Vrouw is voorgekomen, die door het vast zitten en byblyven van hare Nageboorte gestorven is, ten zy men voorheen op haar Moer-koek met groote moeite heeft gewerkt.

Wel is my gebeurt, dat ze dezelve enige Dagen, Weken, ja Maanden, by zich hielden, en echter noch kwyt wierden, waar op wel staat te letten!

Hoe is men dan zoo dwaas, zoo onbezonnen, en zoo hoofdig, dat men ze altydt zoo schielyk wil hebben, zelfs als ze niet te krygen is, zonder gevaar van 't leven? O dwaasheid! hoe hebje dit hok zoo vast ingekregen, en zoo lang behouden?

Ik zal noch tot overvloedt, hier byvoegen; men geeft ook voor, dat door het nablyven van de Moer-koek, dezelve dan komt te rotten, de Lyf-Moeder aan te steeken, en die mede doet rotten, kwade dampen van haar te geven, enz. Hier op tot antwoordt; zulks wort wel gezegt, maar is nooit van my ondervonden, noch aangetoont! ja ook valsch: immers onmogelyk om eenig exempel daar van te kunnen bybrengen.

Zoude het ook wel te duchten zyn, 't geen ons hier wordt voorgehouden, wegens het voorgewende verrotten van die partyen, terwyl my zulks in meer dan 62 Jaaren nooit is voorgekomen, die zoo byzonder vele Vrouws-perzonen zoo geopendt, als ontleedt hebbe? Konnen de Kinderen, over het Jaar gestorven zynde, zonder te verrotten, in 's Moeders Lyf blyven: veel beter een Nageboorte, en te meer, om dat de Koek een deel des Kindts, en niet een deel der Moeder is.

Hier van zal ik een exempel (zoo 't *Godt* behaagt) beschryven in myn te doene *Decade IV.* Ik heb ook een exempel van een Kalf, het welk een half jaar na zyn doot in de Koe is gebleven, zonder te rotten, maar zeer slap en slenterig was geworden: ('t geen ook plaats heeft met de doode Kinderen, die Maanden lang in 's Moeders Lichaam kunnen verborgen blyven) echter is dat Kalf noch van my geanatomizeert, en zyn bloedvaten vervult, waar door die partyen noch als verlevendigt doormy zyn geworden, en desselfs Herffenen (een stoffe zoo zeer teder) noch te pronk zit in myn *Curis posterioribus*: Immers was de Koe vet en wel gesteldt, en is ook by de Hovenier, Mr. *Cornelis Vos*, in de Stadts-tuyn gellacht, en met gezondheid ten zynen Huyze geconsumeert: zoo dat men geen acht moet of behoeft te geven, op zulke en diergelyke voorwendtzelen, die uit misverstandt voortgekomen zyn, en dus lang het hok ingehouden hebben.

Bbbbbb

Daar

Daar zyn al vele Jaren verlopen, dat ik op de stoel de Vroedt-Vrouwen al heb beginnen te zeggen, dat men de Moer-Koek, te vast zittende, met geen geweld moet afhalen, en dat het beter is (zooze niet met zagtigheit te krygen is) dezelve voor eenige tydt te laten zitten, en wat tydt te geven: maar men heeft het niet ter herte genomen, ja alles in den windt geslagen, menende zommige zulks haar reputatie te zullen quetzen. O dwaasheid!

Maar nu ik de gezegde Spier ontdekt heb, en my weder zoo een be-droeft voorval voorgekomen is van een geringe Kraam-Vrouw, wiens Moer-Koek na het verlossen zeer vast zittende, met geweld uit de Lyf-Moeder is afgehaalt geworden, met quetzing (zo 't my voorkomt) van de binnenste, zoo zeer tedere, oppervlakte der Lyf-Moeder, zoo kan ik niet nalaten deze myne stelling met meerder vrymoedigheid aan te tonen, ter behoudenisse van de Vrouwelyke Sexe, die wel zeer grote redenen heeft van my daar voor te danken, en haar den mondt te stoppen, die zoodanige onwaarheden, als vermelt zyn, verspyden.

Deze Kraam-Vrouw stierf in de Kraam, gelyk my veelmaals voorgekomen is (voornamentlyk onder geringe Menschen); maar ik konde niet weten, hoe deze hare Lyf-Moeder gestelt was: hier toe met smeeken wierdt my toegelaten om het Lichaam te openen, en (*mediantibus illis*) de Baar-moeder mede te nemen. Dat was wat te zeggen! mede te nemen, ja ook te conserveren, om altoos te kunnen zeggen: Komt en ziet! deze is van my als verlevendigt, en zoo toebereyt, als ofze heden my gebragt was uit het Lichaam.

Denk eens, myn waarde Verzoekers, hoe bezwaarlyk het voor ons is een doode Kraam vrouw te mogen openen, die partyen mede te nemen! zonder het welke wy van deze zoo heilzame aanmerking alle onkundig zoude gebleven zyn, tot nadeel van de Vrouwen: by gevolg, hoe veel goets doen zy, die ons de afgestorvene Menschen laten openen? daar immers geen quaat, maar veel heyls in steekt; hier van alle die byzondere waarnemingen in myne Boeken, als mede alle die misflagen van andere, die 'er in verbeterd worden, hoewelze zoo zeer lange Jaren in swange zyn gegaan.

Nu is 't te hopen, dat ons na dezen wat ruymere mate hier in zal werden toegemeten als voorheen.

Tot bevestiging van myne stelling voeg hier nevens noch een byzondere aanmerking, hier niet qualyk te pas komende. Men hoort niet van de Huys-lieden, en andere Menschen, die door het welwezen van het Rundt-vee haar bestaan hebben, datze ooit bekommert zyn, dat het nablyven van de

de Nageboorte van 't Kalf oorzaak zal worden van de doot van de Koe, niet tegenstaande die Nageboorte niet met ene, maar wel met 40, 50, 60 Moer-Koeken bezet is, waar onder verscheide, die wel meer dan half zoo groot zyn, en enige in grootte van die van een Mensch kunnen halen, gelyk in myne nieuwe Verzameling te zien is.

Nadien 'er zoo groot een getal van grote Moer-Koeken in de Nageboorte van die grote Beesten gevonden wordt, en in de Vrouwen gemeenlyk maar een, hoe is men dan zo byster bekommert en onstelt, als die eene sfaat te komen? Men moet wel eerst alle behoorlyke vlyt aanwenden om ze te krygen, maar nooit met geweld af halen; en als 't gebeurt, dat de Moer-Koek geheel achter blyft, moet men die zaak, als voorheen, niet al te hoog opnemen, namelyk als of dezelve dan quam te rotten, de Lyf-moeder aanstak, en de dootd al voor de deur was; maar men zoude my daar op wel een vrage kunnen doen, of ze dan Dagen, Weken, ja Maanden, de gezeyde Koek daar blyvende, haar wezen noch komt te behouden? Tot antwoord: Neen; maar zy neemt een geheel ander wezen of gedaante aan, 't zy datze verandert in *Hydatides*, dat is Waterblaasjes, of in een bruyne Massa, gelyk gekneet Rogge Deeg zig vertonende.

Deze Waterblaasjes zyn onnoemelyk veel in getal: in 't begin zynze byster klein; dan wordenze zoo groot als Speldehoofden; dan als Hennipzaadt, Erwtten, daar na als Hang-Paaren; het getal wordt dan wel eens zoo groot, datze een Waterremmer kunnen aanvullen.

Ik noeme dit gebrek het besfote Water des Moer-Koeks; 't zelve is my binnen 14 dagen twee reyzen voorgekomen; en wierdt zonder merkelyke ongemakken gedragen, en naderhant gemakkelyk gelost.

Deze Waterblaasjes bewaar ik in groote menigte om dagelyks te konnen tonen.

In tegendeel, indien de Moer-Koeken veranderen, als in een bruyne Roggemeels gekneedt Deeg, wordenze nog al hedendaags Zuygers geheuten (*Mola*), waar van de naam niet alleen, maar ook zelfs de vertellingen, die men daar van doet, zeer bespottelyk zyn; en derhalven onnodig om hier op te halen.

Ik hebbe dan gezegt, dat men, het Kindt geboren zynde, aanstonts moet zien de Nageboorte te krygen, en dat door gewone, bequame en zachte middelen, en zonder geweld te gebruiken. Is de Koek los, men heeft 'er geen moeyte mede; want dan valtze ons in de handt; zoo niet, men tokkelt eens aan de streng, zonder trekken; men zegge aan de Patient: maak eens een vlaagje; men doet haar eens en andermaal hemmen

en bremmen, zoo als dat geheten wort; komtze nog niet, men zet de Patient eens op haar voeten; men verwacht een vlaagje, en dit alles zonder verbaastheid; men stryke het Lichaam gints en weer met Oly van Camomillen, of *Ung. Albæa*; men zette eens een verzagtede Clysteer; men geeft wat tot verquikking; men tone geen droevig gelaat, dat zeer quaadt is; men hout de warme doeken voor het Lichaam.

Hier weet ik, dat gy zeggen zult, dat men dan met de eene handt de streng vast houde, en met de voorste vinger van de andere handt langs de streng in 't Lighaam ingaa, om de Koek bezyden het eynde des strengs te doorboren. Hier nu een weinig stilstandt. Dit doen is wel volmondig van de Schryveren in hare Boeken aanbevolen, ja door figuren afgebeeld, in alle Landen in gebruyk, ook van my in myne Lessen wel belast; maar na het ontdekken van deze nooit voor heen bekende Spier, en 't geen hier voor al is vermeld, is my nu dit doen wat verdacht voorgekomen, ook twyfele ik niet, of hier door zullen 'er nu wel meer met my bekommert worden om dat zoo volstrekt aan te pryzen, inzonderheit als men het voorgezeyde eens hartelyk overweegt, en men bevint, dat zommige wat rouwhandig zyn.

Daar nevens wete ik door ondervinding, dat alle de Moer-Koeken en Vliezen niet even gemakelyk met de vinger doorgeboort kunnen worden, doordien de eene Koek harder en taayer is als de andere, ook om dat de handen inzonderheit de vingers der Vroedt-vrouwen in 't halen der Kinderen (als het een zware en langdurige arbeit geweest is) als doofagtig zyn geworden, en het subtiële gevoelen ontgaat; derhalven is 't zoo gering niet te achten, aldus op de Koek te werken; het is beter, de Koek te vast zittende, wat tydt te geven, en de Patient te bedde te leggen; zoo dat ik nu liever zoude willen invoeren, hier omtrent wat voorzigtiger te zyn, dan zulk een doen zoo byster krachtig en volmondig aan te pryzen.

Voorts moeten wy nog in dezen handel aanmerken, dat men in de Baring als tweederhande Verlossinge te verwachten heeft, namentlyk eerst die van het Kindt, en daar na die van de Nageboorte of Koek, en dat deze twee ook ter uytvoering geen een en dezelve werktuygen bezitten: want tot het verlossen van 't Kindt, worden niet alleen alle de Spierdraden der Lyf-moeder vereifcht, die byster veel in getale zyn, en als verwardt door een lopen, om te krachtiger van alle kanten het uytperffen des Kindts te verrichten, maar daar nevens komen dan de Spieren des Buyks nog te hulpe: om nu de tweede, namentlyk de Koek, ter Waereldt te brengen, daar toe is die gezeyde Spier geschikt; indien men dan

zou-

zoude willen vaststellen, dat deze beide, tot verscheyde werkingen gestelt zynde, altoos in aller yl elkanderen zoude moeten volgen, oordeele ik valsch te zyn. Het is gemeenlyk, en naar de loop van de natuur, dat in de arbeit eerst het Kindt, en daar na de Moer-Koek te voorschyn komt: edoch zomtydts is de Moer-Koek veel vroeger ryp en gereedt, en komt voor het Kindt ten lyve uit, 't welk van het beste niet is; want indien het Kindt dan niet schieelyk voor den dag komt, zoo ziet men veeltydts, dat het doodt ter Waereldt verschynt: voor al is 't nodig om de Koek te krygen, dat men (gelyk gezegt is) wel eens en andermaal mag tokkelen aan de streng, maar niet daar aan trekken, aangezien daar door en Koek, en de grond der Lyf-Moeder, meermaals te gelyk uit het Lighaam te voorschyn komen; en zoo men dit gewaar wordt, en men de Lyf-Moeder niet met een vaart weder in haar plaats brengt, zwelt de Lyf-Moeder zoodanig, dat het niet moogelyk is zulks dan te doen; en alzoo sterven deze Lydereffen in korte uren, waar op dan wel zorgvuldig moet gelet worden.

Dit ongemak valt zomtydts ook wel voor, al heeft men aan de streng niet getrokken, en dat alleen door sterk perssende naweenen. Dit zeg ik uit eigene ondervindinge, hebbende dit zelfs bygewoont; dog als het gebeurt, dat men 'er vaardig by is, zoo komt het weder te recht. Voor 50 Jaaren, als 'er hier noch geen opentlyke onderwyzing over dien handel gedaan wierdt, quam dit ongemak meer voor dan tegenwoordig, en men was onkundig wat het voor een ongemak was. Als men my haalde, zeydenze, dat 'er een stuk vlees ten lyve uything; andere hielden het voor een *Mola*; andere voor een *Monster*. In die tydt wierde ik tweemaal op eenen dag geroepen by zoo een droevig ongeval; maar na het doen der Lessen is het in vele Jaren niet voorgevallen, als nu onlangs weder eens.

Eer ik af breke moet ik voor het laatste nog iets byzonders ophalen. Het is wat ongemeens, dat ik hier voren bygebragt hebbe aangaande het *voorgegevene verrotten van de Nageboorte, en aansteken van de Lyf-Moeder*, wanneer dezelve, het Kindt geboren zynde, nablyft. De reden waarom ik dit tegenspreke, is, om dat de Nageboorte geen deel is des Moeders, maar alleen een deel des Kindts, en de ervarentheid ons leert, dat de Nageboorte altydt, 't zy vroeg of laat, uytgedreven wordt; ja dat zelfs een doodt Kindt langer dan een geheel Jaar de Moeder kan byblyven zonder te verrotten; zal dan zoo veel te beter niet de Nageboorte, zonder de Baar-Moeder te doen aansteeken, kunnen byblyven? Men oppere hier tegen nu eens een vrage, namentlyk of dode Kinderen

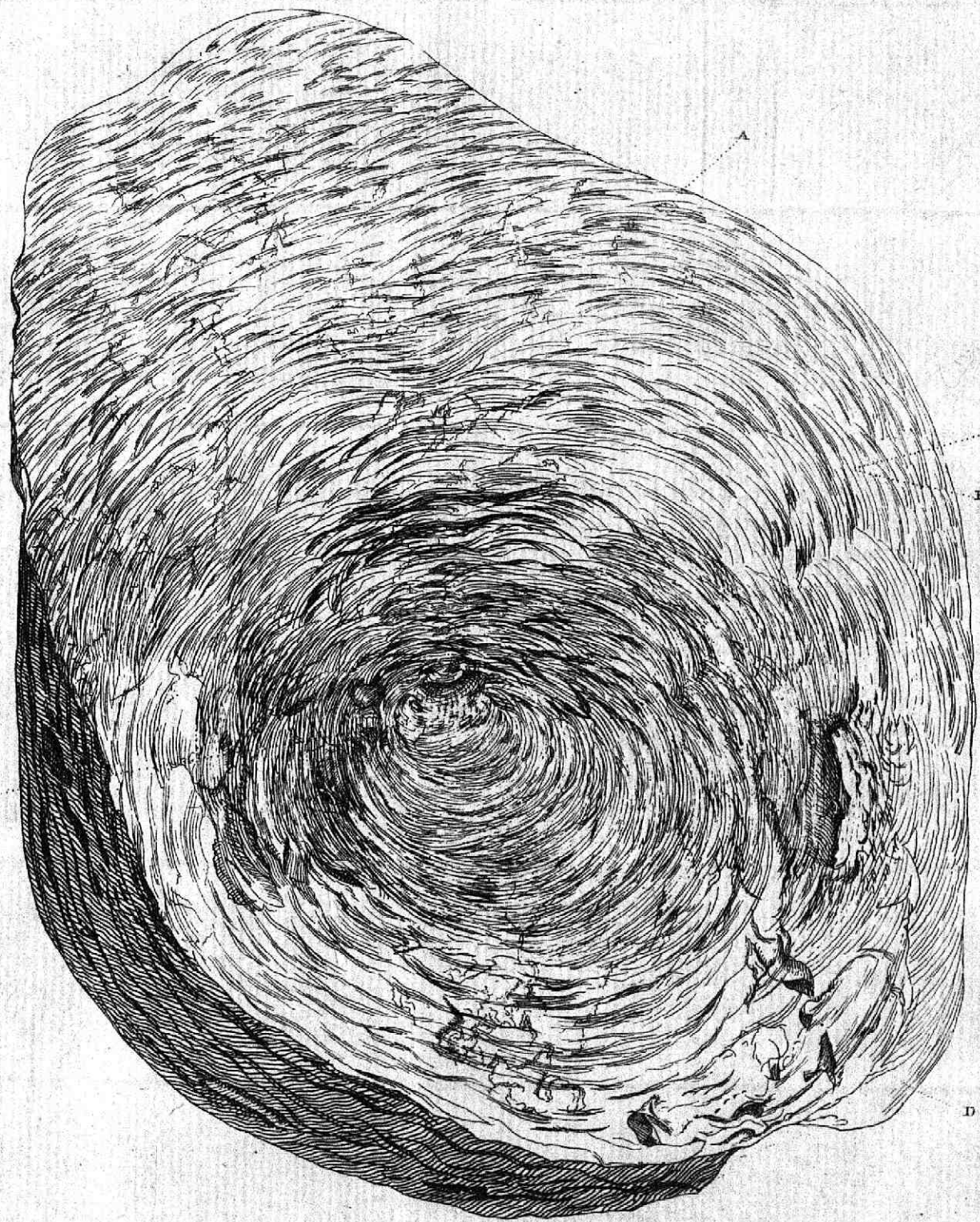
dan nooit in 's Moeders Lighaam verrotten? Ik antwoordt, Ja, om dat my 't eene en 't andere wel is voorgekomen, waar over myn voornemen is, zoo het den alles vermogenden Bestierder behaagt, in myn *IV. Decas* breedt en wydtlopig te handelen, en aldaar voorbeelden by te brengen, die my dien aangaande in den tydt van 62 Jaren zyn voorgekomen.

Hier mede, waarde Heeren en Verzoekers van dit geschrift, heb ik na vermogen aan myne belofte voldaan, eerbiediglyk verzoekende, daar mede voor dit maal genoeg te willen nemen; want van alles verslag te doen, 't geen van my in de Latynsche Tale is uytgekomen, is my die tot zoo een hogen ouderdom gekomen ben, al te lastig. Hier hebt gy dan gehoord, wat 'er van myne openbare onderwyzinge is, namentlyk, het Kindt geboren zynde, zyn eerste werk te maken om met alle omzigtigheid en zagtigheid de Nageboorte zien te krygen; en zoo de Koek te vast zit, die dan liever te laten zitten voor eenige tydt, dan met gevaar des levens dezelve af te rukken met stukken en brokken, 't welk gemeenlyk met geweld gedaan wordt, en derhalven te verwerpen is, ten ware in den hoogsten noot, namentlyk in een zware bloetvliet, 't Kindt geboren zynde, en de Koek ten deele los geraakt, en ten dele nog vast zittende, dan is het, (want *van twee quaden moet men altoos het minste verkiezen*) zegge ik, geoorloft te doen, 't geen men anders moet nalaten.

Hier op dan acht gegeven zynde, zullen dan zodanige, die gestelt zyn om barende Vrouwen te verlossen, niet veel geruster naar huys gaan, wanneerze zig bewust vinden, datze op de Nageboorte of Koek met geen kracht of geweldt gearbeit hebben, schoon 'er een, of ook wel alle de voorverhaalde ongevallen, ja de doodt zelfs, opvolgen? Ik mene voorzeker ja.

Ziet Heeren, dit is myn onderwys, en zulks getuygen ook de Heeren *Inspectores* van het *Collegium Medicum*, die altoos by 't lezen tegenwoordig zyn; maar wat daar van met onwaarheid al is verhaalt, heb ik met leetwezen en gedult moeten horen. Dog, dit is 's Waereldts loon!

Voorts afbrekende wensche ik, dat deze mynen arbeit van den *Hemel* verder gezegent mag zyn, op dat ons in het toekomende zoo veel droevige voorbeelden daar omtrent niet meer mogen voorkomen, veroorzaakt door het onbezuysde afhalen des Koeks, als die zoo vast zit; te meer om dat men het nu kan tonen, en zig niet langer behoeft te laten paayen, met zeggen; het is nu maar *komt en ziet!* wat een grote wel-daadt

Neerd. Taf. 128.

VERHANDELINGEN.

daadt ons nu van den Alles Vermogenden bewezen, daar men voorheen niet van geweten heeft!

Noch is myn verzoek, dat zig dog niemandt verbeelde, dat ik een zaak van zoo groot een belang, als hier voorgestelt wordt, en daar 't leven der Menschē van afhangt, Waereldt-kundig make, alleen steunende op myne ondervindingen, 't welk voor een vermetelyke zaake zoude kunnen gehouden werden: maar 't is voorheen eerst wel overwogen, gelezen, en zeer dienstig geoordeelt van zeer beroemde Professoren, Doctoren, Chirurgyns, Vroedt-Meesters, en andere Menschē van een goet oordeel, verstandt, en van grote bequaamheid, die my hertelyk verzogt hebben, 't zelve onder geen Koorn-Maat te willen verborgen houden, maar voor de gehele Waereldt open te leggen, gelyk men nu hier ook zien kan, dat ik gedaan hebbe

E Y N D E.

UYTLEGGINGE

Van de

P L A A T.

- A. De omgekeerde grondt van een Kraam-Vrouws Lyf-Moeder.
- B. De inwendige Spier, dienende tot het uitperzen van de Moeder-Koek, bestaande uit rondt-om lopende Spierdraden.
- C. De uytpuylende Top (*Conus*) van de inwendige of omgekeerde grondt van de gezeide Lyf-Moeder.
- D. De gequetste rontom-lopende Spierdraden.

VER-

V E R V O L G
V A N D E
O N T L E E T K U N D I G E
V E R H A N D E L I N G E N .

Waardige Heeren en Vrienden.

IK hadde gedacht, dat ik UL. zoude voldaan gehad hebbe, ontrent het verzoek, my voorgehouden: edog nu komtge my weder aanzoecken met deze en gene voorstellingen; en weleerftelyk, wat my deswegen (na dat myn boekje uit de perffe is gekomen) al is bejgent.

Ten 2. Hoe het ook in andere landen wordt opgenomen?

Ten 3. Of deze nieuwe handel nog niet wel wat breeder konde uitgebreid werden? Aangezien, zegtge, dat ik, in een zaake, van zoo groot een belang, byster kort ben geweest, daar egter's menschen leven van afhangelyk is.

Hier op dient tot antwoordt, als ik overwege, en my te binnen breng, hoe na ik, door de zeer hooge jaren, en ouderdom de Eeuwigheid genadert ben, zoude ik wel schier de penne by my nederleggen, en laten rusten: maar aan de andere zyde, overwegende de goede welstandt mynes lichaams, en krachten, die ik door de onverdiende genade van den alles vermogenden Heere tot noch toe, zynde nu getreden in myn 89 Jaar, geniete; als mede myn beroep, dat wy alles te besteden hebben, ter verheerlykinge van GODT, ook ten dienste van onzen evennaasten, weegt het laatste zoo verre over, dat ik t'uwen verzoeke, onder des Heeren zegen, UL. zal trachten te voldoen.

Voor eerst, dan is 't verzoek, om te mogen weten, wat myn wederwaren is over het uitgeven van 't bewuste Tractaatje, rakende enige nodige aanmerkingen over de Moer-Spier, en het gevaarlyke afhaalen van de vast-zittende Moer-koek, en andere zaken meer.

Daar op antwoorde ik, dat ik tot nu toe zegenprale. Niet tegenstaande ik my voorfelde zware buyen, ja donder-flagen, op dat oude
hoofdt,

VERVOLG VAN DE ONTLEETKUNDIGE VERH. 1113

hoofdt, zoo dat, alwarenze daar op gekomen, 't zoude my niet onverwagt geweest zyn.

Want zoodanig een zaake, als deze, overhoop te werpen, was al wat byzonders: edog, toen ik zoo een vaste en onwrikbare grondt gelegd hadde van te kunnen zeggen, *Venite & videte*, dat is, komt en ziet! wierdt hier alle den mondt gestopt, door des Heeren goedheid, en zegen! in dien alle onze stellingen en onderwyzingen, zoo wel gestaaft waren als deze, wat groot een heil zouden wy daar uyt trekken!

Ik zegge nog eens, dat het alzo wat te zeggen was, een zaake van zo groot een belang, als deze is, zo plotzeling over hoop te werpen, en te ontzenuwen, die zo veel Eeuwen in zwang geweest is; en dat in alle landen, waar door ook duizende van menschen het leven afgelegd hebben, gelyk het wel ligt te begrypen is, uit het gezeide Tractaatje, en dit vervolg van het zelve.

Nopens nu het tweede verzoek, dat is, hoe het in andere Landen en Steden, ook wordt opgenomen. *Antw.* tot nu toe heb ik geen andere ontmoeting door brieven en berichten gehad, als lof en dankzeggingen, uitgenomen 't geen my bericht is, door den Hr. *Isbrandus Gysbertus Arlebout*, vermaart Stadts Doctor te Weesp; deze sprekende met een Vroedt-Vrouw, en het bewuste Tractaatje haar voorhoudende, ook aanpryzende, antwoorde zy hem, ik zoude het echter op 't zeggen en schryven van Ruysch niet derven laten aankomen of wagen.

Hier op antwoorde de gezegde Hr. Doctor, wilt gy dan liever wagen, de Moer-koek, als zy te vast zit, en door geen zagte en bequame middelen te krygen is, met geweld te behandelen, ja met stukken en brokken ten lyve uit te halen? Zulks heeft meenig het leven gekost, en is derhalven verfoeyelyk, ja al te lang in gebruik geweest, gelyk het Tractaatje ons voorhoudt.

Daar nevens moet deze gezeide Vroedt-Vrouw weten, dat, wanneer ze zulks op myn zeggen verrigt, het zelve niet alleen op myn voorgeven doet, maar, ook op het advys van alle die Professoren, Doctoren, Vroetmeesters, en Chirurgyns, die in dezen handel ervaren zyn, en haar zegel daar al aan gehangen hebben.

Overweegt ook eens, 't geen in 't bewuste Tractaatje op de 42. bladz. gevonden wort, daar vermeld wort van een Daame van distinctie, wiens Kindt gelukkig ter waereld gekomen zynde, de Nageboorte of Moer-koek zo vast zat, dat een bequame Vroedt-Vrouw niet magtig was, dezelve, zonder levens gevaar, ten lyve uit te halen, en hoe gewenst die na weinig uren van de natuur ten lyve uitgeperst wierdt: en zulks valt

Ccccccc

ook

ook dagelyks voor: ja weinig dagen geleden kwam die vermaarde *Doctor Peres* my zien, en by die occasie, verhaalde hy my onlangs geweest te zyn by zo een patient by na even als daar aanfondts van gezegt is, wiens Nageboorte zo vast hadt gezeten, en den 5. dag gelukkig te voorfchyn was gekomen; ook heb ik niet lang geleden, een voorval gehad van een Nageboorte, dewelke den 15. dag, en een andere den 3. dag van de natuur uitgeperst wierdt. Laat ons maar eens gedenken (gelyk als gezegt is in dat Tractaatje) dat de Nageboorte een afgezonderde baring is, en die ook door andere werktuigen uitgevoerd wort, als 'er tot de baring van 't Kindt vereist wordt.

Het is een van de aanmerkelykste mislagen dezès handels, namentlyk, dat men het Kindt geboren zynde, *ilicè* of aanstoats, ook de Nageboorte moet afhaalen, en vertonen, ja niet te mogen opstaan, nog de patient te bedde leggen, voor dat men die Koek te borde brengt. Deze verkeerde bevassing heeft tot nu toe geduurt. Men moet altoos eerst zien, of ze met zagtigheid te krygen is, maar vast zittende, moet men dezelve geenzints met geweld ten lyve uit halen, om het gevaar des doodts, die 'er menigmaal op komt, te vermyden.

Dit staafe ik met vele ondervindingen in 't gezeide boekje, en toonde, dat de verlossing van de Nageboorte alleen geschiede door een byzondere van my onlangs ontdekte, en nooit gekende Spier, in de grondt van de Baarmoeder van een Kraamvrouw gevonden, die door de quetzing van dat deel gestorven was.

Ik zeide laatst op Stoel, sprekende tot de Vroedt-Vrouwen, dat het met dien handel toegaat, gelyk, als met de peeren en andere vrugtboomen; wanneer hare vrugten in 't rypen zyn, en men de stammen schut en beweegt, zo ontdoen haar wel eenige, die 't eerste ryp geworden zyn; maar zo men 'er nog meer wil hebben, die tot minder rypheid gekomen zyn schut men den boom, met meerder geweld, zo dat 'er dan wel enige afvallen, maar nemen dan ook wel de takken met haar mede. Indien men enige dagen ter verdere rypmakinge vertoefde, zouden zy van zelfs afvallen. Aldus gaat het met de Moer-koek ook toe; geefze wat tydt tot hare rypinge, dan valt ze ons wel in de handt; zie verders hier over na, 't geen ik 'er al van in het bewuste Tractaatje ter nedergestelt hebbe.

Verders W. Heeren, moet ik U L. nog wat ophouden met dezès Spiers gesteltenisse, en zeggen, wat 'er al tegen zoude kunnen opkomen, namentlyk, dat dezelve voorheen al is bekend geweest; zo dit waar was, dan lag 'er een zware schuldt op die gene, die gestelt zyn tot onderwyzing van leerlingen: want men moest haar daar van kennisse geven

ONTLEETKUNDIGE VERHANDELING. III5

ven hebben, om alle die onheilen, die in het bewuste Tractaatje verhaalt worden, voor te komen.

O! wat zoude dit een ruim en uitgestrekt velt wezen, om ons Professoren, en Doctoren te betichten, en een zware lak op den hals te laden, ter versmading! een zaak van zo groot een belang, over het hoofd gezien te hebben.

Wy hebben wel gelezen van een *Uterus musculosus*, dat is, dat de Lyfmoeder Spierig is; maar is dit een beschryving van zo een dierbaare Spier, als van my beschreven is, van een volstreckte orbiculaire onbekende Spier?

Immers beschryve ik hem daarenboven van deszelfs plaatze, gestalte, figuur, gebruik en onheil, als zy te vast aan de Koek vereenigt is, ook wat in zo een geval te doen is, ter behoudenisse van 's menschen leeven.

Men zegt en schryft ook wel, *dura est mater muscosa*, dat is, het harde hersen-vlies is Spierig, is het daarom een Spier? *Purulentum, non est pus*, etteragtig is geen etter, *Sanguinolentum, non est sanguis*, bloedachtig, is geen bloed.

Laat ik 'er dit nog by doen, zoude een der eerste Professoren by my gekomen zynde, om deze groote ontdekking te zien, en met zo veel genoegen, van my weder weg gegaan zyn? als hy ooit zo een Spier gezien of 'er van gelezen had? wel verre daar van daan! Immers zoude zo een roemwaardige Heer *Doctor Schyn*, zyn handen wel te rug gehouden hebben, om zo een stigtend, en deugdzaam vers, aan dit voorhoofd gehegt te hebben! zo hy niet overtuigd was geweest, van de waarheid dezese? Ook zoude die Wytberoemde Heer *Doctor van Bronchorst*, daar van niet opentlyk gezegt hebben, als het Tractaatje uitgekomen was, *dat zal wel bestendig wezen!* en als ik alle die Brieven, die over dit onderwerp aan my geschreven zyn, overzie, wat al zegenpraalen, en gelukwenschingen over 't zelve!

Ik hebbe in 't bewuste Boekje ook iets ter neder gestelt, *wegens het byzondere vast-zitten van des Lyfmoeders Koek in zommige baarende Vrouwen, als mede over deszelfs oorzaken*, hier over zoude iemand in bedenking kunnen komen, hoe 't mogelyk is, dat twee zagte deelen als Lyfmoeder en Koek, zo zeer vast kunnen aan een zitten, als hier wel voorgegeven werdt?

Tot oplossing van zodanige bedenkingen was het genoeg omme daar op te antwoorden, dat ons de ervarentheid zulks dagelyks leert, maar van zo een voorbeelt als ik U L. beschryven zal, heeft men, vertrouw ik, niet veel gehoort. Zekere Vrouw van 't Kindt verlost zynde, zat de Koek zo vast, dat twee bequame en ervarenere Vroetmeesters, en een ervaren Vroet-

vrouw onmogelyk de Koek konde uit krygen, schoon zy alle vrypofftig genoeg en met geweld de zaak behandelde, om 't welk de Lydersse haar leven met de doot ook eindigde. Edog, dit is geschiet in de dagen van onkunde, als men van deze myne handel van de Koek en Moerspier nog niets wiste; maar door des Heeren goedheid nu beter onderricht zynde, kan men zig daar van bedienen: derhalven als men bemerkt, dat de Koek te vast zit, is 't nodig, ja veel beter, dat men de Patient te bedde doet leggen, en te handelen, als in 't Tractaatje gezegt wort.

Ik zal hier iets byzonders, waar op wel te letten staat, laten volgen. Het was voorleede Jaar 1725. in, en ontrent February, dat de gezeide Heer *Doctor Schyn* geroepen wierdt by een Kraamvrouw, die bezet was met hevige en gedurige pyne, en swelling des buyks, gedurige koortze enz. Men verzogt 'er my by, nevens de gezeide Heer; wy beide maakten grote zwarigheidt, vrezende dat 'er eenige inwendige delen in 't halen des Koeks mogte gequest zyn; te meer, alzo de rode zuivering van de Kraam gestremt was, en te vroeg ophiel, ook de loop in haar plaats zig opdede, en vervolgens de spruw, 't welk met de doot geëindigt wiert.

Hier op haar Man gevraagd zynde, of de Lydereffe het ook heel kwaat gehadt hadde in 't halen van de Moerkoek? waar op hy zeide, zeer kwaadt: wy verzogten om het lichaam te openen; maar, na ouder gewoonte, *nihil op 't request!*

Weinig dagen daar na wierdt ik gehaalt over diergelyke droevige ontmoeting by een Kraamvrouw, wiens lichaam ook byster opgezet en gezwolle was, waar by gedurige koortzen, buyks pynen, de loopenz. zig opdeede, en na weinig dagen al mede ten grave gebragt wierdt.

Kortelings na deze ontmoete my de Heer *Doctor Schyn*, die my aansprekende, wederom zeide, by zo een droevig voorval, als gezegt is, geweest te zyn, nevens de wel-geoeffende Heer *Doctor Boyer*, welke Patient, byna op dezelfde wyze en toevallen, gelyk van de twee voorgaande vermelt is, overleden was; zy vonden de Kraamvrouw met een opgezette en dikke buyk, zware pynen in de zelve, gedurige koortzen, en loslyvigheidt gekwelt, die de Lydersse na weinige dagen al mede ten grave deden nederdalen, gelyk de twee voorgeziden.

Deze drie zo zeer droevige onheilen kort na elkander voorgevallen zynde, nam ik voor, dezelve wereldtkundig te maken, ten einde anderen, nevens my, mogten uitzien na de oorzaken, en middelen beramen, om zo ellendige rampen, was het mogelyk, te stuiten. Het was zegge ik in 't voorleede Jaar 1725. in, en ontrent February, dat zig deze drie onheilen opdeden, daar op besloot ik in een Hand-boekske aan te tekenen,

nen, hoe veel in dat Jaar my verder mogten voorkomen; hoe, dagt ik, drie al weer zo kort in een maant gestorven! hoe groot een getal is 'er dan in een geheel Jaar te wagten? Maar wat is hier op gevolgt in Maart, April, May, Juny, July, Augusti, September en October geen een eenige kwam my te voore, maar in November weder eene, en geen meer, tot nu toe, dat men schryft February, Maart, April, 1726. Wat nu by andere Doctoren in die tydt is voorgevallen, is my onbewuft, ik spreek alleen wat my voorgekomen is. Ey lieve, is 't dan niet oorbaar en waardig, hier by eens te gaan nederzitten, en te overwegen, waarom in zo veel maanden geen een eenige als gezegt is, en voorheen drie zo kort na den anderen gesneuvelt zyn?

Zoude het wel als vermetelyk te houden zyn, als ik oordeelde, dat het gemelde Tractaatje van de HEERE onze GODT begunstigt is geworden? die 'er ook alleen over te danken zy! zoude het niet wel te denken zyn, dat, na dat het Boekske uitgekomen is, men met meerder bedaardheid aangedaan is geworden, om niet zo schielyk meer, de Koek vast zittende met kracht ten lyve uit te rukken? Het is waar, iemandt zoude hier kunnen tegen inbrengen, dat 'er in en ontrent een maandt drie Kraamvrouwen, zo kort na een gestorven zyn, zoude men kunnen houden, als wat zeldtzaam, en iets ongemeens? *tot antw.* stel het also; maar merk aan, dat ik alleen dit ondervonden hebbe, en dat in deze byzondere grote Stadt, daar zeer veele Doctoren zyn; wanneer deze alle hare doden over zo een ongeval opgaven, zoude het getal mogelyk nog veel groter zyn, als men wel meent.

Ey lieve, als ik my te binnen breng, alle die onheilen, diemy al voorheen zyn voorgekomen, ontrent het onbesuift afhalen van de vastzittende Moerkoek, dunkt my daar toe wel veel toegebracht te hebben, ja een oorzaak geweest te zyn, *de kleinachting van de Moerkoek*, aangezien men die aangemerkt heeft als *quisquilie* (wiffies en wassies) waarom men ze ook zo haastig, als 't Kindt geboren is, ten lyve uithaalt, en ten vure doemt, of in hete assche weg dompelt, om dat ze als dan uitgedient heeft. Het is wel waar, dat ze geen dienst doet, maar dat neemt niet weg het gevaar dat 'er in steekt, wanneer ze te vast zit, en men ruktze ten lyve uit.

Niemandt moet dit deel zo gering agten; de Beroemde Professor *Abrahamus Vater*, te Wirtenberg, zegt 'er wel wat anders van: die nauwkeurige Onderzoeker van 's menschen lichaam, hout de Moerkoek voor een *Pars princeps* (of voornaam deel) van 's menschen lichaam, gelyk hy in eenige *Positiones Anatom.* (of Anatomische stellingen) die hy my heeft laten toekomen, aangetekent heeft. Het verheugde my, als ik zag, dat zo een voornaam Professor dezelve zo hoog stelde; en zoude

men niet! Een deel des lichaams zo wonderlyk van ons HEER geschapen en toebereit, en van zo groot een gebruik, voor een wissie wassie te houden, en maar zo ter hete affche of ten vure te doemen! beter bragt men ze my, mogelyk vond ik 'er nog weder wel wat in, tot nog toe onbekent, gelyk 'er voorheen van my zo een nodig en onbekent bekleetzel, al in ontdekt is, waar door wy kundig zyn geworden, dat 'er geen mondelinge vereeniging kan zyn tusschen de Lyf-moeders en Koeks bloetvaten. Nopens nu de gezeide stellingen van den Heer Professor *Vater*, rakende de waardigheidt van de Moerkoek, make ik ook gants geen zwarigheid om met Hem daar in eens te zyn, te meer, om dat 'er tot deszelfs natuurlyk uitkomen, waarlyk een tweede baring volbragt wordt, zie hier van breeder in het gezeide Boekske.

Als we verders de Moerkoek naauwkeurig beschouwen, vindt men 'er zo vele wonderen in opgesloten, dat 'er onze zinnen wel in zoude konnen verbysteren; en om 'er maar een weinig van op te halen: men houdt ze wel voor een Klier, uit duizende van kleine Kliertjens te zamen gestelt.

Dat het gehele maakzel als een Klier is, daar en is niet aan te twyffelen, aangezien dezelve nu bevonden wordt rondtom, en alzo van beide zyde van een vliezig bekleetzel omvangen te zyn, 't welk in alle Klieren vereist wordt; maar dat ze daarenboven uit duizende van kleine Kliertjes te zamen zoude gestelt zyn, strydt tegen myn gevoelen, en kan ook nooit voor onze oogen verthoont worden; maar by my is te zien, dat ze bestaat uit loutere Bloetvaten: als men de stonken der Bloetvaten opblaast, komen ze ons zo fyn byna voor, als of het Watervaten waren, in opzigte van haar fyne zelfstandigheidt; en zo men ze in plaats van windt, met een roodtwassige stoffe opvult, dan komen ze ons zeer aangenaam, en als rode coraaltjens te voren.

Wil men daar nevens de uiterste uiteinden beschouwen, zo moet men ze aan stukken scheuren, niet snyden met een mes of schar, dan in een fles met vogt hangen. Aldus komen dezelve zo dun en fyn voor, als dons of catoen: als men dan tot dien einde bezig is met de Koek aan stukken te scheuren, zal men bevinden, *dat zommige Koeken zo taay zyn, dat men het niet als met geweld verrigten kan.*

Hoe slegt staat 'er dan een barende Vrouw by, wanneer het Kindt geboren zynde, de Koek met stukken en brokken ten lyve uitgehaalt wordt? hoe ligt kan 'er dan door dat geweld eenige quetzuur in die tederere delen werden veroorzaakt? O! wat is het grotelyks te beklagen, dat zulks in langen tydt in misbruik geweest is! wel hoe nodig is 't, om 'er dan van af te stappen! te meer, als men overwege 't geen ik 'er verder

ONTLEETKUNDIGE VERHANDELING. 1119

der van gezegt hebbe in 't vermeldde Tractaatje, alwaar ik zegge, dat ik nooit een eenig Patient in 50 Jaren ondervonden hebbe gestorven te zyn, door het nablyven van de Nageboorte, ten ware men voor af bezig geweest was, met op dezelve geweldig te arbeiden om ze te krygen, als zy zo vast zat.

Als men verders op de cours en loop dezer vaatjens ziet, immers nergens zyn ze zo in 't geheele lichaam, door en door malkanderen als verwert, en onmogelyk om volkomentlyk te ontdoen, of t'ontwerren.

Om nu nog niet te spreken van deszelfs nuttigheid en gebruyk, welke zeer groot is, want zy moet het voetzel, 't welk in de Lyfmoeder bereit is, afhalen, en door de streng het Kindt aanbrenge, zo lang het Kindt de Moeder nog by blyft: zou men dan zo een voornaam deel zo gering agten, als gezegt is? dit is immers gansch onbetamelyk.

Terwyl ik nu schryf, worden my twee Nageboortens gebragt van twee verscheide Vrouwen, waar van de eene fris en wel gestelt was, edog de andere door het nablyven, wel in duyzenden van *Hydatides* (Waterblaasjens) verandert, waar van zommige klein, andere groot, en ront waren, andere als Hangpeerlen.

Verders heb ik in de laatste niets byzonders gevonden, als dat alle deze Waterblaasjens, niet alleen voortkwamen uit het uiterste der Bloetvaten, maar ook zag ik, dat hare stronkskens dezelfde gedaante hadde aangefynen: hangende alle als een bos druiven aan elkander, en dat door zeer fyne vezeltjes, als draatjens van garen, van 't overblyfzel van de stronkskens der gezeide vaten: is dat niet een aanmerkens waardig bewys, dat ze haar begin niet hebben uit de Watervaten, gelyk vele denken? terwijl 'er in deze t'zamenstel van waterblaasjens geen vliezen van de Nageboorte, nog Navelstreng zig opdoen, en niets gezien wordt als waterblaasjens; zoude my wel eens tegen geworpen kunnen werden, hoe het dan te weeten is, dat deze haar bestaan hebben uit een nagebleve Moerkoek? eer ik van deze zake iets ondervonden of bekend gemaakt hadde, wierdt ze aangezien voor een valsche bevrugting. *Tot antw.* Wanneer ik by een Juffrouw geroepen wierdt, dewelke wel van een Kindt verloft was, maar wiens Moerkoek ten dele in Waterblaasjens verandert, en ten dele nog gaaf en welgestelt my voorquam; zo wierdt ik kundig wat 'er van die zake was, en zulks liet ik doenmaals afbeelden door figuren, gelyk te zien is in myne uitgegevene aanmerkingen.

Het zal niet ongevoeglyk zyn, hier iets by te brengen van de verandering der delen na de dood. Men zegt, *Pares nascimur, pares morimur*, dat is, gelyk we alle op eenerley wyze geboren worden, zo ster-

ven wy ook; zulks is wel waar, maar de lichamen, na dat ze gestorven zyn, en werden niet op een en dezelfde wyze vernietigt: want zommige die de Zee bouwen, en daar sterven, worden van de Vissen gegeten of opgeflokt, andere van wilde Dieren, Vogelen, enige van de Wormen, en hier te Landen worden de meeste tot zwart flyk, eenige hardt, geelagtig, droog en gekrompen, als Stokvis, en deze blyven het langst in wezen; maar in zommige Landen verdwynen ze geheel en al tot niet, of veranderen tot poeder en stof.

Waarom dit dog hier opgehaalt? Alleen om enige vooroordelen, ware het mogelyk, te weren, en de ware gesteltheit van den mensch beter te onderzoeken. 't Is te bedroeven, dat men vele menschen ontmoet, die het als een *Piaculum* (euveldaadt) opnemen, als men spreekt van een doodt mensch open te snyden, zy zeggen, dat men de doden moet laten rusten; 't welk voor zo veel wel waar is, als het tot geen goet einde gedaan wordt; maar als het verzogt wordt, om 'er leerzaamheit uit te trekken, en 't aan andere strekken kan tot wegneming van 's menschen gebreken, wel dan steekt 'er immers niets als goet in. Men ziet wel, dat de luiden gaarne de grote en voorname Perzonnagies willen opvolgen, en haar in andere zaken nadoen; maar waarom dog niet in dezen? als de Keyzers, Koningen, Prinsen &c. sterven, werden ze immers na hare aflyvigheit geopent, haar inwendige partyen door en door bekeken, om te zien na de oorzake van hare doodt: daar na werdenze weder toegemaakt, en na hare qualiteit verders bezorgt zynde, ter ruste gebragt. Geschied het dan aan de allergrootste, hoe beuzelagtig is 't dan, dat de kleinste hier zo veel tegen hebben? 't is immers pryswaardig, na zyn doodt tot nog wat goedts te verstreken.

Laat ons de ogen maar slaan op 't geen geboekt is in 't meergemelde tractaatje, rakende die zo nutte uitgevondene Moer-Spier, die haar zo veel voorgaande Eeuwen schuil gehouden heeft, indien ik het lichaam van die gezeide arme Vrouw, door smeken, geldt, en goede woorden, niet hadde mogen openen (en dat nog bezwaarder was, om de gantsche Lyfmoeder mede te nemen) zoude ik zo een zware zaak niet hebben kunnen of derven ondernemen, van zo een Boekske waereldkundig te maken, tegens het gevoelen van de gehele Waereld aan, en zo was die dierbare ontdekking in *Trophonii antro* nog verholten gebleven, en ver-
steken van 't heil, dat 'er in steekt!

Hoe? zo oudt een misbruik en was immers niet uit te roeyen geweest, als door *venite & videte!* (komt en ziet) en wat is 'er te zien, niet alleen zo een rondt-draadige Spier, maar ook zelfs de plaatze daar in, al-
waar

waar een *abruptio fibrarum*, dat is, een afscheuring van deze Spier-draden ons voorkomt, die na alle bedenken ook de oorzake hares doodts geweest is: deze zyn dan zichtbare en blykelyke zaken, ja *rerum testimonia!* het zoude nooit anders ingang gehadt hebben, om zo een oude gewoonte, die van zo vele Eeuwen in misbruik was geweest, tegen te gaan en uit te roeyen; maar nu ziet men, dat het by alle kundige nazoezers zyn lof wegdraagt!

Immers spreekt dit van zelfs, wy waren nog verfteken gebleven van deze zo groote ontdekkinge, daar we door des Heeren goedtheid nu mede begunstigt zyn geworden. Hoe mogen 'er dan nog menschen in die onbezonne drift volharden, van 't openen der dooden, ongunstig te zyn?

Indien men dit ons verzoek al vroeger hadde toegestaan, wanneer een Kraamvrouw door zwellingen des buiks, gedurige pynen, koortze en loop, schielyk gestorven was, mogelyk zou men al eer de zaak ontdekt, en onze onkunde verbeterd hebben; waar door, als gezegt is, zo veel menschen in alle Landen zyn omgekomen!

Ik heb 't wel bygewoont, dat 'er menschen waren, die, schoon wy kwamen uit ordre van de E. E. Agtb. Heeren van den Geregte, om inspectie te nemen van de wonde der nedergeslagene, expres iemandt stelden, om toe te zien, en zorg te dragen, dat 'er dog niets van de ingewanden mogte mede genomen worden; ook last gaven, dat het bebloede lywaat zorgvuldig mede in de kist by 't lichaam gelegd wierdt. Als het overal zo toegegaan hadde, wy zouden zo verre niet hebben gekomen, als we nu in de kennisse onzes Lichaams door des HEEREN goedheid gevordert zyn.

Het is wel waar, dat we te hooy en te gras (gelyk men zegt) wel eens gelegenheit krygen, om een dootd mensch te mogen openen; maar zulks is niet genoegzaam, om volkomen kennisse van 's menschen Lichaam te bekomen; ja om de 14 dagen een voorwerp te hebben, was niet te veel: zo ik in myne jonge jaren geen meer gelegenheit hadde gehadt, als nu een tydt lang herwaarts, wy zouden van vele nodige ontdekkingen nog ontbloot zyn gebleven, het welke waarlyk te beklagen was!

Eer ik nu een einde make van dezen handel, zoude ik nog wel gaarne een misverstandt willen weren, dat egter al mede diepe wortelen gemaakt heeft, en daarom moeyelyk zal zyn uyt te roeyen; dat is, dat men na de verlossinge, om de Lyfmoeder wederom op haar plaatze te brengen, de Patient op hare voeten zet, de vingeren doet by een brengen, en alzo tot een vuist maken, en dan zegt men, zuig nu uw lichaam op, enz. Dit is immers niet als een voorgegeve opzuigen, ja een werk, dat belachelyk, van geen nut is, en niets kan helpen, also zonder zulk opzuigen de Baarmoeder van de natuur altoos weder in haar plaatze gebragt werdt.

D d d d d d

't Is

't Is niet alleen onnut, maar ook nadeelig: want het verspilt eenigzints de tydt, die de Lyderffe zo zeer nodig heeft, om hoc eer hoe liever in een warm bedde gelegd te werden.

Hoe, zal men zoo een vermoede, aamegtige, en verzwakte Patient, een moment laten verzuimen, om ze ter ruste te brengen, die zo veel heeft uitgestaan, en dat om een malle gewoonte? dit heb ik, als een onredelyk doen de Vroedvrouwen wel voorgehouden in het doen der lessen, maar het is nog by alle niet aangenomen: zommige geven voor, dat ze het moeten doen om deze reden: want, zeggen zy, zo ze hier in zuimagtig zyn geweest, als de Kraamvrouw eenig ongemak overkomt, zullen de bureu, of andere vrienden straks haar vragen, is uw Lichaam wel opgezogen? zeit ze neen, wee dan die Vroetvrouw! ziet, zo veel vermag een kwade gewoonte op den mensch! en derhalven, *quo semelest imbuta recens servabit odorem testa diu*, dat is, daar de reuk van een nieuwe aarde pot eens mede doortrokken is, dan verlaat ze die reuk niet ligt weder.

Hier mede eindigende, Waardige Heeren en Verzoekers, verzoek ik, dat ge op alle uwe voorstellingen myne beantwoordingen wilt overwegen, of gyl. uwe toestemminge niet wel ruimborschtig durft geven aan 't geene gyl. daar in al hebt gelezen, inzonderheid ontrent daar ik zegge, hoe gevaarlyk het is een vastzittende Moerkoek met geweld ten lyve uit te halen, 't geen, gelyk ik al getoont hebbe, zo hier als in alle Landen duyzenden van menschen 't leven gekost heeft. Men was met deze onzinnige gewoonte zodanig ingenomen, dat men niet zou mogen opstaan, voor dat men hadt kunnen zeggen, *geluk met uwe volkome verlossinge!* even als of het dan wel was, maar dikmaals zag men 'er dan wel haast de doot op volgen, en de Baar voor de deure staan; nu, GODT zy gedankt, in meer als een geheel Jaar; na het uitkomen van myne Verhandeling, in deze Stadt heeft men nauwlyks meer van dit onheil gehoord; zo dat men dit wel eens hartlyk mag overdenken!

Ten andere, wilt ook overwegen, hoe gemakkelyk het is te begrypen het *opzwellen des Lichaams*, *gedurige koortzen*, enz. door het geweldige handelen of quetzen van die zo tedere delen; men ziet immers dat een klein sneetje in een vinger, hoe klein het ook zy, zwellling door de inflammatie baart, enz. zoude zulks ook niet veel meer plaatze hebben in zo een teder deel, als gezegt is?

Hier mede deze handel met dankzegging aan de HEERE onze GODT sluitende, wensche ik, dat HY het verders met *zyne zegen* wil begunstigen, ter verbreiding van Zyns naams eere, en tot Heil van 't menschelyke geslagte.

E I N D E.

ABRAHAM VATERS

*Med. Doctor en Hoog-Leeraar in de Ontleedt- en Kruyt-kunde:
als mede Lidt der Keyzerlyke en Koninglyke Maatschappy
in Duytschlandt en Engelandt,*

BRIEF

Aan den zeer Voortreffelyken en
Beroemden Heer

FREDRIK RUYSCH,

*Med: Doctor en Hoog-Leeraar in de Ontleedt- en Kruyt-kunde:
als mede Lidt der Keyzerlyke Maatschappy in Duytschlandt,
en van de Koninglyke in Engelandt, en Vrankryk.*

Aangaande de

KRINGSWYZE SPIER,

In den Bodem van de Baarmoeder ontdekt.

A B N A M V A T I E

De Staat van de Provincie van Utrecht, in het Jaar 1795.

B R I E F

van den Staat van de Provincie van Utrecht, in het Jaar 1795.

F R I E D R I K J L Y S C H

De Staat van de Provincie van Utrecht, in het Jaar 1795.

De Staat van de Provincie van Utrecht, in het Jaar 1795.

K R I N G S W Y S E S H I E T

In den Bode van de Staten der Provincie van Utrecht.

De Staten der Provincie van Utrecht, in het Jaar 1795.

De Staten der Provincie van Utrecht, in het Jaar 1795.

De Staten der Provincie van Utrecht, in het Jaar 1795.

ABRAHAM VATERS

BRIEF

AAN DEN HEER

FREDERIK RUYSCH.

Eerwaardige Oudeling, Doorlugtig en zeer vermaardt Heer, myne Voorstander en Begunstiger, met zo een eerbiedigheydt, als 't betaamt, te vieren en hoog te achten.

O groot is de menigvuldigheyt van uwe zeer beroemde verdiensten omtrent de ontleekunde, en de gehele republyk der geleerden, dat het getal daar van naauwlyks opgetelt kan worden, ja, 't is 'er verre van daan, dat dezelve met waardige loftuytingen genoeg geprezen kunnen werden. Die weergaloze konst, waar mede gy gehele dode menschelyke lichamen weet te bereyden, en in haar natuurlyke en levendige couleur bewaart zynde, te vertonen, en de kleynste vaten der ingewanden en van yder deel met een waschagtige stoffe, tot dezelve uyteyndens toe, op te vullen, daar na te ontwerren, en aan alle voor ogen te stellen, is zodanig, dat alle de geleerden zich daar wel over verwonderen, echter heeft niemand tot dezen dag toe zulks ondernomen na te bootzen. Door hulp van deze zeer uitnemende konst om de [*vasa capillaria*] haayrige vaten op te vullen en los te maken, hebt gy het ware en oprechte maakzel der ingewanden, namentlyk van de hersenen, lever, milt, nieren, ballen, moerkoek, en andere, 't welk in een dikke duysternisse verborgen lag, aan 't licht gebragt. Door dezelfde konst hebt gy zeer klaar aangetoont, dat 'er geen klieren, van de Autheuren buyten nootzakelykheyt verzonnen, in deze ingewanden gevonden worden, maar dat de eyndens der slagadertjes zonder enig tusschenmiddel, op verscheyde plaatsen in vaatjes van een andere natuur veranderen, dat gevolglyk de werkingen schyding van verschyde vogten niet zo zeer van de klieren,

D d d d d d 3

als

als van de verandering van de uyteyndens der vaten, en der zelve ver-
 fcheydentlyke loop, in de zelfde afhangt. Met een gelyk geluk en be-
 hendigheyt hebt gy de lere der klieren, voor dezen zo duyfter en ver-
 wart, opgeheldert, en voornamentlyk by gelegentheydt in een ontleet-
 kundigen brief aan U Ed: gefchreven door den zeer beroemden Heer
Boerbaave, het cieraat van de Hollantsche Hoogeschool te Leyden, en
 van de gehele geleerde waerelt; in 't antwoord op den zelfden hebt gy
 het onderscheydt aangetoont tuffen [*glandulae*] klieren [*acini*] kor-
 rels, [*criptae* & *lacunae*] kuylen, en groeven of fleuven. Deeze laaste,
 voornamentlyk in de huydt, het borstvlies, buykvlies, hartzakje, enz.
 voortkomende, en voor klieren gehouden, noemt gy ter eere van den ge-
 melden Heer de *Boerhaviaanfche fleuven*, om dat hy de eerste is
 geweest, die U Ed, daar van gefproken heeft. Daar en boven hebt gy
 veele nieuwe, en ten eenemaal verborge zaken, met een gelukkigen
 uytflag ontdekt, onder welke uytblinken de long-pyps-flagaders, de by-
 zondere Oogrok, de *Ruyffchenrok* daarom genaamt, het beenvlies, en
 bloetvaten van de gehoorbeenderen, de klapvliezen der watervaten, en
 meer andere dingen. Want wie dog zou kunnen optellen het getal van
 al 't geen, dat gy door uwen onvermoeyden arbeydt en weergalozen be-
 hendigheyt, of nieuwlyks ontdekt, of duydelyker voor 't gezicht ver-
 toont hebt. By deze fraaye, en met een algemeene toejuyching der Ge-
 leerde aangenomene vindingen hebt gy onlangs bygevoegt de [*musculus*
orbicularis] ronde of kringswyze fpiet, in den bodem van een bezwan-
 gerde baarmoeder, aangemerkt, den welke gy 't eerst in de 3. *Dec. ad-*
versf. anat. geopenbaart, en ter loops afgefchetft, maar daar na met twee
 in 't Nederduytsch gefchreve verhandelingen, wytlopijer beschreven,
 en bevestigt hebt. De waarde van deze vinding is in der daad zo groot,
 dat ik niet wete, of 'er wel een, zedert een eeuw in 't licht gebragt, by
 deze vergeleken kan worden, 't zy dat gy de vinding en deszelfs moeye-
 lyke vertoning, of de zeer wyt uytgestrekte nuttigheyt beschouwt, zo
 dat gy my fchynt u zelfs daar in verloren te hebben. Deze fpiet dan
 van U Ed ontdekt, en deszelfs uytneement gebruyk in 't affcheyden en
 afftoten van de moerkoek uyt de baarmoeder, met behoorlyke bewysre-
 denen in uwe gemelde verhandelingen aangetoont zynde, is 't niet no-
 dig, dat men na dezen over 't afhaken van de nageboorte zo bekommert
 is. Wanneer de moerkoek niet terftont op 't baren volgt, moet men
 veel minder toefaan, dat dezelve met geweld, 't zy met een geweldige
 trekking van de navelftreng, of met de handt binnen in de baarmoeder
 gestoken, daar van afgerukt wort. Ey lieve, wat gebeurt het menig-
 malen,

malen, dat de Kraamvrouwen, gelukkig genoeg verloft zynde, des niet tegenstaande door overkomende overmatige [*haemorrhagiae*] bloetstortingen, [*febres putridae*] rottige, en [*purpuratae* s. *purpurae*] purper of blutskoortzen, het leven met de doodt verwisselen, zeer dikmaals om geen andere oorzaak, als een harde afrukking van de moerkoek, en zware scheuring des baarmoeders, door de hant van een onvoorzigtige vroetvrouw verwekt, en deszelfs ontsteking en 't vuur daar op gevolgt. Want dit is de manier van zommige vroetwyven, dat ze, 't welke niet minder een onwetenheydt als een barbaarsche stoutheydt is, wanneer de moerkoek niet aanstonts en gelyk als in een ogenblik op de baring volgt, zonder enige vertoeving hare wrede handen door de nog openstaande mont des baarmoeders insteken, en met de baarmoeder te krabben en te scheuren, trekkenze door hare scharpe nagelen de moerkoek zomtydts met kragt en geweld, en aan stukken af. Evenwel schynt de raadt niet ten enemaal veroordeelt te moete worden, die de Autheuren geven, en die gy zelfs, *zeer uytmuntend Heer*, gelyk ge bekent, voor de ontdekking van de Moerspier goetgekeurt hebt, waar by zy aanraden, dat, wanneer de zagtere hulp-middelen om de vastzittende Moerkoek van de Baarmoeder af te scheidten en uyt te halen niets helpen, en te vergeefs aangewent zyn, de Vroetvrouw de handt in de Baarmoeder gestoken hebbende, haar vlyt aanwende, om dezelve voorzigtig te schyden, of, zo dit niet voldoet, de zelfde te doorboren en door te steken. Want de scheuring van de Moerkoek brengt niets quaats by, maar de reden leert, dat ze liever wegens het daar door uytgestorte bloet, van binnen stilstaande, slap wordt, en ligter afscheydt. Dog de droevige ervarentheydt leert dat de Vroetvrouwen dikmaals aanstonts met geweld de Moerkoek met de handt aftrekken, verzuymende zelfs de zagtere middelen, gelyk daar zyn matige trekkingen en buygingen van den navelstreng, vryvingen en smeringen van den buyk, stovingen, darmspuytingen, niespoeders, enz. het gebeurt dan zeer dikmaals, dat zommige van haar, ja de meeste, de ontleetkundige wetenschap van de plaatzing der deelen niet hebbende, de Baarmoeder daar door met hare nagels zwaar quetzen, ende aldus tot de zwaarste ziekten, en de doodt zelfs gelegentheydt geven. Derhalven oordeleik, volgensuwe vinding, dat het vyli-ger is, de Moerkoek in de Baarmoeder te late zitten, als met deszelfs geweldige afrukking haar te beledigen, om dat 'er hier van meer quaadt te vreezen is, als van de nablyving van de Moerkoek. Ik zie waarlyk niet, wat gevaars 'er van de voor een tyt lang nageblevene Moerkoek, boven 't hoeft hangt, voornamentlyk dewyl de baarmoeder, door behulp van

van de kringwyze Spier, van U, zeer beroemde Heer, ontdekt, de zelve door zyn eige poging voortdrijven kan. Dit leren ons de van u aangemerkte voorbeelden, waar in de moerkoek, die in den beginne op geenerly wyze konde afgehaalt worden, maar na dat de kraamvrouwen te bedde ter ruste geleydt, en door versterkende middelen wat verquikt waren, enigen tydt daar na van zelfs te voorschyn quam. Gy verzekert ons, dat het u van gelyke gemeenlyk gebeurt is, dat de moerkoek vele dagen, weken en maanden lang in de baarmoeder nagebleven zynde, echter eyndelyk gelukkig uytgedreven is. Voorts bevestigt gy dit door uwe wydtuytgestrekte praetyk, waar in gy betuygt, dat'er in den tydt van vyftig Jaren, zo lang gy over het Hoog-leerampt in 't onderwyzen van de vroedtvrouwen, u 't eerste aanbevolen, gestelt zyt geweest, geen een barende vrouw door het byblyven van de nageboorte gestorven is. My zelfs zyn ook zodanige voorbeelden bekend, dat de moerkoek na de tydt van enige dagen en weken, nu bedorven zynde, met stukken en brokken uytgevallen is, zonder verlies van 't leven en gezontheydt, maar alleen door een gestadig gebruik van [*remedia uterina*] Moermiddelen, zynde balsmagtige en [*resolventia*] verdryvende, de ontsteking des baarmoeders en de verrotting tegenhoudende. Ja zelfs toont gy niet alleen met genoegzame bewyzen, dat die verrotting daar van niet te vreezen is; maar dit bevestigen ook de [*molae*] misdragten zelfs, uyt de stukken van de nageboorten in de baarmoeder nagebleven, voortgebragt, en een langen tydt daar in gedragen. Eyndelyk ben ik gewisselyk verzekert, dat dit buyten allen twyfel is, dat de misdragten voornamentlyk haar oorspronk nemen van de geweldige aftrekking des moerkoeks, en datze derhalven 't allerbest kunnen verhoet worden, indien de afdryving van de nageboorte volgens uwen raadt aan de natuur wordt overgelaten, en 'er een genezing door verwagting, gelyk gy verstandiglyk uytddrukt, wort aangewent. Om kort te gaan, en maar een woort te gebruyken, de *kringswyze spier* des baarmoeders, die nadezen met regt de *Ruyschiaansche* genaamt moet worden, is van zo veel waardy en nuttigheydt, dat'er geen van alle vindingen onzer eeuw boven dezelve gestelt kan worden. De gehele nakomelingschap, zeer beroemde Heer, zal U wegens des zelfs vinding verpligt zyn, en een onsterffelyke lof en dankbaarheydt toebrengen, om dat deze spier ontdekt, en uw zeer heylzame raadtgevingen en omzichtigheden, die gy in de meermaals gepreze verhandelingen verschaft hebt, waargenome zynde, ontelbare kraamvrouwen behouden zullen kunnen worden, die andersints door een gewisse doot van 't leven berooft zoude worden. Maar nu ga ik tot andere zaken over.

Van

Van geen minder belang is de ontleding der [*plantae sive vegetabilia*] gewassen, die gy met een wonderbare fynigheydt en een ongelooflyke gaauwigheydt behandelt, waar door gy de bladeren en verscheyde vrugten der gewassen ontbindt, en de allerklynste pypies derzelver losgemaakt hebbende, voor ogen stelt, en aldus een overeenkomst tusschen den [*circulatio*] omloop van de zappen der dieren en gewassen, en tusschen de [*nutritio*] voeding, en [*secretio*] schyding aantoot. Ik hebbe my hier over niet alleen verwondert in de afbeeldingen der vrugten namentlyk van een peer, persik en appricoos, ontbonden of ontwart, en met hare [*vasa succosa & pulposa*] zappige en moezige vaten in de 1. tafel van de *Tbesaur. Anat. Max.* en in de 2. 3. en 9. fig. van de 2. tafel van de *Adversar. anat. dec. 3.* aangewezen zynde, maar 't mag my ook gebeuren door uwen ongehoorde beleeftheydt dit in de bereydingen van verscheyde bladeren, de knoppen van de bloemen van [*malva*] kaafiesbladen, en een peer door uwe zeer konstige hant op 't keurlykste uytgewerkt, en my tot een verering toegezonden, te bespiegelen en myne ogen te verlustigen. In verwondering opgenomen zynde sta ik verstelt, zo menigmaal als ik deze zaken beschouwe, en ik kan my ook niet genoeg verwonderen over die stantvastige, en boven de zestig Jaeren volharde, onuytsprekelyke naarstigheydt, het ongelooflyke gedult, en uwe verbazenden arbeydt, dien gy in deze fynigheden te doorsnuffelen en te ontdekken, aangewent hebt. 't Gaat waarlyk alle verwondering te boven, dat een oudt man, by de negentig Jaeren oudt, en by na een eeuw geleest hebbende, zich nog kan toelagen op de bespiegelingen van zulke zeer fyne zaken, waar toe een Jeugdig en scharp gezicht naauwlyks in staat is. Zo is 't Eerwaarde Oude Heer, dat de almagtigen Godt, tot wiens roem gy in de wonderbare werken der natuur te verbryden, alle uwe pogingen schikt, en aan wien gy wilt dat men alle die dingen dank te wyten heeft, u tot een wonder van onze eeuw heeft willen stellen, waar over de gehele geleerde waerelt zich verwondert, maar na verdienste zich niet genoeg verwondere kan. Want door uwen onvermoeyde vlyt, en gestadigen arbeydt, ontdekt gy de verborgenste dingen, en brengtze uyt den afgront van verborgentheydt in 't licht, en aldus verrykt gy van dag tot dag de ontleetkunde met nieuwe vindingen. De zeer vermaarde Heer *Rittmyer*, by Uw een zeer beroemd Doctor en Practizyn in de Medicyne heeft my onlangs in een brief bekend gemaakt, dat gy niet lang geleden zommige nieuwe, en zeer aanmerkenswaardige zaken in de ontleding der gewassen ontdekt hebt, en in haar binnenste oppervlakte een overeenkomst van de [*Cryptae S. lacunae*

Eeeeeee

Boer-

Boerhavianae] *Boerhaviaansche groeven of holtens* vertonen kunt, Een vierige begeerte hebbende, om deze byzondere zaak grondig te weten, heb ik niet kunnen nalaten in dezen brief, met u verlof, aan u geschreven met een billyke onderdanigheydt u te verzoeken, gy wilde myn verzoek, volgens uwe gunst jegens my, plaats geven, en die nieuwe vindingen tot gebruyk der Ontleederen en Kruydtkundigen in 't kort aan 't ligt brengen.

Vergun my eyndelyk en voor 't laaste, dat ik u nog eene zwarigheydt, die my in twyffel houdt, omtrent de Baarmoeder van een bevrugte Vrouw openbare. Ik hebbe in myne verhandeling in 't voorgaande jaar aangaande een bevrugte Baarmoeder in 't ligt gekomen, de spongieuse sineuse, en celluleuse zelfstandigheydt van een bevrugte Baarmoeder, uytgelegd, en dezelve, gelyk ik ze in 't voorwerp zelfs gevonden heb, met een figuur laten uytdrukken. Deze kronkelige en celluleuse [*sinus S. lacunae*] holletjes of groefjes, gelyk ik aldaar aangetekent hebbe, hebbe niet alleen alle onder malkanderen gemeenschap, en maken de gehele Baarmoeder, gelyk een spons, vol met gaten, of holle, maar komen ook met de groefjes en holletjes, binnen de holligheydt van de Baarmoeder opstaande, over een, zo dat de binnenste oppervlakte van de Baarmoeder, in zyn gehelen omtrek, even zo spongieus en vol gatig verschynt, als de Baarmoeder in haar zelfstandigheydt. Om dat deze holtens in den gehelen omtrek van de oppervlakte, bevonden worden na de holligheydt van de Baarmoeder open te staan, is 't te verwonderen, hoe 't komt, dat daar door het bloet, door de groeven des Baarmoeders rondom gelopen hebbende, niet in de holte des Baarmoeders uytvloeyt, nademaal nogtans de Moerkoek alleenlyk op eene plaats aan de Baarmoeder vast gehegt is. Ik hebbe toen in 't gemelde tractaat. *P. 1. Thes. 5.* deze zwarigheydt bygebracht, en ik hebbe geoordeelt, dat men die te boven konde komen, zo men vast stelde, dat de overige kleynder groeven, waar aan de Koek niet vast gehegt wort, mogelyk vezelen ontfangen, uyt den omtrek van 't vlies [*chorion*] voortgebracht, nademaal het met de reden niet over een schynt te komen, dat dezelfde niets ontfangen, om dat het bloet anderzints nootzakelyk daar uyt zou gestort worden. Daar en boven heb ik 'er nog bygevoegt, dat misschien door deeze vezelen, zynde door de overige groeven in 't Baarmoeders bloet gedompelt, het lymige zap na het vlies *amnion* toe gebracht kan worden om dat 'er anderzints van den oorspronk van dit vogt, en van de wegen niet zekers blykt. Edog alle deze zaken voldoen my geenzints, om dat ze op enkele gissingen steunen. Want ik zie geen reden,

AAN DEN HEER FREDRIK RUYSCH. 1131

reden, waarom op deze wys de Moerkoek in den gehelen omtrek van de [*secundina*] nageboorte niet voortgebragt wort. Tot nog toe is my geen gelegentheydt voorgekomen, om een bevrugte Baarmoeder, digt voor den tydt van 't baren te bezien; en de rype vrugt in zyn woonplaats, met de nageboorte nog omwonde, te beschouwen, op dat ik onderzoeken konde, hoedanig de gesteltenis dezer holtens is, en of ze iets, en wat ze bevatten? Derhalven zoude ik van U Ed: *zeer wyl-muntende Heer*, gaarne weten willen, wat gy in die zaak aangemerkt hebt. By aldien ik zulks van U Ed: verkregen zal hebben, zal ik U Ed: grotelyks verpligt zyn.

Ondertusschen bidde ik den groten goeden Godt ootmoediglyk voor uwe gezontheydt en welvaart, de Almogende, die alles bestiert, be-waart en schikt, wil U, Prince der ontlederen, en doorlugtig cieraadt van de geleerde waerelt, nog lange jaren gezont en welvarent doen zyn, en Nestors ouderdom verlenen. Voor 't overige, verzoek ik, zeer ge-dienstig, dat gy my, gelyk tot dus verre, alzo in toekomstende, in uwe gunst, en vrientschap houde, en verzekert zyt, dat ik in eerbiedt en hoogachting omtrent UED: niemant wyke, die ben, en blyven zal

*Een vierder en gestadige hoogachter van Uwe
zeer beroemde en wytvermaarde Naam.*

ABR. VATER.
D. en P. P.

Geschreven in myn bevlytkamer, te Wittenberg
in Saxon, den een en twintigste van Wynmaant
in 't Jaar 1726.

Eeeeeee 2 A N T.

A N T W O O R T

VAN DEN HEER

FREDRIK RUYSCH

Op den Gelukwensch Brief

Van den zeer Vermaarden en Beroemden Heer

ABRAHAM VATER,

ZEER VERMAARDE HEER,

Ik hebbe dien Gouden, ja meer dan Goudt waardiger brief, den welke gy aan my geschreven hebt, wel ontfange, en den zelve door en door gelezen: de lofredenen daar in begrepen, aan een zyde gezet hebbende, geve ik Godt alleen de eer, roem en lof! zeker ik achte my gelukkig, dat het my in zo een hogen ouderdom gebeurt is, dat 'er zo een onuytsprekelyke schat, die zo vele eeuwen lang verborgen is geweest, tot een steunzel en nuttigheydt van 't menschelyke leven, door my ontdekt is, zo dat het hele menschelyke geslacht, en voornamentlyk het Vrouwelyke, met regt, mag en moet uytroepen, *Geprezen zy de onsterffelyke Godt in der eeuwigheydt!*

Voorts, zeer *Vermaarde Heer*, gy verzoekt van my een antwoord, en dat wel een haastig antwoord, denkt gy, dat ik, zo dicht by de t'negentig jaren oudt zynde, ledig ben? gy moet weten, dat 'er zeer vele brieven na my wagten, die ook over deze zaak beantwoord moete worden, en dat men geen lopende paarden kan beslaan? Ondertusschen ben ik blyde, dat gy gelegentheydt gegeven hebt, om kortelyk te antwoorden, nadien gy in 't geheel myne stelling omtrent het boekje van de Moerspier en de al te vastzitting van de Moerkoek aangenomen hebt, derhalven zal ik myn antwoord wat kort kunne maken.

De Lofredenen dan, gelyk ik gezegt hebbe, overgeslagen hebbende, zal ik my begeben tot dat gene, 't welk gy zeer *Geachte Heer*, die in de Ontleet en Kruytkunde, en andere zaken tot de geneeskonst behoorende, zo verre goeoffent zyt, van my verzoekt. Gy zegt dan. Bladz. 1129.

„ Van

„ Van geen minder belang is de Ontleding der gewassen, die gy met
 „ een wonderbare fynigheydt, en een ongelooflyke gaauwigheydt behan-
 „ delt, waar door gy de bladeren en verschyde vrugten der gewassen ont-
 „ bindt, en de allerklynste pypies losgemaakt hebbende voor ogen stelt,
 „ en aldus een overeenkomst tusschen den omloop van de zappen der die-
 „ ren en gewassen, en tusschen de voeding, en schyding aantoot. Ik
 „ hebbe my hier over niet alleen verwondert in de afbeeldingen der vrug-
 „ ten namentlyk van een Peer, Persik, en Apricoos, ontbonden of ont-
 „ wart, en met hare zappige en moezige vaten in de 1. *Tafel van de*
 „ *Tbesaur. Anat. Max: en in de 2, 3. en 9. fig. van de 2. Tafel van de*
 „ *Adversar. Anat. Dec. 3.* aangewezen zynde, maar 't mag my ook gebeu-
 „ ren door uwe ongehoorde beleeftheydt, dit in de berydingen van ver-
 „ schyde bladeren, in de knoppen van de bloemen van kaasiesbladen,
 „ en een Peer, door uwe zeer konstige hant op 't keurlykste uytgewerkt,
 „ en my tot een verering toegezonden, te bespiëgelen, en myne ogen
 „ daar mede te verlustigen. In verwondering opgenome zynde sta ik
 „ verstelt, zo menigmaal als ik deze zaken beschouwe,

Ik antwoorde; hier hebt gy, *zeer uytnemende Heer*, my gelegent-
 heydt gegeven om te verhalen, wat my van zekere zeer geleert Hoog-
 leeraar ontmoet is, wanneer hy de bladeren van Pereboomen en ande-
 re gewassen zag in [*sceleta*] geraamtens gebragt, schein hy verstelt
 te staan, en vroeg hoe zulks geschiede konde? ik antwoordde hem, dat
 ik de uytvoerder van dat werk niet was, maar myne dienaren, nament-
 lyk Beesies, die ik toen ter tydt tot hulp genomem hadde. Maar nu doe
 ik dat zelfs veel zinnelyker en netter, gelyk blykt in de bladeren van een
 [*ulmus*] Olmboom (welkers zappige vaten zo dun als dons zyn) en
 dat met myne eygene dienaren namentlyk myne vingeren: Ondertusschen
 kan ik my niet genoeg verwonderen, dat'er gevonde worde, die zo koel
 over deze zaak spreken, daar het echter van zo een groot belang is: Maar
 zo ze betere dingen geleert hadden, ze zoude betere dingen doen! der-
 halven moetenze tot U *zeer uytnemende Heer*, gezonden worden, die
 met meer reden over deze zaken oordelen kunt.

Dit konstwerk bevestigt verder, ja het brengt een zwaar gewigt aan
 myn nieuwe stelling by, namentlyk: dat al 't geen wat tot onderhoudt
 van ons lichaam dient, in de vaten bewerkt wort, by voorbeelt, het
 zaat, de melk, het bloet, de quyl, de gal, het klierbeddezap, de gyl,
 en andere meer: deze leer is wel nieuw; dog evenwel waaragtig. De
 zeer Edele Heer *Ariskine*, Opper Geneesmeester van den *Groten Key-
 zer van Ruslant*, vroeg my eens, of ik niet geloofde, dat het *menschelyke*

lyke zaat in 't bloet verschuyld? wien ik tot antwoord gaf, dat ik al, wat in 't bloet gevonden wierdt, niet zeggen konde, maar dat ik wel wift, dat het zaat niet in het bloet gemaakt wordt en dat zyn eerste beginzel eerst bewerkt wordt in de zaatvaten van de ballen, spruytende uyt de slagaderen in een ander wezen verandert: daar en boven dat ik geloofde, dat het zaat in de bystanders meer en meer volmaakt wort, als mede in de uyt-schietende vaten, die het zaat dan eyndelyk in de zaatblaasjes nederstorten, om aldaar nog een verdere en de laatste volmaaktheydt te erlangen; wanneer hy zulks verstaan hadde, vergenoegde hy 'er zich mede.

Om wederom op den weg te komen, daar ik van afgeweken was, op de zelfde Bladz. zyn deze woorden ook te vinden. „Want door uwen on-
 „vermoeyden vlyt en gestadigen arbeydt, ontdekt gy de verborgenste
 „dingen en brengtze uyt den afgront van verborgentheydt in 't licht, en
 „aldus verrykt gy van dag tot dag de Ontleetskunde met nieuwe vindin-
 „gen. De zeer vermaarde Heer *Rittmeyer*, by UL. een zeer beroemt
 „Doctor en Practizyn in de Medicyne, heeft my onlangs met een Brief
 „bekent gemaakt, dat gy niet lang geleden zommige nieuwe, en zeer
 „aanmerkenswaardige zaken in de Ontleding der gewassen ontdekt
 „hebt, en in haar binnenste oppervlakte een overeenkomst van de *Boer-*
 „*baviaansche groeven* of *holtens*, vertonen kunt. Een vierige begeer-
 „te hebbende, om deze byzondere zaak grondig te weten, heb ik niet
 „kunnen nalaten, in dezen brief, met uw verlof aan UEd. geschreven,
 „met een billyke onderdanigheydt u te verzoeken, gy wilde myn ver-
 „zoek, volgens uwe gunst jegens my, plaats geven, en die nieuwe vin-
 „dingen tot gebruyk der Ontlederen, en Kruydtkundigen in 't kort aan
 „'t licht brengen.

Ik antwoorde, dat ik aan den zeer vermaarden Heer Doctor *Rittmeyer* gezegt hadde, dat ik gewassen in gewassen aan 't gezigt konde brengen, en dat dit een waarheydt is, daar moet gy van verzekert zyn: want ik hebze gelukkig ontdekt, en dezelve zyn zo groot, dat men geen vergrootglas van noden heeft om ze te zien. Daarenboven zou ik een klyn takje, of een afgesnede stuk, *zeer uytnemende Heer*, uw kunne mededelen. Verders moet men aanmerken omtrent dit gewas; namentlyk dat het niet by, of uyt, veel minder boven of op andere planten voortgekomen is: want dat dit anderzins wel geschiet, is Jan en alle man bekend, maar 't zelve heeft in 't geheel zyn oorspronk genomen, en is aldus gebleven in andere planten, gelyk als in 't hol van *Trophonius*, alwaar 't altydt nagt en duyfter is! zo dat het nooyt de lugt aanschouwt. Dit gewas heeft in 't geheel geen genot van eenig waterig vogt, of dauw, evenwel

wel is het in 't leven gebleven. Daar en boven is 't een [*aphylla*] een bladige, en zeer takkige plant, welkers planter de Goedertierenste Schep- per is, die het niet uyt zaadt in het binnenste van de plant gepoot, maar uyt een Goddelyke Voorzienigheydt voortgebracht heeft! 't is een zagt, buygzaam, en matig taay gewas. Zie de 1. Fig. van de plaat.

Daar en boven zeer uytmuntende Heer, zal ik voor 't gezigt kunnen brengen nog een ander soort van dit gewas, of een ander geslacht van ge- was, uyt den zelfden oorspronk voortkomende, namentlyk uyt een an- dere plant; dog deze is pypagtig; of liever een pyp zelts, dunder als de voorgaande, langwerpig rondt, een span lang, in 't geheel van takken berooft, hol, hebbende de dikte van een stok of kruk, gelyk de 2. fig. aanwyft; in de oppervlakte van deszelfs holligheydt ziet men ('t geen alle verwondering te boven gaat) op een plaats vele groeven, of indruk- zels in een hoop by malkanderen gelegen, dewelke een Mostaartzaatje kunnen bevatten, en de *Boerhaaviansche groeven of holtens* verbeel- den.

Indien my nu ymant vroeg, wat gebruyk hebben deze planten in de geneeskonst? hier is een diepe stilzwygentheydt, en een geleerde onwe- tenheydt! evenwel niet in 't geheel. Want hier uyt blykt, dat 'er zom- mige planten zonder voorgaande zaat kunnen leven, voortkomen, en groeyen, 't geen toegestemt, ja vertoont zynde, zouden ze ons tot hoger zaken kunnen brengen, die evenwel hier ter plaatze niet behoren, der- halven ga ik over tot andere.

Op Bladz. 1130. zegt gy, „ Vergun my eyndelyk en voor 't
 „ laaste, dat ik UEd. nog een zwarigheydt, die my in twyffel houdt,
 „ omtrent de Baarmoeder van een bevrugte vrouwe, openbare. Ik hebbe
 „ in myne verhandeling, in 't voorgaande jaar aangaande een bevrugte
 „ Baarmoeder in 't ligt gekomen, de spongieuse, sinueuse en celluleuse
 „ zelfstandigheydt van een bevrugte Baarmoeder uytgelegt, en dezelve,
 „ gelyk ik ze in 't voorwerp zelfs gevonde hebbe, met een figuur laten
 „ uytdrukken. Deze kronkelige, en celluleuse [*sinus S. lacunae*] hol-
 „ letjes of groefjes, gelyk ik aldaar aangetekent hebbe, hebben niet alleen
 „ alle onder malkanderen gemeenschap, en maken de gehele Baarmoeder,
 „ gelyk een spons, vol met gaten of hollen, maar komen ook met de
 „ groefjes en holletjes, binnen de holligheydt van de Baarmoeder open-
 „ staande, overeen. Zo dat de binnenste oppervlakte van de Baarmoe-
 „ der, in zyn gehelen omtrek, even zo spongieus en vol gatig verschynt,
 „ als de Baarmoeder in haar zelfstandigheydt. Om dat deze holtens in
 „ den gehelen omtrek van de oppervlakte bevonde worden open te fraan,

„ is 't te verwonderen, hoe 't komt, dat daar door het bloet, door de
 „ groeven des Baarmoeders rontom gelopen hebbende, niet in de holte
 „ des Baarmoeders uytstort, nademaal nogtans de Moerkoek alleenlyk op
 „ eene plaats aan de Baarmoeder vast gehegt is. Ik hebbe toen in 't ge-
 „ melde Tractaat. *P. 1. thes. 5.* Deze zwaarigheydt bygebragt, en ik heb-
 „ be geoordeelt, dat men die te boven konde komen, zo men vast stelde,
 „ dat de overige klynder groeven, waar aan de Kock niet vast gehegt
 „ wort, mogelyk vezelen ontfangen, uyt den omtrek van 't vlies *Cho-*
 „ *rión* voortgebragt, nademaal het niet de reden niet over een schynt te
 „ komen, dat dezelve niets ontfangen, om dat het bloet anderzints noot-
 „ zakelyk daar uyt zou gestort worden.

Dat *Myn Heer* dit alles zodanig aangemerkt heeft, trek ik niet in twyfel, maar de gemelde Baarmoeder, waar in gy dit alles hebt waargenomen, zal een dode Baarmoeder geweest zyn; het verschil tusschen een levendige en een dode Baarmoeder, is zo groot, dat ik niet wete, wat ik op uwe voorstellingen antwoorden zal; ja ik oordele het beter te zyn, dat ik myn antwoord daar over zo lang opschorte, tot dat ik een dode Baarmoeder bekomen, en in die staat, als of ze leefde, zal gebragt hebben. Mogelyk zult gy zeggen, gy hebt wel eens ten minste de Baarmoeder van een Kraamvrouw gehad; ik beken 't, en ik hebze geopent, op dat ik haar binnenste gedaante zou onderzoeken, zonder 't welke de gemelde kringsgewyze spier niet in 't gezicht zou gekomen hebbe; maar daarom is ze ook onbequaam geworden, om ze nu tot de gemelde staat, als of ze leefde, dat is, de gedaante van leven verbeeldende, te kunne brengen.

Deze konst, *zeer uytmuntend Heer*, heeft het den Goedertierenste Schepper behaagt, door zyne oneyndige genade door my te openbaren, op welke wys gehele dode lichamen gebragt kunnen worden in zodanigen staat, dat ze schynen te leven: Ja deze konst is van zoo veel waarde in de Ontleetkonst, dat het zonder dezelve onmogelyk schynt, het opregte maakzel van 't menschelyke lichaam te kunne kennen: want na de doot ontvlieden 'er duyzende deeltjes het gevoelen, en worden onzichtbaar.

Ondertusschen moet niemant denken, dat deze konst genoeg is: want daar is ook iets anders by te voegen, zonder 't welke het onmogelyk zou zyn, de gemelde opregte gesteltenis voor 't gezicht te brengen; als daar zyn, de schors of bast der herffenen, het moes in de uysterste vaten, de donzige dunne uyteyndens der bloetvaten, het netwyze lichaam boven de huyt gelegen, den Ruyschenrok in 't oog, en meer andere zaken, dewelke, schoon ze zeer net bewerkt en bereydt zyn, echter niet wel ver-
toont

toont kunnen worden, ten zy ze in een geestig en bequaam vogt voor 't gezicht gebragt worden, en dat wel als de lugt helder is, anderzints is 't moeyte en koften verloren: Maar hoe moeyelyk het is, de bast der herfenen in 't vogt, door hulp van een haayrtje op te hangen, zullen die gene gewaar worden, dewelke dit zoeken na te doen, en dat wegens de weekheydt en dunheydt van de bast.

In myne Jeugd kreeg ik gelegentheydt om dode lichamen van Bezwan-gerde, en Kraamvrouwen te openen; maar, nadien toen ter tydt de bovengemelde konst nog in de duysternis verborgen lag, konde ik daar weynig nuts van trekken; dog echter dit wete ik, en 't is my nog niet uyt de geheugenis gegaan, dat de Baarmoeder toen ter tydt als ontwyffelbaar ge-houden wierdt voor spongieus, voornamentlyk die van bevrugte Vrouwen; maar, na dat my die gemelde edele konst geopenbaart is, ben ik van gedagten verandert, niet twyffelende, of dat zogenaamde celluleuse en spongieuse, zal, zo niet in 't geheel, ten minste voor het grootste gedeelte, vaatagtig over dwerssch gesneden zyn: schoon ik niet zeggen kan, *komt en ziet!* derhalven zal ik dat zo lang sparen, tot dat 'er een beter gelegentheydt voorkomt. Ondertusschen, *zeer vermaarde Heer*, eer ik eyndige, moet ik U verhalen, wat my gebeurt is in 't opvullen van een niet bezwangerde Baarmoeder met een rode waschagtige stoffe. De Baarmoeder, zegge ik, hadde ik met de grootste voorzichtigheyt opgevult, op dat de waschagtige stoffe geen tegennatuurlyke uyttogt zoeken zoude, 't welk gedaan zynde, quam de Baarmoeder, pronkende met een hoge rode couleur, ons voor, als of ze geheel en al uit bloetvaten t'zamen gestelt was. Denk nu eens, by aldien die Baarmoeder bezwangert geweest was, en alle de vaten, die ontelbaar zyn, uitgespannen waren, gelyk als men in een bezwangerde Baarmoeder ziet te geschieden, wat wonder zou 't zyn, als een bezwangerde Baarmoeder in een zodanige gesteltenis ons voorquam als spongieus en celluleus? het is derhalven ligtelyk te begrypen, dat dit ons gemakkelyk mislyden kon. Nu nodigt my myn tydt tot andere zaken, die ik niet verzuymen kan; maar op dat ik U niet ondankbaar schyne, *zeer wytmuntende Heer*, ben ik U grotelyks verpligt, en zegge dank, dat gy myne nieuwe stelling, aangaande de kringwyze moerspier, en de al te vaste hegting van de moerkoek aan de Baarmoeder goetgekeurt hebt: voornamentlyk, om dat ik gezien hebbe, dat zulks van zo een vermaarde *Hoogleeraar*, die met regt den eersten rang verdient, door den druk, ten nutte van 't gemeen, gedaan is. Den *Goedertierenste Schepper*, die voor ons alle zorgt, bidde ik, hy verlene U gezondheid

F f f f f f

en

1138 ANTWOORT van F. RUYSCH AAN A. VATER,
en voorspoet, en doet U Nestors Jaren beryken. Zyt gegroet; hier
mede ben en blyve ik

Zeer Uytmuntent Heer,

Uwen Vrient van gantscher Harten,

FREDERIK RUYSCH.

Geschreven in Amsterdam, den 2. van
Sprokkelmaant in 't Jaar 1727.

UYTLEGGING VAN DE PLAAT.

De eerste Figuur.

Vertoont een Plant in een plant gevonden.

A. A. *De [truncus] stam.*

B. *De [rami] takken.*

De 2. Figuur:

*Betekent een moot van een andere plant, hol als een pyp, en in een an-
dere plant gevonden.*

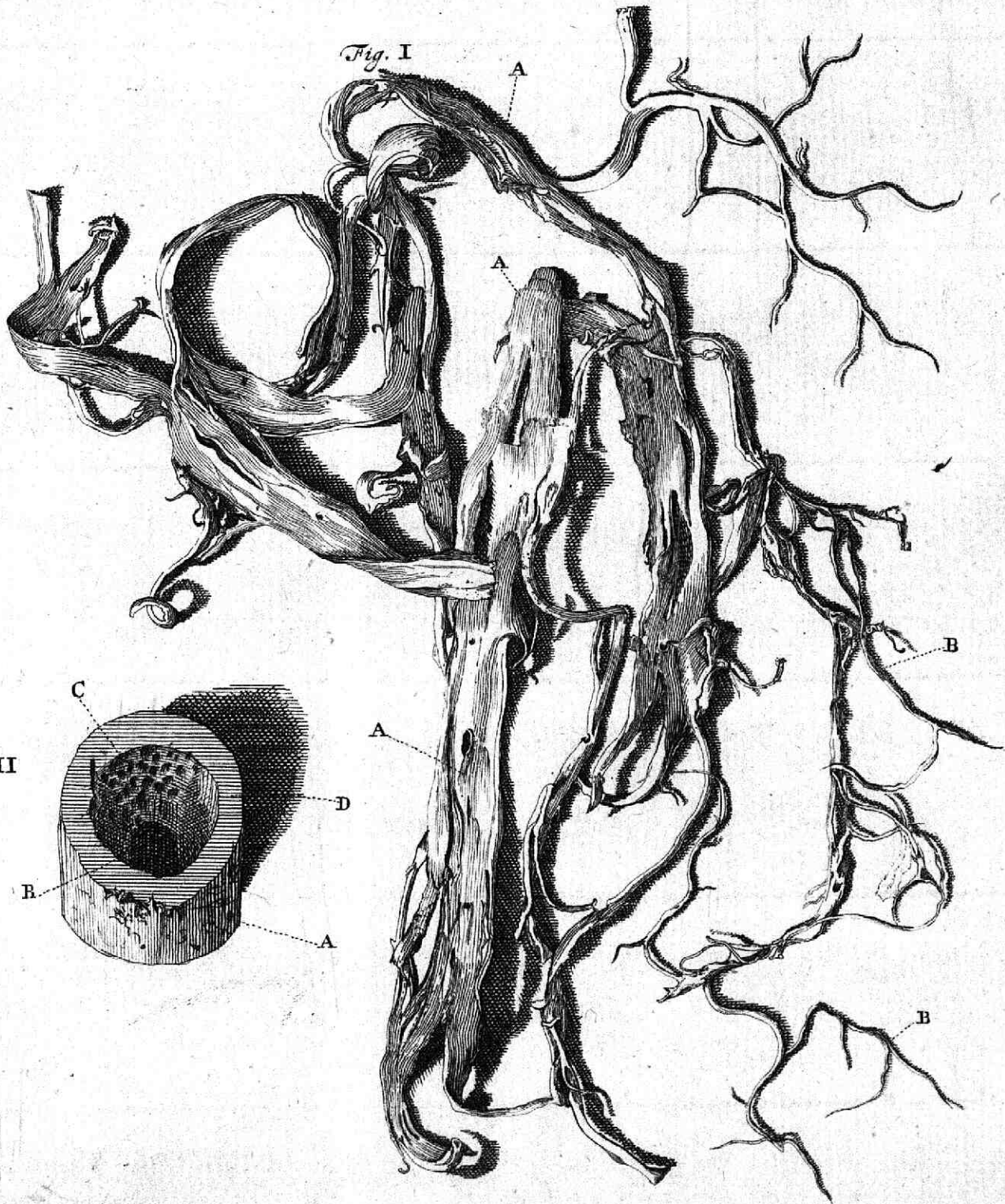
A. *De pyp.*

B. *Deszelfs holligheydt.*

C. *De Cellulosityten, de Boerhaviaansche Holtens of Groeven verbee-
lende.*

D. *De dikte van de zelfstandigheydt van de pyp.*

. BRIEF

B R I E F

Van den Heer

H E C Q U E T,

Med. Doctor te Parys,

Gefchreven

AAN DEN HEER * * *

Aangaande

De SPIER des BAARMOEDERS,

Door den Vermaarden Heer

FREDERIK RUYSCH

Ontdekt.

Uyt het Latyn vertaalt.

F R I E

de heer

H E C Q U E T

de heer te

Gedrukt

AAN DEN HEER

de heer

DE SPIER des B A R M O E D E

Door den Vermaanten Heer

F R I E D R I K R U S S

Om te

te bevestigen

B R I E F

Van den Heer

H E C Q U E T,

Med. Doctor te Parys,

A A N D E N H E E R * * *

Z E E R B E R O E M D E H E E R,

Et vermaardt gerucht van den doorluchtigsten Heer Ruysch, 't welk wel wydt door de geleerde Waerelt vliegt, is ook gekomen tot Uwe Landtpalen: Maar 't welk in deze jongste tyden vernieuwt is, door eene zeer nutte vinding van de Baarmoeders [Musculus Uterinus] Spier, te weten van die, den welke men, om dat Ruysch, de Prince der ontleederen, deszelfs zitplaats in den bodem des Baarmoeder ontdekt en geopenbaart heeft, den [Musculus Ruyschianus] Ruyschiaanzen Spier heeft genaamt: want dezelve is voorwaar de vrugt en bewys van zyn wonderbare scharpzinnigheid, een byzondere vondt, en eyge eer. Maar de toekomstige en reeds aangebragte nuttigheid, van deze vinding, zeer vermaarde Heer, zal u doen Watertanden, U zegge ik, die voorziet, hoe veel lichts men na deze daar door in de geneeskonst verkrygen zal, om niet wynige [aetiologiae] oorzaaks onderzoekingen omtrent de moeyelykheden en zwarigheden van 't kramen [partus] op te lossen.

Men heeft lang gedwaalt in het bepalen van het oude, en nog niet opgeloste, en echter zeer gewigtige verschil, aangaande het vast zitten van de [Placenta uterina] moerkoek, na dat het kindt geboren is; namentlyk, of de Vroedvrouw de moerkoek niet moet verlossen door het schyden met de vingeren, en met geweld af te rukken, op dat dezelve door zyn verblyf niet bederve en een dodelyke vlek aan de Baarmoeder toebrengt? Ider een is bekend, hoe veel gevaars door deze roekeloosheid van het Vroedwyf, de Kraamvrouw dan boven 't hoofd zou hangen, nadeemaal zy aldus gevaar loopt de Baarmoeder ellendiglyk te verscheuren; Ja

F f f f f f f 3

dit

dit zelfde [*Operatio*] handtwerk, waar van men van een onbedrevene, of, zo gy liever wilt, eerstbeginnende Vroedvrouw, zo veel te vrezen heeft zal ook ten eenemaal niet zonder zwaarigheid of gevaar zyn, schoon 't zelve van een kundige en ervare handt is volbragt. Daarom wyft de zeer gelukkige vinder *Ruyfch* ons een andere, dog in der daadt een genezende handt aan, namentlyk Mechanifche vingeren in de [*Fibrae*] vezelen of Spierdraden van de Moerspier, dewelke de hegtingen van de koek met den bodem van de Baarmoeder behendig losmakende, dog niets brekende, deszelfs fcheyding bevorderen en te weegbrengen. Derhalven moet gy u hier verwonderen, *zeer vermaarde Heer*, over de vrugtbaarheid van de vinding van *Ruyfch*, namentlyk zo wel met de eygenschap van de genezende natuur overeenkomende: Want gelykerwys 'er over het geheele lichaam of deszelfs [*œconomia animalis*] dierlyke bestiering, een inwonende geneesmeester gestelt wort, of een inwendige tegenwoordige en ingefchappen geneeskonft, even zo verftoont *Ruyfch* een genees of Kraamkonft binnen de Baarmoeder, namentlyk de [*Mechanismus*] tuygwerking van de Moerspier, die de moerkoek, aan den bodem van de Baarmoeder ingeënt zynde, afhaalt, en afwerpt.

Maar om dat de vereniging van de Baarmoeder is een zoort van 't zamenbinding of inenting, waar door de uytfschietende [*Villi*] haayrties, of uytfspruytende wortelen der pypies, met de blinde mondtjes der vaten van de Baarmoeder verenigende, zich met malkanderen (op de wys van [*cotyledones*] pannekens of buskens) 't zamenvoegen en aan een groeyen, behoort dit werk een manier van losmaking te zyn, die het beyde affcheydt, en de hegtingen en banden van weerskanten ontbindt. Dit is die werking, dewelke op 't baren volgende, uytwerkt, dat de koek aanftondts na de nageboorte van 't kindt volgt. Want aldus zal deszelfs verloffing gelukkig voortgaan, Indien een kundige Vroedvrouw, niet al te lang vertoeft hebbende met het bezorgen van 't versich gebore kindt, aanftondts voorzigtiglyk met de handt trekkende, de moerkoek zagties los maakt: Zo dat ze ten eerste, na dat het kindt geboren is, de handt in de nog openstaande en tot aan den bodem wydt uytgespanne Baarmoeder steekt, en daar mede de Moerkoek aangrypt: want op die tydt zal ze volgens de lyding of weg van de [*Funiculus umbilicalis*] navelftreng voelen, dat de Moerkoek gemakkelyk los raakt, en ze zal bevinden, dat dezelve zonder moeyte affcheyd, door de Mechanifche trekking van de Moerspier, welke die zaak bevordert, en uytvoert; ten ware bygeval ('t welk nog een aanmerking van onzen *Ruyfch* is) zekere verborgene [*Spasmodica Diatbesis*] fluyptrekkende gesteltenis zulks belette. Echter zo

de Moerkoek na deze zorgvuldige behandeling niet luyftert, maar, hartnekkiger tegenstandt biedende, wygert afgehaalt te worden, als zeer vast aan den bodem des Baarmoeders zittende, zal men zich grotelyks moete wagten, dezelve met kragt en geweld af te halen; en nademaal men deze misdaadt niet zelden tot schade van de Kraamvrouw gewoon is te begaan, leert de vinding van den *Ruyffchenfpier* zo een verderfelyk quaad voor te komen. Derhalven raadt de vinder van de gemelde Spier, dat men het gehele werk van de toekomstige verlossing onbeschroomt aan de [*Potentia*] magt of [*vis Systaltica*] trekkende kragt van deze Spier, of aan de werking van de natuur zeker en vylig overlate, belovende, dat'er nergens eenige zwaarigheid van deze nablyving van de koek komen zal; hy brengt een voorbeeld van de koeyen by, zeggende, *in de verhandeling van de Moerspier, men hoort niet van de huyslieden en andere Menschen, die door het welwezen van het Rundtvee haar bestaan hebben, dat ze ooyt bekommert zyn, dat het nablyven van de nageboorte van 't Kalf oorzaak zal worden van de Koe haar doot, niet tegenstaande haar nageboorte niet met eene, maar wel met 40, 50, ja 60 Moerkoeken bezet is, waar van zommige wel meer dan half zo groot, en eenige in 't geheel zo groot, als van een Mensch, bevonde worden.*

Derhalven is de ontdekking van den Ruyffchenfpier niet onder het getal van die vindingen in de ontleedkunde, dewelke met het [*theoria*] bespiegelende deel der geneeskunst te vermeerderen, de werken van den kunstenaar minder verryken, of daar niets aan helpen; maar zich schikkende na de zuyverder wetten van het [*Medicina curatrix seu Praxis.*] genezende deel der geneeskunst, openbaart deze vinding, dat de gehele agterblyving van de koek in de Baarmoeder is een werk van [*digestio*] meuking of vertering, ik zou byna gezegt hebbe [*coctio*] koking. Zekerlyk hoe de nageboorte minder leydt afgetrokken te worden, zo veel te liever begeert ze door 't wagten genezen te worden. De tuygwerking van de Baarmoeder onder het zwanger gaan zich uytzettende, en van de Moer of Ruyffchenfpier onder de baring zich t' zamentrekkende, ontdekt de eygenschap of reden van dit geneesmiddel. Men ziet, dat in den eersten aanvang de korte vezelen des Baarmoeders zich allengskens uytstrekkende, in 't vervolg zo onmatig verlengt worden, dat ze de wydte van de Baarmoeder, die in de vrysters naauwlyks iets of wat is, in zwangere vrouwen voeten wydt maken. Ondertusschen hoe veel wydte de top of bodem van de Baarmoeder verkrygt, zo veel verlengen zich de vezelen van den Moer of Ruyffchenfpier; (waar van naauwlyks eenige gezien wierden) en terwyl deze zich uytzetten, is de Koek, tegen den bodem
van

van de Baarmoeder aangedronge zynde, met haar geheele grootheydt en oppervlakte aldaar aangehegt. Waar toe dog al deze toefstel van magten of sterktens? Dewyl gy hier twee gepaarde magten hebt om te arbeiden, van des Baarmoeders vezelen namentlyk, en van den Ruysfchenfpiet, van weerskanten daarom gefpannen, op dat de natuur door de kragt van een dubbelde of eens zo groote [*elater*] uytzetting uytftote, die haar tot een laft en ryp geworden zyn, verfta het kindt, en deszelfs aanhangzels de nageboorte: want de natuur kan ze beyde in eene flag of aanval uyt-dryven, zo ze beyde op gelyke wyze aan de voortdryvende kragt zich ge-hoorzaam betonen. Maar indien het kindt uytgedreve zynde, de Moer-koek aan den bodem van de Baarmoeder om eenige oorzaak vastzittende, nablyft, dan wordt de gehele magt van de Baarmoeder, inde uyt-dryving van 't kindt befteedt zynde, tot des koeks uyt-dryving (vermits die al voor by gegaan is) onnut en vrugteloos. Deze is de voornaamfte kragt, en is zo veel te groter, hoe meer afstaande dat [*punctum*] ftip was, waar van daan de vezelen met zich uyt te ftrekken afgeweken zyn. Deze dan zyn aanval geeyndigt hebbende laat de andere, dewelke van de fpietdra-den van den Ruysfchenfpiet is, alleen, dewelke nogtans zo veel klynder is, hoe de ftippen der wydtens [*distantiæ*], die de vezelen met zich uyt te ftrekken doorgelopen hebben, digter by zyn. Derhalven zoude die uyt-dryving van de nageboorte te gelyk met het kindt en in korten tydt gefchiedt zyn geweest, als de werking van de vezelen des Baarmoeders volhardede, maar die geeyndigt zynde, gefchiedt deze uyt-dryving lang-zaam, derhalven hoe raffer en fpoediger de uytgang van de nageboorte ge-weeft zou zyn, wanneer 'er de magt van de Baarmoeder die groter is, t'zame gepaart ging, hoe trager en langzamer die wezen zal, wanneer de-zelve aan de eene magt van de Moerfpiet, dewelke klynder is, overgela-ten is. Dan bevelen ze in der daadt de fcheyding van de nageboorte met de handt te verhaaften, maar *Ruysch*, der kraamkundigen Leermeeftet, waarfchouwt haar over 't gevaar van dat driftig en onbezonne ftout beftaan, lerende, dat de uyt-dryving van de nageboorte beftaat in de Moerfpiet, dewelke ondertuffchen zo veel te zekerder en gerufter gefchieden zal, als dezelve door de roekeloze handt of voorbarigheydt van de Vroedtvrouw niet verftoort zal zyn; ja? Indien de Vroedtvrouw deze misdaadt heeft durven ondernemen, zal 't de Kraamvrouw, door duyzenderhande ge-breken en fmerten gepynigt zynde, boeten, dewelke gevolgen en uyt-werkzelen van een dodelyke [*erethismus*] prikkeling en [*inflammatio*] ontfteking zullen zyn. Want om dat de vereniging van den Moerkoek met de Baarmoeder is een zoort van enting, gemaakt van hare wortelen in

in den bodem des Baarmoeders geplant, behoort de fcheyding van de Moerkoek een werk van ontbinding, maar geen affcheuring te zyn, welke dan, wanneer ze eens de werking van de vezelen des Baarmoeders te loor zal hebben gefelt, door de tydt afgefcheyden zal moete worden. Dit is de wetenfchap van wagten, 't welk onze *Ruyfch* zo wyffelyk na de zin van de konft en natuur aanbeveelt, daar te gelyk by voegende, dat men de Kraamvrouw ten eerfte te bedt leggen, en met verzagtende ftovingen en zalven ondertuffchen onderhouden moet.

De vinding van *Ruyfch* omtrent de Moerspier moet waarlyk, *zeer vermaarde Heer*, geroemt en geprezen worden, om dat dezelve wetten en regels, die van de [*methodus medendi*] manier van genezen genomen zyn, aan de [*ars obftetricaria*] kraamkunde verfchaft; zo een oprechte gemeenfchap van de [*medicina*] geneeskonft is 'er met de [*chirurgia*] heelkonft! of zodanig heerscht de geneeskonft over de heelkonft! zo veel vermag een geneesheer, die de ziel en 't oog van de heelkonft is, op de heelkundige [*operationes*] handtwerken, dewelke hy beftiert! derhalven ontdekt nog de nieuwe vinding van *Ruyfch*, dat de [*Doctrina solidorum*] leer der vafte delen ook ftrekt tot de baring en de gebreken van de baring: want deze openbaart ons de zeer fcherpzinnige *Ruyfch* in de Spierdraden van de Moerspier, lerende hoe veel goedts men in de kraamkunde te verwagten heeft van de kragt der vafte delen, of werking der fpiersdraden. Maar daarenboven is de Geneeskonft nog zeer grote dankbaarheid aan *Ruyfch* verfchuldigt, van wien (namentlyk van de Moerspier) ze leert, dat de hoop en 't geluk van een betere geneeskonft beftaat in de [*tonus*] fpanning der vezelen. Wederom leert hy niet duyster, hoe een groot deel het bloedt dikwyls heeft in de gebreken van de Baarmoeder en van 't baren welkers redenen en oorzaaks leringen, nademaal ze het voornaamfte van de gefteltenis der fpiersdraden afhangen, te kenne geven, dat men dan haar genezing aan 't bloedt verfchuldigt is, dewyl 'er vele moeyelykheden en grote zwarigheden van de baring en gebreken van de Baarmoeder uit het bloedt voortkomen. Immers wort de gehele Baarmoeder zelfs bevonde een enkele t'zamenftel van fpiersdraden te zyn, waar by zo gy ('t geen wy alleen aan *Ruyfch* verfchuldigt zyn) den Moerspier voegt, begrypt men, dat het gehele werk van 't zwanger gaan en kramen afhangt van de fpiersagtige gefteltenis; en by gevolg van 't bloedt en deszelfs [*circulatio*] omloop, zo zeker, als 't zeker is, dat de bewegingen der fpiersdraden van de beweging van 't bloedt bevordert of volbragt worden, en dat hier om niet zelden uyt [*congestiones*] opftapelingen, en [*stasis*] ftilftandt van 't bloedt, ziekten der fpiersagtige delen ontftaan. 't is een bekende zaak, dat

G g g g g g g

'er

er geen wynige [*paralyfes*] lammigheden (namentlyk van de belette te rugkomt van 't bloed na 't hart) van een opgehoopt en ftilstaandt bloed voortkomen, welke de [*phlebotomia*] aderlating als een tovery geneeft. Maar om wederom tot de zaken van de Baarmoeder te keren; wien der geneesheren heeft het gebruyk niet vermaant, dat de natuurlyke ftondevloedt door een aderlating op den arm gedaan, herftelt is geweest? en 't geen nog nader tot de tegenwoordige zaak of voorftelling behoort, het is by Vroedtvrouwen in een gemeen gebruyk, in den eerften aanvang zelfs van de baring, de barende Vrouwen het bloet uyt den arm te late tappen, voornamentlyk in die genen, dewelke van nature bloedtryk zyn, te meer zo ze buyten den tydt van 't zwanger gaan, gewoon zyn overvloedig de ftonden te hebben. Dewyl ze door haar gebruyk geleert hebben, dat door zodanige voorzienigheid, de baring en deszelfs aanhangzels of gevolgen gelukkiger haar voortgang krygen.

Zal men na dezen niet moeten denken, dat de aderlating van een zeer grote nootzakelykheid en een krachtig hulpmiddel moet wezen in de gebreken van de agterblyvende Moerkoek, welkers fcheyding namentlyk en uytgang gy van 't afgetapte bloedt zo wel te wagten zult hebben, als van 't zelfde de ftondevloedt? Ja beter, want nadien de [*phlogosis*] ontfteking een gedurige metgezel is van de agterblyvende Moerkoek, en de aftapping van 't bloedt dezelve ftuyt, is 't nootzakelyk, dat deze in 't werk gefteelt zynde, de hegting ontbonden, of het vafgeklemde losgemaakt wordt, waar van de haayrties [*villi*] der vaaties, die de vereniging van de koek met de Baarmoeder maken, binnen het weefzel van de Baarmoeder naauwer geprangt worden.

Hier heeft men waarlyk gelegenheid, *zeer vermaarde Heer*, om te kennen de gehele oorzaak en tuygwerking van die konft, door welke de af-fcheyding van de Moerkoek bevordert wordt, en om dewelke, dewyl het een zoort van rypwording of koking is, men die geduldig van de tydt (gelyk onze *Ruyfch* zeer wyffelyk vermaant) moet afwagten; en dat om een dubbelde oorzaak, *ten eerfte*, om dat de magt van de Moerfpier deze fcheyding bewerkende, vergeleken by de magt van de Baarmoeder, welke het kindt uytgedreven heeft; zo veel klynder is, hoe veel de [*diftantia*] afftandt van de lengte der vezelen klynder gemaakt is geweest in de Moerfpier, als in den gehelen t'zamenhang van de uytgespanne Baarmoeder zelfs; want nadien in 't werk van uytftrekken de vermogens van [*refilitio*] intrekking zich hebben tot de redenen der diftantien, in die zaken, dewelke (de [*elater*] uytzetting in zyn geheel blyvende) met uytspannen zich uytgeftrekt hebben, moet de magt van de Moerfpier
veel

veel klynder zyn , als van de spierdraden van de Baarmoeder zelfs. *ten tweede*, nademaal de hegting van de Baarmoeder met de koek, is een ineenvlegting of verwarring van de vaaties van de Moerkoek binnen de [*pori caeci*] blinde pypies van de Baarmoeder, is 't nootzakelyk, dat 'er tydt by komt, waar door die haayrties der vaaties gelyk als met te [*suppurare*] verzweren, verbryffelt, of met te verdorren vernietigt worden: want ze zyn als wortelen, waar mede de Moerkoek aan de Baarmoeder gehegt wordt, deze verdort zynde of van haar zap berooft, wort de koek genootzaakt af te vallen, en neder te storten. Dat dog de wortelen van de koek nootzakelyk verdorren, en dat de koek te gelyk flap wordende afvalt, zult gy op deze wyze begrypen. De navelstreng afgebroken, en aldus den gehelen af en aankomft der zappen binnen de koek afgesnede en gestaakt zynde, moet 'er hier door nootzakelyk een vergadering en stilstandt derzelve binnen den boezem van de koek opvolgen, en de koek door het gewigt en zwaarte der zappen nedergedrukt zynde helt van zelfs tot het afvallen over; de bron der zappen van de Kraamvrouw af en aankomende aldaar verftopt zynde, (voor zo veel de spierdraden van de Moerspier met 't zich t' zamen te trekken, tegen de spierdraden van de Baarmoeder aan drukken, en deszelfs weefzel fluyten) worden de wortelen van de koek binnen de pypies der Baarmoeder onderschept, en drogen uyt. Voorts hoe de koek zich van den bodem van de Baarmoeder ontdoet, is uyt dit alles genoeg te begrypen, en op welke wyze deze fcheyding tot verzwering strekt, wort hier uyt aldus verstaan. Als de navelstreng gebroken is, wordt de omloop van 't bloedt binnen de Moerkoek onderschept; derhalven staan de zappen ftil, en het weke vleesch van de koek wordt flap, en bederft enigermaßen: Derhalven om dat het nodig is tot de afftoting van de koek, dat dit geschiede, blykt het, dat het meer een werk van tydt en [*digestio*] wyking, vertering of meuking is, als van geneesmiddelen of van de handt.

Gy ziet nu, *zeer vermaarde Heer*, van hoe grote nuttigheid de vinding van deze spier is, daar en boven hoe veel reden en wysheid de raadt van den zeer Beroemden *Ruysch* heeft, met het ryp maken van de koek, na de baring vastzittende, aan de natuur en 't oordeel van den geneesheer te bevelen. Gy hadt derhalven *Ruysch*, *zeer vermaarde Heer*, door 't gerucht gekent, als den waardigsten Prins der ontlederen, maar hier door zal de latere nakomelingschap met u

Ggggggg 2

leren

1148 BRIEF VAN DEN Hr. HECQUET, AAN DEN Hr. ***.
leren en verhalen, dat den zelfde te gelyk geweest is een zeer wys ge-
neesheer. Vaart wel, *zeer vermaarde Heer*, en bemint my.

HECQUET,

Med. Doct. te Parys.

Parys den 26 van
Wynmaant 1726.

GOETKEURING

Van den KONINGLYKEN OPZICHTER.

Dezen Brief heb ik gelezen en goetdgekeurt.
Parys den 13 van Slachtmaant in 't Jaar 1726.

BURETTE,

ONT-

ONTLEETKUNDIGE VERHANDELING
OVER HET
MAAKZEL DER KLIEREN

In 't Menschelyke Lichaam ,

Vervattende

T W E E B R I E V E N ,

Waar van de eerste is van

HERMAN BOERHAAVE,

Nopende deze zaak aan

FREDRIK RUYSCH;

De tweede van

FREDRIK RUYSCH

Aan

HERMAN BOERHAAVE,

Waar mede den eersten beantwoort wort.

OSTERREICHISCHES VEREINIGTES

MASSZEL DER KLEINEN

WIRTSCHAFTS

HERMAN BOEKHAAVE

FREDRIK RUYSCH

FREDRIK RUYSCH

HERMAN BOEKHAAVE

Wien in der ersten Auflage

ONTLEETKUNDIGE BRIEF

1151

V A N

HERMAN BOERHAAVE

Aan den zeer Vermaarden Heer

FREDRIK RUYSCH.

DEwyl gy my dikmaals ernstig verzogt hebt, dat ik beknoptelyk, dog duydelyk, in geschrift zoude opstellen de redenen, die ik meene, dat voor 't gevoelen van dien groten Ontleder, *Marcellus Malpighius*, tegen uwe leer aangaande de Klieren, zoude kunnen ingebracht worden, zou 't al over lang van myn plicht zyn geweest uwe wensch voldaan te hebben, indien my de tydt zo wel, als myne gentleit, zulks hadde toegelaten. In deze zaak heb ik wel licht bespeurt, wat 'er de oorzaak van geweest is, waarom gy dezen arbeit van my voor anderen hebt afgevordert: want zo menigmaal wy t' zamen vele uren versleten hebben in 't maakzel van 's Menschens Lichaam te overwegen, en te verklaren, altydt met verwondering en eerbiedt de weldaden van den Alwyzen Godt over de Menschen beschouwende, schein gy veelmaals verwondert te staan, dat ik met U nog niet geloofde, dat de ingewanden met die kracht van werking niet arbeiden, welke de navolgers van *Malpighius* verzekeren met Klieren te geschieden. En, want ik zal 't openhartig bekennen, onder de zeer vriendelyke t' zamen spraken hier over gehouden: welkers herdenking my altydt geneuglyk zyn zal, heb ik dikmaals minder van U verschilt, als gy wel uyt myne redenen besloot, Wat was 'er aangelegen? Want ik wilde in schyn van te verschillen de gemoederen tegen malkanderen aanhitzen, op dat ik uit U zo veel te nauwkeuriger die zaken leren zou, welke van U zo roemruchtig ontdekt zynde, gy zelfs, door een loffelyke drift tot redenering aangestoken, verklaarde. Ondertuffchen wil ik ook dit niet ontkennen, dat 'er waarlyk nog vele en grote zwarigheden overig zyn, die my wederhouden, dat ik niet vaardig tot uw gevoelen overga. Weshalven ik met

aan-

aandacht over deze zaak gezeten hebbe, en dat gene, 't welk ik in de fynste zaken heb konne zien, zal ik vrymoedig verklaren, alleen door een begeerte om U te gehoorzamen gedreven, en door deze hoop alleen aangemoedigt, dat gy ten spoedigste de redenen zult oplossen, welke mogelijk aan anderen ook schynen te beletten, dat zy uwe gedachten nopens deze zaken niet toefstemmen.

Gedooog ondertusschen, *allerbeste Man*, dat ik U by deze gelegenheit myn schuldige dankbaarheid betone, en in 't openbaar de ware genegenheit van een verplicht gemoet betuyge. Want dit gebiedt de oprechtigheit, de ongeveinsde openhertigheit, en eerbiedigheit: wanneer ik overdenke, hoe fraye, hoe vele, hoe nooyt van andere beschreven zaken, ik zelfs uyt uwe eige mont, vertoningen, en geschriften geleert hebbe. Ik hebbe waarlyk dikmaals getwyffelt, of ik my over de grote nuttigheit in deze, of de byzondere trouw, waar mede gy de waarheit bloot stelt, meer te verwonderen hadde, als de korte en met geen overtolligheit lastige reden, waar mede gy de goede zaken verhaalt. Welvarende derhalven gevoel den loon van dien zwaaren, zes en t'zestig Jaren doorgeftanen arbeit, ontfang de vrucht van zo een byzondere, nuttige, gelukkige naarstigheit: dewyl alle, die hier over konnen oordelen, belyden, dat gy het gemene welzyn bevordert, en de kundige behaagt hebt. Gewis heeft de aandagtige overweging van de in U beproefde deugt in 't gemoet van een ieder, die bequaam is om van deze zaken te oordelen, een afbeelding ingedrukt van een op zyn Vaderlant en de gantsche Waerelt wel verdient hebbende Burger! Maar iets anders is 't, 't welk my gedwongen heeft, hier iets te ondernemen: te weten, ik hebbe voornamentlyk [*medicina theoretica*] de grondige geneeskundige wetenschap nu al twintig Jaren, uyt een openbaar gezach, moeten onderwyzen, derhalven heb ik de werkingen van 't menschelyke lichaam moeten uytleggen, welke uytlegging, als steunende voornamentlyk op de kennis van deszelfs maakzel, my tegen wil en dank genootzaakt heeft, zomtyts te spreken van 't naauwlyks bygelegde geschil, maar nog twyffelachtig hangende tusschen de grootste Mannen in Europa, die de Ontleetskunde oefnenen, of de Geneeskunst onderwyzen. Namentlyk de uytmuntentste wyze Mannen van weerkanten verschillen zeer verre van malkanderen, alwaar gehandelt wort van 't maakzel, de delen, kracht, ja zelfs de tekenen der *Klieren*, die in ons lichaam gewoon zyn genaamt te worden, of erkent worden tegenwoordig te zyn. 't Heeft niet konne geschieden, of die gene, dewelke myne vergaderingen met haar talryke tegenwoordigheit vereerden, hebben my dikmaals over deze zaken aangesproken; terwyl zy

zy zelfs te zwak zynde om de zaak te besliffen, en ondertuffchen evenwel alleen door kracht van gezach niet willende bewogen worden, poogden met daggelyks te ondervragen uyt te horen, wat zy omtrent dezelve voor zeker mogten houden? Of in welk punt eindelyk het onderscheit van de leer in deze tuffchen die van U en *Malpighius* bepaalt wiert? Derhalven heb ik moeten omzien, op wat wyze ik my, die elders genoeg bezig ben, ontheffen zou; 't welk naauwlyks beter konde gefchieden, als na dat ik eens in gefchrift hadde waereltkundig gemaakt, wat my zelfs dunkt in deze zaak begrepen te hebben. Maar terwyl ik u deze myne gedachten voor oogen ftelle, voorzie ik hier uyt een dubbelt voordeel; want gy zult elke reden in 't byzonder beantwoorden met dat gene, 't welk U een zes en zestig Jaren lang geoeffent hebbende ontleetkunde zal verfchaffen. U, zegge ik, die altydt een overvloedige gelegentheit hebt om lyken te openen; U, die geen tydt verzuymt, die dagen en nagten beftet, die van een Jongeling af tot dezen friffen en fterken ouderdom toe, uwe gehele leeftydt door, zich zelfs geoeffent hebt, die nooyt hebt laten voorby gaan, zelfs de gezwintfte gelegentheit van nieuwheden te ontdekken; die nooyt gefchroomt hebt uw voorgaande gevoelen over de Ontleetkunde, fchoon aan de Waerelt bekent gemaakt, afte leggen, en 't allereerst te verwerpen, zo dikmaals gy door ondervinding beter geleert hadde; waarlyk dit alles zult gy zodanig kunnen befchryven met op elke reden in 't byzonder te antwoorden, dat men naderhant in dit werk uwe gantsche leer zal hebben, in een volkome, nog afgebroke, t' zamenhang voor oogen gefteft, welke tot nog toe verfpreadt door zeer vele proefnemingen van zaken, hier en daar verandert, en niet tot naauwkeurige wetten van een Leering genoeg gefchikt, in 't licht gekomen is. Het andere zal zyn, dat uwe openbare uytlegging aan 't gemeen blyke en nuttig zy, na dat gy geduldig zult verftaan hebben, welke de redenen zyn, die te weeg gebracht hebben, waarom anderen tot nog toe niet gezien hebben, wat gy uit eige waarnemingen geleert hebt: want dan zal de reden zo wel als de oorzaak van 't beletzel en dwaling te voorfchyn komen, zo dat 'er een bequame gelegentheit is, om de zwarigheden, die gemeenlyk de Lezers in uwe gefchriften ontmoeten, te verbeteren, en uyt den weg te ruymen.

Wel aan dan, laten we de zaak uytvoeren, met zodanig de verfchydentheit der gevoelens te onderzoeken, dat onze vrientschap onder ons ongefchonde blyft, en dat wy ondertuffchen de door liefde tot de waarheit ontftoke gemoederen aldus tegen malkanderen aandryven, dat daar door uytblinken vonken, bequaam om 't licht der waarheit aan te fteken, en te voeden!

H h h h h h

Dat

Dat deel van ons Lichaam, 't welk met een eenvoudige toefel van een eige vlies een holle omslag maakt, binnen welke een byzonder vogt, gefcheyde, begrepen, gevoet, verandert, eindelyk door [emissarium] een lozing-pyp daar van daan uyt geloft, gezien wort, noemt Malpighius de allereenvoudigste der Klieren. Welkers klynheit dikmaals, en waarlyk veelderly gevonde verschydentheit, zo in de uytwendige als inwendige gedaante, gelyk ook in de verandering van 't afgescheyde vogt, uytgewerkt heeft, dat, nadien de gedaante in alle niet een en 't zelfde was, men geloofde, dat het ware maakzel der zelve by na met geen gedachten konde bevat worde: voornamentlyk nogtans, dewyl ze aanstonts na de doot verandert, toegetrokken, van zappen berooft, neergeflagen, naauwlyks iets van hare vaten te voorschyn brachten; maar met een duistere afbeelding van een zekere vaste verzameling van Vleesch, of van een Klier, van de Ontleeren beschreven wierden. De schranderheit van *Malpighius* heeft deze moeyelyke en duystere zwarigheid gelukkig overwonnen, en de belettende t'zamenvlegtingen met dat gevolg ontbonden, dat ze, in delen gefcheyden, zeer klaar begrepen, en het te vore verborge maakzel ontdekt wierden. Niemand zal zich over deze gelukkige vinding van dien wyzen Man verwonderen, wie, gelyk 't billyk is, overweegt, op welke wyze hy de blinde voetstappen gericht heeft, om hier de duystere wegen, en onuytreddelyke omdolingen te openbaren.

Want hy beschouwde eerst, hoe veel hy met de scherpte van zyn gezicht konde navolgen, het lichaamtie zelfs van zodanig een Klier, met de zelfde hoedanigheid voorzien, als het de Natuur gegeven hadde, nog door konst verandert, nog door geweld van een ziekte van zyn aangebore eigenschap ontaart; 't zelve van alle kanten overwogen hebbende, heeft hy 't met zyne oogen, gehart en gewent tot gedult van een onvermoeiden arbeid, zo naauwkeurig onderzocht, dat 'er aan de bespiegelingen hier niets meer schein bygedaan te kunnen worden, waar mede zulks al dus naauwkeuriger zoude konne worde bezichtig. Waarlyk hier door is te wege gebragt, dat hy met zoeken in 't Lichaam ontdekt heeft klaarblykende alhier, anders verborgene delen, zo rechttradig met die afbeelding overeenkomende, als in de bovengemelde bepaling uytgedrukt is; zo dat het duydelyk bleek, dat ze met recht de eenvoudigste der Klieren moesten genaamt worden. Derhalven heeft hy verklaart, dat deze Klieren door den gehelen omtrek van 't Menschelyke Lichaam klaar gevonden wierden: want zo 't U behaagt de oogleden der oogen, de byna onuytkomelyke schuyelhoeken van de inwendige neus, met een snotvlies bekleet, het achterste hangende behangzel van 't verhemelte te bespiegelen,

len, of zo gy [*cryptæ*] de groefies*, der sponsachtige amandelen be- zien hebt, of de wortel van de tong, alwaar zy tot de nabuurschap van 't strotklapie zich uytstrekt; zo gy de glibberige keel doorziet, of de Maagpyp, en het binnenste van de Maag, en kronkels van alle de dar- men; zo gy het strottenhoofd uytwendig en inwendig, zo gy de lucht- pyp, zo gy van daar de takken der longepypen tot in de uysterste long- blaafies toe onderzoekt, of de oppervlakte van de opperhuylt leggende op 't roedenhoofdie; indien gy de geheime inwendige delen der Vrouwelyk- heit tot aan den open mont der Baarmoeder toe beschouwt, zo gy binnen in de schelp van 't oor, of deszelfs uytwendige gehoorweg ziet; heeft hy in alle deze plaatzen de delen van byna 't zelfde maakzel, werk, en gebruyk gevonden.

Waarlyk wanneer hy dit alles met een naauwkeurig oog gezien hadde, en aldus gebruykt zyne eerste hulp, waar door wy alle byna vorderen om de Lichamen te kennen, daar na het gevoel aangewent hebbende, heeft hy gezien, als hy de zyden of achterste delen dezer Klieren drukte, dat 'er uyt bepaalde plaatzen, altydt zulke grote droppelen voortquamen, dat ze in de naauwe loospyp van 't vaatje, waar door zy, geperst, wier- den uytgeworpen, geenzints konde gehouden worden, maar een veel ruymmer plaats vereifchten, alwaar zy zich eerst konde onthouden, stil- staan, vergaderen, en van daar, door een groter drukking gedreven, eindelyk uyt springen. Hier uyt heeft hy derhalven begrepen, dat 'er on- der deze uytloozers, door welke de gemelde droppelen voortquamen, nootwendig zodanig een ruym vaatje vereifcht wort, dat het in der daat ontfange kan zo veel vogts, aldus geperst uytzyperende, als 'er op eene reis, door een werking van drukking konde ontlast worden. Hy heeft ook te gelyk gezien, dat het onmogelyk is, dat zo een dik, en overvloed- dig vogt in een enkele uyteinde van een kleyne pyp heeft konne worden vervat. Maar terwyl hy verder doorsnuffelt den aart van dit vogt, uyt de gemelde plaatzen gedrukt, ziet hy, dat het zeer verschillende is van dat, 't welk op andere plaatzen geboren wort; zodanig nogtans, dat het altydt was, dat het over al gehouden wierdt, dikker, als wel eenig waterig, of vloeibaar vogt, in de Vaten van ons Lichaam gevonden, ge- wiffelyk dikker, als de zeer dunne vogtigheit, welke uytwazemt.

Want indien gy een Plaatje, gemaakt van zeer glat geslepen glas, H h h h h h 2 steen,

* Of *Kuylties*, *Bufiles*, *Tafies*, *Beursies*, *Napies*, *Panneties*, *Zakies*, *Voorties*, *Kuylties*, *Huyfies*, *Blaafies*, enz. In 't Latyn *Lacunæ*, *Folliculi*, *Loculi*, *Cotylæ*, *Pyxides*, *Alveo- li*, *Utriculi*, &c.

steen, metaal, of diergelyk lichaam, zeer kout voor eenig deel van een levendig, sterk, en gezont Mensch, terwyl hy warm is, zo dicht aan gehouden zult hebben, dat het 'er byna aanraakt, zal de vochtige damp, uyt het Lichaam uytwaassende door op deze Plaat te vallen ontfange, en door deszelfs koelte verdikt zynde, aanstonts dezelve met een dauwagtige nevel besmetten, en de blinkende glans verduyfteren. Maar hoe vochtig, dun, eenvoudig, doorschynende, vlug, fyn, bevint men dit vocht! Van zich zelfs vervliegt het zeer schielyk, nog laat een vuy-le vlek na, nog bemorft met zyn overblyfzel de gladde blinkende oppervlakte. Ik hebbe voor dezen onder de stoffcheyders, die uyt geringen Metalen trachten Gout te maken, een geleert Man gekent, welke, na dat hy zich aan 't lezen der Goutmakers boeken geheel hadde overgegeven, waarlyk met die hoop, dat hy daar uyt eindelyk de konst om Gout te maken zou konne leren, zich ten laatsten ingebeelt hadde, dat het *Philosophische Water* in den adem van een Mensch zich onthielt. Dat water, 't welk de Goutmakers, als de rykste springader van den Goutbron met zo veel bekoorlykheit aanpnyzen. Wat dede derhalven onze goutgierige Konstenaar? Hy wazemde zyn gehelen adem uyt in een zeer ruyme zuivere flesch, zorgvuldig verhoedende, dat de eens ontfange wazem niet wederom uitdampde; en heeft geduldig een menigte van vocht, uyt de geschudde long uyt dampende, vergadert. Maar, als hy dit vocht met een matige warmte van een zacht vuur voorzichtig trachtte tot de taayheit van een dikker vocht te brengen, is hy, gelyk 't ook anderen gewoonlyk overkomt, van al zyn hoop verfteken: dewyl het zo vlytig vergaderde vocht gestadig wederom in de lucht verdween. Blykt hier uyt niet, van hoedanigen aart het vocht is, 't welk van zelfs uyt yder deel van een levendig Mensch uytwaassent? Zekerlyk dit, hoedanig ook de wyze *Sanctorius* aangemerkt mag hebben, dat het boven de vyf ponden binnen vier en twintig uren door onzichtbare wegen van 't Lichaam uytwaassent, dit, zegge ik, heeft geen zitplaatzen, gelegen onder de uytloozers van holligheden, waar van daan 't zoude uytgaan, van noden. Maar hier aan wort een deure verleent, door welke het recht uyt loopt, van de uysterste, en fynste pypies der slagaderties, volkomen zonder eenige tusschenkomende, of ophoudende omweg van een klierig maakzel. Welke in der daat met een zonderlinge uytkomst uwe behendigheid alhier voor de oogen zelfs bloot gestelt heeft. Maar zodanig was dat vocht niet, 't welke volgens *Malpighius* erkent wiert uyt de eenvoudigste Klieren voort te komen. Immers wierdt dit vocht geheel en al dikker, altydt taay en lymig, zomtyts vettig, nooyt helder doorschynende, geen-

geenzints volkomentlyk vlug, gezien, maar als het van 't Lichaam, daar 't aan gezeten heeft, door de warmte verdwenen is, laat het na een niet licht uytwisbaar merkteken, eene onreinigheit van een drabbige stoffe, door zyne taaye slymachtigheit, en de bezwaarlyk af te vegene vlek van den droezem, de glans bevuyllende. Ik bekenne, dat 'er nog in de konst vereischt wort een naauwkeurige beschryving van yder soort van vocht in 't byzonder, 't welk de Natuur op verscheyde plaatzen byzonder bereit. Een naauwkeurig verhaal van deze zaak zoude van een grote nuttigheit wezen, om die delen met meer geluk, hulpmiddelen toe te brengen. Evenwel heeft de naarstigheit der Geneesheren te weeg gebragt, dat we nu eenige soorten van verscheydenheden kennen. En boven anderen heeft de zeer Vermaarde Heer *Joannes Baptista Morgagni*, dat grote luyster van de Hoge Schoole te Padua, beroemt in de oeffening van de Ontleetkonst, en deszelfs geschietkundige kennis, zich loffelyk in deze gedragen. Laten wy hem hier over raatplegen in zyne *Adv. Anatom.* I. 1. 2. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 15. 16. 28. 30. 32. 33. 41. 42. 43. 63. 64. II. 52. 53. 56. 63. III. 6. 11. 12. 13. 71. IV. 15. 16. 22. 45. 46. 53. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 71. 72. V. 9. 13. 15. 47. 48. 52. 58. 59. VI. 8. 60. 72. 101. 114. 115. 121. 123. 136. en op verscheyde plaatzen heeft hy de verscheyde oorspronken afgebeeld, als in zyne *Adv. Anatom.* I. T. I. K. L. T. II. Fig. I. o. o. o. e. e. Fig. V. c. b. c. Fig. V. h. i. k. T. III. ee. ††. H. T. IV. Fig. I. c. c. Fig. II. Fig. IV. C. D. T. III. F. I. De *huyt van 't hooft* met haayren bezet, en de *haayren* zelfs worden altydt bestreken met een vette Olie, 't welk uyt kleyne rochtpypies gestadig uytwaassemt, de uytwendige dekzelen van 't hooft bevogtigt, gedurig glat en los maakt, en het kasteel van de edele ziel tegen de waterige en koude ongemakken des luchts, waar aan 't bloot gestelt wort, beschermt. Maar het hier ter plaatze onophoudentlyk uytvloeyende vet bewyft aan de naburige delen ook een andere weldaat, dewyl 't door zyn beweegbare glibberigheit na 't buytenste van de haayren zich verspreit, hout het dezelve, boven en onder, buygzaam, vochtig en smerig; die, by gebrek van deze Olie, droog, en geborsten zoude zyn, in der daat niet zoude konne worden gevoet, dewyl de zeer tedere vaaties der haayren, en de kleyne pypies, van 't zeer fyne uytvallende vocht berooft zynde, tot krullen gedraait, en ten eenemaal verdroogt zynde, sterven, en in onuytreddelyke dotten verwart, met zeer verdrietelyke vlechtingen in malkanderen zitten zouden. Maar laten we iets anders beschouwen! Dewyl de fynder vettigheit dezer Olie de haayren met aldus op te klimmen behoet, en de huyt, waar mede het bekkeneel bedekt wort, verzagt, zal 't dikke oliedroezem, gelyk 't gemeen-

meenlyk geschiet, blyven zitten, als de fynste olie door de warmte vervlogen is. Maar dit is 't, 't welke, met de schilfers van de gedurig afgeschrapte opperhuyt vermengt, op 't hoofd verwekt *vette schubben*, schieelyk aangroeyende, zelfs in die gene, welke zorgvuldig het hoofd dikmaals rynigen; zo dat men zich gantschelyk verwonderen moet, waar van daan zo schieelyk zo groot een menigte van schubben voortkomt. Dog de overvloed van de zeer vette olie overwogen zynde, die uyt de verzamelde schubben uytgedrukt kan worden, en het vlammeende vuur voeden, maakt, dat niemant deze gantsche vuyle stoffe voor enkele afgeschraapte eindens van de opperhuyt houde. Gelykerwys gy zelfs deze dingen met een proef hadde aangetoont, alzo kan men hier uyt weten, waarom het zweet van 't hoofd vetter is, als in andere delen van 't lichaam? En, waar van daan die sterke lucht van 't al te veel gedekte, en gebroeide hoofd in dezen, die dit vet in al te groten overvloed hebben? Achter de *Oren* wederom, alwaar ze aan 't hoofd gehegt vast zitten, wort een gantsch ander vocht geboren, dat wel dikker en lymiger is als 't vorige, maar veel minder olieagtig. Wederom een ander, 't welk overvloedig uytwaassemt uyt het oorbekledende vlies, deszelfs [*Juga*] latwyze verheventheden, [*cryptæ*] groeven, [*cava*] holligheden, [*scapha*] het bootie, [*concha*] de Oorschulp bedekkende: nademaal 't veel droger, als 't laatste, is, overvloedig, en zeer licht in de gedaante van een witte, droge, schubagtige, lymige korst veranderende; zo klaarblykelyk wort men gewaar, dat het vloeit uyt zodanige holle beurfies, hier over al geplaatst, en dat het door de engtens der gapende loospypies nabuyten gedreven wort, dat zulks met de *Ogen* zelfs in beyde de *Oren* van een gezond Mensch, wel schoon gemaakt en gereynigt zynde, klaar gezien wort. Beschouw daar na het binnenste van den uytwendigen gehoorweg, aldaar hangt een menigte van rontachtige lichaamties, dewelke een vloeibare en doorschynende balssem in zich onthouden, die, wanneer hy, met eige pypies afgezonden, in de holligheid van den gehoorweg uytgestort is, verdikt zynde, geel en bitter wort, hebbende de gedaante van een oprechte zalf aangenomen, kraakt eerst in de vlam, maar brant daar na.

Wat zal ik van 't *aangezicht* zeggen? 't welk in een Mensch waarlyk verscheyde soorten van deze en wel oprechte *Klieren* draagt; want zommige storten boven op 't aangezicht uyt een vette olie, die door [*pori*] de zweet of tochtgaten uytzweetende, een blinkent gelaat vertoont, 't welk met het beste vet bestreken schynt te zyn in gezonde Menschen, en die uyt een zoeten en diepen slaap ontwaken. Want deze,

zo zy met zuiver zwart laken de mont sterk afvryven, worden ze in deszelfs, wit, bevlekt, en vettig wordende oppervlakte een klaarblykelyke olie gewaar. Maar nergens in 't aangezicht zyn deze kuylties met haren balfem meer verrykt, nergens waassenen ze dien overvloediger door hare tochtgaten uyt, als omtrent de uytwendige neusvleugels, alwaar deze van 't aangezicht opwaarts beginnen te gaan: gewiffelyk aldaar, als mede omtrent het uysterste van de neus heb ik dikmaals dat balfemagtige vocht, by droppelen uytzyperende, en de opperhuydt bedauwende verwekt, ja door een zachte perffing dezer delen zien uytvloeyen. De wydt beroemde *Antony van Leeuwenhoek* heeft met een klaarblykelyke, dog in der daat een gemakkelyke proeve dit vocht waargenomen: hy drukt de oppervlakte van een zeer zuivere glaze buys tegen 't aangezicht van een gezond Mensch, en het tegens aangedrukte gedeelte onder het vergrootglas houdende, vertoont hy een heldere en vry dunne olie, zittende tegen de oppervlakte van 't glas, en door dit bloot aanraken op 't zelve besprengt. Maar hier ter plaatze is ook een ander soort van Klieren, welke door de wangen, lippen, neus, en de zachte huyt onder de ogen verspreit worden. Deze, groter zynde en dieper gelegen, staan van buyten met wyder pypies open: zeker de stoffe in dezelve begrepen, zynde tayer en overvloediger, kan als een taye deeg uytgerekt worden; wanneer zy overvloedig is, opent ze de monden der tochtgaaties, maar tayer zynde wegens de lymachtigheid, en zich niet gemakkelyk ontlastende, met haar uytgeperst top aan de lucht bloot gestelt zynde, verandert zy haar couleur, en met een lelyk merk van blaauwe, of zwartagtige kopies, boven uyt de tochtgaaties kykende, schent zy de schoonheit van 't aangezicht. Indien de door gewelt gedrukte blaasies deze na een dikke pap gelykende stoffe nootzaken uyt hare ondergelegene wyde buyken heen te gaan door de engtens van haar hals, dan wort zy eindelyk gevormt tot lange, en volgens de naauwte van den uytloospyp spigtiger wordende krullen; het gemeene volk zegt, en gy zoudt zweren, dat ze wormen waren, voornamentlyk wanneer een zwartagtig kopie voor aan een wit Lichaam gehegt de gedaante van een worm verbeelt; alhoewel 't geen worm is, gelykerwys de vergrootglazen, de ontbinding, en andere redenen overvloedig aantonen; 't heeft ook die figuur niet gehad, toen 't zich in 't blaasie verschuilde, maar in 't naar buyten doortrekken aangenomen. Zo het blaasie, nu van deze stoffe berooft, verder gedrukt wort, dan geeft het niet meer een diergelyke klomp uyt, maar een dunder, en doorschynende byna vloeibare snerigheid.

Deze

Deze aandachtig onderzocht hebbende, zal 't gemakkelyker zyn 't vocht te zien, 't welk door de pypies van dat aanmerkelyke, wytuytgestrekte, en wonderbaarlyk gekronkelde vlies van den inwendigen *neus*, onophoudentlyk nederdruypt. Gy zult in twyffel staan, wanneer gy zult gezien hebben, waar van daan zo een menigte van snot voorkomt, die hier van alle kanten uytfschiet: Maar hoe z. er is de wyze van dit vocht verschillende van die, welke wy zien elders uyt de eenvoudigste Klieren te voorschyn gebragt? Want het is doorschynende, lymig, luf, zonder zout, zonder reuk, zonder smaak, glibberig, naauwlyks olieagtig, gemakkelyk met water te mengen, en door 't uyt drogen tot een harde knobbel verhardt wordende, of tot taye korsten stremmende, niet ongelyk aan [*lemæ*] de dikke slymige vogtigheit der ogen, eindelyk slymagtig, gewisselyk in aart grotelyks van al 't voorgaande verschillende. Dog zodanig een vocht vereifchte de nootzakelykheit van 't werk, 't welk de natuur door de kracht van 't zelve uytvoert. Het hout in zyn lymigheit vast alle schadelyke dingen, die, opgenomen in de lucht, tot in de long zoude vliegen, stuyt dézelve, weert ze van de long af, en laat de aldus gezuyverde lucht tot in 't binnenste van de borst doortrekken; ondertusschen bestrykt het zodanig de zenuwen, geschikt tot het volbrengen van den reuk, zeer dicht by uyt het herffenmerg voortkomende, door den omtrek van den gehelen neus verspreit, byna blootstaande, en aan alle ongemakken des lichts zeer veel onderhevig, dat het haar beschermt tegen de scherpigheden, voor droogte behoedt, vogtig, los, en zeer bequaam maakt tot een scherp gevoele; maar te gelyk bezorgt het ook voornamentlyk dit, dat het allerklynste reukdeeltie gehegt in 't reukeloze lym, bequaam is om aan deze zenuwen zyn gevoelen, op een plaats lang genoeg blyvende, en hangende, in te drukken.

Het slymige vocht omtrent het achterste van de *tong*, de *amandelen*, de *lel*, de *zydelyke pylaren*, het beweegbare, dikke, sponsagtige, nederhangende vlies van 't *verhemelte*; het vocht, 't welk omtrent het uytwendige, inwendige, achterste, voorste, zydelyke gedeelte, en kraakbeenderen van 't *strottenhoofst* uyt diergelyke zakies voorkomt, komt het allernaaste met de snot van de neusgaten over een, nogtans enigermaten daar van verschillende: want het krygt zo licht geen leeragtige taayheit, als de snot, maar door zyn groter dunte en hierom beweegbaarder glibberigheit, maakt het, dat het aan alles, 't welk alhier toegebragt wordt, zodanig een gladde baan verzorgt, dat 'er niets vast of opgehoude kan worden. Diergelyk een smeerzel, dog ondertusschen vloeibaarder, heeft de

de *Schepper* in de holligheid van de *luchtpyp*, en de daar uyt voortgebrachte *longepypies*, geplaatst, 't welk van aart wederom van alle de voorgaande verschilt. Ja een geheel ander soort van smerig vocht bezet de beursies van de *slokdarmsklieren*, dewyl dit, van de natuur van 't snot een wynig afwykende, en meer hellende na de eigenschap van 't gladde longsmeerzel, by na een aart heeft tusschen snot en longsmeer, en zit zo duydelyk in zyne huysies, dat het in een versch lyk van een gezont, door een geweldigen doot gestorven mensch, eens en andermaal afgevaagt zynde, met een dubbelde, en wederopkomende overvloet, als men drukt, zich openbaart.

Maar wanneer gy uwe Ogen door de maagpyp heen tot in holligheid van de *maag* toe gewent zult hebben, waarlyk aldaar zullen u voorkomen vry kenbare, en talryke beursies, welke voortbrengen, en tot gebruik van de maag verschaffen een vocht, zeer gelyk aan dat van de maagpyp, zo even gemelt, maar lymiger, en bygevolg vaster aan 't binnenste vlies zittende, zo dat het bezwaarlyk volkomen daar van afgeschraapt kan worden; dit is omtrent de bovenste mont van de maag overvloediger: dewyl aldaar talryker beursies duydelyk aangemerkt worden. Daar na nederwaarts gaande door de engte van den twaalfvingerigen darm, en van daar omzwerfende door de bogtige omwegen van 't geplooyde *gedarmte*, ontmoet men overal diergelyke *napiës*, in de inwendige oppervlakte der zelve, gelyk als by trappen hier en daar in de dunne darmen verzamelt, maar in de dikke eenzaam en afgezondert; deze bevatten zeer overvloedige vochten, welke volkomen de smeerzels van de maagpyp en maag verbeelden; behalven dat het vocht langzamerhant dikker, en lymiger wort, hoe 't meer na 't onderste vanden kronkel, of endeldarm nederdaalt, op welke plaatze wy deze beursies, tot vry wyde groefies uytgestrekt, zo aanmerkelyk ontmoeten, dat ze dikmaals door een ongelooflyke menigte van vergaderde slym opzwellen, en daar mede vervult zyn, zo dat de geneesheren zomtyts verbaast staan op 't zien van zo een overvloedige uytgeloste lymige stof. Van daar wederom na de uysterlyke rimpels van den *Aars* in wel gestelde, en aldaar holle, uyt een eeltagtiger vlies gemaakte, en zeer klaarblykelyk te ziene groefies, verneemt men een droger soort van een dikker vocht, 't welk langzaam meer en meer taay wordende, schynt de gedaante van door water afgespoelt, in de zon gezet, en daar door wit geworden Wasch te verbeelden. Terwyl te gelyk de [*sinus inguinum* & *natium*] vouwen van de *lieffen* en *billen* bezet worden van klyndere, en uyt de 't zamenweving van een fynder vliesie toegestelde doofies, zeer gelyk aan die, welke de natuur geplaatst heeft in de vouwen van de neusvleu-

vleugels in 't aangezicht, ende hollender oxels: in deze wort ook geboren dat fynder slach van smeer, 't welk aldaar reets hier vore beschreven is: men vint 'er zekere vethuyfies byna gelyk aan die van 't met haayr bezette deel van 't hoofd: namentlyk de smeerbeurfies dampen gestadig alhier een olie uyt, die van de voorgaande wasch zeer grotelyks verschilt.

Wie vervolgens, gelykerwys 't een Natuuronderzoeker, en Geneesheer niet qualyk voegt, de onreinigheden overweegt, welke in de huyfies, zittende onder de bekleetzelen van de *Voorhuyt*, verzamelt worden, het gehele roedenhoofd bekladden, en met een sterke lucht besmetten; hy zal zekerlyk bevinden, dat het aldaar afgescheide vocht ten hoogste strydig is met al dat gene, 't welk ergens gevonde mag worden: 't is wit, het stinkt, naauwlyks kan 't met water afgespoelt worden, het wort lymig, en verandert in byzondere taye velleties, vast zittende aan 't zeer tedere bekleetzel van 't hoofie; met opzet heb ik deze stoffe uyt de beurfies van de voorhuyt afgeleit, en niet gesproke van de reukgevende Klierties, alzo door den zeer naauwkeurigen Engelschen Ontleder *Tyson* genaamt, geplaatst in de kroon van 't roedenhoofdie, als de eerste winkels van dit smeerzel: want men kan aldaar niet licht ware Klieren gewaar worden, maar liever een menigte van zeer scherp gevoelende uytpuylende zenuwtepelleties, gelyk gy zeer wel over lang verhaalt hebt, dezelve aldus aangemerkt en vertoont te hebben. Doch evenwel zyn 'er redenen, welke, om de waarheit te zeggen, my nootzaken, dat ik menigmaal hebbe getwyffelt; of niet de voornaamste veelheit van deze mannelykheits onreinigheden geboren wiert in de holle groefies van den pisweg, zo fraay van den zeer beroemden *Morgagni* afgebeeld, Adv. I. T. IV. F. IV. B. C. D. en de aldaar van *Cowperus* en *Terraneus* ontdekte Klieren, waar van daan ze in den pisweg gebracht, en door deszelfs mont overgevoert, onder de voorhuyt vastgehouden, en door de beweeglykheit van deze te ruggetrokken, vergadert worden? Gewisselyk in besnedene is hier ter plaatze naauwlyks een lastige droeffem, als mede ten tyde van een *Paraphimosis*, terwyl 'er een zeer moeyelyke overvloed van vergaderde stoffe altydt in een *Phimosis* gevonden wort. Wat het ook zyn mag, hier uyt blykt de oorzaak, waarom deze sterkruykende stoffe in Menschen, die onder een heete luchtstreek leven, goor wordende, menigmaal smerten in de schamelheit of roede verwekkende, een affnyding van de voorhuyt gebiet. Maar 't gene in dit werk waarlyk verdient aangemerkt te worden, is voornamentlyk dit; dat in de vrouwen in de binnenste oppervlakte der vleugels, alwaar dezelve in de gedaante van oogluykende Nymphen legt op 't inwendige gedeelte der schede,

de, en den mont van den pisweg, als mede in 't sponsagtige uytpuylende lichaam, 't welk door de rouwigheit van zyn rimpels zichtbaar, de opening van den pisweg onder de vleugels gelegen omringt, en beschermt, ja eindelyk in de holligheit van dien pisweg in de Vrouwen een overvloedige stoffe vergadert wort, waarlyk in alle hoedanigheit met die der Mannen overeenkomende; deze verschilt klaarblykelyk zeer veel van dat vocht, 't welk de inwendige schede bestrykt. Zie *Morgagni Adv. I. T. III. e. e. * H.* In der daat deze wel ingestelde vergelyking bekrachtigt eenigermaßen het bovengemelde gevoelen: dewyl voornamentlyk omtrent de wegen, daar de pis doorgaat, dit uytnemende smeerzel in beide de geslachten altydt byzonder gevonden wort. Dog de verdere onderzoeking van deze zaken laat ik aan uwe scherpzinnigheit over.

't Zoude niet moeylyk wezen, meer soorten van zodanige vochten, en derzelve verscheyde gedaantens te beschryven, indien men alles doorwandelde, maar ik vreze, dat den Brief al te groot zouden worden. Dog ik oordele, dat uyt het nu gezegde genoegzaam blykt de andere bewysreden van *Malpighius*, stellende, dat 'er over al zodanige Klieren zyn: nademaal men over al ziet een vocht onder bepaalde uytloospypen verschuylen, 't welk dikker is, als dat zulks in de uysterste vaaties, van een slachader voortgesproten, zou konne zitten.

Derhalven heeft deze brave Man, steunende op een dubbelt en krachtig bewys, het nu verhaalde vastgesteld: maar wederom is hy op nieuws in zyn gevoelen gesterkt: terwyl hy overweegt de *Ziektens*, welke de zo even beschreven Klieren bevangen: want zo gy die alle aandagtig onderzoekt, schynt de stoffe zelfs, en de figuur van dien op 't klaarblykelykste den gemelden toestel aan te wyzen. Overweeg, bidde ik U, dat byzondere gezwel, 't welk de Heelmeesters aanmerken in 't haayrige gedeelte van 't hooft, het bekkeneel bekleedende, en dat zy een [*talpa*] *molgezwel* noemen. In der daat aldaar worden de hier te vore afgebeelde smeerblaasies, zynde nu met een minder vloeibare stoffe opgevult, eerst een weynig door de dikker wederhoude stoffe uytgezet, derhalven zwellen ze op, zy bieden tegenstant, en aldus drukken ze uyt dat gene, 't welk het vloeibaarste in 't blaasie overvloedig was, maar het dikker verdikken ze des te meer. Gevolglyk het versche vocht, door de afscheiding in deze blaasies nedergestort, hegt zich lichtelyk aan dit overblyfzel, waar door 't gezwel gestadig in grootte toeneemt, het blaasie meer vervult, meer uytgezet, en, dat te vore nauwlyks zichtbaar was, nu groot wort. Ondertusschen deszelfs stoffe, wederhouden zynde, wort meer en meer overvloedig, en te gelyk minder

vloeibaar. Om dat het bekkeneel, gelegen onder de opzwellende klier, zyn-
de bolront en hart, niet kan wyken; maar de bekleetzelen, die hier ter
plaatzen by na enkel vliezig, en vry zacht zyn, leggen boven op 't gezwel;
daarom wort nootzakelyk dit van onderen gedrukte, zachte gezwel bul-
tig en breed uytgespreit; het vlies van 't blaasie wort schievelyk hart, en te
gelyk dik, drukt de bloetvaten, doet het bloet stillstaan, hier om verwekt
het een zwarte couleur: en van deze gelykenis verkrygt het zyn naam. Ik
hebbe een menigvuldige gelegentheit gehad om deze gezwellen te beschou-
wen; maar in derzelve middelpunt is altydt een klyne, enkele pyp ge-
vonde, waardoor het molgezwel, sterk gedrukt zynde, een taye vogtig-
heit uytstort, welke in den doortocht door deze engtens de gedaante van
een worm aanneemt. Wanneer ik deze gezwellen, nu groot geworden
zynde, hebbe laten uythalen; was het vlies van alle kanten gesloten,
opgevult, en met een enkele klyne uytloospyp voorzien.

Laten wy ons, zo gy wilt, daar van daan begeven tot de [*grandines*] ba-
gelgezwellen, weegscheeties van de Heelmeesters genaamt, in de randen van
de Oogleden voorkomende. Tonen deze gezwellen niet klaarblykelyk
een oprechte eigenschap van Klieren, alhier geplaatst, aan? Gewiffelyk
zy zitten alleen op de randen der Oogleden; van buyten, bedekt met een
harder huyl, verheffen zy zich tot een bultig gezwel: maar wanneer gy
de binnenste oppervlakte van een omgekeert Ooglidt, alwaar 't tegen 't
oog aanzit, wel zult ingezien hebben; verschynt dan aldaar zeer duye-
lyk een ront, vry hart, uytpuylent, witachtig geel knobbeltie. Voor-
waar ik zou naauwlyks geloven, dat 'er Imant is, die, dit gezien hebben-
de, nog zoude twyffelen, dat dit was het blaasie zelfs, verwydert door
de verdikte stoffe, welke natuurlykerwyze, eerst langzaam en spaarzaam
door de klyne pypies van deze hagelsgewyze lichaamties uytzypt, om de
randen der Oogleden te befmeren, die alhier met een dun [*perichondrium*]
kraakbeenvlies bedekt zynde, door een gestadige stoting zoude moeten
worden beschadigt. Zomtydts worden ze hart, en met hare steenagtige
rouwigheid, en scherpe vryving beledigen zy het aangewasschen en hoorn-
vlies; maar dan, zo zy, het inwendige dunne vlies van 't omgekeerde
ooglidt opengefneede zynde, daar uytgenomen worden, komt 'er te voor-
schyn een enkel, blint, dikker vlies, gemeenlyk sponsagtig, ook wel
wat kraakbenig, vervattende een taye en vry droge pap. Anderzints,
indien 'er een zachte, en alhier heilzame ontsteking bykomt, het gezwel
tot etter overgaande; verdwynt het vlies van 't blaasie, en aldus wort
deze quaal zeer dikmaals van zelfs uyt de natuur gemeenlyk weg ge-
nomen.

Ja dat de zeer tedere huyl van 't aangezicht, die zo eenvoudig fchynt, over al zodanige beurfies heeft, blykt duydelyk genoeg, dewyl ze ook in dat gedeelte des huyls, alwaar dezelve het aller tederfte is, namentlyk onder het onderfte ooglit, menigmaal voorkomen. 't Geheugt my, en zulks is niet lang geleden, dat daarter plaatze gegroeit was een wit, ront, taay, hart, groot gezwel, 't welk het aangezicht van een jong Edelman mismaaakte, en geweldig aangroeide; het hadde in den top van zyne oppervlakte een zeer klyn pypie, 't welk naauwlyks groter was, als een natuurlyk zweetgaatie van 't aangezicht. Ik poogde, door de hant van een heelmeeftter de huyl opengefnede zynde, den gehelen omflagh, en te gelyk het gantsche lichaam van dit zo hart gezwel met drukken door deze wonde uyt zyn plaats te ftoten. Maar, dewyl 'er ruuwer gedrukt wiert, zagen wy, dat den te vore naauwlyks zichtbaren pyp van den top verwydert wiert, en dat 'er door deze een zeer taye ftoffe, waarlyk in een grote menigte, uytliiep, welke met deze engte te doorgaan de gedaante van een zeer lange aal aannam. Zeker toen heeft men door een zilver ingeftoke provet ontdekt een ronde, nu ledige, holligheit, maar zodanig hart, dat dezelve op 't aanraken van 't provet byna weergalmde. Dit aldus kraakbenig beflag of bekleetzel door kracht van de [*lapis causticus s. infernalis.*] *bytende fteen*, gemaak van *zilver* en *sterkwater*, en door ingeftoke koekies van den *Menipleifter van Vigo*, verteert zynde, is 'er een fraye genezing van deze quaal opgevolgt.

Iets diergelyks quam my in een Engelsch Edelman, die waarlyk een mooy Heer was, te vore; wien een klein knobbeltie in 't topie van den neus uytfteekt; als hy 't zelve wat sterk drukt, ontlaat zich de overtollige ftoffe. Maar aanftonts groeit 'er op nieuws een harder, als 't voorgaande, gezwel, kraakbenig, op 't aanraken geluyt van zich gevende, veel snelder aanwaffende, met jeukte, brant, rodigheit, nu iets quaadtaardigs, voorfpellende; met de punt van 't lancet wort 'er een kleine fnede in gegeven, door welke de bytende fteen ingebragt wort, die het harde bolronde vliefie, de taye ftoffe bevattende, verteert heeft. Aldus is hy van dit gebrek herftelt, 't welk zeer klaarblykelyk was ontstaan in 't blaafie, dat natuurlyker wyze aldaar de nu te vore befchreve ftoffe in zich begreep.

Maar hoe dikmaals is 't gehele aangezicht door affchuwelyke puyften, waarlyk als eene buyl gezwollen? dan eens verzwerende, maar anderzints een meelaatsagtige ruydigheit verbeeldende. Deze, zomtyts verdrietige, zweringen en puyften beschouwende, meene ik, volkome te begrypen, dat den gehelen hoop dezer gebreken beftaat in ontaarde onder de kuyt gelege klieren, die wel in grote zyn aangegroeit, echter

den eersten aart van 't te vore kleinder maakzel aantonen. En dat ze zo zeer niet zyn een uytwerking van veranderde vaten, als wel een maakzel van een te vore natuurlyker wyze gewezen blaasie, alleen door verwydering nu zo groot geworden. Ook de [*atheromata*] pap, [*melicerides*] honing, & [*steatomata*] spek of smeergezwellen (chynen volkomentlyk de tegenwoordigheid van zodanige klieren, door de plaatzen in en onder de huylt verspreit, aan te wyzen: dewyl de twee eerste, in haar eersten opkomst, maar een klein en ront knobbeltie of buyltie verbeelden, altyt op die plaats, alwaar zodanige blaasies natuurlyker wyze voor af zyn geweest. In deze zit altyt waarlyk een stoffe, die 'er zeer wel na gelykt, dog wat dikker, als voor deze by gezontheit in dezelve klier gewoon is onthouden te worden. Maar wanneer zy meer aangroeyen, verdikken zy de stoffe, en vermeerderen altydt de dikte van haar eigen en natuurlyk vlies, en te gelyk de hardigheid: waar door zy dikmaals zo onmatig groot worden; echter maken zy maar een enkele holligheid van een eenvoudige figuur, en behouden altydt in haren top een overblyfzel van den voor heen gewezen uytloospyp. Dog als zy, de huylt opengesneden zynde, van de kleine vaaties, daar ze zich aan vasthouden, afgeschyde worden, wort 'er een enkele eenvoudige zak uytgehaalt, onder zyn dikke en eendaantige omtrekt vervattende een eenvoudige, by een vergaderde, taye stoffe. Deze, zo zy wit is, en taay, verbeeldende een deeg of pap, wort in 't Grieksch *Atheroma*, zeer wel een *Papgezwel* genaamt. Maar indien ze geelachtig is, vloeibaarder, en een klomp als wasch in honing gesmolte gelykende, dan wort zy met recht. *Meliceris* dat is, *honinggezwel* gezegt. Welke gezwellen zeer menigvuldig, en by na over al in de uytwendige, ofte ook wel inwendige delen van 't lichaam voortkomende, van 't eerste begin tot den uystersten aanwasch toe in 't vervolg by trappen van aangroeyen, en verschyde ondertuffchen ontstane verschynzelen onderzocht zynde, leren zo klaarblykelyk, dat dit een gebrek is van een taay wordende stoffe in zyn eige, natuurlyke, en van tydt tot tydt verwyderde holligheid, zo dat niemant, die vry is van vooroordelen, en kennis van de zaak heeft, anders kan gevoelen; en zekerlyk ik oordele, dat gy ook, die deze gezwellen zo menigmaal hebt aangemerkt, zo menigmaal onderzocht, veelmeer geloof, dat dezelve ontstaan uyt een verwyderdt vliezig hol, aldaar van de natuur zelfs gevormt, als dat gy zoudt willen denken, of dat ze aldaar versich geboren, of uyt een vaatie aan zyn uystersten verstoppt, en daar door verandert, zodanig gemaakt worden.

Wie zich met naauwkeurigheid hebben toegelegd op 't kennen en genezen

nezen der ziekten van s'menschen lichaam, die hebben daar in, behalven de drie byzondere gezwellen, binnen een eige bekleetzel hare stoffe bevattende, nog een ander soort gevonden; maar wat naam 't zelve gegeven moet worden, is my ombekent. Ik zal 't beschryven, laat hy 't daar na noemen, zo als iemant zal oordelen te behoren. Zedert enige maanden geleden is 'er by my gekomen om te raatplegen een in haar dertig jaren gaande, tedere, anderzints gezonde, en fraye Juffrouw. Deze groeide in 't linker deel vanden hals, dat van 't bovenste van 't borstbeen tot den top des schouderblaats zich uitstrekt, een wit, zacht, pyneeloos, kout, gezwel, met zyn geheel lichaam enigzints beweegbaar, binnen korten tydt zo verre aangroeyende, dat het de grootte van een hoendet ey te boven ging. Maar het lag veel dieper, als my geheugt anders ooit gezien te hebben. Waar door 't ook moeilyker was om over deszelfs natuur te oordelen; schoon 'er geen klopping in aangemerkt wierde, nog gebarste of spataderen aan zyn omtrek verschenen. Dewyl 't winter was, en de zaak niet klaarblykelyk genoeg, heb ik haar geraden, na huys te keren, het deel dagelyks twee malen te stoven met [*posca*] gewaterde azyn, bereit met *sal Armon*, en te dekken met het *empl. Meliloti*, gemengt met een gelyke veelheit van gesmolte *Galbanum*; Voorts, als de quaal haar daar toe nootzaakte, dat zy omtrent de lente wederom zou komen. Zy is dan op dien tydt wedergekomen, en heeft wel het zelfde gezwel verthoont, maar nu zo groot, dat het veel groter, als een ganzen ey was, ja zelfs de werking der naburige delen, voornamentlyk in 't doorslikken grotelyks belette. 't Was vry zeltzaam: want gedrukt zynde, verbeelde het volkome een te rug wykent water, op de wyze van golven, nogtans zodanig, dat het aldus wel door de verandering van figuur een vloeibaar vocht te kennen gaf: maar ondertusschen, het gehele lichaam gedrukt zynde niet verdwynende, leerde het, dat al dat vocht in een enig ontfangplaatse vastgehouden wiert. Ik wilde, dit gantsche gezwel in zyn geheel door de geopende bekleetzelen uythalen. Maar voor misleiding beducht, dat misschien een slachader, of ader, door bloet uytgezet dit gebrek veroorzaakte, schoon ik zelfs anders oordeelde, en overlang gedacht hadde, dat het een wateragtig gezwel was; heb ik gewilt, dat den Heelmeeester de bekleetzelen 't zamegevouwen, en sterk van de oppervlakte van 't gezwel omhoog gelicht hebbende, van boven tot beneden met de punt van 't lancet opensnyden, en aldus een lange wonde, gaande van den top des schouderblats na 't bovenste van 't borstbeen, maken, en aanstonts verbinden zou. Dit geschiede; s'anderē daags wederkerende zie ik een groot gezwel door de randen van de wonde uytpuylen, welkers oppervlakte dik, en sponsachtig schein.

scheen. Maar te gelyk vertoonde de grootte van de quaal zelfs zich zo groot, dat 'er, indien 't uytgelicht moest worden, zekerlyk een wonde van den top des schouderblats af tot aan den hoek van de onderste kaak naauwlyks voor dat werk zoude genoeg zyn geweest. Ondertusschen puyldde dit gezwel yder uur door de opening van de wonde, meer uyt, met een grote smert, door de trekking der wonde veroorzaakt. Derhalven heb ik 't bekleetzel door de punt van 't lancet langzaam laten opensnyden, dog eerst voorzigtig, en met een zeer kleine snede: opdat, zo 'er mogelyk bloet uytquam, zulks zou konne bedwonge worden. Gy zoudt niet geloven, hoe moeylyk dit was om te doen: zo groot was de dikte van dat vlies, gewisselyk vier of vyf linien halende. Doorboort zynde, gaf 't een stroom van springent geel water, by 't vuur 't zamenrunnende, en ineen grote menigte uytlopende; toen met een provet onderzocht hebbende, bevonde ik een grote holte, van alle kanten gemaakt uyt een dik vlies, overal gesloten. Dit is daar na, door ingestoke wontkuffentjes uyt geplukt linne, en Meniekoekies, tot een sterke vertering gebragt, zeer gelukkig genezen. Maar naderhant, hebbende lang gepeinst over alle zaken, welke men in dit voorval heeft konnen aanmerken, heb ik my gevoelt by na tot die gedachten gebragt te wezen, dat 'er in de binnenste delen mogelyk ook diergelyke klieragtige, holle, zakies zyn, hoedanige in de buytenste schynen gevonden te zyn. Nogtans dacht ik, dat deze niet opgevult wierden met zo een lymig, maar gewisselyk een dunder en vloeibaarder vocht, 't welk in 't vervolg, en door zyne oorzaken verdikt zynde, niet konnende uyttocht krygen, aldaar door een gelyke nootzakelykheit weyagtige en wateragtige gezwollen voortbracht.

En aldus heeft de beschouwing dezer zaken ons langzamerhant gevoert tot [*hydatides*] de *waterblaasjes*. Welke bolronde gezwollen eerst worden opgevult met een vloeibaar [*lympha*] water, allengskens onraardende op verscheide wyzen in couleur en dikte. Deze blaasjes zyn overal toegesloten, van alle naburige delen geheel en al scheibaar, echter ook dan nog haar vocht behoudende: en bygevolg schynen ze my zeer klaarblykelyk aan te tonen, dat 'er zodanige klieragtige blaasjes in de binnenste delen van 't lichaam overal tegenwoordig zyn, en in hare holligheid vasthoudende deze dunne vocht, 't welke aldaar zo lang vertoeft, tot dat het eindelyk daar vandaan door uytloospypen gebracht wort: a die plaatsen, tot welkers gebruyk de *scheppe* het schikt. Nademaal deze waterblaasjes in alle delen van ons Lichaam, zo inwendige als uytwendige gevonden zyn, en dikmaals de ingewanden zelfs geheel en aldaar in verandert worden; is 't waarschynelyk, dat 'er overal, ook zelfs in de
inge.

ingewanden, [*glandula serosa & lymphatica*] Wey en Waterklieren, dog zeer klein, van de natuur gemaakt zyn, en, schoon nog niet genoeg verklaart, echter een nootzakelyk gebruyk hebben.

Beschouw zelfs eindelyk met my het *Spekgezwel*. Gy erkent, dat het vet door de kleinste slagaderties van 't bloet afgescheiden, in de holle blaasies van 't vetvlies gestort, aldaar vormt ronde blaasies, met vloeibaar vet opgevult. Gy zegt, dat 'er uytlozingen zyn, waar door de dikmaals lang vergaderde olie wederom uytloopt. Gy verzekert, dat het water, in plaats van olie, in deze ontfangen een [*anasarca*] *Waterzucht* maakt. Zo menigmaal derhalven deze vette olie, dikker wordende, en ontaardende meer in de hoedanigheid van een wynig tayer smeer, kan zo vaardig niet door zyn uytgang heen gaan; als 't daar na aangroeit en hart wort, brengt het in de Varkens afschuwelyke hagelties of *gorties* in 't *spek* voort, welke in de Menschen ook niet ongemeen zyn, & zomtydts zeer groot uytwassen; dan toont het opregte [*cellulae*] blaasies of huysies aan, dewelke gy zo fraay in 't gehele maakzel van 't vetvlies ontdekt hebt. Maar hier vinden wy ook net het zelfde, dat wy bespeuren insgelyks in een papegezwel, honinggezwel, en waterblaas plaats te hebben: want het smeergezwel aangroeiende, en dat dikmaals boven maten, verdikt wonderbaarlyk het van naturen zeer fyn vlies van 't vet-huysie, zet het zelve, 't welk wegens zyne fynheit onzichtbaar was, tot een grote uytgestrektheit uyt, en vervult het gelykelyk met een taay vet. Dog dit smeer kan ook uyt deze gehele holligheid door een gemaakte wonde uytgedrukt worden, alleen achterblyvende zyn enkel vlies; Ja dit gezwel van 't ontaardende vet kan ook gemakkelyk van de naburige delen in zyn geheel afgescheiden worden. Tonen deze zaken niet klaar, dat het zeer waarschynelyk is, dat in de voorgaande ook zodanig geschiet, als een ygelyk ziet alhier te geschieden? namentlyk dat deze quade uytgezette blaasies geen ontaardende uysterste eindens der vaten aanwyzen.

Ik zou te wytlopig zyn, indien ik de *schurfspuysies*; de *knobbeltjes* of *knoopgezwellerjes* in den *aars*, of *schede*, en misschien behalven deze nog meer andere soorten van gezwollen verklaarde: Maar ik mene met *Malpighius*, dat men voor zeker vaststellen kan, dat 'er zodanige eenvoudige, vliezige, kleine blaasies in 't menschelyke lichaam zyn, waar in verscheide afgescheide vogten vervat worden, van 't bloet, van [*serum*] de wey, van [*lympa*] 't water, ofte andere vogten afkomende, om aldaar te konne worden bewaart, en in de zelfde plaats op zekere wyzen verandert zynde, te konnen dienen voor die gebruyken, tot welke

K k k k k k

ke

ke de *Schepper* haar schikt, en welke een scherpzinnige onderzoeker eindelyk ondervinden zal. Want nergens anders verschynen zy menigvuldiger, als waar de delen voor de ongemakken van de lucht bloot gestelt worden, gelykerwys in 't *aangezicht*, en voornamentlyk in dat gedeelte, 't welke boven de anderen uytsteekt, te weten het uysterste van de *neus*. Wanneer de lucht door de *neusgaten* ingetrokken, De luchtpyp, longepypen, en longblaasies ingaat, doet zy nergens aldaar de delen geweldiger aan, als hier ter plaatze: waarom daar ook de grootste overvloed van zodanige werktuygen gevonden wort. Maar ook die grote menigte der zenuwen, welke tot den reuk en niezing dienen, zynde byna ontbloot van bekleetzelen, op dat ze des te scherper konne gevoelen, vereifcht een smering van dit smeerzel, 't welk in blaasies bewaart wordende, ter bequamer tydt de nootzakelykheit van 't deel te hulp komt. Wederom hoe fyn, hoe naakt, hoe ras geraakt zyn de zenuwen, welke door het inwendige deel van 't *strottenhoofst* en *longepypen* verspreit worden, alle ogenblikken aan de prikkelingen van een zo koude lucht onderhevig? deze kunnen waarlyk naauwlyks een ogenblik des tydts dien verzagtenden balsam missen. Wanneer men in de *mont*, *keel*, *slokdam*, *maag*, *darmen*, scherpe, ruwe, warme, raauwe, harde, koude dingen, dikmaals zo onbedachtelyk, en schielyk doorlaat, zouden deze delen zo een groot gewelt zonder een gedurig over 't hoofst hangent gevaar niet kunnen uytstaan, indien 'er dit geneesmiddel niet by was. Hier om zien wy, dat de *pislyders*, *pisblaas*, en *pisweg* in beyde de geslachten, als mede de *endeldarm*, met zodanig een overvloedige slijbbe bestreken worden. Ja ook in wat plaats van 't lichaam een gestadige vryving de delen beschadigen zoude, worden door een gelyke konst de schadens, daar uyt zullende voortkomen, verhoet; 't welk zo in de inwendige als uytwendige delen klaar blykt. Alwaar de beweegbare neusvleugels gehegt worden aan de delen van 't *aangezicht*, welke door de spieren gedurig bewogen moete worden, dampen deze talryke blaasjes door onzichtbare groefjes een zachte olie uyt: om de zelfde reden vint men ook achter de *Oren*, by de *Oxels*, *lieffen*, de *vouwen van de billen*, de *voetzolen*, *hantpalmen*, het inwendige van de *voorbuyt*, en *schede* der vrouwen, altydt een diergelyke vochtigheit. Wat zal ik zeggen van de slymhuysjes, by de *banden* inwendig in de *gewrichten* over al geplaatst? In der daat alles is daar net op dezelfde wyze gestelt. Zelfs de *Pezen* der spieren worden in de scheedens omvangen, welkers binnenste oppervlakte met gelyke smeer bestreken wort, 't welk zodanige aldaar gelegene blaasjes verschaffen en uytstorten.

Maar

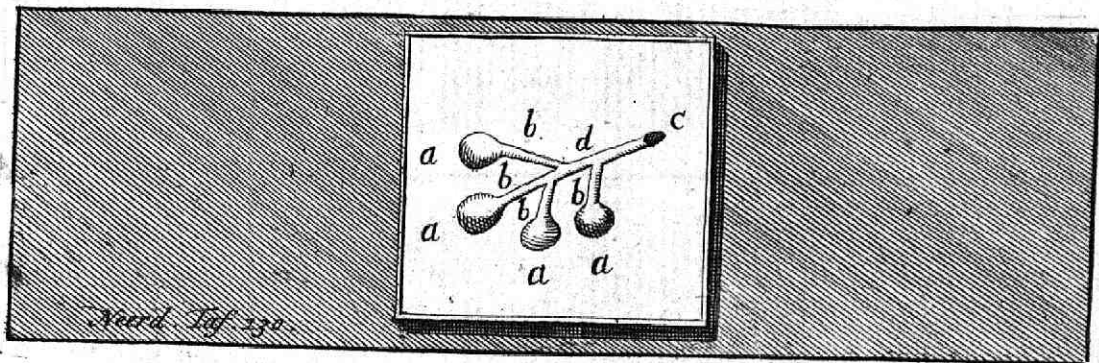
Maar gy zult zeggen, dat gy zelfs dit alles erkent. Dat weet ik, en ik beken 't. Dog zo gy vraagt, waarom ik dan alle deze dingen zo uytvoerig hebbe aangehaalt? de reden hier van is deze, op dat de Lezers weten, hoe grondige bewyzen de wyze *Malpighius* zeer voorzigtig gebruykt heeft, om de waarheit aangaande deze delen te verhalen; ja ook om daar door geleert hebbende de reden, hoe de aller eenvoudigste kliertjes gemaakt worden, zich zelfs wetten voor te schryven, volgens welke hy de t'zamengestelde zoude onderzoeken. Alhoewel 't ondertuffchen waarachtig is, dat hy zo veel niet over 't maakzel der zelve aangetekent heeft; evenwel heeft hy dit geschreven, dat die huysjes gemaakt worden uyt een vliezigen omslag, 't welk vormt een holte, van figuur op verschyde plaatzen zodanig verschillende, dat het hier een bolronde, daar een rontachtige figuur heeft, op een andere plaats als van linzen; dat 'er eyronde gevonde worden, en ook langwerpig ronde zyn, dat ze zomtyts de gedaante van een blint darpje verbeelden. Dat ook de uysterste eindens der slagaderen dezelve blaasjes genaken, in derzelve vlies verspreit, aldaar netsgewys geschikt, van dit vlies zelfs ondersteunt worden, en daar dan, of in de kleinste aderen eindigen, in welke zy de groffte delen van 't toegebragte bloet storten; of veranderen in dunne, korte, zachte pypjes, zodanig op yder stip van de holle oppervlakte van dit vlies eindigende, dat ze van alle kanten met hare opene montjes een dunne vocht in den buyk van 't blaasje uyt dampen, en gestadig uytwerpen; ja ook dat de takken der zenuwen aldaar verspreit, met een diergelyken toestel voortgaan. Maar 't gene men in deze fraye beschryving voor al aan te merken heeft, is dit, dat hy zegt, dat alle deze zeer kleine uytlozende vaatjes, met malkanderen beschouwt zynde, aldaar een pypagtige wolle uytmaken. Derhalven is men ten onregte gewoon by de geneeskundigen te zeggen, dat dezen braven schryver staande gehouden heeft, *dat de vogten door hulp der klieren van 't slagaderlyke bloet afgeschyden worden*; nademaal hy in tegendeel stelt, dat de uysterste eindens der slagaderen, tot een pypagtige wolle verdunt, zelf met hare opene uyteindens de fyne vogten in de holligheden der klieren ontlasten; en dat by gevolg *de scheidung in deze klieren geschiet, maar niet door deze te weeg gebragt wort*; zyn gevoele is dan, dat *de scheidung van yder zodanig vogt in 't byzonder al geschiebt is in deze zeer fyne uysterste pypjes der slagaderen, eer het vogt zelfs in de holligheit van 't blaasje uytgestort is*. De Edelmoedige Auteurs heeft ook ondervonden, dat de holte dezer werktuygen het aldus afgescheyde vogt aldaar vasthoudt, verzamelt, verandert, bewaart ter

bequame tydt tot het gebruik, en dan na buyten zend door een byzondere opening, wel wydt genoeg zynde, echter gematigt door hunne weerhoudende poging, bestierende deszelfs verwyderinge, niet anders, als of zy op de wyze van een fluytspier de deurgangen toefloten. Hy heeft 'er ook dit bygevoegt, dat de vogten op deze plaatzen aldus bereit, door de zo even beschreve uytlooswegen, of buyten het lichaam uytgeworpen, of in zekere andere holtens van 't lichaam uytgedrukt worden, en over al haar gebruik hebben. Eindelyk heeft hy zyne vindingen omtrent deze eenvoudigste klieren met deze aanmerking tot volmaaktheit gebragt, dat derzelver velletjes, of met spieragtig maakzel voorzien worden in haar buytenste oppervlakte, waar mede zy hare al te grote uytspanning en al te grote opvulling beletten, maar ook de ontlasting van 't ontfange vogt bevorderen; of wel mogelyk in een enig vlies zodanig geplaatst worden, dat dit een spieragtigen toestel boven, of ook onder zich gelegen heeft, op dat de buykjes dezer klieren, door de beweging van dien geschut, en gedrukt, by die gelegentheit voornamentlyk hare byzondere vogten uytstorten. Beschouw de groefjes van 't aangezicht, van de onderleggende aangezichts spieren aldus geschut, beziet die van den flokdarm, maag, darmen, door deze omringenden spierigen rok dusdanig uytgedrukt.

Welke zaken alle waarlyk bevestigt worden door die, welke gy, door uwe wonderbaarlyke konst, zo gelukkig, zeer fraay naderhant ontdekt hebt. Want wat kan 'er gevoeglyker by het verhaalde aangemerkt worden, als dat de eindens der slagaderen op deze plaatzen gebragt, naauwlyks ooit met het zelfde verschynzel voortgaan, maar geheel en al zeer verschillende over al op verscheyde plaatzen gevonden worden, alwaar zy tot het maken van andere werktuygen overgaan? gelyk gy in 't zesde *Anatomische Cabinet, de derde voorgestelde Brief*, en elders naauwkeurig hebt aangetekent. Vervolgens dat in den eersten, binnensten rok der darmen, dien gy het fluwele ofte noppige vlies noemt, de slagaderen uyt den vatigen rok aldaar overgebragt, zegt, moesagtig, en by na zappig geworde zynde, eindigen omtrent de aldaar gelege klieren, die 't u evenwel behaagt heeft *valsche klieren* te noemen; gy hebt ook aldaar grote [*pori*] tochtgaten gevonden, over welke gy u verwondert; schynen deze nu niet te zyn *langwerpige snotbeursjes der darmen*, van haar natuurlyke slibbe ontlast, uytgedroogt, en dan een gedaante van breder openingen verbeeldende! Waarlyk zo zal een ygelyk oordelen, die alle de dingen leest, welke gy zo fraay, en met woorden en met figuren, beschryft in den *eerste Anatomische Brief, op de*

de 331. en volgende Blatz., als mede in 't eerste Cabinet op de 503. blatz. Ja wederom tekent gy aan dat 'er in de kronkeldarm valsche klieren zyn, aan den vaatagtigen rok vastgehegt, en dat 'er op die plaatsen, alwaar deze zitten, de uysterste slagaderen zeer veel in 't getal verschynen; zie de 507. blatz. van 't gemelde Cabinet: elders zegt gy dat 'er in den blinden darm zeer veele klieren zyn; in 't 4. Cabinet op de 616. en 618. blatz., dat 'er overvloedige klieren, en vele groefjes of kuyltjes aan 't einde van den endeldarm gevonden worden, en op de 612. blatz., dat den mont van de baarmoeder in den gehelen omtrek met zeer vele diergelyke groefjes voorzien is. Ja ook in de maag zelfs schynt gy volkomen de zelfde ontdekt te hebben. Want wat zullen wy anders oordelen van die naauwkeurige aanmerkingen, welke gy zo oprechtelyk verhaalt in 't 2 Cabin. op de 542. blatz., alwaar gy zegt, dat de uysterste slagaderen van de maag, zynde zo fyn, dat gyze zappig noemt, in 't fluwele maagvlies tot bolletjes omwonden en verzamelt worden, en aldus de vogten in de holte van de maag uytstorten. Wederom in 't 2 Cabin. op de 551. blatz. merkt gy diergelyke in de Amandelen aan, in 't 1. Cabin. op de 498. blatz., en het 2. Cabin. op de 547. blatz. in 't verhemelte, in den 8. Brief op de 303. blatz., het 1. Cabin. op de 498. blatz., en het 6. Cabin. op de 674. blatz., in 't vles van de neus. In 't 1. Cabin. op de 510. blatz. schryft gy wederom, dat de inwendige oppervlakte van de luchtpyp voorzien is met ontelbare klieren. In 't 1. Cabin. op de 503, 504, en 505. blatz. verhaalt gy, dat in de huyt zelfs van een mensch u klaarblykelyk een derde soort van togt- of zweetgaten verschenen is, 't welke gy meent geschikt te zyn, om voor een tydt de uyt te laten vogten te wederhouden: alwaar gy dan zekerlyk erkent, dat 'er eenige vliezige holligheid is, in welke de uysterste slagadertjes het tot zekere tyden te bewarene vogt uytwerpen en nederleggen. Zie daar, zeer vermaart Heer, dit is 't gene, 't welk *Marcellus Malpighius* ontdekt heeft omtrent de zitplaats, het getal, de delen, het maakzel, en gebruyk der eenvoudigste klieren; Indien 't u gelegen komt en lust, dit te vergelyken met dat gene, 't welke gy door u eigen zelfs ontdekt hebt, zonder hulp van dien groten man, wiens werken ik verzekert ben, dat gy niet veel geraatpleegt hebt, dewyl gy u altyt op 't stuk van ontleding zeer naarstig hebt toegelegd, maar zeer zelden de schriften van anderen doorbladert, zal 'er dan wel een groot verschil zyn? Waarlyk, geen. Ondertuffichen deze zoete eenstemmigheid, alleen uyt de getrouwe beschouwing van 't lichaam voortgekomen, verstrekt tot een klaar bewys, dat het met deze zaak zodanig, als gyl. beyde die beschryft, gelegen is; en daarom aan de Geneesheren geoorloft, het zelve onder de zekere vindin-

gen te stellen. Maar misschien zult gy zeggen, gelykerwys gy voorheen geschreven hebt, dat gy geen *huytkliertjes* vint, dat gy waarlyk nooit *iets klieragtigs* gevonden hebt, alwaar de *zenuwtepeltes*, die het werktuig van 't gevoelen uytmaken, aangemerkt worden. Maar ei lieve, denk, dat deze huytkliertjes op vele plaatzen van de huyt zeer klein zyn, en daarom ten tyde van gezondheid dikmaals in een warme huyt onzichtbaar; dat dezelve zo veel kleinder zyn, hoe de plaats, daar ze in zitten, minder gevreven, tegen aan gestoten, ofte kout wort; dat in een zeer dunne met kleederen bedekte warme huyt, alles glat, gelyk verschynt, en een zachte glans van zich geeft, echter dat op de aannadering van koude aanstonts hier zich opdoen ruwe, kleine, onderscheydentlyke gezwelletes, die de huyt van geplukte vogelen, tot buytjes opzwellende, verbeelden; dat 'er in de schenkel van een kint, zynde wegens de wasch door uwe konst ingespoten hoog rood van couleur, en volkome een ontsteking gelyk, over al diergelyke gezwelletes uytsteken, en uytpuylende blyven. Ik weet, dat gy deze zult noemen zenuwtepeltes, en dat gy die my zelfs daar voor zeer duydelyk hebt verтоont. Dog gy weet, *o beste Vriend!* dat wy beyde in deze niets anders als de eenvoudige waarheit najagen, nog op gezag steunen, maar tragten de waarheit te geloven, de vorige gevoelens af te leggen, zo menigmaal de laatste waarnemingen ons beter leren. Waarlyk deze opregtigheit heb ik in u erkent, geprezen, dezelve zoeken ik na te volgen. Derhalven durf ik openhartig voor u bekenen, dat ik, lang bespiegelt, en van alle kanten door hulp van een vergrootglas alles bezigtigt hebbende, byna gedacht hebbe, dat die tepeltes de blaasjes zelfs der eenvoudigste klieren zyn, welke wel zodanig schynen, om dat uwe konst de waschstoffe dringt tot in de fynste slagaderlyke vaatjes, welke eindigen in de oppervlakte van 't vlies, dat het holle blaasje van de huyt uytmaakt; waar door derhalven dit vliesje, als een kluwe van omgewonde vaatjes, verhevener geworden zynde, in de gedaante van een ront lichaamtje uytgezet wort. En 't gene myn gevoelen bevestigt, is deze aanmerking, namentlyk dat die gezwelletes niet gezien worden, ten zy de ingespote wasch alle de vaten van den schenkel met een gelukkigen uytflag opgevult heeft. Gy zoudt daar wel op kunnen staan, dat die oppervlakte niet zodanig root wort, dat het blykt, dat de wasch, de vaatjes ingedrongen zynde, deze plaats doet opzwellen; maar 't is lang geleden, dat gy ons alle goethartig vermaant hebt, dat de met menie geverfde wasch, wanneer zy met een zeer goeden uytkomst zich indringt tot door de kleinste vaatjes, de verwende lichaamtjes van de menie aflegt, en, dezelve verlaten hebbende, het overige van de wederom wit geworde wasch gedreven wort

Need Fig 130

wort tot in de allerkleinste engtens, ofte ook door de uysterste opene montjes der zelve uytgaat in de holligheden zelfs, waar in de uytloospypen natuurlyker wyze gewoon waren hare fynste vogten uyt te dampen.

Indien gy daar en boven by u zelve regt tragt te overwegen, dat de huytqualen te vore beschreve op plaatzen, alwaar gy zelfs deze klieren in de huyt erkent, ook in yder ander deel van de huyt ontstaan, en byna dezelfde onreinigheden over al in de huyt voortkomen, heeft men weder een bewys, waar mede aangetoont wort, dat deze klieren over al, schoon zomtyds zeer klein, gevonden worden.

Maar gy zult zeggen, dat zy behoorde vertoont, en getrouwelyk voor 't gezicht gebragt te worden, in yder deel van 't lichaam, alwaar ze gezegt wierden te zyn. 't Was te wenschen, dat zulks geschiede konde. Maar als men 't gewicht van alle de bewyzen, die tot nu toe bygebragt zyn, overweegt, schynt het in der daat meer dan waar-schynelyk hier uyt te volgen, dat 'er zodanige kliertjes wezentlyk zyn.

Behalven het bovenverhaalde soort van eenvoudigste klieren, vint men een ander het eerste in eenvoudigheid het naast by komende, als zynde uyt de toe hier toe beschreve klieren zodanig t'zamen gestelt, dat ze uyt weynige derzelve, met een zekere wet vereenigt, geboren schynen te worden. Want als wy begrepen hebben, dat die beschreve kliertjes hare uytloosvaten tot een gemene pyp t'zamenvoegen, en dat deze daar na de vogten, welke in de byzondere werktuygen van yder klier waren afgescheyden, door de pyp van yder blaasje in zich ontfangt, en in toegeëigende plaatzen ontlast; dan heeft men een oprechte afbeelding van dit maakzel. Maar op dat de beeltenis van de zaak zelfs duydelyk in de gedachten geprent worde, laat het geoorloft wezen deze figuur, in de *Opera Posthuma* van *Malpighius* gegeven, voor 't gezicht te brengen.

Alwaar a, a, a, a, betekenen de pypjes der allereenvoudigste klieren,
b, b, b, b, de byzondere uytloospypjes of vaatjes, yder blaasje a eigen,

gen, en in een gemene uytwerpyp d, hare vogten c brengende, welke eindelyk door de opening c ontlast worden. Want hy heeft aange-merkt, dat 'er zodanige hier en daar in 't uytwendige aangezicht, de lippen, het verhemelte, zommige plaatzen van de huyl, voornamentlyk omtrent de voeten, en in de schamelheit gevonden wierden. De holligheden van deze delen a; a, a, a, bestaan uyt zodanig een toefstel van slagaderen, aderen en zenuwen, als in 't eerste zoort reets beschreven is. Waaron uyt deze zaak zelfs blykt, dat de natuur voortgaat van een eenzame, eenvoudige, kleinste klier, tot de zamengestelde klieren, welke wel een weinig meer t' zamengestelt zyn, dog echter uyt de eerste eenzame en allereenvoudigste klieren, by malkanderen verzamelt, gemaakt, zo dat het maakzel van beyde volkomentlyk het zelfde blyft. Derhalven moesten alle de bewyzen, waar by gebleken is van de zitplaats, grootte, het maakzel, en gebruyk der eerste, wederom herhaalt worden: 't welk vermaant te hebben, nu genoeg zy.

Maar ook is 't gebruyk van dusdanige klieren in 's menschen lichaam niet verschillende van die, welke eerst beschreven zyn: nadien genoegzaam diergelyke vogten, en verdere eigenschappen van deze klieren dit genoeg schynen aan te tonen.

En my geheugt het niet, iets in uwe schriften gevonden te hebben, 't welke hier tegen sryt.

Derhalven zoude men nu moeten handelen van de zogenaamde [*glandula conglobata*] ronde klieren, die voornamentlyk in de oxels, lief-schen, het darmscheil, en 't vet hier en daar geplaatst gevonden worden. Derzelve vry eenvoudige toefstel, onverwarde gedaante, beschryving van zo vele zeer vermaarde Autheuren gegeven, ontleding van *Malpighius* ingestelt, maken ook, dat 'er genoegzaam met vastigheid iets van deze zaak kan gezegt worden. Maar nademaal gy 'er niets van in uwe schriften, tegen de vindingen van den groten *Malpighius* srydende, melt, en de Edelmoedige Autheur in een brief aan de *Koninglyke Engelsche Maatschappy* over 't maakzel van deze zeer volmaakt gehandelt heeft, zal ik nalaten iets daar van te schryven: also 't naauwlyks tot het tegenwoordige werk dient. Waaron ik ook wil zwygen van de [*glandula conglomerata*] 't zame gehoopte klieren.

Eindelyk is men nu gekomen tot het punt, waar in voornamentlyk tusschen dien braven Autheur en u de verscheidentheid van gevoelens bestaat. Want *Malpighius* heeft gemeent, geschreven, en ten laatsten in de *opera posthuma*, een weynig tyds voor zyn doot met zyn eigen hant opgestelt, bevestigt, dat de ingewanden van 's menschen lichaam,

de

de herffenen, lever, milt, nieren, ballen, bestonden uyt ontelbare, kleine, zodanige werkruygen, hoedanige ik onder 't opschrift van de allereenvoudigste klieren van 't eerste en tweede soort hier boven zo wylpog hebbe verklaart: en wel zo, dat de bloetvoerende slagaderen het bloet in de long toebereit na 't ingewant bragten; en in de ingewanden zullende gaan, haar uytwendig vlies in den ingang zelfs nedergelegt hebbende, hare dunderre bekleetzelen verkregen; eindelyk dat zedaar na tot vele takken verspreit wierden, die wederom altyd in kleinder en talryker uytgingen; tot dat ten laasten de uysterste en allerkleinfte takjes in een dun vliesje uytgebreit wierden, 't welk aldaar een hol blaasje maakte op die manier, dat de slagadertjes, in dat vliesje in ordre geschikt, en als netwyze strikken geweven, daar ter plaatze een vogt beschikten, en bequaam maakten tot een gemakkelyke scheidung; voorts heeft hy vastgestelt, dat daar na de adertjes gelykelyk over een komen met deze netswyze slagadertjes, en met de uytgestrektheid van de openstaande holligheit verknocht zyn, in welke het bloedige vogt overgestort zynde, allengskens weer naar de groter aderen van dat ingewant gaat, tot dat het uyt het ingewant vertrokken zynde wederom keert door de grootste aderen in de regter holligheit van 't hart; eindelyk verzekert hy, dat 'er op die plaats van 't slagaderlyke netje, alwaar het einde van 't slagadertje nu staat tot in 't voorschreve begin van de ader over te gaan, tusschen de eindens van de slagader en beginzels van de ader, een derde slagaderlyk vat ontstaat, kleinder als het slagadertje, daar 't van voortkomt, derhalven bevattende een fynder vocht, als dat, 't welk uyt de slagader in de ader vloeit; en dat dit uysterste vaatje, door het vliesje van 't klieragtige blaasje doorgaande, met zyn opene montje dit zyn vogt in de holte van 't blaasje uytstort, maar, terwyl dit geschiet by na op yder stipje van dat holle vliesje, dat aldus het blaasje vervult wort en een weinig opzwelt, en het aldaar vertoevende vogt verandert, voltooit, en eindelyk door een uytloosvat, aan yder zodanig kliertje eigen, uytwerpt. Derhalven zullen deze eerste uytloosvaten zeer klein zyn, maar, daar na in een gemene pyp gebragt, worden zy langzamerhant groter, op die wyze, als wy in 't tweede soort der eenvoudigste klieren hier voren gezien hebben. En aldus gaat deze vereeniging van uytloospypen voort in pypen, altyt groter en weyniger, tot dat ten laasten al 't vocht uyt alle de klieren van 't ingewant door alle die uytloospypen in een enkel uytwerpvat, van de gehele klomp van 't ingewant voortspruytende, uytgestort zynde, buyten het ingewant in daar toe geschikte plaatzen ontlast wort. Tot deze soort brengt hy de nu genoeg bekende *t' zamengehoopte*

hoopte klieren, zes stortende de quyl in de mont, en het grote klierbedde leggende aan den twaalfvingerigen darm, als mede de *lever en nieren*; maar hy zegt, dat de *milt* zyne byzondere in de miltblaasjes toegemaakte vogten in zyne grote aderen, als in zyne eigen uytloospypen instort. Eyndelyk, dat de *herffenen* voor haar bast ontelbare diergelyke zeer kleine blaasjes heeft, waar in de zeer kleine verspreyde slagadertjes, afkomstig van de slaap en wervelbeenflagaderen, de bereide geesten nederstorten, welke in deze holtens verzamelt, daar na door het hier uyt voortgekome [*medullaris fibrilla*] mergvezeltje, als het eerste draadtje van den zenuw, verspreit worden. Aldus heeft *Malpighius* ons geleert. Maar gy, *Beroemt Heer*, meent, ondervonden en aangetoont te hebben, dat de slagaderen, welke tot de ingewanden zich strekken, om de byzondere bedieningen van yder ingewant te volbrengen, na dat zy binnen 't lichaam van dezelve getreden zyn, in yder van dien zeer verscheydentlyk verandert, en in gantsch verschillende verdeelingen, aan yder ingewant in 't byzonder volkomen eigen, verdeelt worden. En 't geheugt my zeer wel, hoe groot een vermaak my getrokken heeft; toen gy my de uysterste slagadertjes van verscheyde ingewanden, door een vernuftige konst losgemaakt, vertoonde, en het wonderbaarlyke onderscheit der uiterste takjes aanwees. Ik beken, dat ik geloof, dat deze vinding van uwe byzondere behendigheid wel zo groot is, dat 'er van de Ontleders geen een dezelve overtreft. Waarlyk men ziet anderen vergenoegt te zyn, als zy, zullende de bediening van een ingewant verklaren, blootelyks zeggen, dat de slagaderen in 't zelve uyt het toegevoerde bloet een aan dat deel eigen vogt afscheiden, verders niets onderscheidende. Maar de gene, die oordelen, dat men nader binnen 't maakzel der delen moet inzien, om de byzondere, en aan yder eigen manier van werken te ontdekken, geven voor, iets van groot belang bygevoegt te hebben, als zy zeggen, dat die slagaderen de scheydingen in alle ingewanden te weegbrengen door de Mechanische Werking der klieren. Wie eindelyk gehouden moeten worden, de ontleetkundige wetenschap het naauwkeurigste waargenomen te hebben, hebben verzekert, dat de slagaderen der ingewanden omtrent der zelve klieren overal en altydt in een netje eindigen, 't welk op yder plaats het zelfde is, en dat alle de uysterste eindens der slagaderen in diergelyke netjes verandert worden. Maar wanneer gy de verbazende werken Godts aantoot, hoe groot een verwondering verwekt gy in 't gemoet van den aanschouwer, tot welk een eerbiedigheid vervoert gy de zielen, dewyl gy klaarlyk zo vele, en zo zeer gantsch verschillende toestellen dezer

HET MAAKZEL DER KLIEREN. 1179

vaatjes vertoont. Op de ene plaats doet gy zien *Netwyze strikken*, op de andere toont gy *stralen*, van 't middelpunt af tot alle stippen van den omtrekt. Hier wyft gy aan de uysterste eindens in de gedaante van een kluwe omwonden. Elders ontbint gy *de penceelsgewyze by een vergaderde bondels* van pypies. Wy zien in deze zaken, die gy door uwe konst tot verwondering der laate nakomelingschap bereit en bewaart, dat in zommige delen van 't lichaam de slagaderen door de bogtige omdrayingen der vaatjes, als *kruypende slangen* voortgaan, en in duyzent bogten en halfronden omgewentelt worden, eer zy zich tot de schydingen gereet maken. In andere merken wy aan, dat de slagaderen als *welsgewyze bogen* krom lopen. Dan hebt gy my wederom aangewezen, dat de uysterste eindens dezer vaatjes een noppige, zachte, buygzame, fyne, wolle uytmaken. Op een ander tydt vertoonde gy voor myn gezicht, dat zy gelyk als tot een dampige wolk van een dauw dragende dons uytgespreit waren, en de ogen door vergrootglazen gescherpt zynde, tot stoffies schenen te verdwynen en 't oog te ontvlieden. Over alle deze zaken zal zekerlyk een ygelyk zich met my verwonderen, wie dezelve, van U vertoont wordende, in de bereide delen zelfs met zyn eigen oog beschouwt. Hier zal *Italie*, schoon moedig op een zo grote inboorling, zelfs moete bekennen, dat uwe schranderheit de scherpszinnigheit van den zeer verstandige *Malpighius* te boven gaat. De *Geneesmeesters* zullen erkennen, dat gy hier hebt aangetoont den oorsprong van zo velerly verschydentheit, welke in verschyde vogten van 't zelfde bloet afgeschyden, by na op yder plaats anders, voorkomt. Hier door zal eindelyk blyken, hoe zeker, vast, en vylyg de winkels in ons lichaam van Godt den Schepper gemaakt zyn, op dat yder vogt bestendig zyn eigen aart behoude. Waarlyk ik hebbe met vreugde U zo menigmaal horen vermanen, dat de aldus gewrochte uysterste eindens van den *Alwyzen Godt* geschapen zyn, op dat zy haar aanbevole bedieningen met een bestendige gediensfigheit zoude uytvoeren. Daar na hebt gy met een gelyke schranderheit aangemerkt, dat deze uysterste eindens van zo zeer verschillende slagaderen, niet alleen wonderlyk klein zyn, maar ook zo week worden, dat zy by na *slymig, zappig, moesagtig*, geworden zynde verdwynen, en schielyk vergaan, ten zy ze met een hartmakende waschagtige stoffe opgevult worden; verders dat ze in water geweekt by na tot zeer kleine schraapzels ontdaan zynde gelyk als *ver smelten*, zo zy niet door de opvulling opgerecht zyn.

En tot dus verre zal'er tusschen de Navolgers van *Malpighius*, en die van *Ruysch* in der daat nog geen verschil wezen: want de eerste, zo zy

uwe dingen gezien hebben, zullen niet kunnen ontkennen, dat gy in 't beschryven der vaten verre den Groten *Malpighius* overtreft.

Dog wanneer gy nu opentlyk verklaart, dat de kleinste vaaties, zynde met een regten oorsprong uyt deze uysterste slagaderen voortgekomen, hare ingeflote vogten, welke zy uyt die slagaderen ontfangen hebben, niet in holle blaasies nederstorten; maar dat zy zich alleen met een rechte uytstrekking van pypies, gelyk als aderen door een enting van takken tot malkanderen lopende, in een groter pyp planten, zonder enige tusschenkomende toestel van zodanige blaasies of van daar uyt voortgekome uytwerppypen; dan ontstaat 'er eindelyk een strydigheid van gevoelens. Gy stelt, dat de schydingen in de ingewanden geschieden door een eenvoudige, alleen aderlyke, toestel; *Malpighius* erkent blaasies tusschen de eindens der slagaderen, en diergelyke uytloospypen als de uwe. Gelykerwys de zeer beroemde *Morgagni* Adv: II. 91. 92. zeer wel aantekent.

Men moet derhalven zien, wie zyn gevoelen met vaster bewyzen beschermt: maar om niet door de veelheit overrompelt te worden, laten we alleenlyk de *Lever van een Mensch* onderzoeken, en naarstig in acht nemen, welke redenen een yder bybrengt, op dat 'er een zuiver oordeel over elk in 't byzonder uytgesproke worde. Want in dit voorbeeld zal waarlyk het wezen van de gehele zaak konne gezien worde.

Malpighius meende, dat een Ontleder, die het verborge maakzel van de Lever tracht te ontdekken, veel hulp tot deze zaak zou konne verkrygen, indien hy eerst de levers van allerly gedierte onderzocht. Hy oordeelde, dat men altydt moest beginnen van dat soort van dieren, waar in het maakzel boven andere klaarblykelyker te voorschyn quam, en dat men daar vandaan allengskens moest voortvaren tot die, welke meer verborgen waren. En zulks schynt men te bekomen in kleinder, in onvolmaakter genaamt, in eenvoudige. Dezen weg derhalven ingeslagen hebbende, heeft hy in flekken, en hagedissen, de lever na mate van 't Lichaam groot gevonden; dewelke gemaakt was uyt vele, onderscheide, 't zamengevoegde, kegelagtige quabben; deze door vergrootglazen op 't naauwkeurigste bezichtig, schenen klaarlyk wederom 't zamengesteld te zyn uyt korreltjes, zynde door haar eigen vlies tot een duydelyk blaasie volkome bepaalt; zy alle wederom verzamelt vertoonde zich als [*Botrys*] het druivenkruyd; en aldus door vaten aan malkanderen verenigt, maakten ten laatsten de quabben zelfs uyt. (*Malpigh. de Hep. p. 58. 59.*) In Rupzen, Zywormen, Veemollen, Kriekies, en Kreeften, ziet men geen korreltjes in de lever, maar de toestel van de lever bevint zich hier geheel

heel anders, welke het werk wonderlyk opheldert: want in deze wort de gehele lever gemaakt uyt onderscheydentlyke, zeer talryke, lange, vliezige zakies, tot een daar uyt voortgekome werktuyg verzamelt, 't welk by de darmen gelegen is, en met dezelve klaarblykelyk zich bezig hout; maar in yder zakie wordt de gal afgescheiden, en daar in vergadert. (*Malp.* ep: de gland. conglob: p. 6.) In een Aal, en by na allerly soort van visch ziet men zeer duydelyk. dat de lever 't zamengestelt is uyt by een vergaderden, maar volkome onderscheydentlyke korreltjes. (*Malp.* de Hep: p. 59.) in de Lever van een Eikhoornie verneemt men het aller- volmaakste eerst een volkome verdeling in quabben, daar na derzelve 't zamenstelling uyt onderscheydentlyke korreltjes. (*Idem* ibid:) Een osse, varkens, en ten laatste een mensche lever, met het blote Oog, of vergroot- glazen beschouwt, schynt zo duydelyk te bestaan uyt zes grondige, of rontachtige korreltjes, zo dat 'er naauwlyks een Mensch is, of hy zal deze klaarlyk erkennen, indien hy hier zyne zinnen gebruykt. Maar nademaal men ziet deze zakies of blaasies geplaatst te zyn tusschen de toevoerende vaten uyt de poortader komende, en tusschen de te rug voerende, dewelke in de holader uytkomen, schynt het hier door voornamentlyk zeer waarfchynelyk, dat deze blaasies aan de eenvoudigste klieren gelyk zyn, en het ware werktuyg om de gal te schyden: te meer, om dat de gestel- tenis van de lever in zo zeer verschyde dieren zich zo gelykt, en om dat de wortelties van de galblaas, de oprechte uytwerppypen van de lever, haar oorsprong nemen uyt alle plaatzen van deze lichaamties. Maar alle deze zaken, van de Beroemden *Malpighius* aldus ter nedergestelt, wor- den bevestigd door een zeer groot bewys van den vermaarden *Littre* by- gebracht in *Hist. Acad. Reg. Sc.* anni 170 . pag. 51. de welke een men- sche lever vertoont, in alles volkome gezont, op de gewone wyze, en zeer wel gestelt; maar waar in de klieren, anderzints in andere dode lichamen van menschen wegens de fynheit onzichtbaar, schenen haren diameter te hebben als eene Lienie lang; ja ook aldaar wort uytdrukke- lyk geschreven, dat 'er tot een yder van deze klaarblykelyke, en zo zichtbare korreltjes zich uytstrekke een takie van den poortader, hol- ader, en leverpyp, zo onderscheydentlyk, zo duydelyk, dat zy aldaar zonder behulp van enig vergrootglas konde gezien worden.

Op dit eerste bewys van *Malpighius*, van klyne dieren, allengs- kens door volkomender, tot den mensch eindelyk toe overgebracht, steunende op de blykbaarheid voor de zinnen, weet ik, dat gy kont antwoorden, dat het niet wettiglyk geoorloft is, uyt het maakzel van 't ene een besluyt te nemen tot het andere. Ik beken 't. Maar, wan-
neer

neer men het gedaante overal byna gemeen, ten minste gelyk bevint; zo dikmaals gefchiet zulks daarom alleen, op dat het verftant uyt het een de wyze van de werkende natuur geproeft hebbende, door dat enkele voorbeeld aangefpoort zynde zo veel te aandagtiger in andere zoeken, of daar ook een gelyke gefteltenis plaats heeft; Terwyl iemand dit doet in 't maakzel van zodanig ingewant te onderzoeken, 't welk gemeen is aan yder dier, en dat in alles het zelfde gebruik heeft, zullende aan de zelfde delen dienftig zyn; dan meene ik dit bewys uyt blykbaarheid zeer groot te zyn. Nu in dit voorbeeld van de Lever fryden alle deze zaken rechtmatig voor *Malpighius*. En mogelyk zoudt gy zelfs de gevoelteltjes in den tepel van een vrouwenborft met te onderzoeken nooit ontdekt, of aangemerkt hebben, ten ware gy dezelve eerst in een walvifch, het grootste der dieren, byzonder uytmuntende gezien hadde. 't Ontbreekt U aan geen ander, en veel krachtiger bewys, 't welk gy tegen het gevoelen van *Malpighius* ftelt. Gy zult wel toefaan, dat 'er voor de Ogen, als men de Lever befchouwt, verfchynt een beeltenis van kleine, digt by malkandere gevoegde bolletjes; maar gy zult zeggen, dat ten onrechte hierom deze verfchynende lichaamtjes voor de te vore befchreve blaafies gehouden worden: en dat men daar uyt in 't geheel niet kan befluyten, dat in deze alte vrymoedigaangenome blaafies het gefcheidte vogt des levers bevat, en uyt dezelve in de pypies van den Galpyp afgeleit worden. Maar gy weet wel, *Vermaarde Hr. Ruysch*, dat dezen edelmoedigen Autheur niet licht zo enkel befluyt. Zeker in tegendeel gaat hy zeer voorzigtig en wel langzaam voort. Wanneer hy namentlyk die eenvoudigfte, afgezonderde, enkelde, te vore befchreve kliertjes vergeleek met deze korrelsgewyze in de lever verfchynende lichaamtjes, heeft hy zo een grote gelykenis gevonden, dat hy eindelyk befloten heeft, dat aan haar byden alles byna gemeen was. In byden immers is een toebrenghend vat, in een affcheident werktuyg uytgaande, byden hebben ze een ader het toegebrachte vogt te rugbrenghende. En in dit, en dat werktuyg is de toefel der uiterfte flagaderen dezelve: want men mag de poortader in de lever als een flagader aanmerken. Laaftelyk hebben zy byde haren uytwerppyp by zich. Hier om zegt nu de Grote ontleder, dat die korreltjes, in de lever gezien, voor zodanige kliertjes gehouden moete worden. Hier beroept gy U dan op die fraye konft, welke gy zo lange jaren geoeffent hebt. En wel met recht. Want gy zyt in dit ftuk de voornaamfte. Maar latenwe nu eens, bidde ik U, met vrymoedigheid zien, tot hoe verre gy wel befluyt. Gy zegt dan in 't eerste *anat. Cabin.* op de 505. en 506. bladz. dat gy door uwe konft de lever

van een eerstgebore kint hebt, waar in gy door een gelukkige inspuyting zeer duydelyk met eigen ogen gezien, aan anderen getrouwelyk getoont hebt, dat de bloet en galvaten, in dezelve zo taay aan malkanderen vast zaten, datze niet naauwkeurig van een gescheiden konde worden. Daar na voegt gy 'er by, dat de uysterste eindens van byde de vaten zodanig uytgingen, datze klaarlyk schenen in de gedaante van bondels of bosjes, maar niet in neties verandert, nog tot kluwens geslingert, ja ook niet met een vlies bedekt, maar recht uytgestrekt te worden, volgens een eenvoudige lengte by malkanderen te leggen, en aldus een uytgestrekte schilders penceel of een bondeltje te verbeelden. Dat het alzo klaar blykt, dat hier niets klieragtigs is, niets dat de gedaante van een blaasie op enigerly wyze verbeelt; maar dat men heeft een aan een verknochten weg door aan een verknochte pypen heen van de eyndens der poortader af tot in de eerste beginzelen van den leverpyp; en dat op deze manier de eindens van die ader, zynde het werktuyg van de te scheidene gal, de afgeschyde gal in 't holle blaasie niet instorten, maar dat regelrecht hare uysterste engtens, de galader nu bevattende, veranderen in wortelwegen van den leverpyp. Deze zaak hebt gy my zelfs ook, gelyk gy gewoon zyt, zeer gulhartig en edelmoedig aangewezen; en my verschyde berijde stukken van een menschen lever gegeven, in de welke gy gewilt hebt, dat ik die zaak met myn eigen ogen zou onderzoeken en doorzien. Nu zal ik met uw verlof, vrymoedig, gelyk 't onder goede vrienden betaamt, zeggen, wat ik 'er van denke.

Wanneer gy de wasachtige stoffe door den weg van den poortader in de lever behoorlyk indryft met dat gevolg, dat daar door alle de vaten van de lever worden opgevult, dan meen ik, dat de vaten, het naaste by het voortdryvende werktuyg zynde; het eerste geweld uytstaen. Derhalven zullen zy nu veel meer uytgezet worden, als voor de opvulling, zy zullen groter te voorschyn komen, en aldus zullen zy benemen de evenredigheit van de grootheit der vaten, dewelke niet opgevult zynde met deze opgepulde tusschen de gemene banden van een en 't zelfde bekledende vlies ingesloten worden. Zo dikwils als nu de stoffe gevoert wort in de laatste eindens der eerste pypen, recht uyt van deze voortgekomen, dan blyft die zitten in vaten, welkers vliezen by na geen [*vis contractilis*] 't zamentrekkende kracht hebben, maar die door 't minste geweld van uytzetten lichtelyk, en veel kunnen worden uytgespannen. Indien derhalven, de gehele lever warm geworden, en de wasachtige gesmolte stoffe opgehouden zynde, de voortdryving aangehouden wort, dan zwellen de buygzame, rekkelyke, uysterste pypen, van

van de poortader afkomstig, wonderbaarlyk op, en krygen een veel ruymmer wydte als natuurlyk. Maar wy begrypen ook, dat door de aangedronge stoffe die vaten uytgespannen en opgevult worden, dewelke gewoontlyk takken uyt een bloetvoerende slagader, als haar stam, voortkomen, maar welkers oorsprong echter naauwer is in zyn natuurlyke opening, als dat die het rode deel van 't bloet tot zich kan nemen, schoon zy fynder deeltjes als dit dikste deel gemakkeelyk ontfangt: en waarom ook deze vaatjes, tot een tegennatuurlyke grootte vergroot zynde, *Valsche-lyk voor bloetvoerende pypies gehouden worden*; dewyl deze in gezondheid alleen *Weyvoerende*, als ik zo spreken mag, geweest zyn; dat zekerlyk deze verwerring van de konst van inspuyten menigmaal voortkomt, is genoeg hier uyt aan te tonen, om dat gy zelfs zo fraay, zo dikmaals 't U behaagt, *een konstige ontsteking* kont maken. Eyndelyk, dat ook zelfs zomtydts de uytwerpvaten met de bloetvaten hier door verwert worden, blykt: om dat de wasch in de maagslagaderen gedrukt in de holte van de maag van een mensch uytloopt, en in de scheilslagaderen gespoten zynde, wort ze aan brokkels in de holligheden van 't gedarmte uytgestort; 't zelfde zult gy in de nieren, en elders ook aangemerkt hebben. Dog als het eynde van de slagader, naauw toegebonde zynde, den doorgang van de ingespote wasch volkomentlyk tegenstaat, dan zal 't nodig wezen, dat zo veel te meer dat gedeelte opzwellt, het welke boven dit zo naauwe eynde door de menigte en kracht van de ingespote stof opgevult wort. En dit zal wel zo veel te meer geschieden, hoe een slagader by geval dunder vliezen heeft, en daarom zachter, minder weerstant biedende, lichter te verwyderen, als een andere. Want indien men overweegt de grote slagaderen onder het dikke hersenvlies in den bast van de hersenen en 't achterbrein, of onder derzelve bodem, als mede die, welke in de koker van 't ruggemerg binnen deszelfs bekleetzelen schuylen, en dewelke binnen de holligheden van 't oog verspreit worden, zien wy waarlyk, dat de vliezen van deze slagaderen veel fynder zyn, als die, welke men in de aderen zelfs vint; daar zy in andere delen van 't lichaam zo spieragtig, zo veerkrachtig, zo 't zamen-trekkelyk, sterk, aan de verwydinge weerstant biedende, gevonden worden.

Alle deze aanmerkingen, die wy hebben aangehaalt, tonen klaarblykelyk, dat *de konst van inspuyting*, dewylze *de vervulde vaten vergroot*, de vaten, in dewelke de ingespote stoffe niet ingedreven wort, *drukt*, en gewisselyk des te meer, hoe gelukkiger de grote vaten opgevult zyn. Derhalven *worden zy als vernietigt*, zy ontwykken zich
voor

voor de fcherpte des gezichts zo verre, dat het minfte fpoor derzelve niet te voorfchyn komt. Hier door derhalven zullen de flagadertjes, in 't vlieſie van yder korrelsgewyze leverblaafie verſpreit, indien ze volkome vervult zyn, ſchoon de ſtoffe door de kleine uyterſtens in het hol van 't blaafie zelfs niet uytgeſtort kan worden, het zelve van alle kanten zodanig drukken, dat het gantſch verdwynt, geen de minſte gedaante van overblyfzel nalatende, 't gene men met ogen kan zien. Deze zaak ſchynt duydelyk aangetoont te worden door het voorbeeld van 't aangezicht, waar in men zeer klaar ziet, dat de blaafies van de huydt zekerlyk daar tegenwoordig zynde vernietigt worden, zo de waſch met een zeer goet geluk tot in de uyterſte flagaderen gekomen is. Ja de ſponsagtige ſchede van den piſweg, zo vol overal van blaafies, behout 'er geen een van deze zichtbaar, wanneer dezelfs vaten door deze inſpuyting opgevult zyn. Maar zo 't gebeurt, dat de ſtoffe door die uyterſte uytwerppypen der flagaderen tot in het holle korreltje toe overgaat, dan geſchiet 'er een verwarring van alles : om dat men alleenlyk gelyk als een zekere uytſtorting buyten de vaten ziet, 't welk is de ware opvulling van 't blaafie: 't gene wederom zeer klaar aangetoont wort, zo dikwils als de opvulling van 't vetvlieſ, blaasagtige vlieſ, ſponsagtige lichaam der roede, en van diergelyke geſchiet : want dan *verwart de uytgeſtorte waſch alles*. O hoe fraye dingen zouden voor de ſchrandeheit van deze eeuw verborgen zyn gebleven, indien gy tot uwe byzondere vindingen alleen gebruykt hadde de konſt van de vaten door waſch op te vullen! Wie zou ooit gedroomt hebben van 't wonderbaarlyke blaasagtige vlieſ van de maag, van 't gedarmte, van 't balzakie, en van 't voorhoofd? wie zoude gedagt hebben op 't zeer konſtige maakzel van de milt, ſponsagtige lichamen der roede, piſweg, en van 't roedenhoofdje? In der daat alle deze verdwynen zodanig door de ingeſpote waſchagtige ſtoffe, dat ze geen 't minſte ſpoor van haar beeltenis overlaten. Dat 'er zulke fraye zaken door deze konſt ontdekt zoude worden, is 'er zo verre van daan, dat zy in tegendeel daar door worden vernietigt : maar tot een groot nut voor de wetenſchappen gebruykt gy hier een ander konſtwerk : dewyl gy de delen, geen flagaderlyke, maar andere, van al 't bloet ontlaſt, en gezuuyvert, door een droge ingeblaze lucht opgeſpannen, en naauw toegebonden, verdroogt. Als dit uw Edel konſtwerk, waarlyk alle lofwaardig, enig aldus toebereit deel van 't lichaam zichtbaar maakt heeft, vergelyk dan dat zelfde door ingeſpote waſch bereide deel met het voorgaande, in waarheit gy zult 'er geen gelykenis in vinden, maar oordelen, dat zy gantſch andere lichamen zyn. Ey lieve, over denk dit!

M m m m m m

op

op dat men wel begrype, tot hoe verre men uyt deze zaken vylyg befluyten mag. Zekerlyk de vliezen zyn fyn, en van alle kanten van de uytzettende stoffe gedrukt, dat zy met geen vergrootglazen binnen de waschagtige stoffe gezien, of van die stoffe onderscheiden kunnen worden. Zie daar, *Beroemde Hr. Ruysch*, alle deze zaken kunnen bygebragt worden voor de Malpighiaansche Leer tegen dat bewys, 't welk gy haalt van 't bezien van een opgevulde lever, vertonende aldaar over al alle de vaten, maar geen klieragtige holligheden.

Maar gy brengt een ander bewys, en dat nog krachtiger by, om deze verzonne blaasies in de lever over hoop te werpen. Ik verwondere my over de fynheit van deze zeer verstandige vinding. Namentlyk de lever aldus nu toebereit door opvulling, weekt gy wel en lang in water, waar door gy de Vliesies en banden, welke of zo zeer vaste, of zo kleine vaten hebben, dat'er in derzelve delen geen wasch ingedrongen is, losmaakt, ontbint, en met in water te schudden voorzigtiglyk van een scheidt. Op welke wyze de uysterste haairfyne opgevulde vaaties van malpighianen los en vrygemaakt worden, en dan verbeelden zy zo net enkele pypies gelyk als een uytgebreide penceel, dat een ygelyk met zyne Ogen niets blaasagtigs in 't geheel ziet. De zaak verklaart gy openhartig in den *derden Brief* op de 251. blatz. Ik vreze evenwel, dat *Malpighius* voor dit bewys zelfs niet wykt. Vermits al dat van 't kleinste vaatagtige, 't welk niet van de wasch als een balsam bewaart wort, in 't water door 't verrotten langzamerhand versmelt, geschyden, en afgewasschen wort. Derhalven scheidt zucht het vliesie van 't korreltje van de opgevulde vaaties af, latende daar na deze alleen overblyven. En daarom is dit fyne konststuk wonderbaarlyk goet, om die kleine, nu opgevulde, vaaties te verklaren, te onderscheiden, en te bezien. Waarom deze uwe zeer zeltzame vinding onder de fraayste ontleetkundige behandelingen altydt zal worden gestelt, en zal nooit by de nakomelingen zyn welverdiende lof verliezen. Ondertuffchen nogtans zoude hy grotelyks dwaalen, die deze dingen gezien hebbende, geloven zoude, dat de natuurlyke lever niets anders gehadt hadde, als deze vaten. Maar hy zou vylyg verzekeren, dat al het opgevulde aldus van 't ongevulde afgescheide kan worden; maar niets verder.

Eyndelyk dringt de derde Vinding het meeste van alle, waar mede gy aantoonde de afwezentheit der korreltjes. Namentlyk de stoffe in de poortader gespootten, gaat in den leverpyp, en deszelfs takken. Derhalven een rechte weg tuffchen deze vaten, zonder een tuffchenkomend blaasie, zulende den weg beletten. Ik beken, dat my dit zo sterkt schynt, dat ik by

by na niet wete , of imant de kracht van dat bewys kan ontvlieden. Derhalven zal men alleen moeten doorgronden , of 't waarlyk zo is. Maar dit schynt gy zodanig niet verthoont te hebben , dat wy 'er van verzekert zyn. Gewisselyk in uwe schriften heb ik de zaak niet bepaalt gevonden. My geheugt wel , dat de waschagtige stoffe in de scheilflagaderen gespoten voortgedrongen is tot in de holligheden van 't gedarmte , in 't 2. anat. cabinet op de 542. blatz. in de holligheit van de maag , in 't 6. cabin. op de 685. blatz. Maar gy weet zelfs wel , dat aldaar een tweederly toestel is ; dewyl zommige eindens van die flagaderen onmiddelyk eindigen in de holligheden van deze lichamen , in dewelke zekerlyk een fyne , wateragtige vogtigheit , regelregt van 't bloet afgescheide , aldaar tot haar gebruyk ontlast wort ; maar zy hebben ook aldaar andere eindens , dewelke in de Peyeriaansche , en Brunneriaansche klieren ter zelve plaatze gelegen , uytgaan , omtrent welke de ingespote stoffe zo niet uytlegt , maar wederhouden zynde in de vlegtingen der vaaties , schynt vlekies van wasch te verbeelden ; gelyk wy zo klaar zien in uwe toebereidingen. Derhalven leert ons uwe konst voorzeker , dat in vele , en mogelyk in alle delen van 't menschelyke lichaam de uysterste pypies oorspronkelyk van de bloetvoerende flagaderen zodanig geschikt worden , dat zy onmiddelyk , zonder tusschenkomst van een klierig werktuyg , eindigen in opene wegen , door welke de fynste , dampige , waterige vogten vry uytwaassenen , gescheiden , en ontlast worden , of buyten het lichaam zelfs , of in deszelfs groter , of kleinder holligheden. Dat ziet men blyken in de huyt , mont , keel , flokdarm , darmen , maag , hersenen , borst , het hartzakie , den buyk , schederok der ballen , baarmoeder , waterblaas , en in alle kleine holligheden van 't lichaam. Evenwel verneemt men te gelyk , dat 'er by na op alle die plaatzen ook geschiedt een andere verspreiding der uysterste flagaderlyke pypies , omtrent de klieragtige blaasies ter zelve plaatze geschikt ; want door deze wort een zap gescheiden , 't welk in die groefies nedergelegt wort , op dat het door vertoeving , stillstant in deze plaatzen , de rontomgaande warmte , verandert zynde , tot zekere gebruyken , door bequame tyden bewaart , van pas kan besteet worden. Uwe proeven leren niet anders in de ingewanden zelfs. Van de nieren zegt gy in 't 1. anat. cabinet op de 501 en 506. blatz. in 't 2. cabin. op de 543. en 547. blatz. dat de wasagtige stoffe in de nierflagader gespoten gaat in de Belliniaansche waterwegen , tepeltjes , bekke , pisleiders , aderen , en by gevolg dat 'er aldaar geen klieren zyn. Ondertusschen bekent gy evenwel in 't 2. cabin. op de 546. en 547. * blatz. dat 'er in een kalfsnier daar en boven klieren tegenwoordig zyn. En in 't

3. cabin op de 584. en 585. blatz. als mede in 't 4. cabinet erkent gy, dat 'er in mensche nieren kleine ronde lichaamtjes zyn, welke gy nog niet wel genoeg kent. En dikwyls hebbe ik gedacht, of niet de inspuyting door U gedaan, wanneer zy alle vaten, die zy aanraakt, zeer volmaakt opvult, des te meer andere uytwischt. Maar als zy minder doorgedrongen is in de uysterste vaten, dat zy dan andere nog zichtbare, en wel te onderscheidene lichaamtjes overlaat. En dat het daar door komt, dat gy in de milt zomtydts klieren toegestaan, zomtydts dezelve ontkent hebt. Want ik weet zeer wel, dat gy aldus gesproken hebt, om dat gy de zaak zelfs op dien tydt alzo gevonden hebt. Maar ik twyffele, of gy niet op verschyde tyden klieren gezien hebt, dog op andere tyden geenzints, naar de wasch mijschien dieper, of minder volgens de verscheidentheit der uytflagen doorgedrongen hadt. Derhalven meen ik, dat 'er aan weerskanten van ons genoeg gezintwift is over *de eerste vertoning van Malpighius*; waar mede beweert wort, dat de vergelykige ontleetskunde van dieren door by na allerly soorten derzelve waargenomen, en ook in de menschelyke lichamen zelfs geoeffent, blykbaarlyk voor de zinnen verthoont, dat 'er *over al in de lever klierige korreltjes gevonden worden*, en dat zy aldaar *zyn het werktuyg zelfs van het te schyden levervugt*.

Het andere bewys van *Malpighius* om die korreltjes in de lever aan te tonen, heeft hy gehaalt *uyt de Ziektens*: dewyl hy opmerkt de stoffe, de grootte, de figuur, de na elkander volgende aangroeying, de zitplaats dier zaken, welke in de lever aangemerkt zyn, en hy deze ook met aldus allengskens te vervolgen overweegt. Want alle die dingen worden 't allerbeste begrepen, indien wy stellen, dat die holle blaasies in 't ingewant het afgescheide vugt weerhouden, veranderen, en in zodanige Ziek-stoffe omkeren, dewelke dan in de holligheit van dit blaasie een bequame plaats verkregen hebbende, aldus verdikt, aangroeit, en op die manier zyn vasthoudendt vat zelfs uytzet. Want het schynt niet geloofbaar, dat deze vaten dan nieuw geboren worden, maar men houdt het liever waarschynelyk, dat die, welke natuurlyker wyze om de kleinste onzichtbaar waren, nu door den uytzettenden hoop vergroot schynen, en wegens de hardigheit der opvullende stoffe zodanig blyven, en niet wederom neerslaan. 't Schynt dan, dat een Ziekte in deze blaasies doet, 't geen gy door uwe konst van opvulling in de slagaderen ofte aderen te weeg brengt; en gelykerwys gy met waarheit beweert, dat gy aldus hier geen nieuwe vaten maakt, maar de gemaakte alleenlyk vergroot, zo schynt het waar te zyn, dat alhier volkomen het zelfde geschiet. In der daad

daad de naauwkeurige. *Regemorterus* heeft in 't lyk van een leverzugt-ige gezien, dat de gehele Menschelever uytwendig, en inwendig, over al vol was van holle blaasies gelyk als erwten, by *Glissonius* de Hepate C. 8. *Malpigh.* de Hepate 63. Deze Autheur zelfs heeft in een doodt lichaam van een Mensch aangemerkt, dat het buytenste, hoekige, gedeelte van dit ingewant vol was van zeer vele blaasies, in grootte en gedaante als van een [*vicia*] wik, derhalven rontagtig, en wel met gal opgevult. in *Posthum.* pag. 30. in 't lyk van een mensch, die met [*strumæ S. Scrophulæ*] gezwolle klieren geplaagt was, was die gehele lever van alle kanten vol met klieren vervult met een kalkagtige stoffe; in een andere lever van een mensch door de tering gestorven, verbeelden de klieragtige puyfies over al zo net klieren, dat 'er niets klaarder te zien was; gelyk *Blankaart* in zyne *anatomia practica* verhaalt.

Saltzmanus schryft de lever gezien te hebben met zeer vele klieragtige knobbeltjes onderscheiden, van achteren deszelfs gehele lichaam met klieren, na erwten gelykende, opgepropt. *Forestus* getuygt dat hy dezelve gevonden heeft in overvloedige lichaamtjes als boontjes verandert. *Malpighius* in Ep. ad Spon: heeft de gehele lever, ontaart in bolrontagtige harde knobbeltjes met een stoffe gelyk als steen opgevult, gezien. *Glissonius* de Hep. Cap. 8. heeft in deszelfs bultige gedeelte een bolront papgezwel, van vyf oncen zwaar, aangemerkt.

De Veretterde lever in een Jongman opengesneden zynde, zyn 'er uyt de wondt binnen vyftien dagen, met den etter, blaasies als Kuyt van Visch, vol met een wateragtig vogt, zo gehele, als aan stukken gebroken, tot duyzenden toe uytgekomen. In 't dode lichaam was de gehele lever in 't bultige gedeelte vol grote en kleine blaasies. Dus verhaalt *Panarolus* *Pentec. V.* observ. 16.

Waterblaasies, of blaasies met wey opgepropt, deszelfs gehele lichaam door, zyn ook aldaar gevonden. Waar van gy zelfs waarlyk een zeer merkwaardig voorbeeld bybrengt, in 't I. anat. cabin. op de 507. blatz. in 't 6. cabin. op de 677. 678. blatz. alwaar gy zo duydelyk verhaalt in 't dode lichaam van een waterzugtige gezien te hebben de lever geheel en al zodanig verandert in ronde blaasies, met een slymige of lillige en heldere stoffe gevult, zo dat 'er in de gehele lever niet het minste van de poortader, holader, leverslagader, of galbuyzen overgebleven was. Aldaar wort gezegt, dat deze blaasies ook het binnenste van dit ingewant bezet hadden, zo dat zekerlyk de gehele leverklomp in dezelve verandert was. Aldus is 't met de zaak zelfs in deze aangemerkte ziekten in de lever gelegen: waar door derhalven klaar blykt; dat

in de binnenste, en deszelfs kleinste delen, en schuyelhoeken, die gebreken plaats hebben, welke men aangemerkt heeft eigentlijk voor te vallen in de allereenvoudigste klieren van 't lichaam, hier vore, geloof ik, genoeg bygebracht. Is 't dan niet hier om zeer waarschynelyk, dat het binnenste maakzel van dit ingewant binnen by zich heeft werktuygen, aan deze klieren gelyk? Nademaal de ziekten daar in ontstaan dezelve zyn, en nooit in andere delen van 't lichaam, als in deze gevonden worden. Waarlyk al wie het gewicht van deze twee bygebrachte redenen met een nauwkeurig oordeel overweegt, hy zal, zo ik niet geweldig in myn mening bedrogen worden, de kracht van 't Malpighiaansche bewys, het welk hy van de ziekten in dit ingewant haalt, zo ydel niet bevinden. Evenwel ben ik niet onbewust, hoe fyn gy 't zelve zult trachten te verzwakken, en verydelen: dewyl gy meent, dat alle die ziekten van de lever van gelyken kunnen komen uyt een ontaarding der uysterste vaten, aldus haar figuur veranderende, na dien zy op haare uysterste engten verstoppt zyn; zo dat zy, de oude gedaante van een pyp verloren hebbende, door de wederhoude en opgehoopte stoffe in diergelyke gefigureerde bolronde, of veelgrondige, blaasies hervormt worden.

Maar my dunkt tegen dit uw gevoelen te stryden, dat de uysterste pypies, welkers uyteindens gy verbeelt aldus verandert te worden, daar ter plaatze, alwaar deze uytzetting tot een blaasie begonne wort, nootzakelyk ook moesten uytgezet worden: dewyl 't onmogelyk schynt, dat het uysterste alleen zodanig zoude worden uytgespannen, maar een wynig hoger tot zeer naauwe engten zoude toelopen. Deze blaasies nu groeyen van de kant der toevoerende vaten zo vast tegen de vernauwde vaatjes aan, dat zy enkel vezelen schynen, hebbende niet meer een zichtbare vaatagtige holligheid. Ten andere komt 'er deze bestendige aanmerking by, dat 'er nooit in enig vat, aan 't einde verstoppt, zodanig een bolront byna over al besloten blaasie van een verstoppende stoffe geboren is, maar wel altydt op die plaatzen van 't lichaam, in welke de blaasies voor af geweest zyn. Overweeg in de slagaderen een *aneurisma*] slagaderspat, in de aderen van [*varix*] aderspat, in de watervaten de [*phlyctenæ*] blaren: waar dog is ooit in deze een van alle kante beslote gezwel aangemerkt geweest? Bezie de stenen in de pypen van 't lichaam gegroeit: Zekerlyk deze gevormt zynde hebben nooit in enig vat een gezwel gemaakt, op 't einde van 't vat in 't gedeelte van 't verknogte pypie toegesloten; maar liever zal altydt de pyp verwydert zyn! Aldus hebben de stenen, gegroeit, groot geworden, en

gevon-

gevonden in de quylwegen van den mont, in de leverpyp, galblaaspyp, gemene galweg, pisleiders, nooit te weeg gebragt, dat het hier door toegeslote gedeelte een gedaante en maakzel aanneemt, als wy in de zak van 't honing, pap, spekgezwel, en een waterblaas, boven beschreven hebben. Maar in tegendeel wort altydt zodanig een pyp verwydert ook na dat deel, van waar de verstoppende stoffe allengskens gevloeit is. Ja laten wy de plaatzen beschouwen, alwaar wy zeker weten, dat duyzenden van vaatjes verstoppt, opgevult, uytgezet, en eindelyk geborsten zyn; nooit zien wy, dat aldaar deze eindens in vervulde blaasies veranderen; maar in tegendeel. Want de stoffe van een ontsteking tot etter overgaan zynde, een ettergezwel vormende, heeft nooit gemaakt een vliezig vat, eeltig, dik, kraakbenig, gelykvormig, binnen de holligheid met gladde wanden; maar in tegendeel een gezwel, 't welk met een inwendige gescheurde ongelyke oppervlakte zich vormt tusschen de verbryzelde vaten, welkers stoffe voortvloeit, en niet in dwang gehoude zynde binnen een ofte meer vliezen, hier en daar doorvloeit, de bygelegene verscheurde vaten doorknaagt, en hier door hollen, pypen, en groeven verwekt.

Dog gy hebt eindelyk een zeer fyn, uyt het binnenste der ontleekunde getrokke, en aannemelyke manier bedagt, waar door gy meent te kunnen verstaan, en aan anderen verstaanbaar maken, hoe de gehele lever, alle deszelfs vaten vernietigt zynde, kan verardert worden in bolronde allengskens met vogt opgevulde blaasies; en dat het niet nootzakelyk is toe te staan, dat deze uyt voor af daar zynde kleinder blaasies voortgekomen zyn. Namentlyk gy hebt getoont, dat de groter, en ook kleinder vaten van buyten met een blaasagtig, zeer rekbaar, teder, omringendt vlies bekleet worden: dat hierom het toevloeiende overtollige water in de huysies of blaasies van dit vlies nedergestort wort, ende aldaar voortbrengt een *Waterzuchtigheid*, die men *Anasarca*, dat is het water tusschen vel en vleesch, noemt, als 't onder de huyl zit. Maar wanneer dit waterig gezwel groter wort, meent gy, dat door deze buytenporigen aanwas die vaten, welke met dezen rok omringt zyn, zodanig worden gedrukt, dat zy geheel en al worden vernietigt, toegedrukt, aan een groeyen, en veranderen in dikke vezelen, aan welke men de gehele hoop van waterblaasies van alle kanten ziet hangen. In der daat met aandacht hebbe ik deze gedachten overwogen, dewelke gy waereltkundig gemaakt hebt in 6 Cabinet op de 678.706.707. blatz. En ik bekenne, dat 'er naauwlyks iets verstandigers kan worden voortgebragt. Verdraagt ondertusschen geduldiglyk, gelyk gy gewoon zyt my-

ne

ne gedachten zo zachtmoedig aan te horen, dat ik opentlyk voor U de zwaarigheden verklare, die my wederhouden, en beletten, dat ik tot uw gevoelen kan overgaan. Voor al geloof ik toegestemt te worden, dat nooit een waterzugt verwekt heeft bolronde gezwollen, of van alle kanten beslote waterblaasies, ten zy op die plaatsen, alwaar *Malpighius* natuurlyke bolronde lichaamtjes hadde aangemerkt. Heeft het water van 't balzakje in deszelfs blaasagtig vlies ooit waterbelletjes voortgebracht? nooit. Maar zeer grote menigmaal in den schedenrok. Hebt gy wel ooit in 't vet of blaasagtig vlies, wegens een wateragtige zwelling zeer veel uytgezet, gezien grote, zichtbare, onderschydentlyke waterblaasies? neen. Maar in de eyerneften, en hare eyertjes zeer dikmaals. Aldus hebt gy van gelyken in de blaasies der onderbuyks ingewanden, en die, welke natuurlyker wyze zitten in de holle oppervlakte van 't buykvlies, gezien opgevulde, hangende waterblaasies. Dat meer is, Gy zelfs hebt dit door konst opgeblaze vlies nooit door de slagaderen, maar door andere opengesnede plaatsen vervult. Zelf hebt gy 't toen ook niet na waterblaasies doen gelyken. Maar gy verandert het in een wonderbaarlyk, en verwart doolhof, daar by na niet uyt te komen is. Waarlyk wie alle deze dingen vryhartig overweegt, zal niet kunnen geloven, dat uyt een waterige opblazing van dit vlies waterblaasies zyn ontstaan, in welke de gehele lever verandert was. Maar indien wy stellen, dat de blaasies met een onvloei bare stoffe opgevult, door een nieuwe gestadige ophoping groter geworden zynde, allengskens opzwellen, eindelyk boven maten uytzwellen, anderen vaten drukken, wort de zaak gemakkelyk begrepen, en van alle kanten met voorbeelden bevestigt.

Eindelyk het laatste bewys, dat *Malpighius* bybrengt, om die korreltjes in de lever te bevestigen, wort hier uyt getrokken; dat in de eerste aangroeying van de lever in een kuyken, *Harvæus* voor dezen aangemerkt heeft, en *Malpighius* zelfs bevestigt, dat de gehele lever 't zamengestelt wort eerst uyt enkele blaasies, zo net druiven verbeeldende, die door hare steeltjes aan een groter of gemene steel zyn vastgegroeit, dat het gehele maakzel daar uyt voortkome op 't naauwkeurigste het Druivenkruydt, ofte een tros Druiven gelykt. Gelyk hy op de 63 blatz. in zyn verhandeling van de lever verhaalt. Zo dat de lever toen in 't eerst dat maakzel gehad heeft, het welke gy in die waterzugtige lever beschreven hebt. Deze zaak bevestigt waarlyk het gevoelen van dien wakkeren man. Maar dewyl 't my niet voorstaat, dat gy iets tegen dit bewys gestelt hebt, schyde ik van de zaak af, na dat ik de bewyzen van *Malpighius* voorgestelt, en beweert hebbe. Wat heeft men nu van noden over de andere ingewanden

den te handelen? In der daat in dit eene de zaak afgehandelt zynde, is genoeg, en de ware gang der natuur in de scheidings te bewerken wort'er over al geopenbaart. De voorstanders storten haar zap; uyt de uysterste slagaderen in haren gehelen omtrek afgescheiden, in holle, vry zichtbare, onderscheide, met uytloospypen voorziene blaasies, en bewaren 't zelve, tot dat het tot een tydig gebruik ter regter tydt wort uytgedrukt. De by de roede gelegene *Cowperiaansche* klieren doen by na op gelyke wyze het zelfde. In 't klierbedde is de zaak door de ontleding der beesten het allerklaarste: in 't welke de fynste takjes van de maagslagaderen een quyl gelykendt water van 't bloet afscheiden, in blaasjes ontlasten, van waar zy door uytloospypen uyt yder blaasie afkomstig en tot een groter buys verenigt, eindelyk het vogt, in 't gehele lichaam van 't klierbedde gemaakt na de darmen heen zenden. Wat zal ik van 't zaat zeggen? 't welk in de uysterste kleinste scheivaatjes van 't slagaderlyke bloet afgescheiden, in een lang en gemeen blaasie gevoert, door de wyder bogtige holligheden, van 't opperklootje wederhouden, gestooft, verandert, door de sponsagtige zaataanbrengende vaten in de zaatblaasies ontfangen, en aldaar wederom in deze blaasagtige huysies het zelfde ondergaan hebbende, wort ter bequamer tyden bewaart, wederom niet zonder een gedurige verandering. Voeren niet insgelyks de quylklieren, de borstklier, de schiltgelykende kraakbeensklieren, de maagpypsklieren van *Vesalius*, het zelfde uyt? Derhalven blyft'er niets overig, als dat wy besluyten, dat het gevoele van *Malpighius* en U nu genoeg voorgestelt is, zo dat een bequaam kenner deze zaken met het binnenste van zyne gedachten overleggende, het geschil, zo'er evenwel enig overbleef, tusschen zulke grote Autheuren beslissen kan. Want een yder van U. verzekert, dat alle scheidings geschieden, door de uysterste vaatjes, nooit door een klier. Byde zult Gyl. toestaan, dat het gescheiden vogt in blaasies by de scheivaten gelegen ontlast kan worden, en dat zulks menigmaal geschiet. Mogelyk heeft *Malpighius* te veel in 't algemeen gezegt, dat alle scheidings in de klieren geschieden. Gy hebt aangetoont, dat'er vele voorvallen, alwaar geen klieren zyn. Maar wederom hebt gy zelfs misschien alte ruym verzekert, dat alle scheidings geschieden zonder bykomst van klierige blaasies. Nu dunkt my derhalven het werk te hebben afgedaan, 't welk gy my hadt aanbevoelen, waar tegen ik my zo lang hebbe aangekant, evenwel drong gy'er altydt weder op aan. Het doet my leet, dat ik deze zaak niet na waarde hebbe afgehandelt! want dit alles hebbe ik eerder met een ruwen aanval, als een rype overdenking beschreven. Verscheide, en niet te

1194 ONTLEETKUNDIGE BRIEF VAN
vermeiden, of uyt te stellen bezigheden hebben my bezet; door welke
voorwaar het vrye gebruyk des verstants belemmert geweest is, terwyl
de gezochte gaven van een gelukkige ledigen tydt zich onttrokken heb-
ben, en de beminde stilte van eenzaamheit na wensch niet gunstig ge-
weest is. Weshalven, ik verzoeken zoude, dat gy deze schriften
met zo een goetgunstigheidt aanneme, dat zy eerder stoffe verlenen,
om van anderen vermeerdert, en beschaaft te worden, als dat zy door
het tegenwoordig werk nu afgedaan en volmaakt zyn. Vaar wel, *aller-
beste Vrient*, en blyf lang gezont!

Geschreven te Leyden 17de 21.

E Y N D E.

ONT-

ONTLEETKUNDIGE
BRIEF

Van

FREDRIK RUYSCH,

Waar mede hy den zeer Beroemden Heer

HERMAN BOERHAAVE

beantwoort.

DAt ik dikmaals de eer gehad hebbe met U te redeneren over de bepaling, en het wezen der klieren van s' menschen lichaam, en vele andere dingen, en hoe grote nuttigheit ik daar uyt getrokken hebbe, zal nooit uyt myn geheugen gaan. Maar neem myne vryheit niet qualyk, wanneer ik zegge, dat gy onder onze 't zamen spraken niet duyfter te kennen gaf, dat gy vele zaken beter zoudt konnen bybrengen, en waar op ik ook gemakkelyker zou konne antwoorden, indien gy aan my van deze stoffe schreef, als wanneer gy alleen een montgesprek met my daar over hielt. Welke gedachten goetkeurende, hebbe ik niet nagelaten, U gedurig aan te manen, en ernstig te verzoeken, dat gy my een brief over dit werk zoudt schryven, op dat ik dezelve gelezen hebbende zou konne beantwoorden. Wat gebeurt 'er! Na dat ik dit verzoek menigmaal herhaalt, maar gy zeer lang uytgesteld hadde aan 't zelve te voldoen, stuurt gy my eindelyk geen kleine brief, ja geen brief, maar by na een geheel boek! en dat meer is, gy verzoekt my, op yder stuk in 't byzonder ten eersten, en naauwkeurig te antwoorden. Waarlyk, *zeer beroemt Hr.*, dat hadde ik niet verwacht! Denkt gy dan niet, *myne allerbeste Vrient*, op de veelheid van myne Oeffeningen? Ik ben immers gantschelyk bezig in 't onderzoeken der delen van

N n n n n 2

s' men-

s' menschen lichaam, op dat ik, zullende haast myn leven door hogen ouderdom eindigen, nog iets voor myn doot ontdekke, welkers beschryving dienen kan tot verbryding van *Godts* Heerlykheit, en nut van myn evennaasten. Gestadig denke ik van my, 't welke onze *Brave Cats* van zich zelfs schreef: *Schoon my de rust nu leert, echter kan ik niet stil wezen. Maar wat zal een mensch, als ik ben, uytvoeren? ik telle boven de 't achtentig jaren, ik ben verre van myn eerste leeftyd afgelegen, maar naast aan 't Graft.* Val derhalven een Oudtman van zulke hoge jaren zo niet aan, maar geeft wat tydt! Ik hadde wel gewenscht tot meer gemak, dat gy uwe voorstellingen korter gemaakt hadde; dog om dat gy oordeelt, dat zy zo wytlopig moesten worden verhandelt, zal ik my daar ook aldus nagedragen. Ik zal de zaak zelfs wel ernstig behandelen, maar met bewaring van vrientschap, en zonder enige verwaantheid: want ik zal meer schryven, om te konne leren, als zelfs te onderwyzen.

In 't voorste van uwen brief zie ik, dat gy voornamentlyk acht geeft op den zeer geleerden Heer, *M. Malpighius*, welkers gevoelen gy wilt, of schynt te willen, beschermen; maar gy neemt ook te gelyk andere vermaarde mannen tot hulp. Wat my aanbelangt, ik zal in tegendeel myne zake alleen door proeven beweren, en zodanige bybrengen, welke met de Ogen des lichaams konnen gezien worden, want dit is ondervinding; maar die alleen een beschouwing door de Ogen des verstants vereiffchen, zal ik aan anderen overlaten, die vermeynen, dat de redeneringen boven de waarnemingen te schatten zyn.

Laten wy dan zien, wat de Grote, en zeer pryzenswaardige *Malpighius* vaststelt van de klieren in 't menschelyke lichaam, en voornamentlyk wat denkbeelt van de allereenvoudigste klieren hy geeft. Hy zegt, *dat dat deel van ons lichaam, 't welk met een eenvoudigen toestel van een eige vlies een holle omslag maakt, binnen welke een byzonder vogt, geschyden, begrepen, gevoet, verandert zynde, en eindelyk door een lozingpyp daar van daan uytgelost, gezien wort, de allereenvoudigste der klieren is.*

Wanneer ik deze bepaling naauwkeurig overwege, zie ik, dat men volgens deze zoude moete zeggen, dat de galblaas dan ook een zodanige klier was; om dat daar aan alle die eigenschappen toekomen, welke in deze bepaling zyn uytgedrukt. Verwekt dit niet een verwerring in de leer der delen? maar laten wy zien, hoe andere zeer beroemde Auteurs, dewelke voor *Malpighius* geschreven hebben, de klieren bepaalt hebben; hoe groot zal het onderscheidt wezen? Dog ik wil hier
niet

FREDRIK RUYSCH aan HERMANUS BOERHAVEN. 1197

niet uyt spreken, wie beter bepaalt heeft, laat een yder zyn gevoelen over deze zaak vryelyk zeggen, zo 't maar rechtmatig is, bequamer voor een onderschydener leer. In deze uytbeelding van *Malpighius* zie ik niet, dat 'er enig gewag gemaakt wort van vaten, alleenlyk maar van een uytwerpvat, daar 't in tegendeel blykt, en van aangetoont is, dat de *slagaderen en aderen* de voornaamste delen, die een klier uytmaken, zyn. Derhalven zou men volgens het gemene gevoele der Redenkonstnaren. van 't voornaamste een benaming moete maken. Maar om dat ten tyden van *Malpighius* de konst van opvullen, die wy om de uysterste eindens der bloetvaten te ontdekken zo gelukkig gebruyken, zo wel niet bekend was, gelyk hy zelfs in zyne boeken zegt, daarom is 't geen wonder, dat 'er in deze bepaling van de vaten niet gesproken wort. Ik twyffele niet, of hy zoude, zo hy deze vaatjes gezien hadde, gelykerwys zy in onze berydingen te zien zyn, ook zyne bepaling verandert hebben. Maar zulks was dien groten Man onmogelyk. Ik bekenne ook, byaldien ik die vaatjes met myn eige Ogen in berydingen voor vele jaren gezien hadde, dat ik zelfs te vore niet zoude geschreven hebbe, dat de milt uyt klieren bestont. En schoon ik zodanige ontdekt hadde, hoe zoude ik, een Jongeling zynde, toen ter tydt hebbe derven een andere tegen de over al aangenome leer invoeren? zy zouden alle op my, die toen nog vele jaren, nog gezach hadde, nog genoeg van proeven voorzien was, hebben aangevallen, en my uyt den rang der Ontlederen gedreven: gelykerwys in de vertelling van den verbannen Aap verhaalt wort; om dat hy met de anderen tegens het verrotte hout niet wilde aanblazen. Maar nu ik de dode lichamen zo inwendig als uytwendig wederom door myn konst gelyk als in een volkome levendige staat kan brengen, beschouwe ik de ontleetskunde met heel andere ogen. Want door deze konst zien wy in de lichamen nu het gehele gestel der bloetvaten tot hare uysterste eindens toe. Wat een ongelooflyke verscheidentheit derzelve merkt men aan in deze, of andere plaatzen? waarlyk over al is 'er een andere, en gantsch byzondere toestel; en dit alles geschiet volgens het verscheyde werk, 't welk zy in yder deel van s' menschen lichaam moeten verrigten; dewyl zy zo vele verschillende vogten uyt het bloet, of deszelfs wey, of voedende wey van 't bloet, moeten voortbrengen. Ik gelove, *zeer beroemde Heer*, dat deze vertoning der bloetvaten na myn doot nog gelegentheit zal geven om zeer vele nieuwe zaken, van de gemeen gemaakte gantsch verschillende, te vinden, te schryven, en te onderwyzen.

Laten wy nu wederom tot de zaak zelfs overgaan; het woort *glandula*,

dula, een *klier*, is een verklaring woort van *Glans*, een *Ekel*, *aker*, zo dat dit deeltie ten minste enige gelykenis moet hebben van een *Ekel*; maar zodanige gelykenis ziet men niet tusschen den dunnen *Vlieziger omslag* van een kleine holligheid, en de vrucht van een *Eikenboom*: waarom zelfs door een gebruyk der taale zodanige kleine, en naauwlyks zichtbare deeltjes van 't lichaam geen klieren moesten genaamt worden.

De omslag zelfs van deze also gezegde klieren kan maar gehouden worden voor een deel, 't welk in 't uytleggen van deszelfs bediening alleen is lydende: maar de vaatjes, daar ik nu van begonnen hebbe te spreken, zyn werkende, en uytvoerende delen, door een zekere onuytlegelyke kracht haar van *Godt* in de schepping ingestort, gelyk wy nu zeker weten, dat de zaak in de kruyden zelfs volkome ook zodanig gelegen is, dewelke insgelyks haare verschyde zapvoerende vaten hebben, waar van ik in myn *derde tiental van aantekeningen* geschreven hebbe: Maar hoe deze uysterste vaten zo verscheidentlyk op verschyde plaatzen gemaakt worden, kan geen mensch met zyn onderzoeking naspeuren, alleen kan hy de gemaakte vaten wel waarnemen; het overige weet *Godt* alleen, die ze alle aldus gemaakt heeft.

Na de gegeve uytbeelding vaart gy voort te schryven, dat de kleinheid, en velerley verschydenheit derzelver, zo in de uytwendige als inwendige gedaante, gelyk ook in de verandering van 't afgeschyde vogt, oorzaak is geweest, dat men geloofde, dat het ware maakzel derzelver by na met geen gedachten konde bevat worden.

't Geene gy hier vaststelt, *Waarde Heer*, is 't zelfde, dat ik in deze zaak oordeele; maar het strydt regtdraats tegen 't gevoele van *Malpighius*, en die onvolkome uytbeelding, welke hy van de klieren gegeven heeft. Want byaldien die deeltjes zo klein, en onzichtbaar zyn, hoe zal dan iemand zo vryborstig derven zeggen, dat een allereenvoudigste klier een hol vliesje is, voorzien met een uytloosvat? Zo hy hier nu tegenwoordig was, zoude ik gewiffelyk aanstonts verzoeken, dat dat naauwlyks zichtbare werktuygie voor my zichtbaar gemaakt wierdt, op dat ik konde geloven, dat het aldus gestelt was; maar ik weet wel dat zulks niet kan geschieden, en daarom wil ik U uyt eerbiedigheit op deze zaak niet aandringen. Als of dit nog niet genoeg was, voegt gy 'er nog by, dat de verscheidentheid van deze klieren, en derzelver vogten oorzaak is, dat het maakzel en gedaante van deze lichaamtjes onmogelyk konde begrepen worden. Dit alles strydt niet voor *Malpighius*, maar in tegendeel voor my. Op dat gy de moeyelykheit om het maakzel te vinden vermeerdere, voegt gy 'er nog by, dat die voornamentlyk daar

van

FREDRIK RUYSCH aan HERMANUS BOERHAVEN. 1199

van afhangt, om dat zy na den doot verandert, toegetrokken, zappel-
loos, toegevallen zynde, naauwlyks iets van hare bloetvaten te voorschyn
brengen; Dit helpt my ook: want, zo men in 't dode lichaam zo be-
zwaarlyk de natuur van deze alzo genaamde klieren kan zien, om dat ze
aanstonts na den doot verandert, toegetrokken, en van haar vogt be-
rooft worden, hoe wierden zy dan te voren zo opentlyk wederom be-
paalt te zyn holle vliëfies, voorzien met een eige uytloosvat? Waarlyk
het eene schynt hier gantschelyk tegen 't andere aan te lopen. Dit blykt
klaarder, zo wy gedachtig zyn, dat de grote, en 't zamengehoopte klie-
ren, van den Autheur gezegt worden te bestaan uyt deze allerkleinste.
Indien dit waar was, Vraag ik U, waar van daan zoude het maakzel
derzelve zo dik, en vast zyn? Zeker als de koks een borstklier of zwe-
zerik in pasteyen mengen, gy zoudt te vergeeffsch met een lepel of vork
een eetbaar stuk na het koken zoeken, indien zy uyt holle blaasies be-
stonden: maar ik geloof, dat gy die klier nooit gegeten of gehouden
hebt voor holle blaasies, voorzien met een uytloospyp. 't Is 'er geheel
anders mede gelegen. Geen klier wort uyt een enkel hol vlies 't zamen-
gestelt; maar, gelyk zegt is, voornamentlyk uyt vaten; anderzints zou-
den zy eenvoudige ontfang of bewaarplaatfies zyn, gelykerwys de re-
genbakken. Geenzints, alle klieren zyn werkzame, naarftige, altydt
 bezig zynde, dienaren, welke zonder ophouden, of rusten arbeiden,
zo dat men haar nooit met recht enige luyheit of ledigheid kan verwyten.
En nademaal ik nu die verandering, welke de doot in deze delen te
weeg brengt, wederom kan overbrengen in een staat zeer na by aan een
levendige, 't welke *Malpighius* nooit heeft kunnen doen, neem ik die
zwarigheid weg, maar ik toone ook te gelyk de klaarblykelyke voort-
gang der bloetvaatjes tot in de laatste en kleinste groefjes toe; ja ik kan
ook voor 't gezicht doen blyken, dat deze groefjes een overvloed van
die vaatjes hebben. Zo gy echter, deze gelezen hebbende, volhart in
uw gevoelen, dat *Malpighius* de zaak hier wel begrepen heeft, zal ik
't geschil van andere laten oordelen.

Wanneer gy verzekert, dat *Malpighius* deze klieren heeft gezien,
door geen konst verandert, is wederom geheel en al tegens hem: want
zo hy zonder konst onderzoekt, zal hy niets vinden; 't is nooit iemand
mogelyk dit maakzel te zien, ten zy door hulp van deze onze konst. Ja
't is even onmogelyk, als wanneer iemand wilde zonder die konst den
Ruysschiaanschen rok in 't oog van een mensch vertonen. Hoe vele be-
roemde ontlederen ontkennen, en lachen om dit vlies, roepende, dat
het maar verzonnen was? Maar na dat die drift gestilt was, hebben zy
het

het over al erkent; het Cabinet van den *Ruffische Keyzer* toont, dat het zo blyven zal; de Heer *Alinus*, zeer beroemt Hoogleeraar in de Ontleet, en Heelkunde te Leyden, heeft dezen rok met een gelukkige behendigheid toebereit, bewaart, en aan zyne zeer talryke leerlingen vertoont.

Laten de nydige berispen, zy zullen echter deze konst niet nabootzen. Myne Oren zyn al over vele jaren vereelt van zo menigmaal, zo lang herhaalde, en van geen belang bygebrachte tegenwerpingen. 't Roepen was altydt; *Ruysch vergroot door zyn konst van opvullen de uytspanning der vaten boven de natuurlyke grootte; Ruysch verdelgt door zyn konst de klieren, die hy dan daar na ontkent. Ruysch ontkent alle klieren. 't Is beter en vyliger, alle deze dingen in een versch doot lichaam te vertonen*, enz. Wanneer dit slach van volk ook iets in de Ontleetskunde, die zy onderwezen, trachte te vertonen, hoorde men in plaats van vertoning niet anders, als ydele woorden, haarkloveryen, spotterneyen, dikmaals zonder verstant, of reden: dan meenden zy over *Ruysch* te zegenpralen, die zich aan deze beuzelingen niet stoorde. Maar alle zyn zy nu door den doot weggerukt, terwyl *Godt* my nog in een gezont leven laat, en krachten verleent om my dagelyks in deze konst te oeffenen, ik bidde hem, te verhoeden, dat 'er wederom nieuwe met diergelyke drift aangespoort worde, op dat zy zo zeer niet tegen my, als wel tegens haar zelfs door hare eige gemoetsdriften zondigen.

Ik meene, *Vermaart Heer*, dat gy *Malpighius* al te hoog verheft, terwyl gy zegt, dat by die *zwarigheden overwonnen, en eindelyk het verwarde maakzel ontdekt heeft* enz. Hier op wordt ik wederom genootzaakt het zelfde te antwoorden. Niemand kan zulks in een doot lichaam doen; ik kan ook niet geloven, dat gy zelfs, die de inwendigste, en alle tot nog toe ontdekte zaken in s' menschen lichaam tot de kleinste toe zo klaar kent, zoudt durven ondernemen dit my in der daat te tonen, 't welk gy met zo hoogdravende woorden van dezen groten man hier bybrengt.

Maar nu begint gy te verhalen de wyzen, welke gy zegt, dat hy gebruykt heeft tot zo groot een ontdekking, daar gy hem zo grotelyks over roemt. Namentlyk, by *beschouwde door de scherpte des gezichts het lichaamtje van de klier*, enz. Ik zoude dien groten Man ongelyk aandoen, indien ik aan deze zaak twyffelde. In tegendeel, geloof ik, dat hy in zyn tydt gebruykt heeft alle hulpmiddelen, die toen bekend, en in gebruyk waren; maar 't is hem volstrekt onmogelyk geweest, door deze alle het ware maakzel van deze kleine zo genaamde klieren te ontdek-

FREDRIK RUYSCH aan HERMANUS BOERHAVEN. 1201

dekken, ten zy hy eerst de lichamen door onze konst, die toen ter tydt nog onbekent was, in een levendigen staat gebragt hadde. Aldus denkt gy zelfs, dewyl gy 'er byvoegt, *niet verandert door konst*, dat hy die gezien heeft zonder enige konst aangewent te hebben; maar daar is 't ook van daan gekomen, dat hy zodanige bepaling, welke met de zaak geenzints over een komt, gegeven heeft; zo hy de konst van op te vullen, en te bewaren geweten hadde, hy zoude geheel anders geschreven hebben.

Aanstorts telt gy de plaatzen op, waar in hy die klieren vast stelt te zyn, namentlyk, *dat zy gevonden worden door den gebelen omtrek van 't lichaam*. Ik zegge, dat hy ze niet heeft konne vertonen in 't buykvlies, borstvlies, dikke, en dunne hersenvlies, de grote en kleine hersenen. Indien gy zegt, dat de balletjes, billetjes, kliertjes achter den trechter gelegen, ware klieren zyn, antwoorde ik, dat zy geen klieren zyn, maar uytpuylingen der hersenen, ten aanzien van de mergagtige zelfstandigheid, aldaar buyten hare gelyke oppervlakte zich verheffende. Met geen meer zekerheit zal men kunnen vaststellen, dat 'er klieren geplaatst zyn in de Zikkelwyze groef: dewyl zy, welke daar valsche-lyk verbeelt worden, alleen zyn kleine knobbeltjes, welke ook zomtyts in 't dunne hersenvlies gevonden, maar die oordele ik tegen natuurlyk te zyn: omdat zy niet altyt daar gevonden kunnen worden. In de nets-gewyze vlechting zyn ook nooit klieren, schoon zy daar verkeerdelyk van anderen beschreven worden; zo dat 'er binnen het gehele bekkeneel geen klieren gevonden worden, als de pynappel en snotklier, dewelke evenwel geen holle vlieties zyn, verzien met een uytloosvat. Wederom zult gy ze niet vertonen in de spieren, het hart, of in 't hartzakje, hoewel ze aldaar stoutelyk genoeg gestelt worden. Hoe zoude imant ver-geeffchen arbeit doen, die waarlyk, en met 'er daat, deze holle vlieties, en derzelve uytloospypen, in 't middelrif, de lever, en milt voor 't gezicht moest brengen. Ik bekenne, *Zeer Vermaarde Heer*, dat gy hier vele plaatzen aanhaalt, in welke ik toesta dat zy gevonden worden, en haar getal groot is, maar ik wil niet, dat men zegt, *door den gebelen omtrek van 't lichaam*: om dat zulks te veel in 't algemeen gezegt is. Ik zoude niet durven ondernemen, die te vertonen in de oppervlakte van opperhuydt rakende aan het roedenhoofje: of anderen dit kunnen doen, weet ik niet.

Op de 1155. blatz. zey gy, *dat die gemelde klieren gedrukt zynde, een vogt uytgeven*, enz. ik twyffel daar niet aan, voornamentlyk indien gy ze eerst enige uren lang weekt; maar dan wort 'er ook zeer weynig uytgedrukt, evenwel uyt deze meer, uyt andere minder: maar zo lang die

Ooo oo oo

holle

holle vliezen niet voor 't Oog kunnen worden vertoont, wil ik 'er zo stoutelyk niet van schryven. Een gedeelte van de luchtpyp van een mensch, niet gedrukt zynde, in 't water opgehangen, na de opening omgekeert, 't welk ik U dezer dagen overstuurde, vertoonde niet zeer blykbare uytloospypen, en 't was ook niet gemakkelyk enige droppelen aldus daar uyt te drukken. Ja door dit drukken wort het maakzel zelfs verandert, zo dat men deze delen, zodanig behandelt, niet mag houden *voor delen niet door konst verandert*; maar door geweld worden zy dan ziekelyk, verandert, en gekneuft. Eindelyk de gehele hoop van lichaamtjes, dewelke in de luchtpyp, en maagpyp zitten, brengt niet meer van zodanige vogt voort, als'er vereischt wort om de delen vogtig en gladt te maken. Ook zyn daar geen ontfangplaatjes van noden, dewyl het dunne vogt uyt de montjes der slagaderen uytgestort zynde, nu hangende buyten de vaten, aldaar dik wort; echter dat die delen ziek zynde, veel vogts uytgeven, bekenne ik dagelyks te ondervinden. Verders vertoone ik, dat deze lichaamtjes bestaan uyt bloetvaatjes, en geen ontfangplaatjes zyn, gelyk als regenbakken, waar in het water niet gemaakt, maar gemaakt zynde ontfangen wort. Verre ben ik van dit gevoelen van *Malpighius*: want dan zouden 'er vele en zo verschillende uysterste eindens van bloetvaten, welke ik zo dikmaals in uwe tegenwoordigheid vertoont hebbe, niet van noden zyn. Ik zal 'er ook dit byvoegen, dat in 't leven deze deeltjes nooit met de vingeren gedrukt worden, maar het vogt vloeit 'er zachtjes uyt, en na 't uytvloeien wort het lymig; wanneer gy na de doot met geweld drukt, verdelgt, verwydert, en verwart gy alles. Wat zal ik meer zeggen? Ik hebbe zeer klaar voor 't gezicht getoont, dat de uysterste eindens van de bloetvoerende slagaderen, regelrecht zelfs het afgescheide vogt uytstorten om de delen te bevochtigen en gladt te maken, en dat zonder tusschenkomst van enig hol vliezig werktuygie. Ik heb 'er een Voorbeeld van gegeven in de Waterbuyzen der Ogen door den zeer beroemden *Meyboom* ontdekt, dewelke ik door middel van opvulling bevonden hebbe zodanig gemaakt, dat zy haar werk doen volkome zonder een tusschenkomende klier, maar enkel met loutere vaatjes. Aldus gaat ook het bloet zelfs uyt het lichaam regelrecht door verwyderde slagaderen, natuurlyker wyze in de ontlasting der Maanftonden in vrouwen, maar tegens de natuur door de opperhuydt, in 't hooft, de ogen, mont, enz. Zo dat men hier om geloven moet, dat 'er geen andere Zweetbronnen zyn, als de fynste uysterste eindens der onderhuyts slagaderen.

Nu zoudt gymy met recht vragen, of ik dan geen [*cellulae*] huysjes,

jes, [*utriculi*] blaasjes, of [*cryptæ*] groefjes erkende? Ik bekenne volkome, dat zy 'er zyn. Maar ik wil haar de naam van [*glandula*] klieren niet geven, ik sta toe, dat men ze noeme blaasjes ofte groefjes, welke naam gy zo bequaamelyk uytgedacht hebt, dat ik ze na dezen altydt zy noemen zal: want myn [*tunica cellulosa*] blaasagtig vlies bestaat uyt blaasjes, wort door alle de delen van 't lichaam verspreit, en dringt zich door alle de spieren heen; in de dikke darmen worden vele zodanige groefjes gezien, maar deze alle, zo veel 'er zyn, worden niet met een vlies bekleet, 't welk zekerlyk moest geschieden, zo zy met recht klieren genaamt konden worden. Nochtans lopen 'er tusschen de groefjes van de huyt, en van andere delen, dewelke voor de eenvoudigste klieren gehouden worden, vele Zenuwtepeltes, verkeerdelyk voor kliertjes gerekent. Aldus in de oppervlakte van de Oogleden rakende aan de uytwendige oppervlakte, zyn die kleine verheventheden, als puysjes, eigentlyk zenuwtepeltes, aldaar werktuygen van een zeer scherp gevoel. Maar de grote ongenaamde klier van 't oog, is geen eenvoudige, maar een oprechte t' zamengestelde klier.

Ik hebbe nooit geschreven, dat 'er zo velerly verandering van verscheide vogten, welke *Malpighius* zegt in de holligheid der klieren gevonden te worden, geschieden kan in de uysterste kleinste slagadertjes, maar ik hebbe gezegt, dat het zweet, en de onzichtbare doorwazeming regel recht uyt de slagadertjes uytwazemt, en dat 'er geen kliertjes voor de Zweetbronnen, of het oogvogt vereifcht worden. Wat aanbelangt de *verscheide dikten der vogten* alhier aangehaalt; men moet een groot onderscheidt maken tusschen een levendig, en een doot, tusschen een gezont en ziek lichaam, en tusschen vogten, die nog op haar natuurlyke plaats zitten, of na dat zy met geweld daar van daan uytgedreven zyn. In een levendige, gezonde toestand, gaan de vogten ongeperft van zelfs uyt, zy zyn dan dun, geenzints lymig. Wanneer zy met geweld uytgeperft worden, worden dikmaals te gelyk door die drukking de moesagtige uyteindens mede genomen, en met de vogten vermengt. Dit blykt klaar in de ontvleziging van een kalfsmilt, waar uyt ik door een kleine toegebragte snede al het moesagtige door lang en sterk te persen met de handen uyt drukke, afscheide, en dan het gaatje voorzigtig wederom toegebonden zynde, blaas ik 'er de lucht in, spanne de milt uyt, fluyt ze toe, en droge dezelve. Aldus worden de draden het beste verthoont. Op deze wyze worden de groefjes ook verdelgt. Maar het vogt, 't welk ik menigmaal door een drukking uytgeperft hebbe uyt de flokdarm en luchtpyp was altydt dun, en niet meer als een klein droppeltje; zo dat die

overvloed al te groot gestelt wort, dewelke, indien ze *Malpighius* zo groot aangemerkt heeft, mogelyk van een ziekelyke toestand heeft afgehangen: want in een gezond mensch is dit vogt zeer weynig. Ondertusschen is 't waar, dat de vogten dan dikker, dan dunder, dan weyniger, dan overvloediger uytgaan. Het vogt nog in de slagaderen zittende is dunder, maar daar uyt gekomen zynde, wort, gelyk ik gezegt hebbe, allengskens, zelfs door de warmte alleenlyk, dikker. In de Oogen is 't waterig, in de luchtpyp dikker, in de flokdarm en keel lymiger, voornamentlyk als het op die warme plaats wat vertoeft. Dit zien wy zodanig, maar wie zal ons zeggen, hoe die vogten gestelt waren, toen ze noch in de slagadertjes, hare makers, zaten, eer zy daar uyt gestort waren? 't gene gy op de 1156. blatz. bybrengt *van 't uytgewazemde vogt van dien goutzoeker, en de doorwazeming zo fraay van Sanctorius ontdekt*, stem ik toe. Maar dewyl gy op de zelfde blatz. byvoegt, *dat het vogt in de allereenvoudigste klieren zodanig niet is*, laat my toe, dat ik voorstelle, of niet nootzakelyk dit uytwazemde vogt uyt het gehele lichaam van daan gebragt wort, en bygevolg ook scheidt van de zogenaamde *Malpighiaansche klieren*, waar uyt het vloeibaarste gedeelte wechgaande het overige aldaar dikker wort, tot gebruik van bevochtiging? Vervolgens alles, wat gy daar van bybrengt, keure ik goet. Maar ik hadde niet voorzien, dat gy in onze verhandeling andere *Autheuren* aangehaalt zoudt hebben. Deze manier van doen zoude my in een verwarring brengen, en helpt daar en boven niets. Men moet niet uyt woorden, of gezach, maar bevinding en vertoning oordeelen. Hoe veele geschreve boeken, hoe veele brieven over deze zaak aan my geschreven zoude ik kunnen bybrengen, in welke de beroemste *Mannen* verzekeren, dat zy myn gevoelen goetkeuren, en beweren? Maar van wat nuttigheit zou 't wezen? Waarlyk geen. Ik stemme alles toe, wat gy aldaar van de *fyne Olie* zegt: want dat heb ik alzo bevonden, vergadert, en daar van een dunne zuivere olie bekomen; hier door heb ik geleert, dat ons vet niet aan schapen ongel, maar aan 't paardevet gelyk is: want in den buyk van een paart, na 't hart lopen gestorven, en geopent, hebbe ik de gehele holligheit gevonden met vloeibaare olie vervult.

Op de 1158. blatz. vaart gy voort te zeggen, *dat die klieren in 't uytwendige Oor klaarblykelyk te zien zyn*: maar ik vreze, zo men tot de zaak komt, dat hier bezwaarlyk holle blaasies zullen kunnen vertoont worden. Ik weet wel, en ik sta toe, dat op alle deze plaatzen onderscheidene vogten voortgebragt worden, maar 't moet nog aangetoont worden, dat die

die vogten in holle blaasies begrepen zyn. Ik zal hier geheel wat anders te voorschyn brengen, namentlyk bloetvaten, en ook watervaten, dewelke aldaar met dat vermogen werken, en haar bediening waarnemen, als haar in de schepping is opgelegd. 't Is wel waar, en ik beken 't, dat alle deze vaatjes hier niet gevonden worden zonder enig tusschenkoment vliezig lichaam, 't welk haar in een behoorlyke schikking hout, en t' zamenbint; maar daarom moet men niet aanstonts zeggen, dat 'er holle vliesies zyn, welke onder de allereenvoudigste klieren gerekent moeten worden; want dan zouden zy enkele en geen werkzame ontfangplaatfies zyn. Ik zegge het zelfde van de natuurlyke olie, die het hoofst smeert; deze wil ik liever dat uyt de zweetgaatjes van de huyt uytzweet, als uyt blaasies, gelyk men ziet, dat de gal uyt de galblaas uytgaat, en de naburige delen met de zelfde couleur besmet. Maar gy merkt dit aanstonts zelfs aan, zeggende, dat den olie in 't aangezicht door de zweetgaatjes vloeit; derhalven niet door klieren, maar uyt den blaasagtigen rok, door uytlozende Zweetgaatjes, gelyk gy ze zeer wel beschryft, heen.

Gy schryft aldaar, dat 'er in 't aangezicht verscheyde soorten van de eenvoudigste en wel ware klieren zyn. Verschillen dan de eenvoudigste klieren van de ware? zyn zy dan geen ware klieren, om dat zy zeer eenvoudig zyn. Waarlyk gy schynt dit zelfs te kennen te geven. Maar dat zou tegen U zyn, en volkomen myn gevoelen beweren. Op de 1159. blatz. beschryft gy naauwkeurig en wel dit soort van lichaamtjes, 't welk in de wangen, lippen, enz. gevonden wort. Ik oordeel deze te zyn tegen natuurlyke gezwellen, een soort van papegezwellen, gevolglyk geen klieren. 't Is niet onwaarschynelyk, dat dezelve ontstaan uyt verstopte eindens der bloetvaatjes aldaar verspreit: want zelden zullen zy gezien worden in die gene, welke een goede levenswyze gebruyken. En gy zelfs schynt zulks te leren, schryvende aangemerkt te hebben, dat 'er dan een dunne vogtigheit uytkomt, wanreer zy nog gedrukt worden, na dat die papagtige stoffe uytgedrukt is.

Op dezelfde 1160. blatz. gaat gy aanstonts over tot het maakzel van 't snotvlies; omtrent het welke ik by deze gelegentheit zal zeggen, dat ik, bezig zynde met de vaten van de neus op te vullen, gevonden hebbe een byzonder bekleetzel, diergelyk nergens gezien wort, bedekkende het dunne kraakbeenvlies, het welk het kraakbenige schot van de neusgaten onmiddelyk bekleet, en hoger opklimmende het beenvlies zelfs, 't welk boven het benige schot van de neusgaten bekleet; door dit byzondere vlies van de neus was zo een grote menigte van vaatjes verspreit, dat

dat het geheel hoog root te voorschyn quam. De loop van deze kleine vaatjes is zo wonderlyk, gelyk in de bereidingen ten mynen huize kan gezien worden, dat zy met geen woorden beschreven, of met figuren kunnen worden uytgedrukt, zo dat de gedrukte figuren, waar mede ik deze vaten getracht heb uyt te drukken, nog gebreken, schoon zy van een zeer goet konstenaar gemaakt zyn. Ik nam dan schaaps en kalfshoofden, welke ik op dezelfde manier met een ingespote rode waschagtige stoffe toebereide; toen ontdekte ik een heel andere loop van vaten in deze: want de vaten liepen recht uyt, byna zonder enige zydelyke takken, dicht by malkanderen, in een evenwydige plaatzing geplaatst. Zulks hadde ik nooit te voren gezien. En, schoon deze vaten door de opvulling wel root schenen, dacht ik, of zy in een natuurlyken stant niet snot in zich begrepen, en door haar zo byzonder maakzel aldaar bewerkten? gewisselyk dan zyn'er tot dit werk geen holle vliezige blaasies van noden, welke hier ook niet kunnen verthoont worden. In een Grote droefheit worden aanstonts tranen, die te vooren niet gezien wierden, met geweld op ene reis uytgestort. Indien het onderste gedeelte van de tong met limoenzap gevreven wort, springt de speegzel, gelykerwys het bloet uyt een geopende ader. Dit alles komt uyt geen klieren.

't Is waar, 't gene gy verhandelt op de 1160. blatz. *van het smerige vogt omtrent de wortel van de ton*, enz. ik twyffel'er niet aan, of daar zyn vele en verscheide groefjes, verscheide vogten vervattende; maar vele dingen moet men aldaar nog onderzoeken in zo een grote verscheidenheit, en dan zou 't beter wezen om wel te onderscheiden, aan yder in 't byzonder ook een byzondere naam te geven. Maar dewyl gy ze zonder onderscheid noemt [*acini*] korreltjes of kerntjes, [*cotylæ*] maatjes of napies, [*cryptæ*] overwelfde kuyltjes of holletjes, [*folliculi*] blaasies of huysies, [*glandulæ*] kliertjes [*lacunæ*] groefjes, sleufjes, of zakpurjes, [*loculi*] beursies, zakjes, tasjes, busjes, [*utriculi*] vliezige blaasies als zaatblaasies, enz. schynt gy zelfs te bekennen, dat men tot nog toe niets onderscheydentlyks en waaragtigs van deze zaken te zeggen weet. Wat my aanbelaugt, ik meene, dat alle groefjes, die verscheide vogten bevatten, tot het verrichten van dat werk ook vaten van een verscheide loop en maakzel ontfangen. Dat'er verscheide vogten kunnen worden gemaakt alleen in vaten, zonder klieren, zyn wy verzekert uyt den bast der herffenen, de mammen, ballen, enz. in welke alle dit klaar blykt. Waarom dan ook niet hier ter plaatze?

Dat gy *van deze groefjes in de darmen* op de 1161. blatz. verhaalt, is waar, maar ik voeg'er by, dat ik in 't dunne gedarmte nog een ander
flach

flach vinde, 't welk buyten de holligheden van de darmen, gelyk als moesagtige penceelen, uytpuylt, en nog een ander in 't wormwyze uytsteekzel, 't welk volkome het zaat van vygen of witte slaapbollen verbeelt: zo dat zy knoopjes schynen te zyn, geen blaasies uyt holle vliesjes 't zamengestelt. Ik stem 't toe, dat gy schryft van de klieren in den endeldarm, wonderlyke lymige vogten begrypende; en 't geene gy aanmerkt van 't stinkende vogt van 't roedenhooftje in de mannelyke roede, en van de uytwendige teeldeelen der vrouwen, geloof ik, dat waar is, zo dat ik 'er niets zal byvoegen.

Ik ga derhalven over tot het besluyt voor 't tweede bewys van *Malpighius*, 't welke gy op de 1163. blatz. bybrengt: Ik worde gedwongen, daar weder op te antwoorden, dat dit alles kan geschieden, zonder de gemelde klieren, door vaten alleen, dewyl dezelve om byzondere vogten te maken verzien zyn met hare werktuygen, bequaam tot dat werk, 't welk aldaar op die plaats geschieden moet; zy zyn altydt werkzaam, yder neemt zyn eige bediening waar; dit alles verrichten deze vaten, alwaar wy verzekert zyn, dat geen holle blaasies, verzien met uytloospypen, gevonden worden, gelyk in 't hol van *Highborus*, welkers gehele holligheid bekleet wort met een vliesie, zo dun, als spinrag, zo dat de benige wandt daar door heen schynt, en is zo vol van vaatjes, dat het na een gedane opvulling geheel root wort. Wat geschiedt hier? daar wort een dun, snottig vocht bereit, 't welk opwaarts in den hoek van die holligheid gebragt wort, alwaar 't een gat zo groot als een spelde-kop ontmoet; waar 't gestadig uytvloeit, maar de hoeveelheit weet men niet: Wanneer die uytgang verstoppt, en dat vogt daar in vastgehouden wort, komen 'er vele gebreken; ja zelfs is 't zomtydts de oorzaak van de dood geweest. Als men op 't Oorleggende slaapt, zal dit vogt gemakkelyker in de holligheden van de neus schieten; 't zelfde bevinden wy ook in dat dunne vliesie, 't welk de hollen van 't voorhoofd inwendig bekleet. Maar met geen waarfchynelykheit kan 'er gezegt worden, dat 'er in deze zeer dunne vliesies ook holle blaasies met uytloospypen zitten.

Van 't Molgezwel van 't hoest, 't welk gy op de 1163. blatz. aanhaalt, zal ik zeggen, dat ik 'er dingen van gezien hebbe, dewelke met deze beschryving niet zeer overeenkomen, maar ik wil over deze zaak niet hevigh twisten, om dat ik meene, dat tegennatuurlyke gezwellen ons niet leren het maakzel van een allereenvoudigste klier.

Ik erkenne, dat *de Weegscheetjes in de ronden der Oogleden*, holle vliesies zyn, dog uytloospypjes vinde ik 'er niet in; en nademaal zy tegennatuurlyke gezwellen zyn, doen zy niet tot de natuur van kliertjes.

Ik geloof niet, dat die zakies zo licht in 't aangezicht duydelyk komen vertoont worden, als gy op de 1165. blatz. schryft.

Maar dat gene, 't welk gy aldaar verzekert van de *puyfies en zweertjes van 't aangezicht*, behoort tot de tegennatuurlyke gezwollen, geenzints tot dit werk. Gy spreekt van de *huytklieren*; ik zegge ook, dat 'er in de huyt wel kleyne puyfies te voorschyn komen, als ronde kliertjes: daarom zal 't aan vele hart schynen, wanneer ik die noeme *verdichte kliertjes*; dog ik mene, dat ik zulks met weinig moeite kan bevestigen. Want zo deze puyfies klieren waren, waar zullen wy de huytepeltjes vinden? heeft ooit iemand deze twee op een en dezelfde plaats gelyk kunnen vertonen? kunnen deze huytkliertjes buyten de oppervlakte van de huyt uytwasschen tot de hoogte van drie of vier linien? 't welk ik gezien hebbe, zo dat het aangezicht van dezen manscheen te zyn een affchuwelyk noppig gestel, over al bezet met uytputylende tepeltjes, aan die, welke in de kroon van 't roedenhoofte zyn, gelyk, maar dunder. Het aangezicht van dezen elendingen quam my zo afgryzelyk voor, dat ik 'er van schrikte en beefde. En waarlyk alle deze verheventheden schenen my niet anders te zyn, als oprechte qualyk gestelde zenuwpeltjes, maar geenzints gezwolle kliertjes. Alle staan toe, dat het werktuyg van 't gevoel bestaat in de uysterste eindens der huytzenen; geen plaats in de huyt kan 'er met de punt van de fynste naalt aangeraakt worden, of aldaar wort zodanige zenuw gevonden; ja dat meer is, die begerig is deze tepeltjes over al te zien, hy kome ten mynen huyze, ik zal ze hem met het blote gezicht en vergrootglazen, vertonen. Ik bevestige zulks daar en boven, om dat 'er nooit uyt klieren nagels, klauwen, of hoorns groeyen, maar wel uyt tepeltjes, gelyk ik menigmaal gezien hebbe. Wederom zien wy zeer duydelyk, dat de haairen daar uyt voortkomen, maar geenzints uyt klieren. Dog alle die *melaatsagtige, en schurftige zweertjes van 't aangezicht* schynen my te zyn ontaarde vaatjes der bekleetzelen op die plaatzen.

Op de 1166. blatz. handelt gy van 't *paggezwel*; 't is waar, dat het menigmaal pap in zich onthout, maar hoe vele andere zaken meer? Zie myn *derde tiental van aantekeningen*. Maar een *spekgezwel* hebbe ik in de borst van een vette, gezonde vrouw, die nog leeft, gezien, welke de grootte van een kussen hadde. In een ander afgezette spekgezwel verscheen enkel, zuyver, menschevet, volkome by 't vuur smeltende. Zo dat het niet is een eenvoudige klier. In andere gezwollen vint men verscheide stoffe, maar in een spekgezwel enkel vet. 't Is een waarheit, dat het vet in huyfies of blaafies begrepen is: zo gy nu vraagt, of 'er in dat

FREDRIK RUYSCHE aan HERMANUS BOERHAVEN. 1709

dat spekgezwel een zodanig huysie zo wydt uytgespannen wort? of 'er geen andere nieuwe bygroeyen? het laatste meene ik te geschieden, en waarom niet? Immers aan de beenderen, die in een zieken toefant zyn, groeyen nieuwe delen. Waarom ook niet hier? Ik, die de geneeskunst zo vele Jaren in deze wydtuytgestrekte stadt geoeffent hebbe, hebbe waarlyk veelmaals deze gezwellen gezien, maar altydt zodanig en niet anders, als ik ze beschreven hebbe, gelykerwys ik dezelve in myn nieuwe verzameling ook kan aantonen. Ik sta 't U toe, dat 'er vele gezwellen uyt blaasies of groefjes ontstaan, maar gy weet ook, dat 'er vele uyt verstopte blaasvaatjes voortkomen: want die *Malpighiaansche klieren*, welke gezegt worden te zyn holle vliezen met een uytloospyp, bestaan daar en boven nog uyt bloetvaatjes; is 't dan niet waarfchynelyker, dat de oorzaak der gebreken in de vaatjes, die hier werkende delen zyn, zyn zitplaats heeft, als in 't vliezige blaasie met zyn uytloospyp, welke maar lydende zyn? Derhalven kan ik U dit niet toeltemmen, *dat alle die gezwellen zyn niet zo zeer een uytwerking van veranderde vaten, als wel van ontaarde huylkliertjes*, enz. Zo lang my zulks voor myn gezicht niet verthoont is. 't Is alleen de waarheit, die wy zoeken. Ik bekenne veel van U geleert te hebben, waar voor ik U bedancke; maar tot nog toe hebbe ik dit niet aangetoont gezien.

Op de 1167. blatz. beschryft gy naauwkeurig een *wonderbaarlyk gezwel*; gy hebt het zeer gelukkig genezen, maar zodanige ziekte toont het natuurlyke maakzel van 't deel niet: waarom ik hier niets byvoege.

Alles, wat gy op de 1169. blatz. van 't *Spekgezwel* verhaalt, is waar: want dat het vet door de vaten uyt de blaasies kan gaan, leren [*morbi acuti*] de scherpe ziekten, in welke een mensch dertig ponden vet verliest; van 't geopende paart, in welkers onderbuik gesmolte vet gevonde wiert, heb hier vore gesproken. Derhalven zyn die blaasies hol, en hebben in der daadt haare uytlozingen. Maar heeft ze ooit iemand allereenvoudigste klieren genaamt? Zulks zoude ongerymt en verwart wezen. Die uytlozingen zyn alleenlyk de [*pori*] togt of zweetgaatjes. Ik verheug my, dat gy zo net alhier beschreven hebt, dat die zeer dunne en fyne vliefsies van deze blaasies, door ziekten zo bovenmatig dik worden: want dat is also, en diergelyks heb ik 'er ook van gezegt. Ik hebbe in de holligheit van den buyk van een doot geopent lichaam van een waterzugtige geen water gevonden, maar een zak, waar in wel acht of negen gemene waterremmers met een slymige, waterige, drabbige stof; alle de ingewanden waren door deze grote zak van haar plaats gedrongen. De

PPP PPP

dikte

dikte daar van was omtrent van drie linien. Ik oordeele, dat in een papgezwel, de vliezen daar in gevonden, ook dikmaals voortkomen van 't blaasagtige vlies. Ik erkenne, dat een papgezwel zomtyts door de wont kan uytgehaalt worden, maar niet altyt. Nooit hebbe ik gezegt, dat alle gezwellen gemaakt worden van de uysterste ontaarde vaatjes, maar dit moet men hier voornamentlyk in acht nemen, dat de blaasies over al dezelfde zyn, maar de vaten omtrent de blaasies verscheide, derhalven is 'er een groter oorzaak van verscheide gezwellen in de vaten, als in die eenvoudige holligheden. Ziet de quaften in den bast der bomen, dezelfde worden gemaakt van vezelen en ontaardende houtvaten. Een lode kogel uyt een roer geschoten hangt in een Oliphants tant, maakt een [*exodontosis*] uytwas, ik heb 't onderzocht; 't is ongelooflyk, hoe wonderbaarlyk alle de langwerpige yvoorvezelen van haren regten weg afgaan, en den kogel omringen, gelyk in myn huys te zien is. Tonen deze zaken ook niet klaar aan, dat de oorzaak van zodanige gezwellen veel meer zit in de vaten, en werkende pypies, als in die lydende en ledige delen? Schoon gy in alle deze dingen door een nette redenering vele zeer waarfchynelyke zaken by een brengt, echter weet gy wel, dat de ontlederen dit nooit *Vertonen* zullen noemen. Ik beminne met de Ogen te zien, het redeneren laat ik aan die gene over, welke in de fynheit van twiften haren roem zoeken. Nooit hebbe ik in s'menschen lichaam blaasies ont kent, maar ik zegge, dat ze geen klieren genaamt konne worden, schoon gyze, op wat wyze het ook zy, de eenvoudigste klieren zoudt willen noemen.

In de lucht en maagpyp heeft *Malpighius* geen klieren konnen vertonen, veel minder zeggen, waar uyt zy gemaakt zyn, maar ik merke hier in bloetvaten aan, die deze vochten bewerken, welker zeer verscheyde gebruyk gy zeer wel daar na beschryft, waarom ik 'er ook niets by te voegen hebbe.

Wanneer gy U op de 1171. blatz. verschoont, dat gy met zo een lange redenvoering over deze zaak gehandelt hebt, kan ik niet ontveinzen, dat zulks tegen myn verwagting gedaan is: want de zaak is zo groot niet, waar in wy met malkanderen verschillen. Ik hadde een kleine brief verwagt, ik kryge een boek! Indien *Malpighius* de waarheit zeide, was 'er zoo een wytlopige verdediging niet van noden geweest. Als gy my maar een zodanige eenvoudige klier voor myn gezicht ver toont hadde, dan was 'er zo een grote beschryving met zo veel woorden en redeneringen niet van noden geweest. Gewiffelyk vele zullen geloven, dat alle de bewyzen by *Malpighius* zelfs zo krachtig, en in allen

FREDRIK RUYSCH aan HERMANUS BÖERHAVEN. 1211

allen delen zo uytgewerkt, gelyk gyze hier bygebragt hebt, niet gevonde worden. 't Was te wenschen, dat alle die verscheide figuren van deze blaasies op de 1171. blatz. bygebragt, my iemant in 't lighaam vertoonde, met de uytloospypen, en vaten, zo rykelyk hier voorgestelt! hoe zoude ik my verheugen! want vele zyn zo klein, datze naauwlyks gezien kunnen worden.

Maar eindelyk op de zelfde blatz. begint gy anders te handelen, en slagaderlyke vaatjes by dat holle vlies by te voegen. Gy zegt, dat *de uysterste slagadertjes de blaasies aanraaken*, als of zulks by geval geschiede, dat 'er hier en daar een klein takje van een slagader omtrent het vliesie te voorschyn quam. In tegendeel zyn hier vele slagaderen en altydt werkende. Maar gy schikt de zaak van *Malpighius* frayer op, als hy die zelfs schynt voorgestelt te hebben: Want ik heb nooit in zyne werken tot nog toe gelezen, dat hy zo klaar zegt, dat *de uysterste slagadertjes in een zachte pypagtige wolle geeindigt zynde de Vogten in die holligheden storten*. Verbetert, en vermeerdert gy hier niet enigzints de Vindingen van uwen *Malpighius*, welke gy zo verdedigt? Want als hy dat zo gezegt heeft, dan zou 'er tusschen hem en my geen groot verschil wezen. Waarom hebt gy dan zo lang gewacht, waarom hebt gy eerst zo vele redeneringen bygebragt? gy moest het maar ten eerste gezegt hebben. Want dan was 'er niets overig geweest, als dat ik 'er byvoegde, dat die slagaderen de vogten niet alleen aldaar bybrengen, of instorten, maar ook bereiden, en voltooyen, en dat zy in geen blaasies gemaakt worden. Maar echter zou ik oordelen, dat men dan nog die gehele delen geen klieren konde noemen: om dat men te vore het ware wezen van een oprechte klier moest uytleggen. Over deze zaak zal ik hier na handelen.

Ik sta U toe, dat *ik meer met te ontleden hebbe uytgewerkt als met te lezen*: want ik ben altydt zodanig bezig geweest met de genees en heelkonstigen oeffeningen, dat ik den vroegen morgen en laten avont moest gebruyken om de ontleetkunde te onderzoeken. Dan hieldt ik ook openbare lessen in de kruyt, en kraamkunde, vergaderingen in de ontleet en heelkunde, enz. alle deze dingen hebben het lezen van ve'le schryveren belet. Maar ik dacht, dat ik met werken de ontleetkunde meer konde bevorderen, als altydt met boeken te lezen: voornamentlyk na dat Godt myn werk zodanig zegende, dat ik kennis kreeg van de konst van op te vullen: want hier door kan ik nu meer leeren, en ontdekken in een uur, als voor dezen in een gehelen dag. Gy zelfs zyt gewoon my dikmaals te zeggen, dat de ontleetkunde door myne gestadigen

Ppppp 2

digen arbeid meer gevordert is, als door de bespiegeling van anderen, die alleen de schryvers hebben doorbladert. Of dit niet de waarheit is, laat ik bequame kenners oordelen.

Op de 1174. blatz. spreekt gy wederom van *huytkliertjes*, dewelke ik *mene gevoeltepeltjes te zyn*. Zo meen ik nog, ik vertrouw dat ik zeal- dus aan de aanschouwers vertonen kan. Vervolgens zegt gy, dat die tepeltjes, dewelke ik, met grote moeite voor U bereit en in vogt bewaart, U overgestuurt hebbe, buyten de opperhuyt uytpuylende, *blaasies van de eenvoudigste huytkliertjes zyn*, enz. Ik geloof, dat die uytpuylende knobbeltjes eigentlyk zyn dekzels der gevoeltepeltjes, en gelyk als scheeden, haar tot bescherming gegeven, welke zich by zekere gelegtheden eenigzints verheffen, van de tepeltjes als afgescheiden, en dan die kleine gezwollen maken. Evenwel durf ik dit nog voor geen vertonen te boek stellen, maar 't is waarschynelyk, dat het 'er zodanig mede gelegen is. Gy zegt in 't voorbygaan, *dat ik zelfs deze klieren erkent hebbe*; waar op ik antwoorde; zo ik ergens geschreven hebbe, dat 'er huytklieren zyn, beken ik nu, dat ik gedwaalt hebbe, toen heb ik andere gevolgt, maar de zaak beter onderzocht, en geleert hebbende, schryf nu zodanig, als ik ondervonden hebbe. Daar en boven zeg ik, dat zulks moet aangetoont worden, gelyk gy zelfs zegt op de stoel en met fraay te redeneren kan iemant vele zaken waarschynelyk voorstellen, maar een ontleder eischt een vertoning voor 't gezicht, daar mede overwint hy alle zyne tegenstrevers. Gy zegt zeer voorzigtig, gelyk gy gewoon zyt te spreken, wanneer gy uw eige gevoelen bybrengt, *dat het meer als waarschynelyk schynt* enz. derhalven schynt gy zelfs nog te twyffelen, en dat niet zonder reden; maar als gy het gevoelen van *Malpighius* voorstelt, en beweert, dan spreekt gy 'er van, als of de zaak geenzints twyffelagtig is.

Op de 1175. blatz. verhaalt gy een ander zoort der eenvoudigsteklieren van *Malpighius* ontdekt en beschreven, gelyk gy 't in een figuur, aldaar tot een gemakkelyker begrip ter nedergestelt, verklaart; zeker gy doet my verdriet aan, dat ik tegen wil en dank gedwongen worde zo menigmaal dezen groten man tegen te spreken; dewyl ik voor zeker houde, dat niemant ooit dezelve kan vertonen; ik daag yder een uyt, wie meent, dat hy dit kan doen, dat hy ze my maar eens vertone, ik zal 't hem gewonne geven. Maar ik weet, dat het alle ontlederen onmogelyk is, schoon zy zo scherp zien als een lynx. Zo lang dit niet zal geschieden, gelyk 't dog nooit geschieden zal, zo lang zal ik zeggen, dat 'er alle die klieren niet zyn, schoon 'er zo vele redeneringen byge-

bygebragt worden. Zie daar, dit zegge ik nu in der waarheit, als iemand my voor 't gezicht de eenvoudigste klieren kan aanwyzen zodanig, dat zy met de gelykenis van deze figuur over een komen, dan zal ik 't gevoelen van *Malpighius* volgen; maar zo niemant zulks vertonen kan, komt gy dan in myn gevoelen.

Aldus zullen de Leerlingen in de geneeskonst tusschen de strydige gevoelens niet langer in onzekerheit staan. Ik hebbe het menschelyke lichaam meer als zestig jaren lang onderzocht, ik kan gelukkig genoeg de kleinste deeltjes naspeuren, maar nooit heb ik in 't *uytwendige aangezicht, verhemelte, de lippen, op sommige plaatsen van de buyt*, een enige klieren ontdekken.

Zo dat ik uytdukkelyk zegge, dat ik van alle deze het tegendeel geloof, schoon gy zegt, dat het *U niet voorstaat in myne schriften gelezen te hebben, 't welk hier mede srydt.*

Op de 1176. blatz. begint gy alleen in 't voorbygaan te spreken van de ware bolronde klieren. Ik erken deze. Ik hadde gemeent, dat gy 'er verder van zoudt gesproken hebben; Derhalven, om dat niemant tot nog toe een ware figuur, welke hare vaten te gelyk aanwyft, gegeven heeft, biede ik U, *Hooggeachte Vrient*, een afbeelding by deze geleentheit aan, dewelke een zaak afmaakt, die nooit gezien, of nooit ver-toont kan worden, als door deze onze konst van op te vullen, waar door de doden wederom als verlevendigt worden. Deze ware, eenvoudige, bolronde klieren, alhier van U gemelt, zyn altydt gehouden te bestaan uyt een byzondere stoffe, die de ouden [*parenchyma*] een bloetrunzel noemden. 't Zelfde zeiden zy ook van de 't zamengehoopte klieren. Voor enigen tydt, na verscheide pogingen, begon ik iets in die klieren te zien, 't welk enige gelykenis van bloetvaten hadde, en naderhant bespeurde ik, dat de gehele zelfstandigheit dezer klieren, of tenminste het grootste gedeelte zichtbaar zynde, bestont enkel uyt bloetvaatjes binnen een vlies begrepen, en iets zenuwagtigs quam 'er ook te voorschyn.

Deze ontdekking is my eerst ontmoet *in de klieren van 't darmscheil*, in dewelke ik in myne Jeugt ook iets byzonders hadde aangemerkt. Wanneer ik deze vaten eerst zag, en dat zeer klaarblykelyk, stont ik door de grote verwondering verstomt, voornamentlyk toen ik ze in de zonneschyn door vergrootglazen beschouwde: want dan konnen zy in haar wonderbaarlyke loop, die geheel byzonder is, zeer wel gezien worden. Gy zoudt waarlyk geloven, dat gy draden zag tot een kluwen onder malkanderen verwart; hier en daar hangen vele, kleine, moesachtige

lichaamtjes, die nog naauwkeuriger onderzocht moeten worden. In myn eerste jeugt hebbe ik voor dezen de bolronde klieren van 't darmscheil onderzocht, wanneer niemant nog op deze opvulling dacht, toen trachte ik die te doen met lucht in de melkvaten te blazen door pypies van een ongelooflyke fynheit, gemaakt van dien groten Leydtschen Konstenaar *Samuel Musschenbroek*, welke ik in de melkvaten van de eerste soort wist te steken, waar door de wint tot in de klieren zelfs van 't darmscheil indrong, en wederom uyt die klieren ging in de melkvaten van 't tweede soort, na de lendenen toe, en de gylbak, of tot op die plaats, alwaar de meeste waterbuyzen 't zamenlopen, om haar [*lympba*] water aan den borstbuys over te brengen. Op den zelfden tydt merkte ik ook aan, dat de Gyl met een melkagtige couleur in de klieren aan de bovenste kant ingaat, en van onderen met een heldere couleur weder uytgaat, 't welk ik aanmerkenswaardig oordele. Vele en verscheyde dingen zyn omtrent deze zaak te bespiegelen, die ik nu niet wil aanraken. Maar dit eene durf ik zeggen, dat ik mene, dat alle de bolronde klieren tot verbetering van de gyl of 't water verstreken. Wy zyn ten minste nu verzekert, dat haar zelfstandigheid geen bloetstolzel is, maar vaten, welke in een zeker gemeen omringent vlies vervat worden.

Nu vereischt de *Ordre*, dat wy zien, wat gy uyt *Malpighius*, op de 1176. en volgende blatz. *van de ingewanden* bybrengt; hy meent, dat zy bestaan uyt 't zamengehoopte allereenvoudigste klieren van 't eerste en tweede soort. Maar dit gevoelen verschilt zo zeer van 't myne, 't welke steunt op de beschouwinge zelfs, dat ik in 't geheel niets vinde, 't welk op eniger wyze hier bykomt. Indien deze zeer brave *Ontleder* leefde, en de dode lichamen, door myn konst in een levendigen staat gebragt, beschouwde, hy zoude heel anders van deze zaken spreken, en oordelen: hy heeft alleen gezien met de Ogen des verstants, maar niet van 't lichaam, zo dat het onmogelyk was, alle die slagaderlyke vaten in de ingewanden verspreit, en regelrecht in de aderen uytgaande te zien. 't Was te wenschen, dat hy leefde, en dat ik met hem over deze zaak mogt spreken. Waar heeft hy dog *dat andere vat*, daar gy op de 1177. blatz. van spreekt, vertoont? Die eenvoudige kliertjes, welke hier gestelt worden by te komen, zyn te vore al tegengesproken. En 't is zeer ongerymt deze zeer groote ingewanden te vergelyken met die gewaande allereenvoudigste klieren; deze ingewanden zyn zulke vaste lichamen, ja in 't koken zelfs houden zy haar stant, maar de tederste vliezige blaasies slaan neder, en onder 't koken verdwynen ze byna geheel. Niets minder is 'er waar, als dat den bast der herffenen bestaat uyt zodanige kleine blaasjes,

jes, maar is gantsch en gaar uyt weeke, zappige, moesvaatjes 't zamengestelt. Hy kome, die wil, hy zal fynder vaatjes als katoenwol zien, ontbonden, en in vogt gehangen. 't Is onmogelyk zulks te vertonen, of te bereiden door enige andere konst. Hier door zyn alle die dwalingen ontstaan, en over al in de boeken zulke bedriegelyke figuren van den bast der herffenen ter nedergestelt. Iemant, die het ware maakzel der herffenen kent, moet walgen, wanneer hy de figuren aanziet, waar in eironde blaasies getekent staan, als of daar uyt de bast der herffenen bestont. Maar niets is 'er, dat 'er na gelykt. Een yegelyk oprecht liefhebber der waarheit hoort te beletten, zo veel in zyn vermogen is, dat de Leerlingen in de Geneeskunst, en onderzoekers der natuurlyke zaken door zodanige afbeeldingen bedrogen worden. Geloof my, ik zegge de waarheit, zo iemant de manier om de vaten op te vullen met een stanthoudende stoffe niet weet; zo hy daar na die aldus opgevulde vaten niet onderscheydentlyk van malkanderen kan afhangen; zo hy ook eindelyk de vaten aldus bereid in een bequaam vogt niet kan bewaren, hy zal nooit wel de natuur der vaten kunnen aanmerken. Nu waren deze drie zaken ten tyde van *Malpighius* onbekent; maar 't heeft de goede *Godt* behaagt my die te openbaren, en myne werken in dezen hogen ouderdom daar mede te begunstigen: Want ik geloof, dat ik de eerste ben, die deze dingen zo te gelyk heb waargenomen. De wangunstige, en myne vyanden lachten 'er in den beginne om, maar naderhant zochten zy my na te doen, 't welk zy eerst veracht hadden; dog 't is zo licht niet zulks na te doen, als wel te berispen; gelyk de nakomelingen zullen zien na myn doot, wanneer de haat en nyt meer ophouden zal.

Ik meen niet alleen, maar ik vertoon in der daat, dat de slagaderen zodanig in de ingewanden ingaan, als gy op de 1179. blatz. zeer wel beschryft; wanneer ik dit voor de eerstemaal ondervondt, verheugde ik my, en begon hier door geheel anders van de delen van s' menschen lichaam, en der zelve werking te oordelen; toen heb ik een onderscheidt tusschen de werkende en lydende delen van 't lichaam konne maken. Op dezelfde wyze is 't ook volkome met de gewassen gelegen, gelykerwys ik in 't derde tiental van ontleek. aanteken. getracht hebbe naauwkeurig te beschryven. 't Was te wenschen, dat uwe bezigheden U niet altydt zodanig beletten, maar dat gy langer by my konde vertoeven, en alle die berydingen zien, welke ik nu wederom in den tydt van vyf jaren vergadert hebbe; dan zoudt gy zien, dat ik de waarheit schreef: want gy moet met aandacht velerly, en ver-

verscheyde bereidingen van een en 't zelfde deel bezien, op dat gy uyt deze gemaakte vergelyking over 't ware maakzel wel kont oordelen. Daarom verzoek ik U zeer ernstelyk, komt, ziet, en blyft, geen een klein uurtje, gelyk gy gewoon zyt, maar gehele dagen, dan zal ik met al myn vermogen U voor 't gezicht vertonen alles, 't geene ik gezegt hebbe.

Op de 1180. blatz. merkt gy 't verschil aan tusschen 't gevoelen van *Malpighius* en my; waar op ik zegge, dat ik die blaasies op zommige plaatsen toesta, maar zo niet in 't algemeen overal, en dat het my nooit gebeurt is derzelve inwendig maakzel te zien. Dog nademaal gy zegt, dat zy zo ontelbaar zyn, zou ik wenschen, dat 'er my maar een aldus ver-toont wiert, op dat ik daar uyt het ware maakzel van 't zelve zou konnen verstaan. Ik oordele, dat haar natuurlyke gedaante niet overal 't zelfde is. Ik hebbe U een spier van den arm, en andere spieren gezonden, in welke gy zelfs bekent door 't vergrootglas de uysterste eindens der bloetvoerende slagaderen gezien, en aangemerkt te hebben, dat zy de waschagtige stoffe in de gedaante van een daauw uytwerpen, zonder enige holle vliezige blaasies met een uytloospyp voorzien. Zie daar deze zaken vertoon ik U, gy in tegendeel brengt van de uwe niets te voorschyn. Ik zou niet vast durven zeggen, of deze uytstorting geschiedt door ingeente takken, of door een doorzweeting of door [pori] de zweetpypen zelfs geschiede. Evenwel zoude ik liever geloven door een doorzweeting, als door holle blaasies met een zogenaamt uytloosvat of door ingeente takken.

Daar na stelt gy *de Lever* voor, ik stem 't toe: aldus zouden wy in een klare en onderscheyde zaak bezig zyn, zo moesten wy ook andere doorlopen: want dan zouden we eindelyk *Godts* heerlyke werken zien.

Het eerste bewys van *Malpighius* is genomen van de ontleding der beesten; die grote Man heeft in zyn tydt over deze zaak wel gehandelt, en wel aldus geoordeelt: want hy konde de dode lichamen zodanig niet veranderen, dat zy waren, als te vore in haar leven; 't welk evenwel vereischt wierdt: want wie deze konst kent, hy zal vele zaken met zyn eigen Ogen zien, waar van andere alleen by giffing iets konnen onderwyzen; maar in de onzekerheit van giffing verschuylt dikmaals een dwaling. Ik zegge dit niet, om de ontleding der beesten te verachten, of verwerpen: want ik beken, en weet, dat de ontleding van 't menschelyke lichaam en der beesten rechtmatig 't zamengevoegt zynde, malkanderen veel helpen, en bevorderen; aldus, wanneer de tepels der mammen van een walvisch een vinger lang bedekt met zenuwtepeltes te voorschyn-

schyn quamen, hebbe ik, daar door geleert zynde, dezelve ook in 't bovenste van een vrouwentepel gevonden. Op deze wyze heb ik uyt vier-voetige dieren nog vele andere zaken ontdekt. Maar als men de dode lichamen van menschen met naauwkeurigheid beschouwt, dan vint men 'er waarlyk de zaken gemeenlyk nog geheel anders. *Malpighius heeft begonne van de kleinste dieren*, die hy door 't ontleden onderzocht; maar ik in tegendeel tastede de grootste dieren aan, als paarden, ossen, schapen, enz.° Ik laat den beschyden lezer oordelen, wie 't zekerste te werk gegaan heeft.

Gy zegt, *hy heeft in de quabben van de lever van flekken enz. gevonden kerntjes*. Waarom wort dog de naam van deze allereenvoudigste kliertjes met hare uytloospypies hier zo verandert? Waarom behouden zy niet haar eerste naam? Hebben zy dan hier een ander wezen aangenomen? Ik zie hier geen kliertjes, maar kerntjes, blaasies. O hoe verscheide namen! Zo hy zodanige gedaante van dezelve in de lever van flekken, hagedissen, of in andere dieren anders gezien heeft, wat helpt dat ons in 't kennen van een menschelever? Dit kan my niet bewegen, dat ik tot zyn gevoelen overga. 't Zelfde zegge ik van de rupzen, enz. dit alles leert ons, dat den *oneindige Schepper*, oneindige wyzen, hem alleen bekent, gewilt heeft te gebruyken, om de ingewanden der dieren te maken. Ik bekenne, dat ik, toen ik my eerst in de ontleetkunde begon te oeffenen, die ontelbare kleine kerntjes, welke zich in de lever van een mensch vertoonde, toen ter tydt ook kliertjes noemde: want niemant dagt anders. Maar nu blyft deze vraag alleen, of deze kerntjes allereenvoudigste klieren, namentlyk holle blaasies met een uytloosvat, dan of ze iets anders zyn? Ik zegge, dat niemant die zodanig vertonen kan, als gy ze hier aanneemt. Maar 't zal gemakkelyk wesen, aan te tonen, dat deze kerntjes met die te vore beschrevene blaasies niets gemeen hebben: om dat zy voor onze Ogen niet verscheynen als holle vlieties, en ook geen uytloospypie hebben. Maar zy worden alleen 't zamengestelt uyt de uysterste eindens der bloetvaatjes, tot een bolronde gedaante t' zamengevoegt, en, voor zo veel ik zien kan, worden ze met geen byzonder vliesie omringt. Dit toon ik U aldus gaan: wanneer deze vaatjes zacht, langzaam, en voorzigtig opgevult worden, loopt altydt de waschagtige stoffe zonder enig beletzel uyt alle deze kerntjes, dewelke anderzints zekerlyk aldaar zou moeten vast gehouden worden. In de milt zyn dezé kerntjes ook, maar hare vaatjes zyn hier veel zachter, en daarom tot een ontbinding bequamer, als die van de lever. Vraagt my iemant, waarom dit zo geschiet? Ik antwoorde, om dat zy

alhier iets anders te verrichten hebben, vereifchen zy een ander maakzel. Aldus is 'er ook een ander maakzel van deze vaatjes in de nieren, darmen, den baf der herffenen, de huyt, de netwyze vlechting, moerkoek, het dunne herffenvlies, de maag, de klieren van 't darmscheil: enz. Dat zegge ik niet alleen, maar ik toon 't aan. Zal dan evenwel iemand in zyn oude dwaling volharden? Geloof my, als *Malpighius* alle deze verfcheidenheden gezien hadde, en aan andere hadt konnen vertonen, welke ik u zo menigmaal heb laten zien, hy zoude volgens zyne groote oprechtheid ons een andere afbeelding van deze klieren gegeven hebben. Wie hadde ooit gedagt, dat een en dezelfde ader en flagader zo vele takken zoude konne voortbrengen, die alle in hare uyterfte eindens zo veranderen in haar maakzel, en die altydt iets onderscheidentlyks en byzonders uytwerken? 't is by na op dezelfde wyze, als wanneer een appel of perenboom, op verfcheide plaatzen gantsch verfchillende vrugten voortbragt. Ik meen, dat ik ook vele nieuwe en zeltzame zaken van de uyterfte eindens der zenuwen zoude konne bybrengen.

Over zestig Jaren, wanneer ik eerst myne ontleetkundige vergaderingen begon te houden, hebbe ik deze kerntjes ook onder de naam van kliertjes volgens het algemene gevoelen aan anderen verthoont, maar naderhand heb ik beter geleert, en gezien, dat die kerntjes enkel t'zamengeftelt zyn uyt bloetvaatjes, dog niet uyt holle vliesjes, met een uytloospypje voorzien. Gewiffelyk indien zy zo waren, dan zoude de lever onder 't koken geheel ingekrompen, en gebragt worden tot de grootte van een Okkernoot; maar behout na de koking byna zyn gehele vorige grootte, en 't geen dezelve onder 't koken verliest, komt daar vandaan, om dat alle de kerntjes zo gedrukt en by een getrokken worden, dat zy hoekig worden; ik hebbe in vorige tyden al vermaant, dat zulks ook gefchiedt wanneer men bolletjes gemaakt uyt potaarde, fterk in de handt drukt, dewelke dan haar bolronde gedaante verliezen, en een hoekige aannemen. Dog men moet weten, dat de leverkerntjes in een mensch zo klaar niet gezien worden, als in een varken, en wel 't allerklaarste na de opvulling der vaten: want dan verfchynen zy ons zodanig, dat zy haar wezentlyk maakzel vertonen, 't welk geenzints beftaat in eenig vliezig omflag, of zodanige vliezige holligheid, met vogt vervult, 't zelve door een uytloospyp ontlastende, maar alleen uyt eindens van bloetvaten, tot haar byzonder werk gefchikt, 't welk zy alhier te verrichten hebben, namentlyk; om uyt de gylagtige huy van 't bloet zelfs een byzonder vogt te maken. Zo dat de zelfftandigheid van de lever, 't welk de Oude al voor *Malpighius* een bloetftolzel genaamt hebben, t'zamen-

FREDRIK RUYSCH aan HERMANUS BOERHAVEN. 1219

t'zamengesteld is uyt bloetvaten. Ik erkenne wel, dat 'er kerntjes in de lever zyn, maar deze zyn bloetvaatjes, en geen klieren. Gy haalt den zeer beroemden ontleder, *Littre*, aan, die aldaar de Leverklieren beschryft; waar op ik niets antwoorde, als dat ik een zodanigeaanmerking niet meer geloof kan geven, als duyzent eige waarnemingen, die altydt op dezelve wyze uytvallen. En schoon gy my alle lichamen der beesten voorstelde, gy zoudt my evenwel niet doen geloven, dat den bast der herffenen uyt zulke blaasjes bestont.

't Is onnodig te antwoorden op alles, 't welk gy op de 1181. 1182. blatz. ter nederstelt: want in zekeren zin, als boven verklaart is, stemme ik *de nuttigheit van de ontleding der beesten* toe; dog wy worden meer geleert door grote lichamen in te zien, als door bloedeloze diertjes. Maar indien uwe grote *Malpighius* deze dingen zodanig in alle die dieren gevonden heeft, verwondere ik my zeer, dat wy na zo veel voorbeelden evenwel geen merkteken daar van in een menschelever gewaar worden. En schoon hy ze duydelyk in alle deze gezien hadde, zou 't dan volgen, dat het ook aldus in een mensch geschiede? met een woort zeg ik, dat ik dat gene, 't welk ik onderstelle, ook te gelyk vertone, en daar blyf ik by, niets verder zeg ik, voor dat ik verder zie; zulks meen ik alleen de plicht van een ontleder te zyn, en geen andere: want te vergelyken, betwisten, en redeneren, past een ontleder niet veel. Ik geloof waarlyk, indien alle deze bygebragte voorbeelden, genomen uyt die dieren, als zo wel bekende en vertoonde zaken moesten voor ons gezicht gebragt worden, dat het nog wel blyken zoude, dat mogelyk dit geheel zo net niet met de beschryving zoude over een komen. Maar gy zelfs hebt my bekend in onze laatste t'zamenpraak, langen tydt onder ons over deze zaak gehouden, „ dat gy, na dat gy naauwkeurig door „ vergrootglazen van allerly wyze onderzocht hadde verscheide levers, „ van my door myn konst bereit, eerst met olie bestreken, toen ter deeg „ in de zonnenschyn gehouden, klaar gezien hebt, dat de takjes van de „ poortader kerntjes, aan dezelve gehangen, droegen, in welke zodanig een takje verdween; dat die kerntjes zelfs, met een grote naauwkeurigheit, op verscheide plaatzen, in verscheide levers bezichtig, „ en by malkanderen vergeleken zynde, op 't klaarblykelykste gezien „ wierden te bestaan uyt ontelbare zeer kleine, echter klaarblykelyke, „ en altyt zeer ordentelyk verspreide pypjes, welke haren oorspronk namen uyt dien bloetvoerenden tak, en met dezen zelfden tak door een „ uytstrekking verknogte pypjes waren. Dat die uysterste pypen zo fyn „ waren, dat gy ze alleen met vergrootglazen van 't vyfde slag konde

„ gewaar worden, maar dat 'er zo vele te voorschyn quamen, dat gy
 „ ze nooit in een enkel kerntje konde tellen. *Eindelyk voegt gy 'er by,*
 „ dat gy moet bekennen, dat gy behalven deze vaatjes in 't geheel in
 „ dat kerntje niets konde zien, schoon gy het voorwerp op allerley wy-
 „ ze omwendende, van alle kanten, met een onvermoeiden yver, en
 „ een wel gescherpt gezicht, onderzocht hebt. ” Deze zyn dezelfde
 woorden, die in uwen brief, onlangs my toegezonden, vervat staan,
 waar in gy schryft, dat gy my toestaat, dezelve in myn antwoord te la-
 te drukken, *op dat blyken zou, dat gy oneenzydig zyt, u schikkende na*
de waarheit alleen, en altydt gereet zynde voor een klaarblykelyke zaak
te zwigten. Dog gy zyt niet gewoon zo licht te geloven, ten zy de
 zaak u zo klaar voorgesteld wort, dat gy gedwongen zyt, daar geloof
 aan te geven. En ik hebbe altydt gezien, dat uw gezicht zo scherp is,
 als ik ooit in iemant bespeurt heb; daar en boven zyt gy gewent, zeer
 nauwkeurig de vergrootglazen te gebruyken. Indien gy dan dit evenwel
 moet bekennen, gelyk gy nu openbaar doet, waarom hebt gy *Malpi-*
ghius tegen my willen verdedigen, en zo lang met grote moeite alles,
 wat in uw vermogen was, getracht op te zoeken, en voor zyn gevoelen
 voor te stellen? zeg nu, of 't niet billyk is, hier in met my te beruften,
 en te onthouden van alle verdere zaken, die geenzints vertoont worden?
 Laten we dan die kerntjes moesagtige uyteindens van de poortader
 noemen.

Op dat 1182. blatz. zegt gy, dat *Malpighius* zo groot een gelykenis
 tusschen de allereenvoudigste kliertjes, en de kerntjes in de lever gevon-
 den heeft, dat hy besloot, dat aan beide by na alles gemeen was, &c.
 Ik toone een zeer groot onderscheidt aan, en zegge, dat zy volkomen
 met malkanderen strydig zyn. Ik zou de poortader niet licht willen noe-
 men een slagader; om dat de poortader het aderlyke bloet tot het hart
 brengt, maar niet van 't hart af, en om dat de lever heeft eigentlyk ge-
 naamde slagaderen. Het uytwerp vat van de lever te vergelyken met
 de uytloospypen der blaasjes, is zo ongerymt, dat ik 'er my niet verder
 wil insteken.

Op de 1183. en volg. blatz. spreekt gy *myn konst van op te vullen door een*
waschagtige stoffe tegen. Ik moet u voor eerst zeggen, dat, als gy my
 op myn manier van opvullen hadt zien werken, gy zeggen zoudt, ik
 sta verftomt! hoe is 't mogelyk, dat een oudt man van vyf en tachtig
 Jaren, die zo lang by dag en nagt gevroet heeft, nog kan zien, vin-
 den, en behandelen zulke fyne vaatjes, als spinnewebbe? en dat zonder
 enig geweld. Zy worden zo niet uytgespannen, als gy meent. Ik zeg
 we-

FREDRIK RUYSCH aan HERMANUS BOERHAVEN. 1221

wederom, indien gy my werkende gezien hadde, dan zoudt gy niet zeggen, dat ik enig geweld gebruykte: want die vaatjes, welke by 't leven met vogten vervult waren, en na de doot van vogten berooft, zyn de nedergevallen, vul ik wederom door myn konst op, zo konstig, zo zacht, zo zoetjes, dat men niet zien kan, dat zy uytgespannen zyn; zulks heb ik nooit ontmoet, als waar ik wil, dat geschiedt, gelykerwys wanneer ik begeer een konstige ontsteking in een doot lichaam te maken: dan heeft die manier plaats en gebruyk, maar in andere gevallen gebruyk ik die niet. 't Is een Jaar geleden, wanneer ik met myn Zoon *Henr. Ruysh* het dode lichaam van een Jonge, oudt omtrent vyf Jaren, zodanig bereit hebbe, dat hy geheel levendig schein: want alle de Ingewanden hadden volkome een glans van een levendige bloet-couleur, de wangen van 't aangezicht waren rooscouleurig, gelyk in een levendig gezont mensch, enz. Derhalven, indien myne konst de vaten uytspande, moesten zy ook in 't aangezicht van deze Jonge uytgespannen verschynen, maar zulks geschiedt niet. Waarom oordeelt gy aldus van myn konst? Wanneer my een ander zodanig aandede, als gy hier doet, zoud ik denken, dat hy op die wyze van my, myn konst wilde uythoren. Maar ik wil die zo niet bekent maken, daarom zal ik ook niet op alles, 't geen gy hier tegenwerpt, zo naauwkeurig antwoorden, als gy zoudt willen, en ik wel zou kunnen. Gy spreekt van die zaak, als of gy my werkende gezien hadde. Maar gy dwaalt, zy worden niet uytgespannen: anders zouden de uysterste eindens niet gezien en opgevult konne worden. Daarom hadt gy 't woort *met geweld* hier niet moeten gebruyken. Wanneer men geweld gebruykt, dan verandert alles in een ontsteking, hoe wel 't zomtydts goet is, als men de lever steen hart wil maken, om in de collegien aan de leerlingen te vertonen, wanneer men geen versche Menschenlevers by der handt heeft. De lever heeft ontelbare uyteindens, indien zy alle zo uytgespanne wierden, als gy hier meent, hoe groot zoude de lever dan moete worden? Maar hebt gy by my ooit gezien, dat het zo geschiedt? geenzints. Op de 1184 blatz. noemt gy die vaten zeer wel *weyvoerende vaten*; ik zal ze *Gyl-weyvoerende*, of *voedende weyvaten* noemen, zo lang zy uysterste eindens der slagaderen zyn, vervattende [*chylo-ferositas Sanguinis*] de voedende wey van 't bloet; maar, als [*Sanguis serofus, S. ferositas Sanguinis*] het weyagtige bloet in de aderen gevonden wort, en wederom na het hart keert, noem ik ze alleenlyk *Weyvaten*, om dat de wey dan zich van 't voornaamste voetzels ofte gyl ontlafst heeft. Het verdere, 't welk gy tegen myne konst inbrengt, zou byna een mensch, die wat haastig was, tot

Qq q q q q 3

tot toorn verwekken. Want over al worden bewyzen van daan gezogt om die konst te veragten, door welke zo vele zaken ontdekt zyn, die anders nooit bekend zoude zyn geweest. Deze konst maakt maar alleen zichtbaar, 't geen te vore onzichtbaar was, om dat het na de doot toegevallen was: En zo mogelyk het vat een weynig meer opgevult wort, als 't maar niet boven maten geschiet, wat quaats kan 't; men zal 'er uyt besluyten, dat die vaten aldaar zyn, die te vore door geen konst konde ontdekt worden. Zo dat deze konst nooit iets te voorschyn brengt, dat natuurlyker wyze niet tegenwoordig was. Maar wanneer de vaten zo verre niet opgevult worden; en ik weet, waar ik moet ophouden, dan vervalt alles, dat gy tegen deze konst bygebragt hebt. De Leverkerntjes kende men wel voor de opvulling, zo dat de opvulling niet aangewent wort om ze te vinden, maar wort alleen gebruykt, om door dezelve het maakzel dezer kerntjes te ontdekken. Gy zelfs hebt gezien in opgepulde levers, dat de kerntjes waren kleine rondtagtige bolletjes, bestaande alleen uyt uysterste vaatjes, op een zeer wonderbare wyze aldaar verspreit; en dat 'er geen vliezig holletje met zyn uytloosvaatje te vinden was.

't Was te wenschen, dat die *blaasjes in de buyt* van 't aangezigt zo zeer vertoon wierden, als gy op de 1185. blatz. onderstelt. Het aangezigt van een dootd mensch kan ik als verlevendigen, zo dat 'er niets als de Ziel aan schynt te gebreeken. Ik heb 't aangezigt van een Jonge zo fraay toebereit, dat een zeker groot Monarch in Europa 't zelve omhelst en gezoent heeft. Evenwel zie ik 'er geen blaasjes in. Gy moest ook geen blaasjes in 't lichaam van den pisweg stellen: laten wy 't liever noemen het sponsagtige lichaam. Wanneer gy zegt, dat 'er vliezen zyn, wanneer gy haare fynheit beschryft, dan spreekt gy van zaken, die gy eerst moest voor 't gezigt brengen, en dan zouden wy daar na oordelen, hoe zy gestelt waren. Aldus vertoon ik alles, wat ik zegge, door de konst van op te vullen, dewelke dan over al en altydt zegenpraalt tegen alle tegenwerpen gemaakt van de gene, die deze konst niet kennen, en daarom ook niet kunnen gebruyken; maar zo zy die wisten, men zou aanstonts zien, dat zy dezelve meer zoude pryzen, als zy die nu veragten. Ik ontkenne niet, dat 'er behalven de opvulling door een waschagtige stoffe, ook nog meer manieren aangewent moeten worden; want dat heb ik zelfs over al gedaan.

De Proeve op de 1186. blatz. beschreven gelukt alleen in een flappe lever, niet in alle levers, maar beter in een milt. Aldaar zegt gy, dat ik de afwezentheit der kerntjes aantone. Gy dwaalt hier in. Ik hebbe
daar

FREDRIK RUYSCH aan HERMANUS BOERHAVEN. 1223

daar altydt klaarblykelyke kerntjes erkent; maar ik hebbe alleenlyk gezegt, dat zy geen holle vliezige blaasjes met een uytloospyp, maar zeer tedere moesvaatjes zyn. Gy erkent myn derde bewys zo kragtig, maar indien gy de tydt hadde, en met zo vele bezigheden, waar onder gy byna verdrukt leeft, niet bezet was, zo, dat gy alle die andere bereidingen konde zien, welke ik u zo menigmaal aan myn huys heb willen vertonen, dan ben ik verzekert, dat gy aanstonts tot myn gevoelen overgaan, en van *Malpighius* afwyken zoudt: want al wat ik van alle deze dingen geschreven hebbe, hebbe ik met zo veel naauwkeurigheid onderzocht, en eerst overwogen, dat gy veylig kont vertrouwen, dat zy zodanig zyn, als ik ze beschreven hebben.

Gy stelt op de 1187. blatz. een dubbelde weg door de slagaderen in de darmen, maar ik zegge, dat het nog eniger maten duyfter is, hoe alles daar geschiet: want de waschagtige stoffe gaat in de holligheid der darmen door de slagaderen heen, maar of zy ook niet door de *Peyeriaansche* en *Brunneriaansche* klieren uytloopt, heb ik zo klaar niet konnen ontdekken.

't Gene gy verder zegt op de zelfde blatz. van de *schikking der uytste slagaderen*, enz. is volkomen de waarheit, maar gy moet weten, dat ik niet stel, dat de verscheidenheit der vogten afhangt van de lyden- de vaten, maar alleen van de werkende.

Ik beken, dat ik in de nieren zodanige ronde lichaamtjes, daar gy op de 1188. blatz. van spreekt, hebbende de grootte van een slaapbolzaatje, wanneer zy door vergrootglazen gezien worden, gevonden hebbe, maar tot nog toe weet ik niet, wat ik 'er van zal zeggen. In de *milt* heb ik voor 50 Jaren klieren gestelt, maar toen hebbe ik de schriften en leer der Hoogleeraren gevolgt, ik was zelfs nog niet veel in deze geoeffent; zekerlyk kende ik de opvulling nog niet.

't Is niet nodig, dat de wezentlykheit der kerntjes in de lever door *ziektens* bewezen wort: want dit blykt genoeg in gezonde; en men kan het maakzel uyt een gezonde beter kennen, als uyt een zieke lever. *Malpighius* stelt de kerntjes hoekig, maar ik zegge, dat ze ront zyn. Hy stelt, dat de kerntjes holle vliezige blaasjes met uytloospypen zyn, maar ik tone, dat ze uyt vaatjes bestaan. Nu zegt gy hier, dat de kerntjes naauwlyks zichtbaar zyn, te vore hadt gy gezegt, dat ze klaarblykelyk konde gezien worden. Ik doe door de opvulling in de slagaderen niet, dat de *ziektens* daar in doen. 't Is een grote dwaling. De opvulling doet, dat de natuur, het leven, en gezontheit deden. Zy vergroot de vaten niet, maar verdoontze natuurlyk. Waarom veragt gy zo
zeer

zeer de fraayste van alle konsten? in andere landen verheffen zy die tot den hemel toe, gelyk ik met brieven kan getuygen. Ik geloof, en ik zegge, dat 'er nieuwe vaten kunnen groeyen, nieuwe beenderen, nieuwe banden.

Alle die gebreken van de lever, welke gy op de 1188 en volg blatz. verhaalt, heb ik ook gezien, maar daar uyt heb ik nooit konne leren, dat 'er holle blaasjes zyn, voorzien met uytloospypen, gehangen aan de uysterste slagaderen.

Op de 1193. blatz. zegt gy de waarheit, dat 'er al genoeg gezintwift is. Ja meer als genoeg! Een kleine brief was genoeg geweest; gy hadt een oudt man, die zo veel bezigheid heeft, niet moeten quellen met een geheel boek. En dat het ergste is, 't is nog niet aangetoont, dat die holle vliesjes met uytloospypen klieren zyn, dat zy aan de slagaderen hangen, of dat den bast der hersenen klieren met uytloospypen heeft, enz. Maar wel vele, ja alte vele redeneringen hebt gy bygebragt, tegens welke ik alleen stelle *Komt en Ziet!*

Volgens myn Oordeel moet een [glandula] *Klier* bepaalt worden, dat het is een vast lichaam, in 't koken zyn stant houdende, t'zamengesteld uyt een verzameling van vaten, over al met een vlies bekleet; welke vaten verschillen na de verscheidenheit van vochten, die zy moeten maken; daarom zyn de bolronde klieren van 't darmscheil, het klierbedde, de quylklieren, enz. alle verschillende.

Een [crypta] *Groefie* zeg ik te zyn een slap lichaamtje, in 't koken zyn standt verliezende, bestaande uyt vaten, met een vlies, dog niet over al omringt, maar boven open, als [fovea] een deukie, kuyltje, of holletje.

Maar [acini S. acinuli] de *Kerntjes* zyn ronde lichaamtjes, met geen vlies bekleet, (voor zo veel ik tot nog toe zien kan) bestaande uyt vaatjes, welke ontbonden zynde de gedaante van zeer fyne pencelen aannemen.

De Vaatjes der groefies kan ik aantonen, maar zyn zo fyn, dat den loop niet onderscheiden kan worden; alleen ziet men ze met een rode couleur door de opvulling rontom begoten. Ik bekenne, dat 'er vele zulke groefies zyn, maar ik ontkenne, dat zy 't gehele lichaam door gevonde worden. Ik stem toe, dat 'er holle vliesjes met uytloospypen zyn, maar moeten geen klieren genaamt worden, gelykerwys de *Zaatblaasjes*, enz. Ik bekenne, dat 'er in een mensche nier ronde lichaamtjes zyn, maar zo klein, dat ik 'er niets van bepalen kan, en by gevolg mag men niet zeggen, dat zy meer klieren zyn, als iets anders.

Der-

FREDRIK RUYSCH aan HERMANUS BOERHAVE. 1225

Derhalven is 't verschil tusschen dien groten Man en my dit; I. dat hy meent, dat de vochten in de zo genaamde allereenvoudigste klieren nedervallen, aldaar gevoet, en verandert worden. Ik meene, dat de uiterste slagaderen de zappen maken, en gemaakt zynde in de groefies nederstorten, en dat deze vaatjes verschillen van de vaten van een ware klier. II. Ik meen, dat deze deeltjes geen klieren genaamt moeten worden, om dat 'er geen gelykenis met een ware klier, nog overeenkomst met de naam is; Gy hebt ze 't eerst met den oprechte naam van *Groefies* of *Kuyltjes* uytgedrukt, welke benaming zy ook altydt zullen behouden, om dat zy waarlyk zyn als een klein, boven open, onderaartsch holletje. III. *Malpighius* oordeelt, dat de tegen natuurlyke gezwellen daar uyt voortkomen, zulks geloof ik niet. Zyn 'er dan in den gezicht zenuw ook die klieren? nogtans hebben zomtydts gezwollen, hebbende de grootte van een erwt, daar in ontstaan, een blintheit aangebragt. Men ziet wel gezwollen, uyt een afscheiding van 't inwendige vlies van de schede, die groter zyn als een kaatsbal. In de pynappelklier zyn gezwollen, ja zomtydts kleine stenen. Zoude [*variolae*] de pokjes, [*Staphyloma*] een druifgezwel der Ogen, de gezwollen in 't spinnewebs vlies, waar mede het Highmoriaansche hol bekleet is, ontstaan, alle moeten voortkomen uyt zodanige te vooren daar wezende blaasies? Na verbrandingen, drukkingen, slagen, vallen, komen ronde gezwollen voort, als mede in gebrokene. Vele gezwollen konnen wel uyt de groefies ontstaan, maar waarom ook niet uyt verstopte uiterste vaatjes, voornamentlyk in 't vet onder de huyt, en in de inwendige deelen van 't lichaam gelegen? IV. *Malpighius* hout die huytpuyfies, de welke onder 't netwyze lichaam zitten, en die buyten de huyt uytpuylen, voor kliertjes; ik toon klaar aan, dat zy zenuwagtige gevoelpeltjes zyn.

Nu houde ik op verder over deze zaken te schryven: want ik meene dat ik op alles genoeg geantwoort hebbe, dat gy voor *Malpighius* en tegen my bygebragt hebt; 't welk gy met zo grote naarstigheit verzamelt, met zo veel vlyt voorgestelt, en zo gunstig voor hem verklaart hebt, dat ik gelove, dat 'er naderhant niets verders voor hem, en tegen my kan bygebragt worden. Dewyl ik nu alle die tegengeworpe zwarigheden in dit myn antwoord heb weggenomen, zo dat ik niets onaangeroert voorby gegaan hebbe, denk ik, dat alle Lezers nu genoeg over de waarheit zelfs konnen oordelen; Ik durf u zelfs tot rechter over 't gehele verschil verklaren, om dat ik denke, dat gy, 't beste van alle, myne vindingen in de ontleetkunde verstaat, en om dat gy *Malpighius* zo vele

Rrr rrrr

Jaren

Jaren altydt zo naarstig hebt gelezen, dat gy alle zyne werken als in uw geheugen hebt. Ik zie ook genoeg in deze gehele verhandeling, dat gy vele dingen hebt bygebragt, die gy zelfs niet gelooft alzo te zyn, maar die gy gewilt hebt, dat van my door myne eige proeven wederleit wierden, gelyk gy zelfs opentlyk bekent. Gy hebt uwen vrient, een man van hoge jaren, lastig genoeg gevallen, en moeite aangedaan!

Ik zal hier nog iets byvoegen aangaande *de bolronde klieren van 't darmscheil*, dewelke wy alle voor ware klieren houden. Niemand heeft tot nog toe het ware maakzel van deze zodanig kunnen afbeelden, als ik hier nu gedaan hebbe: want het is volstrekt onmogelyk zulks te doen, ten zy na een konstige en gelukkige opvulling. Schoon ik zo vele jaren lang gearbeidt hebbe, nogtans heb ik nooit de wonderbaarlykste loop der vaten in deze klieren aangemerkt, als nu maar voor drie jaren: want toen begon ik eerst te zien, dat zy bestonden uyt een zeker byzonder soort van bloetvaten, welke met een gemeen vlies omringt wierden, maar zonder een eenige Malpighiaansche uytloospyp. Wanneer ik naderhant klaarder of volmaakter alle deze vaten zag, sprong ik op van vreugde, en aldus wierde ik aangemoedigt, om verder te onderzoeken, op dat ik, gestadig arbeidende, eindelyk dezelve konde beschryven. Maar hoe grote zwaarigheid was 'er, wanneer ik een afbeelding van deze zaak op een koperen plaat wilde late maken! want die zo fyne vaten konde niet geschildert worden, om dat zy fynder waren, als elke strepen, die op papier gehaalt konne worden. Dog evenwel heeft de Ervarenste van alle Plaatsnyders *Jacob Wandelaar*, die met zo veel behendigheit en trouw de delen van 't menschelyke lichaam afbeeldt, gaarne op zich genomen dit te doen door middel van een vergrootglas, en zulks heeft hy, geholpen zynde door den Doctor *Cant*, zo getrouwelyk, als 't hier nu verschynt, volbragt. Alle zullen moeten bekennen, dat 'er nooit tot nog toe een bolronde klier met zyne bloetvaatjes in eenige plaat afgebeeld is; nu heeft men hier het beloop van deze vaatjes na 't leven; Gy zyt een naauwkeurige onderzoeker van deze zaken geweest: want ik hebbe U het voorwerp zelfs, waar na de plaat gesneden is, overgezonden, in welke gy zelfs aangemerkt hebt, gelyk gy aan my hebt geschreven, *Eerstelyk*, „ dat des darmscheil slagaderen hare takken van verscheide plaatzen na „ een yder van deze klieren toezonden; zo dat 'er geen een tak daar „ na toeging, maar verscheide en vele, van tegenovergestelde plaatzen, „ en dat zy ook door verscheide wegen en leidingen lopende, na yder „ klier gingen. *Ten tweede*, dat die slachaderen, aldus van verscheide „ plaatzen afgezonden, na dat zy dan gekomen waren tot het lichaam „ van

FREDRIK RUYSCH aan HERMANUS BOERHAVEN. 1227

„ van die klier, aldaar gelyk als onder malkanderen doormengt wier-
 „ den; schoon zy nogtans vaatagtig bleven, en dat overal, en door
 „ alle de delen. *Ten derde*, dat zy eindelyk zeer fyn geworden zyade
 „ zodanig onder een vermengt, en door de verscheidentheid van on-
 „ telbare bogten op yder punt verwart wierden, dat zy alleen vergeleken
 „ konde worden met een kluwe van vele, verscheide, draden tot onuyt-
 „ reddelyke vlegtingen verwart. Dat hier met enige schyn van waarheit
 „ niet konde gezegt worden, dat deze pypies, in een zeker vlies geschikt
 „ zynde, gezien kunnen worden in haar eenvoudige aaneenschakeling.
 „ *Ten vierde*, eindelyk, dat tusschen deze zeer verwarde, en zo fyne
 „ vaatjes, op vele plaatzen hangen kleine, en vele onderscheide kern-
 „ tjes, gelyk in de lever. En zo veel als men door vergrootglazen met
 „ het gezicht kan bereiken, schynen deze zelfde kerntjes weder te be-
 „ staan uyt zeer kleine, uysterste, geheel in haar maakzel byzondere,
 „ slagaderlyke pypies. Echter kan men niet zien, dat deze kerntjes in
 „ een zeker byzonder vlies besloten, omringt worden.” 't Is zeer waar-
 „ schynelyk, dat door deze moesagtige uysterste pypies dat byzondere werk
 „ verrigt wort, 't welk *Godt* geschikt heeft in de darmscheilklieren gemaakt
 „ te moete worden. Maar op dat die kerntjes kunnen gezien worden,
 „ moet het voorwerp in de heldere zonnenschyn, schynende achter den rug
 „ van den aanschouwer, gehouden worden, wanneer men dan van 't hooft
 „ moet wechnemen al dat gene, 't welk de minste schaduwe kan veroorza-
 „ ken, ja zelfs de haayren van 't hooft beletten gemeenlyk dit licht. Laat
 „ nu overwogen worden, of wel ooit zodanig iets van den Groten *Malpi-*
 „ *ghius* gedaan is; beziet deze plaat nauwkeurig: want de arbeit, en
 „ konst, die tot het maken van dezelve bestaat zyn, verdienen, dat men
 „ 'er zo licht niet over heen loopt, maar met aandacht beschouwt. Want
 „ nog my, nog den ervaren konstenaar *Wandelaar* zou 't mogelyk geweest
 „ zyn, zodanig, als in deze figuur, de zaak afte beelden, ten zy de schran-
 „ dere Heer *Arent Cant*, Med. Doctor, in de ontleetkunde, teken, en
 „ schilderkonst zeer ervaren, en door zyn uytgegeven werk beroemt, door
 „ zyn behendigheit te weeg gebragt hadde, dat de afbeelding zodanig is,
 „ als gy 'er U met recht over verwonderen zult. Ziet gy niet de draa-
 „ tjes, fynder als scheerwol, in hare verwarring zelfs uytgedrukt? Dit
 „ kan niemant nateekenen, als die, welke zich in de ontleetkunde geoeff-
 „ fent heeft, en dezelve in de gront verstaat, en daar en boven zeer wel
 „ ervaren is, in de schilderkonst. Om dat de Hr. *Cant* hier in uytmunt,
 „ kan het gemeen vele andere zaken van hem verwagten.

Deze dingen zeg ik niet, om my zelfs te pryzen, maar op dat ervare

mannen oordelen kunnen, of myn konst verdelgt, bederft, opschikt, of verwart? 't welke gy weet, dat evenwel de onervarene, en wan- gunstige gewoon zyn te zeggen: Zy moesten liever den Goedertieren- iten *Godt* danken, dat hy deze zyne verborgene werken door my, zynen zeer onwaardigen geringen dienstknecht, haar heeft willen openbaren.

Aldus nu vermoeit zynde door dit grote werk, eindige ik, na dat ik alleen heb moeten stryden tegen zulke twee grote Mannen *Malpighius* en *U*, die beide zeer ervaren zyt in de wetenschap van 't maakzel van 's menschen lichaam, en die als tegen my hebt t' zamengespannen; gy hebt de zaak van *Malpighius* zo krachtig verdedigt, als of 't uw eige was geweest. Echter berouwt het my niet: want ik heb mogelyk in myn antwoord eenige goede, en ongehoorde zaken bekend gemaakt; tegelyk beken ik, dat ik met uw geschrift te lezen ook verscheide din- gen geleert hebbe, waar voor ik *U* bedanke.

Eindelyk Wensch ik, dat *Godt U*, tot roem van zyn *Naam*, meer gelukkige Jaren verleent, als hy my onwaardige gegeven heeft, op dat de brave Leerlingen, die zo talryk Jaarlyks op 't wytberoemde Hol- lantsch Hogeschool komen, om van *U* de Geneeskunst te leren, en die naderhant zo wel vergenoegt daar van daan vertrekken, nog lang dienst van zo groot een Hoogleraar genieten mogen. *Godt* geve, dat wy, dit leven in zyn liefde en dienst geeindigt hebbende, hier namaals malkan- deren ontmoeten op die welgelukzalige plaats, alwaar wy niet met twif- ten, maar met eeuwig *Halelujah* te zingen leven zullen tot in der eeu- wigheit. Vaar wel.

Geschreven in Amsterdam den 1 van
Zomermaand in 't Jaar 1722.

Verklaring van deze Figuur.

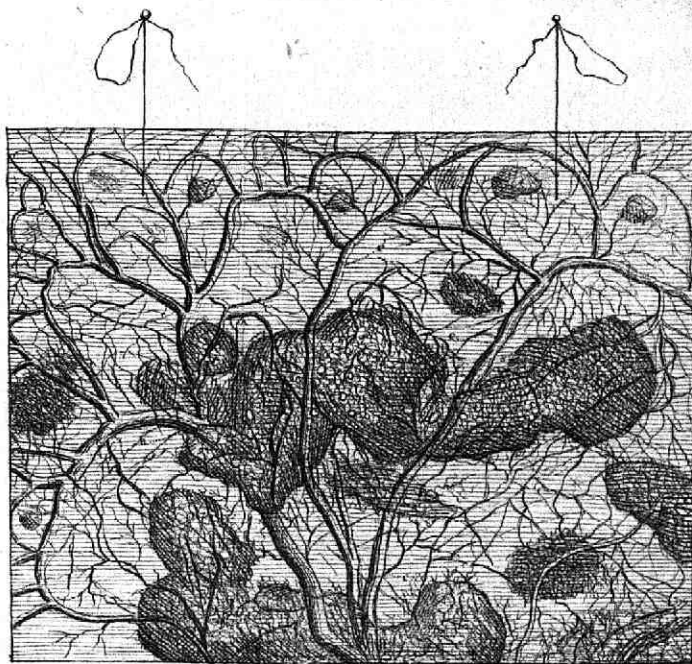
WAar mede een gedeelte van 't darmscheil, door myn konst door de darmscheil slagader opgevult, vertoont wort: waar in niets afgebeeld is, als alleen slagaderen, klie- ren, de kerntjes der klieren, en dat zo oprecht, dat een iegelyk streepje een byzonder slagadertje aanwyft. Dat grote middelste deel vertoont *U* eene dwalende klier van 't darm- scheil, om welke uyt te tekenen het voornaamste werk besteeft is. Maar weet, dat 'er, be- halven deze hier nu afgebeelde vaatjes, menigvuldige andere in 't voorwerp zelfs door ver- grootglazen gezien worden, zo dat, als de Plaatsnyder dezelve hadt zoeken af te beelden, de geheele plaat niet anders, als een enkele zwarte vlek aldaar zoude vertoont hebbe.

A. De dwalende of verspreide klieren van 't darmscheil van een mensch.

B. De kerntjes in de klieren verschynende; of de moesagtige eindens der slagaderen.

C. C. C. De takken van de darmscheils slagaderen. Om duydelyk te zien, moet gy deze plaat met een vergrootglas beschouwen.

Zie van deze figuur de 1213. 1214. 1226. 1227. 1228. blatz.

L. Nardus ad cyperum, 1787

Nard . Taf. 131 .

BRIEFSGEWYZE
VERHANDELING

VAN

JOH. CHRISTOPH. BOHLIUS, Med. Doct.

Aan den zeer beroemden Heer,

FREDERIK RUYSCH,

*Hoogleeraar in de Ontleet en Kruytkunde, Medelit van de Keyzerlyke
Hoogeschool in Duyschlant, en van de Koninglyke Maatschappy in
Engelant,*

Over het gebruyk der nieuwe spruyten van de Holader in het gylmakende
gestelt, als mede over het maakzel van den Herffenbast.

VERHAANDLING
BRIEFGEWYNE

VAN

JOH. CHRISTOPH. BOHLLUS, Med. Doct.

Aan den zeer vereerden Heer,

EREDERIK RUYSCHE

Hoogheerraad in de Ouden en Koninglijke, Mededeel van de Koninklijke
Hoogheerraad in Daghraad, en van de Koninklijke Mededeel van de
Koninglijke

Over het gebruik der nieuwe spuyten van de Heelader in het gelykenis
geheit, als mede over het maaksel van den Heelader.

BRIEFSGEWYZE VERHANDELING

VAN

JOH. CHRISTOPH. BOHLIUS, Med. Doct.

Aan den zeer beroemden Heer,

FREDERIK RUYSCH,

*Hoogleeraar in de Ontleet en Kruytkunde, Medelit van de Keyzerlyke Hogeschool in
Duyfchlant, en van de Koninglyke Maatschappy in Engelant.*

ZEER BEROEMDE HEER.

IS nu twee Jaren geleden, dat ik onbekent U heb bezocht. De liefde, welke ik hebbe voor de redenerende oeffeningen der geneeskunst, of de ware wyze om 't menschelyke lichaam te doorzoeken, steunende op onwrikbare proeven, en 't geen gy met behendigheid en een onvermoeide vleit, door een gelukkigen uytflach van konst buyten nydt alleen hebt voortgezet, en met een gelyke oprechtigheid, welke de geleerde in U roemen, aan de geleerde waerelt hebt bekend gemaakt, heeft my, begrave in de duystere schuyt- plaatsen van myn ware Zelfbewegende lichaam, uyt myn omtrent de- ze oeffeningen flauwe vaderlant na het Amsterdamsche Corinthen doen gaan. Ik verwonderde my waarlyk, en nog houde ik niet op my te verwonderen, *zeer vermaard Heer*, over uwe genegentheit omtrent my, dewelke gy van dag tot dag buyten verdiensten boven maten vergroot. Alle uwe moeyelyke ontleetskundige werken, welke gy met grote kosten hadt ondernomen, en door een lange reeks van Jaaren in een zeer dierbaar huysraat bewaart, hebt gy openhartig bekend gemaakt, en ten toon gestelt, afkeurende de geheimen der vernieuwers, die hare vin- dingen tot groot nadeel der aangroeyende geleertheit met haar doot in 't graft brengen. De nydt zelfs zegt, dat gy de *Prince der Ontlede- ren* zyt, ja ieder een bekend gaarne, dat gy in een eenig maakzaal van een te ontvouwen ingewant, en de hoedanigheid en wyze van een ee- nig te scheiden vocht meer te weeg gebragt hebt, als al de arbeit der oude ontlederen in de gehele huyshouding der kleine waerelt tot onze tyden

tyden toe ons heeft nagelaten, hoe? Byaldien ik de gehele geschiedenis der verscheide vochten in 't menschelyke lichaam omlopende, uyt tegenstrydige deeltjes van zo veel verscheide spys en drank voortkomende, alleen uyt de enkele vermenging van 't rode bloet en verdeling door verscheide werktuygelyke bewegingen der vaste en wederzydtsch rakende der vloeibare delen na 't pasloot tot kegelagtige consistentien van een verscheide bepaling toegemaakt, verhaalde, in welke te verklaren Ervaren Mannen in de zuyverder meetkonst, en redenerende geneeskunst grote moeite besteed hebben, gelyk de *Doorl. Baron G. G. Leibnitius*, *Bernoulli*, *Hermannus*, *Bellinus*, *Borellus*, *Picarnius*, *P. A. Michelott* en *J. Newtonus*, dat hemelsche verstant, en het ontsterflyke luyster van geheel Engelant, zo hoog te achten als alle andere 't zake men. Hoe veel is 't? Ider een voor 't gezicht door een ingespote vocht te vertonen, de vochten in 't lichaam omlopende, door 't enkele werktuyg der haarfyne vaten zynde alleenlyk van een verscheide figuur, de welke of *penceelsgewyze* eindigen, gelyk in de milt, lever, enz. of in *moesvaatjes* verdwynen, als in 't wonderbare maakzel van den herffenbalt, of gelyk *dons* uytgaan, gelyk in 't dunne herffenvlies, darmscheil, de zenuwagtige rok der darmen, (liever cellulous-vaatagtige) of *wormsgewys* met slangagtige streken in verscheide krullen en onwentelingen gevormt worden, gelyk in de nieren, ballen, enz. en daar uyt onwinnelyke stellingen opmaken, dat na de reden van den loop der werkende vaten, de verscheiden aart der vochten, en verscheiden wyze en werking der scheiding zich gedragen: Ja wat is 't veel? de verzonne scheidingen door scheidvogten, opgestingen, van de stoffseiders in de geneeskunst ingevoert, daar uyt te verdryven? Deze stelling (om niet van vele te spreken) komt beter met de natuur, altydt een korte en eenvoudiger weg inslaande. over een, als de leer van *Malpighius* aangaande een werkzamer scheiding door *Klieren*, *Groeven*; want deze, terwyl zy voor een tydt de vochten ontfangen, vasthouden, verdikken, slyden tegen een altydt bestendiger omloop aan. Laat ik niet zeggen; *zeer Beroemt Heer*, dat gy dit gestel van vaten, ('t welk gy voor andere vindingen in de ontleetkunde U beroemt vertoont te hebben,) in de ontleding der gewassen hebt bevestigd, en de ware overeenkomst der zappen in de Zapvaten gescheiden met de dierelyke scheiding door de slagaderen, tot een krachtig bewys van de klaarblykelykheit uwer leringen aangetoont hebt. Want wie doch heeft ooit gedroomt, dat de planten uyt dezelve werktuygen bestaan, leven, gevoet worden, vruchten voortbrengen, als de mensch door bestendige vermogens der wer-

werkende natuur het leven of gezondheid behout. Myn gemoet staat ver-
 stelt, zo menigmaal als ik herdenke aan de peren, pruymen, abricozen,
 ontwonden, ontvleescht, en tot geraamtens gebragt, en is geheel be-
 zet in de herhaalde proeven omtrent de huyshouding der gewassen, wan-
 neer gy my, *Vermaart Heer*, volgens de gewone gunst de *Boerbaaviaan-*
sche groeven ook in meloenen, pompoenen en by na in 't gehele geslacht
 van Conkommengewassen voor myn vertrek vertoonde. Want in 't voor-
 gaande Jaar, waar in, dat smertelyk is, maar een doodt lichaam voor uwe
 onvermoeide onderzoeking in de ontleetkonst van 't menschelyke lichaam
 toegelaten wiert te openen, (gelyk gy my toen ter tydt met droef-
 heit geschreven hadt) hielt gy U op met de vermakelykheden en bouw
 van uwe naby gelegen tuyn, en met de aarde te doorsnuffelen bevlytigde
 gy U ook de planten te ontleden en door uwe konst te onderzoeken; wat
 nuttigheit gy daar door verkregen hebt, gaf gy met vreugdesprongen, en
 uytgestorte verwonderingzuchtigen, als gy gewoon zyt, te kennen, Wat
 doch hebt gy namentlyk ontdekt; [*polygamia plantarum*] een velerhuwelyk
 der planten, of een plant in een plant. Ik zal late staan de verdere *nieuwe*
ontdekkingen, en spreken van de scheuten van de holader in de ingewanden
tot de gylmaking dienende, in welke men giffen mag, (dewyl zommige
 nog te ontdekkene zaken in dit werk over blyven,) dat het bloet, niet
 van de scheiding van 't gehele lichaam, maar van iedere byzondere voe-
 ding van 't ingewant, en deszelfs, om met de spreekwyze der ouden te
 spreken, bloetstolzel wederkerende zynde dik, zeer vertraagt, en lang-
 zaam in de omgedraaide streken bewogen overgebragt wort. Want ik
 mene waarschynelyk te zyn, zo niet zeker, dat, gelykerwys in de long
 door een byzondere [*Vena Bronchialis*] longepys-ader in de [*Vena aëryos*]
 ongepaarde ader, niet in de ondersleutelbenige of in de holader zich ont-
 lastende, volgens de aanmerking van *Rau*, in de spier van 't hart door
 de kroonaderen, aldus ook in de ingewanden tot de gylmaking dienen-
 de het voedoende bloet weder te rug loopt in eige aderen, en dat ook
 niet al het bloet van de delen in den onderbuyk hebbende zyn bedie-
 ning van scheiding al waargenomen, van dat werk wederkerende, door
 de scheidaderen tot de lever omloopt, maar dat het bloet de ingewan-
 den voedende door een *nieuwen weg in de holader* voortgedreven wort.
 Want in een zeker byzonder geval is 'er aangemerkt geweest, 't welk
 my geheugt van den zeer Beroemde Heer *Boerhaave* in de verklaring over
 de [*Hepatitis*] lever onsteking verhaalt te zyn, dat het bloet, van het
 net, klierbedde, milt, darmisheil, darmen, enz. wederkerende de le-
 ver onaangeraakt en wegens de schaarsheit van 't uytrogende bloet ont-
 vliescht,

1234 BRIEFSGEWYZE VERHANDELING,

vliescht, in de holader gegaan was, als in 't geopende dode lichaam bleek. Hier was die zwarigheid, welke U, *zeer vermaarde Heer*, stont uyt den weg te ruymen, zullende een ontleetkundige oorzaak van een wonderbaarlyke aanmerking opgeven, en verklaren *of 'er aan 't bloet een verblyfsplaats in de holader verleent wort, zonder de lever aan te doen.* Gy vervulde de scheid-slagaderen, en met een gelukkigen uytkomst vloeide de wasch gestadig niet alleen in de holligheid der darmen, aldaar een waschagtige rolle, en de opene noppige aanhangzels der slagaderen met een openstaande mont nalatende, maar keerde ook weder in de verzellende aderen, en de lever; gy vervulde door een zeer diep doordringende inspuyting de aderen, en de wascht ontlastede zich dan by de slagaderen, dan by de darmen, eindelyk na vele ondernemingen van ydele hoop, vertoonde de holader, op zekere plaatzen toegebonden zynde, den gezogten weg, en de aangedronge wasch bragt in de dunnen darmen en 't darmscheid te voorschyn omgekrulde aderen van een fraay werktuygig maakzel; anders als de poortader, die de darmen taks en 't darmscheid boogsgewys omringt.

Het groote luyfter van Europa, *Herm. Boerhaave*, myne eerwardige begunstiger, in de 325 afdeling van zyne *Instit. Medic.* vermoedt, *dat deze nieuwe aderen en uytwerpvaten, waar in een afzonderlyk vocht door 't eige maakzel van de milt toebereit, maar niet al, dat van de afscheiding voor 't leven van 't lichaam wederom komt, zoude vloeyen, eindelyk te ontdekken zyn,* voeg 'er by, 't gene die beroemde Man in de 350 afdeling niet zonder genoegzame reden besluyt, *dat 'er aderen zyn het bloet door de Leverslagader aangebragt ontfangende, van dat werk overig zynde, het zelve voerende in een gedeelte van de ongepaarde ader onder het middelrif.* Dewyl de grote *Eustachius* de ongepaarde ader tot in de buyk toe uytlopende naauwkeurig afbeelt, (zie *Eustach. T. xxvii. T. xxvi. 34: 30.*) en de zeer vermaarde *Heister* in *E. N. C. Cent. vii. Obs. lxiv. T. vi. F. iv. G.* een groter tak in den hoek van de holader met de linker nierader, ingeplant aanmerkt, (vergelyk *Lancis. dissert. de Vena azygos, p. 82.* als mede *Eustach. in Opuic. Anatom.*) en eindelyk de zeer scherpzinnige *Simoncelli* verhaalt, gezien te hebben aderen uyt de lever in dezen zich ontlastende. Maar by aldien dit in de Lever en Milt, aldus toegaat, waarom zal 'er geen gebruyk van de holader wezen in de andere onderbuys ingewanden, dewelke alle tot een en 't zelfde einde van goede gylmaking 't zamen spannen, en in eene poortader [*Sanguis secretorius*] het scheidbloet overstorten? (Zie de 3 tafel van uwe laatste Oeffeningen.) De Oude hebben al geweten, dat den
endel-

endeldarm met de delen in 't bekken gelegen, de nieren, waterblaas, baarmoeder, en teeldelen, aderen ontfongen uyt de takken van de [*vena epigastrica*] opperbuyks-aderen des holaders, [*haemorrhoidales*] speenaderen, [*hypogastricae*] onderbuyksaderen, en [*pudendae*] schamelheidsaderen, (zie *Regn. de Graaf* van de teeldelen, in de 13. Tafel. N.N.O.O. *Swammerdam* over 't wonderwerk der natuur, Voornamentlyk *Eustach.* T. XII. T. I. IX. T. XIII.) dewelke onder de [*arteriae Iliacae*] hulpflagaderen voortquam; zo is 't ook *Eustach.* al bekend geweest, dat de nierflagaderen, tot het leven, en warmte der nieren dienende, met een aaneenknogte pyp tot de holader 't zamenlopen, en niet om de pis te maken, 't welk de hairfyne slangswyze vaten der [*emulgentia vasa*] uytmelkende vaten met de pisvoerende pypen van *Ruyfch* te weeg brengen, geschikt zyn, maar zo 't schynt om een overvloedig [*lympha*] water af te zenden, voor zeker gebruik dienstig, het welke in weiniger en ruymmer melkvaten van de tweede soort overgestort zynde, door derzelve verlengde gemene uytwerpende gylbuys tot de holader wederkeerde, en zich met het omlopende bloet vermengde. (*Eustach.* T. I. 2. 3. 4. 5. in var. renum delin. *Nuck.* Adenograph. p 61. 62. *Perault.* Oeuvr. Phys. Tom 1. p. 133. C. E. en *Bartholin.* de Lact Thorac, Cap. VII. F. 11. c.) Ik weet wel, dat ik, wanneer ik onlangs met geleerde van Duytschlant in gesprek was, gehoord hebbe, dat deze inmondigen des holaders geen nieuwe vaten zyn, maar afzettels van den poortader, welke op verscheide plaatzen verscheidentlyk voortlopende, en in de dunne darmen na een verscheide bediening in de uysterste eindens met een wonderlyke draying gedraait worden. Maar ik wil, dat gy den poortader door zodanige konst als 't U behaagt opvulle, zo zult gy de scheidaderen in de darmen wel geheel root, gezwollen, takagtig, in 't getal meer als de flagaderen, in 't darmscheil driemaal meer als de verzellende flagader boogsgewys vernemen, maar als gy de omgedraaide takken des holaders donzig denkt te zien, doe geen vergeeffchen arbeit. Ik zal nog zwygen, dat deze wortelen des holaders met een andere loop de darmen, met een andere het darmscheil bezoeken, mogelyk met een andere den nugteren, en met een andere loop den omgewonden darm? Hier om zal 'er een byzondere oorsprong van een zekere ader wezen, of een andere wyze van bereiding en gebruik zullen 'er van noden zyn, als van enige aderlyke stam des poortaders. Een nieuwsgierige zou vragen, maar waar van daan komen deze zydelyke takken van de holader? Het lust my, U nadezen hier op te antwoorden; want ik wil liever de waarheit zeggen, als blindelings, volgens de gewoonte van anderen, daar na raden.

Alle deze zaken, welke ik gezien hebbe, *zeer vermaarde Heer*, hebbe ik dagen lang bezichtigd, met vergrootglazen onderzocht, uwe Anatomische cabinetten, die gy van dag tot dag vermeerdert, vertoonen dezelve. Deze, zeg ik, tonen zo veele voor de bespiegelende en oefnende geneeskonst waardige zaken aan, dat ik niet zonder gront oordele, of gy zult ze tot het welzyn van 't gemeen en nut der wetenschappen in 't licht brengen. Om die oorzaak heb ik U zo menigmaal, als wy dagen lang t'zamen in gesprek waren, door gebeden verzocht, gy wilde nu 't negentig Jaren oudt, dog altydt wel te vrede zynde, voor 't einde van uw leven (de *Heere* verlene U ondertuffchen Nestors Jaren) uwe zeltzamen zaken aan de geleerde waerelt met den druk bekend maken. Gy hebt my dikmaals te gemoet gevoert, dat gy uwe laatste oeffeningen al in 't licht hebt gebragt. Ik hebbe geantwoort, dat gy uwe oeffeningen vernieuwt, en dat gy in dezen ouderdom werkzaam en nauwkeuriger was, als voor heen. Gy hebt myne gebeden, waar mede ik U, en my met spreken moede gemaakt hebbe, in acht genomen, en beloofd, dat gy, als uwe bezigheden, waar mede gy in de zeer volkryke stad Amsterdam omringt zyt; zulks toelieten, met den eersten gelyk een phoenix uyt het graff wederopstaande, wat nieuws zoudt opdeunen. Zie daar! *Zeer Vermaarde Heer*, ik herhale het verlangen na het uytgeven van een verzameling uwer zeltzaamheden, dewyl het geheugen der oude lieden zwak is. Och of ik als een gelukkige voorzegger voorspelde, dat gy uwe beloften gehouden hebt? Maar by aldien gy, *Zeer beroemde Heer*, uwe met zo grote moeite toebereide zaken de geleerden misgunt, begryp nogtans de reden, welke U zeer vele tegenwerpen. Ik hebbe de geleerden in Nederlant horen klagen, dat gy de zeltzame veelheit van uwe gevonde zaken te gelyk met die gulde vergadering van kleine kindertjes uyt het vaderlant, waar uyt gy evenwel alles gehaalt hadt, hebt overgezonden en verkogt aan den *Groten Keyzer der Ruffen den zeer roemrugtigen Zelfsheerscher der Wingewesten, dien Dappere en waarlyk ontzachelijke Prins, door de wapenen zo wel als door de geleertheit den welstant zynes Volks, 't welk Hy barbaarsch en woest erkende, bevorderende.* Helaas hoe bedriegen zy zich! Inder daat, *Zeer Vermaart Heer*, die de gelegtheit heeft by U te komen, zal bekenne, dat gy binnen die tien Jaren wederom met zo groot een menigte van bereidingen, het gebrek van deze, dewelke de *Doorluchtigste Keyzer* ontfangen, en die in de Keizerlyke Hoogeschole der wetenschappen te Petersburg, welke de *ontzachelijke Keyzerin en dappere, godtvrugtige, gelukkige Zelfsheerscher-*

ſcherze van geheel Ruſlant beſchermt, bewaart worden, vervult hebt, dat gy 'er wagens mede zoudt konne belaften. Deze nogtans ſtaan voor niemant open, wat is derhalven raatzamer, als de openbare oordeelen in 't openbaar te wederleggen, voornamentlyk terwyl gy aan het wonderbare en te gelyk twiſtige maakzel van den Herffenbaſt de laaſte hant gelegd hebt; Nooit, *zeer Vermaarde Heer*, ben ik omtrent uwe en myne bereidingen meer in gedachten, als wanneer ik den ſchors der herffenen onderzoeke, dikmaals niet wetende, of de Malpighiaanſche onderſtelling van klieren, dan of uwe van vaten de beſte is. Beide maken zy veel ſpels. Het oog en vergrootglas begunſtigen waarlyk die van *Malpighius*: want als gy den baſt, alwaar dezelve verknogt is met het dunne herffenvlies, ziet, zult gy met my zien een gelyke loop van zeer zachte 't zamengedrukte ſlagadere, en eironde klierige verwardelyk aan malkanderen gehegte lichaamtjes, als in de baſtaartklierjes der darmen, die zich zo naauw in de kronkels der herffenen, en derzelve diep ingegraveerde groeven, na de kronkels der darmen gelykende heen begeven, dat gy zweren zoudt, (zo uw mening U niet bedroog,) dat ze klieren waren ſchoon een fynder geboorte van 't herffenmerg en van den baſt. Gy, *vermaarde Heer*, toont, dat deze rontſchynende lichamen niet anders zyn, als een verzameling der uyerſte vaten eindigende in een ſtyfzelagtig moes. Ik beken gaarne, wanneer de baſt ontbonden is, dan dunkt het my ook te zien door 't onderzoeken met een zeer fyn vergrootglas, dat de baſtagtige zelfſtandigheid der herffenen niet anders is, als de zachtſte pypjes van 't gehele lichaam, zonder een vezelagtige tuſſchenruymte tuſſchen beide, met malkanderen in de gedaante van een vlies vaſtgehegt, dewelke in de wydte van hare holligheid geſtadig afnemende in de haarfyne uyerſiens tot zo oneindig kleine rontjes verſpreid worden, dat 'er geen waſch kan indringen, dewelke echter, zo de herffenbaſt door ſchudding en weking in laauw water toebereit wort, in ſeinder als ſpinnewebbe van het dunne herffenvlies, en moesvaten van den baſt ingaat, zynde een groot bewys, dat het uyerſte ſlagaderje der herffenbaſt ſchoon met geen gedagten te bevatten door geen tuſſchenkomendt klieragtig lichaam het eerſte draatje van een beginnent [*tubulus medullaris*] mergpypje wort. Maar dan blyft 'er nog een vraag over, of deze vaten, dewelke in de eerſte opvulling de waſch verwerpen, in de tweede door ſchudding in laauw water de waſch aannemen, alleen ontbonde vaten van 't dunne herffenvlies zyn, dewelke in de eerſte opvulling tuſſchen het ſlagaderlyke weefzel, en de t'zamenvoeging der vaten van elkzoort van 't dunne herffenvlies de gedaante

van een vezelagtig vliesje verbeelden, dan of zy byzondere vaten van den bast zyn, waar van hier onder. Maar de *scheiding van 't zenuwvogt door klieren* schynt tegen deszelfs beweging en de natuur van 't bloet na de hersenen opgaande strydig. Eerstelyk, wat de dierlyke geesten aan belangt, (laat het geoorloft zyn dezelve nog te noemen, nadien ze door een al te looze en vermetele rechter uyt de Geneeskunst verbannen zyn) men moet aanmerken, dat haare beweging zeer snel is, zo dat een zenuw toegeslote zynde, het dier opstaande voet slaapzugtig, lam ter aarde valt, en de hersenen gedrukt zynde, de mensch verscheide schreden van zwymeling, slaapzucht, slaauwte en stuypen doorwandelt hebbende, ter zelve tydt vertoont een afbeelding van een beroerte en vallende ziekte, van welke zaak in de *Paryssche* verhandelingen onder den naam van *Memoires de l'Academie des Sciences*, geloofwaardige verklaringen gelezen worden, hierom kan de scheiding door hulp van klieren (dewyl alle ogenblikken door de kracht van 't hart en slagaderen het opgeworpe bloet op den stip van yder vasten bast afmeet om het zenuwvogt weder voort te brengen) geen plaats hebben, nademaal deze altydt een vertoeving geven, vergaderen, vasthouden, de te scheidene vogten verdikken. Maar hoe groot een gevaar van een nakende doot dit nuttige ingewant altydt daar door onderhevig wezen zou, begrypen de gene, die de ziekten der hersenen en zenuwen kennen. Hier komt ook by, dat het bloet zo in zyn natuur als omtrent de doorzeggende krachten een zeer gelykmatige beweging in de hersenen heeft, geen vet, geen spier, tegenwoordig zynde, welkers gebrek de oneindige altydt met malkanderen gemeenschap hebbende omdrayingen, de vloeibaarheit van 't bloet, anders zullende t'zamenronnen, bewarende, goet maken, terwyl de klieren door een zekere oorzaak gedrukt zynde eindelyk de vochten uytdrukken. Dog wat aangaat de natuur van 't bloet door de slaap en wervelbeen-slagaderen na de hersenen lopende, uyt de Waterloopkunde, en den aangemerkten omloop van den groten slagaderen zich schikkende na de wetten van een krommelyn, en de [*vires centrifugæ*, en *centripetae*] krachten van 't middelpunt te ontwyken en na toe te gaan oeffenende, blykt, dat de vastste delen van 't bloet, verzien met een zeer groot vermogen van traagheit, de ligte, de beweging het langste bewarende, afwyken van de zwaarte van hare natuur volgens de raaklyn van den krommen pyp des groten slagaders na de slaapslagaderen toe, maar de minder vaste delen worden na de verscheide vastigheit, vloeibaarheit, verdunning, dan aan de onderfleutelbenige, dan aan de maag, milt, en ander slagaderen overgegeven; hier

uyt

nyt zal volgen, dat het vastste gedeelte van 't bloet na 't hoofd toegaat, en nog op verscheide plaatzen op de reis, als mede door de wonderbaarlyke bondelswyze vlegting der slaapslagaderen met de wervelbeenflagaderen, en door de onderlinge gemeenschap van oneindige bogten, en halfronden van een afnemende grootheit, gezuyvert van alle lymige taaiheit, gepolyft, gewreven zynde, in den herffenbast niet van noeden heeft eene zuyverder, en volkomender toebereiding door een vernatueven omweg van een klierig maakzel, dewyl het al door zyn eige natuur en hoedanigheid eenaartig is in alle zyne delen, waarom ook zeer bequaam voor het zenuwvugt. Ik zie ook, *zeer beroemde Heer*, een zekere nieuwe aart van een dierelyke huyshouding omtrent de slaap en wervelbeenflagaderen, dat namentlyk de slaapflagaderen, wanneer zy door den nekflagader met de wervelbeenflagaderen zynde in den uytgang door de benige kassen in 't grote gat tot regte hoeken omgekromt, by het verlengde merg den spierigen rok afgelegd hebbende, met een onuytsprekelyk t'zamenweefzel verenigt [*perpendiculariter*] lootrecht na het dunne herffenvlies opklimmen, en als zyhet zelve met flagaderlyke rontjes van een oneindige verdeling, altydt kleinder wordende, begroet hebben, (waar door de vrees voor de minste verstopping afgeweert wort,) eindelyk ook het zeer dunne spinnewebsvlies, waar mede zy in den doorgang by malkanderen gehouden worden, nederleggen, en eindigen in een door zyn weekheit nederzakkenden *damp*, dewelke my schynt te zyn *het ware maakzel van den bast*; hierom is 'er als een verandering in een ander wezen. Aldus schynen ook de zaatvaten in 't lichaam der ballen in iets anders te ontaarden namentlyk in zaat, of dit omtrent de andere flagaderen, dan of 't alleen omtrent de slaap en wervelbeenflagaderen waar is, stelle ik U, *zeer vermaarde Heer*, als een op te lossen vraagstuk voor. Maar dit niet tegenstaande, *Beroemde Man*, sta ik dikmaals in twyffel, of ik den herffenbast in zyn natuurlyk maakzel vaatagtig zal noemen, dan of ik hem alleen voor een uytwerptuyg, voerende de eerste beginzelen der dierelyke geesten gemaakt door de haarfyne vaten van 't dunne herffenvlies en in de opene mergpypjes nederstortende, zal verklaren? dan of hy is gelyk het inwendige noppige darmvlies, (dewyl de uytstekende kronkels der herffenen zyn gelyk die der darmen) die de uysterste flagadertjes van 't dunne herffenvlies vasthout, sterkt, en met oneindige monties doorboort zynde doorlaat? Of eindelyk door uwe inspuyting de vaten in den bast vertoont ofte ontbonden worden, welke het rode bloet het dikste van alle vochten natuurlyker wyze afflaan? Ik zal U, *zeer vermaarde Heer*, zeggen, waar.

waarom myne bespiegelingen den herffenbast geen vaten toestaan. Van
 zelfs zult gy, zonder de waarheit te bewimpelen, bekennen, dat uwe
 geterpentynde wasch zodanige vaten, (deze zyn zeer week) doorloopt,
 die in geopende lyken, veel min in levendige voorwerpen, nooit met
 rootbloet vervult te voorschyn komen, nog altydt uwe wasch aanne-
 men; want aldus, (laat ik een enig voorbeeld uyt duyzenden bybren-
 gen) bereit gy door uwe konst het darmscheil, de darmen, den herf-
 fenbast, enz. dat zy met hare rodigheit het naaste by het uysterste stip
 van een zeer hevige ontsteking komen, ten tweden, zult gy toestaan,
 zo gy de aanmerkingen van *Leeuwenhoek* en de waterloopkundige re-
 denen aangaande de scheiding der vloeibare delen begrypt, dat den mid-
 dellyn van het rode bloetbolletje is tot de wytte van 't bloetvoerende
 pypje in den herffenbast meer als 1. : : 100. en dat hierom het bolletje
 van 't rode bloet hondertmaal overwint de sterkte van 't vaste in den bast,
 welkers uysterste eindens, door de vorige vertoningen, verdwynende
 als een dampige dons zelfs niet door de volste inspuyting root worden,
 ja door geen vergrootglazen gezien worden; daarom zult gy toestem-
 men, dat, dewyl yder tak of rontje van 't dunne herffenvlies na de wyt-
 te van zyn stam of schietloot, waar uyt het voorkomt, altydt afneemt,
 de monden der vaten van den herffenbast in de uysterste krullen en ron-
 den, zo week en klein zulle zyn, dat zy zeer verre een spinnewebbe
 overtreffen, en ook geen wey, zesmaal dunder als 't rodebloet, ja laat
 ik niet zeggen, het allerduinste vocht, toelaten, dat zy bygevolg de
 kracht van 't gevoel en verbeelding, en alle ontleding van oneindige
 kleine zaken verachten. Indien gy deze dingen toestaat, dewelke gy
 uyt de ontleekunde op uw proefnemingen gegront, en uyt een werk-
 tuygkundige redenering toestaan moet, steekt gy U zelfs met uw eigen
 zwaart den keel af, en door uwe konst verthoont gy in den bast der herf-
 fenen vaten van de eerste soort, alwaar natuurlyker wyze geen konnen
 zyn, nog wezentlyk zyn, gevolglyk *zal de herffenbast niet vaatagtig*
zyn. Gy zoudt weder tegenwerpen, waar van daan zaldan myne wasch in
 de vaten komen, alwaar 'er geen zyn? Ik antwoorde: Weet, *Beroemt*
Heer, dat gy mogelyk door schudding van 't opgespote dunne herffen-
 vlies, de nog niet opgevulde pypjes van deszelfs webbe, die in de eerste
 proefneming vezelagtig verschenen, nu door op nieuws te weken ont-
 bonden worden, en de wasch aannemen, kont houden voor den herf-
 fenbast, (*zie het voorgaande*) 't welk ik U uyt een toebereid dun herf-
 fenlies genomen van een onvoldrage kintje voor 't gezicht zou konne
 vertonen, dat hierom de weking in water U misschien bedriegt. ('t Zy
 geoor-

geoorloft zo te spreken.) Dat de vaten ontbonden worden en weggaan, toont zo het drabbige als pluyzige wateraan; ten anderen, weet, dat ik de vaten in den herffenbast, zo gy wilt, niet ontkenne, maar dat ik alleen zoeken, hoe die, welke van den eersten rang en grootte zyn, bloetvaten kunnen gezegt worden? Voorts; zoude iemand tegenwerpen, dat in uwe konfigreep omtrent den herffenbast, (by aldien hy de wasch aannam) dezelfde oorzaak zyn kan, waar door in geworgde, en van een herffenontsteking gestorve lichamen, de herffenbast zomtyts zichtbaarlyk root schynt te zyn, in welke lichamen een zekere natuurlyke gesteltenis van een ontsteking of een geweldige instoting de huurvogten in vreemde vaten, met tegennatuurlyk de wanden der vaten buyten haar kracht uyt te zetten, gedrukt hadde. Dog uyt dien stant zult gy voor U niets kunnen bewyzen, anderzints zoudt gy met het zelfde recht de mergagtige zelfstandigheid der herffenen ook bloeddragende noemen, om dat deze ook met gelyk een bloedige dauw, uyt de door een geweldige instoting afgebroke kleine vaten als rode stippen, (gelyk de uysterste eindens der vaten door de inspuyting niet vervult zynde, gezien worden) in deze voorwerpen als benevelt verschynt, 't welk de zeer vermaarde *Wepferus*, handelende over de beoertheit, verhaalt, en anders zoudt gy zeggen, dat het bloet pissen, bloetzweten, enz. wegens de snelle beweging alleen van 't bloet boven de ruymte der vaten, in de scheivaten gaande, en dezelve uytspannende, natuurlyker wyze gescheiden wert. Wat zal dan vloeyen uyt deze zaken, waar aan ik, *Vermaarde Heer*, al te wydtlopig om de edelheit der vrugtbare stoffe heb blyven hangen, en waar van ik het tiende deel niet hebbe aangeraakt, 't gene ik 'er van zeggen moest? Dit namentlyk: dat het niet volstrekt waar is, dat, alwaar de wasch vaten verstoort, aldaar natuurlyker wyze root bloet doorloopt, en dat den herffenbast nog is, nog met enige werktuygkundige redenering kan gezegt worden vaatagtig te zyn. Laastelyk versta ook dit: zo gy toebereyde herffenen tot moten doorsnyden zult, dan wil ik, dat gy met een vergrootglas beschouwt dan het dikke, dan het dunne herffenvlies, dan ook den herffenbast, en wanneer gy tot den bast zult komen, hout een weynig stiel, dan zult gy hem enigzints asgrauw, by na wit bevinden, en, indien gy de waarheit wilt bekennen, gy zult zien, dat die vaten, welke gy aan uwen herffenbast toeschryft, niet anders zyn als vaten, op dat ik zo spreke wegens de onmeetelykheit van de moeylyke stoffe, van het uysterste webbe ofte aaneenschakeling van den kring van de uysterste uytgestrektheit van 't dunne herffenvlies, 't welk deze on-

gelooflyk kleine vaten ondersteunt; welke aaneenschakeling van 't uiterste webbe, dikmaals, ja by na altydt vezelagtig gezien wort, en poogt het dunne herffenvlies te zyn, het welk dog niet anders is als een 't zamenhang van zeer vele uiterste slagaderlyke rontjes, aan malkander door een [*perpendicularum*] rechten stant uytgezonden tot de volgende aaneenschakeling van den kring, vastgehegt. Deze vezelen nu, wanneer zy door 't weken in de tweede bereiding wasch aannemen, schynen my vaten te zyn, die gy voor vaten van den bast hout, maar welke in de eerste bereiding waren vaten van 't dunne herffenvlies nog niet ontbonden zynde, dog niet van den bast. Eer ik afbreke, houde ik my in de herffenen nog wat op. De Ontleders, waar onder de zeer scherpzinnige *Ridley of the Brain Cap. IV. T. I. 1.* spreken veel van den *ruggegraats slagader*, die eerst voortkomende uyt het het stip van gemeenschap en beginnende omkromming der wervelbeen slagaderen, door het te rug gaan den driftigen loop van 't weeldrige bloet na 't benige hol verbrekende gelyk als een net door 't grote gat van 't achterhoofdsbeen den gehelen ruggegraat door tot het heilig been toe uytgestrekt wort. Wat dunkt U, *Zeer Vermaarde Heer*, zo ik dezelve oordeelde genomen te zyn uyt een hont?

Dit zy voor dit maal, *Vermaarde Heer*, genoeg! neem myne redenen besten op, die gy misschien wytlopig zult noemen, dog zy vervat in een kort begrip vele zaken. Gyzelfs zult bekennen, dat geen een stuk van uwe zeltzaamheden, (laat ik niet zeggen zeer vele, of 't welk onmogelyk is, alle) in eenen dag met een volkome begeerte en vrucht door een naauwkeurig liefhebber van wetenschappen onderzocht kan worden, hoe zal dan iemand met een afgebroke redenvoering alles kunnen onderzoeken? Laat hierom genoeg zyn dit te kennen gegeven te hebben, 't welk my gebeurt is met een groot vermaak dagen lang te beschouwen. Voorts indien gy my met uwe oude gunst omhelst, zal ik my verheugen, voor een eer opnemen, en ten eersten U, *Zeer beroemde Heer*, een oprecht denkbeeld van uw vlies *Chorion*, de moerkoek aan den bodem van de baarmoeder vasthegtende; opgeheldert door uwe proeven aangaande het bloet, aanbieden; want dat hebt gy verzocht, en ik heb 't beloofd. Leef lang, leef gezont en blymoedig *myn Waarde Ruysch*, en zyt met uwen Zoon den Doctor *Henricus Ruysch* myn zeer lieven vrient bevreit van hatelyke weder Waardigheden. Vaarwel; en ga voort my te be-
minnen.

Geschreven in Amsterdam
in 't Jaar 1726. den 27. van Wynmaant.

A N T-

A N T W O O R T

V A N

F R E D R I K R U Y S C H,

*Hoogleeraar in de Ontleet en Kruytkunde, Medelit van de Keyzerlyke
Hoogeschool in Duyschlant, en van de Koninglyke Maatschappy in
Engelant,*

O P D E N

B R I E F S G E W Y Z E V E R H A N D E L I N G,

Van den zeer beroemden Heer,

J O H. C H R I S T O P H. B O H L I U S, Med. Doct.

*Welke by geschreven heeft over het gebruyk der nieuwe spruyten van de bolader in de
Gylmaking, als mede over het Maakzel van den berffenbast.*

Zeer Geleerde en Vermaarde Heer.

U We Brief van den 27. van Wynmaant aan my geschreven heb ik met groot genoegen door gelezen, en daar in gevonde een diepe geleertheit, dewelke ik al lang, zo verre gy my bekend geweest zyt, gekent hebbe. Gy hebt in 't schryven een fraye styl, zedigheid, ja alles, wat een geleert man aanpryft en lof bybrengt, waargenomen, zo dat van U niet gezegt kan worden (het geen *Ovidius* van een onnutten arbeider gezegt heeft, met deze Zinspreuk) gyploegt de stranden met offen, die 'er geen voordeel mede zulle doen. Maar ik verzoek, *zeer geleerde Heer*, dat gy my verschoont, indien ik in zommige zaken, waar over tusschen ons gehandelt wort, een ander gevoel hebbe; want myne Philosophie is, *Komt en ziet*; welwynige woorden, maar een groot bewys! Ik ben 't nog niet vergeten, *myn vrient Bohle*, wat in myne jeugt aan zeker Student te Leide gebeurde, die den Heer *Hoornbeek*, toen ter tydt Hoogleeraar in de Godt-
T t t t t t z ge-

1244 ANTWOORT van FREDRIK RUYSCII,

geleertheit aldaar, vroeg, wien hy in de Philosophie volgde, *Aristoteles*, ofte *Cartesius*? Waar op de Hoogleeraar antwoorde, de *Heilige Schrift*! op gelyke wyze zoude ik U ook antwoorde, *komt en ziet!* zo gy my vroeg, wat zekerder was, de zaken met oogen des lichaams te beschouwen, of met oogen des verstants? Insgelyks drongen de geleerde toen ter tydt op deze vraag aan, of men de Oogen moet vertrouwen ofte niet? Of iemant met een Oog of byde oogen ziet? en aldus verspilden de Hoogleeraars in de Wysbegeerte en Geneeskonst haar tydt in onwetenheit, die ik alleen gebruike, om te zoeken, of ik door *komt en ziet!* zo veel 't mogelyk is, de waarheit kan bevestigen. Ondertusschen moet gy van my niet verwagten een antwoord en oordeel over alle uwe, vry zwaarwigtige, aanmerkingen, waar van gy een oplossing van my begeert: want zulks past geen oudt Man, die zyn uiterste leeftydt nu versleten heeft, ik zal maar trachten met myn antwoord op uwe vragen iets by te brengen, 't welk strekken kan tot vermeerdering en verbetering van de kennis van ons lichaam, ('t welk ons in de oeffening der Geneeskonst zo veel hulp toebrengt) voor 't overige zal ik in plaats van disputeren, redeneren, en filosofieren myn *komt en ziet* alleenlyk stellen.

Gy zegt, *hoe veel is 't, ieder een voor 't gezicht door een ingespoete vogte te vertonen, de vogten in 't lichaam omlopende, door een enkel tuygwerk der haair syne faatjes alleenlyk van een verscheide figuur, dewelke of penceelsgewys eindigen, gelyk in de milt, lever, enz. of in moesvaatjes verdwynen, als in 't wonderbare maakzel van den herssenbast, of gelyk in 't dunne herssenvlies, darm-scheil, de zenuwagtigen rok der darmen, (liever cellulous-vaatagtige) of worms-gewys met slangagtige streken in verscheide krullen en omwentelingen gevormt worden, gelyk in de nieren, ballen, enz.*

Met recht dringt gy hier op aan, *zeer geleerde Heer*, 't welk voor deze ongehoort, nooit gezien was, en my, toen, ik 't ontdekte en aan de geleerde waerelt bekend maakte, veel twist verwekte, dog wort nu evenwel met veel lof aangenomen! Verders bevestigen ook myne stelling de vruchten, en bladeren der boomen, kruyden, enz. dewelke duydeliker de onderscheidentheden der vaten aantonen, gelyk ik in 't vervolg zal aanwyzen. Uyt de zaken, die gy bybrengt, volgen waarlyk zaken van een zeer groot belang, dat namentlyk deze of gene bepalingen moeten verandert worden: Wanneer ik uwe aangehaalde woorden eerst gelezen hadde, heb ik zo een vruchtbare stoffe van redeneren gevonden, dat ik met myn antwoord een geheel boek zoude hebbe konne maken,

maken, 't welk voor een oudt man niet raatzaam wezen zou: Maar evenwel op dat ik schyne iets gezegt te hebben, zal ik enige dingen voorstellen rakende het zeer verschillende maakzel der uyerste vaten. Gy hebt waarlyk de zin van myne stelling wel begrepen, en beter daar over geredeneert, als andere, die nog begraven leggen in den nevel van onwetenheit, niet tegenstaande myne heusche en dikmaals herhaalde nodiging, *komt en ziet!* of gyl. die om uwe bezigheden dit niet kondt doen, stuur uwe Klerken, om te komen en te zien, en dat zy gezien en gehoord hebben, weder over te brengen, gelyk de zeer beroemde Hoogleeraar *Schelhamer* gedaan heeft, dewelke myne werken lezende, en vindende, dat ik den herffenbaft vaatagtig stelde, my manhaftig tegensprak, maar na wynige weken door onderregting van anderen de zaak beter begrypende, schreef hy, dat ik de waarheit gezegt hadde. Volgden alle dezen man! 't is te verwonderen, dat 'er evenwel nog zyn, die gelyk de mollen verblint zyn en myne vindingen niet begrypen. Andere zyn 'er, die dezelve tegenspreken, en dat om verfoeyelyke oogmerken, waar door haar vry oordeel belemmert wort.

Gy zegt zeer wel, *en daar uyt onverwinnelyke stellingen opmaaken, dat na de reden van 't beloop der werkende vaten, de verscheide aart der vochten en verscheide wyze en werking der scheiding zich gedragen: Ja wat is 't veel? de verzonnen scheidingen door scheivogten, opgestingen, van de Stoffscheiders in de Geneeskunst ingevoert, daar uyt te verdryven?* hier mede hebben de Autheuren ons lang opgehouden, maar in deze eeuw hebben wy door Godts genade een oprechter, en zuuyverder wezentlyke kennis van ons lichaam verkregen, waar in men niet moet blyven rusten, maar met alle krachten arbeiden om deze kennis voort te zetten. Wy moeten den Wyzen Schepper danken, dat hy onze Ogen verligt heeft, om te kunnen zien, dat wy van den weg zyn afgedwaalt door de leiding van onze blinde meesters, en dat wy gelegentheit verkregen hebben, om verscheide gebreken beter te kennen en te genezen, als voor dezen, waar van myne *verhandelingen over de kringswyze moerspier en tegennatuurlyke vastzitting der nageboorte* getuygen, welke niet in 't licht zoude gekomen zyn, zo de oude onwetenheit ons by gebleven was, maar nu verstrekken zy tot nut van 't gemeen, en behoudenis van zeer vele, ja van duyzende kraamvrouwen, die te voren het leven verloren, gelyk uyt voorbeelden in de gemelde *verhandelingen* blykt.

Voorts zegt gy, *zeer geleerde Heer; laat ik niet zeggen, dat gy dit gesel van vaten, ('t welk gy voor andere vindingen in de ontlectkun-*

de U beroemt vertoont te hebben) in de ontleding der gewassen hebt bevestigd, en de ware overeenkomst der zappen in de planten door de zapvaten gescheiden met de dierlyke scheiding door de slagaderen, tot een krachtig bewys van de blykbaarheid uwer leringen aangetoont hebt. Want wie doch heeft ooit gedroomt, dat de planten uyt dezelfde werktuygen bestaan, leven, gevoet worden, vruchten voortbrengen, als de mensch door bestendige vermogens der werkende natuur het leven of gezondheid behout? Myn gemoet staat verstelt, zo menigmaal als ik herdenke aan de peren, pruymen, abricozen.

Ik antwoorde: Wanneer ik my de eerste maal tot het ontleden der gewassen begaf, heb ik zo een groot onderscheid gevonden niet alleen omtrent de Zapvaten der vruchten, (die ik 't eerste onderzocht) maar ook omtrent de Vaten der bladeren, en aldus ben ik met ter tydt gekomen tot kruyden en bloemen. Deze zaak komt des te meer wonderlyker voor, om dat de geleerde nooit iets daar van gedroomt, gezien, of gehoord hebben, maar heeft nu een grote achting by voorname onderzoekers van 't menschelyk lichaam verkregen, laat tot een blyk zyn die Grote Leydtsche Hoogleraar, myn Vrient Boerhaave, die niet zonder lof in zyne lessen daar van, gelyk my andere verhaalt hebben, spreekt, en gy, die zegt, *wanneer gy my, volgens de gewone gunst, de Boerhaaviaansche groeven ook in meloenen, pompoenen, en by na in 't gehele geslacht van concommergewassen voor myn vertrek vertoonde.* Uyt het aangehaalde zie ik, *zeer geleerde Heer*, dat gy met achting aangeneht, 't gene ik U omtrent de ontleding der gewassen heb vertoont. En waarom zoude iemand dit niet doen, nademaal in deze ontleding dingen gevonde worden, dewelke onze behouding raken. Wat een groot bewys is 't tot bevestiging van myn nieuw gestel van bloetvaten! Eer ik my tot dat werk begaf, was alles vol dwalingen, maar toen ik betere zaken onderwees, hebben 'er zig vele tegen aangekant, zeggende, dat ik altydt een vernieuwer was, dog deze heb ik dikmaals wederleit, en hare onwetenheit weggenomen. Een zaak van groot belang! Wanneer ik myne tuyn, dicht by de stad leggende, intrecede, zag ik rype peren en vruchten, 't was, als of zy met my spreken en zeggen wilden: *onderzoek ons, op dat gy U beschermt tegen de twisten, die alle menschen tegen U, en uwe leer omtrent de bloetvaten verwekken, dewyl onze zapvaten het zelfde getuygen, en U tot uw eer beschermen!* Toen ter tydt schein ik de menschen wonderen te verkondigen, wanneer ik een overeenkomst van een menschelyke milt met een peer vertoonde, ten aanzien der vaten, waar uyt de Zelfstandigheit van deze vrucht by na bestaat,

staat, gelykerwys ik te vore gezegt en vertoont hebbe, en nu nog ten overvloede vertonen wil, op dat een yder de zeltzaamheit van deze vinding zoude zien. Ik toone dan aan, dat een peer, gelykerwys onze milt, met een dubbelt vlies bekleet is, 't welk het gemeen *de scibil* noemt, dat de inwendige zelfstandigheit, ofte het maakzel der vaten, 't welk 't voornaamste is, overeenkomt met dat van de milt, namentlyk, dat de zapvaten van de peer te gelyk met die van het bekleetzel van 't zaat der peren de zelfde zyn, als die van de milt, welkers vaten voor 't grootste gedeelte loutere bloetvaten zyn. Daarenboven gelykerwys de bloetvaten van de milt tot vele takken uytgespreit worden, aldus geschiet ook in de peren; de eindens der bloetvaten in de milt eindigen in moes, zo ook de zapvaten der peren: eindelyk durf ik dit nieuws nog bevestigen, dat ik, wel overwegende het moes van de milt, en dat van de peren, dadelyk kan zeggen, of het my voorgestelde moes is der peren, dan of 't is van de milt? Niet zonder reden, *myn Heer Boble*, zegt gy, dat gy deze zaken met verwondering beschouwt hebt, en dat 'er niemant te vore van gedroomt heeft, wie heeft ooit gesproken van een overeenkomst van een Zuykerpeer met de milt van een mensch, ten aanzien van de zelfstandigheit, leven, enz. toen ik de ontleding der gewassen ondernam, en deze wonderen zag, stonde ik van verwondering verftompt, waarom ik 't raatzaam geoordeelt hebbe deze zaken aan 't gemeen bekend te maken, gelyk te zien is in myn derde tiental van aantekeningen. Want zonder beschryving zoude my niemant geloofd hebbe; nu beginnen andere ook de planten zodanig te handelen, maar niemant met zo een gelukkigen uytkomst als ik, die in vocht de voorwerpen beware, alwaar zy de zelfde figuur behouden hebben, die zy hadden, toen zy nog aan den boom hingen. Naderhant hebbe ik de zelfde proeffstukken ook ondernomen in abricozen, persiken, pruymen, en onlangs heb ik begonne te onderzoeken de volkome aartgewassen, voornamentlyk [*plantæ umbelliferæ*] een zonnescherm of kroon dragende, als [*apium*] Zellery, [*daucus*] kroontjeskruydt, peterfelie, [*oreoselinum*] bergeppe, in deze komen de vaten met de bloetvaten van ons lichaam over een.

Daar en boven brengt gy deze woorden by: *Want in 't verledene jaar, waar in, dat smartelyk is, maar een doot lichaam voor uwe onvermoeide onderzoeking in de ontleetkonst van 't menschelyke lichaam toegelaten wiert te openen, (gelyk gy my toen ter tydt met droefheit geschreven hadt) hielt gy 't op met de vermakelykheden en bouw van uwe na by gelegene tuyn, en met de aarde te doorsnuffelen bevlytigde gy 't ook de planten te ontleden, en door uwe konst te onderzoeken; wat nuttigheit*

1248 ANTWOORT van FREDRIK RUYSCH,

tygheit gy daar door verkregen hebt, gaf gy met vreugdesprongen, en uytgestorte verwonderingszuchtigen, als gy gewoon zyt, te kennen, wat doch hebt gy ontdekt? namentlyk een veler huwelyk van planten, ofte een plant in een plant, enz.

't Is waar, *zeer geleerde Heer*, dat ik toen ter tydt het gehele Jaar door maar een doot lichaam geopent heb, en met vele bezigheden bezet was, 't welk ik hope, dat in 't vervolg zo niet zyn zal. Hier zoudt gy my met recht vragen, gelyk vele al gevraagd hebben, of ik van de ontleding van 't menschelyke lichaam en der gewassen niet afscheide, en myn bediening voor 't korte einde van myn leven neerleide? Ik antwoorde: *Zekerlyk, zeer geleerde Heer*, indien ik gedenke, dat ik al 't naaste aan de eeuwigheit ben, dat ik zo een langdurig leven tusschen de bezigheden en den doot versleten hebbe, en wat zo een hoge ouderdom benodigt heeft, zou 't beter wezen, myn overige leeftydt stil in vrede door te brengen, daarom heb ik dikmaals al voorgenomen een einde van myne ontleetkundige oeffeningen te maken, maar ik heb niet gekonnen: want dagelyks worde ik met brieven overladen, waar in men my verzoekt verscheide zaken te onderzoeken, en, daar ik my over verwondere, hoe ik door Godts genade en voorzienigheid ouder worde, hoe de liefde tot de ontleetkunde groter en de nieuwsgierigheid om de lichamen te onderzoeken onverzadelyker wort, waar van getuygen myne laatste vindingen, die ik tot behouding der vrouwen, welke eeuwen lang qualyk gehandelt zyn, maar nu door my het leven behouden, waereltkundig gemaakt hebbe. Myn liefhebbery is nog zo groot, en 't gestel van myn lichaam nog zo krachtig, dat ik, zo de almogende Godt my dit Jaar alleen het leven en gezontheit vergunt, zou beginnen te verhandelen *een beschryving van zeltzamer vindingen, welke zien op den ziekelyken toestand van een mensch, ofte hoe 't mensche-lyke lichaam door de jaren langzamerhant verandert wort*, 't welke ik in my zelfs, die zo oudt ben, met myn eigen voorbeeld ondervonde en aangemerkt hebbe.

Ik zie ook, *zeer geleerde Heer*, dat gy spreekt van myne vinding omtrent die gewassen, dewelke, na dat zy uytgedient hebben, verdoren, en een andere plant in hare Zelfstandigheid voortbrengen, dewelke geen overeenkomst met zyn Moeder heeft, maar is een nieuwe, onregelmatige plant. Dezen loop van de natuur noemt gy aardig, maar met een welgepast woort, *een veler huwelyk van planten*. Gy hebt by my, *myn getrouwe medebulp*, twee planten van 't zelfde geslacht gezien, hebbende yder een byzondere zelfstandigheid van den andere verschillende,

de, en dat 'er als een velerhouwelyk of een tweewyffchap was. Het eene gewas was hol, en, dat aanmerkelyk is, het hadde in de inwendige oppervlakte holletjes, overeenkomstig met de Boerhaaviaansche groeven. 't Is wonderbaarlyk dat een plant hondert en meer Jaren gedient hebbende, nu stervende een andere plant binnen zich voortbrengt, die de Zon nooit beschouwt, nog van lucht, maan, regen, of iets anders verquikt wort. O diepte! O geleerdelyk niet weten! wanneer de Schep- per voor zich alleen iets behoudt.

't Zoude te wydtlopig wezen, alle uwe zaken, *zeer geleerde Heer*, die gy van my vordert, en die een schranderen ontleder vereischen, aan te raken. Ik zal maar alleen spreken van den *Herffenbast*, een stoffe van U met recht genaamt vol van twist; wy moeten tot deze tyden toe bekennen, dat, terwyl wy nu veel weten, wy nog zeggen moeten, *wat is 'er veel, dat wy niet kennen!* daarom zegt gy zeer wel, *Nooit ben ik omtrent uwe en myne berydingen meer in gedachten, als wanneer ik den schors der herffenen onderzoek, dikmaals niet wetende, of de Malpigiaansche onderstelling van klieren, dan of uwe van vaten de beste is. Beide maken zy veel spels. Het oog en vergrootglas begunstigen waarlyk die van Malpighius: want als gy den bast, alwaar dezelve verknogt is met het dunne herffenvlies, ziet, zult gy met my zien een gelijke loop van zeer zachte 't zamengedrukte slagaderen, en eironde klierige verwardelyk aan malkanderen gebegte lichaamtjes, als in de bastaart kliertjes der darmen, die zich zo naauw in de kronkels der herffenen, en derzelver diep ingegraveerde groeven na de kronkels der darmen gelykende, heen begeven, dat gy zweren zoudt, (zo uw mening 't niet bedroog,) dat ze klieren waren, schoon een syn- der geboorte van 't herffenmerg en van den bast, enz.* 't Is geen won- zondere deel van 't lichaam overweegt, de geleerden hebben 'er zich al voor my over verwondert; en zullen 'er na myn doot nog over ver- wonderen, nademaal het is het voornaamste deel en 't moeyelykste om te onderzoeken: maar evenwel hebben wy in onze eeuw meer onder- zocht, als onze voorgangeren geweten hebben, dewyl wy door Godts genade die kennis hebben verkregen, waar door wy de lichamen als in een levendigen staat konden brengen, van welke konst, by onze voor- gangeren een diep stilzwygen is! Dat het dunne herffenvlies verknogt is met den herffenbast, gelyk gy zegt, zoude ik liever aan de slag- aderen van 't dunne herffenvlies toeschryven, als aan het dunne herffen- vlies als vlies. Zekerlyk stel ik, dat het dunne herffenvlies, zynde

1250 ANTWOORT van FREDRIK RUYSCH,
een zeer zagt vlies, uyt wonderlyk overvloedige slagaderen bestaat, zo dat het na de opvulling niet anders schynt te zyn, als vaten, maar deze overvloed van vaten schynt my aan 't dunne hersenvlies als een zeer fyn vliesje niet gegeven te zyn, dat die het zelve voedt, of iets tot deszelfs warmte toebrenge, maar geschikt om den bast te maken, welke ik, nu door proeven overtuigt zynde, mene te bestaan uyt eindens van de zo evengemelde slagadertjes, die in een ander wezen zyn verandert, of, dat de eindens der uysterste slagaderjes van 't dunne hersenvlies in een ander wezen ontaardende de bast zelfs zyn. Dit zal niemant ongemeen schynen, als ik eens aan toone, dat ook meer andere vaten meer in een ander wezen veranderen, en dat niet alleen in een gezonde natuurlyken staat, maar ook in een zieken, welke aanmerkingen gelegentheit zouden verschaffen, dat ik een geheel boek zoude konne beschryven.

Sta my toe, *zeer geleerde Heer*, dat ik U nog iets zegge, dat het verschil raakt. De Hr. *Boerhaave*, wiens uytmuntende kennis in de ontleetkunde van 't menschelyke lichaam ons byde bekend is, heeft my niet lang geleden twee malen gevraagd, of ik zomtydts gezien hebbe, dat de slagaderen kloppende door den bast liepen. Ik heb geantwoord: Neen: maar indien hy my voor de derde maal zulks vroeg, zoude ik antwoorden, daar zyn vaten, komt en ziet ze! Hy zoude dan zien, dat den gehelen bast niets anders was als scheuten van slagadertjes in een ander wezen verandert, en eindigende in moes, gelykerwys de vaten van perren. Naderhandt denkende op die verhevene vraag van den Hr. *Boerhaave*, heb ik my begeven om die zaak te onderzoeken, en dezelve waardig gevonden, om myn tydt daar toe te besteden. Voor dezen was ik te vreden met het gevoelen der ontlederen, zeggende, dat 'er door den bast slagaderen liepen; want alle meenden, dat 'er geen deel in ons lichaam gevonden wierdt, of het hadde wynig of vele vaten, maar naderhand heb ik een verwarde Chaos gevonden, en nu roep ik uyt, *komt en ziet!*

Zeer geleerde Heer, gy zegt, niet te weten welke stelling de beste is, wanneer gy uwe en myne voorwerpen beschouwt, maar ik antwoorde, *komt en ziet!* Zo gy myne berydingen, die ik tegenwoordig hebbe, onderzoekt, zult gy gemakkelyk zien, welke onderstelling de beste is. Gy meent, dat het oog en vergrootglas *Malpighius* begunstigen, maar ik meen, dat, byaldien uwe grote *Malpighius* leefde en ons geschil hoorde, hy met my oordelen moest, O! Dat *komt en ziet* is zo krachtig, dat alle, zo veel 'er zyn, moeten zwygen!

Nader-

op de BRIEFSGEWYZE VERHANDELING, 1251

Naderhant overtuygt gy U zelfs met deze uwe eigen woorden, strekkende tot myne verwering; namentlyk, *gy zult met my zien een loop van zeer zachte 't zamengedrukte slagaderen, en eironde klierige verwardelyk aan malkanderen gehegte lichaamtjes.*

Wat aan belangt die gemelde lichaamtjes; zy bestaan maar alleen in de inbeelding, zonder enige wezentlykheit. 't Geheugt my nog, wat my gebeurde, toen de Hoogleeraar *Bidloo* tot zyn verwering tegens my in een openbare ontleding wilde vertonen, dat den herffenbast 't zamengestelt was, uyt eironde kliertjes; hy hielt namentlyk den herffenbast in zyne handen, vragende zyne toehoorders, of zy niet zagen, dat den gemelden bast bestont uyt zodanige klieren, als hy in zyn werk geschreven hadde? Maar wanneer hy tot den Hoogleeraar *de Volder* gekomen was, (die niet zo licht, als zommige uyt inzichten, iets gewoon was aan te nemen) en het zelfde vraagde, kreeg hy tot antwoord: neen, myn Heer. Indien ik nu van U, *zeer geleerde Heer*, verzogt, dat gy my deze gewaande eironde lichamen vertoonde, zoude U niet het zelfde gebeuren? De Zoldaten, wanneer zy den vyant horen aankomen, roepen, by de wapenen! by de wapenen! zo zeg ik hier ook, *by 't gezicht! by 't gezicht!*

Maar ik breek myn reden af, *zeer geleerde Heer*, dewyl myne zwaarwigtige bezigheden, en het korte einde van myn leven, 't welk my nog overig is, my zulks gebieden. Ik vergeet U niet myn Vrient *Boble*, ik bemin U om uwe geschiktheit en gehoudene 't zamen spraken. Ik wensch, dat Godt de deugden, die hy in zyne genade in U geplant heeft, verder zal bewaren tot zynere eere en welzyn van onze evennaasten. Gelyk gy begonnen hebt, bevlytigt U verder in de konst. Zyt niet bedroeft over die rampen, welke U zyn overgekomen, maar stel uw vertrouwen op Godt, die alles ten besten voorziet. Leef altydt gelukkig, en in alle uwe ondernemingen gezegent, 't gene U van gantscher Harte toewenscht

*Geschreven in Amsterdam
den 15. van Zomermaant, in 't Jaar 1727.*

Uwe Dienstwillige Dienaar,

FREDRIK RUYSCH.

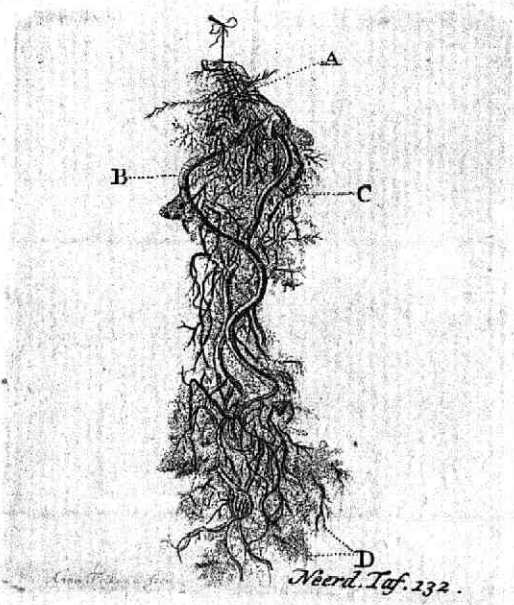
V v v v v v v 2

UYT.

UYTLEGGING van deze FIGUUR.

- A. Een stuk van 't dunne herffenvlies genomen uyt een kint.
- B. Slagaderlyke stammetjes voortkomende uyt de slaap en nekslagaderen.
- C. Derzelve uysterste eindens, makende den herffenbast, uytgerafelt.
- D. Het moes, ofte moesagtige deeltjes, die den plaatfnyder onmogelyk wel verbeelden konde.

Neerl. Taf. 232.

HET EERSTE
C A B I N E T
D E R D I E R E N,

V A N

F R E D E R I K R U Y S C H,

*Professor van de Anatomie, en Kruid-kunde, als mede Lid van de
Keyzerlyke Academie der Natuur Ontdekkereu.*

HET EERSTE

CABINET

DER DIENEN

VAN

FREDERIK RUYSCH

Profesoor van de Geneeskunde, en Rijkshandelaar, als mede lid van de
Koninklijke Akademie der Wetenschappen.

AAN DEN
DOORLUCHTIGSTEN EN MACTIGSTEN PRINS
EN HEER, DEN HEER

JOHANNES WILHELMUS,
PALTSGRAAF AAN DEN RHYN,

OPPERSPYSDRAGER EN KEUR PRINS VAN 'T HYLIGE ROOMSCHE
RYK, HARTOG VAN BEYEREN, GULIK, KLEEF, EN BERGEN,
GRAAF VAN VELDENZ, SPONHEIM, RAVENSBERG EN MOERS,
HEERE VAN RAVENSTEIN, enz. enz. enz.

ZEER DOORLUCHTIG EN MACTIG HEER,

S altyd voorzichtig vermaant, dat die gene, welke Koningen en Vorsten niet lastig wil zyn, met wynig woorden zich uytdrukken moet. 't Zelfde heb ik my in myne aanspraak tot Uwe Doorluchtigheid, welke onder het lastige en de ooren niet wynig ontroerende gedruys van dezen oorlog zekerlyk wat anders te doen heeft, voorgestelt, gedagtig zynde aan 't zeggen van *Ausonius*: *Niemant heeft met stilzwygen behaagt, maar vele met beknopt te spreken.*

My dunkt, dat ik reets zie de Grote, Middelbare, Geringe, zich zorgvuldig en yverig gereet maken, verschynen, en vervoegen om *uwe Doorluchtigheid* te gemoet te komen, om over uwen geboorten dag geluk te wenschen, en de handen te kussen.

Maar ik, wien nader toe te komen, de handen te kussen, over zoo een langduurige, gelukkige, en vreedtzame regering met den monde geluk te wenschen, en my met de algemene blytschap met anderen te verheugen, de gelegenheit niet toelaat, dit gelukwenschschrift, als van verre toegereikt hebbende, bidde uyt gront van myn hart, dat *Godt den Koning der Koningen, den Heer der Heeren*, uwe Doorluchtigheidt verlene alle voorspoet, geluk en welvaart; ik wensche, dat uwe Doorluchtigheidt langen jaren
geluk-

gelukkig , sterk , bloeyende , mag leven en gezond zyn.

Myne vyf Cabinetten , dewelke by na ontelbare laden vervatten vervult met lichaamtjes , zo van kleine menschelyke schepzeltjes , als beesjes , visjes , bloedeloze gediertens , kruyden , en uytheemschen gewassen , bergstoffen , en andere zaken , hangende in een zeer helder vocht , of hart gebalsemt , moesten aan nietoegeeigent worden , als aan *Uwe Doorluchtigheid*.

Want het onderzoek en beschouwing van deze zaken heeft *uwe Doorluchtigheid* voor enige jaren ten mynen huize , zo ik 't wel onthouden hebbe , een uytinement genoeg gegeven , en verre boven prachtige gastmalen , en andere lekkerneyen vermaakt.

Door deze reden aangemoedigt zynde heb ik de beschouwing van die zeer aangename dingen , van my , hoedanig die ook zy , beschreven , aan 't oordeel van *Uwe Doorluchtigheid* onderdaniglyk willen opdragen , verzoekende op 't allerootmoedigste , dat zy zich niet verontwaardige dezelve met goetgunstigheid en vriendelykheit aan te nemen.

Welke wensch zo *uwe Doorluchtigheid* my deelagtig gemaakt heeft , zal zy my aansporen tot het verhaaften met de verdere vruchten van myn konst , en verzamelingen in 't licht te brengen , indien my de *Almogende* in 't leven laat.

Dien ik van gantscher harte bidde , dat hy *uwe Doorluchtigheid* met haar geheel *zeer Doorluchtig Huys* , lang gezond beware , met zynen zegen bekronne , en den lof van uwe helthafte deugden in een altoos durende heerlykheit bloeyende vermeerdere , op dat onder uwe zeer gelukkige regering de Christelyke gerechtigheit , en oeffeningen der Geleertheit onophoudentlyk bloeyen , uw lant onbeschadigt blyve , en boven andere in Godtvruchtigheit , en roemruchtige deugden uytmunte. Ondertusschen tekene ik te zyn

Uwes Doorluchtigheits Ootmoedigste Dienaar

FREDRIK RUYSCH.

GOED

1252

GOEDWILLIGE LEZER.

Hier ziet gy de Beschryving van het eerste myner Cabinetten der Diertjens : op een byzondere wyze te zamen gestelt , om daar door (zoo veel in my is) niet alleen de begeerte te voldoen der geener , dewelke liefde hebben om de wonderwerken van God Almagtig te beschouwen , niet alleen omtrent vreemde en uytlandsche Visschen , Zeegewassen , Viervoetige Dieren , Vogeltjens en Bloedloose dierkens ; maar ook eenigzints omtrent de Hoorntjens , Schulpen en vreemde gewassen.

Hierom is 't , dat de vlessen , waar in deze diertjens bewaart werden , niet alleen met kork en blaas gesloten , maar ook met rood fluweel bedekt zynde , voor voetjens dienen , waar op gezet zyn , of een bouquetie van raare bloemen , die haare couleur redelyk wel hebben behouden , of dezelve zyn verciert met schoongemaakte Indiaansche Hoorntjes , en Schulpjens , rots-wyze by een gevoegt , tusschen dewelke ook gevonden werden Zee-takjens , uyt dezelve gewesten : tusschen deze vindmen hier en daar ook zeer raare Indiaansche Viskens , dewelke gebalsemt en hard gedroogt zynde daar in zitten.

Wilt gy ondertusschen waarde Lezer , dit niet qualyk opvatten , dat hier Viskens tusschen de Zee-takken zyn geplaatst , want dat zy levendig zynde , door de zelve , uyt de grond van de zee groeyende gedurig swimmen , is een yder wel bekend : zoo dat dit myn doen niet 'enemaal is te verwerpen , maar nog wel yets goets daar in steekt , want hier door zoo komen ons in een kleene spatie veele voorwerpen te voorschyn , waar door ik ook veel plaatze uytwin , om het goed te zetten.

Alzoo ist mede gelegen met de bekleetzels , waar op de bouquetjes staan , want tusschen deze zamenstel van raare Kruidjens , Bloemkens en Zaaden , vindmen ook eenige bloedloose vlinderkens , en andere diertjens , welke by leven zynde , haar voedzel uyt dezelve weeten te halen.

Daarenboven behaagt een yder niet het gezigt der Dieren , die egter liefhebbers van de bloemen zyn , andere wederom hebben meer liefde voor de Hoorntjes en Schulpen , zoo dat door dit doen een yder zyn plaister kan krygen in 't zien.

Denkt ondertusschen niet W. L. dat myn mening is alle myne Cabinetten der Dieren successivelyk d'een na d'ander (waar van dit een van de kleenste is) te beschryven en te gelyk de 6 overige groote en zeer veele kleene Cabinetten , het lighaam van den mensch , en deszelfs deelen betreffende , uit te geven , aangezien my zulks te moejelyk zoude vallen want daar zyn 15 Cabinetten alleen met gediertens , en daar in meer als 1582. vlessen ; voegt hier by doozen met Vlinders , Sprinkhanen , Schalbyters , klein viervoetig gedierte , Zee-gewassen meest uyt Oost en West-Indie , en zyn deze over de 1020. Behalven deze , zo werden der nog 180 droge vlessen gevonden , waar in rare vogels bewaart worden ; en zyn deze meest uyt Oost , en West-Indie gekomen : en hebben deze rare takkens tusschen hare pootjens , en van zoodanige Takjens is het vyfde vertrek voorzien met xxxix. kruidboeken , (Herbaria Viva) meest vervult met gewassen uyt vreemde Landen , en minst van die van onze land-aart : behalven nog die dewelke los tusschen papieren leggen ,

Xxx xx xx

De

De vlessen, rakende de Anatomie, zyn ruym 1300 in getale.

Om nu nog niet te spreken van een groot Cabinet, waar in de groote viervoetige gebalsemde Dieren bewaart worden.

Als mede van veelvoudige Rotzen, waar op gezet, ook op gewassen zyn, zeer veelvoudige Coralen, Zee-takken, en andere zaken meer.

Voegt hier ook nog by een klein Cabinet, met de gebreken of ongemakken der menschen opgevult, dewelke zoo wel, en natuurlyk met haare couleur gebalsemt en geconserveert zyn, datze als vers uyt het lighaam schynen gekomen te zyn. Onder deze vintmen het inschieten van het eene gedeelte des darms in 't ander. De aderige vlegtinge in waterblaaskens verandert, waar van die mensch ontzinning was gestorven. De milt met hagelgelykende geswellekens vervult; een steentje uyt de gal-blaas, door de stoelgang geloft. Een stuk van een verswore long, van een die de teering hadt. Een stuk van de lever, in waterblaaszen verandert. Een stuk van 't dy-been, 't welk in den hals van 't been gebrooken zynde, bevonden word zonder eenig overblyfzel van den hals: alwaar de natuur in plaats van den hals, veele zeer sterke banden voortgebracht heeft. De moeder-koek in waterblaaskens ontaart. En werden deze en andere zaken in de vogt bewaart, ten eynde niemand aan de waarheit en zoude twyffelen.

Van de Hoorntjes, Schulpen, en in een steen verandert goed, zal ik niet veel zeggen, alzo daer maar 2. Cabinetten van hebbe opgevult en in ordre gelegd, de rest in groot getale zynde werden nog buyten de Cabinetten gevonden.

Hierom dan, zoo ist, dat ik oordeele best te zyn, (na het uyt geven van dit Cabinet) my wederom te begeven tot het verder beschryven der resterende Cabinetten, s' menschen lighaam rakende, 't welk ik gaarne voor myn dood zoude willen volbrengen, zoo God Almagtig my zoo lang 't leven geliefde te vergunnen.

Alle deze zaken overwogen zynde, zoo is 't niet te verwonderen, dat niemand, tot nu toe, alles heeft gezien, 't welk in myn 5 Camers, zoo groote als kleene verzamelt is, want wynige zyn gekomen tot de 3, en veel min tot de vierde en vyfde, zoo om de kortheyd des tyds, als om dat zy versadigt zynde, haar niet verder hebben begeven. Ik heb zommige voorgeslagen, dat indien zy alles wilde zien, ik haar gelegentheyd zal geven, om tweemaal s' weeks te komen, en dat op een zeker bequaam uur voor my, zulks considerende als een gemeene medicynsche consulatie of visite.

Zulks heb ik voormaals (wanneer myne verzameling nog zoo groot niet was, ontrent s' menschen lighaam) met eenige byzondere weetgierige studenten in de Medicynen ondernomen, menende 't zelve binnen drie maanden wel te konnen verrigt werden, edog hoewel wy alle dagen een uur, en menigmaal langer, beezig waaren, zoo konden wy nog de tweede kamer niet verhandelen; het is wel waar, dat wy daar niet haastig over heen liepen; want yder voorwerp wierd naukeurig, gelyk zulks behoort, gezien.

Men kan van een hooge plaats de geheele stad van Amsterdam, wel by na in een ogenblik zien, maar niet yder huys, veel min 't geen in elk huys onthouden werd: alzo mede is 't gelegen met deze myn 47 Jarige Collectie, die men in geen korte tyd kan bezien.

Ondertusschen wensch ik Waardige Lezer, dat gy deze myne beschryving van 't eerste Cabinet der Dieren met een gunstig oog wild aanzien, en wie zulks zoude willen beknibelen, wensch ik beter zinnen.

H E T E E R S T E C A B I N E T.

Uyt Olyvenhoud toebereyd, waar in gevonde werden viervoetige, kruypende, vliegende, en bloedeloofe Dieren: Als mede viffen, hoorntjes, Schulpen enz. ten deele hard gebalfemt en droog, ten deele in een zeer heldere vogt geconferveert.

De E E R S T E P L A N K.

N^o. I. **E** En kleen Rosje uyt kleene fchoongemaakte Indiaanfche Hoorn-
tjens, Schulpen, en Zee-takjens 't zamengestelt fttaande op een
voetje van Olyvenhoud, waar uyt het Cabinet ook gemaakt is.

N°. II. Een droog Vlesje, en daar in een zeer curieus Ceylons vier-
couleurig Vogeltje; namentlyk meny-verwig van hoofd en hals; zwart
van rug en vlerken, wit en asverwig van borst en buyk.

Aanmerkt ten 1sten. Dat dit Vogeltje van my door Balsamatie zooda-
nig is toebereid, dat 'er niets is uyt, of afgenomen, maar geheel geble-
ven, waar door het nu zig als levendig vertoont; daarenboven zit het
op een takje van de alderkleenfte Distel van *Prosper Alpinus*; en nadien
deze Distel zeer raar is, en der zelve hoofdjens van de natuur haar
netwys vertoonen, zoo geeft zulks een aangenaam gezigt.

Ten 2de. Het dekzel van 't Glas is bekleet met root Flueel, gelyk
ook mede meest alle de volgende vlessen.

Ten 3de. Op het gezeyde dekzel is voetjens wyze gezet een bundel-
tje, of boucquetje van raare gewasschen, bloemen, en zaaden, 't welk
niet onaangenaam is om te zien, voor die geene, dewelke haar vermaak
scheppen in de gewassen, te meer; alzoo zy haar natuurlyke couleur zoo
wel behouden hebben. Op deze gewassen zyn ook gezeten deze vol-
gende raare bloed-looze diertjens, namentlyk een Turkxze Vlinder, of
Capel, die zeer raar is, wit, swart, en ligt groenagtig-blauw van cou-
leur, wiens onderste of agterste Vlerken zeer lang, en maar een dunne stroo,
breed zyn, verbeeldende alzoo de staart van een Vogeltje; hierom is die
van my gestaarte stroo-breed-vlerkige en veel couleurige Vlinder geheten.

2de. Een Africaanfche groen blinkende Steen-bokje.

3de. Een Caapsche calander.

4de. En Spaansche Vliegen, enz.

X x x x x x 2

Ten

1260 HET CABINET DER DIEREN,

Ten 4de. Werden onder de gefeyde Kruiden en bloemen gevonden, de

Gekamde Amaranth met bloed-rood-verwige bloemen.
Americaansch breedbladige Gnaphaphum.

Groot en kien drillend Gras.

Geele Stæchas.

Americ. Venus-hayr.

Africaansche Conyza.

Groote swarte blinkende Oostindische Geerst.

Heerster-agtige Thlaspi met bladeren van Steenviolieren.

Quamoclit. &c. Ziet de eerste fig. van de eerste plaat.

N°. III. Een vles waar in een Visch onthouden werd, uyt Amboina, dewelke van d'Hr. Joh. Nieuhoff. in zyn Zee en Land beschryving genaamt werd *Amboinsche Visch*, en aldaar ook beschreven en afgebeeld staat en van den Ed. Hr. Franciscus Willugbey beschreven en afgebeeld word, in zyn beschryving der Visschen met de naam van *Amboinsche Baars*.

Edoch dewyl deze myne Visch niet geheel en al met de haare, (den welke ik ook in een ander Cabinet bewaare) overeenkomt zoo heeft het my goet gedagt deze alhier in 't eerste Cabinet af te beelden. Ziet de 3^e. fig. van de tweede Plaat.

En omdat'er onderscheyt gevonden werd, tusschen die gefeyde Visschen, heb ik deze genoemd vliegende Amboinsche Baars met zeer lange vinnen.

Deze gezeyde Visch word van de Inwoonders in 't Maleyts genaamt *Ikan Swangi* en van de Europeanen die haar in dat Land onthouden Tvenaars Visch; deszelfs couleur is castanje verwig met wat bruynder stroobreedige overdwarse strepen, en dat van 't hoofd tot de staart toe; de vinne van de rug, als mede die van de zyde, zyn zeer lang: 't welk zy met de vliegende Visschen gemeen hebben; en hierom ben ik van gevoelen, dat deze Visschen haar ook, voor een korte tyt, al vliegende buyten het water kunnen onthouden:

Hiervan daan komt het ligtelyk, dat de Ingezetenen, dewelke zeer superstitieus zyn, deze visschen *Ikan Swangi*, of *Tvenaars-visschen* hebben genoemd, of ook wel daarom, dat die geene, dewelke van de scherpe doornen (waar mede zy voorzien zyn) gestooken werden, zeer swaare en wonderbare trekkinge der Zenuwen, en andere toevallen meer krygen, gelyk ik uit verscheide relatien vernomen hebbe.

Deszelfs op zy staande Vinnen, als mede de onderste, en die de staart maken, hebben vierkante witte vlakken; en hoewel de pennen van de vinnen in dit voorwerp, wat verre van den andere staan, zoo isser niet aan te twyffelen, of dezelve worden door een zeer dun vliesken (waar van de

de myne ook niet ten eenemaal is berooft) in haar natuurlyke staat by een gehouden; edog dewyl het gezeide vlieske zeer dun is; zoo werden de vinnen daar van zeer ligt berooft, eer dat de visch tot ons werd overgebragt, 't geen de Hr. Willugbey ook meent te geschieden in de ordinairische Amboinsche Baars.

Daarenboven staat aan te merken, dat op het gezeide dekzel van de mond van de vles gevonden werd, een t'zamenstel van Zee-gewasjens, Zee-versteende Heester, en Zee-averoone, en tusschen dezelve, een plat rond Americaansch Viske, door balsamatie hard gemaakt, 't welk ontrent een Rykxdaalder groot is, hebbende omtrent de staart een ronde swarte vlek, met een witte omtrek van een cicers grote; en om dat deze visch niet veel verschilt met die, dewelke de Hr. Joh. Nieuhoff *Klip* of *Soldaten visch* heeft geheeten, zoo zullen wy dezelfde benaming behouden.

No. IV. Een groote Africaansche gevlake en gekapte Sprinkhaan, in een vles met vogt, deszelfs agterste pooten hebben scherpe doornen, maar de rug en staart zyn voorzien met stompe doornen; dezelve is gezeten op een tak van de kleene Americaanse gedoornde Vyg.

No. V. Een Indiaansche Vleermuys, wiens neus voorzien is met zoodanig een verheventheid dewelk een *Clytoris* verbeelt.

No. VI. Een droge vles in zig onthoudende een zeer kleen Americaans nestje met eyertjens, en waar op zit, in schyn van te broeyen, een Americaans Honing-suygertje, alzo geheten, om dat dit gevogelte al vliegende de Honing weet te krygen uyt de bloemen tot haar voetzels; de inlanders noemensse ook Colubritiens.

Dit nestje is geplaatst op een tak van de Afric. boomagtige Hey, met zeer ryk gelaade witte bloemen, en zit op deze tak ook nog een tweede Honingsuygertje.

Op het dekzel van de Vles, met root Flucel bekleet zynde, is geplaatst een t'zamenstel van Kruyden, Bloemen, en tusschen die ook verscheyde bloedeloofse diertjens. Onder de Kruyden werden gevonden de Schubben van de Afric. Scolymocephalos, welkers uysterste zig als swart fluweel op doet.

Als mede takjens van de Fransche Tamaris-boom.

Hey met bladeren van de Tamaris-boom.

Afric. Hey.

Reynvaar van Afric. met tienmaal kleender bloemtjens als onze gemeene van de Hr. Prof. C. Commelin beschreven.

Americaans Venus hayr.

Kleene bevent Gras.

Xxx xx xx 3

Afric.

1262 HET CABINET DER DIEREN.

Afric. Duyzendtbladt met geele bloemen als mede takjens van

Het grauwe Afric. Heersterke van de Hr. *Breyne*.

Verkens Gras met zilver witte bloemen.

Gedoornde Pimpinell met haar vrugten.

Een onbekent en onbeschreve Afric. gewas met aakerwyze vrugten.

Chrysanthemum met geele bloemen, wiens bloembladeren in 't droogen gewoon zyn om te krullen en te krimpen, in deze zynze egter nog zodanig gestelt als of de bloemen nog stonden te wassen met haar volle couleure.

Onder de bloedeloze Diertjens, die op deze gewassen zitten, vint men kleene Spaansche Vliegen, een klein blauw Capelletje met veele oogjens aan de onderste zyde der Vlerkjens, van den naarstigen en onvermoeyde onderzoeker veler curieusheden de Hr. Pettiver afgebeeld met de naam van klein blauw vlindertje, van ondere met zeer veele kleene oogjens voorzien; ik noeme het een allerkleefte blauwe Argus.

N°. VII. Een Caapsche zeer dik buykige, en aan de zyde geschaarde drie couleurige Spinnekop.

Aanmerkt dat deszelfs borst en Hoofd zyn castanie couleurig, de pooten zyn mede wel van de zelvige couleur, maar ook met vierkante vlekken die bruynder zyn: de rug is wit met swartagtige overdwerse streepen, de buyk aan de zeyde geschaart en schoon gemarmert, waar door zy niet onaangenaam is om gezien te werden zelfs van die, dewelke anders een afkeer hebben van diergelyk gespuys van spinnekoppen.

N°. VIII. Een klein West-Indisch schiet slangetje een Rottevangertje genaamt; 't zelve aan een hayrtje hangende heeft de bek opgespert verbeeldende te willen aandoen een zeer klein wit jongske van een Americ. bosrot, welke Rotten een sak hebben aan 't onderste haarer buyk voor den uyt en ingank haarer jongskens, en worden in deze sak gevonden de borsten en tepels dezer dieren, waar aan de jonge zuugen.

En staat te letten, dat dit slangetje uytermaten mooy zynde, zig als zeer levendig op doet, en met natuurlyke gesten zyn voornemen schynt te willen volbrengen.

N°. IX. Een twee couleurig Americ. slangetje zittende tusschen een takje van de Afric. Jasmyn met bladeren van de steek Palm en witte bloemen van de Hr. Profess. *C. Commelin* beschreven; het zelve schynt jacht te willen maken op een zeer klein wit en onvoldraage vrugtje van een onbekend viervoetig Americaansch gedierte.

N^o. X. Een Afric. swarte Scorpioen wel zoo groot als een Hoogduytsche groote rivier Kreeft, leggende in een heldere vogt; op deszelfs dekzel

dekzel en bekleetzel wordt gevonden een t'zamenstel van Planten, bloemen en zaaden; onder alle deze vindmen een soort van Zeealfem.

Africaansche asverwige Heester.

Raare, en nog onbeschreve, Muur.

Afric. Laurier met Eykebooms bladeren van de Hr. Prof. C. Commelin beschreven.

Oost-Indische Filago van my alzo geheten.

Volmaakte en onvolmaakte vruchte van de Caneel-boom.

De Kopjes, en zaaden, van 't Oost-Indische gewas Achmella.

Abrus. &c.

Tusschen en op deze zaken vindmen ook deze volgende bloedeloze dierkens als de roode Conchenilje van deze lande, met veele swarte vlekjens.

Curculio van *Pettiever*.

Witte Rupsen met swarte vlekken, die haar op de swarte aalbezie boom onthouden, en van my, wegens haar vernielen en opeten, Aalbezien vernielders, geheeten zyn: deze gezeyde Rupsen zyn zoo aardig toeberyd, dat zy nog schynen te leven, haar kruypende manier van doen zelfs in agting genomen zynde.

No. XI. Een Afric. blinkend slangetje met witte en swarte streepen, die na de lengte loopen; en nadien dezelve, tusschen de Afric. gewassen kruypen, zoo had ik dezelve gezet tusschen de Afric. Ficoides met kleene driekantige bladeren.

Op het onderste van 't kruyd doet zig ook op een as-grau-gevlakt kleen paddeke met een lange witte streep op 't lyf; 't zelve schynt met een opgesperde bek het slangetje te willen aandoen.

Op 't dekzel of bekleetzel doet zig op een t'zamenstel van bloemtjens en zaaden, waar onder ook gevonden word het gestarnde Anys-zaad; en onder de Insecta een kleen blinkende schalbyter.

No. XII. Een kleen Indiaansch slangetje, houdende in deszelfs bek een zilver couleurig viske uyt dezelfde landstreek.

No. XIII. Een ongemeene dikke en raare Rups met een castanie couleurig hoofd en voorste pooten, swart van lyf, op de rug met harde en dikke heuveltjens bezet, welkers uysterste als doornachtig haar vertoonen; onder deze heuveltjens zynder twee aan yder zyde, met goutgeele blinkende spiegeltjens voorzien, en by het hoofd zietmen ook twee gespouwe doornagtige uytsteekzels; by deze rups staat een Afric. gewasje vol bloemen.

Op het dekzel of bekleetzel werden onder andere bloemen gevonden

Afri-

1264 HET CABINET DER DIEREN.

Africaansche Duyzentblad met geele bloemen, *Thlaspi* met bladeren van Zee-porcelyn, met witte bloemen enz.

N°. XIV. Een droog glas, en daar in een veel-couleurige Indiaansche Lyfter.

Op deszelfs bekleetzel vindt men een boucquetje bloemkens, vrugten en zaaden, onder dewelke gevoegt zyn, de vrugten van de Calfs voet met smalle bladeren.

Pistachies onder de Aarde.

De Schubbens van de Afric. *Scolymocephalos*, welkers uyt eynde een swart fluweelige en pluym-wyze ruygte is.

Turxksche Eykels, welkers kelken scherp zyn.

Bloemen van de Koninginne van 't veld.

Vrugten van de breedbladige Papenhout uyt Virginie.

Afric. Smack.

Afric. Stekelagtige Aspergies.

Oostindische Ryft.

Beere-clauw van *Dodonæus*.

Peulen van 't Paarde-yzers-kruyd.

Trichomanes.

Verkens gras met zilver-verwige bloemen.

Riekende Afric. Rynvaar.

Afric. Jenever. enz.

N°. XV. Een Ceylonsch asgrauwe en witte slang, *Cerastes* geheten, welke kleene uytpuylentheden als hoorntjes boven de oogjens heeft; in 't zelve vleske schynt een kleen as-grau Afric. Viske te swemme, hebbende vier na de lengte lopende witte streepen over 't lyf, en is een soort van Bagre van *Marcgr*.

Achter alle deze Vlessen laten haar vinden eenige zaaken, dewelke hart gebalsemt zyn, en zoo toebereyt, als of die nog in haar natuurlyke en levendige staat waren.

N°. XVI. Een Americaansche Haagdis, welke in haar bek heeft een roode Afric. Torr, met swarte stippen.

N°. XVII. Een Africaansche Haagdis, wiens lichaam met ruwe schubbens, en deszelfs staart vol dorens bezet is.

N°. XVIII. Een Americ. Meloen-distel met korte doornen; dezelve is geplaatst op een rotzje, nademaal zy gewoon zyn uyt rotze voort te komen, en nevens dit gewas vint men ook verscheide Zee-boomtjens.

N°. XIX. Een Turkze Zee-appel, met zeer lange swarte pennen.

N°. XX. Een roos van Hiericho, alzo geheten van *C. Bauch*. en van *Morison*, voor een soort van *Thlaspi* gehouden.

De

De II. P L A N K.

N°. XXI. **E**en wit en fraay Americaans Slangetje met swarte vlakken, 't zelve heeft zyn kopje opwaarts gestelt, als wilde het een klein plat rond-agtig Afric. visken, met vier bruyne overdwars loopende brede strepen opsnappen.

Op het bekleetzel van de mont van de vles werd gevonden een t'zamenstel van gewassen, waar onder, nevens de bovengemelde gevonden werden, de takjes van een vreemde Boom mos, dewelke ontrent zes ellen lang van de boom afhing.

Africaanse Peerdestaart, of Heermoes, met geele bloemkens.

Valeriaans-wyze klokjens. enz.

N°. XXII. Een klein Americaans Slangetje, van de kanten met op en nederwaarts gaande castanje bruyne dwarse strepen voorzien; en is van dat soort, dat qualyk gezegt en gehouden werd voor twee hoofdige Slangen, want zy maar met een hoofd voorzien zyn.

N°. XXIII. Een glas met twee zeer raare Afric. Viskens, waar van ik de onderste gelobde Afric. vis geheten heb, om datze onder de kop en buyk een platte lobbe, of ahangzel heeft, dewelke na proportie van de vis vry groot is, deze vis is van couleur castanie bruyne en graauw gemarmerd, ook zonder schubbens, maar in 's aantaste rouw en zoor.

De bovenste heb ik groot-keelige vis geheten, en dat van wegens des keels byzondere uytgestrektheid: dezelve heeft kleine zilververwige schubbens, en dewyl het aan een hayrtje in dit vlesje met heldere vogt hangt, met uytgestrekte vinnen, zoo schynt het waarlyk in de vogt te leven, wanneer men de vles wat komt te beweegen.

Van Africa is dezelve af komstig.

N°. XXIV. Een zeer aardige gemarmerde Americ. Kikvors is een glas met vogt.

N°. XXV. Een zeer groote Americaansche Rups, met zeer lang wit en swarte hayren, die ook dicht by een gevoegt zyn, gelyk in de Waterhonden: weshalven wy dezelve nu nog nameloos zynde, de Waterhond zullen noemen.

Aanmerkt daarenboven, dat deze Rups gezeten s op een tak van de Note Muschaat boom, en wel in die gesten, als of zy de bladeren opat.

N°. XXVI. Een wit plat Africaansch Viske, met acht of negen overdwars loopende streepen, en is de zelfde van dat soort 't welk voorheen de naame gegeven is van *Clip-visch*.

Y y y y y y

Op

Op de grond van de vles doet zig ook op een kleen wit en swart Americaansch gevlaakt Slangetje.

N°. XXVII. Een Americ. Rups met zeer lange hayren; welkers uyt-eynde een zeer fyn heuveltje hebben, gelyk als neten of eyeren van luyfen, dezelve zyn zoo kleen, datmen een vergroot glas noodig heeft om ze te zien.

Op 't dekzel werden onder andere gevonden de bloemen van de Coral boom, een takje van de melk gevende boom van Porto riko met Eyke bladeren, hebbende twee doornen aan elks blads tusskemen, van de welgeoeffende en groote kenner der gewassen de *Hr. François Kiggelaar* beschreven; ook 't zaad en bladeren van de Abrus van *Alpin*. Als mede bloemen van Bastart Saffraan met geele bloemen dewelke voor 50 Jaaren van my geplukt en met haar volkome couleur nog begaaft is.

N°. XXVIII. Een Afric. Hagedis, van my wydkeelige hagedis geheeten zynde, deze is fraay met swarte vlakken en strepen voorzien, en schynd door de toebereyding nog te leven.

N°. XXIX. Een droog glas, en daar in een zeer raar Amboins drie couleurig Vogeltje, in 't geheel, dat is met vleesch en beenen zoo toebereyd, dat het nog schynd te leven.

Op de grond van de vles werden gevonden de bloemen van de Afric. Rynvaar met bloemen tien maal kleender als de gemeene, van myn waarde Collega de *Hr. C. Commelin* beschreven.

N°. XXX. De Loligo met deffels Eyerstok en onvolmaakte jongskens.

Aanm. dat op de grond van de vles gevonden werd een gedeelte van deffels Eyerstok met een ontelbaar getal van eyerkens: daarenboven zoo hangter aan de zyde van de zelve een gedeelte van de Eyerstok, waar in ontelbaare onvolmaakte jongskens werden gezien, dewelke alzo verre zyn geavanceert, dat men de oogjens al zien kan.

Het dekzel en bekleetzel is verciert met eenige zee gewassen, namentlyk heesteragtige zee duyzent blad, getakte zee sponce, Zee-heesters, &c. Ziet Tafel II. Fig. I.

N°. XXXI. Een blaauw Africaansch slangetje met een witte streep boven op de rug; deze is gelegen tusschen een tak van de Raketre met vierkante doornige peultjens van Monpelliens, van de *Hr. Morison* beschreven: deze Slang heeft in zyn opgesperde bek een uytgerafelde Testicul van een Rot.

Onder de gewassen en vrugten, die boven op 't dekzel staan, vint men onder andere de Konings nagelen, en geelagtige Oost: Gierst.

N°. XXXII.

N°. XXXII. Een zeer groote Americaanse Rups, waar nevens ook geplaaft de kleene Americ. gedoornde Vyg; waar op gezeten is een bloet root fluweele Americ. Spinnekop, dewelke wy ook in deze lande meer maals hebben gevonden, edog zeer veel kleinder.

N°. XXXIII. Een groote Indiaansche gemarmerde Kikvors, dewelke op een zeer groote Americaansche Rups jacht schynt te willen maken, deze Rups is wit van couleur met swarte over dwarfe banden en heeft ook veele kleine heuveltjens op den rug, waar uyt zeer kleine zwarte hayrtjens, sterre wys, voortkomen.

N°. XXXIV. Een Africaansche slang met een breede zwarte streep slangs-wyze loopende, op de rug.

Deze schynt een Americaansche Torre hangende aan een hayrtje te willen-aandoen om ze te grypen.

N°. XXXV. Een Americaansch Pad-gelykend dier, wiens agterste poten met die van een gans over een koomen, 't zelve werd van de Inwoonders Pipa en Pipal geheeten, op wiens rugge zeer veel eyerkens in kleene cellekens zitten, waar uyt eyndelyk de jongskens voortkomen.

Aanm. Dat ik dezès Diers rugge geopent hebbe, om te onderzoeken, of deze eyerkens uyt de buyk voortkomende haar in den rug op deede; edog het contrarie blykt in dit voorwerp, want ik gants geen gemeenschap dezer eyerkens heb konnen vinden, met de holte des buyks, zittende dezelve alleen in 't vel van de rug, als in cellekens of als in kleene lyfmoerkens, en dat onder een hartagtig bekleetzel, welk afgenoomen zynde, zoo komen de eyerkens te voorschyn. Ziet de II. Tafel Fig. II. en III.

Ik hebbe van deze voorwerpen veelerhande soorten, zoo uyt West, als Oost-Indie gekregen, waar van zommige graau couleurig zyn op de rug, andere swart als mede zommige met eyerkens, andere met de jonghe, die ik mogelyk alle zal laten afbeelden zo God almachtig my gezont-heyd en gelegentheyd daar toe gelieft te geven.

Het gezeyde dier is voor veele Jaaren uyt America overgezonden, en wel eerst aan den Ed: Heer Burgermeester NICOLAAS WITSEN naauw-keurig Onderzoeker der curieuse zaken, wiens uytmuntent Cabinet daar van mede voorzien is.

N°. XXXVI. Een Curassousche Vis, Orbis geheeten, met swarte stippen; dezelve in een heldere vogt hangende, is zoo curieus geconserveert, dat dezelve nog schynt te leven, en in die vogt te swimmen.

N°. XXXVII. Een groote witte hoorn uyt de groote Oceaan, op wiens rug is vast gegroeit een zee gedrocht, van my naar haar gelykenis, Zee-borst, geheeten; daarenboven zoo vint men op de grond van de vles

twee doorzigtige voorwerpen uyt dezelve Oceaan, hebbende een ront hooftjen, en op de rug vyf rontom loopende banden, die bruyn en niet doorschynend zyn, hier nevens ziet men ook een driehoekige en doorzigtige *Holothurius*.

Het bekleetzel van 't dekzel is verciert met een Zee-boomtje, wiens schorffige substantie purper verwig van couleur is; in deffelfs takjens zit een Africaans plat viske, uyt wiens rug een lang hoorntje voortkomt, en mag wel gestelt werden onder de soorten van de *Capricus* van *Rondeletius*.

N°. XXXVIII. Een Guineesch plat zilver Viske zynde van 't geslagt van de Braisiliaansche Mutu van *Marcgr*.

Boven het zelve hangt aan een paards hayrtje een viske uyt het geslagt van de bagre, gelyk als N°. XV.

N°. XXXIX. Een schone drie couleurige Oost-Indische slang, namentlyk rood, wit en swart gevlakt.

N°. XL. Een kleen twee couleurig West-Indisch slangetje.

N°. XLI. Een schoon Caaps Honing vogeltje, met een lang krom en scherp bekje, bloed rood swart, blau en groen glinsterend borstje, en is het zelve van 't geslagt van *Tomieio* van *Marcgr*.

Deze vogeltjens voeden haar zelfs als vliegende, de honing uyt de bloemen, gelyk de *Colubrietjens* met haar zeer lang en twee spleetig tonggetje lekkende.

Het heeft ook tusschen deffelfs nageltjens der pooten de bladerkens van 't gedoornt levent kruyd of kruytje roert my niet, welk gewas yets byzonders heeft; namentlyk zoo iemand het zelve met de vingers of ryske komt aan te raken, zoo vouwen de bladerkens haar niet alleen aanstonds toe, maar ook de takjens neygen haar zelfs ter aarde, en dus schynt het gewas een dierlyk leven te hebben, waarom het ock gemeenlyk levent kruyt geheten is.

Het gezeyde vogeltje is mede zoo gebalsemt, dat het schynt te leven, het vleesch, de beenderen, en herffene geenzints daar uyt genoomen zynde.

N°. XLII. Een groote twee couleurige Americaansche Rups hangende aan een paarde hayrtje zoodanig toebereyd, dat dezelve haar kruypende actie heeft behouden.

N°. XLIII. Het hoofd van een Africaansche Vogel, Flamingo geheeten.

N°. XLIV. Een kleen rotsje van Indiaansche schoon gemaakte zeer kleene hoorntjens, schulpjes, en zee takjens toebereyd.

N°. XLV. Een zeer kleen vierkant net-wyze Ceylons Viske, met swarte vlekjens, het zelve is niet grooter dan een middelmatige dobbelsteen, en de vlekjens als een swart mostert-zaadje, welke ordentlyk

lyk op het gantsche viske verspreyt zyn. Ziet de III. Tafel. Fig. I.

N°. XLVI. Een kleene bruyne Americaanse vergiftige Conger of Zee-aal, met witte streepen en vlakken, verbeeldende eenigzints Arabische letteren; in 't zelve vlesje hangt ook aan een paarde hayrtje een klein Americaansch krabbeke.

N°. XLVII. Een klein Americ. slangetje met castanie verwige vlekken cierlyk getekent, als mede een Sprinkhaan uyt die zelve gewesten.

N°. XLVIII. Een Curassous groen en gout blinkent Vogeltje, 't welk van de Inwoonders Colubrietje geheten is, hebbende een lang swart en regt beckje, deze werden ook onder de honing zuygertjes gerekent, om datze van de honingagtige zoetigheyt der bloemen haar voedzel-trekken, weshalven het hier zit op een takje van de doornagtige Cichorey.

N°. XLIX. Een zee Rups met goude-blaauwe, groen blinkende, en op zy staande hayren, even als de Regenboog, van de Hr. *Rhedus* werd het genaamt Zee-Yzerverken.

N^o. L. Een twee couleurig Americ. slangetje, 't welk zeer aardig des voorhands verciertzel of brazelette der Vrouwen is gelykende, en daarom van my brafelet slang is geheten; op deze zyn rugge staat een klein venynige Americ Hagediske, van de Indianen Gecko geheten, en dat wegens haar geluyt dat zy van haar geeft.

N°. LI. Een zeer klein rotsje van verscheide hoorntjes, schulpjens, en andere zee takjens als de voorgaande toebereyt.

N°. LII. Een Americaansche swartachtige Kikvors met twee witte strepen over het lyf van de kop tot de agterste pooten toe, en 6 witte vlakke op de dye.

Hier nevens ziet men nog een donker graau Americaansche hagedis, met twee witte lange strepen aan de zyde en met een geele staart.

N°. LIII. Een gebaart Ceylonfch Viske; *Acaruana* geheten met vier lange witte streepen van 't hoofd tot de staart toe uytgestrekt.

In dezelve vles vint men ook een zilver Aaltje uyt de West-Indie.

N°. LIV. Een donker graau Africaansche platte visch: met vier zeer witte over dwars loopende streepen.

N°. LV. Nog een klein Rotsje van verscheide Indiaansche hoorntjes, schulpen, en andere zee zake toebereyd als in de voorgaande.

N°. LVI. Een zeer dun Americaansch schiet-slangetje; boven het zelve hangt nog een dikke Rups uyt dezelve landstreeke.

N°. LVII. Een zeer groote en dikke Rups dewelke dikmaals gevonden word in de kruyn van de Palmiet boomen: deze brengt een groot quaad aan de zeyde boomen, en werd daar ook van de Inwoonders

1270 HET CABINET DER DIEREN.

Palmiet-worm genoemd, echter zoo en doense der menschen maag geen quaad, ja zy houdenze daar voor een delicateffe.

N°. LVIII. Een castanie- en wit gevlaakte Americaansche kikvors.

N°. LIX. Een Afric. twevoetig slangetje met lange graauwe en witte streepen; in 't zelve vleske hangt ook aan een hayrtje een kleen gemarmert viske uyt dezelve landstreeke.

N°. LX. Een Afric. *Orbis*, of blaazer met zes swarte streepen op de rug: hier nevens vind men op de grond een zee-sterre.

N°. LXI. Een Indiaansch blaauwagtig slangetje, hebbende in deszelfs bek een Indiaansche Spinnekop met verscheyde couleuren.

N°. LXII. Een vles op wiens grond een witte Americaansche Kikvors is gezeten, hebbende twee bultjens omtrent deszelfs billen: boven dezelve hangt aan een paarde haartje een Indiaansch gemarmert viske, 't welk door de uytgestrekte vinnen in de vogt schynt te swimmen.

N°. LXIII. Een rond, plat Indiaansch Viske, van my een penning viske geheten, alzoo het zelve door zyn ronte en platte een penning gelyk is: of'er nu ook grooter als deze gevonden werden, daar aan zou ik twyfelen, nadien my ook op die zelve tyd veel wierden gebragt, byna van dezelve groote; en nademaal men op de rug eenige wynige bultjens vind en dat het viske rond is, zoo dunkt my dat het onder het geslagt van blazers moet werden gerekent. Ziet de Fig. VII. van de III. plaat.

Op de grond van de vles vintmen ook een asgrauw Afric. slangetje.

N°. LXIV. Een droog glas en daar in een Oost-Indisch Vogeltje, blaauagtig van couleur, met swarte veeren boven op 't hoofd, en met witte veeren aan deszelfs zyde des hoofds.

Tusschen de nagels der pootjens hout het een tak van de doornige Pimpernelle.

N°. LXV. Een asgrauwe Americ. Kikvors met drie witte breede streepen, na de lengte van 't lighaam loopende daar benevens zyn de poten gemarmert.

N°. LXVI. Een Oost-Indische Hagedis, Kemphaantje geheeten, met zaag wyze randen op de rug en Chameleons hoofd, ligt blaauw van couleur en met witte banden op 't lyf, deze zit op een tak van de Afric. Melk gevende plant, van de Hr. *Job. Commelin*, in zyn leven Raad dezer stede, en voornaam kenner en liefhebber der gewassen beschreven in 't eerste deel van de Amsterd. Hof beschryving.

N°. LXVII. Een asgrauw gemarmerde Afric. Chameleon, zittende op een tak van de Afric. gedoornde Acacia, wiens zeer langge tong een snuyt of worm gelykt; deze uytgestoken zynde, heeft aan deszelfs uyter-

uyterfte een holte in 't leeven met flym bezet, waar in hy komt te vatten een blinkend fchalbytertjen, gelyk zy in 't leven ook gewoon zyn te doen.

Op 't bekleetzel is een bouquetje van gewaffen, en onder andere vint men daar ook onder Mollugo, Amaranthus, met hangende ayrwyfe bloemen, roode Ooft-Ind. gierft, Afric. Laurier met eyke bladeren.

N°. LXVIII. Een fwarte land Salmader met geele vlekken.

N°. LXIX. Een Ceylonfch gekapte visken, van my alzo geheten, om datze agter aan 't hoofd gekapt is, het uyterfte der vinnen is fwart.

N°. LXX. Een kleen pedestalletjen van Noteboome hout, waar op een Rotsje is geplaaft, 't welk toegesteld is van kleene fchoon gemaakte hoorntjens, fchulpen en Zeetakjens.

N°. LXXI. Een zeer wit geraamte van een Papegaytje, in zyn beengige pootjens houd het de geraamtens van twee gewaffen (om zoo te fpreken) waar van het eene is van de Kelk van de bloem van 't bilzen kruyd; 't welk van alle deszelfs fappige vlieskens ontdaan zynde, en wegens de overgeblevene zenuwkens, verbeeld het een kleen fchepnetje, het andere voorwerp is geraamte van een blad van de Elze boom, verbeeldende zeer aardig een gewef der aderen van den mensch.

N°. LXXII. Een droog glas en daar in een Ceylonfche faffraan Vogel, van de Hr. Profess. *Hermans* alzo geheeten, om datze faffraan verwig van couleur is en word van de Ceylonfche Inwoonders Khacurullo geheeten.

Deze Vogel is zoodanig gebalzemt en toebereyt, dat 't niet alleen het vlees en de beenderen, maar ook zelfs de ingewanden in zig nog is onthoudende, en alzo zyn natuurlyke gefalte behoudende, is gezeten opeen tak van de doornige en heefteragtige cichory.

N°. LXXIII. Een Ceylons zeyl vliegend Holothurius, van de Hr. Professor *Hermans* in zyn Ceylons cabinet befchreven, en ook alzo geheten: dit is zeer venynig, en invretend, 't welk als op de oppervlakte van de Zee zeylende, van gedaante een uytgespanne en met wintvervulde blaze verbeeld. Het bovenfte verftrekt als tot een zeyl, en veele zeer lange aanhangezelen, voor riemen.

N°. LXXIV. Een fchoone Afric. Hagedis, met lange witte en fwarte ftrepen, de pooten en buyk daarentegen zyn voorzien met witte vlekken: deze Hagedis zit op de vrugt van de groote fteekende Indiaanfche vyg.

N°. LXXV. Een Afric. blaazer, of blaasvis, met een twee couleurige ftaart, boven dewelke veele fwartagtige dwarsloopende banden gevonden werden, verder is het lighaam voorzien van zeer veel ronde fwartagtige

1272 HET CABINET DER DIEREN,

agtige vlakken de rug uytgefondert zyade: de vinnen van deze vis, als meede de staart zyn zoodanig uytgezet, gelyk in 't fwemmen der vissen te zien is.

No. LXXVI. Een Indiaansch Hoorntje, met delfs flekke, dewelke na proportie van 't hoorntje byster groot is: daar en boven is de grond van 't glas bezet met de gemeene Corallina, diemen dagelyks gebruykt, als mede die met fyn harige takkens.

No. LXXVII. Een Afric. zeer schoon Ys vogeltje, wiens hoofdje is met zeer lange en smalle swart en blaauwe vederkens dewelke achter het hooftje afhangen: onder dit geslagt van vogelkens, hebbe ik 'er die zeer veel kleender zyn, als die van onze landt.

No. LXXVIII. Een nooteboome pedestalletje, waar op geplaatst is een Rotzke uyt Indiaansche schoon gemaakte kleene hoorntjens en schulpen.

No. LXXIX. Een wit en swart gevlekte Americaansche, alzo genoemde, tweehoofdige slang, edog nadien zy twee hoofdig zyn geheeten, en maar een hoofd hebben, zoo zoude mense beter dikstaartige, of voor en agterwaarts kruypende slang mogen heeten, van wegens haar kruypen, zoo men ons berigt heeft.

No. LXXX. Een Oostind. langbeenige castanie verwige spinnekop, met een langwerpig rond lighaam, wiens voorste pooten byster lang, ja langer zyn, als eenige van de andere, ook zyn zy dikker, en aan een zyde met hayrtjens bezet; daarenboven zoo eyndigen zy in kromme doornen, gelyk die der creesten in schaaren: deze hare tanden zyn krom, blinkend swart, en scherp toeloopende, niet ongelyk de tanden van de Phalangium; daarenboven zoo hebben zy aan alle haare juncturen een witte vlak.

No. LXXXI. Een wit Armodillitje, of schiltvarkentje, een kleene vinger groot 't welke gezeten is op een tak van de Afric. Ficoides, met korte dikke doornige en hoekige bladeren. Ziet de I. Plaat Fig. I.

No. LXXXII. Een groote water Salamander.

No. LXXXIII. Een kleen Rogje, nog in zyn asgrauwe schel of tassen (*testa*) zittende, welke schell' t'onregt Zee muys geheeten is. Ik heb veelerhande soorten van dusdanige schellen van roggen; namment: zeer groote asgrauwe, en swarte, ook kleene lankwerpige, ronde, swarte, en ook geel-agtige met en zonder klauwiertjen, edog wat voor soorten van roggen, dewelke zeer veel zyn, uyt die alle voort komen, is my nog niet al te wel bekend. Ziet de III. Plaat, Fig. III.

No. LXXXIV. Een groote grauwe eyer schaale van een rog waar in het

jongsken nog zit, gelyk ik het na het openen van de schale gevonden hebbe.

N°. LXXXV. Een groote grauwe eyer schale van een rog, ten dele geopent, om het ey te kunnen zien.

N°. LXXXVI. Een groote grauwe eyer schale van een Rog, zoodanig toebereyd, dat deszelfs binnenste oppervlakte, dewelke gout geele zyde verbeelt, gezien kan werden.

N°. LXXXVII. Een gedeelte van de eyerstok van een Rogge in een heldere vogt: 't is te verwonderen hoe veele eyertjens in een eyerstok van een Rog gevonden worden; hierom de zeer geleerden Heer Franciscus Bossutus eenige Latynsche veerffen daar over by een gestelt heeft gelyk in de Latynsche beschryvinge te zien is.

N°. LXXXVIII. Op dit Cabinet werd ook gevonden een zoorte van sponce die om de veelheyt der takken, en kleene hollighedentjens van my genoemt is, zeer getakt en geogde sponcy agtig gewas; aan dezelve zit een zoorte van Crabbe die van *Rondelet* Pagurus is geheten, op wiens rugge veele groote toorens zyn gegroeyt.

N°. LXXXIX. Een vles met vogt, en daar in een bruyne Ceylonsche Vis met zeer witte vlekken, die ordentlyk na de lengte van de vis tot de staart toe geplaatst zyn.

Op de grond van de vles, ziet men ook een zeer raare Zee-qualle met pyramied-wyze, en castanie couleurige streepen, dewelke in de ronte loopen, gelyk een sterre.

Mogelyk is deze van Fab. Columna *Veella* geheten.

Op het bekleedzel zyn gezeten Indiaansche hoorntjes en schulpen, rots-wyze by een gevoegt, en tusschen dezelve Indiaansche zee-takjens, te weten van zeer witte en teedere Koraal van Amboin.

Witte fyn-takkige coraal, welke groote gelykenisse heeft met dunne gesuykerde Caneel, die men kaneel Capittel-stokjens noemt; ook takjens van de Sargosso met de vrugten. Ambons Zee-mosch van hoornige substantie.

Tusschen deze alle is mede geplaatst, een gout geel gehoornt Amboinsch Viske. Ziet de I. Fig. van de VII. Plaat

N^o. XC. Een kleen kinds armtje in een heldere vogt geconserveert, het welk levendig van couleur is, wiens handje een bevrugt Ey van een zee Schilpadje houd, 't welk het ons schynt te willen vertoonen; dit Ey van de eene zyde geopent zynde, ziet men het hoofd, en de twee voorste pooten buyten het Ey uytsteken.

En hoewel het in groote met een hoender Ey overeenkomt, zoo bevind men

men hier het zelve met geen steenige schorsle omvangen te zyn, gelyk in hoender of Crocodil eyeren.

Het bekleetzel van de vles is mede bezet met raare schulpen en hoorn-tiens, en tusschen dezelve raare Zee-gewasjes, uit Asia en Africa, als daar zyn swarte steen harde coraal boomtjens van Amboin.

Zee mosch, uyt de zelve landstreek.

Rood buyzig coraal.

Sargosso met haar vrugten.

Tusschen deze vint men ook een Amboinsch vliegend en byna geheel beenig viske, met veele beenige heuveltjes, de oogschellen, niet uytgezondert zynde, behalven daar de vinnen geplaatst zyn, hierom heb ik 't geheten vliegend en Been-bultig viske uit Amboin met een saagwyze snuitje. Ziet de II. Fig. van de VII. Taf.

N^o. XCI. Een vles met heldere vogt, en daar in een groote Guineefche Tepelhoorn, waar in nog zit deszelfs flekke, in groote den hoorn overtreffende, en van de natuur als in twee gespouwen. Ziet de I. Fig. van de IV. Plaat.

Het overdekzel van 't glas is mede rots wyze voorzien van hoorntjens, schulpen en zee takjens, tusschen dezelve zit ook een Oost-Indisch gehoornt en gebuggelt driekant beenig viske, aan alle kanten met zeer kleene doorntjes voorzien.

Onder de Zee-gewassen werden ook gezien.

Swarte Zeeboomtjes van Amboin.

Wit ligt brekende Coraal uyt het zelve gewest.

Zee-lenticula met geschaarde bladeren van *Lobel*.

Kleene Eentvogel-dragende schulpkens.

Zee-Lenticula van *Serapio*.

Omgekromde steenige Zee-buyskens &c.

N^o. XCII. Een jong Crocodilletje, dewelke in de vogt wierd bewaart; Nademaal de groote en oude Crocodillen haar niet ontzien zelfs de menschen aan te doen, en te verslinden, zoo heb ik deze in zyn bek gegeven de Lever van een jong kind, dewelke zeer konstig toebereyd is, namentlyk alle de bloetvaten, door myn konst tot het uysterste toe vervult zynde, is de geheele Lever rood geworden.

Op het bekleetzel van de vles vindmen onder andere gewassen en vrugten, dewelke niet minder de menschen kunnen dooden, als vergiftig zynde, weshalven het noodig is dezelve te leeren kennen, namentlyk de bladeren van *Aconitum*, die blaauwe bloemen voortbrengt, waar van onlangs in onze stad een arbeydsman de wortel had gegeten, menende dat het

het Selery was, waar door hy 't leven weynig uren daar na quam af te leggen.

Als mede de vrugt van de Datura; wiens zaden onder ons climaat, gelyk ik heb ondervonden, ook iemant konne doden, voornamentlyk jonge kinderen, wanneer zy de zaden te veel eeten.

In de Bloem-straat hadde over eenige jaaren een Tuynier, den hof van een burger dezer steede opschikkende, onder andere gewassen, ook deze geheele plant van Datura op de straat uytgesmeten.

Twee kinderen hadde de geheele plant weggenomen, en 't zaad opgegeten, waar door een van dezelve 't leven met de dood haastig verwisselde: ik wierd by de tweede geroepen, dewelke na 't gebruyk van eenige middelen, herstelt is geworden.

De vrugt of zaaden van de *Cicutaria succo viroso*. Dat deze de dood kan veroorzaken, heb ik mede ondervonden ontrent myn Chirurgyn, wanneer ik nog in s'Gravenhage woonde, welke met een Doctor in de Medicyne in een hof gekomen zynde, en geen van beyde dit kruyt kennende, hadde deszelfs wortel gegeten, waar van zy beyde groote pyn in 't lyf kregen, en de Chirurgyn stierf haastig met swaare trekking der zenuwen aangedaan zynde, zoo dat het best is zoodanige kruyden uit den hof (behalven der Medecyns Hoven) te weeren, als met dezelve die te vercierren.

Wanneer my dit gewas voor veele jaren getoont wierd van den Heer *François Kiggelaar*, die ons in stuk van de kennisse der gewassen veel ligt toegebracht heeft; heeft hy my van het zaad mede gedeelt, 't welk wy in dezen Medicyn Hof ook hebben laten zayen, waar in het nog tegenwoordig vigoreuslyk groeit.

Nadien nu de bladeren eenige overeenkomste, met die van de vrouw-merk of selery hebben, waarschouwe ik de aanschouwers van 't gevaar dat in 't eeten van dit gewas steekt, wanneer ik over de kroontjes kruyden leeze.

E Y N D E.

Zzz zzz zzz z

UIT:

UITLEGGING

DER

FIGUREN.

De I. Fig. van de I. TAFEL.

Verbeelt ons een droog glas, waar in een Ceylons vogeltje gevonden werd, zittende op de kleenste distel van Prosp. Alpinus.

- A. Het Vogeltje.
- B. De gezeyde distel.
- C. Een t'zamenstel van bloemen.
- D. Een bont Vlinderke uyt Turkye wiens onderste of agterste Vlekjens zeer lang en een stroo breed zyn.

De II. FIG. *Wyft ons aan een Armodilletje of Schilt Varkentje, niet groter als een pink, hangende in een heldere vogt, en daar beneven een tak van den Ficoides van de Caap de goede Hoop met korte dikke doornige bladerkens die aan haar kanten uytgeholt zyn.*

- A. Het Armodilletje.
- B. Een tak van de Afric. Ficoides met korte, dikke, hoekige en doornige bladeren.
- C. Een bouquetje van bloemen.

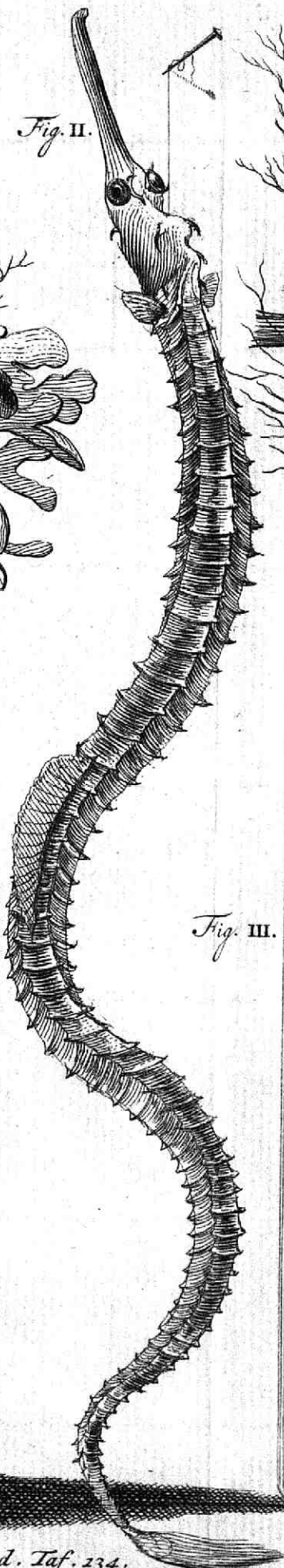
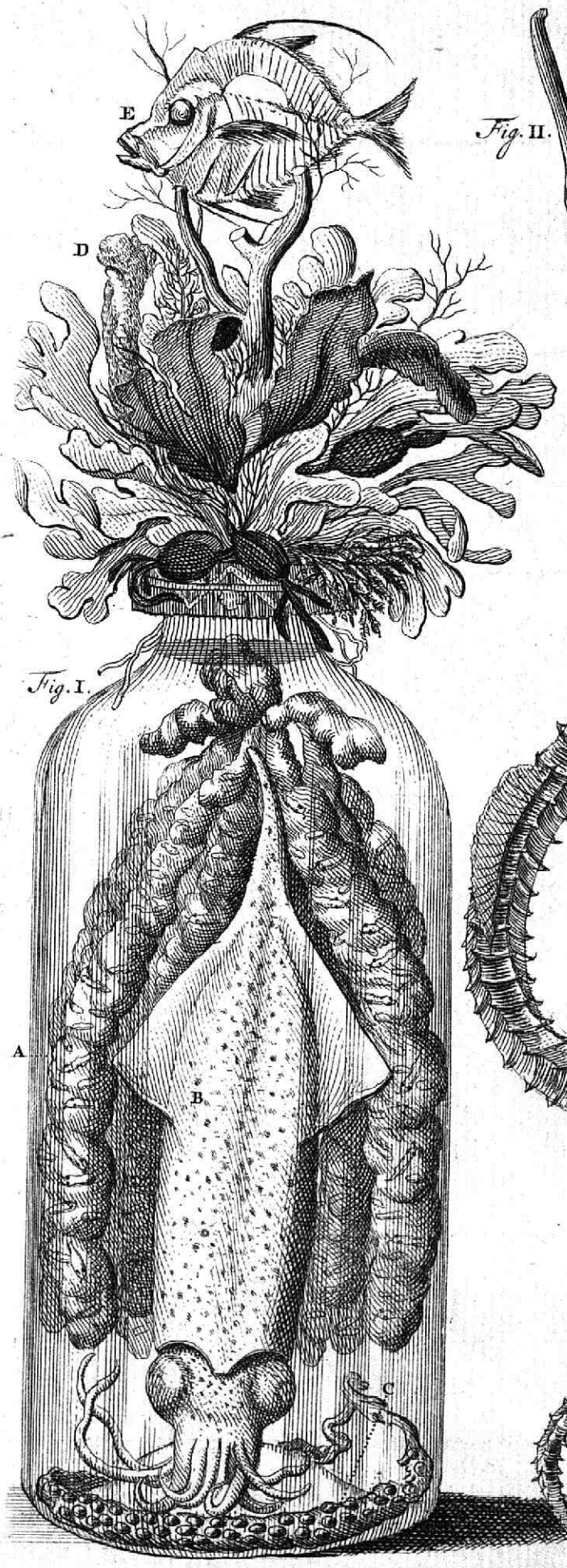
De I. Fig. van de II. TAFEL.

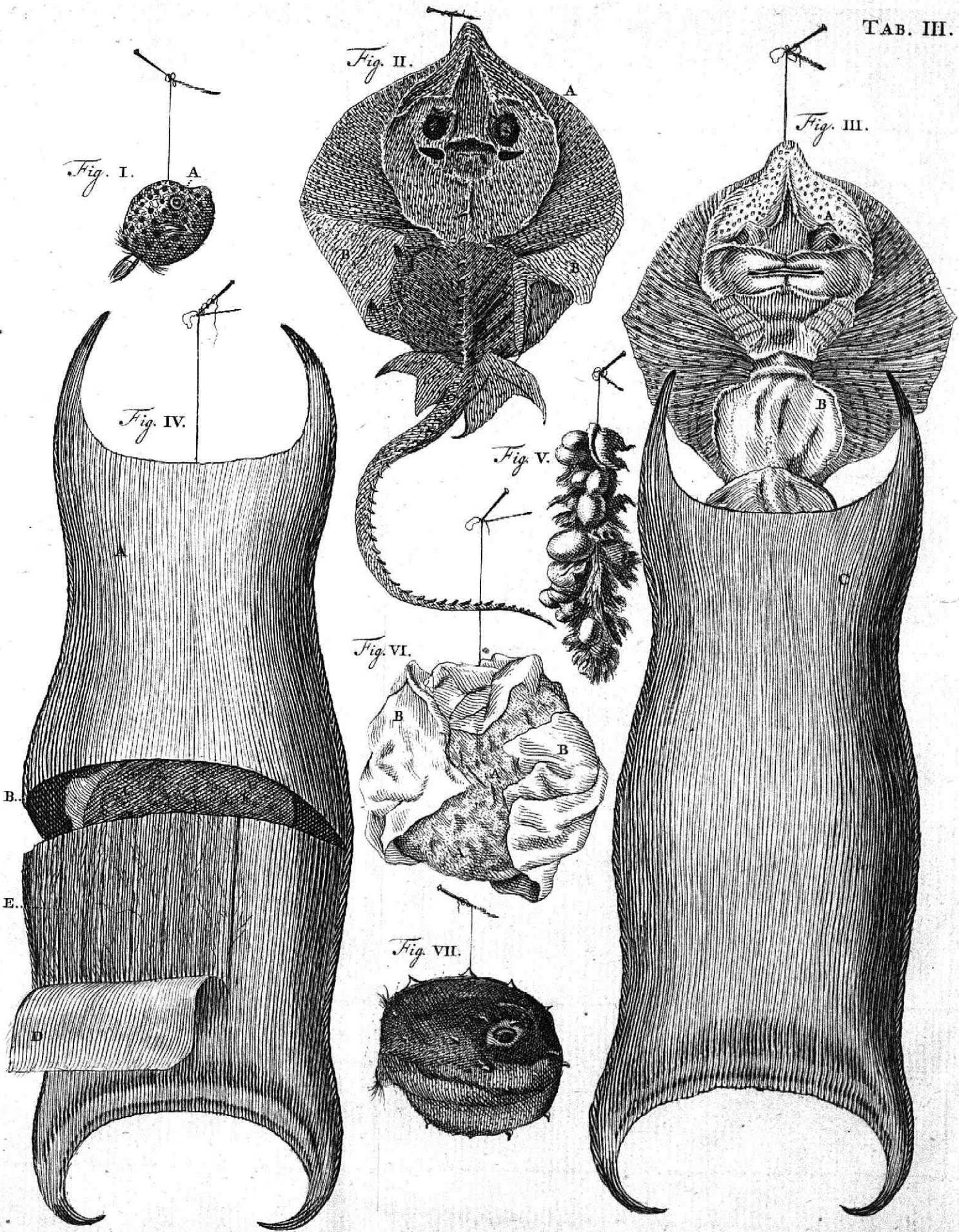
Wyft ons aan een Loligo met een gedeelte van de Eyerstok die met jongskens vervult is, hangende in een heldere vogt.

- A. Een stuk des eyerstoks met de jongskens.
- B. Loligo.
- C. Een zeer klein stukjen des Eyerstoks met de Eyerkens.
- D. Een t'zamenstel van zee takjens.
- E. Een brasiliaansch viske, Abacatuiaia geheten.

De

De II. FIG. *Vertoont een Amboinsche Zee Geepe, alzints met doornen bezet.*

De III. FIG. *Wyst aan een Amboinsche vliegende Baars met zeer lange vinnen.*

- A. De Baars van Amboin.
- B. Soldate, of Klip vis.
- C. Een t'zamenstel van zee takjens.

De I. Fig. van de III. T A F E L.

A. Een zeer klein vierkant Ceylons viske, wiens huyl zig netwys met swarte vlekken vertoont.

De II. FIG.

AA. Een jong Rogje, uyt zyn taske of beursje, zoo als het ons rugwaarts voorkomt.

BB. Deszelfs zydelyke omflagen, zoo die haar vertoonen als zy in de taffiens zitten.

De III. FIG.

A. Het Tasje daar het jongskens nog in zit, zo als men het van onderen of buyks wys komt te zien.

B. Het jonkske.

C. Het Tasje.

De IV. FIG.

A. Het tasje.

B. Desselfs opening.

C. Het bevrugte Ey.

D. De buytenste omgeslage oppervlakte van het tasje om de (E) zy agtige draden te kunnen zien.

De V. FIG. *Een kleen stukje van 't Eyerstokje van een Rog, waar in zeer kleene onbevrugte Eyerkens van de Rog gezien werden.*

De VI. FIG.

A. A. Een bevrugt Ey van een Rog uyt zyn tasje genomen.

B. B. De omgeslagene vliessen van 't Ey.

Zzz zz zz 3

De

De VII. FIG. *Een kleen doornagtig rond en plat Oost-Indisch Visje, van my Penning visje geheten.*

De I. Fig. van de IV. T A F E L

Een t'zamenstel van Hoortjes. Schulpen, en Zee Takjens, &c.

De II. FIG. *Een Padagtig Americaans dier, by de Inwoonders Pipa en Pipal geheeten, wiens agterste pooten die van de Ganzen gelyk zyn.*

- A. Pipa.
- B. B. De jongskens, die uyt de rug komen kruypen.
- C. C. De holligheden, als Lyfmoederkens waar uyt dezelve al gekro-
pen zyn.
- D. D. De Kelkjens, die nog met haar dekzeltjens bedekt zyn, waar
onder de jonkens nog zitten.

De III. FIG. *Een vles met vogt, waar in een andere Pipa is ge-
zeten wiens rug van my geopent zynde, gezien kan werden, dat nog
deze Eyerkens, nog holligheden, nog ook de diertjens, gemeenschap heb-
ben met de holte van de Buik.*

- A. Pipa.
- B. De jongskens, die nog onder de kelkens of moertjens besloten leg-
gen, zo dat zy nog niet gezien kon werden.
- C. De kelkjens of lyfmoertjens waar uyt de jongskens zyn uytge-
komen.
- D. Des rugs wervelbeenderen.
- E. Het vleesagtig wezen.
- F. Een gedeelte van 't omgellage vel.
- G. Een t'zamenstel van hoorntjes-schulpen, en zeetakjens, door dewel-
ke kleine pipaltjens schynen te kruypen.

De I. Fig. van de V. T A F E L.

*Een zeetakkig en sponsagtig zeegewas, met kleene oogjens, gezet
zynde op een rotsje.*

De

Fig. I.

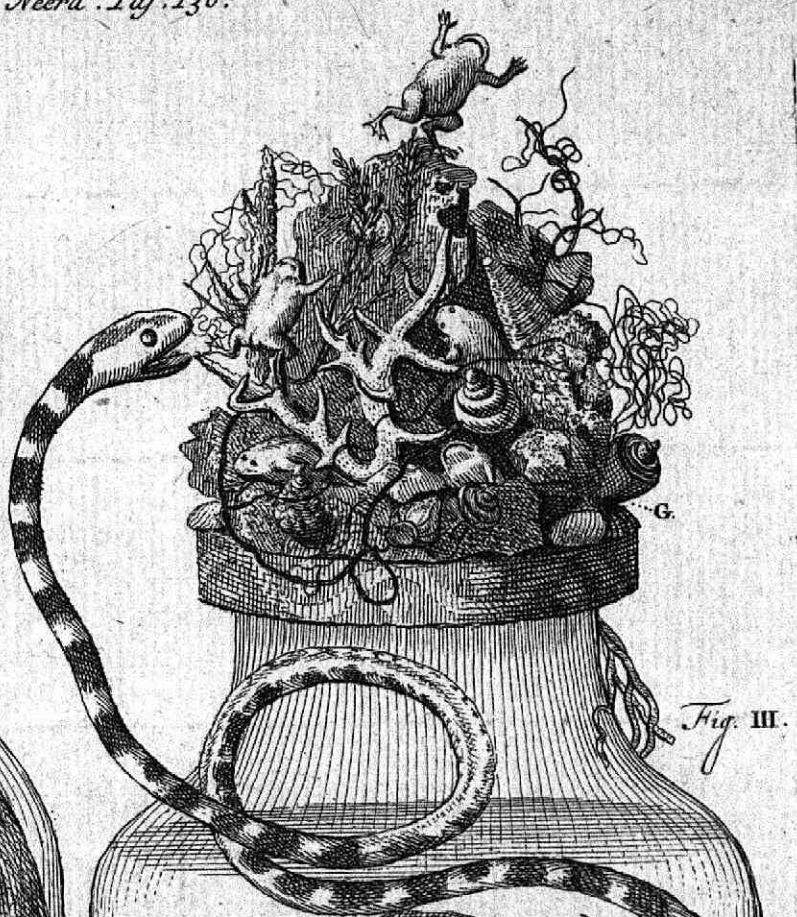

Fig. III.

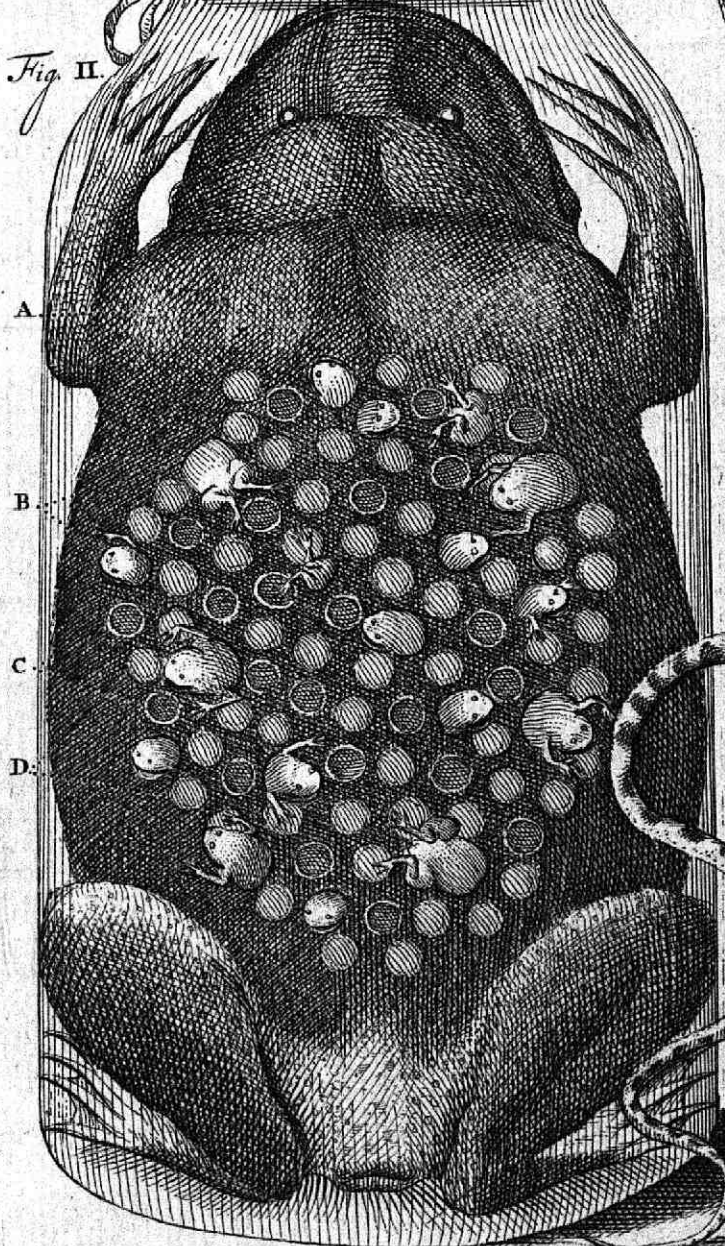
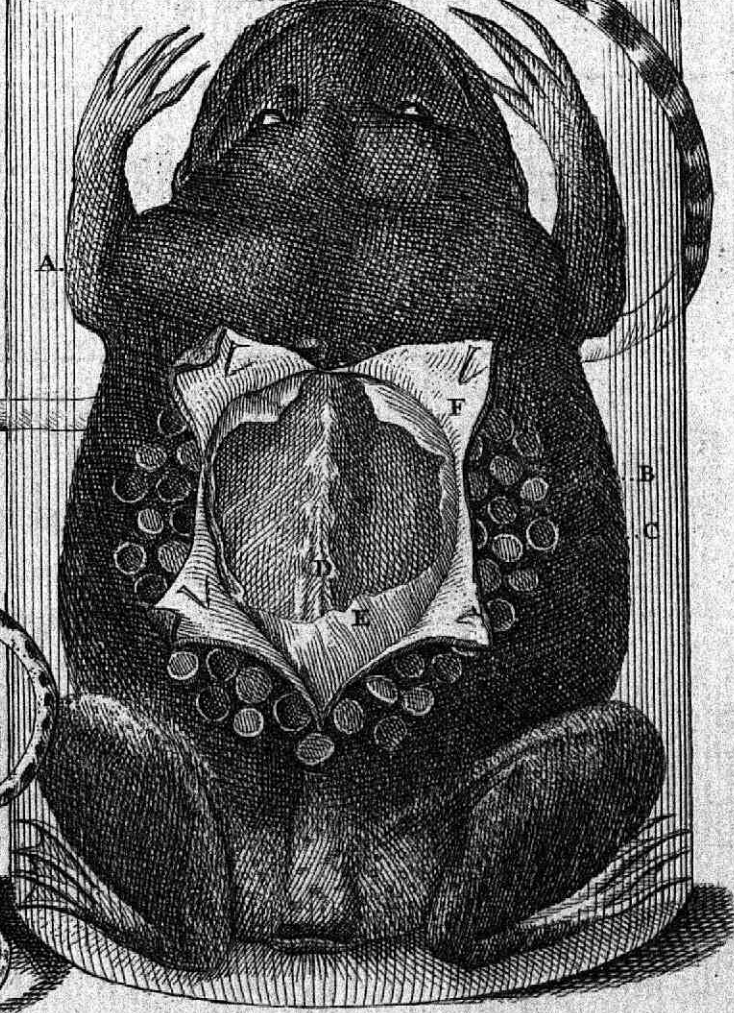

Fig. II.

A.
B.
C.
D.

B.
C.

Fig. I.

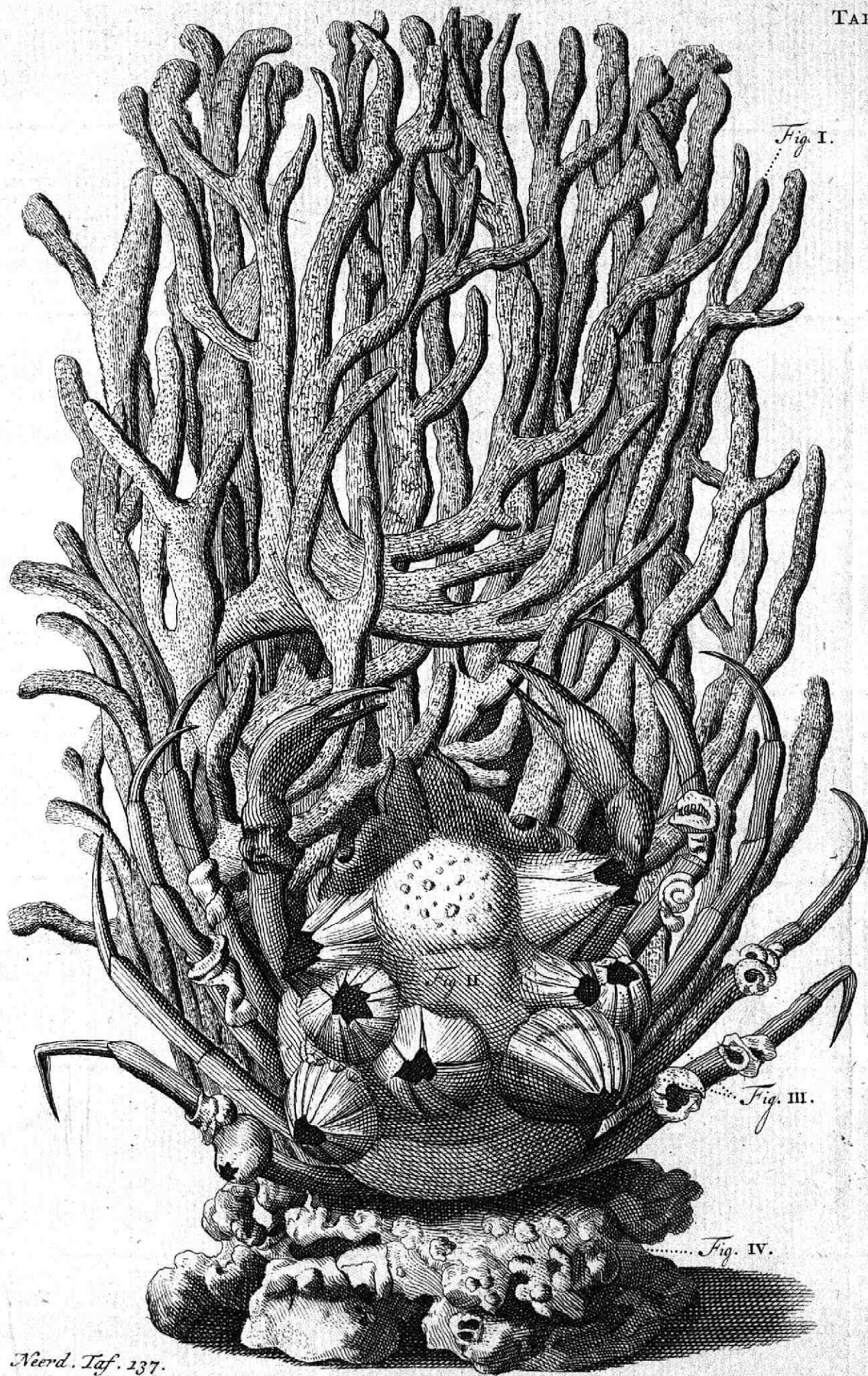
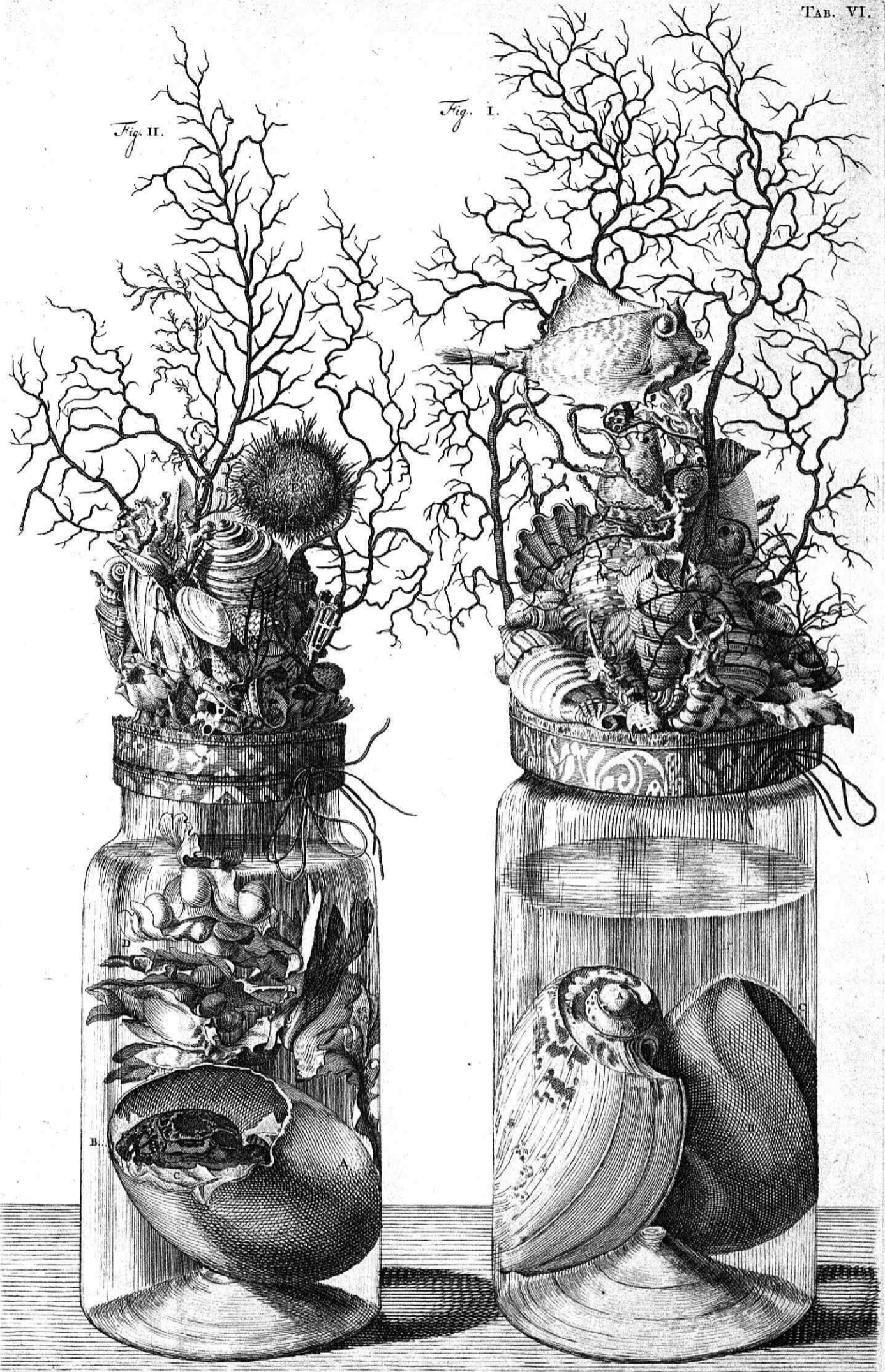

Fig. II.

Fig. I.

Neerd. Taf. 138.

J. A. Neerd.

De II. FIG, *Een Zee Krabbe van Rondeletius Pagurus geheeten.*

III. FIG. *Eenige Noote Moschaat-groote Balani of Toorens, dewelke op de Krabbe zyn gegroeyt.*

IV. FIG. *Het rotsje, waar op het gezeyde gezet is.*

De I. Fig. van de VI. T A F E L.

Een groote Guineefche Tepelhoorn met deszelfs Slekke.

- A. De Tepel.
- B. De Slekke.
- C. De opening of gespouwentheid van dezelve.
- D. Een gebuggeld, beenig en van alle kanten gedoornt Ambonsch driekantig Viske.

De I I. F I G.

- A. Een bevrugt Ey van een Crocodil aan eene zyde geopent, om de jongske ten deele te kunnen zien.
- B. Het hoofdje.
- C. De vliezen van 't Ey.
- D. Een tak van de Zee Eyke door wiens toedoen het Ey vast zit in het Glas.

Een Africaansche Zee appel, met roode doornen.

De VII. T A F E L.

- A. Een gevlaakte bruyne Ceylonse Vis.
- B. Een Zee Netel.
- C. Pyramidwyze scherpe toelopende streepen.
- D. Zazelingen, dewelke als tot riemen verstrekken, met deze, uytgespreit zynde, weten zy te swimmen.
- E. Een gehoornt Amboinsch Viske.
- F. Een enge groeve, waar in zig dat hoorntje weet te verbergen.

De

De II. FIG. *Wijst ons aan het Armtje van een kindje, in wiens handje onthouden werd het Ey van een bevrugt Zee schilpaddeken.*

- A. Het Armtje.
- B. Het Ey.
- C. Het hoofd en voorste poten van een zee schilpaddeken.
- D. Ambons vliegend, beenig en bultig visken, met een saagwys snuytjen.

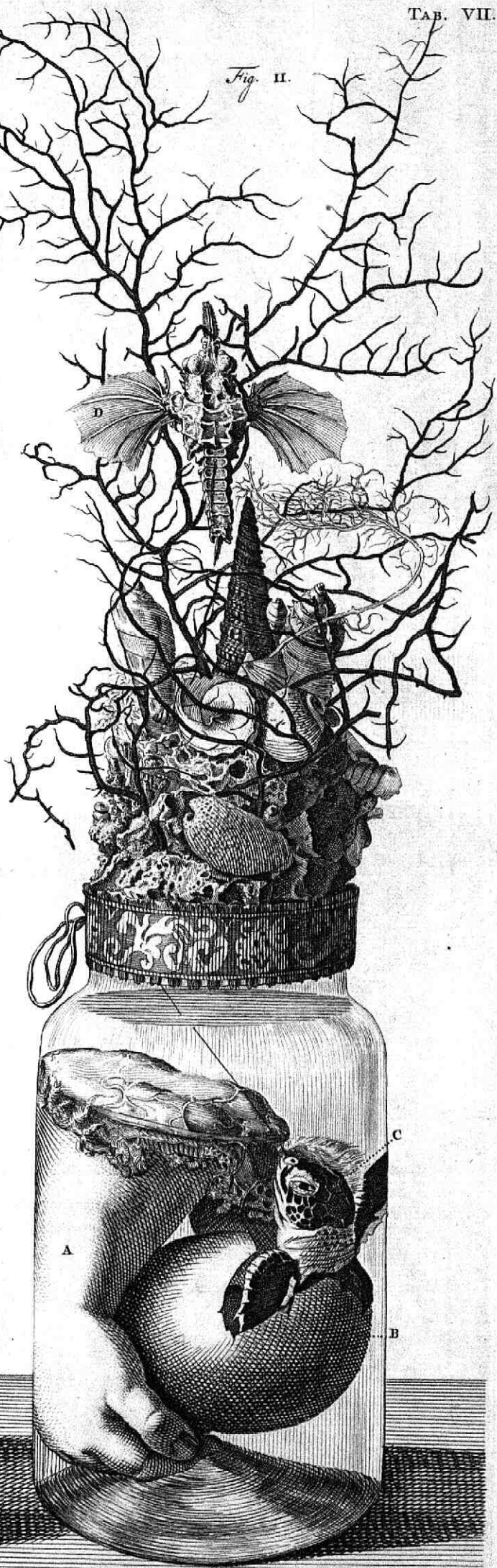
E Y N D E.

Fig. I.

Fig. II.

J. Müller in vixum sculp. 1770
Nörd. Taf. 139.

B R E E D V O E R I G E
B L A D - W Y Z E R

V A N

ALLE UYTGEGEVENE ZOO ONTLEEDT-
GENEES- ALS HEELKUNDIGE

W E R K E N

V A N

F R E D E R I K R U Y S C H,

*Med. Doct., Hoogleeraar in de Ontleed- en Kruydkunde: Medelidit in de
Keyzerlyke Akademie in Duytslant, en van de Koninklyke
Maatschappye der Geleerde in Engelant.*

O P G E S T E L T

D O O R

B A V I U S B A A R D A;

S. S. Minist. Candid.

A M S T E R D A M,

By de J A N S S O O N S V A N W A E S B E R G E,
Boekverkopers op 't Water. 1739.

BREED V OERID

A D-V Y R

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

530 SOUTH EAST ASIAN

CHICAGO, ILLINOIS

60607

U.S.A.

1968

BY THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PHYSICS DEPARTMENT

V E R K L A R I N G

D E R

VERKORTE BEWOORDINGEN

V A N D E

T R A C T A T E N.

Verhaal van 't Leven en de Verdiensten van *Fredrik Ruysch*, door *Job. Frid. Schreiberus*.

Klapv. Aanm.	Ontdekking der Klap-vliesen, enz.	—	—	—	Pag. 1
Ontl. Aanm.	Anatomische Aanmerkingen.	—	—	—	31
	Rarit.	—	—	—	145
	Naamlyst der Rariteyten.	—	—	—	227
Br. I.	Eerste Voorstellende Brief.	—	—	—	236
Br. II.	Tweede Voorstellende Brief.	—	—	—	247
Br. III.	Derde Voorstellende Brief.	—	—	—	256
Br. IV.	Vierde Voorstellende Brief.	—	—	—	267
Br. V.	Vyfde Voorstellende Brief.	—	—	—	277
Br. VI.	Zesde Voorstellende Brief.	—	—	—	289
Br. VII.	Zevende Voorstellende Brief.	—	—	—	295
Br. VIII.	Agtste Voorstellende Brief.	—	—	—	307
Br. IX.	Negende Voorstellende Brief.	—	—	—	318
Br. X.	Tiende Voorstellende Brief.	—	—	—	325
Br. XI.	Elfde Voorstellende Brief.	—	—	—	337
Br. XII.	Twaalfde Voorstellende Brief.	—	—	—	366
Br. XIII.	Dertiende Voorstellende Brief.	—	—	—	401
Br. XIV.	Veertiende Voorstellende Brief.	—	—	—	418
Br. XV.	Vyftiende Voorstellende Brief.	—	—	—	430
Br. XVI.	Zestiende Voorstellende Brief.	—	—	—	
Antw. aan Bidl.	Antwoord op het Boekje van <i>G. Bidloo</i> ; <i>Verdediging</i> genaamt.				439
Cab. I.	Eerste Kabinet.	—	—	—	485
Cab. II.	Tweede Kabinet.	—	—	—	522
Cab. III.	Derde Kabinet.	—	—	—	565
		A a a a a a a a 2			Cab.

Cab. IV.	Vierde Kabinet.	—	—	—	601
Cab. V.	Vyfde Kabinet.	—	—	—	629
Cab. VI.	Zesde Kabinet.	—	—	—	657
Cab. VII.	Zevende Kabinet.	—	—	—	720
Cab. VIII.	Agtste Kabinet.	—	—	—	741
Cab. IX.	Negende Kabinet.	—	—	—	775
Cab. X.	Tiende Kabinet.	—	—	—	815
Cab. XI.	Elfde Kabinet.	—	—	—	861
Cab. XII.	Twaalfde Kabinet.	—	—	—	899
Tient. I.	Eerste Tiental van Ontleedt- Genees- en Heelkundige Aantekeningen.				933
Br. Etm.	Voorstellende Brief van M. E. Etmuller.	—	—	—	973
Tient. II.	Tweede Tiental van Aantekeningen, enz.	—	—	—	991
Tient. III.	Derde Tiental van Aantekeningen, enz.	—	—	—	1047
Ontl. Verh.	Ontleedtkundige Verhandelingen.	—	—	—	1091
Br. Vat.	Brief van A. Vater.	—	—	—	1123
Br. Hecq.	Brief van Hecquet.	—	—	—	1139
Br. Boerh.	Brieven van H. Boerhaven aan F. Ruysch, en van F. Ruysch aan H. Boerhaven.	—	—	—	1149
Br. Bohl.	Briefswyze Verhandeling van J. C. Boblius.	—	—	—	1229
Cab. Dier.	Eerste Kabinet der Dieren.	—	—	—	1253

B L A D - W Y Z E R

D E R

WERKEN VAN RUYSCH.

A.

- A**al, zilver *Westindisch* Aaltje, Cab. Dier. p. 1269. N. 53.
- Aalbezien-vernielers*, wat dieren, en waarom zoo genaamt. *ibid.* p. 1263. N. 10.
- Aalstaarten*, derzelver geraamten zeer konstig toebereydt, Cab. V. p. 650. N. 105. Cab. VIII. p. 763. N. 84.
- Aamborstigheyt* by een waterzugt, uyt een hoop Waterblaasjes bestaande, ontl. Aanm. 27.
- gebeurt meermalen, als wel tot nog toe aangemerkt is, ontl. Aanm. 21.
- met een blaauw wezen der lippen, en het gantsche aangezicht verzelt gaande, Ontl. Aanm. 19.
- van wegens een verstopping en uytspanning der longblaasjes veroorzaakt, Ontl. Aanm. 19—21.
- Aangezicht*, beursjes, en wel veele in de huyt van het aangezicht, en derzelver gebruyk van *Boerhaven* aangemerkt, Br. Boerh. p. 1165. 1170.
- kunnen volgens het oordeel van *Ruysch* niet licht aangetoont worden, *ibid.* p. 1208.
- blinkend gelaat daar van, word veroorzaakt door een uytzweetende olie, die uyt den blaasagtigen rok vloeyt door uytlozende zweetgaten. Tient. I. p. 947. Br. Boerh. p. 1158. 1159. 1205.
- Aangezicht*, *klieren*, niet alleen verscheyde soorten van aldereenvoudigste, maar nog een ander soort, van *Boerhaven* aan het zelve toegeschreven, Br. Boerh. p. 1158. 1159. 1176.
- — worden beyde van *Ruysch* ont- kent, *ibid.* p. 1205. 1208. 1213. 1222.
- met zeer veele slag-aderen voorzien, Cab. IV. p. 605. N. 13.
- *puystjes* en *zweertjes* van het zelve, wat zyn? zie *Gezwollen*.
- regter zyde des aangezichts van een Jonge. Cab. X. p. 827. N. 27.
- van een kleyn kint afgebeelt, Cab. III. p. 599. Taf. IV. fig. 1.
- waar door de schoonheyt van het zelve dikwils geschonden wort? Br. Boerh. p. 1159. 1165.
- wormverbeeldende stoffe hier gevonden, zie *Wormen*.
- Aangezichten* van gezonde menschen, hoe en wanneer gelyk als met Olie bestreeken haar vertoonen? Tient. I. p. 947.
- van Jongelingen, Cab. VI. p. 706. N. 97. Cab. XI. p. 876. N. 55.
- van jonggeboorene Kindertjes, Cab. IV. p. 602. N. 3. Cab. V. p. 649. N. 95. Cab. VIII. p. 760. N. 66.
- verscheyde gedeeltens van Kinder aangezichten, Cab. III. p. 577. N. 23. Cab. IV. p. 601. N. 2. Cab. X. p. 848. N. 133.

A a a a a a a 3

Aan-

B L A D - W Y Z E R D E R

Aangroeyzels, zie *Beenderen*.

Aantoonen is de plicht van een Ontleder,
Br. IX. p. 313. Br. XI. p. 330. Tient. I.
p. 949. Tient. II. p. 1013. Br. Boerh. p.
1198. 1201. 1204. 1209. 1210. 1212.
1219.

Aantrekkingskracht der lichaams deelen, wat?
Tient. II. p. 1004.

Aars is van natuur rimpelagtig, Cab. III.
p. 575. N. 15. Cab. VI. p. 673. N. 1.

— *Toegefloten* aars beschreven, Tient.
II. p. 1039. 1040.

— — dikwils in Kinderen aange-
merkt, *ibid*.

— — gevallen van deze quaal aange-
haalt, *ibid*.

— — van een jong Kint, Cab. X. p. 841.
N. 96.

Abrikoos uytgerafelt, en afgebeelt, Tient.
III. p. 1089. Taf. II. fig. 9.

— *Zap en Moesvaten* van deze vrugt,
van een ander gesteltenis, als die gevon-
den worden in een Perfik en in een Peer,
Cab. XI. p. 895. N. 200. Cab. XII. p. 918.
N. 60. Tient. III. p. 1089. Taf. II. fig. 9.

— — van waar voortkomen? Cab.
XI. p. 895. N. 200.

Abrus, Cab. Dier. p. 1263. N. 10.

— *Zaad*, en bladeren van de *Abrus* van
Alpin, *ibid*. p. 1266. N. 27.

Acaruana, naam van een *Ceylonfche* Vifch,
ibid. p. 1269. N. 53.

Achmella, Kopjes en Zaaden van dit *Ooft-
indifch* Gewas, *ibid*. p. 1263. N. 10.

Achterbreyn afgebeelt, Br. XII. p. 365.
Taf. XV. fig. 4.

— *Dunne harffen vlies*, de kleyne harffen-
nen bekleedende, met deszelfs zikkel-
wyze uytsteekzels, en de afbeeldzels
van dien, Br. VII. p. 293. 294. Taf. VIII.
fig. 1 en 2. Br. XII. p. 363. Taf. XIII. Lett.
a. Cab. I. p. 504. N. 5. Cab. IV. p. 603. N. 6.

— — stukje van dit Vlies uyt een
jonggebooren Kint, Cab. V. p. 633. N. 24.

Achterbreyn, *Figuur* der kleyne harffenen
op tweederley wyze beschreven, Br. XII.
p. 352. 353.

— *gedeelte* daar van uyt een Kalf, Cab.
XI. p. 874. N. 40.

— *onderfte* gedeelte van het zelve over
dwars gefneden, Cab. IX. p. 806. N. 73.

— geheel verhard, Cab. III. p. 580. N. 29.

— heeft geen Klieren, Br. Boerh. p. 1201.

— hoe deszelfs oppervlakte in ontel-
baare mindere verdeelingen onderdeelt
wort? Br. XII. p. 353. Cab. IX. p. 798.
N. 52.

— is uyt verfcheyde ronde dwarfche
Plaatjes te zamen gefelt, Br. VII. p.
293. Br. XII. p. 352.

— met haar aanhang het onderfte bo-
ven gewendt, Cab. III. p. 586. N. 45.
Cab. VII. p. 728. N. 31.

— met het begin van het ruggemerg,
Cab. I. p. 504. N. 5.

— natuurlyke gefalte, en koleur van
het zelve, Cab. III. p. 586. N. 45.

— *Netwyze vlegting* daar van, *ibid*.

— *Slag-aderen van het achterbreyn*, op
wat wyze over deszelfs oppervlakte loo-
pen? *ibid*.

— — zyn ontelbaar, Cab. III. p. 581.
N. 29. p. 586. N. 45.

— *Stukken* des achterbreyns uyt ver-
fcheyde voorwerpen, Rarit. p. 218. Cab.
III. p. 575. N. 16. p. 592. N. 71. Cab. V.
p. 644. N. 65. 66. Cab. VI. p. 711. N.
121. Cab. VIII. p. 759. N. 59. Cab. IX.
p. 798. N. 52. Cab. X. p. 827. N. 26.

— *Tweede Harffen vlies* van het achter-
breyn, het Spinneweb-vlies gelyken-
de, Cab. III. p. 581. N. 29.

— *uytsteekzels der kleyne harffenen* moe-
ten om haar gedaante niet minder worm-
wyze uytsteekzels genaamt worden, als
de oprechte worm-wyze uytsteekzels,
Br. XII. p. 363. Taf. XIII. Lett. Z. Cab.
V. p. 644. N. 65. Zie *Uytsteekzels*.

Achter-

B L A D - W Y Z E R D E R

- Ader, Hol-ader*, van waar deszelfs zyde-lyke takken komen? Br. Bohl. p. 1235.
- waar in verschilt van de Poort-ader? Cab. II. p. 536. N. I. Cab. V. p. 632. N. 17. p. 634. N. 30. Br. Bohl. p. 1234.
- wortelen van deze ader hebben een verscheydene loop, Br. Bohl. p. 1235.
- *Kroon-ader* is niet de eenigste weg, waar langs al het bloedt, door de Kroon-slag-aderen aan het hart toegebracht, en van daar wederkeerende, in de hol-ader te rug gevoert wort, Br. X. p. 324. Taf. XI. fig. 4. Cab. IX. p. 804. N. 63. Tient. I. p. 952.
- *Lever-aders* tak van een Schelvisch, Rarit. p. 219.
- *Longe ader*, deszelfs vliezige zak, als zynde de grondt of uytbreyding van deze ader, maakt met het linker hart-oortje een gemeene holligheyt uyt, Br. X. p. 323. Taf. XI. fig. 1.
- is met Slag-aderen bezaayt, ibid. p. 323.
- Takjes van deze ader zyn veel meer in getal, als in de figuren afgebeeld wort, Cab. IV. p. 610. N. 41.
- zendt in het linker hart-oortje vier stammen uyt, en geen twee, zoo als de *Schryvers* willen, Br. X. p. 323. Taf. XI. fig. 1. Cab. I. p. 494. N. 3.
- *Longe-pyps ader*, of 'er waarlyk is? Br. VI. p. 281. Zie *Slag-ader*, *Longe-pyps-slagader*.
- *Milt-ader* afgebeeld uyt een Mensch, Br. IV. p. 265. Taf. IV. fig. 1 en 4. Cab. VII. p. 737. Taf. I. fig. 1.
- deszelfs doorbooringen worden in de Milt van een Mensch te vergeefs gezogt, Cab. IV. p. 625. Lett. A.
- haar gesteltenis hoedanig in een Menschliche Milt, hoe in een Kalfs Milt? Br. IV. p. 263.
- Ader, Longe-pypsader*, loopt en verspreyt zich niet door de gantsche Milt van een Kalf, Cab. IV. p. 626. Lett. A. Cab. IX. p. 789. N. 28. Cab. X. p. 840. N. 91.
- *Poreusheyt* van dezelve heeft alleen plaats in een Kalf, maar niet in de Mensch, Cab. X. p. 845. N. 119.
- van een Kalf, zoo dra in de Milt komt, wort aanstonts doorgaans, en in het vervolg geheel vernietigt, Cab. IV. p. 626. Lett. A. Cab. IX. p. 789. N. 28. Cab. X. p. 840. N. 91.
- wonderbaarlyk wydt, Rarit. p. 199.
- *Navel ader* dubbeld in een jonge Walvisch, waar vereenigt wort? Cab. IV. p. 608. N. 34.
- is vol van slag-adertjes in een Menschliche Vrucht, Br. V. p. 273.
- *Nier-ader* linker, voortkomende tegen de loop der natuur, Cab. I. p. 517. Lett. K.
- *Ongepaarde ader* afgebeeld, Br. VI. p. 286. 287. Taf. VII. fig. 2.
- hoe en op wat plaats voortkomt? Cab. VII. p. 727. N. 28. Cab. IX. p. 787. N. 23.
- *Poort-ader*, beenagtig gedeelte van dezelve uyt een waterzugtige Vrouw, Ontl. Aanm. 70. Rarit. p. 180. Cab. VIII. p. 759. N. 58.
- deszelfs bundelwyze, en zappige uyteynden zyn zeer dun en fyn, Cab. IV. p. 604. N. 11. Cab. VI. p. 702. N. 82. p. 704. N. 88. Cab. X. p. 837. N. 80.
- gedeeltens van deze Ader, Cab. VI. p. 701. N. 82. p. 704. N. 88.
- heeft veel meer kleyne takjes als de hol ader, Cab. II. p. 536. N. 1.
- hoe de darmen en het darm-scheyl omringt? Br. Bohl. p. 1234.
- niets klierigs, of eenige byzondere geronne stoffe wort alhier gevonden? Cab. VI. p. 702. N. 82. p. 704. N. 88.
- Ader,*

WERKEN VAN RUYSCH.

Ader, Poort-ader, stukje van dezelve, afgebeelt uyt een Kalf, Cab. II. p. 563. Taf. VI. fig. 1.

— Takken daar van uyt de Lever van een Mensch, Rarit. p. 202. Cab. X. p. 837. N. 80.

— van een Kalfs-lever heeft geen Klieren, maar zappige uyteynden, Cab. III. p. 570. N. 3.

— uyt een onvoldragen Vrugt, Cab. V. p. 647. N. 83.

— wort te onregt een Slag-ader genaamt, Br. Boerh. p. 1220.

— Zaad ader, gedeelte uyt een Kraamvrouw, Rarit. p. 161.

— groeter als na gewoonte uytgerect in een Vryfter, aan een Waterzugt in de buyk gestorven, Ontl. Aanm. 19.

Aderen, Arm-aderen van een Mensch, Rarit. p. 186.

— Darm-scheyls-aderen door het darm-scheyl verſpreyt, Cab. I. p. 512. N. 13.

— in de Paarden aangemerkt, met opregte Klapvliezen voorzien te wezen, Tient. II. p. 1005.

— of mogelyk de drank en het fynſte van de gyl niet opflorpen? *ibid.* p. 1012. Tient. III. p. 1073.

— der Mannelyke roede, loopende over de rug van dezelve, worden gemeenlyk opgeblazen, wanneer het groote zenuwagtig ſpongieuſch lichaam opgeblazen wort, Ontl. Aanm. 100.

— op wat wyze dezelfs inwendige aderen door *Ruyſch* ontdekt worden? *ibid.*

— ten opzigte van dezelfs inwendige zelfſtandigheyt van niemant ter degen onderzocht, om dat zeer bezwaarlyk te voorchyn gebragt worden. *ibid.*

— zyn gelyk de Milt-aderen

der Kalveren, met groote togtgaten, als een zeef doorboort, om het bloet zoo veel te raffer te doen wederkeeren, waar door de ſchielyke ſlapheyt der roede ontſtaat, dat van niemant voor *Ruyſch* aangemerkt is, *ibid.*

Aderen dienen niet alleen om het bloedt door de ſlag-aderen toegevoert, te rug te voeren, maar zyn daar en boven nog tot andere gebruyken geſchikt, Br. XV. p. 419. Tient. II. p. 1012.

— Hart-aderen van *Vieuſſens* en *Thebeſius*, nieuwlings ontdekt, Tient. I. p. 952.

— van waar voortspruyten? Cab. IX. p. 787. N. 23.

— Melk-aderen hebben een zeer fyn beginzel, Tient. II. p. 1004.

— met Klap-vliezen voorzien, zie *Klap-vliezen*.

— van de eerste zoort in de Mensch, door de klieren van het darm-scheyl overgaande, vereenigen zig met de Melk-aderen van de tweede zoort, gebleeken wegens een proef door een opblafing genomen, Tient. II. p. 1004.

— waar in die van de eerste zoort, van die van de tweede zoort verschillen, *ibid.* p. 1012.

— wie derzelve eerste uytvinders geweest zyn? Br. VI. p. 281.

— Milt-aderen en Slag-aderen van de Mensch beschreven, Br. IV. p. 260. enz.

— hoe verschillen van die der Kalveren? Klapv. c. 3. p. 15. Ontl. Aanm. 100. Br. IV. p. 262. 263.

— Navel-aderen twee in een Kalfslever ontdekt, Klapv. c. 4. Aanm. 7.

— Nier-aderen, Cab. X. p. 856. N. 175. Lett. MM.

— onderscheyt tuffchen derzelve uyteyndens en die der ſlag-aderen is groot, Cab. IX. p. 799. N. 53. Cab. X. p. 838. N. 86.

B b b b b b b Aderen,

B L A D - W Y Z E R D E R

- Aderen*, Nier-*aderen*, uyt de Hol-*ader* voortkomende, dat zeer ongewoon is, Cab. V. p. 651. N. 5.
- — — — — Zyn groot in getal en byzonder fyn, Cab. IX. p. 799. N. 53. Cab. X. p. 839. N. 86.
- — — — — *Poort-aderen* uyt Kalfslevers, Cab. II. p. 544. N. 17. Cab. III. p. 570. N. 3. Cab. IV. p. 604. N. 11.
- — — — — stukken van *Aderen* die opgeblazen zyn, Rarit. p. 199. Cab. VII. p. 736. N. 69.
- — — — — van Hals-*aderen* uyt een Paard, Cab. V. p. 635. N. 35. Cab. IX. p. 805. N. 67.
- — — — — worden meesten tyt ook te gelyk in het opvullen der Slag-*aderen* vervult, om dat de manier van opvullen zonder force geschiet, Cab. VI. p. 700. N. 73.
- — — — — *Zaad-aderen* in de Kraamvrouwen wyder als in andere Vrouwen, Rarit. p. 161.
- — — — — met aderspatten bezet, zie *Aderspatten*.
- — — — — van waar voortspruyten? Cab. I. p. 517. Lett. M en N. Cab. V. p. 652. N. 5 en 8. Cab. X. p. 856. N. 175. Lett. H H.
- Aderlating* by Toverij vergeleeken, Br. Hecq. p. 1146.
- — — — — natuurlyke stondevloedt door een *aderlating* op den arm gedaan, herstelt, *ibid.*
- — — — — of niet van een groote nootzakelykheyt is omtrent de gebreken van de nablyvende Moerkoek? *ibid.*
- — — — — waarom in barende Vrouwen in het begin der Baring op den arm gebruykelyk? *ibid.*
- Aderspatten* der *Zaad-aderen*, wat gebrek? Tient. II. p. 1016.
- — — — — van het Bal-zakje, in de jeugt gekomen, veranderen in den ouderdom in een Waterzugt, *ibid.* p. 1018.
- Afgang* door een harde verdikking van den Endel-darm verhindert, Ontl. Aanm. 95. 96. Tient. II. p. 1040.
- Afzetting* der Leden en deszelfs manieren, zie *Ledematen*.
- — — — — voorbeelt daar van bygebragt in de voet, met de uytkomst der afzetting, Br. XIV. p. 403. 404.
- — — — — van de linkerhant met een gedeelte van den arm, op wat wyze in het werk gestelt, en hoe genezen? *ibid.* p. 407—412.
- — — — — wat in de afzetting van de handt of arm aan te merken staat? *ibid.* p. 412. 413.
- Aloë Afrikaansche*, hoe de zapvaten lopen in de bladeren van dit gewas? Cab. XII. p. 919. N. 72. Tient. III. p. 1061.
- — — — — *Amerikaansche*, bladeren van dezelve, hoedanig gestelt? Tient. III. p. 1061.
- Amaranthoides* uyt Afrika oorspronkelyk, met een witte en purpere bloem, Cab. XII. p. 929.
- Amaranthus* gekamt met rode bloemen, Cab. Dier. p. 1260. N. 2.
- — — — — met hangende ayrwyze bloemen, *ibid.* p. 1271. N. 67.
- Amnios* binnenste vlies van de Nageboorte, Rarit. p. 199.
- — — — — in de vrugt van een Mensch heeft geen bloed-vaten, Br. IX. p. 313. Br. XIII. p. 373. Tient. III. p. 1078.
- — — — — in twee deelengespouwen, dat zomtyts ook wel van de natuur voortkomt, Cab. IX. p. 786. N. 21.
- — — — — of 'er tusschen dit vlies en het vlies *Chorion* nog een derde in de Mensch gevonden wort? *ibid.*
- — — — — ontfangt zelfs het minste takje van bloed-vaten niet van het vlies *Chorion*, Br. IX. p. 313.
- — — — — stuk van dit Vlies, Cab. IV. p. 612. N. 52.
- — — — — uyt een Schaap, Cab. III. p. 577. *Amnios* N. 20.

WERKEN VAN RUYSCH.

- Amnios* van een Schaaap, met een menigte van bloed-vaten voorzien, *ibid.* Cab. IV. p. 611. N. 49.
- zit lichtjes vast aan het buytenste vlies *Chorion*, Br. IX. p. 313.
- zoo dun als een Spinneweb, Cab. X. p. 851. N. 150. p. 859. Taf. I. fig. 3.
- Apothekers*, haar blinde en onbezonne ligvaardigheid, Ontl. Aanm. 49.
- Argus* veeloogig capelletje, een alderkleinste blaauwe *Argus* genaamt, Cab. Dier. p. 1262. N. 6.
- Arm* afgezet, en op wat wyze? Br. XIV. p. 407. 408. wonde daar van hoe genezen? *ibid.* p. 408—412.
- deszelfs Slag-ader-breuk, zie *Breuk*.
- gedeeltens van een afgezetten arm, met de handt afgebeelt, Br. XIV. p. 416. 417. Taf. XVII. fig. 1. Taf. XVIII. fig. 1.
- Armen*, Mensche armen, Rarit. p. 205. 206.
- van Kinderen, Cab. I. p. 497. N. 3. Cab. II. p. 538. N. 5. Cab. III. p. 575. N. 14. Cab. IV. p. 605. N. 12. Cab. V. p. 630. N. 3. 4. 6. 7. p. 632. N. 16. Cab. VI. p. 683. N. 26. 27. p. 684. N. 29. p. 686. N. 35. 36. Cab. VII. p. 726. N. 18. 21. p. 734. N. 58. Cab. VIII. p. 749. N. 22. p. 762. N. 74. Cab. IX. p. 782. N. 8. p. 791. N. 33. Cab. X. p. 835. N. 71. p. 850. N. 148. p. 853. N. 161. Cab. XI. p. 880. N. 90. p. 895. N. 196. Cab. XII. p. 914. N. 25. p. 925. N. 120. Cab. Dier. p. 1273. N. 90.
- van onvoldragene Vruchtjes, Cab. IX. p. 796. N. 50. Cab. XI. p. 875. N. 50. p. 879. N. 79. Cab. XII. p. 913. N. 14. p. 918. N. 62. p. 919. N. 73. p. 920. N. 77.
- uyt jonggeboorene Kindertjes, Cab. III. p. 570. N. 1. Cab. V. p. 629. N. 2. Cab. VI. p. 679. N. 20. p. 682. N. 23. p. 708. N. 110. Cab. IX. p. 783. N. 9. Lett. A. p. 797. N. 51.
- Armodilletje*, zie *Schiltvarkentje*.
- Armspiieren*, zie *Spiieren*.
- Asclepiades Aizoides*, een *Afrikaansch* gewas van *Tournefort*, Cab. XII. p. 911. N. 4.
- Aspergies* stekelagtige uyt *Afrika*, Cab. Dier. p. 1264. N. 14.
- B.
- B** *Aaring* al te grooten haast daar omtrent door een *Vroedvrouw* in het werk gestelt, hoe schadelyk? *Tient.* II. p. 1035.
- Heupe of *Zitbeenderen* moeten in een moeyelyke arbeyt eenigzints van malkander wyken, *ibid.* p. 1039.
- *Moerkoek* en *Scheede* schieten in de baaring veeltyts voor het *Kint* uyt, Ontl. Aanm. 25.
- moeyelykheit deszelfs veroorzaakt door het *Maagde-vlies*, het welk in zyn geheel was, en zeer dik, als ook wegens de tegenstant van een ander tegennatuurlyk dik vlies, de *scheede* dieper toefluytende, Ontl. Aanm. 22.
- natuurlyke arbeyt in de *Baaring* hangt ook af van de beweeging der *spierdraden* des *Baarmoeders*, *Tient.* II. p. 1029. 1030.
- of door een *Aderlating* gelukkiger voortgang krygt? Br. *Hecq.* p. 1146.
- *ongehoorde baaring*, door de mond voorgevallen met de omstandigheden der geschiedenis, met egte bewyfen bevestigt, Cab. IX. p. 793. enz. N. 48. p. 812. Taf. II. fig. 2 en 3.
- vrage daar omtrent voorgestelt en voorgehouden, *ibid.* p. 795. N. 48.
- *Staat-been* in een moeyelyke verlossing zeer verre na buyten wykende, veroorzaakt groote pyn, die in deze deelen overblyft, waar over de *Vrouwen* zoo veele jaren klagen, *Tient.* II. p. 1039.
- van byzondere vreemde stoffen, met een verhaal van dit voorval, Cab. II. p. 539. N. 6—11.
- Bbbbbbbb 2 Baa-

B L A D - W Y Z E R D E R

Baaring van een flekgelykent diertje uyt de mont van een Meysje, Tient. I. p. 954. enz.

— vinger in een zwaare Baaring in den aars van barende Vrouwen door de Vroedvrouw opgestooken, wat ongemakken veroorzaakt? Tient. II. p. 1035.

— waarom in de Baaring verkeerdelyk drank aan de Vrouwen wort geweygert? *ibid.* p. 1034. 1035.

— waar van af hangt het gehele werk van het zwanger gaan, en de baaring? Br. Hecq. p. 1145.

— wanneer de inwendige mond der lyfmoeder in de baaring uytfschiet, wat in zulken geval te doen staat? Ontl. Aanm. 25.

— *wonderlyke baaring*, waar in een ongewoone sluyting deswegen egter door de Konst ontfloten, Ontl. Aanm. 22.

— wort gemakkelyker, en is voordeelig van wegens de afstandt tusschen de opperhoofds en voorhoofdsbeenderen in een jonggebooren Kint, Cab. III. p. 596. N. 2. Cab. VIII. p. 742. N. 2.

— *zwaare baaring* ontstaat veelyts van wegens gezwellen van het agterhoofd der Kinderen afhangende, Ontl. Aanm. 52.

— — veroorzaakt gemeenlyk een verstopping der Trompetten van *Fallopis*, als ook onvrugtbareheit, Ontl. Aanm. 83.

Baarmoeder, zie *Lyfmoeder*.

Baars van *Amboina* gemeene, zie *Zeebaarsje*.

— vliegende, wat Visch beschreven en afgebeelt, Cab. Dier. p. 1260. N. 3. p. 1277. Taf. II. fig. 3.

Bagre, soort van een Visch, zie *Visjes*.

Bal uyt een Kalfs-maag, Cab. XI. p. 874. N. 39.

Ballen uyt witte en groote Koe-hayren bestaande, in de Maag van een Koe ge-

vonden, Rarit. p. 164. Cab. XI. p. 891. N. 169.

Bal-zakje, bereyding daar van is zeer moeyelyk, Br. II. p. 241.

— — door de Konst van zyn langwerpige streep, en natuurlyke rimpels berooft, *ibid.* p. 237.

— — hoedanige inwendige gedaante na de opdrooging vertoont? Br. I. p. 235. Taf. I. fig. 3.

— — hoedanig gestelt is? beschreven, *ibid.* p. 229. 230. 233.

— — hoe deszelfs aderspatten met de tyt veranderen? Tient. II. p. 1018.

— — is niet geheel van vet ontbloot, dewyl het in deszelfs opperste gedeelte gezien wort, Br. I. p. 229. 233. Cab. III. p. 598. Taf. III. fig. 1.

— — konstig toebereyt, Br. II. p. 237.

— — na deszelfs opblaazing, en droogmaking boven aan geopent, Br. I. p. 235. Taf. I. fig. 1.

— — of uyt deszelfs Kliertjes hayren voortkomen? *ibid.* p. 233.

— — omgekeert uyt een Jonge, Cab. XI. p. 878. N. 70.

— — opgeblasen en opgesneden, Cab. V. p. 649. N. 100.

— — op wat wyze te vertoon? Br. I. p. 234.

— — van waar deszelfs Slag-aderen oorspronkelyk? zie *Slag-aderen*.

— — voornaamste maakzel van het zelve, welk? Br. XIII. p. 389.

— — *Vuur* van het zakje op wat wyze genezen? Ontl. Aanm. 75.

— — wat door deszelfs vlies *Dartos* verstaan wort? zie *Vlies*.

— — wort door een middelschot in twee deelen verdeelt, Br. I. p. 229. 230. 234. 235. Taf. I. fig. 1. zie *Tusschen-scheidzel*.

— — zyn langwerpige streep of naad, *ibid.* p. 229. Br. II. p. 237. Br. XIII. p. 392.

Bal-

WERKEN VAN RUYSCHE

- Bal-zakje*, zyn dwaalagtige stelling omtrent dezelve wederlegt, Br. XIII. p. 392.
- Bal-zakjes*, hoe gestelt in gelubde? Br. I. p. 233.
- Balzem* in het binnenste van de gehoorweg, van waar volgens *Boerhaven* voortkomt? Br. Boerh. p. 1158.
- zoo de inwendige als uytwendige lichaams deelen verzagtende, overal daar een gestadige wryving plaats heeft, *ibid.* p. 1170.
- Balzemen* van dode lichamen, loftuyting aangaande deze Konst, Br. V. p. 267. 268.
- verscheide manieren van balzemen, Cab. IV. p. 611. N. 49. p. 623. N. 96.
- Bartisch* zyn Werktuug, zie *Werktuug*.
- Bastaart-vleesch*, en bederving van het verhemelte, door het Mes en gloeyende Brandyzers gelukkig weggenomen, *Ontl. Aanm.* 48.
- Bastaart vleeschklomp*, door Konst uyt bloed toebereydt, Cab. I. p. 497. N. 3. Cab. VII. p. 729. N. 39. Cab. XI. p. 883. N. 108. p. 897. Lett F.
- Bastaart-uytsteekzels*, zie *Beenderen*.
- Bastaart-zuygers* uyt de nageblevene Moerkoeken in de Baarmoeder na de Verlossing, *Ontl. Aanm.* 28. zie *Zuygers*.
- Bederving* der ribben door een Slag-aderbreuk der groote Slag-ader, *Ontl. Aanm.* 37. 38.
- van de onderste Kaak weggenomen en genezen, Cab. IX. p. 791. N. 29.
- van het *Scheen been*, zie *Been*.
- van het verhemelte, met het *Bastaart-vleesch* door brandyzers enz. genezen, *Ontl. Aanm.* 48.
- Been*, *Achterhoofds-been* bestaat in jonge Kinderen uyt vier beendertjes, Cab. V. p. 651. N. 1.
- met een tegennatuurlyk beenig uytstek voorzien, *Rarit.* p. 159.
- uyt vier deelen te zamen gevoegt, *ibid.* p. 150.
- Been*, *Achterhoofds-been* wort alleen in jonge Kinderen van het juk-been gescheyden, *ibid.* p. 159.
- *Beutelwyze* been, valschelyk het vierde genaamt, *ibid.* p. 174.
- *Borst-been*, zie *Borstbeen*.
- *Darm-been* aan weerzyden, uyt drie deelen bestaande in jonge Kinderen, *Rarit.* p. 150.
- doorn van het zelve is in alle jonggeborene kraakbeenig, *ibid.*
- *Dye-been*, *Aanwassen* daar van, en wel de *bovenste* in jonge Kinderen geheel kraakbeenig zynde, bestaat uyt verscheide beenige deeltjes, die metter tyt tot een lichaam worden, Cab. X. p. 858. N. 182. p. 860. Taf. III. fig. 4.
- — — — — onderste aanwas van dit been afgebeelt, Cab. VII. p. 739. Taf. III. fig. 1.
- — — — — bovenste deelen van het zelve uyt een hinkende oude Vrouw, Cab. IX. p. 793. N. 44. p. 806. N. 74.
- — — — — buytenste, hardste, en vastste zelfstandigheyt van dit been, gemeenlyk *Tvoor* genaamt, is nergens dikker, als in het midden, *Tient.* III. p. 1088. Taf. II. fig. 1. Lett. I.
- — — — — door een beenige vereeniging met het scheenbeen en knieschyf aan elkander gegroeyt, *Rarit.* p. 216.
- — — — — *gedeelte van dit been* aangedaan met een bederving, *ibid.* p. 180.
- — — — — door scherpe humeuren uytgegeten, en van de natuur uytgedreven, Cab. III. p. 566.
- — — — — ten deele vleezig, ten deele pezig, met het afbeeldzel, *Tient.* II. p. 1044. Taf. I. fig. 1.
- — — — — uyt een jong Kint afgebeelt, Cab. X. p. 858. N. 182. p. 860. Taf. III. fig. 4.
- — — — — *Hals van dit been* breekt zeer ligt, en waarom? Cab. VIII. p. 770. N. 103.

B L A D - W Y Z E R D E R

- Been, Dye-been*, dikwils in oude man-
gaande Vrouwen gebrooken bevonden,
ibid. Cab. IX. p. 793. N. 44.
- — — — — harde langronde banden
in plaats van de hals zittende, waar uyt
voortkomen? Cab. IX. p. 806. N. 74. p.
811. Taf. I. fig. 1.
- — — — — hoe en op wat plaats we-
der vastgegroeit? ibid. p. 793. N. 44.
p. 806. N. 74.
- — — — — na de breuk geheel ont-
breekende, en t'eenemaal te niet ge-
worden, Cab. VIII. p. 770. N. 103. Cab.
IX. p. 793. N. 44. p. 806. N. 74.
- — — — — waar uyt bestaat? Cab.
VIII. p. 770. N. 103.
- — — — — hoe gestelt in een krom been?
Tient. II. p. 1044. Taf. I. fig. 2.
- — — — — *Hooft*, of bovenste gedeelte van
het Dyebeen afgebeeld, Cab. V. p. 654.
Taf. II. fig. 1 en 2. Cab. VIII. p. 773.
Taf. III. fig. 1. Cab. IX. p. 811. Taf. I.
fig. 1.
- — — — — is van binnen in alle Menschen
niet even hol, Tient. III. p. 1082.
- — — — — kraakbeenige gestalte van dit
been, zie *Kraak-beenderen*.
- — — — — krom uyt een sesjarig Kint,
Rarit. p. 160.
- — — — — *Mergbkleedende vlies* van het
zelve, zie *Vlies*.
- — — — — om wat reden deszelfs beyde
drayers voor onechte uytsteekzels ge-
houden moeten worden? Rarit. p. 160.
204. Tient. III. p. 1081. 1082.
- — — — — onlydelyke pyn in dit been,
voornamentlyk in *Venerische* qualen,
waar uyt ontstaat? Cab. X. p. 858. N. 182.
- — — — — stukken daar van, wonderbaar-
lyk dik geworden, Cab. XI. p. 898. Lett.
H. Cab. XII. p. 926. N. 132.
- — — — — van een Endvogel, na een
breuk weder te zamengegroeit, Rarit.
p. 208.
- Been, Dye been*, uyt een Kint van omtrent
agt jaren afgebeeld, en verthoont met
een daar in zittende Diertje, het welk
een Schallebyter verbeeld, Tient. III.
p. 1087. Taf. II. fig. 1.
- — — — — uyt een Mensch, in welkers
holligheyt veele kleyne Wormtjes, en
derzelver overblyfzelen gevonden wor-
den, met de afbeelding daar van, ibid.
p. 1086. Taf. I. fig. 1.
- — — — — zeer uytgezet van wegens de
humeuren, Rarit. p. 217.
- — — — — *Elleboogs-been*, ibid. p. 213.
- — — — — door uytteering gantsch ont-
waard en mismakt, in welkers hollig-
heyt een ronde en lange beene pyp wort
gezien, Cab. X. p. 856. N. 176. af-
beeldzel daar van, ibid. p. 859. Taf. II.
fig. 1.
- Heupe-been*, deszelfs pan, zie *Heup*.
- — — — — *Heylig been* door een beenige veree-
ning met de naamlooze beenderen
vereenigt, Rarit. p. 215.
- — — — — gezwel in deszelfs onderste
gedeelte gevonden, Ontl. Aanm. 35.
- — — — — onderste deel van dit been
gaapt altyt aan het agterste gedeelte, en
is met vet bezet, ibid.
- — — — — Slag-aderen van het zelve, hoe
wederzyts loopen? Cab. V. p. 652. N. 7.
- — — — — stuk daar van uyt een Kint af-
gebeeld, ibid. p. 645. N. 69. p. 655. Taf.
III. fig. 1.
- — — — — *Wervel-beenderen* van dit been
verschillen zeer veel van de wervel-
beenderen van de rugge-graat, ibid.
- — — — — *Hoofd-been*, in wat tyt vliesagtig is?
Cab. III. p. 567.
- — — — — ontbloot, en van de lucht
zwartagtig geworden, echter zonder
zichtbaare scheidinge van schilfers her-
stelt, Ontl. Aanm. 5.
- — — — — koot en hielbeen, Cab. XI. p. 896.
N. 208.

Been,

WERKEN VAN RUYSCHE.

Been, Kraakbeen, zie Kraakbeen.

— *Naamloos been*, afgebeeld voor een groot gedeelte, Tient. II. p. 1045. Taf. III. fig. 1.

— Pan van dit been uyt een onvoldragen Vrucht, Cab. V. p. 634. N. 25.

— van de linker zyde lager geplaatst als dat van de regter zyde, waar uyt voortkomt? Rarit. p. 154.

— van een Schaap, *ibid.* p. 172.

— *Zenuw-kraakbeenige band* uyt dit been voortkomende met slag-aderen voorzien, en van wat gebruik dezelve is? Cab. V. p. 634. N. 25.

— *Opperhoofds-been* van een Reus, wonderbaarlyk groot, Rarit. p. 193. 194.

— *Ploeg yzer been*, hoedanigen been? Br. VIII. p. 302. Cab. VI. p. 694. N. 64.

— met het middelschot der neusgaten vereenigt, Rarit. p. 158. Br. VIII. p. 302.

— *Priemswyze-been* groeyt met het steenbeen zomtyts vast in zeer oude lichamen tegen de natuurlyke gewoonte, als door een t'zamengroeying, Tient. III. p. 1081.

— moet voor geen uytsteekzel van het steenbeen gehouden worden, *ibid.*

— waarom byna nooyt gevonden kan worden in Doodshoofden, uyt de graffteden gehaalt? *ibid.*

— wort in de jeugt aan het slaapbeen vastgehegt, niet door een kraakbeenige vereeniging, maar door een ondiepe losse geleding, *ibid.*

— zomtyts door banden te zamen gevoegt zynde met het tongbeentje, groeyt daar mede zoodanig vast dat het een been wort, *ibid.*

— *Schaambeens* byzonder uytpuylende in Vrouwen die in een moeyelyke arbeyt Kinderen baren, Tient. II. p. 1039.

Been, Scheen-been altemets met twee Tafels, en tusschen dezelve met Diploë voorzien, Cab. VIII. p. 746. N. 8.

— bovenste stuk van dit been aan twee gespouwen uyt een begraven Mensch, Cab. IX. p. 780. N. 2.

— door een verouderde caries bedorven, Rarit. p. 210.

— gesneden uyt de nek van een Schaap, als tegen de natuur aldaar groeyt, *ibid.* p. 216.

— hoe deszelfs merg in het graf wort? Cab. IX. p. 780. N. 2.

— hoe gestelt in een krom been? Tient. II. p. 1044. Taf. I. fig. 2.

— is niet ten eenemaal van twee Tafels ontbloot, Cab. VIII. p. 745. N. 8.

— krom met een harde knobbel in het voorste deel, Rarit. p. 217.

— met een hard-beenige uytsetting en spongieus-beenige uytspatting beset, Cab. X. p. 857. N. 177. 178. afbeeldzels daar van, *ibid.* p. 859. Taf. II. fig. 4. 5. 6. 9. 10.

— met het dye-been door een beenige zamengroeying aan een gewasfen, Rarit. p. 213. 216.

— mismaakt, van buyten uytgegeten, en inwendig met een hard been vervult, Cab. X. p. 855. 856. N. 174. p. 859. Taf. II. fig. 2 en 3.

— slag-aderen door een gedeelte van deszelfs been-vlies lopende, Br. V. p. 270. 274. Taf. V. fig. 1.

— verscheyde gedeeltens van dit been afgebeeld, Cab. VIII. p. 773. Taf. III. fig. 2 en 4. Cab. X. p. 857. N. 177. 178. p. 859. 860. Taf. II. fig. 2—6. en 9. 10.

— uyt een hoer op verscheyde plaatzen doorvreeten, Rarit. p. 212.

— weggegeten door de bederaving, uyt welkers holte een lang, hol, en rond stuk beens is uytgeworpen in de

B L A D - W Y Z E R D E R

- de gedaante van een ronde Pyp, *ibid.* p. 210. Cab. VIII. p. 745. N. 8. p. 773. Taf. III. fig. 2. 3. 4.
- Been, Scheen been*, wiens beyde oppervlak- tens, zoo binnenste als buytenste uyt- gegeten zyn, Cab. X. p. 857. N. 177.
- zelfstandigheyt van het zel- ve, hoedanig? Cab. IX. p. 780. N. 2.
- *Schouderbeen* afgebeelt uyt een Kint, met de overblyfzels van vervelde Wormtjes in deszelfs holte gevonden, Tient. III. p. 1086. Taf. I. fig. 2.
- gedeelte daar van uyt een Jongetje vertoont, Cab. X. p. 860. Taf. III. fig. 2.
- opgevreten van scherpe vog- ten, Rarit. p. 195.
- van omtrent een sesjarig Kint, *ibid.* p. 160.
- waar in een spongicus-bee- nige substantie, gelyk het Diploë van de harffenpan wort gevonden, Cab. X. p. 856. 857. N. 176.
- *Staatbeen* komt in de Mannen meer na het schaambeentoe, Rarit. p. 152.
- wykt in de Vrouwen door een zware arbeyt zeer verre na buyten, Tient. II. p. 1039. zie *Baaring*.
- stuk beens met het beenvlies be- kleedt, en afgebeelt uyt een Jonge, Tient. III. p. 1088. Taf. II. fig. 8.
- *Tonge-been* uyt een Mensch, Rarit. p. 197.
- *Voorhoofds-been*, holte in deszelfs on- derste gedeelte zeer kleyn, *ibid.* p. 158.
- met een fyn vliesje bekleet, zie *Vlies*.
- stuk daar van en van de neus, Cab. IX. p. 805. N. 68.
- van een onvoldragen Kint, het welk zonder verrotting langer als een jaar in de Baarmoeder hadde geze- ten, nog zeer blank zig vertoonende, Cab. XI. p. 896. N. 210.
- Been, Voorhoofds-been*, waar deszelfs lange sleuven haar oorsprong nemen? Rarit. p. 157.
- uyt de vleugel van een Hen voor- heen gebrooken, en van de natuur we- der aan een gegroeyt, Cab. VIII. p. 755. N. 49.
- *Wanschapen* been in een papgezwe- l van de Maag gevonden, Cab. XI. p. 890. N. 160.
- *Wiggebeen*, wiens holte bekleedt wort met een dun vlies, met slag-ade- ren voorzien, Br. IX. p. 315.
- Beenagtigheyt* van zommige lichaams dee- len, waar door wort veroorzaakt? Ontl. Aanm. 70.
- Beenderen, Aangroeyzels* daar van in jonge Kinderen, hoe gestelt? Rarit. p. 151. Cab. X. p. 858. N. 182. p. 860. Taf. III. fig. 2.
- waare aangroeyzels, welke die zyn? Rarit. p. 151.
- zoo bovenste als onderste, worden voornamentlyk door het been- vlies, en niet door middel van een kraakbeen aan het lichaam der beende- ren vastgemaakt, Tient. III. p. 1080.
- *Achterhoofds-beenderen*, twee boven elkander staande, Rarit. p. 213.
- *Arm-beenderen* wegens de spaansche pokken bedorven, en wonderlyk om- gekromt, *ibid.* p. 212.
- *Bastaart-uytsteekzels* der beende- ren, op wat wyze voortkomen? Tient. III. p. 1081. 1082.
- waarom voor onechte uyt- steekzels gehouden moeten worden? Rarit. p. 151. Tient. III. p. 1081. 1082.
- *Bekkeneels-beenderen* groeyen in Mensche-vrugtjes straalswyze uyt gelyk water dat bevriest, Cab. I. p. 493.
- van de spaansche Pokken doorvreten, Rarit. p. 212.
- van verscheyde Doods- hoofden, *ibid.* p. 157—160.

B L A D - W Y Z E R D E R

- ke afftandt in het baaren zeer voordeel-
 lig is, Cab. VIII. p. 742. N. 2.
- Beenderen*, *Opperhoofds beenderen*, dikwils
 doorboord bevonden in eerstgeboorene
 kinderen, Rarit. p. 214.
- _____ niet ver van malkander,
 maar dicht by een staande te gapen ter
 breedte van een schryfpen, Cab. III. p.
 596. N. 1-5.
- _____ zyn in een Mensch vrugt-
 je niet kraakbeenig, maar vliesagtig,
 ibid. p. 567.
- _____ *Schaam-beenderen* zyn in de Man-
 nen zoo wyd niet van elkander geschey-
 den als in de Vrouwen, Rarit. p. 152.
 156.
- _____ *Scheen-beenderen* met bloed-vaten
 voorzien, zie *Bloed-vaten*.
- _____ na een breuk korstig ge-
 nezen en vastgegroeit, Rarit. p. 217.
- _____ van beyde scheenen, ibid.
 p. 209.
- _____ van kinderen, Cab. X. p.
 835. N. 72. p. 844. N. 115. p. 845. N. 121.
- _____ uytspattingen van dezel-
 ve, zie *Uytspattingen*.
- _____ zonder holte bevonden,
 dat zeer ongemeen is, Cab. II. p. 554.*
 Cab. III. p. 596. N. 5. Cab. IX. p. 781.
 N. 2. Tient. III. p. 1082.
- _____ *Slaap-beenderen*, derzelver Tepel-
 wyze uytsteekzels, zie *Uytsteekzels*.
- _____ spongieuze beenagtigheyt in der-
 zelfver holligheden is in verscheide
 Menschen zeer veel van malkander ver-
 schillende, Tient. III. p. 1082.
- _____ van beyde voeten van een ver-
 maarde hoer zeer ligt, en op het water
 dryvende als een pluym bevonden, Ra-
 rit. p. 212. Cab. VII. p. 725. N. 14.
- _____ van de *voorhand* gebrooken, en
 drie jaar na de breuk nog niet te zamen
 gegroeit in een gawdief, Ontl. Aanm.
 4. Rarit. p. 213.
- Beenderen* van de *voor-voet* als in een ge-
 smolten, en in een ander wezen veran-
 dert, Cab. V. p. 640. N. 53. p. 656. Taf.
 III. fig. 4.
- _____ gedeelte van de voor-voet-
 beentjes uyt een Vrouw, ibid. p. 640.
 N. 53.
- _____ na een bederving zoo ge-
 stelt, dat niet minder als voorvoet-
 beenderen haar opdoen, Cab. VIII. p.
 761. N. 68.
- _____ ontaart en afgebeelt, Cab.
 V. p. 656. Taf. III. fig. 4.
- _____ van de lucht zwart geworden,
 Ontl. Aanm. 5. en 81.
- _____ van een bedaagd Man, Rarit. p.
 151. 152.
- _____ van een eerstgebooren kint, ibid.
 p. 173. 174.
- _____ van een kint van agt jaar, ibid. p.
 203.
- _____ van agt maanden, ibid.
 p. 151.
- _____ van anderhalf jaar, ibid.
 p. 203. 204.
- _____ van drie jaar, ibid. p. 150.
- _____ van een jaar, ibid. p.
 204. 205.
- _____ van twee maanden, ibid.
 p. 186.
- _____ van vier jaar, ibid. p.
 154. 155.
- _____ van vier en een halve
 maand, ibid. p. 162.
- _____ van vyf jaar, ibid. p.
 155. 156.
- _____ van vyf maanden, ibid.
 p. 185.
- _____ van zes en een halve
 maand, ibid. p. 190.
- _____ van zes weeken, ibid.
 p. 150. 151.
- _____ van zeven maanden,
 ibi d. p. 152.

19

WERKEN VAN RUYSCHE.

- Beenderen* van een Lamsvoetje ontleedt, *ibid.* p. 183.
- van een Meysje, *ibid.* p. 156.
- van een veelvingerig geraamte, *ibid.* p. 225. 226.
- van kinderen van zes maanden, *ibid.* p. 178. 179. 186.
- van Menschliche schepzeltjes, *ibid.* p. 164—166. Cab. VIII. p. 771. Taf. I.
- van misgeboorten van verscheide maanden dragts, *Rarit.* p. 153. 154. 166.
- van oude Menschen, waarom zeer veele vaten vernietigen? *Tient.* II. p. 997.
- van twee voeten zeer net te zamen gestelt, *Rarit.* p. 173.
- van verscheide soort uyt kinderen, in wat tyt kraakbeenig of beenagtig zyn? *ibid.* p. 149. enz.
- van waar haar vastigheyt verkrygen? *Cab.* IX. p. 781. N. 2.
- uytgeschudde velletjes of dopjes van vervelde Wormtjes, of jonge Vliegjes in het binnenste der beenderen gevonden, *Tient.* III. p. 1069. 1070. 1079. 1082.
- waar door derzelver aaneengroeying dikwils belet wort, schoon na de breuk wel behandelt zyn? *Tient.* II. p. 999.
- waar door geschiet, dat in een moeyelyke baaring in eerstgeboore kinderen gebrooken worden? *Tient.* III. p. 1080.
- waar in haar maakzel in de Mensch verschilt van dat der beesten? *ibid.* p. 1082.
- waarom veel bezwaarlyker breeken in het midden, als eenigzints hooger of lager? *ibid.* p. 1081.
- waar van daan het komt, dat een maal gebrooken, en onvolmaakt genezen zynde, zeer licht wederom komen te breeken? *Cab.* VIII. p. 755. N. 49.
- Beenderen*, waar uyt derzelver inwendige pynen veroorzaakt worden, en hoe genezen? *Tient.* III. p. 1071.
- wat de reden is, dat zoo week zyn in die geene, dewelke met de Engelsche ziekte en scheurbot gequelt zyn? *Tient.* II. p. 1010.
- *weer* van gebrooke beenderen, waar uyt bestaat, en van wat hardigheyt? *Rarit.* p. 176.
- *Zitbeenderen* schynen in een moeyelyke arbeyt eenigzints van malkander te wyken, *Tient.* II. p. 1039.
- zonder inwendige holligheyt zynde, is zulks veroorzaakt wegens toeheeling na een voorgaande ziekte, *Tient.* III. p. 1082.
- zoo week als pap of koek bevonden, *Ontl.* Aanm. 81. *Tient.* II. p. 1010.
- zyn inwendig niet even hol in alle Menschen, *Tient.* III. p. 1082.
- Beene-pyp* lang en rond, overal van de buytenste beenige substantie van het Elleboogs-been gescheiden, en waar door veroorzaakt? *Cab.* X. p. 856. N. 176.
- verbeelt en vertoont, *Cab.* VIII. p. 773. Taf. III. fig. 2 en 3. *Cab.* X. p. 859. Taf. II. fig. I.
- Been-eter*, waar zyn oorsprong krygt? *Ontl.* Aanm. 81.
- wat ongemak? *ibid.*
- Beenmaking*, zie *Beenwording*.
- Been-merg*, zie *Merg*.
- Beentjes*, drie in het pyn appels kliertje gevonden, *Cab.* V. p. 643. N. 63.
- driekantige uyt een Doodshoofd, *Rarit.* p. 215.
- tot de toefstel van een Graftombe, met deszelfs deur gebruykt, *Cab.* VIII. p. 757. N. 57. p. 771. Taf. I. fig. 1.
- twee uyt een Hoendervleugel, door een beenige vereeniging tegen de natuur te zamengegroeyt, *ibid.* p. 755. N. 49.

B L A D - W Y Z E R D E R

- Beentjes* van de geraamten van teedere tweelingen zyn zeer verschillende van de beenderen van oude lieden, Rarit. p. 179. 180.
- van een byzondere vreemde stoffe uyt een Kraamvrouw, met de afbeeldzels van dien, Cab. II. p. 539. 540. N. 6—11. p. 560. 561. Taf. IV. fig. 1—5.
- van het gehoor, zie *Ge hoor-beentjes*.
- van twee Mensche vingeren, Cab. VIII. p. 763. N. 85.
- verscheyde *Warmiaansche* in verscheyde naden, Rarit. p. 157. enz.
- uyt de Lyfmoeder van een Schaa p uytgedreven, Cab. IX. p. 780. N. 1.
- uyt End-vogels vleugels gebrooken, en van de natuur zeer vast weder aan eengeheelt, Rarit. p. 176. Cab. VIII. p. 765. N. 98. afbeeldzel daar van, p. 774. Taf. III. fig. 5.
- Beenwording* geschiet door vezels, die volgens de lengte zig uytstrekken, Cab. XII. p. 927. N. 142. Tient. III. p. 1080. 1081.
- in verscheyde beenderen aangemerkt, op verscheyde tyden te geschieden, Rarit. p. 153. enz. p. 164. enz. Tient. III. p. 1080.
- in wat deel van het been eerst begint, en hoe voltooyt wort? Tient. III. p. 1080. 1081.
- nette tyt van 's Menschen ouderdom kan in de beenmaking niet naauwkeurig bepaalt worden, Rarit. p. 179. Tient. III. p. 1080.
- Been-zuyger*, hoedanigen quaal? Rarit. p. 217.
- verschilt van *Been-vreter*, ibid.
- Beere-klauw* van *Dodonæus*, Cab. Dier. p. 1264. N. 14.
- Bekken* aan ieder nier gemeenlyks enkeld, dog niet zelden in tweën, ja in drieën gespleten aangemerkt, Ontl. Aanm. 79.
- deszelfs nierbuykjes, wat zyn? Cab. I. p. 501. N. 11. p. 506. N. 8.
- Bekken*, doet zig voor het gezigt op, wanneer de nier in twee deelen gespouwen is? ibid. p. 501. N. 11.
- grooter als ordinaar, en van de steenen zeer verwydert en uytgespannen, Klapv. c. 4. Aanm. 2 en 13. Ontl. Aanm. 13 56 en 57.
- heeft een geheel andere gedaante in een moeyelyke arbeyt, als in een natuurlyke staat, Tient. II. p. 1039.
- in de Vrouwen wyder als in de Mannen, Rarit. p. 156.
- *Tweestaartig*, Klapv. c. 4. Aanm. 14. Ontl. Aanm. 79.
- van het uysterlyke en bultige gedeelte des niers uytgeschooten, Klapv. c. 4. Aanm. 2.
- van waar zoo zeer uytgespannen wort? Ontl. Aanm. 79.
- vervult met vogten uyt de lyfmoeder van een Kraamvrouw, mogelyk door de Trompetten tot in het bekken geperst, Ontl. Aanm. 43.
- waar door in de Mannen naauwer? Rarit. p. 152.
- ieder bekken met een ongemeene groote steen bezet, Ontl. Aanm. 95.
- Bekkeneel* gescheurt uyt een kneuzing, zelfs door de naaden, Ontl. Aanm. 47.
- hoe straalswyze groeyt omtrent de naaden des hoofds? Cab. VIII. p. 742. N. 2.
- in een zwaare breuk of bult van het zelve, wort altyt geen snyding of doorbooring vereyscht, Ontl. Aanm. 60.
- in het opperhoofds-been gesloten, Rarit. p. 150.
- met een steenige stoffe op verscheyde plaatzen bezet, Cab. IX. p. 791. N. 30.
- of het gebruyk van deszelfs naaden dient, dat het eene been van het hoofd gescheurt zynde, het ander ook niet zoude komen te scheuren? Ontl. Aanm. 47.
- Bekke-*

WERKEN VAN RUYSC H.

- Bekkeneel* ontbreekt dikwils op veele plaatsen, Cab. XI. p. 895. N. 195.
- opperste deelen daar van uyt jonggeboorene en onvoldragene Kinderen, Cab. X. p. 824. N. 6. Cab. XI. p. 896. N. 207.
- schynt in hooftkneufingen dikwils ingedrukt te wezen, wanneer met de vingeren gedrukt wort, Ontl. Aanm. 60.
- *uytgestrektheyt* van deszelfs pyl-naad tot de wortel der neus, Rarit. p. 157—159. 173.
- — beteekent geenzins de verscheydenheit der sexe, *ibid.* p. 159.
- Bekkeneelstuk* van een vermaarde hoer, geheel uytgegeten, Cab. VII. p. 724. N. 14
- uyt een Doodslager, door de Scherpregter in tweën verdeelt, Rarit. p. 172.
- uyt een Water-hoofd, *ibid.* p. 191.
- Bekleedzel* zeer vast en dik, uyt Wey van ontstookten bloedt, Cab. X. p. 853. N. 161.
- Bekleedzelen* algemeene en uytwendige van 's Menschen lichaam drierley, Tient. III. p. 1074. enz.
- op wat wyze, en door wat konst moeten worden gescheyden? *ibid.* p. 1076.
- zyn nootzakelyk om te weten, *ibid.* p. 1076.
- Bereydingen* moeten aangaande de deelen van 's Menschen lichaam niet alleen in vocht, maar ook zomtyts droog ver-toont worden, Cab. III. p. 586. N. 41. Br. Vat. p. 1137. Br. Boerh. p. 1215. 1216.
- van wat nuttigheyt? Br. Boerh. p. 1221.
- Beursje* van een ronde gedaante, plat en dik, in zig onthoudende een diertje ten monde van een Vrouw uytgeworpen, Cab. IX. p. 794. N. 48.
- Bevrugting* en vrugtbaare ontfanging, Tient. I. p. 937.
- Bevrugting* geschiet met behulp van de blaasjes, uyt de balletjes der Vrouwen oorspronkelyk, *ibid.* p. 940.
- hoe en op wat wyze te wege ge-bragt wort? Tient. III. p. 1067. 1068.
- is mogelyk, schoon het Maagde-vlies in het geheel blyft, en dat tot de tyt der baaring toe, Ontl. Aanm. 22.
- kan geschieden in een Vrouw, hoewel de Lyfmoeder ten deele uyt het lichaam hangt, Ontl. Aanm. 22.
- veele tekenen daar van moeten voor onzekere gehouden worden, Ontl. Aanm. 32. Tient. II. p. 1022.
- uyt wat tekenen blyken kan? Cab. VI. p. 680. N. 21. p. 684. N. 32. Cab. VIII. p. 744. 745. N. 7.
- waar van de nette tyt wanneer ge-schiet, met geen zekerheyt kan bepaalt worden, Cab. VI. p. 680. N. 21. Tient. II. p. 1022.
- wat ongemak voorheen verkeer-delyk gehouden wierde voor een valsche bevrugting? Ontl. Aanm. 33. Cab. X. p. 834. N. 63. Tient. I. p. 943.
- wat tot dit werk vereyscht wort? Cab. VI. p. 680. N. 21.
- wort aangemerkt in de trompet-ten van *Fallopium* te geschieden niet al-leen gemeenlyks in de Beesten, maar ook zomtyts op een buytengemeene wys in de Menschen, Br. Etm. p. 981.
- Bezaantje* driehoekig, en doorzigtig, Cab. Dier. p. 1268. N. 37.
- Bezaantjes* zeylvliegende van *Ceylon*, en der-zelver beschryving, Cab. XII. p. 926. N. 134. Cab. Dier. p. 1271. N. 73.
- Bezoar-steenen* in een dikvliezige beurs zit-tende, en daar in geboren, Cab. IX. p. 781. N. 4.
- verscheyde raare stukken van dezelve, *ibid.*
- Billen* derzelver Vrouwen zyn volgens *Boerhaven* voorzien met groefjes die een
Ccccccc 3 oliag.

B L A D - W Y Z E R D E R

- oliagtig vogt gestadig uyt dampen, en waarom? Br. Boerh. p. 1161. 1162. 1170.
- Bilnaadt* by wat gelegentheit de huydt daar van scheuren kan? Tient. II. p. 1034.
- op wat plaats deszelfs huydt eyndigt? Cab. II. p. 544. N. 18.
- Blaas*, *Gal-blaas*, zie *Gal-blaas*.
- *Water-blaas*, zie *Water-blaas*.
- Blaasjes* der Lyfmoeder beschreven, en wat dezelve zyn? Br. Ettm. p. 979.
- of oprechte water-blaasjes, dan of ze klieren zyn? *ibid.* p. 980.
- *Long blaasjes*, zie *Long-blaasjes*.
- *Water-blaasjes*, zie *Water-blaasjes*.
- *Zaad-blaasjes* van een *Mensch*, *Rarit.* p. 193. 218. Cab. X. p. 853. N. 163.
- met zaadt nog opgevult, Cab. X. p. 842. N. 101.
- wiens inwendige celletjes de hooningraadt der byen vertoonen, *Rarit.* p. 218.
- van een *Paard*, waar in van die van een *Mensch* verschillen? *ibid.* p. 221.
- uyt een Hengst zeer aardig twee gal-blaasjes uyt een *Mensch* verbeeldende, Cab. V. p. 651. N. 2.
- Bladeren* tot geraamten gebragt, zie *Geraamten*.
- van de *Abrus* van *Alpin*, Cab. Dier. p. 1266. N. 27.
- van de *Aconitum* zyn vergiftig, *ibid.* p. 1274. N. 92.
- van de *Cicutaria succo viroso* hebben een groote overeenkomst met die van de *Selery*, *ibid.* p. 1275. N. 92.
- van het gedoornt levend kruydt aangeraakt wordende, vouwen zig niet alleen aanstonts toe, maar ook neygen de takjes haar zelfs ter aarde, *ibid.* p. 1268. N. 41.
- wyze van dezelve te ontbinden, door konst ontdekt, Tient. III. p. 1061. enz. Br. Vat. p. 1133.
- *Zap-vaten* daar van, zie *Zap-vaten*.
- Bloed*, Aderlyk bloed, op wat wyze te rugge keert, en waar de aders haar wederkeerend bloed ontfangen? blykt niet al te klaar, Cab. III. p. 585. N. 41.
- wat weg zomtyts regelregt door het hart neemt? Tient. I. p. 952.
- *geklontert bloed* in de Lyfmoeder van een *Vrouw* gevonden, en aan de *Eyerstokken* vast zittende, *Ontl. Aanm.* 85. Cab. IV. p. 624. Lett. C.
- groote menigte van het zelve, hoe zomtyts zonder pyn quyt te raken? Br. XI. p. 332.
- heeft een zeer gelykmatige beweging in de harffenen, Br. Bohl. p. 1238.
- hoe buyten zyn vaten geraakt zynde, dikwils verandert in onwaare en gefingeerde vliezen? Cab. VI. p. 676. N. 7. p. 679. N. 15.
- hoe door de roede en *Eekel* te ruglopende, verder zyn loop neemt? *Ontl. Aanm.* 100.
- hoe en door wat oorzaak altemets door de mond uytgeworpen wort? *Rarit.* p. 177.
- is aangaande deszelfs natuur na de harffenen lopende in alle deelen eenaartig, en geen klierig maakzel van noden hebbende, voor het zenuwvogt zeer bequaam, Br. Bohl. p. 1238. 1239.
- klomp van geronnen bloed in de Lyfmoeder zomtyts een zuyster verbeeldende, *Ontl. Aanm.* 29.
- of door ingenomen rottekruyt gestremt wort? Cab. VIII. p. 761. N. 70.
- of week vet in zig bevat? Cab. I. p. 497. N. 3.
- omloop des bloeds, van *Harvæus* eerst uytgevonden, Br. XII. p. 360. Br. XV. p. 418.
- stilstaande verwekt niet alleen vele ziekte en ongemakken, maar is daar en boven zeer gevaarlyk, *Ontl. Verh.* p. 1097. 1098. Br. Hecq. p. 1145. 1146.
- Bloed,*

WERKEN VAN RUYSC H.

- Bloed* van Beesten komt met dat van een Mensch in alle deelen niet overeen, Cab. XII. p. 930.
- van de ingewanden tot de gylmaking dienende, of weder te rug loopt door een nieuwen weg, en in de holerader wort voortgedreven, gelyk met een byzonder geval aangetoont wort? Br. Bohl. p. 1233. 1234.
- van het hart wederkeerende, waar heen gevoert wort? Cab. IX. p. 804. N. 63. Tient. I. p. 952.
- uytgestort door de huydt van het opperhoofd, ooren, oogen, mond enz. Tient. III. p. 1063. enz.
- waar in deszelfs natuur met de klieren srydig? Br. Bohl. p. 1238.
- waarom de gebreken der Baarmoeder dikwils uyt het bloet ontstaan, en om wat reden haar genezing aan het bloet verschuldigt zyn? Br. Hecq. p. 1145.
- wat geronnen bloedt alleen door geduurig roeren kan voortbrengen? Cab. VI. p. 676. N. 7. Cab. VII. p. 729. N. 39.
- Bloed spurwing*, hoe en op wat wyze? Rarit. p. 177.
- Bloed-vaten* der gehoor-beentjes, zie *Gehoor-beentjes*.
- der *Milt*, alleen zonder klieren dezelve uytmakende, Cab. IV. p. 603. N. 7. Cab. X. p. 840. N. 94.
- haar werking, waar in bestaande? Cab. X. p. 840. N. 94.
- hoe ten opzichte van het gestel der *Milt* in de Menschen, zeer veel van die der Koeyen en andere viervoetige Dieren verschillen? Klapv. c. 4. Aanm. 22. Cab. IV. p. 603. N. 7. Cab. XI. p. 886. N. 129.
- *Uyteyndens* van dezelve hebben aangaande haare zappigheyt een groote overeenkomst met de pap of moes der Peeren, Tient. III. p. 1059. enz. Br. Bohl. p. 1246. 1247.
- Bloed-vaten* der *Milt*, hoedanig gestelt zyn? Br. IV. p. 260. Cab. VIII. p. 762. N. 79.
- op een konstige wyze ontbonden, Br. Boerh. p. 1222.
- waar in van de klieren onderscheyden moeten worden? Br. IV. p. 260.
- wat de reden is, dat klijertjes schynen te verbeelden? *ibid.*
- worden in opzicht van de zappigheyt verkeerdelyk voor klieren gehouden, Cab. X. p. 840. N. 90.
- zyn naast malkanderen gelegen, Br. IV. p. 261.
- zyn veel tayer in de Menschen als in de viervoetige Dieren, Cab. IV. p. 603. N. 7.
- zyn zeer fyn en talryk, Br. IV. p. 260. 261.
- der *Oog leden*, zie *Oog-leden*.
- der *Oog-vliezen*, zie *Oog-vliezen*.
- der *Scheen-beenderen* in de openbare ontleding niet aangetoont, en waarom? Br. V. p. 269. 270.
- ware loop en gesteltheyt daar van, Cab. X. p. 845. N. 121.
- door de *hart-oortjes* zig verspreyden, zyn ontelbaar, en van niemant te voren aangetoont, Br. III. p. 248. 250. 252. Br. X. p. 321. 324. Taf. XI. fig. 4. Cab. IV. p. 622. N. 96. p. 628. Taf. III. fig. 1. 2.
- door de *latten*, of oogluykende klapvliezen der darmen in een ontelbare menigte ontdekt, Cab. I. p. 516. N. 5. Cab. X. p. 852. N. 156. p. 853. N. 159.
- door de *Water-blaas*, hebben een byzondere loop, die geenzins overeenkomt met die der andere deelen, Cab. X. p. 846. N. 126.
- zyn zeer menigvuldig en ontelbaar, Rarit. p. 196. Cab. X. p. 846. N. 126. p. 847. N. 128.

Bloed-

B L A D - W Y Z E R D E R

- Bloed-vaten* door de zeer harde zelfftandig-
 heyt der tanden en kiezen loopende,
 Cab. I. p. 514. N. 18. Cab. X. p. 827. N. 27.
- hoe derzelver wonderlyke worm-
 wyze loop beft voor het gezigt kan aan-
 gewezen worden? Cab. IV. p. 625. N. 1.
- hoe de takken van de groote bloed-
 vaten nog in weezen, nog omtrent haar
 gebruyk en uytvoering overeenkomstig
 zyn, wort als een zeer groote nuttig-
 heyt aangemerkt, als te voren onbe-
 kent, en met een voorbeeld opgehel-
 dert, Ontl. Verh. p. 1098.
- hoe in water-blaasjes kunnen ver-
 anderen? Cab. VI. p. 678. N. 11. p.
 707. N. 104.
- hoe nuttig en nootzakelyk de konft
 van de opvulling der bloedvaten in de
 ontleding? Tient. III. p. 1074. 1082. Br.
 Boerh. 1178. 1179. enz. zie *Infpuytingen*.
- huyshouding, ware gebruyk, en
 het verrigten hunner werkingen is ons
 tot nog toe niet ten vollen bekend, Cab.
 II. p. 536. N. 1. Ontl. Verh. p. 1098. 1099.
- in de *Boerhaviaanfche* groeven zyn
 zeer menigvuldig, welkers voortgang
 tot in de laatste en kleinste groefjes van
Ruyfch worden aangetoont, Br. Boerh.
 p. 1199. 1202.
- in de *Nieren*. Aanmerkelyk klein in
 een groote *Menfche-Nier*, Rarit. p. 163.
- haar ware loop komt niet
 overeen met de figuur van *Vieuffens*,
 Cab. IX. p. 809. N. 89.
- wonderbaarlyke natuurs-
 speelingen daar in aangemerkt, Ontl.
 Aanm. 79. Cab. I. p. 516. 517.
- wonderlyk gekromt, ge-
 kronkelt en omgeflingert, Cab. II. p. 547.
 * N. 1. p. 563. Taf. VI. fig. 7. Cab. III.
 p. 584. N. 41. p. 599. Taf. IV. fig. 3.
- *wormwyze loop* van dezelve
 afgebeeld, Cab. II. p. 547. * N. 1. p. 563.
 Taf. VI. fig. 7.
- Bloed vaten in de Nieren*, hoe beft voor het
 gezigt vertoont kan worden? Cab. IV.
 p. 625. N. 1.
- in de *Tong-tepeltjes*, Cab. I. p. 502.
 N. 2.
- in wat lichaams deelen niet te vin-
 den zyn? Br. XIII. p. 373. Cab. III. p.
 582. N. 34.
- *Omwindingen* van dezelve, waar ge-
 vonden worden? Cab. III. p. 585. N. 41.
- van de *harffenbaf*, hebben een
 groote overeenkomst met die van de
Moerkoek, ibid. p. 583. N. 38. Cab. XII.
 p. 926. N. 128.
- of in de eerste opvulling
 de wasch verwerpene, en in de twee-
 de aannemende, alleen ontbonde va-
 ten van het dunne harffenvlies, of by-
 zondere vaten van den harffenbaf zyn?
 Br. Bohl. 1237. 1238. 1241. 1242.
- voor wat vaten van *Bohl*
 worden gehouden? ibid. p. 1241.
- van de *Huydt* hebben een verschil-
 lende loop van die der ingewanden,
 Cab. IX. p. 789. N. 27. p. 808. N. 82. p.
 813. Taf. III. fig. 2. Cab. X. p. 823. N. 2.
 Lett. D. p. 848. N. 131.
- komen ook geheel niet
 overeen in loop met die van den *Cellu-
 leufe rok*, Cab. XI. p. 870. 871. N. 15. 16.
 p. 882. N. 99. Cab. XII. p. 917. N. 52.
- zyn zeer veelen ontelbaar,
 Br. XIV. p. 415—417. Taf. XVII. fig. 1.
 Taf. XVIII. fig. 1. Cab. II. p. 552. * N. 3.
 Cab. VIII. p. 747. N. 16. p. 763. N. 90.
 Cab. IX. p. 813. Taf. III. fig. 2. Cab. X.
 p. 844. N. 115. Tient. I. p. 945. Tient.
 III. p. 1077—1079.
- van de *kniefchyf* door deszelfs kraak-
 been verfpreyt, Cab. VII. p. 739. Taf.
 III. fig. 1. Tient. II. p. 1044. Taf. I. fig. 1.
- in wat voorwerpen nage-
 speurt en gezien kunnen worden? Tient.
 II. p. 997.

Bloed-

WERKEN VAN RUYSCHE

Bloed-vaten van de *knieschijf*, waarom in openbare ontleding zelden aange-
toont worden? Br. V. p. 269.
 — van de *Lever* byzonder taay en broos, Cab. I. p. 505. N. 7.
 — hoe verdeelt worden? Br. IX. p. 309.
 — kunnen in Water-blaasjes ontaarden, Cab. I. p. 507. N. 12.
 — *Zappige uyteyndens* derzelver in wat gedaante en gestalte zig voor het oog opdoen? Cab. IX. p. 801. 802. N. 59. p. 813. Taf. IV. fig. 1. 2 en 3.
 — op een konstige wyze ontbonden, Br. Boerh. p. 1186. 1222.
 — te onrechte Kliertjes geheten, Cab. I. p. 505. N. 7.
 — van *Malpighius* hoe genaamt? Cab. IX. p. 801. N. 59.
 — worden niet ongevoeglyk by het zap of moes der Peeren ver-
geleeken, *ibid.* Tient. III. p. 1059. enz.
 — zyn geschikt om uyt de gylagtige huy van het bloed een by-
zonder vogt te maken, Br. Boerh. p. 1218.
 — zyn penceelswyze bundelkens, die zeer aardig kliertjes
verbeelden, Cab. I. p. 505. N. 7.
 — van de *Long*, gedeelte daar van, Rarit. p. 164.
 — zyn ontelbaar, Cab. IX. p. 808. N. 87.
 — van de *Lyfmoeder*, zie *Lyfmoeder*.
 — van de *Maag* hebben een zeer ver-
schillende loop van die der Nieren en
andere deelen, Cab. VI. p. 708. N. 106.
 — schynen tweederley toefstel
te hebben, Br. Boerh. p. 1187.
 — zyn zeer talryk, Cab. II. p. 542. N. 14. Cab. IV. p. 620. N. 92. Cab. VI. p. 685. N. 33.
 — van de *mannelyke roede*, hoe haar loop nemen? Ontl. Aanm. 100. Cab. X. p. 841. N. 97.

Bloed-vaten van de *mannelyke roede*, zyn zeer groot en menigvuldig, Ontl. Aanm. 100. Cab. III. p. 571. N. 5.
 — van de *Moerkoek*, kleyne takjes daar van zyn zeer menigvuldig, Cab. II. p. 545. N. 2. p. 563. Taf. VI. fig. 2.
 — kunnen niet onmiddelyk met de bloed-vaten der Lyfmoeder ver-
eenigt worden, Cab. II. p. 545. N. 2. Cab. V. p. 641. N. 57. Cab. X. p. 833. N. 60. Cab. XI. p. 888. N. 151. Ontl. Verh. p. 1118.
 — op hoedanigen wyze, en door wat middel derzelver vereeniging met die der Lyfmoeder geschiet? Cab. II. p. 549. 550. N. 18.
 — stonken dezer vaten zoo fyn als of 't watervaten waren, Ontl. Verh. p. 1118.
 — *Uyteyndens* van dezelve, hebben een groote overeenkomst met die, dewelke de harffenbast uytmaken, Cab. II. p. 545. N. 2. Cab. III. p. 583. N. 38. Cab. XII. p. 926. N. 128.
 — hoe derzelver fynte best beschouwt kan worden? Cab. III. p. 591. N. 69. Ontl. Verh. p. 1118.
 — verschillen zeer veel van malkander, Cab. II. p. 545. N. 2. Cab. II. p. 591. N. 69.
 — waar voor te houden zyn? Cab. IX. p. 792. N. 38. p. 800. N. 57.
 — zyn aangaande haar loop nergens in het geheele lichaam zoo door malkander verwart, en dus onder-
scheyden van die der andere bloed-
vaten, Cab. III. p. 591. N. 69. Ontl. Verh. p. 1119.
 — van de *Netwyze vlegting der harffen* in kleyne ronde bolletjes verandert, Cab. VII. p. 731. N. 48.
 — van de pan der heup, zie *Heup*.
 — van de *vliessen der Lyfmoeder*, zie *Vliessen*.

Ddddddd *Bloed.*

B L A D - W Y Z E R D E R

Bloed-vaten van de *Werwelbeenderen*, zie *Werwelbeenderen*.

— van het *Ader-vlies*, zie *Chorion*.

— van het *Darm-scheyl* en derzelver Klieren hebben een onordentelyke en byzondere loop, Cab. X. p. 833. N. 61. p. 853. N. 160. Tient. III. p. 1074. Br. Boerh. p. 1213. 1226. 1227.

— tot wat gebruyk dienen? Tient. III. p. 1074. Br. Boerh. p. 1214. 1227.

— *Uyteyndens* daar van eyndigen zoo niet als van de Ontleders afgebeelt wort, maar in een moesagtige zelfstandigheit, Tient. II. p. 1003. 1045. Taf. III. fig. 2. Tient. III. p. 1074.

— van het *gedarmte*, Cab. I. p. 501. N. 12.

— hebben een geheel andere loop en gesteltenis in een Kalf, als in een Mensch, Cab. XII. p. 930.

— zyn in een groote menigte door de darmen en darmvliezen verspreyt, Br. XI. p. 330. enz. Tient. III. p. 1087. Taf. I. fig. 4—7.

— van het *hart*, in een zeer groot getal daar door verspreyt, Cab. IV. p. 622. N. 96. Tient. I. p. 953. 972. Taf. II. fig. 1 en 2.

— stonken van deze vaten welke? Cab. VIII. p. 760. N. 67. Cab. IX. p. 789. N. 26. Cab. X. p. 830. N. 35.

— van het *Maag-kussen*, zie *Maag-kussen*.

— van het *Oor*, zie *Oor*.

— van het *Water-vlies*, zie *Amnios*.

— van 's Menschen lichaam, hoe niet alleen met de vaten van verscheyde vrugten, maar ook met die der aardgewassen overeenkomen, wort met genomene proeffstukken bevestigd, Tient. III. p. 1059—1063. 1088. Taf. II. fig. 3. Br. Vat. p. 1129. 1133. Br. Bohl. p. 1232. 1233. 1246. 1247.

Bloed-vaten, *uyteyndens* der vaten, dikker als de takjes zelfs, Cab. VII. p. 730. N. 40.

— dunder als dons en spinrag, door inspuyting van *Ruysch* ontdekt, Tient. I. p. 953. Ontl. Verh. p. 1097.

— eyndigen niet op een en de zelfde wyze, maar verschillen in loop, toestel, en maakzel grootelyks van malkander, volgens hare byzondere uytwerkingen, als gestadig bezig, om met een bestendige gediensigheit uyt te voeren de aanbevole bedieningen, waar toe elk in het byzonder van God geschapen zyn, Br. XV. p. 419. Cab. I. p. 505. N. 7. Cab. II. p. 545. N. 2. Cab. VI. p. 699. N. 73. Cab. X. p. 839. N. 86. p. 841. N. 94. Tient. I. p. 950. Tient. III. p. 1063. Ontl. Verh. p. 1097. 1098. Br. Boerh. p. 1172. 1178. 1179. 1197—1199. 1205. 1207. 1217. 1218. Br. Bohl. p. 1232.

— hebben een onuytlegglyke kragt haar van God in de scheidung ingestort, Br. Boerh. p. 1198.

— hoe zoo verscheydentlyk op verscheyde plaatzen gemaakt worden, kan de Mensch niet naspeuren, *ibid.*

— kunnen haar werk verrijgen zonder tussenkomende klieren, of vliezige blaasjes, *ibid.* p. 1156. 1193. 1202. 1206. 1207. Br. Bohl. p. 1232.

— onderzoek van dezelve is zeer dienstig en nuttig, Cab. III. p. 592. N. 69.

— op een fraye wyze ontdekt van *Ruysch*, die in derzelver beschryvinge *Malpighius* verre te boven gaat, Br. Boerh. p. 1178. 1179. 1197. 1214. 1215. Br. Bohl. p. 1232.

— schoon in een weeke of zappige zelfstandigheit veranderen, verliezen zy egter hare holligheit niet zonder

WERKEN VAN RUYSC H.

zonder quetzing zelfs van de ingewanden, en omvangende vliezen, Cab. III. p. 582. N. 33. Cab. IX. Voorr. p. 776. en p. 801. 802. N. 59.

Bloed-vaten uyteyndens veranderen in verscheyde ingewanden in vaatjes van een andere natuur, zonder tusschenkomst van voorgegeve klieren, Cab. VI. p. 698. N. 73. Cab. X. p. 842. N. 99. Br. Vat. p. 1125.

————— waar in de oorzaak der gebreeken zyn zitplaats heeft, Br. Boerh. p. 1209. 1210. 1225.

————— worden niet alleen gebruykt om het bloed heen en weder te voeren, maar haar geduurige werkzaamheit is tot iets anders geschikt, Br. XV. p. 419. Cab. VI. p. 699. N. 73. Tient. I. p. 953. Tient. III. p. 1058. Ontl. Verh. p. 1097.

————— zyn aangaande derzelve ware gestalte aan de Ontleders tot nog toe onbekent en verborgen geweest, en waar door? Br. XV. p. 418. Cab. IX. Voorr. p. 777. Tient. III. p. 1058.

————— zyn werkende en uytvoerende deelen, Br. Boerh. p. 1198. 1202. 1205. 1209. 1210.

————— waarom derzelve kennis nootzakelyk? Antw. aan Bidl. p. 450.

————— worden bykans in alle lichaams deelen gevonden, hoewel met een byzondere loop voorzien, Br. V. p. 270. Br. IX. p. 313. Br. XIII. p. 400. Br. XV. p. 419. Tient. II. p. 1000. 1001 en 1013.

————— worden door vliezen in een behoorlyke schikking gehouden, en te zamengebonden, Br. Boerh. p. 1205.

————— zyn in een groot getal door het Trommel-vlies verspreyt, Br. VIII. p. 298. zie *Trommel-vlies*.

————— zyn met een Celluleus vlies voorzien, Cab. VI. p. 678. N. 11. p. 707. N. 104.

Bloed-vaten zyn volgens de verscheydenheit harer werkingen en bedieningen grootelyks van malkander onderscheyden, Cab. IX. p. 798. N. 53. Tient. III. p. 1058.

Bloedvloed zeer groot uyt een zweer van de roede door een byzondere konst tegengehouden, Ontl. Aanm. 42.

Bloedvloeyingen, door wat middelen te stillen? Ontl. Aanm. 2. Br. XIV. p. 409-411.

Bloedzuiger (Indiaanse) Cab. VII. p. 726. N. 21.

Bloem van de oprechte *Oostindische* China-wortel, een soort van Kruys-wortel verbeeldende, Cab. XII. p. 929.

Bloemen van bastart Saffraan met geele bladeren, Cab. Dier. p. 1266. N. 27.

————— van de *Afrikaansche* Rynvaar, Cab. VIII. p. 757. N. 57. Cab. Dier. p. 1261. N. 6. p. 1266. N. 29.

————— van de Koninginne van het veldt, Cab. Dier. p. 1264. N. 14.

————— van de Koraalboom, *ibid.* p. 1266. N. 27.

————— van het *Afrikaansche* Duyzentblad, Cab. VIII. p. 757. N. 57. Cab. Dier. p. 1262. N. 6. p. 1264. N. 13.

————— van vreemde gewassen, Cab. XII. p. 929 en 931.

Boekje zeer raar uyt geraamtens van boomgewassen gemaakt, *ibid.* p. 930.

Boerhaviaansche groeven, zie *Darmen*.

————— *Holtens*, zie *Ontfangplaatsjes*.

————— *Sleuven* in verscheyde lichaams deelen voor klieren gehouden, waarom dus genaamt? Br. Vat. p. 1126.

Borst gedeelte deszelfs afgebeelt uyt een kleyn Kint, Cab. I. p. 518. Taf. III. fig. 3.

————— zydelyk gedeelte daar van, Cab. IV. p. 613. N. 56.

————— heeft van binnen drie vliezen, het *Borst-vlies*, het *Celluleuse vlies*, en het *Been-vlies* der ribben, Cab. VIII. p. 743. N. 4.

Dddddddd 2 *Borst,*

B L A D - W Y Z E R D E R

- Borst*, *Holligheden*, die hier tusschen de lichamen der werwel-beenderen zitten, Cab. VII. p. 734. N. 57.
- *holte* wort onder het borstbeen alhier uyt de natuur niet gevonden in een Mensch, Tient. II. p. 1014.
- van een kleyn kint, Cab. V. p. 652. N. 7.
- verscheyde stukken van het zelve, Cab. IX. p. 784. N. 14.
- — met het hart, en de long daar aan zittende, Cab. VI. p. 678. N. 14. Cab. XI. p. 871. N. 18.
- — van jonggeboorene Kinderen, Cab. IV. p. 613. N. 56. Cab. VI. p. 684. N. 27. Cab. IX. p. 786. N. 19. Lett. B. C. p. 809. N. 91.
- — van Kinderen, Cab. VI. p. 708. N. 110. Cab. VII. p. 729. N. 38. p. 734. N. 57. Cab. VIII. p. 743. N. 4. p. 746. N. 11. p. 750. N. 27. Cab. IX. p. 784. N. 14. p. 810. N. 97. Cab. XI. p. 876. N. 58.
- Borstbeen* beschreven, Tient. II. p. 1013. enz.
- — bestaat zelden uyt elf ronde beentjes, Rarit. p. 155.
- — *holligheyt* wort onder het zelve in de Mensch nooyt gevonden, Cab. XI. p. 871. N. 18. Tient. II. p. 1013. 1014.
- — in wat ouderdom uyt vier beenderen bestaat? Rarit. p. 156.
- — van een Kint, Cab. IX. p. 784. N. 14.
- — van een oud Man, uyt een enkel been bestaande, Rarit. p. 216.
- — uyt vyf ronde beentjes bestaande, *ibid.* p. 155.
- — wort met de kraakbeenderen der ribben door toedoen van banden te zamen gevoegt, *ibid.* p. 215.
- Borst-beenderen* uyt een Kint omtrent vyf maanden oud, Cab. VII. p. 732. N. 52.
- — uyt verscheyde voorwerpen, of met de kraak-beenderen der ribben, of dat dezelve afgesneden zyn, Rarit. p. 215. Cab. X. p. 842. N. 102. p. 845. N. 118. Cab. XI. p. 879. N. 82. p. 888. N. 149. Tient. II. p. 1045. Taf. II. fig. 3.
- Borstbuys*, zie *Buys*.
- Borstels*, bondelke van bonte borstels uyt derug van een *West-indisch* Varken, Cab. X p. 821. N. 1. Lett. F.
- Borsten*, zie *Mam*.
- Borst-klier*, zie *Zwefserik*.
- Borst-tepels*, zie *Mam-tepels*.
- Borst-wlies*, anders het *Ribbewlies*, zie *Vlies*.
- Borstwonde* in deszelfs voorste gedeelte doorgaande, veroorzaakt overvloedig bloedt, Br. II. p. 243.
- — met een uythangende gedeelte van de long, hoe genezen? Ontl. Aanm. 53.
- Branding* van het bastaart-vleesch van het verhemelte, Ontl. Aanm. 48.
- Brandmerken* op de rug van een Mensch e hyud na deszelfs bereyding overgebleven, Rarit. p. 224. Cab. IV. p. 624. Lett. B.
- Brand-yzers* tot het wegnemen van een ongemak van het verhemelte gloeyende gebruykt, Ontl. Aanm. 48.
- Breuk*, *Darm-breuk*, Cab. VII. p. 732. N. 51.
- — — deszelfs waare geschapenheyt, *ibid.*
- — — veroorzaakt dikwils het ongemak *Ileos*, Ontl. Aanm. 91.
- — — verwydering van de Kronkel-darm daar door ontstaan, Cab. XI. p. 890. N. 166.
- — — waar deszelfs zaadvaten zyn gelegen? Cab. VII. p. 732. N. 51.
- — — hoe voort te komen? Ontl. Aanm. 75.
- — — *Klootaders-breuk*, aardt van dit gebrek, wat eygentlyk is? Tient. II. p. 1016.
- — — verandert dikwils in een waterzugt van het bal-zakje, en waar door zulks veroorzaakt wort? *ibid.* p. 1018. 1019.
- — — wort aldus verkeerdelyk genaamt, en hoe beter genaamt konde worden? *ibid.* p. 1016.

Breuk,

WERKEN VAN RUYSCH.

- Breuk, Knieschryfs-breuk*, met een voorbeeld opgeheldert, Ontl. Aanm. 3. Tient. II. p. 999.
- *Lies-breuk* door schrik ontstaan, en met een blaas-breuk gepaart, Ontl. Aanm. 98.
- — — met een gedeelte van den omgewonden darm ontstoken, en met vuur bezet, *ibid.*
- — — met een wonderbaarlyke uytspanninge van den kronkeldarm, Rarit. p. 199.
- — — waar in een vertrekplaats van de bogtige darm zitten kan, zonder zware toevallen, die een Lies-breuk verzellen, Cab. VII. p. 725. N. 15.
- — — waarom dikwils niet kan ingebracht worden? Ontl. Aanm. 98.
- *Milt-breuk* by zeker voorval aangemerkt, Tient. II. p. 1017.
- *Navel-breuk* heeft in eerstgeboorene Kinderen geen plaats, en waarom? Ontl. Aanm. 71.
- — — voor wat ongemak gehouden, en wanneer dus genaamt wort? *ibid.*
- *Nier breuk*, wat is? Rarit. p. 188.
- — — ontstaat dikwils na een genezene wonde, die in de buyk doorgaat, Ontl. Aanm. 75.
- *Slag-ader-breuk*, aangaande deszelfs natuur niet duydelyk genoeg beschreven, Ontl. Aanm. 38.
- — — byzonder groot, Ontl. Aanm. 37.
- — — genezing daar van door een ring, Antw. aan Bidl. p. 461. 480.
- — — monstreuse in de borst, Ontl. Aanm. 38.
- — — van de groote Slag-ader, met een bederving der ribben daar door veroorzaakt, Ontl. Aanm. 37. fig. 38.
- — — van de slag-ader aan den arm zeer gevaarlyk, dog gelukkig gesneden, Ontl. Aanm. 2.
- Breuk, Slag-ader-breuk* van een tusschen-ribbige slag-ader uyt een Jongeling, Cab. IX. p. 781. 782. N. 5.
- — — waar in niet altyt een klopping gevoelt wort, Ontl. Aanm. 38.
- — — wat is? Ontl. Aanm. 2.
- — — wort zeer bezwaarlyk genezen, en in de groote vaten voor doo-delyk gehouden, *ibid.*
- *Strots-breuk* uyt een Endvogel, Cab. IV. p. 618. N. 80.
- van de Baarmoeder, te gelyk met de daar in zittende vrugt, Tient. II. p. 1018.
- van de geheele vrugt in het verwyderde buykvlies, *ibid.* p. 1018.
- *Water-blaas-breuk*, hoedanigen ongemak? *ibid.* p. 1017.
- — — met een Lies-breuk te zamengevoegt, Ontl. Aanm. 98.
- *Water-breuk* aldus qualyk genaamt, Tient. II. p. 1017.
- — — hoe en op wat wyze volkomen genezen kan worden? *ibid.*
- — — wat ziekte? *ibid.* p. 1016. 1017.
- — — wat eygentlyk is? Ontl. Aanm. 98. Tient. II. p. 1016.
- Breuken* kunnen dikwils uyt zeer ligte oorzaken ontstaan, Ontl. Aanm. 98. Tient. II. p. 999.
- *Water-blaas-breuken*, Ontl. Aanm. I en 98. Cab. VIII. p. 767. enz. N. 102. Tient. II. p. 1017.
- — — wat lichamen breuken maken, en daar onder te tellen? Tient. II. p. 1016. 1017.
- Breuksnydning* van een nieuwe manier door *Broeder Jacobus* in het werk gestelt, is lofwaardig, Br. XIV. p. 402. 403. 407.
- Bril-slangen* van *Ceylon* beschreven, Cab. XI. p. 876. N. 56. Cab. XII. p. 911. N. 5.
- Buyk*, langagtig gezwel van dezelve, na de baaring door toekrimping van het net veroorzaakt, Ontl. Aanm. 63.

D d d d d d d 3

Buyk,

B L A D - W Y Z E R D E R

- Buyk*, ontbeering van de huid, en de spieren des buyks omtrent de navel in een eerstgebooren Kint is doodelyk, Ontl. Aanm. 71.
- Buykloop*, of deszelfs waterig vogt alleen uyt de bastaartklieren van het gedarmte en maagkuffen voortkomt, of ook door de togtgaten der darmen uytgedreven? Br. XI. p. 333.
- Buykpynen* in een Kraamvrouw ontstaan van wegens de waterblaas met een scherpe ontfteeking aangedaan, en vervolgens in het vuur verandert, Tient. II. p. 1019. 1020.
- _____ komen niet altyt voort uyt de qualen van de Kraamvloedt of Nageboorte, *ibid.* p. 1019.
- _____ worden dikwils na al te hevige buykzuyveringen veroorzaakt, wanneer de zenuwtepeltjes van haar bekleetzel ontbloot zyn, *ibid.* p. 1021.
- Buykspieren*, zie *Spieren*.
- Buykvlies*, gedeelte daar van, Cab. VII. p. 732. N. 51.
- _____ van een gebrookene, Rarit. p. 173.
- _____ heeft zulken verdubbeling niet als van de Ontleders beschreven is, *ibid.*
- _____ in een breuk uytgerekt, dog niet gescheurt, *ibid.*
- _____ is niet voorzien met klieren, om deszelfs holligheyt te bevogtigen, Tient. I. p. 949. Br. Boerh. p. 1201.
- _____ Lever daar aan vastgegroeit, Ontl. Aanm. 65.
- _____ met water-blaasjes vervult, Br. XII. p. 354. Cab. VII. p. 728. N. 37. Tient. I. p. 943.
- _____ op verscheyde plaatzen met harde deeltjes bezaayt in een waterzugtige Vrouw, Ontl. Aanm. 70.
- _____ stukken van dit vlies uyt waterzugtige Menschen, met waterblaasjes vervult en afgebeelt, Cab. IV. p. 620. N. 90. Cab. VII. p. 728. N. 37. p. 738. Taf. II. fig. 3.
- Buykvlies* vol van een taay, lymig, glasagtig en helder water, Br. XII. p. 354. Cab. VII. p. 728. N. 37.
- _____ wegens een waterzucht van de buyk zeer verdikt, Ontl. Aanm. 19.
- _____ *Zaad-vaten* van het zelve, zie *Vaten*.
- Buykwater* een soort van waterzugt, Tient. II. p. 1019.
- _____ waar door wort veroorzaakt? *ibid.*
- Buykwonde*, zie *Wonde*.
- Buykzuyvering*, van waar na een ingenomen buykzuyvering het waterig vogt voortkomt? Br. XI. p. 333.
- Buys*, *Borst-buys* aan de regter zyde der nederdalende groote slag-ader vastgegroeit, Cab. XI. p. 886. N. 136.
- _____ van een *Paardt* voor een gedeelte met de Klap-vliesen afgebeelt, Klapv. c. 2. p. 13. fig. 5.
- _____ *Oog-buys* door *Nuck* ontdekt, een byzondere buys, Br. XIII. p. 374.
- Buysen*, *Melk-buysen*, zie *Melk-buysen*.
- _____ *Quyl-buysen*, zie *Quyl-vaten*.
- _____ van *Fallopium*, zie *Trompetten* van *Fallopium*.
- _____ *Water-buysen* der oogen door *Meyboom* ontdekt, verrigten enkel haar werk met vaatjes zonder een tusschenkomende klier, Br. Boerh. p. 1202.
- Bystaanders* of *Voorstanders*, haar bloedvaten met quikzilver gevult, Rarit. p. 193.
- _____ van waar haar zap, en hoe afgescheyden? Br. Boerh. p. 1193.
- _____ uyt een Haas, Rarit. p. 193.
- C** *Alotmutsjes*, of bonnetjes uyt het vel van Kinderhoofden toebereyt, Cab. IX. p. 792. N. 35. Cab. X. p. 852. N. 151. Cab. XI. p. 870. N. 10.
- Campernoelje* gevonden op een stuk vleesch van een Mensch, een kleyn nageboorte met

WERKEN VAN RUYSCHE

- met deszelfs dikke vlies verbeeldende, Cab. VII. p. 734. N. 58. p. 738. Taf. II. fig. 1.
- Canaal*, Aderige Canaal van de Lever, Cab. IV. p. 614. N. 60.
- Slag-aderlyke Canaal uyt een jonggebooren Kalf, Cab. VIII. p. 764. N. 94.
- *Traan canaal*, Cab. IX. p. 784. N. 13.
- — deszelfs loop en uyteynde in de holte van de neus, Cab. V. p. 649. N. 92. Cab. VIII. p. 748. N. 20.
- Capelletje*, of kleyn blaauw vliedertje met veele oogen voorzien, Cab. Dier. p. 1262. N. 6.
- Casjellot*, *Castinjet*, of *Potvis* genaamt, wat soort van Visch? Cab. X. p. 836. N. 73. Cab. XI. p. 893. N. 181.
- waar voor de harffenen van deze Visch gehouden moeten worden? *ibid.*
- Cerastes*, zie *Slang*.
- Chameleon Afrikaansche*, Cab. VIII. p. 762. N. 74.
- van een asgraauw gemarmerde couleur, Cab. Dier. p. 1270. N. 67.
- Chorion*, busjes van het zelve, niet grooter als speldehoofden, Cab. IV. p. 614. N. 61. Cab. V. p. 650. N. 107.
- gedeelte van dit Ader-vlies in tweeën verdeelt, Cab. X. p. 852. N. 155.
- uyt een jonggeboren Kint, Cab. V. p. 636. N. 41.
- uyt een Koe, *ibid.* p. 633. N. 21.
- uyt een Schaaap met ontelbare bloed-vaten voorzien, Cab. IV. p. 606. N. 19.
- uyt een Varken, *ibid.* p. 614. N. 61.
- *stukken* van het zelve uyt *Kalveren*, Cab. II. p. 551. * N. 3 en 4. Cab. XI. p. 898. Cab. XII. p. 925. N. 122.
- afgebeeld met de wonderbaarlyke en verschillende loop der vaten van dit vlies, van die der andere ingewanden, Cab. II. p. 564. Taf. VI. fig. 8. Cab. XI. p. 898. Taf. II.
- Chorion*, stukken uyt *Schaapen*, met nog eenige daar aan zynde *Cotyledones* zonder klieren, Cab. II. p. 547. N. 10. Cab. XII. p. 922. N. 91.
- tusschen dit vlies en het vlies *Amnios* wort geen derde in de Mensch gevonden, Cab. IX. p. 786. N. 21. Cab. X. p. 852. N. 155.
- van een *Mensch* heeft overal geen bloed-vaten, maar alleen door deszelfs middelste gedeelte verspreydt, alwaar de Moerkoek vast zit, en niet verder, Br. IX. p. 313. Br. XIII. p. 373.
- kan in twee van den anderen zeer verschillende vliezen gescheyden worden, Cab. V. p. 636. N. 41. p. 641. N. 57. p. 653. Taf. I. fig. 1.
- van een *Varken*, hoe zig uytwendig, hoe inwendig vertoont? Cab. IV. p. 614. N. 61. Cab. XII. p. 928. N. 155.
- met holle napjeswyze lichaamtjes of moerkoekjes daar door verspreydt, *Acetabula* geheten, Cab. IV. p. 611. N. 45. p. 614. N. 61. Cab. V. p. 650. N. 107.
- van *Kalveren*, waar van de uyteynden der slag-aderen met een byzondere loop voorzien zyn, Cab. II. p. 553. Cab. XI. p. 894. N. 189.
- vogtigheyt tusschen deszelfs verdubbeling verzamelt, is onnatuurlyk, Cab. V. p. 642. N. 57. Cab. X. p. 852. N. 155.
- wanneer zomtyts in een levendig Mensch in twee vliessen verdeelt wort? Cab. X. p. 852. N. 155.
- *Zappig* of *Noppig* deel van dit vlies voortkomende, is beyde de oppervlaktens van de moerkoek bekledende, Cab. V. p. 636. 637. N. 41. Cab. X. p. 833. N. 60.
- waar mede continueel is? Cab. V. p. 637. N. 41. p. 641. N. 57.
- Chorion*,

B L A D - W Y Z E R D E R

- Chorion*, zit ligtjes vast aan het binnenste vlies *Amnios*, Br. IX. p. 313.
- Chrysanthemum* met geele bloemen, Cab. Dier. p. 1262. N. 6.
- Cicers*, takje van roode *Cicers*, Cab. IV. p. 612. N. 52.
- Cicutaria succo viroso*, doodelykheyt der wortel van dit kruyd met een voorbeelt aangetoont, Cab. Dier. p. 1275. N. 92.
- Clipois*, een platronde *Amerikaansche* Visch, *ibid.* p. 1261. N. 3.
- Coleuren* der vaten vertoonen zig dezelve als die der vogten in de vaten, Cab. VI. p. 698. N. 73.
- _____ verscheydentheyt van dezelve hangt af van de vogt, die in de vaten onthouden wort, *ibid.*
- Colocasia*, hoedanig gewas beschreven, Tient. III. p. 1062.
- _____ of niet een oprechte zoort van *Arum* geweest is? *ibid.*
- Colubrietje* een *Curassouws* Vogeltje, Cab. Dier. p. 1269. N. 48.
- _____ waarom onder de honingzuygertjes gerekent? *ibid.* p. 1261. N. 6. p. 1269. N. 48.
- Conchenilje* roodagtig, *ibid.* p. 1263. N. 10.
- Conyza Afrikaansche* met geele bloemen, Cab. VIII. p. 757. N. 57. Cab. Dier. p. 1260. N. 2.
- Corallina* gemeene, Cab. Dier. p. 1272. N. 76.
- _____ met fyne hayrige takjes, *ibid.*
- Cotyledones*, hoe gestelt zyn in zwangergaande Koejen? Cab. V. p. 651. N. 3.
- _____ wat eygentlyk zyn? Cab. II. p. 547. N. 10. Cab. V. p. 651. N. 3.
- _____ worden in de nageboortens van Varkens niet gevonden, Cab. XII. p. 928. N. 155.
- Coupel* gemaakt uyt een omgekeerde opgeblazen omgewonden darm van een oude Vrouw, Cab. XII. p. 916. N. 45.
- Crocodil*, jonge *Crocodilletjes*, Rarit. p. 220. Cab. Dier. p. 1274. N. 92.
- Curculiones* van *Pettiver*, of Caapfche *Calanders*, Cab. Dier. p. 1259. N. 2. p. 1263. N. 10.
- D.
- D** *Arm*, *Blinde darm* afgebeelt uyt een *Reufinne*, Cab. VII. p. 740. Taf. IV. fig. 1.
- _____ gedeelte daar van uyt een *Mensch*, Rarit. p. 201.
- _____ uyt een jonggebooren *Kint*, Cab. IX. p. 783. N. 11.
- _____ in wat jaaren de *Diameter* van dezen darm of vermindert, of niet vermindert wort? Cab. I. p. 496. N. 1.
- _____ is geheel anders gestelt en zeer veel verschillende in jonggeborene *Kinderen*, van bedaagde *Menschen*, en die ouder van jaren zyn geworden, Rarit. p. 168. 184. Cab. I. p. 496. N. 1. p. 516. Lett. B. Cab. VIII. p. 755. N. 50. Cab. IX. p. 783. N. 11. p. 804. N. 62. Lett. R.
- _____ met het wormwyze uytsteekzel verwart, Rarit. p. 187.
- _____ van een *Afrikaansche* *Hen*, *ibid.* p. 189.
- _____ van een eerftgeworpen *Vullen*, *ibid.*
- _____ van een *Hond*, waar in verschilt van die der *Menschen*? Cab. VIII. p. 749. N. 23.
- _____ van een *Schaap*, hoe onderscheyden van die van een *Mensch*? Cab. VII. p. 733. N. 52.
- _____ *Wormwyze uytsteekzel* van dezelve, zie *Uytsteekzels*.
- _____ uyt een *Reufinne* afgebeelt, Cab. VII. p. 740. Taf. IV. fig. 1.
- _____ zeer lang in een *Haas*, Br. V. p. 272.
- _____ *Bogtige darm*, zie *Omgewonde darm*.
- _____ *Colyk-darm*, zie *Kronkel-darm*.
- Darm*,

WERKEN VAN RUYSC H.

Darm, Endel darm, zie Regte darm.

Kronkel-darm, Baftaart-klieren alhier voorkomende, zie Darms-klieren.

deszelfs openingtjes zyn zeer menigvuldig en digt aan malkander fttaande, Cab. I. p. 503. N. 4. zie Zweet-gaten.

gedeeltens van dit gedarmte van Haafen, Rarit. p. 168. 187.

van Kinderen van verfcheyde jaaren, ibid. p. 167. 168. 187. 202. Cab. I. p. 496. N. 6. N. 1. p. 498. N. 5. p. 499. N. 7. p. 501. N. 12. p. 516. Lett. B. Cab. III. p. 595. N. 2. 3 en 4. Cab. VI. p. 694. N. 70. Cab. VII. p. 727. N. 30. Cab. VIII. p. 755. N. 50. Cab. IX. p. 804. N. 62. Lett. Q.

uyt verfcheyde voorwerpen, Rarit. p. 171. 182. 194. 197. 198. 199. 201. 206. 219. Cab. I. p. 507. N. 11. p. 516. Lett. C. E. Cab. III. p. 591. N. 66. Cab. V. p. 648. N. 88. p. 649. N. 102. Cab. VII. p. 726. N. 27. Cab. IX. p. 783. N. 12. p. 804. N. 62. Lett. K. Cab. X. p. 832. N. 48. 50. en 54. Cab. XI. p. 888. N. 148. p. 890. N. 166. p. 892. N. 177. Cab. XII. p. 919. N. 71.

heeft ontelbare flag adertjes, Cab. I. p. 516. Lett. C.

inſchieting van dezelve, Tient. III. p. 1068.

is niet dikker als de andere darmen, Cab. I. p. 516. Lett. E.

is verfcheydentlyk geftelt ten opzigte van de ouderdom, Rarit. p. 168.

Klap-vliezen van dezen darm, zie Klap-vliezen.

omgekeerde ſtukken dezės darms uyt Kinderen, Cab. I. p. 503. N. 4. Cab. V. p. 649. N. 101.

Stuk van dezelve van een zeer groote ruymte, Cab. IX. p. 810. N. 96.

Darm, Kronkel-darm, ſtuk van dezelve uyt een Hond, Cab. VIII. p. 749. N. 23.

uyt een jonggebo- ren Paartje, Cab. IX. p. 810. N. 103.

uyt een Reufinne, ibid. p. 803. N. 62. Lett. B. afbeeldzel daar van, Cab. VII. p. 740. Taf. IV. fig. 1.

waar in, hoewel niet omgekeert, klieragtige lichaamtjes ver- toont worden, Cab. X. p. 835. N. 72.

wegens het affnyden der banden, worden deszelfs celletjes tot niet gebragt, Rarit. p. 198. 206. 219.

wiens vliezige aanhangzels vol van bloed-vaten zyn, ibid. p. 198.

wonderbaarlyk uytgeſpan- nen en uytgezet, Ontl. Aanm. 92. Ra- rit. p. 199.

zeer verwydert wegens een Darm-breuk, Cab. XI. p. 890. N. 166.

Nugteren Darm, gedeelte daar van uyt een bejaard Mensch, ten opzigte van de inwendige oppervlakte afgebeelt, Br. XI. p. 335. Taf. XII. fig. 3.

uyt een groote Wal- vis, Cab. VII. p. 734. N. 62.

uyt een Jonge, om- gekeert en afgebeelt, Br. XI. p. 336. Taf. XII. fig. 6.

uyt een Kalf, Rarit. p. 191.

uyt een Vrouw, Cab. VII. p. 722. N. 6.

waar in circulare ver- heventheden gezien worden, Cab. VIII. p. 751. N. 31.

wiens middelſte deel zeer ingetrokken is, Ontl. Aanm. 91. fig. 73.

gezwel alhier door windt voortgekomen, Rarit. p. 182.

groote overeenkomt des- zelfs in een Walviſch, met die van een Mensch, en waar in verſchilt? Cab. VII. p. 734. N. 62.

E e e e e e e

Darm,

B L A D - W Y Z E R D E R

Darm, Nugteren Darm, klieragtige lichamen dezès darms, zie *Darms-klieren*.

— met bloed-vaatjes voorzien, die door dezèlfs kliertjes loopen, Cab. I. p. 515. N. 2.

— *oogluykende Klap-vliezen*, of rimpels van dezelve, zie *Klap-vliezen*.

— *stukken van dit gedarmte*, bezet met inschietingen, Ontl. Aanm. 91. Cab. I. p. 503. N. 4.

— geheel omgekeerde stukken, Cab. III. p. 581. N. 32. p. 586. N. 44. Cab. X. p. 832. N. 51. Cab. XI. p. 879. N. 85.

— uyt Jongelingen, Cab. X. p. 850. N. 145. Cab. XII. p. 921. N. 90.

— uyt Kinderen, Cab. IV. p. 608. N. 33. Cab. IX. p. 804. N. 62. Lett. N. Cab. X. p. 832. N. 52. p. 853. N. 159.

— uyt verscheyde voorwerpen, Rarit. p. 182. 183. 201. 219. Cab. I. p. 499. N. 8. p. 515. N. 1. p. 516. Lett. A. Cab. IV. p. 617. N. 76. Cab. V. p. 631. N. 14. Cab. VII. p. 734. N. 61. p. 736. N. 71. Cab. VIII. p. 750. N. 29. p. 751. N. 31. p. 764. N. 92. Cab. IX. p. 793. N. 47. p. 803. 804. N. 62. Lett. B en J. p. 807. N. 76. Cab. X. p. 852. N. 156. p. 853. N. 162. Cab. XI. p. 885. N. 125. p. 887. N. 145. p. 892. N. 179. p. 895. N. 203. Cab. XII. p. 921. N. 86. p. 922. N. 101. p. 925. N. 120.

— zoo ten opzichte van dezèlfs inwendige als uytwendige gedaante afgebeelt, waar van de opvulling door de slagader is gedaan, Tient. III. p. 1087. Taf. I. fig. 4 en 5.

— van een Jonge, waar uyt een doosje gemaakt, en afgebeelt, Tient. II. p. 1046. Taf. III. fig. 4.

— waar in van den omgewonden darm verschilt? Rarit. p. 210. 213.

Darm, Nugteren darm, Zenuw-tepeltjes hier uytpuylende, zie *Zenuw-tepeltjes*.

— *Omgewonde darm*, binnenste oppervlakte daar van, hoe van *Ruyfch* genaamt? Cab. XI. p. 877. N. 64.

— voorkomende als een verschynzel van kleyne Wormen, *ibid.* p. 884. N. 114.

— dezèlfs klieragtige lichamen, zie *Darms klieren*.

— *gedeeltens van dezen darm* afgebeelt, Cab. VI. p. 718. Taf. V. fig. 2. Cab. VII. p. 740. Taf. IV. fig. 2 en 3. Cab. XI. p. 898. Taf. III.

— uyt Haafen, Rarit. p. 181. 208.

— uyt Jongelingen, Cab. VIII. p. 759. N. 60. Cab. XI. p. 874. N. 35. p. 875. N. 49. p. 877. N. 64.

— uyt Kalveren, Rarit. p. 183. Cab. XI. p. 884. N. 117.

— uyt kleyne Kinderen, Rarit. p. 167. 168. 183. Cab. I. p. 512. N. 13. p. 516. Lett. B. Cab. VI. p. 694. N. 70. Cab. VII. p. 727. N. 30. Cab. VIII. p. 755. N. 50. Cab. X. p. 848. N. 134.

— uyt onvoldragene Vrugtjes, Cab. III. p. 573. N. 12. p. 587. N. 47.

— uyt verscheyde voorwerpen, Rarit. p. 163. 168. 171. 182. 184. 187. 190. 194. 197. 199. 201. 211. Cab. I. p. 516. Lett. D. Cab. III. p. 594. N. 78. p. 595. N. 3. Cab. IV. p. 605. N. 14. Cab. V. p. 649. N. 102. Cab. VI. p. 677. N. 9. Cab. VII. p. 721. N. 2. p. 725. N. 15. p. 729. N. 40. Cab. IX. p. 803. N. 62. Lett. B. p. 805. N. 69. Cab. X. p. 832. N. 50. 53 en 54. p. 833. N. 62. Cab. XI. p. 878. N. 73. p. 884. N. 114. p. 890. N. 166. Cab. XII. p. 913. N. 20. p. 914. N. 26. p. 927. N. 144.

— zoo uytwendig als inwendig afgebeelt, waar van de opvulling

WERKEN VAN RUYSCH.

- vulling door de ader is gedaan, Tient. III. p. 1087. Taf. I. fig. 6 en 7.
- Darm, *Nugteren darm*, heeft zeer vele slag-aderen, Cab. I. p. 516. Lett. D.
- — — hoe onderscheyden van den nugteren darm? Rarit. p. 210. 213.
- — — inschieting van dit gedarmte door Wormen veroorzaakt, Cab. XII. p. 918. N. 57.
- — — wat eygentlyk is? Cab. IV. p. 605. N. 14.
- — — wort te onrecht een krinkel of draying geheten, ibid.
- — — *omgekeerde stukken* van dezelve, Cab. IX. p. 804. N. 62. Lett. L. Cab. X. p. 832. N. 55. Cab. XI. p. 877. N. 64. p. 880. N. 89. p. 889. N. 155.
- — — omwinding dezès darms uyt een Kint, Cab. X. p. 832. N. 47.
- — — *Stukje daar van* alle vier de vliezen vertonende, Cab. IV. p. 602. N. 4.
- — — omgekeert, en opgeblazen uyt een Walvisch, Cab. XII. p. 916. N. 41.
- — — uyt een Hond, Cab. VIII. p. 749. N. 23.
- — — uyt een *Schaap*, Cab. VII. p. 733. N. 52.
- — — Tegennatuurlyke verblyfplaatsen van dezelve, Rarit. p. 190. 208. Cab. VII. p. 721. N. 2. p. 725. N. 15. p. 740. Taf. IV. fig. 2 en 3. Cab. XII. p. 927. N. 144.
- — — van een versch gebooren Kint, Cab. XI. p. 884. N. 116.
- — — *Vaten* van dezen darm in een Kalf, komen aangaande haar loop niet overeen met die van een Mensch, Cab. XI. p. 884. N. 117.
- — — vertrekplaatsje deszelfs kan altemets zitten in een Lies-breuk, Cab. VII. p. 725. N. 15.
- — — van een duym groot, Cab. XI. p. 888. N. 153.
- Darm, *Rechte darm* al te eng en te zeer vernauwt zynde, kan de verwydering daar van geen voordeel doen, Tient. II. p. 1040.
- — — *Bastaart-klieren* door dezen darm verspreydt, zie *Darms-klieren*.
- — — *Boerhaviaansche groeven*, die alhier gevonden worden, en derzelver gebruyk, Cab. XI. p. 873. N. 33. p. 891. N. 168. Cab. XII. p. 914. N. 28. Tient. II. p. 1001. Br. Boerh. p. 1161. 1207.
- — — *gedeelte* van dit gedarmte, Cab. X. p. 843. N. 108.
- — — afgebeeld uyt een Jongeling, Cab. VII. p. 740. Taf. III. fig. 4.
- — — in vier rokken gescheyden vertoont, Br. XI. p. 334. Taf. XII. fig. 1.
- — — met bastaart-kliertjes, en togtgaten door het zelve verspreyt, ibid. p. 336. Taf. XII. fig. 5.
- — — *Latwyze uytsteekzels* worden in deze darm zelden gevonden in Kinderen, Cab. IV. p. 618. N. 79.
- — — *omgekeerde gedeeltens* daar van, Br. XI. p. 335. Taf. XII. fig. 2. Cab. XI. p. 873. N. 33.
- — — ontbreekt zomtyts in Kinderen, Tient. II. p. 1039. 1040.
- — — *stukken* van dezelve uyt Jongelingen, Cab. IV. p. 617. N. 74. Cab. VII. p. 735. N. 66. Cab. XI. p. 891. N. 168. Cab. XII. p. 914. N. 28.
- — — uyt Menschen, Cab. I. p. 510. N. 6. Cab. III. p. 593. N. 4. Cab. IX. p. 807. N. 81. Cab. XI. p. 892. N. 179. Cab. XII. p. 913. N. 15.
- — — verzwerigen in dezen darm uyt een roode loop voortgekomen, Cab. IX. p. 804. N. 62. Lett. K.
- — — vrye afgank door een harde verdikking van dezelve verhindert, Ontl. Aanm. 95. 96. Tient. II. p. 1040.
- — — vuur, en doorbooring der
E e e e e e e 2 vrouw-

B L A D - W Y Z E R D E R

- vrouwlykheit, en Endel-darm gelukkig genezen, Ontl. Aanm. 59.
- Darm, Rechte darm*, waarom deze darm, en de scheede qualyk gestelt zynde haar ongemakken elkander overfetten? Rarit. p. 162.
- — — wat eygentlyk de ronde lichaamtjes zyn die zig hier opdoen, en of die voor kliertjes zyn te houden? Cab. IX. p. 807. N. 81.
- — — wat middelen omtrent deszelfs verharding aan te wenden? Ontl. Aanm. 96.
- — — zoo sterk aan het heylig been vastgegroeeyt dat naauwlyks gescheyden konde worden, Ontl. Aanm. 95.
- — — *Zweet-gaten* van dit gedarmte, zie *Zweet-gaten*.
- — — *Stuk darms* van de dikke darm, Cab. XI. p. 887. N. 139.
- — — van een omgekeerde darm, Cab. XII. p. 913. N. 22.
- — — uyt een Haas, Cab. VIII. p. 760. N. 63.
- — — uyt een Jongeling, Cab. XI. p. 887. N. 144.
- — — *Twaalf-vingerige darm* beter, en gevoeglyker *vingerige darm* genaamt, Tient. II. p. 1041.
- — — heeft weynige of gene oogluykende klapvliesen, Rarit. p. 185.
- — — is voorzien met een opening, die als een naveltje in het midden gestelt is, waar door de gal en maagkuffens-sap haar uytstorten in de holte van dezen darm, Cab. VIII. p. 751. N. 33.
- — — verscheyde stukjes van dezelve, Rarit. p. 218. Cab. I. p. 499. N. 7. Cab. VI. p. 686. N. 33. Cab. X. p. 850. N. 142.
- — — uyt verscheyde voorwerpen, Rarit. p. 185. 222. Cab. VIII. p. 751. N. 33.
- Darm-breuk*, zie *Breuk*.
- Darmen* als bevroren, door de vorst verhard, blinkende, en met ys bezet bevonden, Rarit. p. 220. Cab. VII. p. 722. N. 6.
- — — bevatten in zig overvloedige vogten, zie *Vogt*.
- — — *Blinde darmen* in alle Hennen dubbeld, Rarit. p. 210.
- — — uyt Haasen, ibid. p. 168. 197. 208.
- — — uyt Kinderen van verscheyde ouderdom, ibid. p. 168. 187. 196. 202. 203. Cab. I. p. 496. N. 6. N. 1. p. 498. N. 5. p. 516. Lett. B. Cab. VII. p. 727. N. 30. Cab. VIII. p. 755. N. 50.
- — — uyt verscheyde voorwerpen, Rarit. p. 171. 182. 183. Cab. I. p. 501. N. 12. Cab. V. p. 648. N. 88. p. 649. N. 102. Cab. VII. p. 726. N. 27.
- — — *Bloed-vaten* daar door verspreydt, zie *Bloed-vaten*.
- — — *Boerhaviaansche groeven* in dezelve, en derzelver gebruyk, Tient. II. p. 1001. Br. Boerh. p. 1161. 1206.
- — — derzelver ingeborene t'zamentrekende beweging in Kinderen gezien, Ontl. Aanm. 72 en 73.
- — — dienen niet om de raauwe spys tot gyl te veranderen, maar om die verder te kooken, Ontl. Aanm. 74.
- — — *Dikke darmen* hebben veele groefjes, Br. Boerh. p. 1203.
- — — *Dunne darmen* van een Jonge, Cab. X. p. 845. N. 120.
- — — van Menschen, Rarit. p. 221.
- — — uyt jonggeboorene Kindertjes, Cab. I. p. 496. N. 1. p. 501. N. 12. Cab. VI. p. 700. N. 76. Cab. VII. p. 732. N. 51. Cab. VIII. p. 746. N. 9.
- — — uyt onvoldragene Vruchtjes, Cab. V. p. 640. N. 54. Cab. VIII. p. 754. N. 45.

Darmen

WERKEN VAN RUYSC H.

Darmen, dunne darmen uyt versch geboorene Kalveren, Cab. IV. p. 611. N. 46. Cab. XII. p. 930.

— wat soort van darmen alhier van *Ruyfch* gevonden, buyten de darmsholligheden, als moesagtige penceelen uytpuylende, en nog iets anders in het wormwyze uytsteekzel? Br. Boerh. p. 1206. 1207.

— *gedeeltens der darmen* van Honden, Cab. IX. p. 803. 804. N. 62. Lett. B. M.

— van Kinderen, Cab. III. p. 573. N. 12. Cab. IV. p. 612. N. 49. Cab. IX. p. 804. N. 62. Lett. H.

— van Menschen, Rarit. p. 217. Cab. I. p. 516. Cab. IV. p. 616. N. 71. Cab. VII. p. 726. N. 20. p. 735. N. 64. Cab. IX. p. 803. N. 62. Lett. E. Cab. XI. p. 876. N. 53.

— uyt Kalveren, Rarit. p. 201. Cab. XII. p. 930.

— uyt Schaapen, Rarit. p. 187. Cab. III. p. 589. N. 62.

— uyt verscheyde gedarmtens, Cab. IX. p. 803. 804. N. 62. Lett. B. enz.

— *grootte darmen* van een onvoldragen Kalfje, Cab. VI. p. 680. N. 20.

— haar natuurlyke plaats verlaten hebbende, in de onderbuyk nederge daalt, Ontl. Aanm. 56.

— hoe alles daar geschiet, is nog niet klaar genoeg ontdekt, Br. Boerh p. 1223.

— hoe bevogtigt worden? Cab. VI. p. 685. N. 33.

— hoedanigen inwendigen oppervlak te hebben in de Haafen, Rarit. p. 168.

— inschietingen van dezelve meest in de bogtige darm, Cab. V. p. 635. N. 34. Cab. IX. p. 803. N. 62. Lett. C. Cab. X. p. 833. N. 62. p. 848. N. 134. Cab. XI. p. 884. N. 116. p. 892. N. 175.

— *Kronkel-darmen* van Haafen, Rarit. p. 197. 208.

Darmen, Latwyze verbeventheden der darmen, zie *Klap-vliezen*.

— met een scherpe ontsteeking, en het daar op volgende vuur aangedaan, en waar door veroorzaakt? Tient. II. p. 1020.

— met overvloedige togtgaatjes voorzien, zie *Zweetgaten*.

— niet alleen overal aan het buykvlies vast, maar ook zelfs aaneengegroeyt in een waterzugtige Vrouw, Ontl. Aanm. 45.

— of derzelve cellulositeyt voor het zesde vlies der darmen gerekent moet worden? Cab. XI. p. 880. N. 89.

— *ontsteeking* van het gedarmte brengt voort het ongemak *ontfermt uw myner*, Ontl. Aanm. 91.

— reden van derzelve waare ontsteeking, *ibid.* Rarit. p. 184.

— *oogluykende klap vliezen* van dezelve, zie *Klap-vliezen*.

— *Rechte darmen* uyt Kinderen, geheel en al omgekeert, Cab. IV. p. 615. N. 67. p. 618. N. 79.

— toegenepen zynde, veroorzaken zy de quaal *Ileos*, Ontl. Aanm. 91.

— van een eerstgebooren Kint, en wel alle, Rarit. p. 184.

— van een Jongeling, Cab. V. p. 632. N. 18.

— van een jong Walvisje, *ibid.* p. 647. N. 82.

— van een onvoldragen vrugtje uyt een Koe, Cab. VIII. p. 763. N. 87.

— van Kikvorschen, Rarit. p. 164. Cab. VIII p. 763. N. 82.

— van kleyne en onvoldragene Schaapjes, Cab. II. p. 554. * Cab. III. p. 568. Cab. VII. p. 731. N. 43.

— van kleyne Kinderen, Rarit. p. 225. Cab. I. p. 496. N. 6. Cab. V. p. 649. N. 93. Cab. VIII. p. 742. N. 3. Cab. IX. p. 783. N. 11.

E e e e e e e 3

Darmen

B L A D - W Y Z E R D E R .

- Darmen* van onvoldragene Mensche vrugtes, Cab. IV. p. 607. N. 27. Cab. V. p. 634. N. 26. p. 638. N. 43. Cab. VI. p. 692. N. 59. Cab. VII. p. 731. N. 44. Cab. XI. p. 886. N. 132. p. 887. N. 143. p. 888. N. 153. p. 897. Lett. C. Cab. XII. p. 914. N. 30. p. 927. N. 145.
- van waar dikwils zulken overvloed van lymige stoffe daar uyt geloft wort? Br. Boerh. p. 1161.
- *Verstopping* der darmen is de oorspronk van het ongemak *Ileos*, Ontl. Aanm. 91.
- — — — — waar door veroorzaakt? *ibid.*
- vrye afgang door derzelve verdikking belet, Ontl. Aanm. 95. 96. Tient. II. p. 1040.
- waar in een omwindzel, en dat uyt een jonggebooren Kint, Cab. X. p. 832. N. 49.
- wat gebrek derzelve verzwakking, en waar uyt voortkomt? Ontl. Aanm. 91.
- wonderlyk door lang vasten in een getrokken, Ontl. Aanm. 19 en 68.
- zonder opvulling van windt uytgespannen, Cab. VII. p. 727. N. 30.
- Darm-rokken*, zie *Darm-vliesen*.
- Darm-scheyl* bestaat uyt drie vliessen, Cab. VI. p. 709. N. 118.
- — — — — dunne darmen in de gedaante van een half rond door het zelve vastgehouden, Tient. II. p. 1002.
- geheel en al verteert, en door wat oorzaak? Klapv. c. 4. Aanm. 19.
- gequetst, en met een doorgaande wonde doorboort zynde, is doodelyk, hoewel van de Ontleders tot nog toe niet verklaart, Tient. II. p. 1002.
- heeft zeer veele zenuwen, zie *Zenuwen*.
- in oude Besjes hoe gestelt? Tient. III. p. 1073.
- Darm-scheyl* is met een cellulcus vlies voorzien, tusschen de verdubbeling van het scheyl zittende, Cab. VI. p. 709. N. 118. Tient. II. p. 1003.
- is van een zeer fyn vliezigmaakzel, Tient. II. p. 1002.
- met ontelbare bloed-vaten voorzien, zie *Bloed-vaten*.
- of 'er behalven de bloedvaten, gylvaten, watervaten, vetvaten, en zenuwen, nog andere tot nog toe onbekende vaten alhier schuilen? Tient. II. p. 1005.
- op wat wyze bereyt moet worden? *ibid.* p. 1003.
- over het hoofd gezien aangaande zommige zaken, is egter van een zeer groot belang in de buykwonden, *ibid.* p. 1002.
- *Stuk* daar van afgebeelt, *ibid.* p. 1045. Taf. III. fig. 2.
- met waterblaasjes vervult, Cab. IX. p. 803. N. 62. Lett. B.
- uyt een Kalf, Rarit. p. 201.
- uyt een Kint, Cab. X. p. 853. N. 160.
- uyt een Mensch, met deszelfs afbeeldzel, Cab. XI. p. 898. Taf. III. Lett. A. A. A. A.
- uyt een Schaap, *ibid.* p. 883. N. 106.
- uyt een zeer vet bejaard Mensch, Cab. XII. p. 923. N. 111.
- welkers klieren in steen verandert zyn, Cab. XI. p. 897. Lett. A.
- van een Mensch, door een ettergezwel verrot geworden, Tient. II. p. 1005.
- verscheyde gedeeltens daar van met klieren voorzien, Cab. VI. p. 709. N. 118. Cab. VII. p. 736. N. 72. Cab. IX. p. 804. N. 62. Lett. O. Cab. X. p. 832. N. 53. p. 833. N. 61. p. 853. N. 160. Cab.

WERKEN VAN RUYSC H.

- Cab. XI. p. 879. N. 83 en 84. p. 884. N. 118. p. 891. N. 172. p. 895. N. 197. Cab. XII. p. 927. N. 141.
- Darm-scheyl*, verteering van het zelve is doodelyk, Klapv. c. 4. Aanm. 19.
- *Vet* alhier verspreyt, pronkt met zeer veele fyne bloedvaatjes, Cab. XII. p. 923. N. 111. Tient. II. p. 1005.
- Darm-scheyls-aderen*, zie *Aderen*.
- *Klieren*, zie *Klieren*.
- *Slag-aderen*, zie *Slag-aderen*.
- Darms-inschieting* beschreven, Tient. III. p. 1068.
- gebeurt in jonggeborene Kinderen zelden, Cab. XI. p. 884. N. 116.
- gebeurt mogelyk in de Kinderen menigmaal, en wel voornamentlyk van kinderstuypen, Tient. III. p. 1068.
- in een Kint vier dagen oud, als iets zeldzaams bevonden, *ibid.*
- is een zeer gemeen ongemak, en geschiedt meermalen in bejaarde Menschen, als wel te voren geloofd is, Cab. X. p. 833. N. 62. Tient. III. p. 1068.
- oorzaak des doots in een jonge, Cab. V. p. 635. N. 34.
- op wat wyze de Kinderen van deze ziekte best te genezen? Tient. III. p. 1068. 1069.
- van waar oorspronkelyk? Ontl. Aanm. 91.
- verwekt gemeenlyk het ongemak *Ileos*, *ibid.*
- uyt wat teekenen men dit ongemak kan bespeuren? Cab. X. p. 833. N. 62.
- wat geneesmiddelen daar tegen in de bejaarde aan te wenden? *ibid.* p. 834. N. 62. Tient. III. p. 1068. 1069.
- Darms-klieren*, Rarit. p. 218.
- *aldereenvoudigste* van *Malpighius* genaamt, volgens *Boerhaven* in de kronkels van alle darmen gevonden, Br. Boerh. p. 1154. 1155. 1161.
- Darm-klieren* doen zig op als groefjes, holletjes of kuyltjes, Br. XI. p. 336. Taf. XII. fig. 5. Cab. I. p. 503. N. 4. Cab. IV. p. 616. N. 67. Cab. IX. p. 807. N. 81. Tient. II. p. 1001.
- door *Pejerus* onderscheyden in *eenzame* en *zamengeboopte*, Br. XI. p. 327.
- *Eenzame* bezetten niet alleen de plaatzen tusschen de oogluykende klap-vliezen, maar komen daar ook uyt voort, *ibid.* p. 333.
- niet alleen door de rant van de klap-vlies van *Baubin*, maar ook op de gehele vlakke verspreyt, *ibid.* p. 334.
- haar gestel hoedarig? *ibid.* p. 331. 332. Cab. II. p. 542. N. 14. Cab. IV. p. 617. N. 74. p. 621. N. 92. Cab. V. p. 632. N. 14. Cab. IX. p. 808. N. 81.
- hoe verdeelt worden? Br. XI. p. 327.
- in steenen verandert, Rarit. p. 171. 183. 197.
- komen ons in de dikke darmen eenzaam en afgezonderd te voorschyn, Br. XI. p. 333. Br. Boerh. p. 1161.
- moeten eygentlyk *Bastaart-klieren* genaamt worden, en waarom? Br. XI. p. 331. enz. Br. XII. p. 355. Cab. I. p. 499. N. 8. Cab. II. p. 452. N. 14.
- of by de Ouden bekend zyn geweest? Br. XI. p. 327.
- tot wat gebruyk deze bastaart-klieren dienen? *ibid.* p. 331. 333. Br. XII. p. 354. 355. Cab. II. p. 542. N. 14.
- *van den Endel-darm bastaart klieren* genaamt, Br. XI. p. 336. Taf. XII. fig. 5. Cab. III. p. 593. N. 74. Cab. IV. p. 616. N. 67. p. 617. N. 74. p. 618. N. 79. Cab. IX. p. 807. N. 81.
- *van den kronkel-darm* alzoogenoemt, wat daar door verstaan wort? Cab. I. p. 503. N. 4. p. 507. N. 11. Cab. V. p. 649. N. 101. Cab. IX. p. 804. N. 62. Lett. Q.

Darms-

B L A D - W Y Z E R D E R

- Darms klieren van den nugteren darm, Eenzame* niet alleen, maar ook *Bastaart klieren* geheeten, uyt deszelfs inwendige oppervlakte uytpuylende, Cab. I. p. 499. 500. N. 8. Cab. III. p. 581. N. 32. Cab. IV. p. 608. N. 33. Cab. V. p. 632. N. 14. Cab. X. p. 832. N. 51. 52. p. 853. N. 162.
- *van den omgewonden darm, Eenzame* genaamt, Cab. IX. p. 804. N. 62. Lett. L.
- *van waar voortkomen?* Cab. X. p. 832. N. 55.
- *van waar oorspronkelyk?* Br. XI. p. 331. 333.
- *uyt wat rok voortkomen, is van andere Ontleders met geen zekerheyt aangetoont,* ibid. p. 328.
- *wat lichamen deze zoogenaamde klieren zyn?* ibid. p. 331. Br. XII. p. 355.
- *Zamengehoopte* loopen niet over de klap-vliezen of rimpels heen, Br. XI. p. 27. 333.
- *zeer veranderlyk van getal in verscheyde voorwerpen,* ibid. p. 334.
- *zitplaats van dezelve, en waar gevonden worden?* ibid. p. 327. 328. 333—336. Taf. XII. fig. 1 en 6. Cab. I. p. 507. N. 11.
- *zomtyts vertoonen zy haar uytpuylender wyze, zomtyts als kleyne kuyltjes uytgeholt,* Cab. IV. p. 621. N. 92.
- *zyn in de dunne darmen niet alleen eenzaam, maar ook als by trappen hier en daar verzamelt,* Br. XI. p. 333. Br. Boerh. p. 1161.
- Darms vuyligheyt in Kinderen, wat stoffe?* Cab. II. p. 568. Tient. II. p. 1039.
- Darm-vlies, Buytenste en gemeene* gezegt, afgebeelt met deszelfs zeer fyne langwerpige vezels, Br. XI. p. 334. 335. Taf. XII. fig. 1 en 2.
- *heeft ontelbaare slagadertjes die zig hier met een geheel andere loop als in de overige darm-vliezen verspreyden,* ibid. p. 334. Taf. XII. fig. 1. Cab. I. p. 515. N. 3.
- Darm-vlies, Celluleuse* vlies van den kronkel-darm, Cab. X. p. 832. N. 48.
- *Fluweele, en Ruyge vlies* aangetoont van *Ruyfch*, Br. XI. p. 330. 335. Taf. XII. fig. 4. Cab. IV. p. 609. N. 37.
- *Darmslym* aan dit vlies vast zittende, waar toe dient? Br. XI. p. 331.
- *een t'zamenstel van zenuw tepeltjes, bloed-vaatjes, enz. byna van een en dezelfde toefstel, als dat van de maag, maagpyp, wangen, lippen en voorlippen, en daarom te regt een tepelagtig vlies* genaamt, Cab. VII. p. 730. N. 40. Tient. II. p. 1020.
- *gedeelte daar van, waar door de takjes der slag-aderen verspreyt zyn,* Br. XI. p. 335. Taf. XII. fig. 4.
- *is geen slymerige substantie, maar een waaragtig vlies,* ibid. p. 331. 336. Taf. XII. fig. 4. Cab. IX. p. 804. N. 62. Lett. I.
- *tot wat gebruyk dient?* Cab. V. p. 636. N. 41.
- *van de bogtige darm,* Cab. IV. p. 602. N. 4.
- *hoe anders genaamt?* Cab. VIII. p. 759. N. 60.
- *wat voor een wezen is, en of het voor een vlieste houden is?* Cab. VII. p. 729. N. 40.
- *van den Endel-darm* voor een gedeelte met eenige bloedige stoffe uyt een levendig Mensch te voorschyn gebragt, Cab. I. p. 510. N. 6.
- *van den Kronkel-darm,* ibid. p. 507. N. 11.
- *van den nugteren darm,* Cab. IV. p. 609. N. 37.
- *ruygheyt van het zelve zeer curieus zig vertoonende,* Cab. I. p. 500. N. 8.

Darm.

41

WERKEN VAN RUYSCH.

Darm-vlies, fluweele. Van den rugteren darm, van Ruysch het Tepelagtige of Zenuwagtige Fluweele vlies genaamt, Cab. VIII. p. 764. N. 92. Cab. XI. p. 880. N. 85. Tient. III. p. 1083.

— van het zenuwagtige vlies gescheyden, Cab. IX. p. 804. N. 62. Lett. I.

— van wegens een scherpe ontsteeking, en daar op volgende vuur in de darmen, na hevige en onlydelyke smerten afgescheyden, en door den afgang ontlast, Cab. I. p. 510. N. 6. Tient. II. p. 1020.

— — — — — vertoont zig niet altyt even duydelyk, doordien de tepeltjes in alle lichamen niet even klaar te zien zyn, Cab. VII. p. 730. N. 40. Tient. II. p. 1020. 1021.

— — — — — wort van zommige in twyffel getrokken, Br. XI. p. 330.

— *Vleezige vlies* heeft zeer weynige bloed-vaten, *ibid.* p. 333. 335. Taf. XII. fig. 1. Cab. I. p. 507. N. 11. Cab. IV. p. 617. N. 74. Cab. VIII. p. 759. N. 60.

— — — — — is ook met dwarsche en rondloopende beweeg-vezelen voorzien, Br. XI. p. 334. 335. Taf. XII. fig. 1 en 2. Cab. I. p. 507. N. 11. Cab. VIII. p. 759. N. 60.

— — — — — van de *bogtige darm*, Cab. VIII. p. 759. N. 60.

— — — — — van den *Endel-darm*, Cab. IV. p. 617. N. 74.

— *Wentel-traps-wyze vlies*, Cab. VIII. p. 760. N. 63.

— *Zenuwagtige vlies* heeft meer bloed-vaten als de andere vliezen, Br. XI. p. 333—335. Taf. XII. fig. 1. 2. Cab. I. p. 507. N. 11. Cab. IV. p. 617. N. 74. Cab. VIII. p. 759. N. 60.

— — — — — Van waar deszelfs slagaderen oorspronkelyk? Cab. I. p. 512. N. 13.

Darm-vliesen, Br. XI. p. 326.

— *Celluleuse vliezen* van den omgewonden darm, Cab. VI. p. 677. N. 9. p. 718. Taf. V. fig. 2. Cab. XI. p. 830. N. 89. p. 889. N. 155.

— verschillen van malkander, en hebben verscheyde namen, Br. XIII. p. 377. Cab. IV. p. 602. N. 4. Cab. VI. p. 677. N. 9.

— viertal daar van vastgesteld, Br. XI. p. 330.

— worden met het *Celluleuse vlies* vermeerderd, Cab. VI. p. 677. N. 9.

— zyn vier volgens *Willis*, waar onder hy de *klierige* stelt, Br. XI. p. 326. 327.

Darm ziekte, zie *Ileos*, of *Ontfermt uw myner*.

Datura, doodelykheit van deze vrugt, en deszelfs zaaden, met een voorbeeld bevestigd, Cab. Dier. p. 1295. N. 92.

Dauw, deszelfs beweging van de *Bils*, gantsch tegennatuurlyk vastgesteld, Klapv. c. 1. p. 7. 8.

Deelen geheel bloedeloos, en zonder bloedvaten bevonden, Br. XIII. p. 373. Tient. III. p. 1078.

— tot de voortteeling dienende, zie *Teeldeelen*.

— van 's Menschen lichaam worden door de uysterste uyteynden in de gedaante van een rook of dauw bevogtigt, Br. XVI. p. 436. 437. zie *Voedzel*.

— *Vaste deelen*, of ongeschonden konnen blyven, schoon de wateragtige en vloeybare uytgedreven worden? Br. XII. p. 349.

— — — — — wat nuttigheit van derzelve kragt te verwagten in de baaring? Br. Hecq. p. 1145.

— *zachte en becnagtige deelen* verminderen dikwils in den ouderdom Rarit. p. 174.

— zoogenaamde bloedeloose of vliefige deelen, zyn vol van bloed-vaten, Br. V. p. 270.

F f f f f f f f

Dier

B L A D - W Y Z E R D E R

- Dier* een schallebyter verbeeldende, voortgekomen uyt het dybeen van een Kint, en afgebeeld, Tient. III. p. 1087. Taf. II. fig. 1. Lett. F.
- kleyn viervoetig diertje, na een hontje zwemende uyt de mont van een Vrouw uytgebraakt, Cab. IX. p. 794. N. 48. Tient. I. p. 954. 955. Tient. II. p. 1007. Tient. III. p. 1057 en 1070.
- welkers ledematen in het byzonder worden opgetelt, Cab. IX. p. 794. N. 48. Tient. I. p. 954.
- *Pad-gelykend* dier uyt een *Amerikaansch* gewest, Cab. Dier. p. 1267. N. 35. p. 1278. Taf. IV. fig. 2 en 3.
- *Stuk* van een viervoetig dier, waar aan de schenkel met de voet, en een ongeklooft klaauwtje met een mensche navel voorzien, in een papezwel van de maag gevonden, Cab. XI. p. 890. N. 161. Tient. III. p. 1053. 1055.
- uyt een Meysje uytgebraakt, en zeer fraay een flek verbeeldende, Tient. I. p. 954. 972. Taf. II. fig. 4.
- Dieren*, hoe binnen andere Dieren of Menschen voortgeteelt worden, of voortgebracht, is met geen zekerheyt te zeggen, *ibid.* p. 954. 955.
- of alle uyt een Ey voortkomen? Ontl. Aanm. 64. Tient. III. p. 1071.
- onderzoek aangaande de natuur, en verscheyde veranderingen der bloedeloze diertjes is zeer nuttig, en nootzakelyk om te weten, Tient. III. p. 1069. 1070.
- van verscheyde couleur, en wiens eyeren en jongskens uyt de rug voortkomen, Cab. Dier. p. 1267. N. 35.
- wanneer levendig ingeslokt worden, kunnen in de maag niet in het leven blyven, Tient. I. p. 955.
- Distel* van *Alpinus* zeer raar, Cab. Dier. p. 1259. N. 2.
- Dood lichaamtje* van een onvoldragen kintje, als steen verhard, Rarit. p. 152. zie *Lyken*.
- Doodshoofd*, beenmakings middelpunt alhier, welk? Rarit. p. 149.
- *bovenste gedeelte* daar van uyt een onvoldragen Kint, Cab. XI. p. 872. N. 26.
- doorgezaagd uyt een bedaagd Mensch, Rarit. p. 216.
- *Stuk* daar van uyt een Kalf, het welk een half jaar lang na zyn doot in de baarmoeder der Koe was gedragen, Cab. XII. p. 919. N. 70.
- *van een Besje*, Rarit. p. 157. Lett. D.
- zeer groote wonderbare gaten daar in gevonden, *ibid.* p. 158.
- van een Hen, Cab. IV. p. 606. N. 18.
- van een hoer, wegens de Spaansche pokken doorvreeten, Rarit. p. 212.
- *van een Kalf*, met twee agterhoofds-beenderen, *ibid.* p. 213.
- rond en wonderbaarlyk waterzugtig, *ibid.* p. 216.
- van een Kint, op verscheyde plaatzen met een steenige stoffe bezet, Cab. IX. p. 791. N. 30.
- van een Schiltpadde, Cab. VII. p. 736. N. 76.
- verscheyde driekantige beenderkens uyt het zelve, Rarit. p. 215.
- Doodshoofden* in verscheyde voorwerpen zonder eenige holligheyt, en het minste gedeelte der harffenen bevonden, Cab. VIII. p. 741. N. 1. Tient. I. p. 956.
- van bejaarde Menschen, Rarit. p. 158. Lett. G. p. 159. Lett. I en L. p. 173. 216.
- *van eerstgeboorene* en jonge Kinderen, *ibid.* p. 149. Cab. V. p. 650. N. 1. *Doods-*

WERKEN VAN RUYSCH.

- Doodshoofden* van Kinderen van verscheide jaren, Rarit. p. 159. Lett. H. p. 160. Lett. M. Cab. IX. p. 791. N. 30.
- van Misgeboorten, Rarit. p. 150. Cab. VIII. p. 771. Taf. I. fig. 1. Cab. XI. p. 879. N. 80.
- van oude Mannen, Ontl Aanm. 82. Rarit. p. 160. Lett. N. p. 193.
- uyt verscheide voorwerpen, Rarit. p. 157. Lett. A. B. C. p. 158. Lett. E. F. p. 159. Lett. K. p. 201. 216.
- Doofheyt* kan ontstaan wanneer de gehoorbeentjes onordentelyk aan een vast zyn, Cab. VIII. p. 743. N. 6.
- Doornije* van de *Amerikaansche* doornige kars, ibid. p. 749. N. 24.
- Doornijes* van de *Amerikaansche* groote Me- loen-distel, of *Indiaansche* Doorn-appel, Cab. X. p. 827. N. 26. p. 849. N. 140. Cab. XI. p. 887. N. 146.
- van de groote gedoornde *Westin- dische* vygen, Cab. X. p. 845. N. 123.
- Doorzweeting* door de konst gemaakt, Br. Boerh. p. 1216.
- Doorzwelging* benaaut van wegens de gekromde loop der spysdrager, Cab. IX. p. 805. N. 63.
- geschonden, en ten laatsten vernietigt zynde, verwekt onmydelyk de doodt, Tient. I. p. 960.
- hoe deszelfs verandering door een dieper gelege vernaauwing, of engte der spysdrager, van een gezwel of inkrimping veroorzaakt, van andere ongemakken te onderscheyden is? ibid. p. 960. 961.
- kan wegens verscheide oorza- ken belet worden, ibid p. 960.
- quyling, als een hulpmiddel van eenverhinderde doorzwelging in het werk gestelt, en de geneezing daar door met een gelukkige uytflag te wege gebragt, met een verhaal van deze maag- pyps ziekte, van het beledigde deel, de voor- zeggens teekenen, enz. ibid. p. 961. enz.
- Doosje* gemaakt uyt de nugteren darm van een Jonge, en afgebeelt, Tient. II. p. 1046. Taf. III. fig. 4.
- met Mensche steenen vervult, Ra- rit. p. 197.
- Drayers* van het dye-been, waarom voor onechte uytsteekzels gehouden moeten worden? ibid. p. 160. 204. Tient. III. p. 1081. 1082.
- Drooging* van gebalsemde lichaams deelen, als een edel konstwerk van *Ruyisch* te houden, waar door deze deelen als le- vendig, en in een natuurlyke gestalte bewaart worden zonder rimpels, die na de drooging dikwils gewoon zyn na te blyven, Ontl. Aanm. 85. Rarit. p. 184. Br. I. p. 227. Br. V. p. 267. Br. VII. p. 290. Br. X. p. 321. Br. XIII. p. 372. Cab. I. p. 495. N. 4. p. 496. N. 1. p. 497. N. 3. p. 498. N. 5. p. 500. N. 9. Cab. II. p. 538. N. 5. Cab. IV. p. 601. N. 2. Cab. VI. Voorl. p. 660. Cab. IX. p. 800. N. 56. Cab. X. p. 826. N. 22. p. 835. N. 72. Cab. XI. p. 872. N. 22. Br. Boerh. p. 1185.
- Druypert*, hoedanigen ongemak? Br. XV. p. 425.
- kan door een onzuyvere byslaap met een vuyle hoer doordringen in de roede, en verder tot andere deelen, Cab. IV. p. 621. N. 95.
- Duyf*, deszelfs tweehoofdige vrugt, Cab. XI. p. 874. N. 42.
- Duyvekervel* met een witte bloem, Cab. XII. p. 929.
- Duyzentblatt* van *Afrika* met geele bloemen, Cab. VIII. p. 757. N. 57. Cab. Dier. p. 1262. N. 6. p. 1264. N. 13.
- zee-duyzentblatt, of heesterag- tig zeegewas, Cab. Dier. p. 1266. N. 30.
- Duyzentkoorn*, naam van een kruyt, Cab. XII. p. 920. N. 79.
- Dye* met twee zwamgezwollen bezet, Ontl. Aanm. 81.

Fffffff 2

Dye

B L A D - W Y Z E R D E R

Dye van een Kint, Cab. VI. p. 686. N. 34.
Dye-been, zie *Been*.

E.

E*kel* bestaat uyt alle de drie zenuwspou-
 gieuze lichamen, Cab. XI. p. 882. N. 103.
 — heeft geen klieren, Tient. I. p. 950.
 — hoe de opregting van het roeden-
 hooftje geschiet, en waar van afhangt?
 Ontl. Aanm. 100.
 — inwendige gedaante van het afge-
 sneden hooftje vertoont, *ibid.* fig. 82.
 — is met ontelbaare zenuwtepeltes
 voorzien, zie *Zenuwtepeltes*.
 — is niet van een vleesagtige zelf-
 standigheit, Ontl. Aanm. 100.
 — met een gedeelte van de manne-
 lyke roede, Cab. X. p. 843. N. 103.
 — met verscheide bekleetzelen ge-
 lyk als de roede, bekleedt, schoon fynder
 en teerder, Br. XIII. p. 376. Br. XV.
 p. 426. 428. Taf. XIX. fig. 3. Cab. X. p.
 843. N. 103.
 — Mooten, en verscheide gedeel-
 tens van dezelve afgebeelt, Ontl. Aanm.
 100. fig. 76. enz.
 — ondoorboort in een bastaart man-
 wyf van een Schaap, Cab. VIII. p. 756.
 N. 53.
 — waare zelfstandigheit deszelfs,
 waar in bestaat? Ontl. Aanm. 100. Br.
 XV. p. 423. 424.
 — wat gedeelte met de naam van
Kroon genaamt wort? Ontl. Aanm. 100.
 — wat in deszelfs afzettinge ver-
 eyscht wort? *ibid.*
 — wonden en zweeren zyn uyt vree-
 ze voor grooter bloedvloedt alhier ge-
 vaarlyker in het bovenste als in het on-
 derste gedeelte, *ibid.*
 — zenuwagtige spongieuse gedeel-
 tens van het hooftje, zynde het bin-
 nenste dikker, en het buytenste fynder
 van zelfstandigheit, *ibid.* fig. 81.

Elleboog van een Kint, Cab. VIII. p. 747.
 N. 13.

Enkelheit der lichamelyke werktuygen
 van den Schepper vermydt, en waarom?
 Br. Etm. p. 988.

— van het zoogenaamde eyernestje
 is ingebeeldt, en wort verworpen, *ibid.*
 p. 977. 988.

Epyocymus, wat gewas? Cab. XI. p. 876.
 N. 56.

Etenslust van wegens de al te groote ont-
 lasting der quyl vermindert, dog door
 deszelfs doorslikking herstelt, Tient.
 II. p. 1009.

Etter kan door deszelfs scherpigheit een
 spongieus-beenige substantie weg-eten,
 Cab. X. p. 857. N. 176.

Etter gezwel, zie *Gezwel*.

Exteroogen, zie *Lekdorens*.

Ey, bevrugt *Crocodils Ey* afgebeelt, Cab. Dier.
 p. 1279. Taf. VI. fig. 2.

— van een *Rog*, en afgebeelt, *ibid.*
 p. 1277. Taf. III. fig. 6.

— van een *Vrouw*, of in de ontfan-
 kenis geheel en al uyt de Eyerstok ge-
 perst wort, dan of alleen het binnenste
 daar van met het beginzel van het vlies
Amnios, en *Chorion* haar uytgang nemen,
 in bedenking genomen, dog het laatste
 vastgesteld, Cab. VI. p. 681. N. 21.
 Tient. III. p. 1066.

— — — plaats, uyt welke in de
Fallopiaansche pypen overgaat, hoe zig
 vertoont, en wat naam daar aan gege-
 ven moet worden? Tient. III. p. 1066.

— — — van de groote van een
Notemoscaat, na deszelfs voortkomst
 uyt de baarmoeder, Cab. XII. p. 917.
 N. 56.

— — — uyt de baarmoeder ge-
 lost, en waar in men van buyten het
 beginzel der nageboorte kon beschou-
 wen, Cab. VI. p. 681. N. 38. p. 713.
 Taf. I. fig. 2.

Ey,

WERKEN VAN RUYSCH.

- Ey, bevrugt van een Vrouw.* Uyt de Eyerstok uytgaande, hoe aangemerkt kan worden? *ibid.* p. 681. N. 21.
- — — — — waar in een beginzel van de moerkoek, en een rond lichaamtje bespeurt worden, na eenige dagen in de lysmoeder gezeten te hebben, *Rarit.* p. 209.
- — — — — uyt een *Zeeschilpadje*, met geen steenige schorsse omvangen, en deszelfs afbeeldzel, *Cab. Dier.* p. 1273. 1274. N. 90. p. 1280. *Taf. VII.* fig. 2.
- *Hoenderey* aardig verbeeldende een gedeelte van de kronkeldarm en blindedarm, met het wormwyze aanhangzel, *Cab. III.* p. 573. N. 11. p. 598. *Taf. III.* fig. 4.
- — — — — in grootte, en gedaante de vrugt van een *Dadel* gelykende, *Cab. IV.* p. 608. N. 32.
- — — — — met een harde schil bedekt, in de Eyerstok van een *Hen* gevonden, *Rarit.* p. 198.
- — — — — met een staart, *Cab. X.* p. 844. N. 111.
- — — — — monstreus groot, *Rarit.* p. 199.
- — — — — verbeeldende de roede en balzakje van een *Jonge*, waaraan het voorhuytje niet schynt te ontbreken, *Cab. III.* p. 599. *Taf. III.* fig. 6.
- — — — — wiens gedaante een kruypende slang verbeelt, *Cab. IX.* p. 792. N. 41.
- *Mensche-Ey*, *Rarit.* p. 165.
- *Mondeke* der holte, waar uyt het Eytje voortkomt, *Cab. VI.* p. 685. N. 32. *Tient.* III. p. 1066.
- wat voor het inwendige van het Ey gehouden wort? *Cab. VI.* p. 685. N. 32.
- Eyeren, Hoendereyeren* kleyne in een groot *Hoender-ey* gevonden, en afgebeeldt, *Cab. III.* p. 598. *Taf. III.* fig. 5. *Cab. IV.* p. 611. N. 48. *Cab. VII.* p. 731. N. 47.
- — — — — uyt een ander *Hoender-ey* gehaalt, en eveneens met een harde schaal bezet, *Cab. X.* p. 849. N. 139. *Cab. XI.* p. 881. N. 95.
- Eyeren* in een *Mensch* by wat gelegenthey, en van wie eerst nagespoort? *Br. Ettm.* p. 974.
- — — — — *van een Vrouw*, bevrugte, en afgebeelt, *Rarit.* p. 209. *Cab. VI.* p. 686. N. 38. p. 687. N. 39 en 41. p. 717. *Taf. IV.* fig. 1. *Lett. N. Tient.* I. p. 944. 971. *Taf. I.* fig. 2. *Lett. F. F.*
- — — — — hoe van gedaante zo van binnen als van buyten zig opdoen? *Cab. VI.* p. 675. N. 5. p. 687. N. 38. 39.
- — — — — hoe uyt de baarmoeder afgedreven zynde, niet de minste beginzels van schepzeltjes daar in te zien zyn, *ibid.* p. 687. N. 39. 40. p. 713. *Taf. I.* fig. 3.
- — — — — na wat plaats na de bevrugting afgevoert worden? *ibid.* p. 681. N. 21.
- — — — — *onbevrugte* afgebeelt, *ibid.* p. 717. *Taf. IV.* fig. 1. *Lett. O. O. Tient.* I. p. 971. *Taf. I.* fig. 2. *Lett. E.*
- — — — — Drie van dezelve aan hayrtjes hangende, *Cab. VI.* p. 686. N. 37. p. 712. *Taf. I.* fig. 1.
- — — — — wegens het uytvloeyen van haar vogt, gantsch ledig bevonden, *ibid.* p. 675. N. 5. *Tient.* I. p. 944.
- — — — — zeer groot, en een kints hoofd overtreffende, *Ontl. Aanm.* 17.
- — — — — voortkomende uyt het vel van de rug van een *Amerikaansch Dier*, en die de minste gemeenschap met de holte des buyks hebben, met de afbeeldzels, *Cab. Dier.* p. 1267. N. 35. p. 1278. *Taf. IV.* fig. 2 en 3.
- Eyernest*, zie *Eyerstok*.
- Eyerschaal* of kelkje, voor het buytenste bekleetzel van het Ey gehouden, blyft in de Eyerstok zitten, na dat het inwendige van het Ey uytgeperst is, *Cab. VI.* p. 685. N. 32. *Tient.* III. p. 1066.

Fffffff 3

Eyer-

B L A D - W Y Z E R D E R

- Eyerfchaalen van een Rog*, wort te onrechte *Zeemuys* geheeten, Cab. Dier. p. 1272. N. 83.
- *van Roggen*, asgraauw en zeer groot, ibid. p. 1272. 1273. N. 83—86.
- met en zonder Jongskens afgebeeld, ibid. p. 1277. Taf. III. fig. 2—4.
- zyn van veelderhande soort, ibid. p. 1272. N. 83.
- Eyerflok* bedorven, Cab. X. p. 843. N. 107.
- *gedeelte* van de *Eyerflok* der *Loligo* met een ontelbaar getal Eyeren, Cab. Dier. p. 1266. N. 30.
- waar in ontelbaare onvolmaakte Jongskens, ibid.
- van een *Rog*, met veele kleine onbevugte eyertjes afgebeeld, ibid. p. 1273. N. 87. p. 1277. Taf. III. fig. 5.
- uyt een Schildpad, Cab. VIII. p. 760. N. 65.
- na een ryp Etter-gezwel in de buyk al te diep geopent, uytgeborften, Ontl. Aanm. 16.
- *Nieuw* als een derde *Eyerflok* van *Naboth* uytgevonden, Tient. I. p. 939. Br. Etm. p. 974.
- blaasjes, waar uyt ze bestaan, hoedanigen gedaante verbeelden, als mede haar verschillende getal en grootte? Br. Ett. p. 977. 987.
- wat daar door verstaan wort? ibid. p. 984.
- deszelfs vezeltje is het ware beginzel van de navelstreng niet, ibid. p. 985.
- of van de Ontleders goedgekeurt en aangenomen? ibid. p. 980. enz.
- ongemakkelyke plaats daar van aangetoont, ibid. p. 983.
- waar gelegen? ibid. p. 977.
- wat volgens het gevoelen van *Ruyfch* daar door verstaan wort? Tient. I. p. 940. 943.
- Eyerflok*, *Nieuw* wort als een verdigt *Eyerflok*je verworpen, ibid. p. 940. enz. Br. Etm. p. 986. enz.
- Papezwellen daar in aangemerkt, Cab. I. p. 513. N. 17. Tient. I. p. 941. Tient. III. p. 1053. 1057.
- spoor van het daar van daan afgerukte eytje na de bevrugting overgebleven, wort oneygentlyk van *de Graaf* het *lidteken* genaamt, Tient. III. p. 1066.
- van de *Lyfmoeder van een Vrouw*, Cab. IV. p. 624. Lett. E.
- van een *Schaap*, Cab. XI. p. 873. N. 29.
- vreemde stoffe in zig bevattende, Cab. X. p. 843. N. 107.
- waterzugt in de *eyerflok* van een *Vrouw*, wat ongemak? Ontl. Aanm. 17.
- Eyerflokken* aan de *Trompetten van Fallopius* vastgegroeit, ibid. 83.
- eerste uytvinders van de *eyerflokken* wie? Br. Ett. p. 974.
- in zig bevattende een geheele ry met tanden, Cab. I. p. 513. N. 17. Tient. I. p. 941. Tient. III. p. 1053. 1057 en 1070.
- van Hennen, met de *Lyfmoeders*, Rarit. p. 178. Cab. IX. p. 785. N. 16.
- veranderen van plaats ten tyde des dragts, Cab. IX. p. 785. N. 15.
- *Water-blaasjes* van dezelve, zie *Water-blaasjes*.
- welke de waare en oprechte *Eyerflokken*, en daar voor gehouden moeten worden? Br. Etm. p. 974. 983.
- zyn gemeenlyk zeer kleyn in de *Besjes*, Ontl. Aanm. 45.
- Eyer-vliesen*, zie *Vliesen*.
- Eyer-wegen*, zie *Trompetten van Fallopius*.
- Eykels* uyt *Turkyen*, met scherpe kelken, Cab. Dier. p. 1264. N. 14.
- Eykenblatt*, welkers moes byna in het geheel weggenomen is, Cab. XI. p. 879. N. 79.

WERKEN VAN RUYSCH.

F.

F*icoides* van Afrika met driekantige bladeren, Cab. Dier. p. 1263. N. 11.

Filago Oostindische, dus van *Ruyfch* genaamt, ibid. p. 1263. N. 10.

Flamingo een *Afrikaansche* Vogel, ibid. p. 1268. N. 43.

Fontaneloliesje byzonder kleyn, Cab. III. p. 596. N. 5.

— kuyl in de fontanel van het hoofd, wanneer gezien wort, waar van een teken? Rarit. p. 152.

— met veele bloed-vaten vervult, Cab. II. p. 552. * N. 1. Cab. III. p. 597. N. 5.

— natuurlyker wyze zonder eenige rimpels gespannen, Cab. III. p. 596. N. 4. Cab. V. p. 650. N. 1.

— ongeschonden, Cab. III. p. 596. N. 1.

— waare gestel van de fontanel in jonggeborene Kinderen, zoo als in het leven zyn, Cab. VIII. p. 742. N. 2.

— wort niet precys op het jaar geflooten, maar zomtyts vroeger of laater, Cab. II. p. 552. * N. 2.

G.

G*al* die zich in de galblaas onthout, verschilt weynig van die, die in de galpyp gevonden wort, Ontl. Aanm. 31.

— dikker als na gewoonte in de galblaas gevonden, en waar door veroorzaakt? ibid.

— door wat wegen tot de galblaas gebracht wort? Br. V. p. 268. 270. enz. Antw. aan Bidl. p. 449. 477.

— vloeyt door de galpyp en de galweg na het gedarmte, Ontl. Aanm. 31. fig. 31.

— uyt de gal-blaas uytgaande, besmet de nabuurige deelen, Br. Boerh. p. 1205.

Gal-blaas, Cab. X. p. 848. N. 132.

— binnenste rok alhier steenagtig geworden, Ontl. Aanm. 90. fig. 71.

— bykans ledig in een Vryster, aan een waterzucht van de buyk gestorven, Ontl. Aanm. 19.

— deszelfs bodem is van wortels ontbloot, Br. V. p. 270.

— gedeelte daar van uyt een schaapslever afgebeelt, waar in de takken van de poortader spaarzamer volgens de lengte loopen, maar overvloediger aan beyde de zyden voortkomen, en opwaarts klimmen, en het gene men wel aanmerken moet, is dat deze takken na de opvulling der poortader te voorschyn quamen, Tient. III. p. 1086. 1089. Taf. III. fig. 2.

— haar hals heeft een slang-wyze loop, Br. V. p. 274. 276. Taf. V. fig. 6.

— hoe en waar door de gal na de galblaas toevloeyt? Ontl. Aanm. 31. Br. V. p. 268. 270. enz. Antw. aan Bidl. p. 449. 477.

— inwendige gedaante van een Mensch gal blaas met klieren vervult, Br. V. p. 274. Taf. V. fig. 3.

— in Menschen en Koeyen altemets bevonden de galpyp in wydte niet te overtreffen, Ontl. Aanm. 31.

— is dikwils in twee deelen gespouwen, maar zelden, of nooyt dubbelt, Ontl. Aanm. 90. Rarit. p. 221. 222. Cab. IX. p. 810. N. 95.

— is door hulp van vezels en bloedvaten aan de lever vastgegroeit, Br. V. p. 271.

— klieren door de gal-blaas verspreyt, zie *Klieren*.

— met slag-aderen en water-vaten voorzien, Br. V. p. 274. 275. Taf. V. fig. 4. zie *Slag-aderen*.

— moet voor een vertrek van de gal gehouden worden, Ontl. Aanm. 31.

Gal-

B L A D - W Y Z E R D E R

- Gal-blaas*, *steen*en uyt dezelve gesneden zoo licht, dat ze op het water dryven, Cab. IX. p. 807. N. 80.
- Takjes van bloed-vaten, die hier zeer vele zyn, van waar oorspronkelyk? Br. V. p. 271. 273.
- van binnen in celletjes verdeelt, en met een steenagtige korst bezet, Ontl. Aanm. 31.
- van een jonggebooren Kintje, Cab. X. p. 837. N. 79.
- van een Os, dubbeld zig vertonende, Cab. IX. p. 810. N. 95.
- — opgeblazen, Rarit. p. 197.
- — zeer vernaauwt en in een getrokken, Ontl. Aanm. 31. fig. 31.
- uyt een Kalf, die in twee gespleten is, Rarit. p. 201.
- uyt een Schaap, in twee verdeelt, Ontl. Aanm. 90. fig. 72.
- uyt wat oorzaak de gal hier dikker als gemeenlyks gevonden wort? Ontl. Aanm. 31.
- *Wortelen* van dezelve, Antw. aan Bidl. p. 449. 477.
- van waar haar oorspronk nemen? Ontl. Aanm. 31. Rarit. p. 221. 222.
- wat daar door verstaan wort? Br. V. p. 271.
- wort in Paarden, Ezels enz. niet gevonden, Ontl. Aanm. 31.
- zeer groot in een Koe gevonden, anderhalf pint gal in zig bevattende, Klapv. c. 4. Aanm. 17.
- Gal-blaazen* alleen met haar hals, en niet met de bodem aan de lever vastgegroeyt, Br. V. p. 271.
- van *Menschen*, Ontl. Aanm. 31. fig. 30. Rarit. p. 167. 201. 220. Cab. I. p. 501. N. 1. Cab. V. p. 632. N. 19. Cab. IX. p. 800. N. 58. Cab. X. p. 836. N. 78. Cab. XI. p. 891. N. 170.
- vyf in een Schaape-lever gevonden, Tient. I. p. 957.
- Gal-klier* (swarte) in twee verdeelt, Cab. X. p. 852. N. 152.
- van hoedanigen grootte? *ibid.*
- wat eygentlyk is? *ibid.*
- Gal-pyp* met een steenagtige stoffe bezet, Klapv. c. 4. Aanm. 18. Ontl. Aanm. 31.
- Galvoerder* van de lever, zie *Gal-weg*.
- Gal-weg*, gal voor het grootste gedeelte bevonden door dezelve na de gal-blaas te komen, Br. V. p. 270.
- is van een klapvliezige gesteltenis, en heeft een slangs-wyze bogtige loop, die in viervoetige beesten niet te vinden is, *ibid.* p. 272. 275. 276. Taf. V. fig. 3. 6. Cab. X. p. 837. N. 78. Cab. XI. p. 891. N. 170.
- steen daar in gevonden, Ontl. Aanm. 87. fig. 69.
- stuk van dezelve uyt een Os, Cab. IX. p. 807. N. 78.
- van een Koe, door een steenagtige stoffe verstoppt, Klapv. c. 4. Ontl. Aanm. 17.
- verscheyde wortels hier uyt oorspronkelyk, Rarit. p. 221. 222.
- Geboggelde*, haar ruggegraat, hoe omgekromt? Ontl. Aanm. 67.
- Gebruyk*, waare gebruik der deelen is ons onbekent, zoo lang wy de waare gesteltheit van dezelve niet weten, Cab. II. p. 537. N. 4.
- Gecko*, een vergiftig *Indiaansch* Dier, Cab. VIII. p. 760. N. 61. Cab. Dier. p. 1269. N. 50.
- waarom deze naam draagt? Cab. Dier. p. 1269. N. 50.
- Geest*, balsmagtige geest van *Bidlo* hoedanig? Antw. aan Bidl. p. 468. 469.
- Geesten* dierrelyke, waar by vergeleeken, en van hoedanigen natuur? Cab. IX. p. 798. N. 53.
- zeer snelle beweging daar in aangemerkt, Br. Bohl. p. 1238.
- Geoorbeen*, *schub*wyze genaamt, gaat in zyn been-

23

WERKEN VAN RUYSCH.

- beenmaking voor het steen-been, Rarit. p. 153.
- Geoorbeen*, verscheydenheit tusschen dit, en het steen-been aangemerkt, *ibid.* p. 149.
- _____ *Steen-been*, deszelfs holte, het *Doosje* geheten, wat is? Cab. II. p. 548. * N. 4.
- _____ is in twee deelen verdeelt, *ibid.*
- _____ met de gehoor-canaal, Cab. III. p. 592. N. 70.
- _____ op wat plaats het Tyd-been van dit been afgescheyden wort? *ibid.* p. 583. N. 37.
- _____ *Slakke-huysjes* met de beenige canalen van dit been, Cab. IV. p. 606. N. 22. Cab. V. p. 643. N. 61.
- _____ wat loop de aderen en slag-aderen van het slakken-huys nemen? Br. VIII. p. 298. 299.
- _____ waar aan het beenige canaal ontbreekt, Rarit. p. 151.
- Geoorbeenderen schubwyze* van kleyne en jonggeboorene Kinderen, Cab. III. p. 583. N. 37. Cab. IV. p. 601. N. 1. p. 607. N. 28.
- _____ *Steen-beenderen* van kleyne en jonggeboorene Kinderen, Cab. II. p. 548. * N. 4. Cab. III. p. 583. N. 37. p. 593. N. 76. Cab. IV. p. 606. N. 20. Cab. V. p. 635. N. 37.
- _____ uyt verscheyde voorwerpen, Cab. II. p. 534. N. 9. p. 548. N. 17. Cab. V. p. 643. N. 61. Cab. VI. p. 707. N. 105.
- _____ verscheyde *Tyd- of Slaapbeenderen*, Cab. II. p. 548. N. 4. Cab. III. p. 583. N. 36. Cab. VI. p. 711. N. 124. Cab. VIII. p. 743. N. 6. Cab. X. p. 834. N. 68.
- Geoorbeentje*, *Aambeeltje* genaamt, Cab. IV. p. 607. N. 25.
- _____ hoe met het *Hamertje* zig vereenigt? Cab. II. p. 549. * N. 4.
- Geoorbeentje*. *Hamertje*, aan het Trommelvliesje vast, *ibid.*
- _____ *Stegel-reepje*, anders *Voet* geheten, en deszelfs natuurlyke plaats, *ibid.* p. 548. * N. 4. Cab. IV. p. 606. N. 20. Cab. V. p. 635. N. 37.
- _____ waar door in zyn plaats gehouden wort? Cab. IV. p. 606. N. 20.
- _____ *Vierde*, of *rond*, en kringwyze beentje, *ibid.* p. 601. N. 1.
- _____ vastgehegt aan het bovenste van het stegel-reepje, Cab. II. p. 549. * N. 4.
- _____ wort als een byzonder beentje aangemerkt, Cab. IV. p. 607. N. 25.
- Geoor-beentjes* afgebeelt in haar natuurlyke grootte uyt een bejaard Mensch, Br. VIII. p. 305. Taf. IX. fig. 2.
- _____ *Bloed-vaten* door dezelve verspreydt, *ibid.* p. 298. 304. 305. Taf. IX. fig. 1. Cab. III. p. 583. N. 36.
- _____ Nootzakelykheit, en gebruyk van derzelve been-vlies aangetoont, Br. VIII. p. 299. 300. 304. 305. Taf. IX. fig. 1.
- _____ onordentelyk aan een vastgehegt, Cab. VIII. p. 743. N. 6.
- _____ uyt verscheyde voorwerpen, Rarit. p. 119. 219. Cab. II. p. 554. N. 15. Cab. VIII. p. 743. N. 6. Cab. X. p. 824. N. 9. p. 834. N. 68.
- Gehoortuyg* aangaande eenige dingen van de Ontleders niet beschreven, of gebrekkelig opgesteld, Br. VIII. p. 297. 298.
- _____ inwendige holligheit der trommel is met een zeer dun vlies bekleed, waar in zeer veele bloed-vaten met een wonderlyke loop verspreydt worden, *ibid.* p. 298. 299. 304. 306. Taf. IX. fig. 10. Cab. II. p. 548. N. 17.
- _____ is inwendig van een zeer konstig maakzel, Br. VIII. p. 297.
- _____ met een groote menigte van bloed-vaten voorzien, *ibid.* p. 298.
- G g g g g g g g g
- Geoor-*